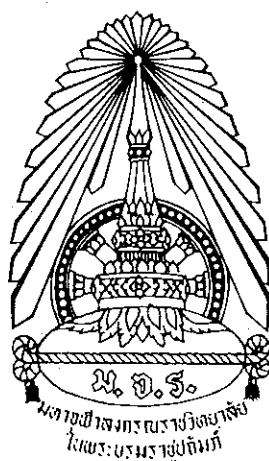

มหาจุฬาราช ในอดีต

โดย

จำนงค์ ทองประเสริฐ
ราชบัณฑิต

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

จัดพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. ๒๕๓๒

รายได้จากการจำหน่ายหนังสือเล่มนี้ทั้งหมด
สมทบทุนสร้างอาคาร
“สังฆิกเสนาสน์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี”

ชื่อหนังสือ : มหาจุฬาฯ ในอดีต

ชื่อผู้แต่ง : จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ : ISBN 974 - 575 - 089 - 1

จัดพิมพ์ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

วันเดือนปีที่พิมพ์ : ๒๓ ตุลาคม ๒๕๓๒

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๓๒

จำนวนพิมพ์ ๒,๐๐๐ เล่ม

ขนาดหนังสือ ๕.๙๕ " x ๘.๖๒๕ "

คณะบรรณกร : พันโท ทองขาว พ่วงรอดพันธุ์

นายสนิท ไชยวงศ์คุด

นาวาตรี ทองใบ หงษ์เวียงจันทร์

นายณพพร โชคไพโรศรี

นายประสิทธิ์ จันรัตนา

ปก : ชามา กราฟิคดีไซน์ โทร. ๓๕๑-๒๗๗๑

ศิลปกรรม : พิทธิพงษ์ วงศ์สุริยา

เรียงพิมพ์และจัดรูปเล่ม : แผนกคอมพิวเตอร์ โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๒๒๑๑-๘๘๕๒, ๒๒๑๔-๘๒๑๔

คำปรารภ

สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มอบหมายให้ อาจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต เป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียงเรื่อง **“มหาจุฬาในอดีต”** เพื่อนำไปจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉลองที่ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับสถาปนามาครบ ๑๐๐ ปี นับแต่วันที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้ารัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ จัดตั้งสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระสงฆ์ขึ้นที่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ มีนามว่า มหาธาตุวิทยาลัย อันเป็นวิทยาลัยแห่งแรกที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๓๒ ในเวลาต่อมา ได้พระราชทานเปลี่ยนนามใหม่ว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศของพระองค์สืบไป

จากวันนั้นมาจนถึงบัดนี้ กาลเวลาได้ผ่านไปครบ ๑๐๐ ปี การศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็ยังคงดำเนินไปอยู่ แม้ว่าตลอดเวลาอันยาวนานนี้ มหาจุฬาฯ จะได้ประสบกับอุปสรรคและ

วิกฤติการณ์นานาชนิก ก็สามารถผ่านพ้นมาได้ด้วยความสวัสดิ เพราะพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ความคุ้มครองป้องกันสถาบันที่พระองค์ทรงฝากพระปมาภิไธยของพระองค์ไว้

อาจารย์จ่านงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต เป็นศิษย์รุ่นแรกและสำเร็จการศึกษาเป็นพุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๑ ของมหาจุฬาว นับตั้งแต่ได้เริ่มเปิดดำเนินการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นต้นมา จึงอาจถือได้ว่าเป็นรัตตัญญูบุคคลของมหาจุฬาว ได้ผู้หนึ่ง จึงเป็นอันหวังได้ว่า อาจารย์จ่านงค์ ทองประเสริฐ จะสามารถประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาปรากฏในมหาจุฬาวในช่วงระยะเวลาหนึ่งในอดีตนำมาให้ผู้ใดที่ใครจะทราบได้รับสารัตถประโยชน์ทางประวัติศาสตร์ทางการศึกษาในยุคที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ อันสืบเนื่องมาจากอิทธิพลแห่งระบบการศึกษาของชาวตะวันตกมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ด้วยจุดเริ่มต้นเกิดขึ้นที่มหาธาตุวิทยาลัยแล้วพัฒนามาโดยลำดับ เพราะอาจารย์จ่านงค์ ทองประเสริฐ เป็นราชบัณฑิตที่มีความสามารถในการบรรยาย และการเขียนหนังสือเป็นที่ยอมรับในหมู่ของผู้รู้ทั่วไป

ขออนุโมทนาและขอขอบใจบรรดาคณะกรรมการพร้อมทั้งสมาชิกสมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาว โดยเฉพาะอาจารย์จ่านงค์ ทองประเสริฐ ผู้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมและเป็นนายกสมาคมคนแรกที่ได้มีสมานฉันท์ ร่วมแรงร่วมใจกันจัดพิมพ์หนังสือ มหาจุฬาว ในอดีต ในโอกาสฉลองครบ ๑๐๐ ปี เพื่อประกาศเกียรติคุณของสถาบันแห่งประสิทธิประสาทความรู้ให้แก่ตน ทั้งยังได้ให้การสนับสนุนกิจการของมหาวิทยาลัยด้วยดีเสมอมา ขอให้ทุกคนจงประสบความสุขและความสำเร็จ ยังความเจริญรุ่งเรืองให้เกิดมีแก่ชีวิต สังคม และมนุษยชาติตลอดกาลนิรันดร์

ขอให้มหาวิทยาลัยพะเยาพัฒนาการเรียนการสอนด้านศิลปวัฒนธรรมและภาษาต่างประเทศให้ดียิ่งขึ้น
เพื่อเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ สร้างชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยให้เป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ
และสามารถแข่งขันกับมหาวิทยาลัยชั้นนำในระดับนานาชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(พระอมรเมธาจารย์)

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยพะเยา ในพระบรมราชูปถัมภ์

๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

คำนำ

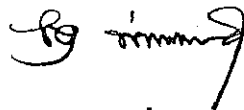
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงสถาปนา มหาธาตุวิทยาลัย เมื่อ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๓๒ และได้ทรงเปลี่ยนนามเป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อ ๑๓ กันยายน ๒๔๓๙ นับจากวันที่พระองค์ทรงสถาปนามาถึง ๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ เป็นเวลา ๑ ศตวรรษ หรือ ๑๐๐ ปีพอดี ในโอกาสที่ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะมีอายุครบ ๑๐๐ ปีนี้ มหาวิทยาลัยได้จัดงานฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปีขึ้น ตั้งแต่ ๘-๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๒

เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งศุภวาระอันเป็นมงคลนี้ ทางคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัย ตลอดจนบรรดาศิษย์ม.จ.ร. ทุกท่าน ต่างเห็นพ้องกันให้สร้างอาคาร “สิ่งนิมิตนามธรรม มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี” ขึ้น การสร้างอาคารหลังนี้ ใช้เงินจำนวนมาก สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นลูกของมหาจุฬาร จึงได้เรียนปรึกษากับบรรดาผู้บริหารชั้นสูงของมหาจุฬาร และท่านอาจารย์จ่านงค์ ทองประเสริฐ ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นแรกขออนุญาตพิมพ์ “มหาจุฬา ในอดีต” เพื่อจำหน่าย เมื่อหักค่าพิมพ์แล้วจะนำสมทบในการสร้างอาคารหลังนี้ทั้งสิ้น

สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยพะเยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่า พวกเราบรรดาลูกมหาวิทยาลัย ทั้งผองจะได้ รวมดวงใจให้เป็นหนึ่ง เพื่อให้ การสร้างอาคารหลังนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทั้งนี้ ก็เพื่อสถาบันอันเป็นที่รัก ยิ่งของพวกเราจะได้ดำรงอยู่อย่างสง่างามผาสุก เป็นหลักชัยของชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์สืบไป

สุดท้ายนี้ สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยพะเยา ขอกราบ ขอบพระคุณคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยทุกรูป ที่เป็นกำลังใจส่งเสริมใน การทำงานครั้งนี้ ขอขอบคุณท่านอาจารย์จันทน์ ทองประเสริฐ ที่กรุณามอบ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในอดีตให้จัดพิมพ์ ขอขอบคุณ “ลูก ม.จ.ร.” ทุกท่านที่สนับสนุนหนังสือ เล่มนี้ และขอขอบคุณทุกๆ ท่าน ที่มีส่วนช่วยให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จ อย่างสวยงามและมีคุณค่า.

พ.ท.

(ทองขาว พ่วงรอดพันธุ์)

นายกสมาคมศิษย์เก่า

มหาวิทยาลัยพะเยา

อารัมภพจน์

เนื่องในโอกาสที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดให้มีการฉลองสมโภชครบรอบ ๑๐๐ ปี นับตั้งแต่วันที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ แห่งพระบรมมหาจักรีวงศ์ ได้ทรงสถาปนา “มหาธาตุวิทยาลัย” ซึ่งต่อมาได้พระราชทานเปลี่ยนนามเป็น “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” และเปิดดำเนินการศึกษา เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๒ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ร่วมกันจัดงานสมโภช โดยมีความเห็นร่วมกันว่า นอกจากจะจัดพิมพ์หนังสือทางวิชาการ และประวัติความเป็นมาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในแง่มุมต่าง ๆ ออกเผยแพร่ ดังที่ได้เคย

จัดทำมาเมื่อคราวฉลองครบรอบ ๙๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ แล้ว ยังจะได้ดำเนินการสร้าง “สังฆิกเสนาสน์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี” เป็นอาคาร ๔ ชั้น สำหรับเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วย

ในการนี้ พันโท ทองขาว พ่วงรอดพันธุ์ นายกสมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มาปรึกษาข้าพเจ้าว่า ประสงค์จะจัดพิมพ์ “มหาจุฬา ในอดีต” ที่ข้าพเจ้าได้เคยเขียนลงในนิตยสาร “เสียงศีลธรรม” ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยติดต่อกันมารวม ๓๐ ตอน แต่ยังไม่จบ นายกสมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาฯ ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนต่อให้จบ ทั้งนี้เพื่อให้ นิสิต นักศึกษา นักเรียน และท่านผู้สนใจในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทราบถึง “อดีต” ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งคนทั่ว ๆ ไปไม่ค่อยมีใครทราบข้อเท็จจริงมากนัก ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นนิสิตรุ่นแรก และได้มีส่วนบริหารงานของมหาจุฬาฯ นับตั้งแต่จบการศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ มาจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๒ ซึ่งเป็นปีที่ข้าพเจ้าได้เดินทางไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา ข้าพเจ้าก็เห็นชอบด้วยและยินดีเขียนให้จนจบเท่าที่ข้าพเจ้าพอจะเขียนให้ได้ และข้าพเจ้าได้ขอให้สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาฯ รวบรวมรายได้ที่เกิดจากหนังสือนี้ทั้งหมดสมทบทุนสร้างตึก “สังฆิกเสนาสน์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี” หลังจากหักค่าใช้จ่ายในการพิมพ์แล้ว

ข้าพเจ้าตั้งใจเขียน “มหาจุฬา ในอดีต” ให้เป็นเสมือน “บันทึกประวัติศาสตร์” เท่ากับเป็น “การฟื้นความหลัง” ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เท่าที่ข้าพเจ้าทราบ แม้อาจจะมิใช่ทุกแง่ทุกมุมก็ตาม

ในการบันทึกความเป็นมาและเหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น ข้าพเจ้ามีวัตถุประสงค์เพื่อบันทึกข้อเท็จจริงเท่าที่

ปรากฏหลักฐานและที่ข้าพเจ้ามีประสบการณ์เท่านั้น ถ้าเรื่องราวต่าง ๆ ที่บันทึกไว้นี้จะพาดพิงไปถึงผู้ใดบ้าง ไม่ว่าจะเป็นเชิงบวกหรือเชิงลบก็ตาม หากไม่เป็นที่พอใจหรือสบอารมณ์ของท่านผู้ใดบ้างแล้ว ข้าพเจ้าต้องกราบขออภัย และขออภัยท่านที่มีชื่อปรากฏในเหตุการณ์นั้น ๆ ไว้ด้วย ทั้งนี้ เพราะข้าพเจ้าต้องการให้อคติเป็น “ครู” ของพวกเรา ทุกคนอาจมีจุดเจตนาที่จะสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่มหาจุฬาฯ สถาบันอันเป็นที่รักของเราด้วยกัน แต่การกระทำบางอย่างที่ได้ทำลงไป แม้จะด้วยเจตนาดี แต่ถ้าขาดความสุจริตรอบคอบแล้ว อาจก่อให้เกิดผลเสียหายแก่มหาจุฬาฯ ในส่วนรวม เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ได้ ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้หนังสือนี้เป็นเครื่องเตือนสติเจ้าหน้าที่ ผลิต นักศึกษา และนักเรียนตลอดจนศิษย์เก่าของมหาจุฬาฯ ทุกรูปทุกคนให้ตระหนักถึงความผิดพลาดในอดีตให้มาก ๆ พยายามอย่าให้ประวัติศาสตร์ต้องซ้ำรอยตัวมันเองอีกเลย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นสถาบันอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ที่เราทุกคนควรจะต้องช่วยกันเกิดทุนสนับสนุนและส่งเสริม ให้เจริญรุดหน้าไปเรื่อย ๆ โดยไม่หยุดยั้ง เพื่อจะได้เป็นสถาบันหลักสำหรับ “เสริมสร้างมันสมอง” และ “สร้างสรรค์สามัคคีธรรม” ในหมู่วิกขุสามเณรของคณะสงฆ์ไทยให้แกร่งกล้า เป็น “หลักใจ” และ “หลักชัย” ของสงฆ์ไทยตลอดไป

ในการจัดพิมพ์ พิสูจน์อักษร และทำดรรชนีหนังสือ “มหาจุฬา ในอดีต” นี้ข้าพเจ้าได้รับความร่วมมือจากหลายท่านด้วยกันคือ พระเมธีรัตนดิลก (จรรยา ชินวโส ป.ธ. ๙, พ.ม., พธ.บ., M.A., Ph.D.) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระมหาพล ญาณวโร เจ้าหน้าทีประจำสำนักงานคณบดี พันโท ทองขาว พ่วงรอดพันธุ์ นายกสมาคม ตลอดถึง กรรมการ และสมาชิกสมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน คุณสนธิ์ ไชยวงศ์คต แห่งมหาวิทยาลัย

มหิดล คุณประสิทธิ์ จันรัตนาร้อยโท บรรจบ บรรณรุจิ คุณวัฒนา อินทรเกษตร
คุณทิพาภรณ์ ธารีเกษ แห่งราชบัณฑิตยสถาน นาวาตรี ทองใบ หงษ์วิียงจันทร์
แห่งโรงเรียนนายเรือ สมุทรปราการ คุณนพพร โชคไพโรศรี คุณสถิตย์ ประกิจ
คุณแสงสรร ตะนุรานนท์ คุณพิทธิพงศ์ วงศ์สุริยา แห่งโรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย ส่วนการออกแบบปก ได้รับความร่วมมือจาก คุณเชาว์
อัสวเรือนันต์ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณและขอบคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้
ด้วย ถ้าหากจะมีข้อผิดพลาดบกพร่องอยู่บ้าง ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่ผู้เดียว
และหวังว่าคงจักได้รับคำแนะนำชี้แจงจากทุกท่านด้วยเมตตาธรรมอย่าง
แน่นอน

นอกจาก “มหาจุฬาฯ ในอดีต” นี้แล้ว ข้าพเจ้าได้มอบต้นฉบับ
“ประสบการณ์รอบโลก” ที่ข้าพเจ้าได้เขียนลงนิตยสาร “๔ รส” ของสำนักพิมพ์
แม่บ้านการเรือน ตั้งแต่ข้าพเจ้าเดินทางออกจากประเทศไทยเพื่อไปศึกษา
ต่อในสหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ จนกระทั่งเดินทางกลับถึงประเทศไทย
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ นับว่าเป็นบันทึกความเป็นไปของข้าพเจ้าซึ่งมีส่วนเกี่ยว
ข้องกับการศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
มหาวิทยาลัยเยล และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ทั้งในสหรัฐอเมริกา และในยุโรป
ซึ่งสำนักพิมพ์แพรวพิทยา ได้เคยจัดตีพิมพ์มาครั้งหนึ่งแล้ว แต่ตีพิมพ์เพียง
ครั้งเดียว ได้มีผู้เรียกร้องต้องการอ่านตอนต่อ ๆ ไป จนกว่าจะจบ ข้าพเจ้า
จึงถือโอกาสนี้มอบต้นฉบับให้ “สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”
และ “มหาจุฬาบรรณาการ” จัดพิมพ์เผยแพร่ และขออุทิศผลกำไรทั้งหมดเมื่อ
หักค่าใช้จ่ายในการพิมพ์แล้วร่วมสมทบทุนสร้างอาคาร “สังฆิกเสนาสน์ มหา-
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี” เพื่อเป็นการสนองพระคุณต่อสถาบัน
แห่งนี้ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้แก่ข้าพเจ้า จน
สามารถที่จะออกไปเผชิญโลกภายนอกทั้งในประเทศและต่างประเทศได้โดย
ไม่น้อยหน้าใคร หรือมิได้ทำให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต้องเสื่อมเสียชื่อ

เสียง นับว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งการแสดงออกซึ่งกตัญญูกตเวทีตามธรรมเนียม เท่าที่
ความรู้ความสามารถอันน้อยนิดของข้าพเจ้าจะทำได้

ขอให้ “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์”
จงสถิตสถาพรอยู่คู่คณะสงฆ์ไทยเพื่ออำนวยประโยชน์แก่วงศ์แก่ประเทศชาติ
พระพุทธศาสนา และอำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนชาวไทยและชาวโลก
ตลอดไปเป็นนิรันดร์.

(นายจ่านงค์ ทองประเสริฐ)

ราชบัณฑิต ประเภทปรัชญา สาขาวิชาตรรกศาสตร์

เลขานุการสำนักธรรมเนียมศาสตร์และการเมือง

ราชบัณฑิตยสถาน

๕ ตุลาคม ๒๕๓๒

ราชบัณฑิตยสถาน

ในพระบรมมหาราชวัง

โทร. ๒๒๒-๔๘๖๔, ๒๒๒-๐๑๘๕, ๒๒๒-๖๑๕๕

สารบัญ

ตอนที่ ๑	: กำเนิด ม.จ.ร.	๓
ตอนที่ ๒	: วันวิปโยค	๗
ตอนที่ ๓	: แรกเปิดการศึกษา	๑๗
ตอนที่ ๔	: เริ่มจัดงานอนุสรณ์	๒๓
ตอนที่ ๕	: เริ่มโครงการส่งนิสิตศึกษาต่อต่างประเทศ	๓๑
ตอนที่ ๖	: พุทธศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรก	๓๗
ตอนที่ ๗	: สร้างตึกเรียน ม.จ.ร.	๔๗
ตอนที่ ๘	: อาจารย์เขมรสี	๖๑
ตอนที่ ๙	: ประสาทปริญาครั่งประวัติศาสตร์	๗๒
ตอนที่ ๑๐	: สัมมนาเทนิสของ จอมพล ป.	๘๓
ตอนที่ ๑๑	: ผู้โอบอุ้มสังคมไทย	๙๕
ตอนที่ ๑๒	: กำเนิดสำนักธรรมวิจัย และ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์	๑๐๖
ตอนที่ ๑๓	: จัดระบบการสอนแบบซีเมสเตอร์	๑๑๖
ตอนที่ ๑๔	: งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ	๑๒๗
ตอนที่ ๑๕	: ยุคเสริมสร้างพลัง	๑๔๐
ตอนที่ ๑๖	: ยุคเสริมสร้างพลัง (ต่อ)	๑๔๙
ตอนที่ ๑๗	: ยศช้าง ขุนนางพระ	๑๖๒
ตอนที่ ๑๘	: สอบชิงทุนไปอเมริกา	๑๗๔
ตอนที่ ๑๙	: จากลังกาไปอินโดนีเซีย	๑๘๕
ตอนที่ ๒๐	: ประกอบศาสนกิจในอินโดนีเซีย	๑๙๖
ตอนที่ ๒๑	: ประกอบศาสนกิจในชวา	๒๐๖
ตอนที่ ๒๒	: ประกาศศาสนาในชวา และ บาห์ลี	๒๑๓

ตอนที่ ๒๓ :	สุภาพ	๒๒๓
ตอนที่ ๒๔ :	ลาก่อนบาท	๒๒๔
ตอนที่ ๒๕ :	วิฤตติการณในมหาจุฬาร	๒๒๕
ตอนที่ ๒๖ :	วิฤตติการณในมหาจุฬาร (ต่อ)	๒๒๖
ตอนที่ ๒๗ :	วิฤตติการณในมหาจุฬาร (ต่อ)	๒๒๗
ตอนที่ ๒๘ :	วิฤตติการณในมหาจุฬาร (ต่อ)	๒๒๘
ตอนที่ ๒๙ :	วิฤตติการณในมหาจุฬาร (ต่อ)	๒๒๙
ตอนที่ ๓๐ :	วิฤตติการณในมหาจุฬาร (ต่อ)	๒๓๐
ตอนที่ ๓๑ :	วิฤตติการณในมหาจุฬาร (ต่อ)	๒๓๑
ตอนที่ ๓๒ :	การแก้ปัญหาวิฤตติการณในมหาจุฬาร	๒๓๒
ตอนที่ ๓๓ :	การแก้ปัญหาวิฤตติการณในมหาจุฬาร (ต่อ)	๒๓๓
ตอนที่ ๓๔ :	การแก้ปัญหาวิฤตติการณในมหาจุฬาร (ต่อ)	๒๓๔
ตอนที่ ๓๕ :	ไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา	๒๓๕
ตอนที่ ๓๖ :	สันติกลับสู่ลานอโศก มหาจุฬาร	๒๓๖
	นิคมพจน์	๒๓๗
	สารบัญฉบับคำ	๒๓๘

มหาจุฬาฯ ในอดีต

จำนงค์ ทองประเสริฐ
ราชบัณฑิต

ตอนที่ ๑

กำเนิด ม.จ.ร.

ได้มีศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เคยขอรับรองให้ข้าพเจ้าเขียนเกี่ยวกับ “มหาจุฬา ในอดีต” ไว้เพื่อนิสิต นักศึกษา และนักเรียนของ ม.จ.ร. จะได้รับทราบความเป็นมาของ ม.จ.ร. ในอดีตบ้าง เพราะการที่เราจะทราบปัจจุบันและอนาคตได้นั้น จำเป็นจะต้องรู้จักอดีต ดังนั้น วิชามานุษยวิทยา วิชาโบราณคดี วิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งล้วนเป็น เรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับอดีต จึงกลายเป็นวิชาที่สำคัญและจำเป็นขึ้นมา ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นศิษย์รุ่นแรกของ ม.จ.ร. และแม้จะศึกษาจบจาก ม.จ.ร. แล้ว ก็ยังได้มีโอกาสอยู่บริหารงาน ม.จ.ร. และเป็นอาจารย์สอนอยู่ใน ม.จ.ร. ตลอดมา นับว่าใกล้ชิดกับ ม.จ.ร. มากผู้หนึ่ง ถ้าหากไม่บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับ ม.จ.ร. ในอดีตไว้บ้าง นิสิต นักศึกษา และนักเรียนรุ่นหลัง ๆ ก็คงจัก

ไม่ทราบถึงความเป็นมาของ ม.จ.ร. ว่าต้องตกอยู่ในลักษณะแทบจะเรียกว่า “ล้มลุกคลุกคลาน” มาเพียงใด

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งมีคณะสงฆ์ไทยเป็นผู้บริหารและดำเนินการมาโดยตลอด และเท่าที่ทราบกันโดยทั่ว ๆ ไป ก็คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เปิดเรียนตั้งแต่วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นต้นมา และก็เพียงครบรอบ ๔๒ ปี เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ที่แล้วมานี้เอง ส่วนความเป็นมาก่อนที่จะเปิดให้มีการศึกษาขึ้นมานั้น ส่วนมากไม่ค่อยมีใครทราบ ข้าพเจ้าจึงขออนุญาตกลับไปหาบรรยาการเก่า ๆ ในอดีตบ้าง

ความจริงเรื่องราวก่อนที่จะเปิดการศึกษาในวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ นั้น ข้าพเจ้าเองก็ไม่ได้มีประสบการณ์ด้วยตนเอง แต่ก็ได้อาศัยอ่านบันทึกและคำบอกเล่าของบรรดาพระเถรานุเถระทั้งหลาย และจากบทความที่เคยตีพิมพ์ลงในหนังสือ “อนุสรณ์มหาจุฬา” ฉบับครบรอบ ๕ ปี แห่งการศึกษานั้นเองเป็นหลัก ซึ่งหนังสือเล่มนี้ นิสิต นักศึกษา และนักเรียน ม.จ.ร. รุ่นหลัง ๆ คงจักมีเพียงไม่กี่ท่านจะได้เคยเปิดอ่าน จึงทำให้ไม่มีโอกาสทราบ “ประวัติศาสตร์” ของ ม.จ.ร. เท่าที่ควร ข้าพเจ้าจึงขอแนะนำ “ประวัติศาสตร์” หน้าแรกของ ม.จ.ร. มาเสนอเป็นการปูทางไว้ก่อน

บุคคลที่เป็นตัวจักรกลอันสำคัญ ที่ทำให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มีชีวิตชีวาขึ้นมาจนเติบโตเป็นหนุ่มฉกรรจ์วัย ๔๒ เข้านี้แล้ว ก็คือ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทัตตเถระ) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุงยงค์ที่ ๑๕ นั้นเอง ท่านได้เป็นผู้ริเริ่มจัดให้มีการประชุมพระเถรานุเถระแห่งคณะสงฆ์ไทยขึ้นผู้นำ เช่น เจ้าคณะตรวจการภาค เจ้าคณะจังหวัด และเจ้าสำนักเรียนในพระนครและธนบุรี ขึ้น ณ ตำหนักวัดมหาธาตุเมื่อวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕

ในท่ามกลางพระเถรานุเถระ ๓๗ รูป ในคืนวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐ นั้นเอง พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทัตตเถระ) ซึ่งเป็นปฐมสถานายก ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ปรารภต่อที่ประชุมพระเถรานุเถระ ดังที่ พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ (ปัจจุบัน คือ พระราชรัตนเมธี) ได้บันทึกไว้ในบทความเรื่อง “องค์ประมุขสถานายก” ว่า “โดยเหตุที่สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก มีพระราชประสงค์ในอันที่จะทรงทะนุบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรม ให้ถาวรรุ่งเรือง เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น โดยลำดับ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งวิทยาลัยที่เล่าเรียนฝ่ายสงฆ์ไว้ในรัชกาลของพระองค์ เพื่อให้เล่าเรียนศึกษาพระไตรปิฎก และวิชาชั้นสูง สำนักวัดมหาธาตุนี้ เป็นวิทยาลัยสำคัญแห่งหนึ่งที่พระองค์ได้ทรงสถาปนาไว้ ขึ้นเดิมพระราชทานนามว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” ซึ่งได้เปิดการเล่าเรียนมาตั้งแต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๐๘ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๒) แล้ว ต่อมาได้มีประกาศพระบรมราชโองการ เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ร.ศ. ๑๑๔ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๙) ข้อความในประกาศนั้นระบุไว้ชัดเจนว่าได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเปลี่ยนนาม “มหาธาตุวิทยาลัย” เสียใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” โดยมีพระราชประสงค์จะให้ เป็นอนุสรณ์เฉลิมพระเกียรติของพระองค์สืบไปเบื้องหน้า

“เพื่อสนองพระราชศรัทธาของสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าดังกล่าวมานั้น อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุนี้ได้รับพระราชภาระจัดการเรื่องการศึกษาเล่าเรียนสืบต่อกันมาจนบัดนี้ วิชาชั้นต้น ชั้นกลาง นับว่าได้เจริญขึ้น สมพระราชประสงค์ส่วนหนึ่งแล้ว แต่วิชาชั้นสูงยังไม่ดำเนินไปสมดังพระราชประสงค์ สมควรที่จะจัดการสนองพระราชประสงค์ต่อไป

“บัดนี้ ถึงกาลที่ควรจะขยายรูปการศึกษาให้กว้างขวางและให้สูงขึ้น เพื่อความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา ให้สมกับพระราชพระนิธาน

ของพระองค์ผู้เอกอัครศาสนูปถัมภกนั้น และเพื่อให้การศึกษาแห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้เป็นไปในรูปแบบมหาวิทยาลัยสำหรับคณะสงฆ์ไทย ดังนั้นจึงมอบเรื่องนี้ให้คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิไปดำเนินการเพื่อความเป็นปึกแผ่นแน่นอนหา คณะกรรมการชุดนั้นได้ประชุมพิจารณาอย่างถี่ถ้วนรอบคอบแล้ว และได้กำหนดระเบียบปฏิบัติขึ้นให้ชื่อว่า “ระเบียบมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๙๐” เพื่อให้การเป็นไปดังกล่าวมา จึงได้ออกประกาศฉบับนี้ให้ใช้ระเบียบนั้นตั้งแต่วัดนี้เป็นต้นไป และโดยผลของประกาศฉบับนี้ เป็นอันว่า มหาวิทยาลัยฝ่ายพระพุทธศาสนา ได้ตั้งขึ้นแล้ว โดยชื่อว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ขอให้มหาวิทยาลัยนี้จงอำนวยประโยชน์อันไพศาล แก่พระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์ไทยสืบไปชั่วกาลนาน เทอญ”

ในท่ามกลางความเจียบสัจแห่งราตรีนั้น ในท่ามกลางพระเถรานุเถระทั้งหลาย พระเดชพระคุณองค์ปฐมสงฆนายก ได้ประกาศด้วยเสียงอันหนักแน่นกังวานชัดเจน แสดงถึงประธานอันแน่วแน่เด็ดเดี่ยวของท่าน ดังที่ เขมปาลี ภิกขุ ได้บันทึกไว้ในบทความเรื่อง “ภาพพิมพ์ใจ” ตอนหนึ่งว่า

“ข้าพเจ้าขอประกาศเปิดมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย ตามประกาศกระแสพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ด้วยมีพระราชประสงค์ที่จะบำรุงพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง เป็นหลักชัยของประเทศชาติ ได้พระราชทานนามไว้ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” อันเป็นพระบรมนามาภิไธยของพระองค์ ทั้งยังได้ทรงสละพระราชทรัพย์ก่อสร้างตัวตึกของมหาวิทยาลัยขึ้นในบริเวณวัดมหาธาตุนี้หนึ่งหลัง แต่ยังมีต้นสำเร็จ พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน การก่อตั้งมหาวิทยาลัยจึงต้องหยุดชะงักไป บัดนี้ ข้าพเจ้าขอถือโอกาสอันเป็นอุดมมงคลฤกษ์นี้ ประกาศเปิดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗

ตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระบรมปิตร พระราชสมภารพระองค์นั้น ณ กาลบัดนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศทุกสิ่งทุกอย่าง แม้จนกระทั่งชีวิตและเลือดเนื้อของข้าพเจ้า เพื่อก่อตั้งและส่งเสริมความเจริญของมหาวิทยาลัยนี้ จนกว่าจะดำเนินไปสู่ความสำเร็จสมความมุ่งหมาย หรือจนกว่าชีวิตของข้าพเจ้าจะสิ้นไป”

เมื่อพระเดชพระคุณองค์ปฐมสถานายกประกาศเปิดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้วยน้ำเสียงกังวานและเด็ดเดี่ยวเช่นนั้นแล้ว ท่านเจ้าคุณพระราชเวที (พร ป. ๖) วัดประยุรวงศาวาส ได้นำสวดชยันโตขึ้นโดยมิได้มีการนัดหมายไว้ก่อนเลย และก็ปรากฏว่า พระเถระเถระทั้งหลายได้สวดรับพร้อมกัน โดยพร้อมเพรียง นับว่าเป็นเสียงกังวานที่จับใจผู้ที่ประชุมอยู่ ณ ที่นั้นเป็นอย่างมาก และก็มีพระเถระหลายท่านได้เคยบอกข้าพเจ้าว่า วันเปิดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไฟฟ้าก็ดับหรือ ๑ เพราะไฟฟ้าสมัยนั้นไม่ดีเหมือนสมัยนี้ บางทีก็ดับหายไปเลย บางทีก็ต้องจุดเทียนประพรมกันเป็นครั้งคราว เพราะเหตุที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เกิดมาในท่ามกลางแสงเทียนนี้กระมัง ความเป็นมาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงไม่ค่อยจะราบรื่นเลย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต้องฝ่าฟันอุปสรรคมาตั้งแต่ต้น เพราะมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีพ่อแม่ที่จน ๆ เกิดมาในเวลานั้น จึงต้องลำบาก ดังที่ท่านเจ้าคุณพระปยุตฺตมุนี วัดหัวลำโพง (ต่อมา คือ พระราชวิสุทธิโมลี มรณภาพแล้ว) ได้เขียนไว้ในบทความเรื่อง “สิ่งที่ลืมไม่ได้” ตอนหนึ่งว่า

“ท่านที่มัวลนีสติจะลืมเสียมิได้อีกท่านหนึ่ง คือ เจ้าประคุณท่านเจ้าคุณพระเทพเวที วัดสามพระยา (ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) ท่านองค์นี้ได้รับเกียรติเป็นอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นกำลังใหญ่ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อีกท่านหนึ่ง ท่านได้เล้าถึงความยากจนของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อย่างน่าสงสาร ท่ามกลางสมาชิกสมาคมนักเรียนเก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เทียบกันกับสินสมุทรบุตร

นางผีเสื้อผู้เกิดมายามยากจน สุดที่แม่จะทนเวทนาได้ จึงได้กล่าวเป็นเชิงรับขวัญว่า “สินสมุทรสุดที่รักของแม่เอ๋ย ทองสักนิดไม่มีติดข้อมือเลย พ่อทราชมชชเกิดมาเวลาดจน” อันเป็นถ้อยคำทำให้เกิดความวังเวงใจอย่างที่สุด”

อาจเป็นเพราะเหตุที่มหาจุฬารูป เกิดมาในยามยากนี้เอง จึงทำให้ลูก ๆ ของมหาจุฬารูป ซึ่งได้ผ่านความยากลำบากมาตั้งแต่ต้น มีจิตใจแข็งแกร่งรักและสงสารมหาจุฬารูป และเต็มอกเต็มใจที่จะเสียสละเพื่อมหาจุฬารูป ดังที่พระเชษฐภคินีองค์ปฐมสถานายก ได้ลั่นวาจาไว้ในท่ามกลางพระเถรานุเถระ เมื่อวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐ นั้น ซึ่งก็เท่ากับเป็นการสอนพวกเราให้ระลึกไว้เสมอว่า “พ่อแม่ (คือ ม.จ.ร.) เรายากจนนะ กว่าที่จะก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาได้อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ บรรพบุรุษของเราได้ต่อสู้ดิ้นรนมาอย่างหนัก ขนาดน้ำตาแทบจะเป็นสายเลือดทีเดียว พวกเราอย่าลืมตัว อย่าคิดว่าเวลานี้พ่อแม่เรามีฐานะดีแล้ว เราจะสุรุ่ยสุร่ายเปลืองอย่างไรก็ได้ ขอพวกเราอย่าได้ลืมว่า ที่เราสบายอยู่ในบัดนี้นั้น พ่อแม่เราต้องลำบากมาเพียงใด ทั้งนี้ก็เพื่อความสุขสวัสดิ์ของลูก ๆ คือพวกเรานั้นเอง ถ้าเราไม่สำเหนียกถึงข้อนี้ เราจะชื่อว่าเป็นลูกนรคุณ ลูกอกตัญญู เราจะต้องพยายามสร้างเสริมมหาจุฬารูป ที่พ่อแม่เราได้ก่อร่างสร้างมาแล้ว ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น จงสมัครสมานสามัคคีกัน จงรักกัน จงเสียสละความสุขส่วนตัวของเราเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของส่วนรวม คือ ม.จ.ร. ซึ่งเปรียบเสมือนวงศ์สกุลของเราอย่างกับบรรพบุรุษ คือ พ่อแม่ และพี่ ๆ ของเราได้ทำมาแล้ว ถ้าหากเรามีอนุสติอยู่เสมอ ระลึกถึงความหลังไว้บ้าง เราจะได้ไม่ลืมตัว ไม่ประมาท ถ้าเราลืมตัว เราประมาท ก็จะเป็นเหตุให้มหาจุฬารูป ต้องเสื่อมเสียและเสื่อมสูญในที่สุด พวกเราทุกคนต่างก็รักมหาจุฬารูป ด้วยกัน เพราะฉะนั้น จงช่วยกันประคับประคองและเสริมสร้างความเจริญให้แก่มหาจุฬารูป โดยทุกวิถีทางที่เราพอจะทำได้เถิด ถ้าเราช่วยกันคนละไม้คนละมือ ความสัมฤทธิ์ผล ความเจริญรุ่งเรือง จะต้องมิแก่มหาจุฬารูป ที่รักของเราสืบไปเป็นนิรันดร์”

ตอนที่ ๒

วันวิปโยค

เมื่อคณะสงฆ์ไทยได้ประกาศดำเนินการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย
ขึ้นที่ “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” โดยใช้ศึกษาโรงเรียนธรรมมหาธาตุวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ เป็นสถานศึกษาชั่วคราวแล้ว ก็ได้ส่งประกาศแจ้งไปยังสำนัก
เรียนต่าง ๆ ทั้งในพระนครและต่างจังหวัด รับสมัครภิกษุสามเณรที่เป็น
เปรียญ น.ธ. เอก เพื่อเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้

ในปีนั้น ข้าพเจ้ายังเป็นสามเณรอยู่ และได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยค
แล้ว เมื่อได้ทราบประกาศเช่นนั้น ก็ได้มาสมัครเข้าเรียนด้วยผู้หนึ่ง นับว่า
เป็นนักเรียนรุ่นแรก ปรากฏว่า มีภิกษุสามเณรเข้ามาสมัครเรียน
มากพอสมควร แล้วก็มีการแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น ตามพื้นความรู้ของ

แต่ละคน ถ้าหากใครมีความรู้ไม่ถึง ม. ๓ (ม. ๑ ในปัจจุบัน) ก็จัดให้เรียนใน
ชั้นต้น ผู้ที่มีความรู้ชั้น ม. ๓ - ๔ ก็อยู่ชั้นกลาง ผู้ที่ได้ ม. ๖ (ม. ๔ ในปัจจุบัน)
แล้วก็จัดให้เรียนชั้นสูง ข้าพเจ้ามีพื้นความรู้ทางโลกเพียง ม. ๓ จึงอยู่ชั้นกลาง
พวกที่เรียนชั้นสูง จำได้ว่าไม่ถึง ๑๐ รูป และเป็นภิกษุล้วน

ข้าพเจ้าเคยมาศึกษาในสำนักเรียนวัดมหาธาตุมาก่อน จึงไม่รู้สึก
แปลกอะไร คือ เมื่อข้าพเจ้าสอบเปรียญธรรม ๓ ประโยคได้แล้ว ปีนั้น สำนัก
เรียนวัดสระเกศมีนักเรียนประโยค ๔ เพียง ๒ รูป ทางสำนักจึงมิได้เปิดสอน
ข้าพเจ้าและเพื่อนจึงได้มาเรียนที่วัดมหาธาตุทั้ง ประโยค ป.ธ. ๔ และ ๕
และก็เคยเรียนที่โรงเรียนธรรมมหาราชวิทยาลัยมาแล้ว

ความจริงข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นการเสียสละของสำนักเรียนวัดมหา
ธาตุเป็นอย่างสูง ที่ได้ส่งโรงเรียนธรรมมหาราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นศึกษาเรียนที่
ดีที่สุดที่มีอยู่ ให้เป็นศึกษาเรียนของ “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ส่วนพวกที่
เคยเรียนบาลีแผนเดิม ณ ที่นี้ก็ต้องย้ายที่เรียนไปเรียนตามหอฉันคณะต่างๆ
ในวัดมหาธาตุนั่นเอง นอกจากศึกษาที่วิทยาลัยแล้ว ต่อมายังได้ใช้
ศึกษาโรงเรียนเล็กสายจิตร เป็นที่เรียนของนักเรียนโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา และ
ใช้ ศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นที่ยกย่องธรรมในนามของแผนกธรรมวิจัย ซึ่งต่อ
มาได้ยกฐานะเป็นสำนักธรรมวิจัยอีกด้วย ข้าพเจ้าผู้หนึ่งที่รำลึกถึง
พระคุณของสำนักเรียนวัดมหาธาตุ ตลอดจนพระเถระานุเถระและนิสิต
นักเรียนของสำนักนี้เสมอมา และก็เคยคิดหาทางที่จะตอบสนองพระคุณ
สำนักเรียนวัดมหาธาตุอยู่ตลอดมา

ถ้าจะพูดในอีกแง่หนึ่ง เมื่อเปิด “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”
ขึ้นมาแล้ว “มหาธาตุวิทยาลัย” ก็ควรจะสลายตัวไปโดยปริยาย ทั้งนี้เพราะ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเปลี่ยนนาม “มหาธาตุ
วิทยาลัย” มาเป็น “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” แล้วตั้งแต่วันที่ ๑๓ กันยายน

มหากุศลในอดีต

๑๑

พ.ศ. ๒๔๓๙ ชื่อ “มหาธาตุวิทยาลัย” ซึ่งไม่น่าจะมีต่อไป ทั้งนี้เพราะ “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ก็เป็นวิวัฒนาการที่สืบเนื่องมาจาก “มหาธาตุวิทยาลัย” นั่นเอง ถ้าเป็นคนก็ควรจะเป็นคนเดียวกัน “มหาธาตุวิทยาลัย” ก็เปรียบเสมือนตอนที่ยังเป็นเด็ก “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ก็คือเด็กคนนั้นนั่นเอง แต่ได้เจริญเติบโตใหญ่เป็นหนุ่มขึ้นมาแล้ว ไม่น่าจะกลายเป็น ๒ สำนักหรือเป็นคน ๒ คนขึ้นมาเลย ถ้าหากจะนับอายุกันจริง ๆ แล้ว มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็มีอายุถึง ๑๐๐ ปีพอดี

การศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในระยะแรก ๆ ก็เป็นไปชนิดอิหลุกขลุกขลักอยู่สักหน่อย ทั้งนี้เพราะงานการศึกษาแบบนี้เป็นของใหม่สำหรับคณะสงฆ์ไทยเรา แต่มงบประมาณที่จะมาจุนเจือการดำเนินงานก็เกือบจะไม่มี ดูเหมือนจะโค้งบประมาณจากกรมการศาสนาปีละ ๖๐,๐๐๐ บาท หรืออะไรนี้ ข้าพเจ้าก็จำไม่ได้ เพราะตอนนั้นยังเป็นนักเรียนอยู่ ค่าสอนของครูอาจารย์ในตอนนั้นก็ดูเหมือนชั่วโมงละ ๑๐ บาท หรืออาจต่ำกว่านั้น ทุกท่านที่มาสอนก็ดูเหมือนจะมาด้วยจิตที่เป็นบุญเป็นกุศลมากกว่า สำนักงานกลางก็ยังไม่มีการบริหารงานก็ทำกันจากกฎของเลขาธิการเป็นปกติ สมัยนั้นนอกจากองค์ปฐมสถานายก คือ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทัตตเถระ) เป็นสถานายกแล้ว ก็มีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระปริยัติโสภณ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสามพระยาปัจจุบัน) เป็น อธิการบดี พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระสุธีวรคุณ (สมเด็จพระธีรญาณมุนี วัดจักรวรรดิราชาวาส ถึงมรณภาพแล้ว) เป็นกณบดี และพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระวิเชียรโมลี วัดมหาธาตุ (นายวิเชียร บำรุงผล ป.ธ. ๙ ถึงแก่กรรมแล้ว) เป็นเลขาธิการ

ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนแต่อนิจจังทั้งนั้น จะหาความเที่ยงแท้แน่นอนอะไรไม่ได้เลย นอกจากความไม่เที่ยงแท้แน่นอนนั้นแหละที่แน่นอน

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการศึกษามาเพียงไม่กี่เดือน ยังไม่ทันเข้ารูปเข้ารอยอะไรเลย เพียงชั่วระยะเวลาไม่ถึง ๒ เดือนก็ด้วยซ้ำ ชาววิปโยคซึ่งเป็นเสมือนมรสุมร้าย ก็ได้โหมมาโจมตีมหาจุฬาฯ อย่างรุนแรงแทบจะตั้งตัวไม่ติด นั่นคือ ชาวองค์กรปฐมสถานายก ม.จ.ร. ถึงมรณภาพชาวที่มฤตยูมาคว่นคร่าเอาชีวิตองค์กรปฐมสถานายกของเราไปในระยะเวลาอันกะทันหันเช่นนี้ ย่อมนำความวิปโยคโศกเศร้าอย่างสุดซึ่งมาสู่พวกเราชาว ม.จ.ร. เป็นอย่างยิ่ง มหาจุฬาฯ เป็นเสมือนเด็กกำพร้าแม่หลังจากที่คลอเคลียออกมาชมโลกไม่ถึง ๒ เดือนเต็ม ทำให้รู้สึกว่พวกเราได้ขาดหลักชัยอันสำคัญไปในบัดดล ข้าพเจ้าขอคัดข้อความที่ พระมหามันัส พวงลำเจียกเขียนไว้ในบทความเรื่อง “นิสิตกรรม” ในหนังสืออนุสรณ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับครบรอบ ๕ ปี ตอนหนึ่งว่า :-

“เช้าตรู่ของวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๑ ขณะที่ฝนกำลังตกพริ้ว ๆ อากาศมืดครึ้ม คล้ายกับว่าจะเป็สัญลักษณ์แห่งความเศร้าโศกอำสรคอย่างสุดซึ่ง พวกเราต่างรู้สึกกันว่า เช้าตรู่ของวันนี้มันช่างเจี๊ยบเหงาเสียเหลือประมาณ จิตใจเหี่ยวแห้งอยู่อย่างแปลกประหลาด ครั้นแล้ว ความวิปโยคโศกเศร้านี้ก็เข้ามาแทนเมื่อได้ทราบข่าวการสูญเสียครั้งสำคัญของพวกเราคือ องค์กรปฐมสถานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ถึงมรณภาพเสียแล้ว เมื่อเวลา ๕.๔๐ น. ของวันที่ ๑๕ (ความจริงถือเป็วันที่ ๑๖ แล้ว) นั้นเอง ซึ่งได้นำความโศกเศร้านี้มาใหญ่หลวงมาให้ พวกเราต่างรู้สึกว่ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเปรียบด้วยนาวาลำใหญ่ ขณะนี้ขาดสิ่งสำคัญเสียแล้ว สิ่งนั้นก็คืหางเสือเรือ หรือเสมือนเด็กน้อยซึ่งพึ่งคลอเคลียมาได้เห็นโลกเพียงไม่กี่วัน พลันบิดาบังเกิดเกล้าก็สูญสิ้นไป ๕ เดือน กับ ๒๗ วันเท่านั้น เพียงพอละหรือที่เด็กน้อยจะสามารถเลี้ยงตนเองได้ แม้แต่จะสอนเดินก็ทั้งยาก นี่ก็เช่นเดียวกัน บุตรน้อย ๆ หรือจะรักษามรคของบิดาผู้บังเกิดเกล้าไว้ได้ ถ้าไม่มีผู้อุปการะอุ้มชูที่สามารถคอยเลี้ยงดูพวกเราซึ่งมี

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๓

จำนวนไม่น้อย”

“บัดนี้ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเปรียบประดุจนาวาลำใหญ่ ซึ่งได้บรรทุกพวกเราไว้ในระวางอย่างเต็มที่ กำลังใช้ฝีจักรนำพาพวกเราไป ให้บรรลุถึงฝั่ง ครั้นแล้ว ก็ให้มีอันเป็นไปด้วยเคราะห์กรรม พอพ้นท่า ออกสู่ทะเลลึกได้ไม่เท่าไร ก็ต้องเผชิญกับพายุและคลื่นอย่างร้ายแรง ช้ำร้าย ทางเสือเรือก็ได้หักตะบันลง ครั้นจะหันกลับสู่ท่าเดิมหรือก็กลับไม่ได้ จะใช้ ฝีจักรแล่นต่อไปหรือก็ขาดทางเสือ คงจะไปไม่รอดเป็นแน่ ต้องลอยแพ เต็มอยู่ในท่ามกลางทะเลลึก ผจญกับพายุและคลื่นไปจนกว่าจะซ่อมแซมทาง เสือเสร็จเรียบร้อย หรือมีผู้มาช่วยเหลือนำนาวาฝ่าพายุและคลื่นร้ายนั้นไป เสียได้ ระหว่างนั้นนาวาของพวกเราได้พุงคว่ำอยู่ได้ โดยปราศจากการอับ ปาง ก็นับว่าเป็นโชคอย่างมหาศาลทีเดียว ที่พวกเราไม่ต้องตกเป็นเหยื่อ แห่งปลาร้าย รอคพันจากภัยอันตรายทั้งมวล บรรดาพวกเราต่างออกสิ้นขวัญ เสีย ผู้ใดเล่าจะมาช่วยกู้ชีวิตของพวกเราไว้ ยิ่งคิดไปก็ยิ่งสลดครันทศใจ โอ้ ! มฤตยูผู้อาจหาญไม่ปราณีแก่พวกเราบ้างเลย มาคร่าเอาชีวิตของพระคุณ ของพวกเราไป เมื่อสิ้นบุญพระคุณก็เสมือนสูญสิ้นร่มโพธิ์ทองของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งพระคุณเป็นเสมือนธงชัยโบกไสวอยู่ พระคุณซึ่งเปรียบเสมือนพ่อ เมื่อคำนึงถึงกรุณาธิคุณของพระคุณท่านคราใด ต่างรู้สึกวาทความอดที่จะอาลัย อวรณ์ถึงพระคุณท่านเสียมิได้ นับแต่นี้ต่อไป พวกเราไม่มีโอกาสได้พบเห็น พระคุณท่านอีก นอกเสียจากคุณความดีที่พระคุณท่านได้สร้างสรรไว้ ยัง คงปรากฏเป็นอมตะ ซึ่งมฤตยูผู้อาจหาญหาสามารถที่จะเอาไปด้วยได้ไม่ โดยเฉพาะมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อันเป็นสถานศึกษาของพวกเรา จนตราบเท่าทุกวันนี้ ซึ่งพวกเราจะลืมคุณคุณนี้เสียมิได้...”

แม้ว่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะต้องสูญเสียองค์ปฐมสถาน นายก ซึ่งเป็นที่เคารพรักของพวกเราไป ด้วยความรู้สึกวิปโยคอย่างที่สุด แต่ เรายังภาคภูมิใจที่องค์ปฐมสถานายกของเราได้จากไป เพราะความที่ท่าน

เอาใจใส่ในกิจการของคณะสงฆ์ ในฐานะที่พระเดชพระคุณท่านเป็น
สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองอยู่อีกตำแหน่งหนึ่งนั่นเอง ท่านได้ทำหน้าที่
ของท่านอย่างสมบูรณ์ เรียกว่า “ตายในขณะที่ปฏิบัติราชการ” เพราะท่านได้
อาพาธเนื่องจากการไปตรวจการคณะสงฆ์นั่นเอง แล้วในที่สุดก็จากพวกเรา
ไปอย่างที่ไม่มีการคาดคิดมาก่อนเลย นี่แหละสมกับที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า
“ความตายหาไม่มีหมายไม่ได้เลย” อย่างไรก็ตาม เมื่อเรามีตัวตาย เราก็มืดตัว
แทน เพียงแต่ว่าตัวท่านนั้นจะดีกว่า ดีเสมอ หรือเลวกว่านั้น ก็เป็นอีกเรื่อง
หนึ่ง

ในที่สุด เราก็ได้สภานายกองค์ใหม่ นั่นคือ พระเดชพระคุณพระธรรม-
ไตรโลกจารย (อาจ อาสโม) อดีตเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งก็เป็น
ศิษย์เก่าของสำนักวัดมหาธาตุนั่นเอง เมื่อพระเดชพระคุณได้มาดำรง
ตำแหน่งอธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ ก็ชื่อว่าเป็นสภานายกของมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัยโดยตำแหน่งด้วย พระคุณท่านได้พยายามอย่างเต็มความ
สามารถที่จะน่านาวาใหญ่ คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้เด่นต่อไป
จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง แต่อดใจ! พร้อมกับการได้มาซึ่งสภานายก
องค์ใหม่ เราก็ต้องเสียอธิการบดีและเลขาธิการไป ทั้งนี้ เพราะทั้ง ๒ ท่าน
นั้นได้ลาออกจากตำแหน่งอันมีเกียรติ จะเนื่องมาจากเหตุผลประการใด
ข้าพเจ้าเองก็ไม่ทราบ ต่อมาก็ได้มีประกาศแต่งตั้งพระเดชพระคุณพระเทพเมธี
(ต่อมา คือ สมเด็จพระธีรญาณมุนี ถึงมรณภาพแล้ว) เป็นอธิการบดีรูปที่ ๒ ตั้ง
พระศรีสุทนต์มณี (ต่อมาได้เป็นพระธรรมทัตตนาธร ถึงมรณภาพแล้ว) เป็นคณบดี
คณะพุทธศาสตร์ และตั้ง พระวีระธรรมมุนี (ต่อมา คือ พระวิสุทธิธำมณี ถึง
มรณภาพแล้ว) เป็นเลขาธิการ ตั้งพระเทพมุนี วัดอนงคาราม (ต่อมาคือ พระมหา
โพธิ์วงศาจารย์ ถึงมรณภาพแล้ว) เป็นหัวหน้ากองอุปถัมภ์ ตั้งพระวิสุทธิโสภณ
วัดสระเกศ (ถึงมรณภาพแล้ว) เป็นหัวหน้ากองวิชาการ ตั้งพระญาณนายก
(ต่อมา คือ พระธรรมวรนายก อธิการบดี ถึงมรณภาพแล้ว) เป็นหัวหน้ากอง

มหาจุฬารูปในอดีตร

๑๕

เผยแผ่ ตั้งพระมหาเกษม อัสการี (ปัจจุบัน คือ พระมธีรธรรมาจารย์) เป็น ผู้ช่วยเลขาธิการ ตั้งพระศรีสุธรรมณี (ปัจจุบัน คือ พระธรรมมหารัตนวัตร) เป็นเลขานุการคณะบดี และตั้งพระญาณโศภน (ต่อมา คือ สมเด็จพระวันรัต ถึง มรณภาพแล้ว) เป็นเลขานุการกองอุปถัมภ์ บริหารกิจการของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสืบมา

ในด้านการบริหารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในระยะแรก ๆ นั้น ข้าพเจ้าเองก็ไม่ค่อยรู้เรื่องอะไร เพราะยังเป็นนักเรียนอยู่ แต่ในด้านการศึกษานั้น รู้สึกว่าอาจเป็นเพราะงานใหม่เกินไป พระสงฆ์ไทยเรายังไม่มีความเข้าใจในเรื่องนี้ดีพอ หรือจะว่ายังมีประสบการณ์น้อยก็ได้ จึงทำให้รู้สึกว่า การศึกษาเล่าเรียนไม่ค่อยเป็นไปด้วยความราบรื่นนัก ซึ่งทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการเงินด้วย และการที่ผู้ใหญ่ในคณะสงฆ์ไม่ค่อยจะกินเกลียวกันอยู่ด้วย และเรายังไม่มีสำนักงานกลางอยู่ที่มหาวิทยาลัยเป็นเอกเทศ การจะติดต่ออะไรก็ต้องไปยังสำนักงานส่วนตัว คือ ตามภูมิจองเจ้าหน้าที่นั้น ๆ ทำให้รู้สึกว่า การดำเนินงานต่าง ๆ ไม่มีความคล่องตัวเลย แต่จะอย่างไรก็ตาม เราก็ยังนึกถึงพระคุณของท่านบูรพการีชนเหล่านั้นอยู่ ที่ท่านอุทิศสาค์เลี้ยงดูเรามาจนตลอดรอดฝั่ง จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ความผิดพลาดขาดตกบกพร่องก็ย่อมมีอยู่บ้างเป็นธรรมดา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเรายังไม่พร้อม โดยประการทั้งปวงนั่นเอง หากแต่อาศัยที่กำลังใจดีเสียอย่าง ในที่สุด เราก็กัดฟันสู้กันมาจนถึงที่สุด การที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นที่รู้จักกันทั่วไปทั้งภายในภายนอกประเทศนั้น ส่วนหนึ่งก็เพราะพระคุณของท่านเจ้าหน้าที่ทั้งหลายเหล่านั้น ตลอดจนคณะสงฆ์ไทยและพุทธบริษัททั้งหลายนั่นเอง เราขอจารึกพระคุณของท่านทั้งหลายไว้ในสวนลึกแห่งหัวใจของพวกเราตลอดไป และหวังว่า นิสิต นักศึกษา และนักเรียน รุ่นน้อง ๆ ทั้งหลาย ก็คงจักรำลึกถึงพระคุณของท่านบูรพการีชนเหล่านั้นเช่นกัน

ถ้ามีโอกาส ข้าพเจ้าจะได้นำเหตุการณ์ในระยะต่อ ๆ มาที่ข้าพเจ้า
พอจะทราบ ตลอดจนชีวิตความเป็นไปของ นิสิต นักเรียน ในสมัยก่อน ๆ มา
เล่าสู่กันฟังต่อไป.

ตอนที่ ๓

แรกเปิดการศึกษา

เมื่อมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เปิดภาคการศึกษามา ตั้งแต่ วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้น ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว ชั้นสูงซึ่งมีนักเรียนไม่ถึง ๑๐ รูปที่พอจำชื่อได้ก็มี พระมหาเอก วัดมหาธาตุ พระมหาสงบ (สงบ สุริยโน) วัดมหาธาตุ เป็นต้น แต่ดูเหมือนจะเรียนกันอยู่เพียงปีเดียวเท่านั้น เพราะปรากฏว่าหายไปทุกรูปสองรูป ในที่สุดก็หมดไปโดยปริยาย ข้าพเจ้าซึ่งอยู่ชั้นกลาง ต่อมาก็เลยกกลายเป็นนักเรียนชั้นสูงไปโดยปริยายเพื่อนร่วมรุ่นในตอนนั้นก็มี พระมหาไสว (พ.อ.ไสว พินิจนที) วัดลุมเจริญศรัทธา พระมหาประณม วัดชนะสงคราม พระมหาจรัส (จรัส ดวงอิสาร) วัดอนงคาราม พระมหากันทร วัดมหาธาตุ เป็นต้น ซึ่ง

ต่อมาก็ค่อย ๆ หายไปอีกเช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้ก็คงเป็นเพราะการศึกษาในตอนนั้น ยังไม่ค่อยเข้ามาตรฐานนัก เนื่องจากเป็นงานใหม่ของพระ ได้เรียนบ้าง ไม่ได้เรียนบ้าง การประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่กับครูอาจารย์ก็ไม่ได้ดีพอ สำนักงานก็อยู่ที่กุฎีเสียมดะ ยังไม่มีสำนักงานกลางที่จะทำให้งานคล่องตัวอยู่ในปัจจุบันนี้ แต่พวกเราที่ยังอดทนเรียนกันอยู่เรื่อยมา

ครูอาจารย์รุ่นแรก ๆ ของมหาจุฬารูป บางท่านก็ถึงแก่กรรมไปแล้ว บางท่านก็ลาออกไป เท่าที่จำได้ก็มี อาจารย์พระยาวรรณวิทย์พิศาล (ศุขนิโลตม) สอนภาษาอังกฤษ (ถึงแก่กรรมแล้ว) อาจารย์ขุนจำนงพิทยประสาธ สอนวิทยาศาสตร์ (ถึงแก่กรรมแล้ว) อาจารย์ไพบุลย์ รัตนมังคละ สอนภาษาอังกฤษ อาจารย์เอนก บุญภักดี สอนวิทยาศาสตร์คู่กับอาจารย์ขุนจำนงพิทยประสาธ อาจารย์วรวิ นิโลตม สอนภาษาอังกฤษ อาจารย์ประยูร ศรีธรรมรงค์ สอนประวัติศาสตร์ (ถึงแก่กรรมแล้ว) อาจารย์ขุนวิฑูรย์ สอนภูมิศาสตร์ (ถึงแก่กรรมแล้ว) อาจารย์ชวน อังสุละโยธิน สอนคณิตศาสตร์ อาจารย์ น.อ. แยม ประพัฒน์ทอง สอนภาษาไทย (ถึงแก่กรรมแล้ว) อาจารย์เกษม บุญศรี สอนภาษาไทย (ถึงแก่กรรมแล้ว) อาจารย์แปลก สนธิรักษ์ สอนภาษาไทย อาจารย์ยงค์ อิงคเวทย์ สอนภาษาจีน อาจารย์สวัสดิ์ พินิจจันทร์ (ถึงแก่กรรมแล้ว) อาจารย์กรวย พุทธเทศก์ อาจารย์ประสิทธิ์ ภูสุมิตร์ เป็นต้น มีอีกหลายท่านที่ไม่ได้สอนข้าพเจ้า จึงจำชื่อไม่ค่อยได้

เมื่อผ่านการศึกษาในปีแรกไปได้แล้ว ก็ได้ขึ้นเรียนในชั้นสูง ซึ่งเทียบกับชั้นเตรียมอุดมศึกษา ปรากฏว่า มีนักเรียนรุ่นเดียวกัน สอบขึ้นมาเรียนร่วมชั้นกับข้าพเจ้ามากขึ้น เพราะชั้นที่ข้าพเจ้าเรียน ปรากฏว่านักเรียนได้ลาออกไปบ้าง หายไปเฉย ๆ บ้าง จนเหลือเพียงไม่กี่รูป นักเรียนที่ได้มาร่วมเรียนชั้นสูงด้วยกันมีหลายรูป คือ พระมหาสนั่น กมโล พระมหามนัส จิตตพโม พระมหาชูศักดิ์ อุตตกุลโล พระมหาแสง รมมรสี พระมหาเสรี

มหาจุฬารูปในอดีตร

๑๙

สุกฤษฎิ์โม พระมหาบุญมา มหาวิโร พระมหาสุวิมล สุมโน (ซึ่งตอนนั้น
บางท่านยังเป็นสามเณรอยู่) เมื่อสอบผ่านชั้นสูง ๑ ขึ้นชั้นสูง ๒ หรือเตรียม
อุดมศึกษาปีที่ ๒ ได้แล้ว การศึกษา ก็คงเป็นไปแบบ “ลมพัดชายเขา”
ไม่ค่อยมีอะไรตื่นเต้น และที่เราเรียนกัน ก็ยังไม่ทราบจุดหมายปลายทางว่า
จะเป็นอย่างไร นี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้นักเรียนหายหน้าไปเรื่อย ๆ
บางท่านก็ลาสิกขาไปเรียนต่อทางโลกบ้าง ไปเป็นอนาถาจารย์บ้าง ไป
เป็นสมภารบ้าง ในปีนี้ เราได้อาจารย์วิชาคำนวณ วิชาวิทยาศาสตร์ มาจาก
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลายท่าน ทำให้การศึกษาศึกคักขึ้นมาหน่อย
และในเทอมแรกของปีที่ ๓ นั้น พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณสถานายก ได้
ประกาศว่า ถ้าหากเทอมแรกนี้นักเรียนชั้นสูง ๒ ใครสอบได้ ๖๐ % ขึ้นไป
ทุกวิชา จะเปิดแผนกบาลีอุดมศึกษาให้เรียนในระดับมหาวิทยาลัยเลย ทำ
ให้พวกเรารู้สึกกระปรี้กระเปร่าขึ้น แต่เมื่อได้ประกาศผลสอบออกมา
ปรากฏว่า ข้าพเจ้าสอบผ่านได้ทุกวิชาเพียงผู้เดียว ส่วนมากมักจะไปตกวิชา
วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ซึ่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณสถานายก
ข้าพเจ้าก็เกือบแย่เหมือนกัน เพราะอาจารย์สอนเร็วมาก แต่อย่างไรก็ตาม
แม้จะสอบได้เพียงรูปเดียว ทางมหาวิทยาลัยก็ประกาศเลื่อนชั้น ให้ข้าพเจ้า
ขึ้นไปเรียนในแผนกบาลีอุดมศึกษาได้ตามที่ได้ประกาศไว้ ในสมัยนั้น มหา
จุฬาลงกรณ์ฯ ของเรา ได้รับงบประมาณจากกรมการศาสนา ดูเหมือนจะ
เพียงปีละ ๖ หมื่นบาทเท่านั้น ซึ่งก็ไม่พอใช้อยู่แล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าการเปิด
แผนกบาลีอุดมศึกษาขึ้นมา โดยมีนิสิตเพียงรูปเดียวนั้น จะได้ผลไม่คุ้มค่า
เพราะวันไหนถ้าข้าพเจ้าเกิดเจ็บป่วยขึ้นมาเรียนไม่ได้ อาจารย์ก็ไม่รู้จะสอน
ใคร และอัตราค่าสอนก็อาจจะสูงขึ้น ข้าพเจ้าเห็นว่า มหาวิทยาลัยจะต้องใช้
งบประมาณกว่าครั้งนั้น เพื่อเปิดชั้นใหม่เพื่อข้าพเจ้าเพียงคนเดียว ดูออกจะ
กระไรอยู่ จึงได้ไปกราบเรียนท่านเจ้าคุณเลขาธิการในสมัยนั้น ขอสิทธิ
และได้กลับมาเรียนกับเพื่อน ๆ ในชั้นเดิมต่อไป นี่เป็นการสอบพาสชันครั้ง

แรกใน ม.จ.ร.

ในที่สุด พวกเราก็เรียนผ่านชั้นสูง ๒ หรือเตรียมอุดมศึกษาปีที่ ๒ ขึ้นไปศึกษาในระดับอุดมศึกษาต่อไป การติดต่อหาครูอาจารย์มาสอน ส่วนมากก็ได้ อาจารย์เกษม บุญศรี เป็นผู้ติดต่อหามาพบทั้งสิ้น เมื่อขึ้นถึงชั้นอุดมศึกษา เราต้องเสียอาจารย์ที่สอนดีมาท่านหนึ่งไป ท่านผู้นั้นคือ อาจารย์ประยูร ศรีธรรมรงค์ ซึ่งเคยสอนประวัติศาสตร์ให้เรามาตั้งแต่ต้น เป็นนักเรียนญี่ปุ่น ความรู้ดีมาก สอนสนุก ข้าพเจ้าเคยได้ยื่นท่านพูดเชิงน้อยใจ ที่ไม่ได้มีโอกาสขึ้นไปสอนในชั้นอุดมศึกษาว่า ท่านมีความรู้ไม่ถึงขั้นจะไปสอนในชั้นอุดมศึกษาได้ อาจารย์ในแผนกอุดมศึกษารุ่นแรก ๆ ก็มี อาจารย์พระพิเทศ พจนวิสุทธิ อาจารย์แสง มนวิทูร อาจารย์เสฐียร พันธรั้งมี อาจารย์ ม.ร.ว. สุนนชาติ สวัสดิกุล อาจารย์ ม.ล. จิรายุ นพวงศ์ อาจารย์ พ.ท. สจิต ติภมัต อาจารย์ ร.ต. พงษ์นารถ สวัสดิ-ชูโต อาจารย์จรัส สุขุมวัฒน์ อาจารย์พงษ์อินทร์ สุขขจร อาจารย์สิงห์โต ปุกหุด อาจารย์จรรยา วงศ์สายัณห์ อาจารย์ภิญโญ สาธร อาจารย์ขุนวิทยายุทธ อาจารย์เทพนารถ ทาส (ชาวอินเดีย) อาจารย์ประถม ชาญสรณ์ อาจารย์สิริ เพ็ชรไชย อาจารย์กรุณา กุศลาลัย อาจารย์พราหมณ์ สัตยนารายณ์ ตรีปาฐิ อาจารย์ประยัต ไพฑูริ อาจารย์ผาด แก้วสีปลาด อาจารย์กำชัย ทองหล่อ อาจารย์เขมรสี ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว

การศึกษาในสมัยนั้น พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณวีรธรรมมุนี (ต่อมาคือ พระวิสุทธิธำมณี) วัดไตรมิตร เป็นเลขาธิการ ข้าพเจ้าและเพื่อนนิสิตได้เคยไปกราบเรียนขอเงินซื้อตะเกียงเจ้าพายุสักดวงหนึ่ง เพื่อจุดเรียนกัน คำนำมันเราจะออกเอง ท่านกลับบอกว่า เมื่อไม่มีไฟฟ้า ก็อย่าเรียน และท่านเลยห้ามไม่ให้เรียนตอนกลางคืน พวกเราเห็นว่า ถ้าไม่เรียนตอนค่ำก็เกือบจะไม่ได้เรียนกัน เพราะกลางวันเกือบไม่มีครูอาจารย์เลย พวกเราจึงไม่ยอมและขอเรียนต่อไป โดยการจุดเทียนเรียนดังกล่าวนั้นแล้ว ข้าพเจ้าได้เคยไป

มหากุศลในอดีต

๒๑

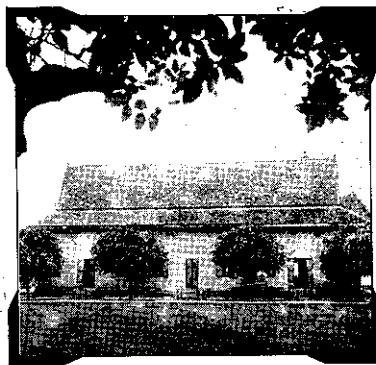
กราบเรียนพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณสภานายกว่า เราไม่ค่อยได้เรียนกันจริง ๆ จัง ๆ ท่านก็บอกว่า “ลูกเอ๋ย เรียนนิตติปัจจัยไปก่อนก็แล้วกันนะ” ก็เลยทำให้เราเกิดมีมานะว่า เมื่อมีนิตติปัจจัย อธิปัตติปัจจัยมันก็ต้องมีแน่ เราก็เห็นว่าถ้าหากไม่ได้เรียนกันทุกวัน ๆ อย่างนี้ เสียเวลามาก ความรู้ก็ไม่ได้ ห่องสมุดก็ยังไม่มี คู่มือเหมือนจะมีหนังสือ Encyclopaedia Britannica อยู่ชุดหนึ่ง ซึ่งก็ไม่ครบชุดดี ข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ ก็ไปกราบเรียนพระเดชพระคุณสภานายก ขอเงินสักก้อนหนึ่งเพื่อซื้อหนังสือมาไว้ค้นคว้าในเวลาว่าง ท่านก็บอกว่า ถ้าอยากอ่านก็ควรจะทำมาเอง ทางมหาวิทยาลัยไม่มิงบประมาณให้ พวกเราก็เลยมีมานะว่าจะต้องหาหนังสือมาจัดห่องสมุดให้ได้ ในชั้นแรกได้ตกลงกันว่า นิสิตทุกรูปจะต้องหาหนังสือนิตยสารรายคาบทางวิชาการมาให้ห่องสมุดคนละเล่ม และหาหนังสือมาบำรุงห่องสมุดเดือนละเล่ม จะใหม่หรือเก่าก็ได้ เราก็เลยมีหนังสืออ่านกันมากขึ้น และทำให้เรารู้จักใช้เวลาว่างค้นคว้าหาความรู้ รวมทั้งอ่าน Encyclopaedia Britannica กันตั้งแต่อยู่ชั้นอุดมศึกษาปีที่ ๒ เวลานั้น พวกเรารู้สึกไม่พอใจเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมาก ตั้งแต่ต้องคัสตานายกลงมาทีเดียว เพราะดูจะไม่เห็นอกเห็นใจพวกเราเลย แต่ในตอนหลังก็นึกขอบพระคุณท่าน มิฉะนั้นแล้ว เราอาจเป็นเด็กที่เลี้ยงไม่รู้จักโตก็ได้ อะไรก็ขอพ่อขอแม่อยู่เรื่อย ไม่รู้จักช่วยตัวเอง อะไรที่เราหามาสร้างมาด้วยน้ำพักน้ำแรงของเราแล้ว ทำให้รู้สึกภาคภูมิใจอยู่เสมอ และนี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้เราได้ตั้งความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะตั้งห่องสมุดของมหากุศลลงกรณฯ ขึ้นมาให้ได้

เมื่อเปิดการศึกษาในชั้นอุดมศึกษาขึ้นมาแล้ว ข้าพเจ้าได้ทราบจากพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระวิสุทธิโสภณ (ปลด ป. ๙) วัดสระเกศ ผู้เป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า โดยท่านได้ถามข้าพเจ้าว่า ทางมหาวิทยาลัย เขาได้แจ้งให้บรรดากรรมการสภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปประจำที่มหาวิทยาลัยทุกวัน วันละ ๒ รูป โดยประจำอยู่ที่

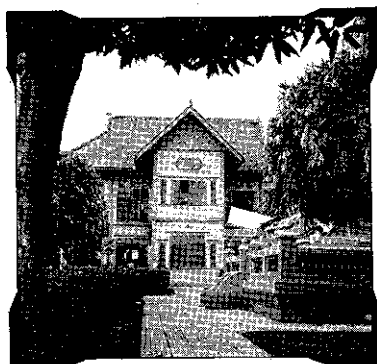
ห้องมุขชั้นล่างของตึกมหาธาตุวิทยาลัยปัจจุบันนี้ ท่านบอกข้าพเจ้าว่า ไม่เห็นมีอะไรให้ทำ นอกจากคอยต๊ะตึงบอกว่าหมดชั่วโมงสอน หรือต๊ะตึงเข้าเรียนเท่านั้นเอง ท่านบอกว่าไม่คุ้มกับเวลาที่เสียไปเลย ทั้งนี้เพราะกรรมการเหล่านั้นล้วนเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสิ้น การต้องมานั่งแกรวอยู่เฉย ๆ นับว่าทำให้เสียประโยชน์ไปมากที่สุดทีเดียว ที่เป็นเช่นนี้ข้าพเจ้าคิดว่า เพราะเวลานั้น สำนักงานเลขาธิการ หรือสำนักงานกลาง ยังไม่มี งานจึงอยู่ที่กุฏิหมด ซึ่งเป็นแบบการทำงานของคณะสงฆ์ ตั้งแต่โบราณจนถึงทุกวันนี้ เมื่อไม่มีเจ้าหน้าที่มาประจำ ไม่มีป้ายบอก อาจารย์ใหม่ เมื่อเข้ามาถึงวัดมหาธาตุแล้ว ก็ไม่มีใครรู้จัก ไม่มีใครแนะนำ บางทีก็มักนั่งอยู่ที่โคนต้นโอศก ซึ่งในสมัยนั้นมีม้าหินตั้งอยู่ด้วย เมื่อไม่เห็นมีใครมาเชิญหรือไต่ถาม เลยกลับไปเสียก็มี ทำให้เสียผลในด้านการศึกษามาก การที่ทางมหาวิทยาลัยได้ขอให้กรรมการสภามหาจุฬา มาประจำ ก็คงเพื่อให้ทำหน้าที่นี้เอง แต่บางท่านก็ไม่ได้ทำอะไร เพราะไม่รู้จักทำอะไร คงอยู่เฉพาะในห้อง อาจารย์มาอยู่นอกห้อง ก็เลยไม่ได้พบกัน และผู้ที่ติดต่อเชิญมา ก็มีได้มาแนะนำ อาจารย์ให้เจ้าหน้าที่หรือนิสิตรู้จัก ก็เลยพอดิกัน นับว่าการประสานงานกันในระยะนั้นเกือบไม่มีเลย นอกจากท่านที่คุ้นวัดอยู่แล้ว ก็ไม่ค่อยมีปัญหาอะไร คงจะเป็นเพราะเหตุนี้กระมังจึงปรากฏว่า มีอาจารย์หลายท่าน ที่มาสอนเพียง ๒ - ๓ ครั้ง แล้วก็หายไป หรืออาจเป็นเพราะอาจารย์ที่ได้รับเชิญมา อาจคิดว่าคงมีนิสิตมากอย่างมหาวิทยาลัยทางโลก พอมาเห็นจำนวนนิสิต ๗ - ๘ รูปเข้า ถ้ามที่ทางก็ไม่สง่าโอโถง และการต้อนรับปฏิสันถารก็ไม่ค่อยมี ก็เลยต๊ากไป ก็เป็นได้ ในเรื่องนี้ นิสิต ม.จ.ร. รุ่นแรก คือรุ่นข้าพเจ้า ได้เข้ามาบิณฑบาตอยู่มาก ซึ่งท่านจะทราบในตอนต่อไป ว่าพวกเราได้เริ่มเข้ามาบิณฑบาตในมหาวิทยาลัยอย่างไร.

ตึก ร.ร. ชลลมหาธาตุวิทยาลัย
ที่วัดมหาธาตุ มอบให้ใช้เป็นตึกเรียนหลังแรก
ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตึก ร.ร. พรหมพิทยาประสุตน์
ที่วัดมหาธาตุมอบให้ใช้เป็นสำนักธรรมวิชัยในปัจจุบัน

ตึก ร.ร. เล็กไสยจิตร
ที่วัดมหาธาตุมอบให้ใช้เป็นตึกเรียนแผนกบาลีมัธยมศึกษา
ปัจจุบัน เป็นที่ตั้งของมหาจุฬาวรรณาการ
และสมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาฯ

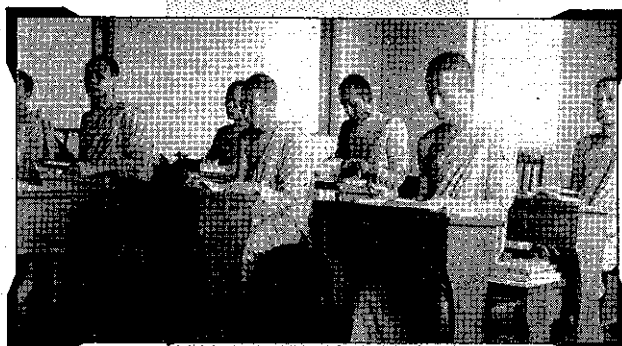
บริเวณที่จะก่อสร้างเป็นอาคารเรียน ๓ ชั้น
ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่วนหนึ่งของนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรุ่นแรก

อาจารย์เกษม บุญศรี กำลังถ่ายทอดความรู้แก่นิสิต รุ่นแรก

นิสิตรุ่นแรกอีกชั้นหนึ่งกำลังเรียน

โปรดสังเกตโต๊ะเรียนรุ่นแรก ซึ่งเวลานี้ไม่มีให้ดูอีกแล้ว

เจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช ผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ และพระ
เดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทัตตเถระ) องค์ปฐมสภานายก
ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการดำเนินการเปิดการศึกษาในระดับมหา
วิทยาลัย เพื่อเป็นการสนองพระราชประสงค์ของมหाराชาเจ้าพระองค์นั้น
พวกเราต่างสำนึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและพระคุณ ของพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และองค์ปฐมสภานายก เป็นอย่างยิ่ง จึงคิดว่า
พวกเราควรจะได้หาโอกาสที่จะแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทิตาธรรม
ของพวกเราให้ปรากฏ เพื่อเป็นการเผยแพร่พระเกียรติยศของพระองค์ให้
ปรากฏแก่ชาวโลก ตามความรู้ความสามารถที่พวกเราจะได้

ความจริง ความคิดในการที่จะจัดงานอนุสรณ์ครบรอบปีการศึกษา
ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้ ได้มีมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๔ แล้ว ปีนั้น
ข้าพเจ้าเป็นนิสิตชั้นบาลีอุดมศึกษาปีที่ ๑ การที่เราได้ศึกษามาจนถึงชั้นอุดม
ศึกษาได้นี้ ก็นับว่าเป็นบุญแล้ว ชักมองเห็นอนาคตแจ่มใสขึ้น ข้าพเจ้าจึงได้
ปรึกษากับ พระมหาเจริญ จิตวฑฺฒโน ป.ธ. ๖ (ศรีวัช ไชยวัช) ซึ่งขณะนั้น
เป็นหัวหน้านักเรียนชั้นบาลีเตรียมอุดมศึกษา ปีที่ ๒ แต่เรามีเวลาเตรียมตัว
ไม่ทัน เพราะงานนี้เป็นงานใหม่และงานใหญ่ จำเป็นจะต้องวางแผนงาน
ให้รัดกุมเสียก่อน และควรจะได้มีโอกาสปรึกษากันหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งนี้ก็เพราะ
ว่า เราจำเป็นจะต้องมีทุนในการดำเนินงาน การที่คิดจะขอจากทางมหา
วิทยาลัยนั้น คงไม่มีหวัง เพราะมหาวิทยาลัยก็มีเงินจำกัด เพียงค่าสอนของ
ครู อาจารย์เองก็ไม่พออยู่แล้วจึงเป็นอันว่าเราตกลงกันในหลักการว่าจะต้อง
จัดทำในปีหน้า คือ พ.ศ. ๒๔๙๕ ซึ่งเป็นวันครบรอบปีการศึกษาที่ ๕ ให้ได้ เรา
จึงมีเวลาวางแผนได้ ๑ ปี แต่ก็เป็นการวางแผนแบบเด็ก ๆ ที่ต่างก็ยังไม่
ประสบการณ์ด้วยกัน และต่างก็ยังไม่อยู่ในระหว่างศึกษาเล่าเรียนด้วย จึงนับ
ว่าเป็นการวางแผนแบบ “จับเสือมือเปล่า” ทั้งนี้

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕

ต่อมา ข้าพเจ้า และ พระมหาเจริญ จิตวฑฺฒโน ก็ได้นำเรื่องนี้ไปเรียนปรึกษา ท่านพระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ วัดมหาธาตุ (ปัจจุบัน คือ พระราชรัตนเมธี) เกี่ยวกับเรื่องการจัดงานอนุสรณ์นี้ จะเป็นการเหมาะสมหรือไม่ประการใด ทั้งนี้เพราะเห็นว่าท่านเป็นผู้ใกล้ชิดผู้หลักผู้ใหญ่ในวงการมหาจุฬาลงกรณฯ มาก ท่านก็เห็นพ้องด้วย และได้ให้ความสนับสนุนในเรื่องนี้ในทุกวิถีทาง ข้าพเจ้าจึงได้นำเรื่องนี้มาปรึกษาคณะเจ้าหน้าที่ คุรุบาอาจารย์ ตลอดจนนิสิตนักเรียน ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกชั้นทุกแผนก ซึ่งต่างก็เห็นพ้องด้วย โดยไม่มีใครคัดค้านเลย เพราะผู้ที่คัดค้านการทำความดี ก็ต้องไม่ใช่คนดีอย่างแน่นอน

เมื่อเรากลางกันว่าจะจัดงานอนุสรณ์ฯ ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ แล้วเราก็ปรึกษากันต่อไปว่า เราจะจัดงานอย่างไร ? คือ จะจัดเพียงแค่ประกอบศาสนพิธีแบบทำบุญเลี้ยงพระ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระปิยมหาราช และถวายส่วนกุศลแด่องค์ปฐมสถานายก เท่านั้นหรือ? พวกเราต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า เราควรจะทำหนังสือ “อนุสรณ์” ขึ้นสักฉบับหนึ่งเพื่อเป็นที่ระลึกในงานนี้ และได้มีการแต่งตั้งกรรมการจัดพิมพ์หนังสือ “อนุสรณ์” ขึ้นมาชุดหนึ่งโดยมีข้าพเจ้าเป็นประธานพระมหาเจริญ จิตวฑฺฒโน เป็นรองประธาน พระมหาสนั่น กมโล (สนั่น ไชยานุกุล) พระมหามนัส จิตตทโม (มนัส พวงลำเจียก) พระมหาบุญมา มหาวิโร (รักธรรม) พระมหาแสง ธมฺมรํสี (พ.อ. แสง สมบุญ) พระมหาศิริ ปุณฺณวฑฺฒโน (ศิริ ศรีกนก) พระมหาสำเริง อานนโฑ (สำเริง ภูมราพันธ์) พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ (ปัจจุบัน พระราชรัตนเมธี) และนายรัตน์ ปาณพล เป็นกรรมการพระมหาประพันธ์ ภทฺทสาโร เป็นกรรมการและเลขานุการ อาจารย์เสฐียร พันธรัณย์ เป็นกรรมการและที่ปรึกษา

การจัดงานอนุสรณ์ฯ ครบรอบปีการศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราช-

วิทยาลัยนี้ ถือว่าเป็นงานของนิสิตนักเรียนโดยเฉพาะ ทั้งนี้โดยทางมหา-
วิทยาลัยต้องการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมของนิสิตและนักเรียนใน
ทางที่ถูกในทางที่ควร เพื่อให้รู้จักมีความคิดริเริ่ม รู้จักวางแผน รู้จักแก้
ปัญหา ฯลฯ ถ้าหากเราจะต้องทำอะไรก็ทำตามกันอยู่เรื่อย ๆ ไป โดยไม่ม
ความคิดใหม่ขึ้นมาบ้างเลยแล้ว สังคม ศาสนา และประเทศชาติ จะเจริญ
ก้าวหน้าไปได้อย่างไร ผู้ใหญ่จึงไม่ควรกีดกันเด็ก ควรสนับสนุนและส่งเสริม
ให้เด็กทำงานในทางที่ถูกที่ควร ควรเป็นผู้ให้กำลังใจและทำตัวเป็นเสมือน
“พี่เลี้ยง” หรือ “ที่ปรึกษา” เพื่อไม่ให้เด็กตัดสินใจออกนอกทางเท่านั้น

ในการจัดงานครั้งนี้ นับว่าขลุ่ยหลักมากเป็นพิเศษ เพราะ
เราทำงานกันอย่างไม่มีประสพการณ์เลยทั้งนั้น แต่อาศัย “ใจสู้” และ
“ประณีต” ที่แน่วแน่ของพวกเรา เราจึงต้องช่วยกันขึ้นไปจนได้ในปีแรกนี้
เราได้รับความร่วมมือจากพระเถรานุเถระผู้ใหญ่ที่มีโชคชะตาบริหารน้อยมาก
ผู้ที่ให้ความอุปถัมภ์งานในตอนเริ่มแรกก็มี พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณ
สมเด็จพระพุทธาจารย์ วัดอนงคาราม ท่านเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี วัด
ปากน้ำ ท่านเจ้าคุณพระศรีสุทัสสนมุนี วัดชนะสงคราม (ต่อมาคือ พระธรรม-
หัตถาจารย์ ถึงมรณภาพแล้ว) ท่านเจ้าคุณพระวิริยธรรมมุนี (ต่อมา คือ พระวิสุทธิ-
ธำมณีถึงมรณภาพแล้ว) วัดไตรมิตร ท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี (ปัจจุบัน
คือ พระธรรมมหาวิธานวัตร) วัดมหาธาตุ ท่านเจ้าคุณพระสุธรรมธีรคุณ วัด
สระเกศ (ถึงมรณภาพแล้ว) ท่านเจ้าคุณพระปัสสณากมุนี (ต่อมา คือ พระ
ราชวิสุทธิเมธี ถึงมรณภาพแล้ว) วัดหัวลำโพง พระครูธรรมวิธานาจารย์ วัด
มหาธาตุ พระมหาเกษม อัสการี (ปัจจุบัน คือ พระเมธีธรรมาจารย์) วัดมหา-
ธาตุ และพระมหาแนบ ภาณุวณโณ (ปัจจุบัน คือ พระปรียัติสุธี) วัดมหาธาตุ
อาจารย์เกษม บุญศรี (ถึงอนิจกรรมแล้ว) อาจารย์เสฐียร พันธรัณย์ และ
อาจารย์รัตน์ ปาณพล ซึ่งพวกเราขอจารึกไว้ในความทรงจำตลอดไป ทั้งนี้ก็
เพราะท่านเหล่านี้แหละที่ทำให้เราพอมีเงินมาใช้จ่ายในการเริ่มงานตอน

นักเรียนกำลังสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าเรียน
ซึ่งมหาจุฬายาข ใต้คือเป็นระเบียบแบบแผนมา จนทุกวันนี้

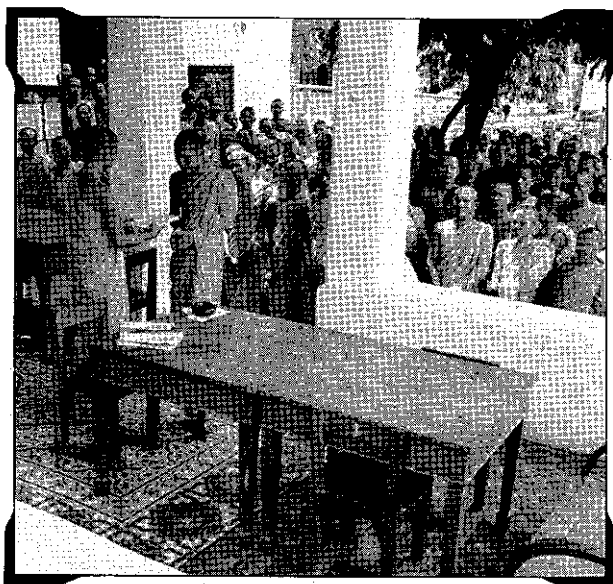
กำลังปรึกษาหารือกันในเรื่องเกี่ยวกับ
เครื่องไทยธรรมที่จะถวายพระ

ประธานและรองประธานคณะกรรมการ
จัดงานอนุสรณ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครบรอบ ๕ ปี

ในการจัดงานอนุสรณ์ฯ แต่ละปี
พระเถระานุเถระ ได้มาร่วมงานอย่างคับคั่ง
ในภาพ พระคิมลธรรม สภานายก กำลังกล่าวปราศรัย

พิธีกล่าวถึงรับมอบงานจาก
พระศรีสุธรรมมณี
(ปัจจุบัน คือ พระสมเฐธาธิบติ)
เลขาธิการมหจุฬาย

โต๊ะเรียนสมัยแรกเริ่ม
ปัจจุบันไม่ทราบว่
ยังมีเหลืออยู่หรือไม่

มหาจุฬาวาในอดีต

๒๗

แรก เช่น ค่ากระดาษบ้าง ค่าสมุดบ้าง ค่าพาหนะไปติดต่องานบ้าง และอื่น ๆ บ้าง แต่ส่วนใหญ่ในพวกเรา ถ้าใครมี ก็ออกกันไปบ้าง นอกเสียจากไม่มีเท่านั้น เราจึงจะเบิกเงินกองกลางมาใช้ ซึ่งความจริงก็มีอยู่เพียงไม่กี่ร้อยบาท

ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ว่า พวกเราทำงานแบบ “จับเสือมือเปล่า” เพราะพวกเรา “ฝันหวาน” ว่า เราคงจักได้รับความอุปถัมภ์จากคณะเจ้าหน้าที่ ครูอาจารย์ นิสิต และนักเรียน ของ ม.จ.ร. ส่วนหนึ่ง และก็อาจได้รับความอุปถัมภ์จากสมาชิกรัฐสภาหลวงกรมราชวิทยาลัยบ้าง และเราคิดว่าจะส่งหนังสือ “อนุสรณ์” ไปอภิธานนาการ และขอความอุปถัมภ์จากบรรดาเจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอบางแห่ง ซึ่งก็หวังว่า คงได้รับความอุปถัมภ์ด้วยเมตตาธรรมจากพระคุณท่านเหล่านั้นบ้าง และในที่สุดก็เป็น “ฝันหวาน” จริง ๆ เพราะเราได้รับความอุปถัมภ์จากบรรดาพระเถระผู้ใหญ่เหล่านั้นน้อยมาก และมีเป็นจำนวนมากที่ไม่รู้จักกรมราชวิทยาลัย ไม่ทราบว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์เกิดขึ้นในประเทศไทยแล้ว หรือบางท่านก็คิดว่ามหาจุฬาวา เป็นของวัดมหาธาตุก็มี แม้เราจะต้องผิดหวังอยู่มาก แต่ถ้ามองในอีกแง่หนึ่ง ก็ได้ประโยชน์อยู่มาก คิดว่าคุ้มกับค่าหนังสือและค่าสมุดที่ส่งหนังสือไป เพราะอย่างน้อยก็ทำให้ท่านรู้ว่ามีมหาจุฬาวา อยู่ในโลก รู้ว่ามหาจุฬาวา คือ มหาวิทยาลัยสงฆ์ของคณะสงฆ์ไทย แม้ปีนี้จะไม่ได้ผล ปีต่อ ๆ ไปอาจได้ผลก็ได้ เพราะการปลูกพืชอินตั้นนั้น ในปีแรก ๆ ยังไม่มีผลตอบแทนอะไร นอกจากจะมองเห็นต้นของมันที่ค่อย ๆ เจริญเติบโตขึ้น แม้จะยังไม่ผลิดอกออกผล ถึงกระนั้นเราก็พอใจแล้ว เพราะคิดว่า วันหนึ่ง คงผลิดอกให้เราได้ชมบ้างเป็นแน่ !

ข้าพเจ้าขอย้อนมาพูดถึงวิธีการทำงานในตอนแรก ๆ สักหน่อย เพื่อนิสิต นักศึกษา และนักเรียนทั้งหลายจะได้ทราบว่า ในการทำงานที่ยัง

ไม่มีแบบฉบับไว้ให้ดูเป็นแบบอย่างนั้น มันช่างยากเย็นเพียงใด ในปีแรกนี้ เราตกลงกันว่า จะต้องขอคำขวัญหรือบทความจากพระเถรานุเถระ และ บรรดาอาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลาย แต่พอถึงคราวทำงานเข้า ก็เกิด ปัญหา ปัญหาแรกก็คือ จะร่างจดหมายถึงผู้ใหญ่อะไร จึงจะถูกต้องและ เหมาะสม เช่น จะร่างจดหมายถึงสมเด็จพระราชาคณะเพื่อขอความอุปถัมภ์ จะร่างอย่างไร ทำจดหมายถึงสภานายก อธิการบดี และเลขาธิการ เพื่อขอ อนุญาตจัดงานอย่างเป็นทางการจะได้อย่างไร จะเขียนจดหมายถึงเจ้าคณะ จังหวัดทั้งหลาย จะเขียนอย่างไร ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาทั้งนั้น ผู้ที่เป็นที่ปรึกษาที่สำคัญของพวกเราในเรื่องนี้ก็คือ ท่านพระครูปลัดสุวัฒน- ศิลคุณ (พระราชรัตนเมธี ปัจจุบัน) นั้นเอง เครื่องพิมพ์ดีด เราก็มียังเครื่อง เรมington เก่า ๆ อยู่เครื่องหนึ่งเท่านั้น พิมพ์ก็หนักแรง เครื่องอัดสำเนาหรือ เครื่องโรเนียวก็ไม่มี ในเรื่องนี้ต้องอาศัยเครื่องพิมพ์ดีดที่สำนักงาน แม่กองธรรมสนามหลวงบ้าง ที่กุฏิท่านพระครูปลัดสุวัฒนศิลคุณบ้าง ที่กุฏิ พระมหาเจริญ จิตวฑฺฒโน บ้าง เครื่องอัดสำเนาที่ใช้แบบมือหมุน ดูหลัก- ทุเล็นดี ผู้เป็นกำลังสำคัญในการพิมพ์หนังสือ ก็คือ พระมหาประพันธ์ ภัททสารี ซึ่งได้ทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการ ของคณะกรรมการ จัดทำหนังสืออนุสรณ์ว่า นั่นเอง

ในด้านการจัดพิมพ์หนังสือ “อนุสรณ์” ซึ่งเป็นงานใหม่ของเรา นั้น เราได้หารือกับ อาจารย์เสฐียร พันธรัณย์ หัวหน้าแผนกต่างประเทศ ของ น.ส.พ. ชาวไทยเพื่อขอให้ท่านวิ่งเต้นติดต่อโรงพิมพ์ที่จะพิมพ์แบบเครดิตให้ ท่านก็รับปาก แต่ยังไม่ทันที่งานจะได้เริ่มเลย ท่านก็ต้องเดินทางไปพม่า ชั่วคราวเพื่อเป็นล่ามให้แก่สภานายก [พระพิมลธรรม (อาสภเถระ) สมณศักดิ์ ในขณะนั้น] แต่ท่านบอกว่าจะไปเพียงสัปดาห์เดียวเท่านั้น และรับรองว่าจะ กลับมาให้ทันงาน ทำให้พวกเราคอยใจชื้นขึ้น เพราะเกรงว่าหนังสือจะออก มาไม่ทันวันงานเท่านั้นแหละ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๙

ในระหว่างที่ อาจารย์เสฐียร พันธรัณย์ เดินทางไปประเทศพม่า นั้น พวกเราก็เริ่มรวบรวมคำขวัญและบทความต่าง ๆ ที่จะนำลงตีพิมพ์ และเตรียมทำ “คัมภีร์” และทำบล็อกรูปต่าง ๆ อย่างรีบด่วนในเรื่องรูปนั้น เราได้รับความร่วมมือจาก คุณเพ็ญ เจนวิทย์การ แห่งกรมประชาสัมพันธ์ มาช่วยถ่ายภาพและติดต่อทำบล็อกที่ “ศิลปกรรมพาณิชย์” ให้ในราคาพิเศษ ในด้านโรงพิมพ์ ก็ได้ คุณเสฐียร นุตยากร ศิษย์เก่าวัดมหาธาตุ ช่วยติดต่อบริษัทคณะช่างให้ คุณเป็รื่อง แสงเถกิง ผู้อำนวยการ ก็ให้ความร่วมมือด้วยดี ทั้ง ๆ ที่หนังสือก็หนาประมาณ ๒๐ ยก ส่วนเวลามีเพียง ๑๕ วันเท่านั้น ผู้อำนวยการถึงกับต้องหยุดงานทางด้านอื่นชั่วคราว ยอมทำงานให้เราทั้งกลางวันและกลางคืน โดยต้องจ้างช่างเรียงมาเพิ่มเติมให้อีก พวกเราก็ต้องช่วยกันตรวจรูป หรือพิสูจน์อักษรเอง ทั้งกลางวันกลางคืน โดยเฉพาะพระมหาเจริญ พระมหามั่น พระมหาสนั่น พระมหาสุศักดิ์ พระมหาบุญมา พระมหาสุวิมล พระมหาเสรี และพระมหาศิริ ซึ่งเป็นนิสิตชั้นปีที่ ๑ และ ๒ ทั้งนั้น ในที่สุดงาน “หนังสืออนุสรณ์” ก็ออกมาทันงานพอดี

การจัดงานและสถานที่ เราก็ได้ท่านพระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ (ปัจจุบัน พระราชรัตนเมธี) เป็นประธานกรรมการ พระมหาเจริญ จิตวฑฺฒโน เป็นรองประธาน และมีกรรมการอื่น ๆ อีก ๘ รูป ในด้านเครื่องขยายเสียง ในสมัยนั้น ก็ต้องอาศัยท่านพระครูธรรมวิธานาจารย์ วัดมหาธาตุ ทุกครั้งไป นับว่าท่านได้มีบุญคุณต่อมหาจุฬาฯ อย่างมากมายรูปหนึ่ง ที่เราควรจะระลึกถึงท่านไว้บ้าง ในปีแรกนี้ เราประกอบพิธีที่ “ตำหนัก” เวลานั้น “ตำหนัก” ก็เป็นเสมือนห้องประชุมของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั่นเอง ไม่ว่าจะประชุมสมัชชาภิกษุสามเณร มหาจุฬาฯ หรือประชุมนิสิตนักเรียน หรือจัดปาร์ตี้ ฯลฯ ก็ต้องจัดที่ตำหนักทุกครั้งไป

พวกเราทุกคน ทั้งเจ้าหน้าที่ ครูอาจารย์ และนิสิตนักเรียน ต่างถือ

ว่างานนี้เป็นของพวกเรา เราจึงช่วยกันคนละไม้ละมือ จนงานได้สำเร็จลุล่วง
ไปด้วยดี และปรากฏว่า มีพระเถรานุเถระทั้งที่เป็นสมาชิกสมาคมมหาจุฬารูป
และมีได้เป็นสมาชิก ตลอดจนแขกผู้รับเชิญ ได้มาร่วมงานของเราอย่างคับคั่ง
ทำให้พวกเราหายเหนื่อย มีความภาคภูมิใจ แม้ว่าเมื่อเสร็จงานแล้ว บัญชี
รายจ่ายจะสูงกว่ารายรับก็ตาม เราถือว่าเป็นการ “ลงทุน” ที่ไม่แพงนัก แต่
ในด้านจิตใจ ในด้านชื่อเสียงเกียรติคุณ ในด้านที่ผู้ใหญ่ให้ความไว้วางใจพวก
เรานั้น มีมากจนประเมินราคาเป็นเงินไม่ได้ และนี่เป็น “จุดยืน” หรือ “จุดเริ่ม
ต้น” ที่จะทำให้เกิดมี “คณะกรรมการนิสิต” ขึ้นมาในภายหลัง เมื่อการจัด
งานอนุสรณ์ครบรอบปีการศึกษาได้สิ้นสุดลงแล้ว คณะกรรมการจัดงานก็ค
ณะกรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์ก็ค ก็หมดหน้าที่ไปโดยอัตโนมัติ แต่ที่ยัง
ไม่หมด ก็คือ พันธะทางใจที่พวกเราติดต่อมหาจุฬาลงกรณฯ ซึ่งนับวันแต่จะ
แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทำให้นิสิตนักเรียนทุกชั้นทุกแผนกได้มีโอกาสสังสรรค์และ
ร่วมมือกันทำงานเพื่อส่วนรวม ทำให้ นิสิต นักเรียน กับครูบาอาจารย์ ใน
แผนกอื่น ๆ ใกล้ชิดกันเข้าใจกันยิ่งขึ้น ทำให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารของมหา
จุฬาลงกรณฯ ได้เล็งเห็นน้ำใจอันงามของนิสิต นักเรียน และมีความไว้วางใจ
ในนิสิต นักเรียน มากขึ้น เราทำงานแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ทุกคนรู้จัก
“หน้าที่” ของตนดี ความก้าวร้าวกันในหน้าที่การงานก็ไม่มี ทุกคนทำงานอยู่
ใน “กรอบ” หรือตาม “กติกา” ที่กำหนดไว้ จึงไม่มี “ออฟไซด์” ไม่มี “ฟาล์ว”
เมื่อเป็นเช่นนี้การทำงานของพวกเราจึงเท่ากับเป็นการปิด “ช่องว่าง” ต่างๆ
ในมหาวิทยาลัยได้ นี่คือผลพลอยได้ที่เราได้รับ แต่ก็เป็นผลพลอยได้ที่ทรง
คุณค่าอย่างมหาศาล มหาจุฬารูป ไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มใด
กลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ มหาจุฬารูป เป็นของคณะสงฆ์ไทย มหาจุฬารูป เป็น
ของคนไทยทั้งชาติ จึงควรที่เราจะร่วมมือกันโดยทุกวิถีทาง เพื่อให้มหา
จุฬารูป ของเรายืนผงาดขึ้นมาในสังคมโลกอย่างองอาจ และทำประโยชน์ให้
แก่ชาวโลก ด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตาธรรม.

ตอนที่ ๕

เริ่มโครงการส่งนิสิตศึกษาต่อต่างประเทศ

เมื่อการสอบไล่ ประจำปีการศึกษา ๒๔๙๕ ได้ผ่านพ้นไปแล้ว ปรากฏว่า นิสิตชั้นบาลีอุคตศึกษาปีที่ ๒ ซึ่งมีอยู่ ๙ รูป สอบได้หมด โดยข้าพเจ้าสอบได้เป็นที่ ๑ และพระมหามันัส จิตตทโม กับ พระมหาชูศักดิ์ อุตถกุสโล สอบได้เป็นที่ ๒ ในปีนี้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณเสนาบดี (พระพิมลธรรม อาสภเถระ) ได้วางโครงการที่จะส่งนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไปศึกษาในต่างประเทศเป็นครั้งแรก ในตอนแรก ท่านจะส่งข้าพเจ้าไปศึกษาต่อที่ประเทศอินเดียเพียงรูปเดียวก่อน แต่ต่อมาท่านเกรงว่าทางวัดมหาธาตุจะว่าได้ จึงได้ตกลงใจส่ง พระมหามันัส จิตตทโม ซึ่งสอบได้ที่ ๒ ไปอีกรูปหนึ่ง โดยที่ข้าพเจ้า หรือพระมหามันัส รูปใดรูปหนึ่งจะต้องไปศึกษาที่ลังกา

ความคิดที่จะส่งนิสิตไปศึกษาต่อในต่างประเทศครั้งนี้ คงเป็นผลเนื่องมาจากการที่ประเทศสหภาพมาได้จัดให้มีการส่งคายนาวระ

ไตรปิฎก รวมทั้งอรรถกถา และฎีกาต่าง ๆ ซึ่งเรียกกันว่า “ฉันทะสังคายน” ในการนี้ ทางพม่าได้อาราธนาพระสงฆ์ไทยไปร่วมเป็นสังฆคณาธิการ ในโอกาสนี้ด้วย สมณทูตไทยที่จะไปร่วมในการทำ “ฉันทะสังคายน” ครั้งนี้ ล้วนประกอบด้วยพระเถระผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นตัวจักรใหญ่ของมหาจุฬารูปทั้งสิ้น โดยมีพระเดชพระคุณพระพิมลธรรม (อาสนเถระ) องค์สภานายกมหาจุฬารูปลงกรณราชวิทยาลัยในสมัยนั้น เป็นหัวหน้าคณะ ประกอบด้วยพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราชชมหามณี (ต่อมา คือ สมเด็จพระธีรญาณมุนี) อธิการบดีในสมัยนั้น พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระวิสุทธิโสภณ (ปลด กมฺุโท ป. ๕) หัวหน้ากองวิชาธิการ และพระมหามานู ปุณณวณโฑ ป.ธ. ๖ (ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นที่พระคัมภีร์ปริชาญาณเถร ลาสิกขาแล้ว) อาจารย์ในมหาจุฬารูป โดยมีอาจารย์ภุณฺณ กุศลลาภ อาจารย์ในมหาจุฬารูป เป็นไวยาวัจกรและล่ามประจำคณะ อาจเป็นเพราะในเวลานั้น เราไม่มีภิกษุหรือสามเณรที่มีความรู้ภาษาอังกฤษดีพอที่จะเป็นล่ามได้นั้นเอง องค์สภานายกจึงเห็นว่า การที่จะหาล่ามที่เป็นภิกษุสามเณรได้นั้น ควรจะได้ส่งพระเถระของเราไปศึกษาในต่างประเทศเสียเลย เพราะเหตุนี้เอง ข้าพเจ้าและพระมหามานัส จึงได้รับการคัดเลือกไปเป็นชุดแรก

เมื่อข้าพเจ้าตกลงใจว่าจะไปศึกษาต่อในครั้งนั้น เพราะในตอนนั้น ข้าพเจ้าสอบ ป.ธ. ๙ และประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) ได้แล้ว การที่จะไปแสวงหาความรู้ในต่างประเทศ จึงนับว่าเหมาะสมโดยประการทั้งปวง เพราะในความรู้สึกของพวกเราเวลานั้น ก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าจะเรียนไปทำไมกัน เพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์ รัฐบาลก็ไม่รับรอง คณะสงฆ์เองก็ไม่สนใจ แลผมยังมีพระเถระผู้ใหญ่บางรูปพูดว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็น “มหาวิทยาลัยเถื่อน” ก็มี การศึกษาในขณะนั้นก็ไม่มีระเบียบแบบแผนที่ดีพอ ได้เรียนบ้าง ไม่ได้เรียนบ้าง ดังที่ข้าพเจ้าได้เคยเล่ามาแล้ว แต่เมื่อข้าพเจ้าตัดสินใจจะไปเข้าจริง ๆ พวกเพื่อนบางรูปก็ปรารภว่า ถ้าข้าพเจ้าไปเรียนต่อแล้ว คนก็

มหาจุฬาวาไนคดี

๓๓

อาจออก เพราะไม่ทราบจะเรียนไปทำไมเหมือนกัน อย่างน้อยลาสิกขาไปเป็นอนุศาสนาจารย์ ก็ดูจะมีความมั่นคงกว่า เพราะในสมัยนั้น เขารับผู้ที่สอบได้ ป.ธ. ๖ เข้าเป็นอนุศาสนาจารย์ และก็ปรากฏว่า มีหลายท่านได้ลาสิกขาไปสมัครเข้าเป็นอนุศาสนาจารย์มาก่อนหน้านั้นบ้างแล้ว แต่ก็มียุทธียุทธยากให้ข้าพเจ้าไปเรียนต่อ ท่านที่ชำนาญในทางคฤหัสถ์ ก็ขอ “ดวง” ข้าพเจ้าไปดู ก็บอกว่า “ดวง” บอกว่าต้องเดินทางไกลแน่ ๆ พวกคฤหัสถ์ก็บอกว่า “เส้นเดินทาง” ขึ้นชด้อย่างนี้ ต้องได้ไปแน่ พวกคฤหัสถ์ ๗ ตัว ก็บอกว่าต้องเดินทางไกลแน่ ๆ ใคร ๆ ก็ว่าข้าพเจ้าต้องได้เดินทางแน่ เพราะอะไร ๆ ดูพร้อมหมดแล้ว ตัวข้าพเจ้าเองก็ไม่มีพันธะอะไร และก็ตกลงใจว่าจะไปอยู่แล้ว แต่เมื่อนึกถึงว่าถ้าข้าพเจ้าไป และเพื่อน ๆ ลาออกไปหมด นิสิตนักเรียนรุ่นหลัง ๆ จะคิดอย่างไร ในเมื่อ “รุ่นพี่” พวกกันออกหมด มหาจุฬา ฯ มีขาด “เสถียรภาพ” ไปหรือ อาจทำให้รุ่นหลัง ๆ ต้องขาดกำลังใจไปมาก เมื่อข้าพเจ้าคิดทบทวนไปมาเป็นครั้งสุดท้ายแล้ว ก็เลยตัดสินใจว่า “ไม่ไป” อยู่กับมหาจุฬาฯ ต่อไปอีกว่า แม้จะได้อะไรหรือไม่ได้ก็ช่าง! ดังนั้น ในวันที่จะต้องไปทำหนังสือเดินทาง พระมหารามณีสได้ไปหาข้าพเจ้าที่กุฏิวัดสระเกษ และแจ้งว่าองค์สถานายก ได้สั่งให้ข้าพเจ้าไปขอคัดสำเนาสำมะโนครัว เพื่อประกอบหลักฐานในการขอหนังสือเดินทาง ข้าพเจ้าจึงบอกพระมหารามณีสว่า ข้าพเจ้าตัดสินใจไม่ไปแล้ว ไปรดไปกราบเรียนขององค์สถานายกด้วย เหตุที่ข้าพเจ้ามิได้ไปกราบเรียนด้วยตัวเอง ทั้ง ๆ ที่ทราบว่า เป็นการกระทำที่ไม่สมควร ก็เพราะเกรงท่านจะดูเอา คล้าย ๆ ข้าพเจ้ามีจิตใจโลเล แต่ความจริงแล้ว ข้าพเจ้ารักและห่วง ม.จ.ร. มากกว่าเรื่องอนาคตของตัวเอง ในที่สุด องค์สถานายกก็ได้เลือก พระมหาสุศักดิ์ อดุลกุลโส ซึ่งสอบได้คะแนนเป็นที่ ๒ เท่ากับพระมหารามณีส ไปแทนข้าพเจ้า ต่อมาได้ทราบว่า การที่ข้าพเจ้าไม่ไปนี้เองทำให้เกิดความยุ่งยาก เกี่ยวกับการเบิกเงินที่รัฐบาลจัดถวาย ทั้งนี้เพราะเปลี่ยนตัวผู้ไป ต้องวิ่งกันรุ่นไปหมด กว่าจะทันเวลาที่กำหนด

ความจริง องค์สถานายกก็ทราบจิตใจข้าพเจ้าดี เพราะเมื่อท่านเดินทางกลับจากการไปร่วมสังคายนาแล้ว ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปพบท่าน ท่านก็ปรารภเป็นเชิงน้อยใจว่า การที่ข้าพเจ้าไม่ไปนั้นทำให้ท่านเสียมาก เพราะทำให้คนคิดกันว่า ท่านไม่มีอำนาจอะไร แต่ท่านก็ให้อภัยเพราะเข้าใจจิตใจข้าพเจ้าดี ข้าพเจ้าไม่ได้พูดอะไรสักคำเลย เพราะรู้ตัวว่าผิด และไม่คิดว่าจะเรื่องราวมันจะบานปลายใหญ่โตไปถึงเพียงนั้น ถ้าหากข้าพเจ้าพูดอะไรบ้าง บางทีอาจกลั่นน้ำตาไม่ได้ เพราะสงสารและเห็นใจขององค์สถานายก นี่ก็คงเนื่องมาจากข้าพเจ้าเป็นเด็กไป ความคิดอ่านอะไรยังไม่รอบคอบ มองอะไรก็เพียงในแง่หนึ่งมุมหนึ่งเท่านั้น นี่เพราะขาด “ประสบการณ์” ในชีวิตนั่นเอง

ในที่สุด สมณทูตชุดนี้ รวมทั้งพระมหามณัส และพระมหาชุศักดิ์ ก็ได้เดินทางไปยังประเทศสหภาพพม่าก่อน แล้วต่อมา องค์สถานายกได้พาพระมหามณัส ไปฝากเข้าศึกษาที่ มหาวิทยาลัยยานลันทา ประเทศอินเดีย และพา พระมหาชุศักดิ์ ไปฝากเข้า มหาวิทยาลัยวิทโยทัย ประเทศศรีลังกา แต่ความจริงไม่ได้เข้าเรียนที่นี่ พระมหาชุศักดิ์ พยายามสอบเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยที่เมืองแคนดืออยู่หลายครั้ง แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

เมื่อองค์สถานายก และอธิการบดี ได้เป็นตัวแทนคณะสงฆ์ไทยไปร่วมฉัฏฐสังคายนาที่ประเทศสหภาพพม่านั้น ท่านก็คงเป็นหลวงมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งในตอนนี้ยังไม่มีเสถียรภาพอะไรเลย จึงได้ตั้งพระมหาโชดก ญาณสิทธิ ป.ธ. ๕ (ต่อมา คือ พระธรรมธีรราชมหามุนี ถึงมรณภาพ แล้ว) วัดมหาธาตุ เป็นประธานคณะกรรมการบริหารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมี พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ (ปัจจุบัน คือ พระราชรัตนเมธี) วัดมหาธาตุ เป็นกรรมการ และ พระมหาพน ฐานจาโร ป.ธ. ๙ (ปัจจุบัน พ.อ. วัชร คงอดิศักดิ์) วัดมหาธาตุ เป็นกรรมการและรักษาการในตำแหน่งผู้ช่วยเลขาธิการ ซึ่งดู ๆ ก็คล้าย ๆ เป็นการตั้งคณะบริหารซ้อนคณะบริหารอยู่ เพราะในสมัยนั้น ยังมีพระเถระผู้ใหญ่ดำรงตำแหน่งในฝ่ายบริหารและวิชา-

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๔

การอยู่อีกหลายท่าน แต่มีได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการบริหาร นั่นคือ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี (ต่อมาเป็น พระธรรมทศนาถร ถึงมรณภาพแล้ว) วัดชนะสงคราม คณะบดีคณะพุทธศาสตร์ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี (ปัจจุบัน พระธรรมมหาวิราหูวัตร เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร) วัดมหาธาตุ รักษาการในตำแหน่งเลขาธิการ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี (ต่อมาคือ พระมหาโพธิวงศาจารย์ มรณภาพแล้ว) วัดอนงคาราม หัวหน้ากองอุปถัมภ์ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระญาณนายก (ต่อมาคือ พระธรรมวรนายก อธิการบดี ถึงมรณภาพแล้ว) หัวหน้ากองเผยแผ่ และ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระเทพมุนี (ต่อมาคือ สมเด็จพระวันรัต ถึงมรณภาพแล้ว) วัดสังเวชวิศยาราม เลขาธิการกองอุปถัมภ์ จะอย่างไรก็ตาม พวกเราเป็นนิสิต นักเรียน จึงไม่เกี่ยวข้องด้วย หน้าที่ของพวกเราคือเรียน และช่วยมหาวิทยาลัยตามฐานะของเราเท่านั้น

ในปีการศึกษา ๒๔๙๖ นิสิตชั้นบาลีอุคตศึกษา ปีที่ ๓ เหลือเพียง ๖ รูป เพราะไปเรียนต่อในต่างประเทศเสีย ๒ รูป ลาสิกขาไป ๑ รูป นิสิต ๖ รูปที่เหลือ และได้ช่วยประคับประคองกันมา จนจบหลักสูตรปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิตรุ่นแรก คือ พระมหาแสง ธรรมรสี (ปัจจุบัน พ.อ. แสง สมบุญ) พระมหาสนั่น กมล (ต่อมา เป็นผู้อำนวยการกองวางแผน กรมการศาสนา) พระมหาสุวิมล สุขโม (ปัจจุบัน พ.ท. สุวิมล อินทรอุดม) พระมหาเสรี สุขกษมโม (ต่อมา เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนที่ปราณบุรี) พระมหาบุญมา มหาวีโร (ถึงมรณภาพแล้ว) และข้าพเจ้า

โดยเหตุที่คณะบริหารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่เพิ่งได้รับแต่งตั้งนี้ไม่เคยเข้ามาบริหารงาน “วงใน” เลย จึงออกจะขลุกขลักอยู่มาก เพราะแบบแผนต่าง ๆ ก็ไม่มี เนื่องจากการทำงานของเจ้าหน้าที่สมัยนั้น เป็นงานที่ “กุฎี” เสียเป็นส่วนใหญ่ พวกเราซึ่งเป็นนิสิตนักเรียนต่างก็เห็นใจคณะ

๓๖

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดง

บริหารเป็นอย่างมาก เพื่อให้จะให้ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่บริหารมหาวิทยาลัย กับนิสิตนักเรียน รวมทั้งครูอาจารย์ดำเนินไปด้วยดี ข้าพเจ้าจึงได้ปรึกษาเพื่อนนิสิตทั้งหลายว่าตามปกติในมหาวิทยาลัยต่างๆ เขาก็มี “คณะกรรมการนิสิต” หรือ “คณะกรรมการนักศึกษา” เป็นตัวประสานงานระหว่างทางมหาวิทยาลัยกับนิสิตนักเรียนกันทั้งนั้น เราก็ควรจะมีส่วน ที่จะช่วยให้กิจการของมหาวิทยาลัยดำเนินไปด้วยดี ซึ่งนิสิตทั้งหลายต่างก็เห็นพ้องด้วย แต่กรรมวิธีในการดำเนินการต่าง ๆ พวกเราไม่มีใครทราบเลย ข้าพเจ้าจึงได้ปรึกษาเรื่องนี้กับบรรดาอาจารย์ในแผนกบาลีอุดมศึกษาในขณะนั้นหลายท่าน โดยเฉพาะอาจารย์แสง มนวิฑูร อาจารย์เสฐียร พันธรัณย์ อาจารย์ประหยัด ไพฑูรย์ อาจารย์ผาด แก้วสีปลาด อาจารย์ขุนวิทยาทน ซึ่งอาจารย์ทั้งหลายต่างก็ให้คำแนะนำเป็นอย่างดี ต่อจากนั้น ข้าพเจ้าจึงได้นำเรื่องนี้เข้ากราบเรียนปรึกษาประธานคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยดงกรณราชวิทยาลัย ท่านก็เห็นชอบด้วย และได้เรียกประชุมคณะอาจารย์และนิสิตในแผนกบาลีอุดมศึกษาทั้งหมด ที่ห้องเรียนชั้นบน มหะวันตัก ของโรงเรียนธรรมมหาธาตุวิทยาลัย เมื่อข้าพเจ้าได้รายงานความคิดเห็นของคณะนิสิตที่ได้ปรึกษากัน เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการนิสิตขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ประสานงานระหว่างฝ่ายบริหาร กับคณะครูอาจารย์ และนิสิตนักเรียนจบ และได้กราบเรียนให้คณะกรรมการบริหารฯ ทราบว่า เป็นกรรมวิธีที่ทางมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เขาปฏิบัติกันอยู่ เราในฐานะที่เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ เมื่อเห็นว่าวิธีการใดที่ดีมีประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัย เราก็ควรนำมาปรับปรุงใช้บ้างตามสมควร ประธานคณะกรรมการบริหารฯ ได้ขอความเห็นจากบรรดาอาจารย์ทั้งหลายที่เข้าประชุมอยู่ในที่นั้น บรรดาอาจารย์ทั้งหลายต่างก็เห็นชอบด้วย และช่วยชี้แจงถึงความดีและความเหมาะสมของการที่จะมีคณะกรรมการนิสิตในที่สุดคณะบริหารฯ ก็เห็นชอบด้วย แล้วก็เปิดโอกาสให้นิสิตในแผนกบาลีอุดมศึกษาเลือกประธานคณะ

พระเถรานุเถระกำลังกล่าวบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย
ในงานอนุสรณ์

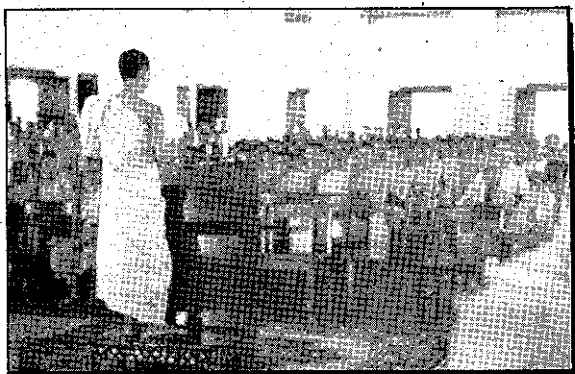
พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์กำลังสวดปกรณ

พระเถรานุเถระกำลังร่วมอนุโมทนา
ในงาน อนุสรณ์มหาจุฬาย

คณะอาจารย์และแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมงาน อนุสรณ์ฯ

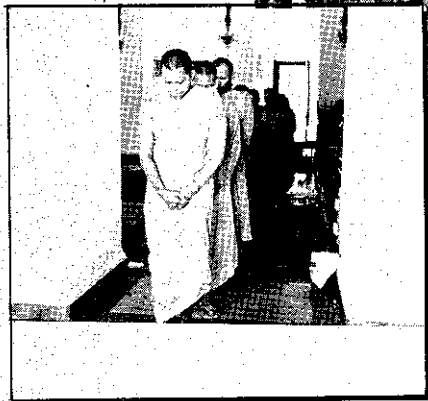
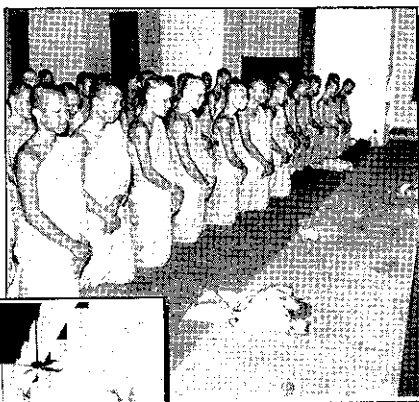
ประธานคณะกรรมการจัดงานอนุสรณ์ฯ

กำลังกล่าวรายงานวัดพระสงฆ์

ในการจัดงานอนุสรณ์ฯ

นิสิตนักเรียนมหาจุฬาราชวิทยาลัย

กำลังฝึกภาคปฏิบัติ อยู่ในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ

นิสิตนักเรียนกำลังฝึกเดินจงกรม

ในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ

มหาจุฬารูปในอดีต

๓๗

กรรมการนิสิต และรองประธานฯ กันเอง ซึ่งผลปรากฏว่า ในการเลือกตั้ง ครั้งแรกนี้ ข้าพเจ้าได้รับเลือกเป็นประธานคณะกรรมการนิสิต โดยมติเอก- จันท์ และพระมหาแสง ธมฺมรสี ได้รับเลือกเป็นรองประธาน ฯ ด้วยคะแนน เสียงส่วนใหญ่ ต่อจากนั้น ข้าพเจ้าและรองประธาน ฯ ได้ปรึกษากันคัดเลือก คณะกรรมการนิสิตชุดหนึ่ง ประกอบด้วย พระมหาสนั่น กมโล เป็น บรรณารักษ์ รูปที่ ๑ พระมหาบุญมา มหาวีโร เป็นบรรณารักษ์ รูปที่ ๒ พระมหาสุวิมล สุขโม เป็นสารบรรณ พระมหาเสรี สุขกธมฺโม เป็นปฏิคม พระมหาบุญลือ ปากาโร เป็นกรรมการ และ พระมหาสำเร็จ อานนฺโท เป็นกรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการนิสิตชุดนี้ นอกจากทำหน้าที่เป็นตัวแทนนิสิตนักเรียน และประสานงานระหว่างคณะกรรมการบริหารฯ กับคณะครูอาจารย์และ นิสิตนักเรียนแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการจัดงานอนุสรณ์มหาจุฬาร- ติคุณฯ อีกด้วย การจัดงานอนุสรณ์ฯ ประจำปี นับว่าใกล้เคียงกับวันเปิดเรียน มาก เราจึงมีเวลาเตรียมงานน้อยมาก แต่อาศัยแบบแผนที่ได้เคยทำมา เมื่อปีกลายนี้ จึงทำให้การทำงานในปีนี้สะดวกยิ่งขึ้น ในปีแรก เรามีเฉพาะ คณะกรรมการจัดงานและสถานที่เท่านั้น จึงปรากฏว่างานชุลลัชฎ์อยู่มาก ปีนี้ เรามีคณะกรรมการหลายคณะ คือ คณะกรรมการจัดพิมพ์หนังสือ อนุสรณ์ฯ ซึ่งข้าพเจ้าเป็นประธาน คณะกรรมการจัดสถานที่ มี พระมหา พรหมา ปญฺญาทีโป ป.ธ. ๘ (ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระ ปิฎกโกศล ลาสิกขาแล้ว) เป็นประธาน แผนกปฏิคม มี พระมหาเสรี สุขกธมฺโม เป็นประธาน และมีกองอำนวยการ ซึ่งข้าพเจ้าเป็นประธาน เช่นกัน

นับตั้งแต่เรามีคณะกรรมการนิสิตขึ้นมา ทำให้การศึกษาและ การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ครูอาจารย์ มีความตึกคักยิ่งขึ้น พวกเราคณะ นิสิต แม้จะมีชั่วโมงเรียนขาด ๆ วัน ๆ อยู่ แต่พวกเราก็มีทางออก โดยทาง

มหาวิทยาลัยได้ขอให้พวกเราช่วยทำหน้าที่สอนวิชาต่าง ๆ ในแผนกบาลี เติรมุขมศึกษาบ้าง แผนกบาลีอบรมศึกษาบ้าง และแผนกบาลีมัธยมศึกษา บ้าง ทำให้พวกเราต้องค้นคว้าในวิชาที่เราเคยเรียนมาแล้วเพิ่มเติม ข้าพเจ้า จำได้ว่า เคยสอนวิชาประวัติศาสตร์ในแผนกบาลี เติรมุขมศึกษา และ ภาษาอังกฤษก็เคยสอน ซึ่งตอนนั้น ภาษาอังกฤษก็ยังงู ๆ ปลา ๆ อยู่ ดังนั้น เวลาสอน จึงปรากฏว่า อ่านออกเสียงผิดไปคำหนึ่ง คือคำว่า promise ซึ่งข้าพเจ้าอ่านว่า “โพรไมซ์” และนักเรียนรูปหนึ่งได้ทักว่าอ่านผิด ข้าพเจ้า ยังจำได้ว่านักเรียนผู้นั้น คือ พระมหาบุญเรือง อินทวรัตน์ นี่ก็เพราะว่า การที่เรายังไม่พร้อมที่จะให้ความรู้ แต่ไปทำหน้าที่ให้ความรู้ นั้น อาจก่อให้เกิดความเสียหายได้มากเหมือนกัน ถ้าวันนั้น พระมหาบุญเรือง ไม่ทักขึ้นมา นักเรียนรูปอื่น ๆ อาจอ่าน “โพรไมซ์” ผิด ๆ ตามอย่างข้าพเจ้าก็ได้ และ ข้าพเจ้าก็อาจอ่านผิดมาจนจบปริญญา หรือแม้จบปริญญาแล้ว ก็ยังอาจอ่าน ผิดก็ได้ ซึ่งตอนนั้นแหละ คงจะเป็นที่อับอายขายหน้าอย่างที่สุด ถ้าเขาทราบ ว่า “พุทธศาสตร์บัณฑิต” จากมหาจุฬาฯ ยังอ่านคำว่า promise ไม่ถูกเลย

เป็นอันว่าการจัดงานอนุสรณ์ ฯ ครบรอบ ๖ ปี ได้สำเร็จไปด้วยดีเช่น เคย งานใหญ่โตขึ้น หนังสือเล่มหนาขึ้น ค่าใช้จ่ายมากขึ้น นั่นก็หมายถึงว่า หนี้สินก็พลอยมากขึ้นเช่นกัน แต่ก็ไม่ใช่เป็นหนี้ที่สร้างความหนักอกหนักใจ อะไรให้แก่เราเลย เพราะผลที่เราได้รับคุ้มค้ำกับหนี้สินที่เกิดขึ้น เมื่อใดคนรู้จักเรามากขึ้น พระผู้ใหญ่มองเห็นความสำคัญของมหาวิทยาลัยสงฆ์มากขึ้น เมื่อนั้นแหละ เราก็คงชำระหนี้สินหมด เหมือนกับการทำสวนในปีแรก ๆ ก็ ต้องลงทุนมากหน่อย แต่ในปีหลัง ๆ เกือบไม่ต้องลงทุนอะไร คอยเก็บเกี่ยว ผลที่ลงทุนมานั้นอย่างสบาย ชื่อนี้ฉันใด การทำงานของพวกเราที่ฉันนั้น เราหวังผลในอนาคตมากกว่าผลในปัจจุบัน นี่คือการกล้าได้กล้าเสีย ของพวกเรา !

ตอนที่ ๖

พุทธศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดสอนมาตั้งแต่วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๔๙๐ นั้น แม้ว่าจะดำเนินมาด้วยความซบถลักเพียงใดก็ตาม แต่ด้วยความอดทน ด้วยความเสียสละของทุก ๆ ฝ่าย คือ ทั้งสมาชิกสภามหาจุฬา ฯ คณะเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร คณะครูอาจารย์ คณะนิสิตและนักเรียน ตลอดจนท่านสาธุชนทั้งหลาย ในที่สุด คณะสงฆ์ไทยก็ประสบความสำเร็จสมดังมุ่งหมายไว้ คือ เรามีนิสิตที่ศึกษาจบตามหลักสูตรชุดแรก เมื่อปีการศึกษา ๒๔๙๗ รวม ๖ รูปด้วยกัน คือ พระมหาสนั่น กมโล พระมหาแสง ฐมฺวรสี พระมหาสุวิมล ฐมฺโน พระมหาเสรี สุกฺกธมฺโม พระมหาบุญมา มหาวิโร และข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าเองก็รู้สึกงงๆเหมือนกันว่าเราผ่านการศึกษาจนได้ปริญญา
กันอย่างไรหนอ ? ทั้ง ๆ ที่เรียนก็ไม่ค่อยจะเต็มเม็ดเต็มหน่วย ดังกล่าวมาแล้ว
บางวิชาที่พวกเราสอบนั้น เกือบไม่ได้เรียนกันเลย แต่พวกเราก็มี
ความอดทน ไม่เคยปริปากตำหนิติเตียนครูบาอาจารย์หรือเจ้าหน้าที่ ให้ได้
รับความกระทบกระเทือนใจเลย เราคิดว่า เมื่อเราจะเป็น “บัณฑิต” กันทั้งที่
เราก็คงจะมีความรู้อย่างกว้างขวาง ไม่ใช่เท่าที่เรียนเท่านั้น เราจะต้องรู้
จักค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเองด้วย อย่างวิชาวรรณคดีบาติ เราเกือบไม่ได้
เรียนกันเลย แต่พอออกข้อสอบมา เราก็ต่างคนต่างทำ เท่าที่ความรู้ความ
สามารถของเราจะอำนวย เราไม่เคยโต้แย้งว่า เรื่องนี้ยังไม่ได้เรียนเลย เรา
ถือว่าเราไม่ใช่ “นักเรียน” ที่จะต้องเรียนทุกสิ่งทุกอย่างจากครูเท่านั้นเราถือ
ว่าเราเป็น “นิสิต” เป็น “นักศึกษา” ซึ่งกำลังจะเป็น “บัณฑิต” ดังนั้น เราจึง
ควรศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเท่าที่เราจะศึกษาค้นคว้าได้ อย่างไรก็ดี การที่
ต้องสอบในเรื่องที่ไม่ได้เรียนนั้น แม้เราจะทำได้ ก็ไม่สมบูรณ์แบบเท่าที่ควร
ต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบเข้าช่วย ซึ่งก็มีส่วนทำให้คะแนนจากการสอบไล่
ของเราไม่ดีเท่าที่ควร อย่างข้าพเจ้าซึ่งสอบได้เป็นที่ ๑ ได้คะแนนรวมเพียง
๖๘ % เท่านั้นเอง เพราะสมัยนั้น ยังไม่มีการศึกษาแบบ “หน่วยกิต” อย่าง
ทุกวันนี้ ถ้าหากคะแนนรวม ๖๐% ขึ้นไป ก็เป็นอันใช้ได้ ความจริง
การสอบครั้งนั้น บางท่านก็ได้ไม่ถึง ๖๐ % แต่ก็อาศัยคะแนนการปฏิบัติงาน
เข้าช่วย จึงทำให้ผ่านไปได้ ส่วนผู้ที่ได้คะแนนมากพอแล้ว ไม่ได้รับคะแนน
การปฏิบัติงานเพิ่ม นี่แหละครับ ความยุติธรรมที่มีอยู่ในสมัยนั้น !

แม้การศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในสมัยนั้น จะไม่ราบ
รื่นนัก แต่ก็มีผลดี ทำให้เรารวมตัวกันเหนียวแน่น มีความรักความสามัคคี
กันอย่างมั่นคง มีความเห็นอกเห็นใจกัน และมีความรักมหาจุฬาฯ เสมอ
ด้วยชีวิต เรามีความภาคภูมิใจในความรู้ที่เราได้รับจากมหาวิทยาลัย ทั้ง ๆ
ที่เป็นความรู้ที่ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ถึงกระนั้น ก็ยังมีผลทำให้พวกเราสอบ

มหาจุฬารูปในอดีต

๔๑

วิชาการ ชุติคุณพิเศษประถม และ ชุติคุณพิเศษมัธยม กันได้หลายรูป ทั้ง ๆ ที่เรายังเป็นนิสิตอยู่ อย่างข้าพเจ้าสอบชุติคุณ พ.ม. ได้ตั้งแต่เป็นนิสิตชั้นปีที่ ๒ สอบได้ทั้ง ๆ ที่สมัยนั้นไม่มีตำราวิชาครูขายแพร่หลายอย่างเดี๋ยวนี้ หากเราได้ใช้ความรู้ที่ครูบาอาจารย์ประสิทธิ์ประสาทให้บ้าง ผสมกับปฏิกิริยาไหวพริบของเราเองบ้าง บางหมวด เราสอบไม่ครบทุกวิชา แต่ถึงกระนั้นเราก็ก็นับว่าได้ซึ่งเป็นการยืนยันถึงคุณภาพแห่งการศึกษาของมหาจุฬาฯ ได้เป็นอย่างดีว่า คงไม่น้อยหน้าใครนัก พวกเราได้ฝึกกำลังกันอย่างเหนียวแน่นว่าจะอยู่รับใช้มหาจุฬาฯ จนสุดความสามารถของเรา เพื่อเป็นการตอบสนองงานมหาจุฬาฯ ที่มีต่อพวกเราในฐานะที่ทำให้เรามีวิชาความรู้ไม่น้อยหน้าชาวโลกเขา และพวกเราสำนึกอยู่เสมอว่า ถ้าพวกเรามีโอกาสได้สนองบุญคุณมหาจุฬาฯ แล้ว เราจะทำจนสุดความสามารถ จะไม่ให้ประวัติศาสตร์ต้องตำหนิอย่างที่เราได้ประสบมาแล้วเลย

ในด้านการศึกษาด้านมาโดยเฉพาะในปีการศึกษา ๒๔๙๗ ซึ่งเป็นปีที่พวกเราเป็นนิสิตปีสุดท้ายนั้น ทางมหาวิทยาลัยได้จัดให้พวกเราเป็นครูฝึกสอนหาประสบการณ์ไปในตัว ทั้งนี้เพราะเรามีชั่วโมงว่างเพราะไม่มีอาจารย์สอนอยู่มาก หรือบางวิชาต้องไปเรียนเอาตอนค่ำก็มี โดยข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูฝึกสอนในชั้นเตรียมพุทธศาสตร์พระมหาแสง ธรรมวโร เป็นครูฝึกสอนชั้นบาลีมัธยมศึกษาปีที่ ๕-๖ พระมหาเสรี สุขุมโม เป็นครูฝึกสอนชั้นบาลีมัธยมศึกษาปีที่ ๓ นอกนั้นก็เป็นผู้ช่วยปฏิบัติงานในฝ่ายกองกลางบ้าง ด้านห้องสมุดบ้าง และในปีสุดท้ายนี้เอง ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งจากทางรัฐบาลไทยให้เป็นสังกัดกิจการกไทยไปร่วมทุกขสันนิบาตจักรุสังคายนา ณ ประเทศพม่า ตั้งแต่วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๔๙๗ ข้าพเจ้าไปร่วมงานสังคายนายู่ประมาณ ๔๐ วัน ก็เดินทางกลับมาก่อน เพื่อเตรียมตัวสอบไล่ ในระหว่างที่ข้าพเจ้าไปร่วมในงานสังคายนาที่พม่านั้น ทางมหาวิทยาลัยให้ถือเป็นเวลาเรียน แต่แม้หนอยตรงที่เมื่อกลับมาแล้ว ต้องขอจด

๔๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำราที่เพื่อน ๆ ได้เรียนล้าหน้าไปตั้งเดือนเศษ กว่าที่จะจดตำรับตำราเสร็จ และเรียนทัน ก็พอสอบ ผลการสอบในปีสุดท้าย ข้าพเจ้าจึงได้คะแนน ตกต่ำไปมากพอควร ผสมกับที่ต้องสอบในบางวิชาที่ไม่ค่อยได้สอนอีกด้วย แต่ข้าพเจ้าก็ยังรู้สึกภาคภูมิใจที่ยังอุตสาหะสอบได้เป็นที่ ๑ แม้จะไม่ได้คะแนน ดีเท่าที่ควรก็ตาม

เมื่อจบการศึกษาในปีการศึกษา ๒๔๙๗ แล้ว พวกเราทั้ง ๖ รูปก็ได้ รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางวิชาการและธุรการทุกรูป คือ ข้าพเจ้า ได้ ดำรงตำแหน่งอาจารย์ผู้กำกับแผนกเตรียมพุทธศาสตร์พระมหาสนั่น กมโล ดำรงตำแหน่งอาจารย์ผู้กำกับแผนกกลาง พระมหาแสง ธรรมวิสัย เป็น อาจารย์ผู้กำกับแผนกอบรมพุทธศาสตร์ พระมหาบุญมา มหาวิโร เป็น อาจารย์ประจำแผนกกลาง พระมหาเสรี สุขุมโม เป็นอาจารย์ผู้กำกับ วิชาแผนกบาลีมัธยมต้น และ พระมหาสุวิมล สุขุมโน เป็นอาจารย์ผู้กำกับ วิชาแผนกบาลีมัธยมปลาย ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๔๙๘ เป็นต้นมา

ในตอนต้นปีการศึกษา ๒๔๙๘ นั้น ข้าพเจ้าได้มีโอกาสติดตาม พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชเมธี (ต่อมา คือ พระธรรมวรานายก) อธิการบดี ซึ่งเป็นเจ้าคณะตรวจการภาค ๘ ไปตรวจการคณะสงฆ์ภาคใต้ โดยเฉพาะที่เกาะสมุย กว่าที่จะกลับ มาถึงกรุงเทพฯ ก็ราว ๆ กลางเดือน มิถุนายน ๒๔๙๘ วันที่ข้าพเจ้ากลับมาถึงวัด (สระเกศ) นั้นเอง ตกตอนบ่าย พระมหาสำเริง อานนุโท ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการนิสิตองค์ใหม่ ได้ไป หาข้าพเจ้าที่กุฏิ และแจ้งว่าเกิดการขัดแย้งกับท่านเจ้าคุณเลขาธิการ ม.จ.ร. คือ ท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี ขึ้น เพราะท่านเจ้าคุณเลขาธิการได้สั่งว่า จะทำอะไรต้องขออนุมัติก่อนทุกครั้ง ประธานนิสิตก็บอกว่า ได้ปฏิบัติตาม ทุกอย่างตามที่ประธานนิสิตองค์ก่อน คือ ข้าพเจ้าได้เคยทำมาแล้ว จึงไม่เห็น ว่าผิดอะไร เพราะทางมหาวิทยาลัยก็ไม่เคยหักท้วงอะไรมาก่อน ต่างฝ่าย

๔๔

มหาจุฬารูปในอดีต

วัดมหาธาตุ หรือวัดอุดมธานี นครนายก เราไม่มีสำนักงานกลางที่มหาวิทยาลัย เอกสารต่าง ๆ จึงอยู่ที่กุฏิเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเราเข้ามาบริหารงาน จึงหาเอกสารอะไรแทบไม่ได้เลย เราจึงต้องการแก้ไขระบบงานเสียใหม่ ให้ศูนย์กลางของการทำงานอยู่ที่ ม.จ.ร. ไม่ใช่อยู่ที่กุฏิ แต่ในเวลานั้นเรายังไม่มีที่พอ เพียงเฉพาะจะให้เป็นห้องเรียน ก็ยังไม่พออนุรักษ์แล้ว จะป่วยกล่าวไปไปถึงสำนักงานกลางแล้ว อย่างไม่รู้ดี ด้วยความพยายามของพวกเรา และด้วยอาศัยความร่วมมือของทางวัดมหาธาตุ และผู้หลักผู้ใหญ่ ทั้งที่เป็นบรรพชิต และคฤหัสถ์อีกหลายท่าน ในที่สุดเราก็ได้ศาลาการเปรียญ (ที่ใช้เป็นห้องสมุดกลาง ม.จ.ร. ในปัจจุบัน) เป็นที่ทำงานของเราครั้งหลัง เราต้องปรับปรุงแก้ไขบ้างเล็กน้อย ตามกำลังทรัพย์ที่ไม่ค่อยจะมี เราเริ่มหาตู้สำหรับเก็บเอกสาร หาโต๊ะทำงาน โดยเฉพาะโต๊ะทำงานของเลขาธิการนั้น ตั้งอยู่ข้างนอกหน้าประตูศาลาการเปรียญนั่นเอง เวลาฝนตกก็ต้องคอยหลบฝนเอา ๆ แล้วก็คล้าย ๆ สิ่ง !

ฐานะการเงินของ ม.จ.ร. ในเวลานั้น นับว่าย่ำแย่มาก เงินกองกลางก็ไม่มีใช้ นาน ๆ จึงจะได้มาสักพันสองพัน ทั้ง ๆ ที่เราจะต้องใช้กันอยู่เป็นประจำ เหตุที่เรายังสามารถดำเนินงานอยู่ได้ทั้ง ๆ ที่ขาดกำลังเงินซึ่งเป็นเสมือน “น้ำมันหล่อลื่น” นั้น ก็เพราะว่าเราได้เงินส่วนหนึ่งจากผู้บริจาค บำรุง ม.จ.ร. ซึ่งมีเป็นครั้งคราว แต่ก็ไม่มากนัก และบางส่วนเราก็ต้อง “ควักยืม” ตัวเองเอามาใช้ในกองกลาง ซึ่งพวกเราก็ไม่ค่อยได้คำนึงอะไรกันมากนัก นอกจากเวลาไม่มีจริง ๆ นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง การหาเงินมาหมุนใช้ “แก้ขัด” ไปเป็นพัก ๆ นั้น เราก็ได้อาศัย อาจารย์รัตน์ ปาณพล ซึ่งเป็นไวยาวัจกร ช่วยวิ่งเต้นขอยืมเงินจากวัดสังฆะวิเชียรารามบ้าง วัดโพธิ์บาง ฯลฯ อยู่ตลอดเวลา เพราะความจนนี่เองที่ทำให้การทำงานของเรายิ่งต้องขลุกขลักอยู่เสมอ แต่พร้อมกันนั้น ความจนก็ทำให้พวกเราเห็นอกเห็นใจกัน และมีความรัก ความสงสาร ม.จ.ร. อย่างที่สุด อยากจะหนีเอาตัวรอดไป ก็ทำ

มหาจุฬารูปในอดีต

๔๕

ไม่ลง เราจะเห็นได้ว่าไม่ว่าอะไรก็ตาม ถ้าเรามองในแง่ดี เราก็อาจเห็นส่วนดี ส่วนที่เป็นประโยชน์ของมันอยู่มากเหมือนกัน ถ้าหาก ม.จ.ร. มีเงินมากมาย ไม่มีอุปสรรคใด ๆ เราก็อาจไม่รู้จักหาวิธีแก้ไขอุปสรรคก็ได้ และเราอาจมีความรัก ม.จ.ร. น้อยกว่าที่มีอยู่ก็ได้ หรืออาจมีผู้รับอาสาเข้ามา “ถลุง” เงินของ ม.จ.ร. ให้หมดไปเร็ว ๆ ก็ได้ แต่เพราะ ม.จ.ร. ยากจนนี่เอง ผู้ที่อาสาเข้ามา จึงไม่มีใครคิดว่าจะกอบโกยอะไรจาก ม.จ.ร. ได้ นอกจากคิดว่ามหาจุฬาฯ เป็นของคณะสงฆ์ไทย ทุกคนจึงพร้อมที่จะเสียสละเพื่อ ม.จ. ร. เสมอ และทำให้พวกเรามีความภาคภูมิใจในการทำงานของเรามาก เพราะเราทำงานเพื่องาน ไม่ใช่ทำงานเพื่อเงินหรือเห็นแก่กำไสถนจ้างใด ๆ ทั้งสิ้น

ในระหว่างนั้น เป็นระยะเวลาที่ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับปัญหาเรื่องศีลธรรมอยู่มาก โดยเฉพาะมักมีผู้ตำหนิติเตียนเด็ก ๆ ในสมัยนั้นว่าไม่สนใจศาสนา ไม่มีศีลธรรม ซึ่งเป็นปัญหาที่พวกเราคิดว่า ม.จ.ร. ควรจะได้มีบทบาทเข้าช่วยแก้ปัญหาสังคมในเรื่องนี้บ้าง แต่การที่จะแก้ปัญหาให้ถูกจุด เราก็จะต้องพิจารณาดูว่า ข้อกล่าวหาเหล่านั้นมีมูลความจริงเท็จแค่ไหนเพียงไร และถ้าหากจริง จะเป็นเพราะเหตุใด เราจึงจะต้องค้นหาให้พบสมุฏฐานของมันเสียก่อน มิฉะนั้น เราจะแก้ปัญหาไม่ถูกจุด และการแก้ปัญหาไม่ถูกจุดนั้น ไม่เพียงแก้ปัญหาไม่ได้เท่านั้น แต่อาจกลับทำให้เกิดปัญหาสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นก็ได้ ข้าพเจ้าในฐานะผู้สั่งการเลขาธิการ จึงได้ปรึกษากับคณะกรรมการบริหาร และอาจารย์พร รัตนสุวรรณ ว่าเราควรปฏิบัติอย่างไร ในที่สุดเราก็มีความเห็นร่วมกันว่า เราควรเอาตัวเราเข้าทดสอบเสียก่อนว่า เด็ก ๆ สมัยนั้นไม่สนใจศาสนาไม่สนใจธรรมะจริงหรือไม่ ถ้าหากจริงเราจะมีวิธีแก้ไขอย่างไร

ในเบื้องต้น เราได้ติดต่อกับทางอาจารย์ใหญ่โรงเรียนต่าง ๆ เพื่อขอความร่วมมือในเรื่องนี้ โดยจะส่งพระที่เป็นเจ้าหน้าที่ของ ม.จ.ร. และ

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ ไปสอนวิชาศีลธรรม ในบางโรงเรียน โดยจะลองสอนตามหลักสูตรดูว่า วิธีการสอนแบบของเราจะทำให้เด็กเกิดความสนใจในวิชานี้ได้หรือไม่ โรงเรียนต่าง ๆ ที่ตอบให้ความร่วมมือมา มีอยู่มากมายหลายโรงเรียนด้วยกัน เช่น โรงเรียนการเรือนพระนคร (วิทยาลัยครูสวนดุสิตปัจจุบัน) โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม โรงเรียนอานวยศิลป์ โรงเรียนนาฏศิลป์ โรงเรียนศึกษานารี โรงเรียนเพาะช่าง เป็นต้น โดยมากสอนในระดับชั้นเตรียมอุดมศึกษา ผู้ที่ไปสอนกันเป็นประจำทุกวัน ก็คือ ข้าพเจ้า กับอาจารย์พร รัตนสุวรรณ นอกนั้น ก็มีเจ้าหน้าที่ในคณะบริหารบ้าง นิสิตในคณะพุทธศาสตร์บ้าง โดยเฉพาะที่ โรงเรียนการเรือนพระนคร เราได้รับความร่วมมือจากอาจารย์ใหญ่ คือ อาจารย์กระจำศรี รักตะกนิษฐ์ (ปัจจุบันเป็นคุณหญิง) เป็นพิเศษ โดยข้าพเจ้าเป็นผู้ไปสอนเองทุกชั้น สัปดาห์ละ ๑๐ ชั่วโมง บางแห่งก็ไปเป็นครั้งคราว อย่างเช่น โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา เป็นต้น จากประสบการณ์ที่เราได้รับจากการไปสอนด้วยตัวเอง ในช่วงระยะเวลาประมาณ ๓ ปี ก็พอสรุปผลจากข้อมูลต่าง ๆ ได้ว่า การกล่าวหาว่าเด็ก ๆ ของเราไม่สนใจศาสนา ไม่สนใจธรรมะนั้น หาเป็นความจริงไม่ เพราะทุกแห่งที่เราไปสอน เด็กมีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาเล่าเรียนมากเป็นพิเศษ จนกระทั่งครูอาจารย์แปลกใจไปตาม ๆ กัน การที่เด็กไม่สนใจวิชานี้มาก่อนก็เนื่องมาจากเหตุหลายประการ คือ ผู้สอนวิชานี้ก็ไม่เข้าใจในเนื้อหาสาระของเรื่องที่ตนสอน และยังไม่สามารถปฏิบัติกรอย่างที่ดีสอนได้อีกด้วย แถมคะแนนวิชานี้ก็น้อยเหลือเกิน ถ้าคิดเป็นร้อยละก็อาจมีความสำคัญเพียง ๑.๕ เท่านั้นเอง ทั้งนี้เพราะ เด็กมักมองเห็นความสำคัญของวิชาที่คะแนนวิชาใดมีคะแนนมาก ก็ถือว่าเป็นวิชาที่สำคัญมาก ต้องตั้งอกตั้งใจเรียนสอบให้ได้คะแนนเต็ม หรือให้ได้คะแนนมากที่สุด เพราะวิชาเหล่านี้ต่างหากที่จะทำให้เขาสอบได้ที่ ๑ ที่ ๒ หาใช้วิชาศีลธรรมไม่ เราต้องพยายามไปเปลี่ยนแนวความคิดของพวกนักเรียนเหล่านี้ใหม่หมดว่า การจะเอาคะแนนมาวัด

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔๗

ความสำคัญของวิชาต่าง ๆ หาได้ไม่ เช่นเดียวกับข้าว และเพชร แม้เพชรจะมีราคามากกว่า แต่ข้าวจำเป็นมากกว่า ถ้าเราไม่มีข้าว ไม่มีน้ำบริโภค เราก็ต้องตาย แต่เราไม่มีแหวนเพชรใส่ หากทำให้เราต้องตายไม่ ทั้ง ๆ ที่เพชรมีราคามากกว่าข้าว แต่ข้าวมีความสำคัญต่อชีวิตของเรายิ่งกว่าเพชร ข้อนี้ฉันใด วิชาศีลธรรมกับวิชาอื่น ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ก็ฉันนั้น แม้วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ จะมีคะแนนมาก แต่บางทีเราก็เกือบไม่ได้เอามาใช้กับชีวิตเท่าใดนัก ส่วนศีลธรรม แม้จะมีคะแนนน้อย แต่เราจะต้องเอามาใช้กับชีวิตอยู่ตลอดเวลา เมื่อเราชี้แจงให้เด็กมีความเข้าใจที่ถูกต้องอย่างนี้แล้ว เด็กเหล่านั้นต่างก็หันมาสนใจในวิชาศาสนา วิชาศีลธรรม เป็นอย่างดี และจากการไปสอนที่โรงเรียนการเรือนพระนคร ซึ่งสอนตามหลักสูตรครูประถมและครูมัธยม ข้าพเจ้าจึงต้องเขียนคำบรรยายในวิชานี้ และได้พระมหาเถรชัย อุบลรัตน์ ป.ธ. ๙ (ปัจจุบัน พระพรหมคุณาภรณ์) ช่วยไปสอนและเขียนในบางเรื่อง ในที่สุด ทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ได้รวบรวมคำบรรยายที่ข้าพเจ้าจัดทำขึ้น พิมพ์ออกมาเป็นเล่มหนังสือให้ชื่อว่า “วิชาศาสนา” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ และจากผลการศึกษาที่พวกเราไปช่วยกันสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ นี้เอง เราก็ได้ข้อมูลจากประสบการณ์ของเราเอง และสรุปผลได้ว่า เยาวชนของชาตินั้นสนใจวิชาศาสนาหรือวิชาศีลธรรมเป็นอย่างยิ่ง แต่ควรเปลี่ยนวิธีการสอนให้ทันสมัย ไม่ใช่แบบขึ้นธรรมาสันตทาน จะต้องสอนให้เด็กเข้าใจง่าย ๆ และเป็นกันเองกับเด็ก ข้อสำคัญก็คือ ผู้สอนจะต้องเข้าใจเรื่องที่ตนสอนจริง ๆ และสามารถทำตนให้เป็นแบบฉบับของเด็กได้ ไม่ใช่แบบ “จงทำอย่างที่เราสอนนะ จงอย่าทำอย่างที่เราทำ” และที่นับว่าสำคัญก็คือ ถ้าผู้สอนเป็นพระ ก็ควรจะได้สำรวมกาย สำรวมวาจา ให้เด็กเคารพนับถือ ทำตนให้สมกับเป็นพระที่ดี ต้องมีสมณสัญญา และต้องรักษาสมณสาธูปไว้ให้ดีที่สุด มิฉะนั้น การที่พระไปสอนเด็ก แทนที่จะทำให้เด็กเจริญศรัทธา อาจกลายเป็นทำให้เด็กเสื่อมศรัทธาได้ จะทำให้ “ภาพลักษณ์”

ของพระองค์เสียไป และจากการไปอบรมสั่งสอนเด็กตามโรงเรียนต่างๆ นี้เอง ที่เป็นเหตุทำให้เกิดมีแผนกธรรมวิจัย และโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในโอกาสต่อมา ซึ่งข้าพเจ้าจะได้เล่าให้ฟังในตอนต่อไป.

ตอนที่ ๗

สร้างตึกเรียน ม.จ.ร.

ก่อนที่จะเข้าพเจ้าจะเล่าถึงการจัดตั้งแผนกธรรมวิจัยและโรงเรียนพุทธศาสนาวินายกตินั้น ถ้าหากข้าพเจ้าจะละเอียดถึงเรื่องราวการบริหารมหาจุฬาฯ ในระยะหลัง และการสร้างตึกใหม่ ตลอดจนการประกอบพิธีประสาทปริญญา ซึ่งมีเพียงครั้งเดียวเสียแล้ว ก็คงทำให้เรื่องนี้ขาดสาระสำคัญที่สุด ตอนหนึ่งไป

ก่อนที่จะเราจะจบการศึกษาในระดับปริญญาแรกสัก ๒ ปีนั้น นับว่าเป็นระยะเวลาวิกฤติในด้านการศึกษาและการเงินเป็นอย่างมาก ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว ในด้านการเงินก็พอแก่ได้ เพราะเป็นเรื่องวัตถุ ดังที่องค์สถานายก ม.จ.ร. ในสมัยนั้น (อดีตพระพิมลธรรม อาสภเถระ ปัจจุบัน คือ

สมเด็จพระพุทธมหาราช) ได้เคย กล่าวอยู่เสมอว่า “เงินนั้นหาได้ไม่ยากดอก แต่คนใช้เงินชุกหา” ซึ่งท่าน หมายถึงว่า เงินมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ถ้าหากเรามีปัญญา ก็พอหาได้โดยไม่ยากอะไร ปัญหามีอยู่ที่ว่า ถ้าได้เงินมาแล้ว ถ้าใช้ไม่เป็น จะเดือดร้อน ผู้บริจาคเขาก็จะหมดศรัทธา สถาบันก็จะแย่ลง เพราะฉะนั้น จึงควรสร้างคนที่จะใช้เงินเป็นขึ้นมาเสียก่อน แล้วค่อยหาเงินทีหลัง

ปัญหาที่หนักอกหนักใจมากที่สุด ก็คือ จะต้องหาบุคคลที่มีความสามารถในด้านการบริหารงานด้านมหาวิทยาลัย ซึ่งจะต้องมีเทคนิคอยู่มาก และพระเราก็ไม่ถนัดในเรื่องนี้ เพราะยังไม่เคยบริหารงานในระดับมหาวิทยาลัยมาก่อน แต่ในที่สุด ความหวังของเราก็เรื่องร้องขึ้น เมื่อเราได้ ท่านอาจารย์เพชร (ถวัลย์ ชาติอาษา) สำนักวัดคง อ.เมือง จ. นครนายก มาเป็นที่ปรึกษา หรือ “กุนซือ” ของอธิการบดี ท่านอาจารย์เพชร หรือ ที่เราเรียกกันติดปากว่า “อาจารย์เพชร” นั้น เคยเป็นนักการเมืองเก่า รุ่นเดียวกับ นายได้ ปาณิกบุตร ร.ท. เณร ตาลละลักษมณ์ นายถวัลย์ ฤทธิเดช และเป็นพ่อค้าแว่นตามาก่อน ท่านเป็นผู้มีประสบการณ์มาก พุดจาโผงผาง ไม่เกรงกลัวใคร เพราะไม่สังกัดใครทั้งนั้น ท่านเจ้าคุณสถานายกก็เกรงท่าน ท่านเจ้าคุณอธิการบดีก็เกรงท่าน ท่านเจ้าคุณเลขาธิการก็เกรงท่าน นิสิตนักเรียนก็เคารพรักท่าน ท่านมาทำงานแบบไม่มีการแต่งตั้งเป็นทางการ ซึ่งก็ไม่มีใครถอดท่านได้ ท่านได้มาให้กำลังใจแก่นิสิตนักเรียนอยู่ตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่สังขารของท่านก็ทรุดโทรม เพราะเป็นโรคปอด ขนาดตัดปอดไปข้างหนึ่งแล้ว ท่านก็ยังมาทำงานได้ พวกเรานึกถึงภาพท่านได้ติดหูติดตาทีเดียว เพราะท่านเข้าถึงจิตใจของนิสิตนักเรียนได้ดี รูปร่างของท่านคล้ายๆ โยจินห์ คือ ผอมเล็ก มีเครายาวมาติดหนอย ใส่แว่นตา และมักสะพายย่ามสีแดง แลสูบบุหรี่สะพานโพธิ์ บางทีพวกเราก็เรียกท่านลับหลังว่า “โยจินห์” ก่อนเข้าห้องเรียนทุก ๆ วัน ท่านจะให้นิสิตนักเรียนมาประชุมกันหน้าสำนักงาน คือ หน้าหอสมุดกลาง ม.จ.ร. ปัจจุบัน โดยยื่นเป็นกลุ่ม ๆ คือ กลุ่ม

มหากุศาลในอศิต

๕๑

บาลีอุคตศึกษา กลุ่มบาลีเตรียมอุคตศึกษา กลุ่มบาลีอบรมศึกษา และกลุ่มบาลีมัธยมศึกษา แล้วท่านก็เป็นผู้ให้โอกาสให้ความรู้ ที่เป็นเกร็ดต่าง ๆ ทำให้พวกเราสนุกสนานและมีกำลังใจอยู่ตลอดเวลา เพราะท่านทำตัวเป็นพวกเราจริง ๆ บางครั้ง ท่านก็ต่อว่าสภานายกบ้าง อธิการบดีบ้าง อย่างซึ่ง ๆ หน้า และก็ไม่มีใครโกรธหรือถือสาท่าน เพราะท่านทำทุกอย่างด้วยความหวังดีต่อ ม.จ.ร. ท่านมีความคิดในเรื่องการตีปัญหาธรรมะในแบบแปลก ๆ ซึ่งข้าพเจ้าเองก็ได้จดไว้หลายเรื่อง ตัวท่านเองท่านก็ชอบเขียนบันทึกอะไรต่ออะไรไว้มาก พวกเราเคยนำบันทึกของท่านมาตีพิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพท่านมาแล้ว

ในสมัยนั้น การศึกษาของพระเราอยู่ในวงจำกัด บางวิชาเช่น เศรษฐศาสตร์ก็เรียนไม่ได้ เพราะมีความรู้สึกกันว่า ถ้าใครเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์จะต้องเป็นคนมีหัวเอียงซ้าย เป็นพวกวัตถุนิยม แต่ท่านอาจารย์เขม ฯ เห็นว่า พระเราควรจะต้องเรียน มิฉะนั้น จะสอนชาวบ้านเขาได้อย่างไร แต่เพื่อไม่ให้เป็นการฝืนความรู้สึกของชาวบ้านในสมัยนั้น ก็เลยเปลี่ยนชื่อวิชาเสียใหม่เป็นวิชา “ปัจจัยศาสตร์” ซึ่งก็คงเป็นที่รู้กันว่า วิชาปัจจัยศาสตร์ ก็คือวิชาเศรษฐศาสตร์นั่นเอง เฉพาะในมหากุศาลวงกรรมราชวิทยาลัยเท่านั้น และก็คงในนิสิตรุ่นแรก ๆ เท่านั้น เพราะรุ่นหลัง ๆ ก็เรียนวิชาเศรษฐศาสตร์กันได้แล้ว ไม่มีใครว่า ฝืนแสดงให้เห็นว่าคนเรายังติดที่ชื่อกันอยู่มาก เวลานั้นทางมหากุศาลได้พิมพ์หนังสือ “ปัจจัยศาสตร์” ขึ้นมา ๓ เล่ม สำหรับศึกษาในชั้นปีที่ ๑-๒-๓ ส่วนในชั้นปีที่ ๔ เรียน “หลักเศรษฐศาสตร์” ของ ชาร์ลส์จิค ข้าพเจ้าจำได้ว่า วิชานี้ข้าพเจ้าสอบได้ถึง ๑๐๐ % ดังนั้น เมื่อจบการศึกษาในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ แล้ว ปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ท่านอาจารย์เขม ฯ ก็ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สอนวิชานี้ทั้ง ๔ ชั้น แม้ข้าพเจ้าจะเรียนท่านว่า ข้าพเจ้าสอนไม่ได้ เพราะมีความรู้ในวิชาน้อย ท่านก็บอกว่าเห็นคำตอบแล้วก็ทราบว่ายก ข้าพเจ้าเข้าใจวิชาดีพอจะสอนแทนท่านได้ ในที่สุด ข้าพเจ้าก็เลยต้องสอนวิชาปัจจัย-

๕๒

มหาจุฬารูปในอดีต

ศาสตรบัณฑิตท่านอาจารย์เขม ๖ เพราะสงสารในสังขารของท่าน ถ้าเราจะ “ใช้” ท่านเสียทุกทาง ท่านก็คงอยู่กับเราไปได้ไม่นาน ถ้าเรา “ถนอม” ท่านไว้ ท่านอาจเป็นกำลังสำคัญของเราในเวลาต่อๆ ไปได้ โดยเฉพาะในด้านการต่อรองกับผู้อื่น

หลังจากที่เราอาศัยศึกษาโรงเรียน “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็นที่ศึกษา เเล่เรียนมาเป็นเวลา ๗-๘ ปี จนมีมติจบการศึกษาชั้นปริญญาตรีเป็นรุ่นแรก ๖ รูปแล้ว เราก็ยังไม่มีศึกษาเรียนของเราเองเลย โดยอาศัยการวิ่งเต้นของผู้อื่น ซึ่งได้แก่กองศสภานายกและอธิการบดีในสมัยนั้น ในที่สุด รัฐบาลในสมัย ๖๖ พล. พินุลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้อนุมัติเงินให้ก่อนหนึ่ง สำหรับสร้างศึกษาเรียน ม.จ.ร. ขึ้น ณ สถานที่ที่ตั้งในปัจจุบันนี้

ก่อนที่จะสร้างศึกษาเรียน ม.จ.ร. ขึ้นนั้น สถานที่ตรงนี้เป็นสนามหญ้า มีหอรบั้งใหญ่อยู่ด้านทิศตะวันออก และด้านทิศตะวันตกก็มีสระน้ำ คอนกรีตรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีเตาอยู่ในสระนั้นมากมาย และมีถนนตัดกลางสนามตรงไปเข้าคณะ ๑ สองข้างมีพุ่มเข็มเป็นระยะๆ ทางด้านคณะ สลักเดิมก็มีกำแพงติดต่อกับทางด้านโรงครัวไปจนถึงหัวมุมหน้าวิหารคดรอบพระอุโบสถ และหักตรงไปทางด้านหลังศึกษาธรรมวิชัย จนบรรจบกำแพงที่เหลื่ออยู่ในปัจจุบัน และมีประตูเข้าคณะสลักอยู่ทางด้านข้างหน้าศาลาการเปรียญ หรือหอสมุดกลางในปัจจุบันนี้ ลักษณะประตูก็คล้ายกับประตูเข้าโรงครัวในปัจจุบันนี้ หน้าหอสมุดกลางตอนนั้น เป็นสนามหญ้า ดูเขียวขจีอยู่เสมอ

ก่อนที่จะสร้างศึกษาเรียนขึ้นมา ก็ต้องรื้อหอรบั้งและถมสระน้ำ เมื่อปราบที่ได้เรียบร้อยแล้ว ก็กำหนดประกอบพิธีการวางศิลาฤกษ์ หอเรียนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขึ้น ในวันอังคารที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๔ โดยมี สมเด็จพระสังฆราช พระวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร ทรง

มหากาพย์ในอดีต

๕๓

เป็นประธาน โดยมีกำหนดการดังนี้

เวลา ๑๕:๐๐ น. พระสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธาน ประชุมพร้อมกัน พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป มีสมเด็จพระวันรัต วัดเบญจมบพิตร สังฆนายก (ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช) เป็นประธานเจริญพระพุทธมนต์ ประกอบด้วยพระเถรานุเถระอื่น ๆ อีก ๙ รูป คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดอนงคาราม ธนบุรี สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสระเกศ (ต่อมาได้รับสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราช) พระศาสนโศภน วัดมกุฏกษัตริยาราม (ต่อมาได้รับสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราช) พระธรรมโกษาจารย์ วัดราชาธิวาส (ต่อมาได้เลื่อนเป็น พระศาสนโศภน แล้วต่อมาก็ถูกถอดสมณศักดิ์) พระธรรมปาโมกข์ วัดราชบพิธ (ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช สิ้นพระชนม์แล้ว) พระธรรมปิฎก วัดพระศรีมหาธาตุ (ต่อมาได้เลื่อนเป็นสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ ถึงมรณภาพแล้ว) พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย (ต่อมา คือ สมเด็จพระธีรญาณมุนี ถึงมรณภาพแล้ว) พระมงคลเทพมุนี วัดอนงคาราม (ต่อมา คือ พระมหาโพธิวงศาจารย์ ถึงมรณภาพแล้ว) และพระภิกษุโกศลเถร วัดปากน้ำ (ต่อมา คือ พระมงคลเทพมุนี ถึงมรณภาพแล้ว)

เวลา ๑๕:๓๐ น. สภานายกมหากาฬลงกรณราชวิทยาลัย เสนอรายงานเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย สมเด็จพระสังฆราช มีพระคำรัสตอบ แล้วทรงวางศิลาฤกษ์

เวลา ๑๖:๐๙-๑๖:๓๕ น. เป็นระยะเวลาหมานมกลฤกษ์

เวลา ๑๗:๐๐ น. แสดงปาฐกถาเรื่อง “มหาวิทยาลัยสงฆ์” โดย พระยาอนุมาหาราช

เวลา ๑๘:๐๐ น. ถวายน้ำปานะแก่พระภิกษุสามเณร ๑,๒๕๐ รูป

เวลา ๑๙:๐๐ น. แสดงธรรมกถา และสนทนาธรรม เรื่อง “ชีวิตกับการศึกษา” ฝ่ายปจฉาคะ คือ ฝ่ายถาม ได้แก่ พระมหาเกษม อัมภการี ป.ธ. ๗ วัดมหาธาตุ (ปัจจุบันได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะ ที่ พระเมธีธรรมจารย์ เจ้าอาวาสวัดพุทธปทีป กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย) พระมหาหนู ปุณณวณโฑ ป.ธ. ๖ วัดมหาธาตุ (ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระคัมภีร์ปริชาญาณเถร) และอาจารย์พร รัตนสุวรรณ ฝ่ายวิสัชนาคะ คือ ฝ่ายตอบ ได้แก่ พระครูธรรมบาล วัดมหาธาตุ (ต่อมา คือ พระครูสัญญาบัตร ในราชทินนามว่า พระครูประกาศสมาธิคุณ ถึงมรณภาพแล้ว) พระมหาแสวง โชติปาโล ป.ธ. ๖ วัดมหาธาตุ และอาจารย์เกษม บุญศรี (ถึงอนิจกรรมแล้ว)

เวลา ๒๐:๐๐ น. มีสัตหัตถ์ศึกษาภาพพระพุทธรูปประวัติ ของ สำนักธรรมยาตรา สำนักแก่งขาวอินเคีย กุหลาบทิพย์ภาพยนตร์ และกุสินารายภาพยนตร์

ข้าพเจ้าขอนำคำกราบทูลอัญเชิญ สกตมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราช ในการประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ หอเรียนมหากุศลสงฆกรรมราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ของ พระเดชพระคุณ องค์สภานายกมหากุศลสงฆกรรมราชวิทยาลัย มาลงไว้เพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย ดังนี้ :-

ขอประทานกราบทูล ได้ฝ่าพระบาทสกตมหาสังฆปริณายก ทรงทราบ

เกล้ากระหม่อม พระพินิตธรรม ในฐานะสภานายกสภามหากุศลสงฆกรรมราชวิทยาลัย พร้อมด้วยพระมหาเถรานุเถระกรรมการสภามหากุศลสงฆกรรมราชวิทยาลัย ขอน้อมถวายคารวะและน้อมเกล้า ฯ รับพระเมตตาคุณพระกรุณาคุณ ในโอกาสที่ได้ฝ่าพระบาททรงพระอุทิศสาธุเสด็จมาประทานพรและความสิริสวัสดิมงคลแก่พวกเกล้ากระหม่อมทั้งหลายในงานประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์สร้างหอเรียนมหากุศลสงฆกรรมราชวิทยาลัยครั้งนี้

มหาวิทยาลัยในอดีต

๕๕

อันนับว่าเป็นพระเมตตาพระกรุณาอย่างล้นเกล้า ฯ อีกวาระหนึ่ง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้ เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยแห่งหนึ่ง และมีแห่งเดียวในหมู่สงฆ์คณะมหานิกาย ได้กำเนิดขึ้น ณ วัดมหาธาตุมาตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า รัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระวันรัต อุทยมหาเถระ เป็นอธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ โดยมีประวัติสังเขป ดังนี้

โดยที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าสยาม รัชกาลที่ ๕ องค์เอกอัครศาสนูปถัมภกมีพระบรมราชประสงค์ในอันที่จะทรงทะนุบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมให้ถาวรวัฒนาอิ่ง ๆ ขึ้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งวิทยาลัย สำหรับเล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงของสงฆ์คณะมหานิกายขึ้นไว้ ณ วัดมหาธาตุราชวรมหาวิหาร ขึ้นเดิมพระราชทานนามวิทยาลัยนี้ว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” และได้เริ่มเปิดทำการสอนการเรียนมาตั้งแต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๒

แต่สิ่งมิกเสนาสนสำหรับมหาธาตุวิทยาลัย ยังไม่เป็นที่สมควรในสมัยที่การเล่าเรียนเจริญขึ้นสืบมา ดังนั้น สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระองค์นั้น จึงทรงพระราชดำริที่จะทรงสร้างสิ่งมิกเสนาสนสำหรับมหาธาตุวิทยาลัยขึ้นใหม่ ให้เป็นสถานที่อันสมควรแก่การเล่าเรียน ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๙ ณ วันที่ ๑๓ กันยายน ก็ได้มีประกาศพระราชปรารภในการก่อพระฤกษ์สร้างสิ่งมิกเสนาสนราชวิทยาลัย และได้ทรงพระกรุณาโปรดให้เปลี่ยนนามวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้จาก “มหาธาตุวิทยาลัย” มาเป็น “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ตั้งแต่นั้นมา ด้วยเหตุนี้ คำว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” จึงได้ปรากฏเป็นมงคลนามของสถาบันการศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์คณะมหานิกายสืบมาจนปัจจุบัน ด้วยประการฉะนี้

9

มหาจุฬาฯ ในอดีต

จำเนียรกาลแต่มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ ได้กำเนิดขึ้นมาในวิ
มหาราชูปเป็นเวลา ๖๐ ปีเศษแล้วนั้น อริบดีสงฆ์วัดมหาธาตุซึ่งเป็นนายก
วิทยาลัยโดยตำแหน่ง ก็ได้รับสนองพระราชภาระ อำนวยการศึกษามหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ถาวรวัฒนาสืบกันมาโดยมิได้ขาดสาย เป็นการ
เกิดทุนและรักษาไว้ซึ่งพระบรมราชประสงค์ ของพระองค์สมเด็จพระ
บรมพิตรพระราชสมภารเจ้าพระองค์นั้น อันเป็นคุณประโยชน์แก่พระ
บรมพุทธศาสนาอย่างไพศาลสืบมาตลอดปัจจุบันทุกวันนี้

ตั้งแต่ชั้นแรก ๆ มา อธิบติสงฆ์วัดมหาธาตุ ก็จัดการอำนวยการ
ศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแผนเดิมอย่างเดียว คือ มีการ
เรียนความรู้พระพุทธศาสนาด้วยภาษาบาลี เมื่อเรียนสำเร็จมีศักดิ์เป็นพระ
มหา ตั้งแต่ ๓ ประโยค ถึง ๙ ประโยค เป็นที่สุด เรียกว่าแผนกบาลี อีกแผนก
หนึ่ง เรียนความรู้พระพุทธศาสนาด้วยภาษาไทย แผนกนี้เรียนได้ทั้งบรรพ
ชิตและคฤหัสถ์ เมื่อเรียนสำเร็จ ถ้าบรรพชิตได้เกียรตินิยม เป็น “นักธรรม”
ถ้าคฤหัสถ์เป็น “ธรรมศึกษา” มี ๓ ชั้นเรียกว่า ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก เหมือน
กันทั้งนักธรรมและธรรมศึกษา

ครั้นกาลล่วงมาถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ สมัยเจ้าคุณพิมพ์ธรรมฐานทัตตเถระ เป็นอธิบดีสงฆ์ได้จัดการแยกขยายการศึกษาในวัดมหาธาตุออกเป็น ๒ แผน คือ แผนเดิม และแผนใหม่ แผนเดิมเรียกว่ามหาธาตุวิทยาลัย คงรูป การศึกษาไว้อย่างเดิม อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุมีหน้าที่และอำนาจอำนวยการ ให้เป็นไปตามระเบียบและอาณัติขององค์การศึกษาคณะสงฆ์ เหมือนสำนัก ศาสนศึกษาทั้งหลายแห่งอื่น ๆ

ส่วนแผนใหม่คงให้ใช้มรดกนามว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” แต่ได้เปลี่ยนรูปโครงการศึกษาเป็นรูปมหาวิทยาลัย โดยอนุวัดตามมหาวิทยาลัยโลก แต่คงให้อิทธิบาททศศานาเป็นวิชาหลัก ทั้งนี้ด้วยความมุ่ง

มหาวิทยาลัยในอดีต

๕๗

หมายสำคัญในอันที่จะเสริมสร้างนักศึกษาให้มีความรู้กว้างขวางและเหมาะสมกับกาลสมัย จนสามารถที่จะนำพระพุทธธรรมไปโปรดแก่มวลมนุษยโลกได้ โดยไม่จำกัดชั้นชาติภาษาใด ๆ ตามพระพุทธประสงค์ การศาสนศึกษาแผนใหม่ “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ได้กระจายอำนาจหน้าที่ออกไปอย่างกว้างขวาง โดยอนุวัติตามแบบอย่างสากลนิยม คือ ได้ประกาศตั้งเป็นสภาการศึกษา เรียกว่า “สภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” มีคณะกรรมการบริหารสภา ประกอบด้วย สภานายก อุปนายก กรรมการ อธิการบดี เลขาธิการ และคณบดี คณะกรรมการบริหาร มีอำนาจหน้าที่ควบคุมดูแลตลอดถึงอุปถัมภ์ ทะนุบำรุงการศึกษาให้ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์และระเบียบ ซึ่งสภาได้ตราขึ้นไว้เป็นหลักปฏิบัติโดยเฉพาะ มิได้ขึ้นอยู่ในอำนาจหน้าที่ของอธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุโดยลำพัง และมีได้ขึ้นอยู่ในอำนาจการศึกษาคณะสงฆ์ ดังมีรายละเอียดในระเบียบ หลักสูตร และแนวการศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนหนึ่งแล้ว

นับตั้งแต่การที่สถาบันการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ถูกแยกขยายเป็น ๒ แผน เป็นต้นมา จำนวนนักศึกษาได้เพิ่มพูนทวีมากขึ้นโดยลำดับ จนถึงขนาดผู้สนใจในการศาสนศึกษาปีหนึ่ง ๆ ดันเหลือโรงเรียนเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายและเสียใจอยู่มาก ที่สถาบันการศาสนศึกษาไม่อาจสนองความตั้งใจของผู้มีกุศลศรัทธาได้สมความประสงค์ จำนวนนักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในปัจจุบัน พ.ศ. ๒๔๙๙ ทุก ๆ แผน ทุก ๆ แผนก มีดังนี้

แผนเดิม แผนกนักธรรม ๓๙๐ รูป แผนกบาลีที่มาเรียนประจำ ๕๑๗ รูป ถ้าวรวมทั้งที่สมัครมาเป็นบางครั้งบางคราวด้วยเป็น ๖๓๔ รูป รวมแผนนี้ ๙๐๗ หรือ ๑,๐๒๔ รูป

แผนใหม่ แผนกบาลีมัธยมศึกษา ๒๒๔ รูป แผนกบาลีอบรม ๑๐๕ รูป

แผนกบาลีเตรียมอุดม ๒๑ รูป แผนกบาลีอุดมศึกษา ๒๔ รูป รวมแผนกนี้ ๔๕ รูป
รูป รวมทั้ง ๒ แผนก จำนวนนักศึกษา ๑,๒๒๔ หรือ ๑,๔๔๒ รูป

แม้จำนวนนักศึกษาเท่าที่รับไว้ศึกษานี้ ก็ยังด้นเหลือโรงเรียนเดิม
เท่าที่มีอยู่แล้วเป็นอันมาก ปัจจุบัน ต้องอพยพไปอาศัยเรียนที่ตำหนัก
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๖ บ้าง ตามหอสมุดมณฑลในหมู่กุฎีพระสงฆ์บ้าง ซึ่งเป็นความไม่
สะดวกและเป็นการลำบากในการปกครองอยู่มาก

ด้วยเหตุที่ขัดข้องนานาประการดังกราบทูลมาแล้วนี้ประการหนึ่ง
และอีกประการหนึ่ง เพื่อที่จะส่งเสริมการศาสนศึกษาให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นตาม
กาลนิยม ทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ ตลอดจนให้มีอาคารสถานที่เล่าเรียน
เพียงพอและเป็นสง่าราศีพอที่จะรับแขกบ้านแขกเมืองได้ ไม่ให้เป็นที่
อับอายขายหน้าของมวลชาวพุทธประเทศไทย สภามหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย จึงได้ตั้งปณิธานที่จะปลูกสร้างหอเรียนให้เพียงพอและเหมาะสม
แก่กาลสมัยขึ้นอีกตามฐานะในกาลอันควร ตั้งแต่นั้นมา ก็คิดหาเงินทุน
ปลูกสร้าง โดยเสนอเรื่องผ่านกรมการศาสนา ขอส่วนแบ่งเงินทุนบำรุง
การพระศาสนาของรัฐบาลเป็นประเดิม ในขั้นแรก เสนอขอไว้เพียงหนึ่ง
ล้านบาทก่อน แต่คงได้รับส่วนแบ่งมาแล้วในเวลานี้จำนวนสามแสนบาท

ส่วนหอเรียนที่จะปลูกสร้างขึ้นใหม่นี้ ได้กำหนดขึ้นไว้ตามแบบ
แปลน มีความยาว ๘๐ เมตร กว้าง ๑๐ เมตร มีมุขด้านสกัดด้านละมุข มุขกลาง
๑ มุข รวม ๓ มุข สูง ๓ ชั้น ทรวดทรงเป็นแบบศิลปกรรมไทย หลังคาลดส่วน
เป็น ๓ ชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบดินเผาสีเหลือง แบ่งเป็นห้องเรียน
ห้องประชุม และอื่น ๆ รวม ๓๒ ห้อง รวมทั้งโต๊ะและเก้าอี้เรียน นายช่าง
คำนวณราคาประมาณ ๕ ล้านบาท จึงนับว่าเงินทุนที่ได้ไว้ในมือแล้วกับเงิน
ค่าปลูกสร้างยังห่างไกลกันมากอยู่

มหาวิทยาลัยในอดีต

๕๙

แต่อย่างไรก็ตาม สภามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ได้มีกุศลจิตที่
ตัดสินใจอย่างแน่วแน่แล้วว่า จักพยายามช่วยกันหาทางส่งเสริมการ
ปลูกสร้างหอเรียนหลังนี้ให้สำเร็จสมความประสงค์ โดยยึดทุนสามแสนบาท
ที่มีอยู่แล้วนั้นเป็นเครื่องเพิ่มพูนกำลังใจให้เกิดอุตสาหกรรมวิริยะ เพื่อให้บังเกิด
ความสำเร็จในอนาคตอันใกล้ และได้ตัดสินใจที่จะประกอบพิธีการวาง
ศิลาฤกษ์ เพื่อดำเนินการก่อสร้างไปตามมีตามได้ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ นี้
เป็นต้นไป พร้อมกับตั้งกุศลจิตอธิษฐานไว้ ขอให้มวลพุทธบริษัทร่วมกำลัง
กันณมิตถันกาลให้การปลูกสร้างหอเรียนนี้ได้สำเร็จโดยเร็วไว

อนึ่ง โดยที่วันนี้ คือ วันอังคารที่ ๒๐ กันยายน เป็นมงคลดีสิ ตรงกับ
วันพระราชสมภพของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระองค์พระผู้
ทรงพระราชทานกำเนิดสถาบันการศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
แห่งนี้ ดังนั้น สภามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยจึงฉวยโอกาสเลือกวันนี้
เป็นวันศุภมหามงคลฤกษ์ ประกอบพิธีการวางศิลาฤกษ์ หอเรียนของ
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ด้วยประการฉะนี้

บัดนี้ จวนได้เวลาอันเป็นศุภมหามงคลฤกษ์แล้ว เก้ากระบหม่อม
ขอประทานกราบทูลอัญเชิญใต้ฝ่าพระบาท ทรงพระกรุณาประทานพร
สิริสวัสดิมงคลแก่มวลเกล้ากระหม่อมทั้งหลาย และแก่สถาบันการศึกษา
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย แล้วทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์และอิฐฤกษ์
อิฐทอง อิฐเงิน อิฐนาก ลง ณ ที่อันจะได้ก่อสร้างหอเรียนนี้ เป็นองค์ประถม
โดยนิยมแห่งโบราณประเพณี แล้วนายช่างจะได้ทำการปลูกสร้างให้สำเร็จ
สมความปณิธานปรารถนาต่อไป

ควรประการใดสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรด

ข้าพเจ้าจำได้ว่า ในคืนนี้ มีพระภิกษุสามเณรและประชาชนมาร่วมงานและดูภาพยนตร์กลางแปลงกันคับคั่ง โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติ หรือชุดตามรอยบาทพระพุทธรองค์ คูเหมือนจะเป็นของ ท่านพระครูศรีวิเทศธรรมคุณ วัดเวฬุราชิม ได้รับการต้อนรับมากเป็นพิเศษ และทำให้มีการตื่นตัวที่จะเดินทางไปแสวงบุญ ด้วยการไปนมัสการสังเวชนียสถานในอินเดียในหมู่ประชาชนชาวไทยมากขึ้น

ตึกเรียน “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” หลังใหม่เป็นตึก ๓ ชั้น ยาว ๘๐ เมตร กว้าง ๑๐ เมตร กะไว้ว่าจะให้เป็นห้องเรียน ๓๒ ห้อง ห้องปฏิบัติการงานสำหรับเจ้าหน้าที่ ๖ ห้อง ห้องโถงชั้นบนเป็นห้องสมุด ๑ ห้อง ห้องโถงชั้น ๒ เป็นห้องประชุม ๑ ห้อง ห้องโถงชั้นล่างเป็นห้องรับแขก ๑ ห้อง กะราคาไว้ประมาณ ๕ ล้านบาท การก่อสร้างตึกหอเรียนมหาจุฬาฯ นี้ ข้าพเจ้าจำได้ว่า บริษัทสง่าพานิช จำกัด ซึ่งมี นายสง่า วรรณศิษฐ์ เป็นเจ้าของ เป็นผู้รับเหมาก่อสร้างและได้พยายามทำอย่างประณีตสุดฝีมือ และดูเหมือนจะเป็นการก่อสร้างที่เมื่อเทียบกับสถานที่ราชการอื่นๆ แล้ว นับว่าประณีตกว่า แต่ทว่าถูกกว่า จนกระทั่งถูกเพ่งเล็งว่า มหาจุฬาฯ อาจได้เงินอีกส่วนหนึ่งมาจาก “คอมมิวนิสต์” ก็ได้ นี่แหละครับ ความสกปรกแบบโลกๆ ได้พลัดเข้ามาสู่วงการคณะสงฆ์ด้วยเช่นกัน !

ตอนที่ ๘

อาจารย์เขมรลี

ใน “มหาจุฬา ในอดีต” ตอนที่แล้ว ข้าพเจ้าได้พูดถึง ท่านอาจารย์ เขมรลี ไว้ว่า ท่านเป็นบุรพการีชนของมหาจุฬาฯ ที่ไม่ค่อยมีใครได้รู้จักท่าน เพราะท่านทำงานแบบ “ปิดทองหลังพระ” อยู่ตลอดเวลา ข้าพเจ้าอยากให้นิสิต นักศึกษา และนักเรียน ม.จ.ร. รุ่นหลัง ๆ ได้มีโอกาสทราบชีวประวัติ และแนวความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาความธรรมะของท่าน ซึ่งไม่ค่อยจะเหมือนใครและไม่มีใครเหมือนท่าน เพิ่มเติมอีกสักหน่อย เพราะท่านได้จากพวกเราไป ตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ เวลา ๑:๒๐ น. แล้ว ถ้าข้าพเจ้าไม่นำมากล่าวไว้ในที่นี้ นิสิต นักศึกษาและนักเรียน ม.จ.ร. เรา ก็คงไม่ทราบว่าบุคคลที่อยู่เบื้องหลังคอยแก้วิกฤติการณ์ให้แก่ ม.จ.ร. ในระหว่าง

๒๒

มหาจุฬารูปในอดีต

พ.ศ. ๒๔๙๖-๙๗ นั้น มีความเป็นมาอย่างไร

ท่านอาจารย์เขมา เดิมชื่อ ถวัลย์ ชาตธาดา เกิดที่บ้านข้างวัดทองธรรมชาติ อ. คลองสาน จ. ธนบุรี (กรุงเทพมหานคร) บิดาเป็นชาวจีน และมาจากเมืองจีน มารดาชื่อ ทองคำ มีรกรากเดิมอยู่ที่ อ. นครชัยศรี จ. นครปฐม ท่านอาจารย์เขมา เป็นพี่ชายคนโต มีน้องชายและน้องสาวอีก ๓ คน และมีน้องสาวร่วมบิดาเดียวกันอีกคนหนึ่ง ท่านได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนอัสสัมชัญตั้งแต่วัยเยาว์ ศึกษาอยู่ในแผนกภาษาฝรั่งเศส แล้วมาศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์และการบัญชีกับ มร. โอแลรี บิดาอาจารย์เรียว โรจนเสรี

ท่านเคยทำงานอยู่ที่โรงกระดาษสามเสน ในหน้าที่ล่ามของผู้จัดการใหญ่ซึ่งเป็นชาวยุโรป ต่อมาได้ลาออกมาประกอบการค้าส่วนตัว คำข้าว ตั้งโรงงานแข็ง ตั้งร้านขายและประกอบแว่นตา ตั้งร้านตัดผม เข้าร่วมทุนทำยาตราละครและยัตราฉกแก้วคู่ กับ นายไทแสง คมกฤษ ในระยะท้ายของชีวิตสมรสได้เข้าสู่วงการเมืองร่วมมือกับ นายรินทร์ ภาสิด (กลิ้ง) และนายถวัลย์ ฤทธิเดช นายร้อยตำรวจเอกวาศ สุนทรจามร นาย ต. บุญเทียม ขุนสมหารพิศคตติ ฯลฯ ในระยะนี้เอง ได้มีโอกาสอ่านหนังสือ “วิสุทธิมรรค” ซึ่ง คุณหลวงอรรถสารประสิทธิ์ (ทองเย็น หลีละเมียร) ส่งไปให้อ่าน จึงได้เกิดความรักความสนใจในคำสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ท่านได้เขียนจดหมายแสดงความประสงค์ไปยัง พระมหาลาภยศ ไพฑูริกุล วัดอุดมธานี จ. นครนายก แจ้งให้ทราบว่าจะบวช ขอให้ช่วยเป็นภารธุระให้ ในที่สุด ก็ได้รับการบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุ เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ณ พัทธสีมาวัดอุดมธานี นครนายก

หลังจากอุปสมบทแล้ว ท่านได้ใช้เวลาส่วนใหญ่ศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติฝึกฝนเพื่อบรรลุถึงคุณธรรม ตามวัตถุประสงค์ของการบวช

มหาจุฬารูปในอดีตร

๖๓

ในระหว่างปลาย พ.ศ. ๒๔๙๖ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตกอยู่ในขั้นวิกฤติ ทั้งนี้เพราะ เราขาดพระเถระผู้ใหญ่ที่มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารมหาวิทยาลัย ดังที่ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาแล้ว ท่านเจ้าคุณอธิการบดี ได้ขอให้ท่านอาจารย์เขมมา มาช่วยเหลือ โดยดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาของอธิการบดี จนถึงวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๔๙๖ จึงได้มีประชุมเป็นภายในเกี่ยวกับเรื่องของมหาจุฬาฯ ที่มณฑลพระบรมธาตุ มีผู้เข้าร่วมประชุม คือ พระพิมลธรรม (อาสภเถระ) (ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระพุทธปาพจนบดี) พระศรีสุทนต์มณี (ต่อมา คือ พระธรรมกถึกนาค ถึงมรณภาพแล้ว) คณบดีพระราชมณี (ต่อมา คือ พระธรรมวรนายก ถึงมรณภาพแล้ว) พระศรีสุธรรมมณี (ปัจจุบัน คือ พระธรรมมหารัตนวิมล) เลขาธิการ อาจารย์เขมมวิธ อาจารย์เกษม บุญศรี และ อาจารย์เสฐียร พันธรัณย์ เริ่มประชุมตั้งแต่ ๒๐:๓๐ น. เลิกประชุมเกือบ ๒๔ น. แล้วต่อมา ในวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๖ เวลา ๑๖:๓๐ น. สภานายกได้เรียกประชุมเจ้าหน้าที่บริหาร อาจารย์ ครู นิสิต นักเรียน และได้แต่งตั้ง ท่านเจ้าคุณพระราชมณี (ต่อมา คือ พระธรรมวรนายก) เป็นผู้รักษาการอธิการบดี จะเห็นได้ว่า ในตอนนั้น ท่านอาจารย์เขมมา ได้เริ่มมาปฏิบัติหน้าที่สำคัญในมหาจุฬาฯ แล้ว

การดำเนินงานกิจการของมหาจุฬาฯ ก่อนเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๖ ขึ้นไป ในด้านการบริหาร การจัดหลักสูตร การสอน การอบรม ระเบียบแบบแผน ของมหาจุฬาฯ ไม่อยู่ในสภาพที่น่าพึงพอใจเท่าที่ควรจะมีจะได้ ท่านอาจารย์เขมมา ในระยะนี้อยู่ประจำที่หอเย็น คณะ ๑ วัดมหาธาตุ เป็นบุคคลสำคัญที่ได้มีส่วนร่วมเห็นชอบคล้อยตามของมหาจุฬาฯ อย่างใกล้ชิด เป็นผู้มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะได้เห็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยแห่งนี้ ดำรงอยู่อย่างเป็นเกียรติเป็นศักดิ์ศรี ของคณะสงฆ์ไทยในสวนรวม ท่านได้รับมอบหมายจากอธิการบดีให้เป็นผู้ปฏิบัติงานแทน เท่าที่ไม่ขัดกับระเบียบแบบแผนของมหาวิทยาลัย ท่านอาจารย์เขมมา ได้ทุ่มเทกำลังกาย กำลังสติปัญญา

ลงไว้ ในมหาจุฬาวา มากมาย เป็นตาตุ หูฟัง ปากว่า มือทำ ด้วยตนเอง ตลอดระยะเวลา รวม ๒ ปี จนกระทั่งเราสามารถผลิตพุทธศาสนศัตรบัณฑิตรุ่นแรก ๖ รูป ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ พวกเราทุกคนต่างยังรำลึกนึกถึงภาพท่านอาจารย์เขมว เห็นภาพการสอน การสนทนา การปฏิบัติงาน ของท่านได้ เป็นอย่างดี งานขั้นมูลฐานที่ท่านอาจารย์เขมว ได้มีส่วนเสริมสร้างไว้ในมหาจุฬาวา จนเป็นผลยังยืนสืบปฏิบัติมา อย่างเช่น การสอนวิชาปัจจัยศาสตร์ ดังที่กล่าวมาแล้ว การประชุมนิสิตนักเรียนก่อนเข้าห้องเรียนเพื่อรับโอวาทประจำวัน (บัดนี้เลิกไปแล้ว) การไหว้พระสวดมนต์ก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียน การตั้งบัญชี การอภิปรายปัญหาธรรม การสนทนาธรรมเป็นภาษาอังกฤษ เหล่านี้ล้วนเป็นผลงานที่ท่านอาจารย์เขมว ได้ปลูกฝังไว้ในมหาจุฬาวา ทั้งสิ้น

ข้าพเจ้าได้เคยพูดถึงท่านอาจารย์เขมว ไว้ว่า เป็นผู้ที่ใช้ความคิดในการตีปัญหาธรรมะใหม่ ๆ ในแนวคิดซึ่งเกือบไม่ซ้ำแบบใครอีกหลายแง่หลายมุม แนวคิดของท่านมิใช่เป็นผลลัพธ์ในทางทฤษฎี แต่หากเป็นผลในทางพิสูจน์และปฏิบัติที่ท่านได้ทดสอบมาด้วยตัวท่านเองทั้งนั้น ข้าพเจ้าจะขอนำข้อคิดเห็นบางประการของท่านมาลงไว้ เป็นแบบฉบับสำหรับการตีความธรรมะที่เป็นแบบของตัวเองดังนี้

“จนเมื่อวันที่ ๒๓ (กันยายน ๒๔๙๒) ได้เกิดผลขึ้นใต้หัวแม่เท้า รู้สึกว่าปวด ทำเอาลุกไปไหนไม่ได้ ยิ่งกว่านั้น ยังได้พาลขึ้นที่เท้าอีก ๒-๓ แห่งเลยต้องนอนอยู่กับที่ ศีรษะปวดขึ้นมาเพิ่มแรงปวดเข้าอีก ในวันที่ ๒๔ นั้นเอง การปวดฟัน ปวดมือ ปวดเท้า ได้ระดมแรงกันเต็มที่ แล้วเราก็ได้รับความรู้เป็นการตอบแทนสนใจ !

เพราะความปวดที่ระดมยิงอยู่เรื่อย ๆ จึงใคร่ที่จะพิจารณาให้รู้ ว่าความปวดคืออะไร ที่แท้ ความปวดก็คือ ความรู้สึกชนิดหนึ่งที่คอยรบกวน

มหาจุฬาวาในอดีต

๖๕

เราอยู่เรื่อย ๆ ถ้าจะเปรียบก็เหมือนว่าเราตั้งใจจะเดินไป แต่ใครคนหนึ่งคอย
รั้งเราไว้ เราก็จะไป เขาก็รั้งไว้ เราจะไปอีก เขาก็รั้งไว้อีก มีอันเป็นอยู่อย่างนี้
ต่อกันเรื่อย ๆ ไม่รู้จบรู้นั้น เราคืนรอนหนักเข้า ก็ยิ่งถูกรั้งหนักขึ้น ถ้าเราทำ
เฉยเสีย มันก็เหมือนกับมีอะไรหนัก ๆ มาทับอยู่เท่านั้น ถ้าผลออกดีอะไร โดย
ไม่คอยระวัง เวลากระตุก ก็จะต้องชักเย่อกันอีก ถ้ารู้ดี คอยตั้งสติผ่อนให้ดี
เวลาถูกกระตุก มันก็เรื่อย ๆ ไป และถูกทับหนัก ๆ ตามปกติของมัน
หนักเข้า ๆ ก็ชินกันไป กระตุกก็กระตุกไป ฉันทก็ไม่มีหน้าที่จะไปไหนดอก
จะคอยดูให้คิดว่า ยิ่งกว่านี้จะมีอะไรนะหนา !

ที่แท้ก็ไม่เห็นมีอะไรยิ่งไปกว่าหนัก ๆ ก็ถ้ามันหนักก็ช่างมันประไร
มันหนัก มันก็เป็นเพียงบีบ ๆ หัวใจ ทำให้หายใจไม่ค่อยสะดวก อ้อ ! การ
หายใจไม่สะดวกนี้ทำให้ยึดอัด พอนึกว่ายึดอัดก็ตั้งท่าจะคืนรน เอ๊ะ ! จะคืน
รนไปไหนกันนี้ ? ครั้นได้สติก็กลับเข้าสภาพเดิมอีกยึดอัดหรือ ? อะไรยึดอัด ?
ใครนะยึดอัด ? อ้อ ! ร่างกายมันไม่สะดวก เวลาเรานั่งรถหรือนั่งเรือ เขาเข้า
เกียร์เดินหน้าไม่สนิท มันก็กระชากหงิก ๆ เราผู้นั่งก็รู้สึกยึดอัด ถ้าทำไม่รู้ไม่
ชี้เสีย หรือรู้เท่ามัน คอยโยกกายตามมันไป มันก็ไม่ยึดอัด ที่แท้ก็ไม่เห็นมี
อะไรยิ่งกว่านี้ อยู่หนึ่ง ๆ ไม่คืนรนเสียได้ คอยคุมสติให้ดี ให้จิตตั้งมั่นเท่านั้น
เราก็ชนะ !

อันที่จริง ชีวิตของคนเรานี้ก็ไม่เห็นมีสาระสำคัญอะไร ทุก ๆ คนที่
เกิดมา ต่างก็วิ่งวุ่นไปตามกัน ต่างก็อยากจะได้อย่างนั้น เป็นอย่างนี้ หนี
อย่างโน้น ซึ่งพอทำไป เป็นไปแล้ว มันก็ไม่ผิดไปจากการที่จะต้องได้รับ
ความทุกข์กันอยู่เรื่อย ๆ ตามเคย มหาจักรพรรดิ มหาเศรษฐี ตลอดจนมา
จนถึงไพร่ ข้าราชการ และสัตว์เครื่องนุ่ง ต่างก็ต้องตกอยู่ในความกลัว การ
บริโภค ความเกียจคร้าน กามราคะ หัวหน้กัน ทุกคนที่มีความสุข เข
าก็มีความทุกข์คอยอยู่ใกล้ ๆ นั้น ตราบใดที่ทำความสุขให้เป็นไปตลอดสาย

๖๖

มหาจุฬาวาในอดิต

ไม่ได้ เขาก็ก้าวลงสู่ความทุกข์ โดยข้ามจากความเป็นกลาง ๆ ความเป็นอยู่เปล่า ๆ นั้นเสีย ทั้งนี้ ก็เพราะความโง่งมง่าย เราพากันถึบทะยานไปหาอะไรกันอย่างหนึ่งแน่ทีเดียว แต่นั่นเราก็ไม่รู้ ว่า จุคมุ่งหวังปลายทางของเราคืออะไร เราต้องการลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เราว่าและเราฝึกกันอย่างนั้น สำหรับผู้ที่พอจะรู้อะไร ๆ บ้าง แต่ก็จริงหรือ? เราต้องการเพียงนั้นหรือ?

สมมุติว่า เราต้องการเงิน ! แล้วเราได้เงิน เราจะเอาเงินนั้นมาทำไม? เราเอามาซื้อของที่เรากำลังต้องการ! เราต้องการของเหล่านั้นเพื่ออะไร? เพื่อบริโภค เพื่อการมรณะ เพื่อบำรุงความเกียจคร้าน เพื่อกลบเกลื่อนความกลัว

สมมุติว่า เราต้องการยศ ! แล้วเราได้ยศ เราจะเอายศนั้นไว้ทำไม? เราเอามาเป็นอำนาจ เราต้องการอำนาจเพื่ออะไรเล่า? เพื่อการบริโภค เพื่อการมรณะ เพื่อบำรุงความเกียจคร้าน เพื่อกลบเกลื่อนความกลัว

สมมุติว่า เราต้องการสรรเสริญ ! แล้วเราได้ดังปรารถนา เราเอาความสรรเสริญนั้นไว้ทำไม? เราเอามาเป็นศรีสง่าแก่เรา! เราต้องการศรีสง่าแก่คนเพื่ออะไรเล่า? เพื่อการบริโภค เพื่อการมรณะ เพื่อบำรุงความเกียจคร้าน เพื่อกลบเกลื่อนความกลัว

สมมุติว่า เราต้องการสุข ! สุขนั้นคืออะไร? สุขนั้น คือ ความรู้สึกเมื่อสมใจหวัง ! ขณะแห่งความสมใจหวังอยู่ตรงไหน ตรงนั้นแหละคือสุข ก็เราหวังอะไรเล่า? เราหวัง เพื่อการบริโภค เพื่อการมรณะ เพื่อบำรุงความเกียจคร้าน เพื่อกลบเกลื่อนความกลัว

เมื่อใดเราสมใจหวัง ขณะอันนั้นก็คือเราเป็นสุข ก็การที่จะให้เป็นสุขนั้นจะตลอดเป็นสายไปอย่างไรได้ เพราะเราต้องพรวงในการบริโภคกันเรื่อย ๆ เกิดความอยู่เรื่อย ๆ เกียจคร้านอยู่เรื่อย ๆ กลัวอยู่ไม่มีที่สิ้นสุด

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๒๗

ใครบ้าง ในโลกที่ไม่ต้องบริโภค ไม่มีราคะ ไม่มีความเกียจคร้าน ไม่มี ความกลัวอยู่ในสันดาน ขอให้ไล่เสียงลงมาจากมหาจักรพรรดิ ราชเศรษฐี จนถึงกฏุมพี ยาก พไร ทาส และสัตว์เดรัจฉาน เว้นไว้แต่พระอรหันต์

นี่เป็นเรื่องของความจริง เราพากันถีบทะยานไปในโลก อุ่มฉุกฉอง หลานวิ่งไปตามความหมุนของโลก สงสารแต่ที่ต้องกลับวิ่งไป วิ่งไป ไม่มี ที่สุด ไม่มีจุดหมายว่าจะวิ่งไปไหนกัน พวกที่หัดบว้าง ก็คือ พวกที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจของโลกและของชีวิต ต่างก็พากันวิ่ง.....วิ่ง.....วิ่ง.....! วิ่ง เพื่อให้ทันเพื่อนกัน ที่เขาวิ่งเป็นลมพัด บ้างก็ตาบอดตาใส บ้างก็ตาบอดจน ไม่เห็นอะไรเลย ที่เกาะกันไปก็มี ที่จูงกันไปก็มี ที่วิ่งไปโดยไม่มีที่เกาะ ไม่มี ใครจูงก็มี บ้างล้มลุกคลุกคลาน บ้างถูกเขาเหยียบย่ำไป บ้างชนกัน โกรธกัน ทะเลาะกัน ทำร้ายกัน ฯลฯ

นี่แหละความทุกข์ของโลก !

ขั้นแต่คำลงจะนอนพัก ก็ยังต้องคิดว่า พรุ่งนี้เราจะวิ่งอย่างไร ? เรา จะทำท่าไหนจึงจะวิ่งทันคนอื่น ๆ เขา โอ้ ! มนุษย์

ก็โดยอุปมาอันนี้มิใช่หรือ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงหยดพระองคุลิมาล เสียได้

ในที่สุด เราก็อาจสรุปได้ว่า มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเป็นไปต่าง ๆ ก็ เพื่อบริโภค เพื่อกามราคะ เพื่อความเกียจคร้าน และเพื่อความกลัว !

ก็การบริโภค กามราคะ ความเกียจคร้าน และความกลัวนี่ คืออะไร ? เพราะเหตุใด ? ทำไม ?

การบริโภค ก็คือ การบำรุงเลี้ยงร่างกายตามปกติ ซึ่งในเรื่องนี้ ร่าง กายเป็นเหตุให้จิตใจรับรู้และบัญชาให้เกิดการกระทำ

กามราคะ คือ การเหนียวหรือติดติดของสิ่งที่เป็นวัตถุภพ ให้เรานำอายตนะของเราไปแตะหรือดูในวัตถุภพนั้น ๆ เราอาจมีกามราคะในการกิน เช่นเดียวกับการดู การฟัง การดม การกระทำด้วยผิวกาย และเพียงการนึกสร้างภาพเอาในใจ พุคง่าย ๆ ว่าความอยากอร่อยนั้นเอง

ความเกียจคร้าน คือ ความนึกเชื่อเพราะเคยชินมานาน จนเป็นวาสนาของมนุษย์ว่า การที่มนุษย์จะสบายก็เพราะร่างกายสงบ แล้วทำให้เป็นไปตามนั้น

ความกลัว คือ ความรู้สึกอันเป็นผลเนื่องมาแต่ที่จิตใจไม่มีอิสระ เพราะไม่รู้จักความจริงของโลก หรือ เพราะคนไม่เป็นผู้บริสุทธิ์

มีคนบางพวกที่เกิดทุนกามราคะเขาพากันบำรุงบำเรอมันด้วยวัตถุภพต่าง ๆ และยิ่งขึ้น ๆ ทุกที ทั้งนี้ ก็เพราะมันนำความชึ้นบานมาให้เขา บางคนได้กล่าวว่า “การบวชอยู่ในพระพุทธานุศาสนานั้นเป็นสุข เหมือนช้างงามในนาคอน ไม่เปรียบได้ด้วยการเริงรมย์ในสุขแห่งฆราวาส ซึ่งเสมือนช้างงามในนาอันชุ่มฉ่ำ”

ว่าที่แท้ การเข้ามาบวชกันทุกวันนี้ ไม่เหมือนในสมัยพุทธกาล ดูเหมือนว่าคนโดยมากเห็นการบวชเป็นการพะพิงเข้ามาในลัทธิอย่างหนึ่ง ซึ่งย่อมมีความหมายทั่ว ๆ ไปว่า “เพื่อปากเพื่อท้องของคนซึ่งเกียจ” เท่านั้น เห็นการเข้ามาบวชในพระพุทธานุศาสน์ว่า เป็นการเข้ามาสู่ความสุข ซึ่งความจริงหาใช่เช่นนั้นไม่ ถ้าพวกเราจะลองระลึกดูให้ดี ก็จะได้เห็นว่าตามประวัติของพระศาสนา พระพุทธองค์มิได้เคยรับสั่งถามพระภิกษุสักครั้งเดียวว่า “ผู้นั้นได้รับสุขอยู่หรือ?” มิแต่พระองค์ได้ทรงถามว่า “ภิกษุท่านยังพอกินได้อยู่หรือ?” นี้ก็ย่อมจะทำให้เห็นอะไรได้อยู่บ้าง

ภิกษุผู้ที่ยังต้องรักษาพรหมจรรย์ คือ รักษาจรรยาของพรหม คนหัด

มหาจุฬาวาโนคติ

๒๙

เปรียบเสมือนว่า คนที่กินไม่เป็น กำลังหัดกินทุเรียนอยู่ ในคำแรก ๆ เราจะรู้สึกอรรถในรสนั้นได้อย่างไร ? ฉะนั้น ก็เหมือนคนหัดกินน้ำปลาร้าที่เหม็น ปานซากอสุคน่า ขณะที่เขากำลังหัดกินอยู่นั้น เขาก็ไม่รู้ว่าความอร่อยในรส นั้นมีปานใด ดังนี้

และ ผู้ใดไม่เคยกินน้ำปลาร้ามาก่อนเลย ย่อมไม่ยากเชื่อว่า น้ำ ปลาร้ามีรสดี

ความจริง ของกินเพื่อแกล้มเท่านั้น ย่อมมีรสดีโดยธรรมชาติ ถ้าเพื่อ แกล้มราคะนั้น ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง

บุตรแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกคน ย่อมทราบดีว่า ความสุข ความชุ่มฉ่ำ ถ้ารู้วิชาทำ ก็เป็นของทำเอาได้ โดยต้องซื้อเอาด้วยทุนอันแพง ดิบดิบ แต่ถ้าเพื่อแกล้มการที่เอามาถู ๆ แล้วก็ผ่านเลยไปเสียเช่นนี้ ไม่อบอุณ สถิตย์เสถียรถาวรอยู่ได้ และมันก็ไม่พอสักที ที่แท้แล้ว “ผู้ใคร่รู้” ย่อมขาด ทุนดิบดิบ กว่าจะได้รู้สึกก็ ก็เหนื่อยหอบปางตาย ครั้นรู้แล้วก็ไม่เห็นมีอะไร เพิ่มขึ้นขึ้น เมื่อวานนี้ เขามีชีวิตอยู่เพื่อ กิน กลัว ขี้เกียจ กามราคะ พรงนี้เขาก็จะมีชีวิตอยู่ เพื่อสิ่งเหล่านั้นอีก เพราะเหตุนี้แล พวกเราจึง พากันหลีกเลี่ยงการงานที่ทำแล้วไม่มีกำไร ยิ่งกว่านั้น ยังไม่มีที่สิ้นสุด ต้อง เป็นข้าทาสมันตลอดกาลนาน นั้นเสีย

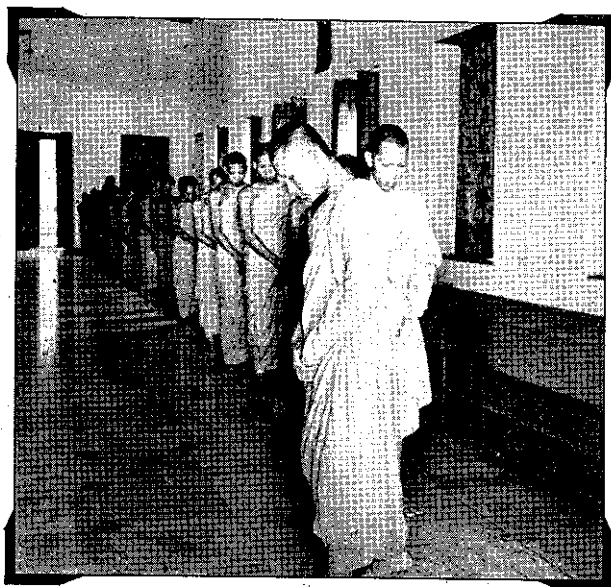
การรักษาศิล ทำสมาธิ ประกอบปัญญา มิใช่เรื่องที่ทำกันเพื่ออวด คนอื่น แต่เป็นการทำเพื่อให้ตนพ้นจากความเป็นทาสด้วยประการทั้งปวง และโดยความหมายอย่างนี้ ย่อมเห็นได้ว่า มิใช่ทำเพื่อไปสุขอย่างที่สามัญ มนุษย์รู้จักสุขอันนั้นเลย เพราะสุขอย่างที่คนทั้งหลายเข้าใจกันนั้น เป็นสุข ชนิดที่ต้องเอาอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งบำรุงบำเรอให้เกิดขึ้น และหลังจาก แห่งสุขชนิดนั้นก็มินายยืนอ้อมอยู่เป็นแถว แต่ละคนมีหน้าตาทำทางต่าง ๆ กัน

ปกติ สุขแห่งพรหมจรรย์เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นได้ยากจะเปรียบก่าวต่างๆ ของความสุขฝ่ายนี้ก็เหมือนกับว่า บุคคลผู้มีความเหนื่อยกายเหนื่อยใจผู้หนึ่ง จะเหนื่อยมาเพราะทำนาในอากาศร้อน หรือเพราะวิ่งมาจากทางอันไกล หรือโดยประการอื่นใดก็ตาม เพราะความเหนื่อยนั้น ทำให้รู้สึกประหม่นใจ จะขาด ครั้นเมื่อมาถึงที่แห่งหนึ่ง มีลมพัดสบาย มีที่นอนอันสะอาดพร้อม ด้วยหมอนอย่างดี เขาเอนตัวลงในที่นั้น ศีรษะตกถึงหมอน ทอดกายให้เป็น ไปตามเรื่อง หลับตาลงแล้ว มิได้ใส่ใจนึกคิดในสิ่งใด เขาก็ถอนออกมา เองอย่างยาวที่สุดที่มีลมอยู่ในปอด เมื่อถึงสุดท้ายนี้ได้ทำแล้ว “ขณะ” ต่อมา อันนั้นเองย่อมเป็นขณะของสุข ความสุขนั้นอาจเกิดชั่วระยะเวลาเพียง ๒-๓ วินาที ขณะแห่งความสุขนั้น มิต้องอาศัยอาณัติแต่อย่างใด ไม่มีฉลาก ยศ สรรเสริญ หรือวัตถุงาม อันใดในโลก มาประกอบ และนี่ก็เป็นแต่เพียงขณะ จิตอันหนึ่งเท่านั้น ซึ่งถ้าบุคคลในความรู้ของวิญญาณชนแล้ว เขาก็คงเข้าใจได้ว่า ถ้าทำให้เกิดได้ ๑ ขณะ ก็ทำให้เกิดได้อีก ๑ ขณะ และเราอาจรวมแต่ละขณะ เข้าไว้คิด ๆ กัน จนเป็นร้อยขณะ พันขณะ หมื่นขณะ แสนขณะ และโดยไม่มี ที่สิ้นสุด

นั่นคือ ไม่ต้องทนแต่อย่างใดโดยไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าความรู้สึกอย่างนี้มี อยู่ในตนตลอดกาลปี แม้จะมีเหตุการณ์อย่างใดเกิดขึ้น ก็ไม่สามารถจะทำให้ เป็นทุกข์ได้ รูปทั้งหลายไม่เป็นนายเราได้ ความเจ็บความอรรอย ก็ไม่เป็น นายเราได้ ไม่มีเรื่องราวทั้งเก่าและใหม่มาเป็นนายเรา ไม่มีทั้งอย่างใดอย่าง หนึ่ง หรือทั้งรูปทั้งนาม ปนกันมาเป็นนาย และถ้าทำให้ถึงนอนหลับอย่าง เหมือนคนสลบ ความรู้สึกแต่อย่างใดก็หาอาจจะมาเป็นนายเราไม่ได้

อย่างไรก็ตาม ? นิยังมิใช่ พระนิพพาน ?

ตราบใดที่เราทำให้เป็นไป เมื่อเราหยุดทำก็กลับคืนสภาพเดิม เพราะฉะนั้น เราจะต้องเข้าไปถึงสภาพธรรมอันเป็นไปเอง สม่ำเสมอ และมี

นิสิต นักเรียนมหาจุฬาย
กำลังเดินจงกรม
ในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ

พระศรีสุธรรมมุนี
เลขาธิการมหายุฬาย
กำลังให้โอวาทแก่นิสิต นักเรียน
ที่ดำเนินกษ วัดมหาธาตุ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี

ได้มาร่วมในงานประสาทปริญญาพุทธศาสตร์ชั้นต้นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี

กำลังสนทนากับสมเด็จพระวันรัต สังฆนายก ในวันประสาทปริญญา

พระมหาจำนงค์ ขุนนทโร

กำลังรับคำไต่ถามอย่างปริญญา จากสมเด็จพระวันรัต เป็นรูปแรก

มหาจุฬารูปในอศิต

๗๑

ปกติ นั่นคือ ความชิน (ชิน = ชินะ, ชินะ = ชนะ !) เมื่อเป็นเช่นนี้ จะมีอศิตา หรืออนัตตาก็ช่างมันเถิด”

เพียงตอนหนึ่งแห่งบันทึกของท่านอาจารย์เขมว ที่ข้าพเจ้าคัดมา จากหนังสือ “บันทึกอาจารย์เขมว” ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ เนื่องในการบำเพ็ญกุศล ปัญญาสมวาร ถวายท่านอาจารย์เขมว เมื่อวันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๗ ก็คงพอจะทำให้ท่านผู้อ่านซึ่งไม่เคยรู้จักอาจารย์เขมว หรือไม่เคยอ่านบันทึกของท่าน คงจะพอวาดภาพท่านอาจารย์เขมว ได้บ้างว่า มีรูปร่างอย่างไร นิสัยใจคออย่างไร ความคิดอ่านเป็นอย่างไร และที่สำคัญที่สุดก็คือ ท่านทำงานเพื่องาน ทำงานเพื่อคณะสงฆ์ไทยโดยส่วนรวม ท่านได้อุทิศชีวิตจิตใจเพื่อมหาจุฬาฯ โดยมีได้หวังว่าจะได้ลาภ ได้ยศ อะไรเป็นการตอบแทน กุศลกรรมที่ท่านได้ประกอบมานี้ แม้จะดูเหมือน “ปิดทองหลังพระ” แต่ในความรู้สึกของพวกเราที่ได้เคยศึกษาอยู่กับท่านและเคยร่วมงานกับท่านมานั้น เราารู้สึกว่า พวกเราและมหาจุฬาฯ ในส่วนรวม ยังเป็นหนี้บุญคุณท่านอยู่เสมอ ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้เขียนตอนนี้นำมาเป็นพิเศษเพื่อ นิสิต นักศึกษา นักเรียนมหาจุฬาฯ จะได้รู้จักและซาบซึ้งในพระคุณของผู้ที่เป็นบูรพการีของเรา มิฉะนั้น เราชาวมหาจุฬาฯ รุ่นหลัง ๆ อาจไม่ทราบ คอกว่า มหาจุฬาฯ ที่เป็นตัวเป็นตนมาจนทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งและนับว่า เป็นส่วนที่สำคัญยิ่งก็คือ เพราะเรามีท่านอาจารย์เขมว เป็นกลไกอันสำคัญ ที่ทำให้มหาจุฬาฯ ผ่านวิกฤตการณ์นั้นมาได้ จนตลอดรอดฝั่ง จนตราប់ เท้าทุกวันนี้.

ตอนที่ ๙

ประสาทปริญาครั้งประวัติศาสตร์

หลังจากทีมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ได้ผลิตพุทธศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรกออกมาสำเร็จ รวม ๖ รูป ในปีการศึกษา ๒๕๙๗ และได้แต่งตั้งบัณฑิตเหล่านั้นเข้าบริหารงานในมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยหมดแล้ว ปรากฏผลงานเป็นที่พึงพอใจของทางมหาวิทยาลัยเป็นอย่างมาก เพราะพุทธศาสตร์บัณฑิตรุ่นนี้ได้เคยมีความใกล้ชิดกับงานทั้งในด้านบริหารและด้านวิชาการ มาบ้างพอสมควร จึงทราบดีว่า อะไรเป็นจุดที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข อะไรเป็นจุดที่จะต้องสนับสนุน และอะไรเป็นจุดที่จะต้องริเริ่ม ในที่สุดทางสภามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย จึงเห็นสมควรที่จะประสาทปริญาให้แก่บัณฑิตรุ่นแรก และได้กำหนดเอา วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๙๘

มหาจุฬารูปในอิต

๗๓

เป็นวันประกอบพิธีอันสำคัญนั้นโดยทางสภามหาจุฬาฯได้จัดดำเนินกสมเด็จ
พระสังฆราช วัดมหาธาตุ พระนคร เป็นมณฑลพิธี พระสงฆ์เถรานุเถระ
เจ้าคณะพระคณาธิการ ชั้นสังฆมนตรี เจ้าคณะตรวจการภาค เจ้าคณะ
จังหวัดทั่วพระราชอาณาจักร กรรมการสภามหาจุฬาฯ นิสิตนักเรียนมหา
จุฬาฯ และพระภิกษุสามเณร มีสมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภณมหา
เถระ) สังฆนายก วัดเบญจมบพิตร เป็นประธาน ในฝ่ายคฤหัสถ์ มี ๗ พณ
จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี พร้อมด้วยรัฐมนตรี และข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงวัฒนธรรม พ่อค้า ประชาชน และครูอาจารย์ของมหา
วิทยาลัย ประชุมกันเป็นมหาสันนิบาต ตั้งแต่เวลา ๑๓:๓๐ น.

เมื่อได้เวลา ๑๖:๐๐ น. สมเด็จพระวันรัต ได้นำที่ประชุมสักการบูชา
พระรัตนตรัย และอ่านสาสน์สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งประจวบเสด็จ
มาร่วมประชุมไม่ได้ ข้อความในสาสน์นั้นว่า

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๔๙๘

ถึง สภานายก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หนังสือลงวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๘ ให้ไปให้โอวาทและ
ประสาธน์ปริญาบัตร ในการประกอบพิธีประสาธน์ปริญาบัตรแก่นิสิต ผู้
สำเร็จการศึกษารุ่นแรก จำนวน ๖ รูป ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๔๙๘ ณ ตำหนักสมเด็จฯ วัดมหาธาตุฯ นั้น ได้
ทราบแล้ว

ได้อาพาธป่วย เป็นไข้ ไม่สามารถที่จะมาได้

ขออำนวยพร ขออานุภาพแห่งพระรัตนตรัย จงอภิบาลรักษา คณะ
กรรมการ เจ้าหน้าที่ แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และท่านผู้อุปถัมภ์

๗๔

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บำรุงมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน จงมีความสุขความเจริญยิ่ง ๆ
ขึ้นไป

และขอให้บรรดานิสิตผู้สำเร็จการศึกษาทุกรูป ได้นำความรู้
ทางพระพุทธศาสนาออกไปเผยแผ่เป็นประโยชน์แก่ชาวโลก ด้วยการ
ประพฤติปฏิบัติตนเองให้เป็นตัวอย่าง เพื่อให้เขาเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระ
พุทธศาสนา แล้วจึงได้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีคนชอบตาม และขอให้
นิสิตทั้งหลาย จงมีความสุขรุ่งเรืองในพระธรรมวินัย อันพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าทรงประกาศไว้แล้ว ทั้งขอให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้
จงสถิตตั้งมั่น อำนวยประโยชน์ในการศึกษาแก่ภิกษุสามเณร ตลอดจน
กาดานาน

พระวชิรญาณวงศ์

เมื่อสมเด็จพระสังฆนายกอานาสน์ของสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์
สมเด็จพระสังฆราชจบแล้ว พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (อาจ
อสาเถระ) ศึกษานายได้รายงานการศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในรอบปีการศึกษาที่ผ่านมา แต่เฉพาะคราวนี้ เป็นครั้งแรกที่ได้มีนิสิต สอบ
ได้ถึงชั้นปริญญา จึงต้องรายงานตั้งแต่ต้นจนถึงได้มีนิสิตสำเร็จการศึกษา มี
ความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงทุนบำรุงมหาวิทยาลัย ที่น่าสนใจ ควรแก่การรับ
ทราบไว้เพื่อนิสิต นักศึกษา และนักเรียน ม.จ.ร. จะได้มีอนุสติระลึกถึงความ
เป็นมาในอดีตที่เต็มไปด้วยความขรุขระลำบาก บุรพการีของเราต้องต่อสู้เพื่อ
ความอยู่รอดของมหาจุฬาฯ แบบชนิด “ตีนถีบ ปากกัด” อย่างไร ข้อความนั้น
มีอยู่ว่า :-

“ส่วนทุนบำรุงมหาวิทยาลัย เมื่อเริ่มขยายโครงการศึกษา
เป็นมหาวิทยาลัยขึ้นครั้งแรก สถานการศึกษาได้ตั้งพระเถระกรรมการสภา
จำนวนหนึ่ง เป็นกรรมการกองอุปถัมภ์ กรรมการกองอุปถัมภ์นี้ มีหน้าที่

มหาวิทยาลัยในอดีต

๗๕

แสวงหาทุนโดยทางที่ชอบจากผู้มีศรัทธาทั่วไป โดยเฉพาะได้บอกบุญไปยัง วัดต่าง ๆ ตามมีตามได้ ได้ทุนมาเท่าไรก็ค่อย ๆ ขยายกิจการออกไปตามกำลัง ซึ่งบางปีก็สะดวก บางปีก็ฝืดเคือง และเป็นการไม่แน่นอน ขอนี้นับเป็น อุปสรรคอันสำคัญของมหาวิทยาลัยประการหนึ่ง มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๒ รัฐบาลของสมเด็จพระบรมปิตรพระราชสมภารเจ้า อันมี ๖ ผนว จอมพล ป. หินุดสงคราม นายกรัฐมนตรี เป็นประมุข ได้ถวายทุนอุปถัมภ์ด้วยเงินงบประมาณแผ่นดิน ปีละ ๒ หมื่นบาท ถึง พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้ถวายทุนอุปถัมภ์เพิ่มอีกปีละ ๒ หมื่นบาทสืบมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ นอกจากนี้คณะกรรมการเจ้าคณะตรวจการภาค ได้ช่วยอุปถัมภ์เป็นพิเศษ โดยแจ้งไปยังวัดต่าง ๆ ในภาคนั้น ๆ ให้ร่วมกัน บริจาคทุนเป็นส่วนบำรุงมหาวิทยาลัยอีกโสดหนึ่ง โดยที่มหาวิทยาลัยนี้ได้ทุนบำรุงมาจากฐานต่าง ๆ ดังกราบเรียนมา จึงดำรงทรงตัวมาได้จนทุกวันนี้

แต่ถึงคั้งนั้นก็ดี เมื่อกล่าวถึงทุนบำรุงแล้ว มหาวิทยาลัยนี้ยังบกพร่องและไม่สะดวกอยู่มาก จึงยังไม่อาจที่จะขยายตัวให้เต็มตามวัตถุประสงค์โดยบริบูรณ์ได้ เช่น ในปีการศึกษา ๒๔๙๗ มหาวิทยาลัยได้ลงทุนใช้จ่ายไปถึง ๑๔๓,๔๓๑.๒๐ บาท ในปี ๒๔๙๘ นี้ ประมาณว่าจะต้องใช้จ่ายถึง ๒ แสน ๒ หมื่น แต่มีทุนที่แน่นอนอันได้รับอุปถัมภ์จากรัฐบาลคั้งกล่าวแล้วเพียง ๘ หมื่นบาท ส่วนนอกนั้นเป็นทุนที่ได้มาโดยไม่แน่นอน ทั้งจำนวนและทั้งเวลาที่ได้ จึงทำให้ภาคปฏิบัติการ ต้องประสบความหนักอกหนักใจอยู่เสมอ ในปีการศึกษา ๒๔๙๗ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ขออุปถัมภ์ทุนบำรุงไปยังรัฐบาลของ สมเด็จพระบรมปิตรพระราชสมภารเจ้า เพิ่มเติมให้เต็มตามจำนวนที่ต้องขยายการศึกษาขึ้นตามโครงการอีก มหาวิทยาลัยจะได้หมคห่วงกังวลในการแสวงหาทุนเพิ่มเติม อันเป็นภาระที่หนักยิ่งนั้นเสียจะได้มุ่งหน้าทำแต่ด้านจัดการศึกษาให้เป็นไปตามความมุ่งหมายโดยฝ่ายเดียว แต่เป็นที่น่าเสียคายและเสียใจอยู่ ที่กรมการศาสนาได้บอกมาว่า การ

พิจารณางบประมาณแผ่นดินได้เสร็จสิ้นไปแล้ว การของบประมาณเพิ่มเติมของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จึงไม่มีโอกาสได้รับการพิจารณา

แต่อย่างไรก็ดี นับแต่เวลาที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้เปลี่ยนโครงการศึกษาคือเป็นรูปมหาวิทยาลัย เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๖ มาจนถึงปี ๒๔๙๗ รวมเวลา ๑ ปี ได้สร้างเสริมนิสิตให้สำเร็จปริญญาตรี ซึ่งเรียกว่า พุทธศาสตรบัณฑิต จำนวน ๖ รูป นับว่ามหาวิทยาลัยได้จัดการศึกษาแผนมหาวิทยาลัยนี้ให้สำเร็จผลตามความมุ่งหมายตามกำหนดกฎเกณฑ์เป็นครั้งแรก ในระยะเวลา ๑ ปี จึงเป็นเหตุก่อให้เกิดความชื่นชมยินดีแก่สภามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นอย่างยิ่ง และเพื่อที่จะส่งเสริมยกย่อง นิสิตผู้สำเร็จการศึกษาให้มีฉันทะในอันที่จะบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ต่อไป และเพื่อที่จะเร้าใจให้นิสิตที่กำลังศึกษาอยู่ ให้มีอุตสาหวิริยะแรงกล้าในการศึกษาอย่าง ๆ ขึ้น สภามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ภายใต้ความอุปถัมภ์ของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จึงได้กำหนดให้ม้งานประกอบพิธีประสาทปริญญาแก่นิสิตผู้สำเร็จการศึกษา ตามหลักสูตรชั้นพุทธศาสตรบัณฑิตจำนวน ๖ รูปนั้น ดังที่ปรากฏการณ์อยู่ ณ บัดนี้....”

เมื่อสภานายกรายงานจบแล้ว ก็อาราธนาสมเด็จพระวันรัต สังฆนายก ประสาทปริญญา พัดปริญญา และสมณบริหาร แก่พุทธศาสตรบัณฑิตทั้ง ๖ รูปสืบไป แล้วสมเด็จพระสังฆนายก ผู้เป็นประธานในมหาสังฆนิบาต ก็ได้ประสาทปริญญาบัตร พัดปริญญา ซึ่งเป็นรูปพัดหน้านาง พันสีแดง มีลวดลายอย่างพัด ปปร. ค้ำมสีขาว ตรงกลางมีตรา ม.จ.ร. ยามคาดทองปึกตรา ม.จ.ร. และผ้าไตร แก่นิสิตที่สำเร็จปริญญาทั้ง ๖ รูป ผู้ที่เข้ารับปริญญาบัตรเข้ารับตามลำดับที่สอบได้ ดังนี้ คือ พระมหาจันทนงค์ ชุตินฺธโร พระมหาสนั่น กมโล พระมหาแสง ฐมฺมรํสี พระมหาบุญมา มหาวิโร พระมหาเสรี สุกฤษณ์โม และ พระมหาสุวิมล ฐมฺโน เจ้าภาพซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ค่าใช้จ่าย

มหาวิทยาลัยในอดีต

๗๗

ในการสร้างวัด ปริญญา ยามปริญญา และไตรจีวร เพื่อถวายพุทธศาสนา
บัณฑิตทั้ง ๖ รูป ก็มี ๗ พณฺ ๖ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ท่านผู้หญิงละเอียด
พิบูลสงคราม จอมพลผิน ชุณหะวัณ จอมพลเรือหลวงยุทธศาสตร์โกศล
นายสง่า วรณดิษฐ์ และนายเลื่อน บัวสุวรรณ

ขณะเมื่อสมเด็จพระเจ้า ๖ สังกษนายก ได้ประกอบพิธีประสาทปริญญา
พระสงฆ์ทั้งหมดที่อยู่ในนั้นก็สวดชัยโศ จนเสร็จพิธี เมื่อประสาทปริญญา
แล้ว สมเด็จพระเจ้า ๖ ผู้เป็นประธาน ก็ได้ให้โอวาทแก่นิสิต นักเรียนมหาวิทยาลัย
ลงกรณราชวิทยาลัยทั้งหมด ดังนี้

“วันนี้ นับว่าเป็นมหามงคลสมัยแห่งมหาวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์ ด้วยเป็นวันประสาทปริญญาบัตร พุทธศาสตร์
บัณฑิตชั้นตรี ๖ รูป เป็นครั้งแรกที่นักศึกษาได้สำเร็จการศึกษาครั้งนี้
ในท่ามกลางมหาสังฆสันนิบาต ซึ่งพร้อมด้วยคณะสงฆ์ ผู้เป็นเจ้าหน้าที่
บริหารการคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ซึ่งมาประชุมอยู่ ณ ที่นี้ และพร้อม
ด้วยท่านจอมพล นายกรัฐมนตรี ประมุขแห่งคณะรัฐบาลของสมเด็จพระ
บรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้อุปถัมภ์มหาวิทยาลัยนี้เป็นอย่างดี จึงนับว่า
เป็นมหามงคลสมัยอันสำคัญยิ่ง เป็นเกียรติแก่มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณฯ นี้ และเป็นเกียรติแก่พุทธศาสนบัณฑิตรุ่นแรก ซึ่งได้รับ
ประสาทปริญญาบัตรในวันนี้ การที่บัณฑิตทั้งหลายในรุ่นแรก ได้รับเกียรติ
อันสูงยิ่งนี้ ก็ด้วยความพยายามของเธอทั้งหลาย ที่ได้ฝึกฝนจิต และ
ประกอบด้วยวิริยอุตสาหะ ที่ศึกษามาจนเป็นผลสำเร็จ นับว่าอยู่ในสถานะที่
เป็นพุทธศตบุคคล คือ ผู้ได้ศึกษาแล้วสำเร็จกิจอันหนึ่งแล้ว แม้นับว่าเป็นขั้น
เบื้องต้นของมหาวิทยาลัย ก็นับว่าสำเร็จขั้นหนึ่ง ซึ่งยังเป็นเสขะต้อง
ศึกษาต่อไป ดำเนินในชั้นปริญญาโท และปริญญาเอก ไปโดยลำดับ

อันพระศาสนานี้ย่อมมีพระปริยัติธรรม ธรรมที่จะพึงศึกษาเป็น

มหาวิทยาลัยในอดีต

๗๙

๑. มีความรู้สมกับสถานะของคน คือ เมื่อเป็นบัณฑิต ก็ต้องมีความรู้ให้สมแก่สถานะแห่งบัณฑิตที่ได้ศึกษาสำเร็จและสอบไล่ได้แล้วนั้น ถ้าหากเธอทั้งหลายมีความรู้ไม่สมแก่ความเป็นบัณฑิตแล้ว ปรินญาบัตรนั้นก็ปราศจากความหมาย หาได้มีประโยชน์อันใดไม่ เพียงแต่มีไว้ ดังที่ในพระพุทธศาสนาท่านคำหิณฺฐเป็นชนชั้นว่า ตูจยไปริตตะ ผู้มีกระดาศเปล้า หรือมีใบลานเปล้า แต่ถ้าเป็นผู้รู้สมกับสถานะ มิได้บกพร่องแล้ว นั้นถือว่าเป็นผู้รู้ดีสถานหนึ่ง

๒. ต้องใช้ความรู้นั้นให้สำเร็จประโยชน์ด้วย ถ้าเพียงแต่รู้แต่มีได้ ทำความรู้นั้นให้สำเร็จประโยชน์ได้ ก็หาชื่อว่าพร้อมที่จะเป็นผู้รู้ดีไม่ จะพึงเห็นได้ในบุคคลบางคน แม้ศึกษามีปริญญาสูง แต่เมื่อประกอบภาระงานเข้า ไม่สามารถสู่คนที่มีความรู้ต่ำกว่าได้ก็มี ผู้มีความรู้ต่ำกว่า แต่มีความคิด มีปฏิภาณ มีไหวพริบ อาจทำประโยชน์สามารถได้ดีกว่าก็มี บุคคลผู้ใดที่ชื่อว่าเป็นผู้รู้ดี ต้องประกอบด้วยความรู้ที่จะต้องใช้ความรู้นั้นให้สำเร็จประโยชน์อีกด้วย

ยิ่งกว่านั้น บุคคลผู้มีความรู้ดีนั้น ยังจะต้องดำรงอยู่ในคุณอันสมควรไม่เช่นนั้นแล้ว จักชื่อว่าพร้อมด้วยความรู้ดีหาได้ไม่ บุคคลบางคนแม้มีความรู้สมสถานะและสามารถประกอบกิจการได้ แต่มีอิริยาศยอันกิเลสเข้าครอบงำ ปลดปล่อยให้กิเลสนั้นดึงไป จึงเกิดความปรารถนาที่จะได้อย่างแรงกล้า หรือมีปัจจัยฉกฉวยอันเห็นทางที่จะได้ ก็มี ความปรารถนาด้วยประการนั้นแล้วละความชอบธรรมเสียก็มี อันความคิดประทุษร้ายกัน อันความคิดริษยา กัน กลัวผู้อื่นจะขึ้นมาเสมอตน หรือกลัวผู้อื่นจะคิดเกินตนไป แล้วแหละความชอบธรรมเสียก็มี หรือบุคคลบางคน เมื่อได้ลาภ ได้ยศ วรรณะหรืออย่างใด ๆ แล้ว มัวเมาไปเพราะเหตุนั้น ๆ จนเห็นตนเป็นสำคัญสูงลอยไป เพราะความไม่หยิ่งทราบในเหตุผลที่ควรที่ชอบ แล้วแหละปฏิบัติในทางที่ผิดพลัดไปจากหลักที่ชอบก็มี ดังนี้จักชื่อว่า เป็นผู้รู้ดียังไม่ได้ เพราะ

ความรู้นั้นไม่สามารถคุ้มครองเขาให้คงอยู่ในคุณงามความดี พระพุทธเจ้า
ตรัสไว้ว่า :-

ปัญญา เจริญ ปสาสดี

ปัญญาย่อมปกครองบุคคล

ก็คือคนรู้ย่อมรักษาค้นให้คงอยู่ในความบริสุทธิ์ได้ หรือดังที่ภิกษุ
โลกกถาวาว่า “รู้อะไรก็ไม่รู้วิชา รู้รักษาคือรอดเป็นยอดดี” บุคคลผู้ไม่
พิจารณาให้หยั่งทราบอรรถรสดีโดยถ่องแท้แล้ว ก็จักเห็นไปว่า พาตัวให้
รอดไปได้แล้วเป็นดี จักเป็นอย่างไรรู้ข้าง เมื่อเข้าที่คับขันมีอุปสรรคอันตราย
หรือมีลาภอันจะพึงได้ แล้วพยายามที่จะเอาตัวรอดให้ได้ พยายามให้ได้มา
แล้วเป็นดี แต่ความเอาตัวรอดอย่างนี้ ไม่เป็นที่นิยมและไม่เป็นที่มุ่งหมาย
แห่งพระพุทธศาสนา

ความที่ว่า ปัญญาปกครองบุคคลได้ หรือว่า ความรู้คุ้มครองตัวได้นั้น
หมายความว่า ต้องคุ้มครองตนให้คงอยู่ในความบริสุทธิ์เสมอ แม้ปัจจัยลาภอันใด
จะมาเป็นเหยื่อล่อ ให้ชวนปรารถนาที่ดี หรือแม้ความกระทบกระทั่งกับผู้อื่น
ผู้หนึ่งที่จะทำให้โกรธแค้นกันก็ดี หรืออันลาภยศสรรเสริญสุขเข้ามาเกี่ยวข้องก็
ดี ก็รู้สำนึกโดยชอบ ไม่พลั้งพลาดไปตามเหตุการณ์นั้น ๆ ซึ่งเข้ามาล่อหรือ
ทำให้จิตใจปั่นป่วนไปโดยประการใด คุณสติไว้ได้ ใช้ปัญญารักษาให้คงอยู่ใน
ความบริสุทธิ์ ฟันฝ่าอุปสรรคนั้นให้ล่วงไป แม้ถึงคราวที่มีภัยอันตรายที่จะ
ต้องเสี่ยงแม้ถึงชีวิต ก็ไม่ยอมละความชอบธรรม รักษาตนให้คงอยู่ใน
ความบริสุทธิ์เสมอ นี่แหละชื่อว่าผู้รู้รักษาคือรอด คือ รอดไปในคุณ
งามความดีเสมอ ไม่ปล่อยให้สภาวะฝ่ายต่ำท่วมทับตนให้เป็นคนต่ำลงได้ นี่
เป็นความมุ่งหมายแห่งความรักษาคือรอดในพระศาสนา ซึ่งได้ในพระ-
พุทธภาษิตที่ว่า ปัญญา เจริญ ปสาสดี ปัญญาย่อมปกครองบุคคล

มหาจุฬาลงกรณฯ ในอดีต

๘๑

มหาจุฬาลงกรณฯ ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์และความอุปถัมภ์แห่งท่านผู้มีศรัทธาเป็นอย่างดี ตั้งต้นแต่ ท่านจอมพล นายกรัฐมนตรี ประมุขของรัฐบาลแห่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า และความอุปถัมภ์บำรุงแห่งท่านผู้มีศรัทธาทั้งหลาย จึงสามารถดำเนินการ ตั้งอยู่และเจริญรุ่งเรืองมาได้จนบัดนี้ ก็ด้วยความมุ่งหมายจะอบรมนิสิตแห่งสำนัก ให้เจริญรุ่งเรืองด้วยความรู้ ความสามารถ เป็นพหุศตบุคคล เป็นผู้รู้ดี เป็นผู้เจริญ เธอทั้งหลายเหล่านั้น จักได้อำนวยประโยชน์ให้แพร่หลายกว้างขวาง เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวโลก เป็นประโยชน์แก่พระศาสนา ชื่อว่าบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยธรรมานุธรรมปฏิบัติ และชื่อว่าตอบแทนความอุปถัมภ์บำรุงของท่านผู้มีศรัทธาทั้งหลาย ให้ความบำรุงของท่านเหล่านั้นได้ผลเป็นที่พึงปรารถนา อำนวยสุขประโยชน์แก่แพร่หลายไปในชุมชนชาวโลกทั่วไป ในสถานที่เป็นไปอยู่ในประเทศเรา นี้ ก็เป็นการที่ให้ความเจริญรุ่งเรืองอยู่เป็นส่วนหนึ่งแล้ว

แต่ในเวลาที่ สถานะของโลกมีความคิดต่อทั่วไป ในนานาประเทศทั้งหลาย ก็ได้พิจารณาถึงพระศาสนามาคำสั่งสอนในพระศาสนาแล้ว มีผู้เลื่อมใสแก่กว้างออกไปโดยลำดับ ถ้าบัณฑิตของเราทั้งหลายสามารถทำประโยชน์ให้แก่กว้างออกไป สมความมุ่งหมายสมวัตถุประสงค์แห่งมหาจุฬาลงกรณฯ นี้แล้ว ก็จักเป็นอันว่า เธอเหล่านั้นได้ศึกษาแล้ว และตอบแทนคุณสำนักที่ได้ทำประโยชน์อันสมควร เป็นเกียรติทั้งแก่ตน ทั้งแก่สำนัก ทั้งแก่พระพุทธศาสนา ทั้งแก่ประเทศชาติ และทั้งได้สนองอุปการคุณของท่านผู้มีศรัทธาอุปถัมภ์บำรุงทั่วไป ดังนี้ ชื่อว่าเธอทั้งหลายปฏิบัติสมควรแล้วเป็นอย่างยิ่ง

ในสมาคมนี้พร้อมด้วยพระเถรานุเถระ และท่านผู้เป็นประมุข รัฐบาลมาร่วมในกิจการนี้ นับว่าเป็นมหามงคลสมัยอันสำคัญ และเป็นกิจการอันสำคัญในพระศาสนาส่วนหนึ่ง ที่สำเร็จนี้ก็ด้วยน้ำใจเป็นจุดเดียวกัน

๘๒

มหาจุฬาวาในอดีต

ที่ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระบรมพุทธานุภาพ บูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยธรรมานุธรรมปฏิบัติ

ในอวสานนี้ ขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัยและอาณัติสงฆ์ผลทั้งหลาย ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้บำเพ็ญมา เป็นส่วนกุศลด้วยประการทั้งปวง และกุศลอันท่านผู้อุปการะทั้งหลายได้อุปการะแล้ว ด้วยน้ำจิตศรัทธาอันแรงกล้านี้ จงรวมเป็นพลวปัจจัยคลบ้นตาล อำนวยอริยวิบากสุขสมบัติให้ท่านทั้งหลาย ผู้ได้มีส่วนอุปถัมภ์ในสถานการศึกษามหาจุฬาลงกรณ ฯ นี้ จงเจริญยิ่งด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และมีความสามารถที่จะประกอบกรณียกิจในหน้าที่ของตน ๆ ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่ง เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดไปชั่วกาลนาน เทอญ ฯ”

เมื่อสมเด็จฯ สังฆนายก ประทานโอวาทจบแล้ว สภานายกได้กล่าวเชิญ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวปราศรัยถวายในที่ประชุม นั้น สารแห่งคำปราศรัยของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ผู้นี้ นับว่าควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง เพราะในบรรดานายกรัฐมนตรีทั้งหลายที่ผ่านมาแล้ว ปรากฏว่า ไม่มีนายกรัฐมนตรีคนใดให้ความสนใจต่อพระพุทธศาสนา เสมอด้วย ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เลย

ในตอนต่อไป ข้าพเจ้าจะได้นำ “คำปราศรัย” ของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ที่กล่าวปราศรัยในวันประวัติศาสตร์ที่สำคัญวันหนึ่งของมหาจุฬาวา มาลงเพื่อบันทึก นักศึกษา และนักเรียนทั้งหลาย จะได้รับทราบไว้ และจะได้นำไปประยุกต์ใช้ ในการอบรมสั่งสอนและชี้แจงให้แก่ประชาชนทราบต่อไป.

ตอนที่ ๑๐

สัมโมทนียกถา ของ จอมพล ป.

ในตอนที่แล้ว ข้าพเจ้าได้เล่าถึงเรื่องการ “ประสาทปริญญา ครั้งประวัติศาสตร์” ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๘ มาแล้ว และได้บอกไว้ว่าจะได้นำคำปราศรัยของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่กล่าวในที่ประชุมวันนั้นมาลงไว้โดยละเอียด ทั้งนี้เพราะ ข้าพเจ้าเองรู้สึกว่ ในบรรดานายกรัฐมนตรีทั้งหลายก่อนหน้าสมัย ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และหลังสมัยท่านมา ยังไม่ปรากฏว่ามีนายกรัฐมนตรีผู้ใดมีความสนใจในพระศาสนาและวัฒนธรรม ตลอดจนการศึกษา ค้นคว้าอย่างท่านเลย และบัดนี้ท่านก็จากไปแล้ว แต่ความดีความงามของท่าน เฉพาะในด้านพระศาสนา ยังประทับอยู่ในความทรงจำของพวกเราอยู่ตลอด

เวลา ในวันนั้น ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวคำปราศรัยดังนี้

หม่อมการแต่พระคุณเจ้าทั้งหลาย

ในโอกาสนี้ ได้มีการประสาทปริญญา ซึ่งทางพระคุณเจ้าบางองค์ ได้ศึกษาเล่าเรียน ได้สำเร็จจากมหาจุฬาลงกรณฯ ในวันนี้ กระผมได้มีโอกาส มา ณ ที่นี้ รู้สึกมีความปลาบปลื้มยินดี และรู้สึกว่าเป็นบุญอันยิ่งใหญ่ที่ได้ มา ณ ที่นี้ และได้มาอยู่เฉพาะหน้าของพระคุณเจ้าทั้งหลาย กระผมได้ตั้งใจ และก็เป็นคราวแรกที่ได้ฟังรายงานในการประสาทปริญญาในวันนี้ ซึ่งท่าน เจ้าคุณพระพิมลธรรมได้ถวายแก่สมเด็จพระสังฆนายก กระผมรู้สึก ว่า ใน รายงานนั้น เมื่อได้ฟังในฐานะที่เป็นฝ่ายรัฐบาล รู้สึกมีความชื่นตื้นใจเป็นอัน มาก ที่ได้ทราบการพระพุทธศาสนาของประเทศไทยเรา นี้ ได้มีความเจริญ มาเป็นอันมาก และความเจริญอันนี้นั้น มิใช่ความเจริญเพียงด้วยทาง ปริมาณเท่านั้น มิได้มีแต่เฉพาะวัดวาอารามและพระสงฆ์มากขึ้นแต่อย่าง เดียวตามความเจริญตามจำนวนของพลเมืองที่ต้องการเท่านั้นก็หาไม่ แต่ว่า ในทางเกี่ยวกับการศึกษาวิชาความรู้ นั้น ก็ได้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น ไป ดังที่ปรากฏในรายงานของพระคุณเจ้า เนื่องด้วยการศึกษา นั้น ๆ เท่าที่ กระผมได้ทราบในวันนี้ ก็รู้สึกว่ามี ความก้าวหน้าออกไปเหมาะสมแก่สถาน การณ์ของโลก และของมนุษยชนในทุกวันนี้เป็นอย่างยิ่ง นอกจากจะได้มี หลักสูตรเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะแล้ว พระคุณเจ้ายังได้บรรจุ เกี่ยวกับหลักสูตรอื่น ๆ เป็นวิชาประกอบ ที่เรียกว่าวิชาสามัญ ของกระทรวง ศึกษาธิการนั้นอีกด้วย เมื่อกระผมได้ทราบเช่นนี้ จึงรู้สึกมีความปลาบปลื้ม ยินดี และรู้สึกเป็นบุญเป็นอันมาก ดังได้กราบเรียนมาในตอนต้นนั้น เพราะ ในขณะนี้ กระผมมีความรู้สึก ว่า ประชาชนไม่เฉพาะในประเทศไทยนี้เท่านั้น แม้ในประเทศทั่ว ๆ ไปก็ตาม หรืออาจจะกลับพูดตรงกันข้าม ไม่เฉพาะแต่ ของต่างประเทศเท่านั้น แม้ในประเทศไทยนี้ ก็มีบุคคลประชาชนทั้งหลาย

มหากษัตริย์ในอดีต

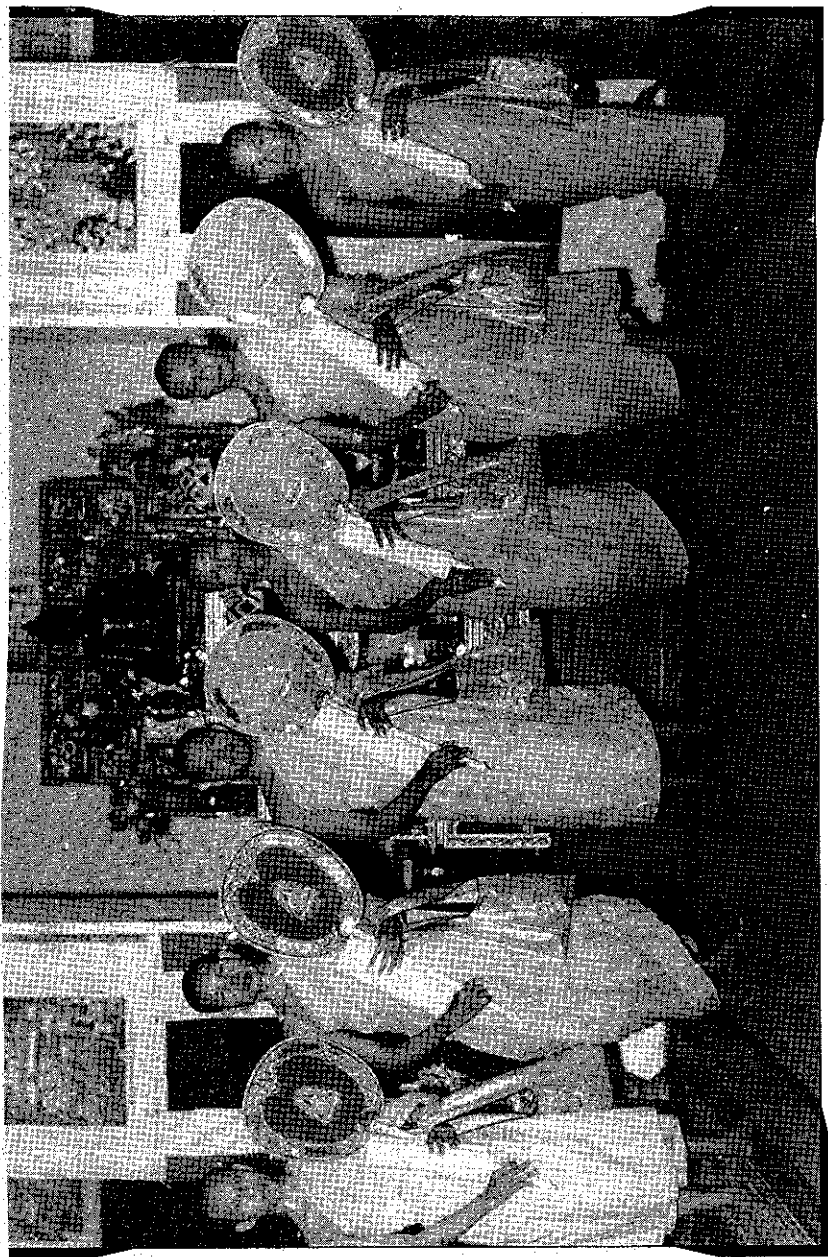
๘๕

ทุกเพศทุกวัย ย่อมได้รับการศึกษากว้างยิ่งขึ้น

ในสมัยก่อน อาจจะกล่าวได้ว่า เรามีการศึกษาเพียงแต่อยู่ในวัดหรือในครอบครัว บางทีจะกว้างยิ่งขึ้นออกไปหน่อย ก็เกี่ยวกับการศึกษาในประเทศไทยเท่านั้น แต่ในปัจจุบันนี้ การศึกษาย่อมกลายเป็นการศึกษาของโลก กล่าวคือ ทุกชาติทุกภาษา ไม่ว่าจะอยู่ในป่าหรือในเมืองก็ตาม บุคคลเหล่านั้นได้รับผลจากความเจริญของการศึกษาของมนุษย์ถ่ายทอดกันมาตามลำดับ ทำให้เกิดการติดต่อไปมาหากันได้สะดวก เปรียบประดุจในขณะที่คนทั้งโลกอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน และด้วยเหตุเช่นนี้ ก็ทำให้การศึกษา ซึ่งในสมัยก่อนโน้นจะศึกษาวิชาอะไรก็ต้องเดินทางไปศึกษาเป็นเวลานาน แต่บางทีในชั่วตลอดชีวิตก็ไม่สามารถที่จะได้พบครูบาอาจารย์ที่ดีสามารถที่จะศึกษาให้สำเร็จได้ ครูก็น้อย อยู่ในที่กันดาร แต่มาในสมัยนี้ สำนักการศึกษาที่ดี บรรดาครูบาอาจารย์ทุกแผนกทุกวิชาก็ดี หาได้โดยทั่วไปและบริบูรณ์ ผิดกว่าในสมัยที่แล้วมาเป็นอันมาก ด้วยเหตุดังนี้ บุคคลในทุก ๆ ชาติจึงได้รับความเจริญ ไม่เฉพาะแต่ศึกษาในโรงเรียนเท่านั้น ด้วยการดูตัวอย่าง ด้วยการที่เห็นผู้อื่นทำ ด้วยการที่ได้รับการศึกษาในสถานที่แปลก ๆ จากหลายแห่งด้วยกัน ด้วยเหตุดังนี้ จึงทำให้จิตใจของคนเราในสมัยนี้ ได้มีความวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก พระคุณเจ้าจะกรุณาเห็นได้ว่า ในการที่โลกเราในทุกวันนี้ได้มีความรุ่งเรืองเกิดขึ้น ก็เพราะเหตุว่าบุคคลเป็นต้นเหตุ และบุคคลนั้นได้รับการศึกษามากขึ้น ก็มีจิตใจที่จะคิดไปตามความคิด ความเห็นของตน พระคุณเจ้าจะเห็นได้ว่า ในสมัยโบราณก็นิยมการปกครองแบบเผด็จการ เช่นดังในสมัยโรมันเป็นต้น ครั้นมาเมื่อชนมีความเจริญยิ่งขึ้นตามกาลสมัย ก็เปลี่ยนการปกครองมาเป็นลำดับ เป็นพระมหากษัตริย์อยู่เหนือกฎหมาย และต่อมาเมื่อมีความเจริญยิ่งขึ้น ก็เปลี่ยนมาเป็นพระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย และต่อมาในสมัยนี้ก็มีเกี่ยวกับประธานาธิบดี เป็นรีพับลิคเหล่านี้ และในที่สุดนี้ในสมัยนี้ มีผู้คิดแปลกออกไป

อีก ได้มีการส่งเสริมเผยแพร่ให้มีลัทธิที่เรียกว่าคอมมิวนิสต์เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ในตำราที่ดี ในวงการสังคมทั่วไปก็คิด จึงมีผู้ทำได้ เขียนได้ พูดได้ มีผู้ให้ความรู้ไปในวิธีการต่าง ๆ กัน ทั้งนี้ก็ทำให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาเหล่านั้น ก็มีความคิดความเห็นแตกต่างกันออกไป ดังที่พระองค์เจ้าได้เห็นว่า ในโลกนี้ การปกครองของแต่ละประเทศนั้นมีไม่เหมือนกัน อย่างในประเทศบางประเทศ ก็ปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับประเทศไทย และในสหรัฐอเมริกาก็เป็นชาติแองโกลแซกซอนเหมือนกัน ก็มีการปกครองเป็นแบบประธานาธิบดี และยังมีประเทศเกี่ยวแก่คอมมิวนิสต์ ก็ไปค่อนข้างที่เรียกว่ากลับกัน เป็นเผด็จการบังคับกักคนไม่ให้ออกนอกประเทศ เหล่านี้ จะเห็นได้ก็เพราะเหตุว่า คนเรานั้นมีความคิดความเห็นแตกต่างออกไปต่าง ๆ แม้แต่ในโลกนี้ยังมีความคิดความเห็นแตกต่างกันเช่นนี้ทั้งในประเทศที่มีความเจริญแล้วก็ตาม เพราะฉะนั้น เมื่อกล่าวโดยเฉพาะในประเทศไทย เรา ความคิดความเห็นเกี่ยวกับการปกครองและอื่น ๆ เมื่อได้รับการศึกษาก็น่าจะมีความคิดความเห็นแตกต่างไปด้วยฉะนั้น และความคิดความเห็นที่เกิดแตกต่างกัน เมื่อกลายเป็นมติของประชาชนจำนวนมากพอควร ก็เกิดมีการแยกพวกกันขึ้น และก็ใช้วิธีโฆษณาเผยแพร่ต่างออกไป เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า วิธีการอันนี้ เมื่อโลกมีความเจริญขึ้น ความวิวัฒนาการเกี่ยวกับการปกครองหรือการอยู่ การกิน การสังคม ก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังที่ได้ถวายให้พระองค์เจ้าทราบนี้ แต่ว่ามีสิ่งหนึ่งซึ่งพาทุก ๆ ประเทศให้มีความยึดมั่นอยู่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง นอกจากประเทศฝ่ายคอมมิวนิสต์ สิ่งนั้นก็คือ การพระศาสนา

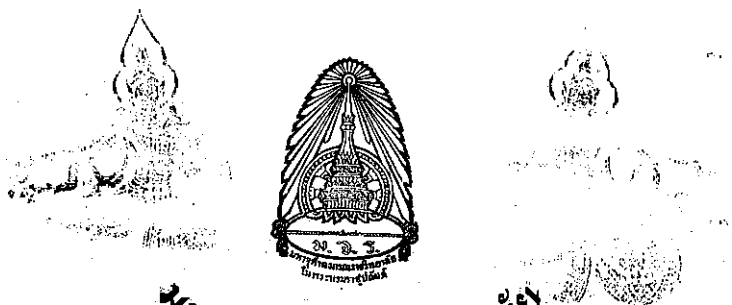
การพระศาสนา นี้ ตั้งแต่ในสมัยโบราณ ตั้งแต่ก่อนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ความคิดของคนที่จะมีศาสนานั้นเอง คือให้ความเชื่อแก่จิตใจของเราไปปักอยู่ที่อันใดอันหนึ่งนั้น ก็ได้มีมาแต่โบราณ ดังเช่นในสมัยคนโบราณสมัยหิน ก็ได้นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต้นไม้ ภูเขา ลม ดินฟ้าอากาศ

พระยศสมเด็จพระนางเจ้าสุทิดาฯ (จากซ้ายไปขวา)

พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๑๐ พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๑๑

พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๑๒ พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๑๓

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

ในพระบรมราชูปถัมภ์

สภามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

พระมหาอำมาตย์ ชุตินันท์

เกิด วันที่ ๒๒ เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๖

ผู้สอบได้สำเร็จวิชาตามหลักสูตรชั้นปริญญาตรี แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ แล้ว จึงให้ปริญญาบัตรนี้ไว้ เพื่อแสดงว่าได้ปริญญา เป็น

พุทธศาสตรบัณฑิต

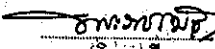
จุฑาณี วิรุฬห์ งามกุล ปุณฺณ พุทธสาสน

ขอจงเจริญอกงามไพบูลย์ในพระพุทธานุภาพ ตลอดกาลเป็นนิรันดร์ เทอญ

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๗ เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔

สภามหาวิทยาลัย

อธิการบดี

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๘๗

เหล่านี้ จนถึงในสมัยหนึ่งต่อมา ก็ปรากฏว่า มีผู้นับถือพระเจ้าไปตั้ง ๒๐๐ หรือ ๓๐๐ พระองค์เหล่านี้ก็มี ก็เป็นทำนองโดยอนุโลม ก็คือตั้งใจให้ความเชื่อมั่นของตัวนั้นต่อสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นศักดิ์สิทธิ์ เหมือนดังในสมัยซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ และได้เทศนาสอนแคว้นมหาชนต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่า คำสอนของศาสนาในพระพุทธศาสนานั้น ก็ทำให้สิ่งหนึ่งซึ่งทำให้เกิดความเชื่อมั่น และความเชื่อมั่นในตัวของตัวเองที่จะไม่มีจิตใจออกแวกไปในทางอื่น เพราะฉะนั้น ในการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานี้ กระผมก็ยังไม่ได้อุปสมบท แต่ว่าที่ได้เรียนได้ทราบมาก็หมายความว่า พระพุทธศาสนานั้นเท่ากับเป็นทางเสือ หรือเป็นศูนย์กลางของบุคคลในการที่จะนำทางให้ไปในทางที่ถูกหรือในทางที่ผิด ผู้ใดที่ได้ตั้งใจปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาโดยเคร่งครัด ผู้นั้นก็เท่ากับตั้งทางเสือ จิตใจไปในทางที่ถูก ก็จะได้ประสบแต่ความเจริญรุ่งเรือง ผู้ใดที่ได้ละเมิดไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ก็ย่อมได้รับบาปกรรมในที่สุด

เพราะฉะนั้น การพระศาสนา ทางทั่ว ๆ ไปของประชาชาติทุกแห่ง นอกจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ ถือว่า เป็นสิ่งสำคัญจะตั้งใจใคร่ใจคนไว้ไม่ให้แตกกระเจายออกไปตามความเจริญของบ้านเมือง ดังที่กระผมได้ถวายเป็นตอนต้นนั้น ประเทศไทยของเรา ทุกยุค ทุกสมัย ชาตินานาชาติจะแตกสาแหรกขาดอย่างไรก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่าทุก ๆ ครั้งนั้น พระพุทธศาสนาได้เข้ามาค้าจุน ได้มาสนับสนุน ได้มาช่วยให้เราารวมกันเป็นปึกแผ่นเสมอด้วยเหตุดังนี้ การพระศาสนาของประเทศไทยและอาจจะเป็นทั่ว ๆ ไปในแห่งอื่น ซึ่งตามที่พระคุณเจ้าได้ทราบแล้วว่า พระพุทธศาสนาในเวลานี้ ได้กระจัดกระจายไปในทางที่ต่าง ๆ ในต่างประเทศมาก เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงนับว่าเป็นสิ่งซึ่งจะยังให้บุคคลทั้งหลายรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน และการรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน และก็ปฏิบัติตามสิ่งซึ่งควรปฏิบัติ และก็เว้นในทางที่ควรเว้น ทั้งนี้ ถ้าเป็นไปได้ ก็หมายความว่า จะทำให้

บ้านเมือง ทำให้บุคคลทั้งหลายอยู่กันด้วยความผาสุก ไม่มีการเบียดเบียน ไม่มีการข่มเหงรังแกซึ่งกันและกัน ไม่มีการโลภหรือละเมิดสิทธิของกันและกัน บ้านเมืองและทุก ๆ คน ทุก ๆ ครอบครัว ก็จะอยู่เย็นเป็นสุขด้วยกัน เข้าก็ออกไปหากิน ตอนเย็นก็กลับมาสบายความสุภาพได้หลังคาเรือนของแต่ละคน ๆ ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้ ทางคณะรัฐบาล ทุกยุคทุกสมัยมา และตลอดจนกระทั่งพระมหากษัตริย์ทุก ๆ พระองค์ และประชาชนทุกคน ก็ได้พยายามที่จะส่งเสริมค้ำจุนพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อกระผมได้มา ณ ที่นี้และได้ฟังรายงานสำคัญก็คือ ในความปรารถนาของชาติบ้านเมืองที่จะได้อาศัยพึ่งพระพุทธศาสนา สำหรับให้บุคคลเว้นในทางที่อาจจะเว้น ดังที่ได้เคยพูดกันอยู่ทั่วไปนั้น ก็เป็นที่หวังได้อย่างเต็มเปี่ยม และยังมีความหวังต่อไปในภายหน้าอีกด้วย ดังนี้ กระผมในนามของประชาชนคนไทย และโดยเฉพาะผู้ที่ได้มาชุมนุม ณ ที่นี้ จึงขอถวายอนุโมทนาแก่พระคุณเจ้าทั้งหลาย ที่ได้มาปฏิบัติดังที่ได้เป็นผลดีมาแล้วนั้น และสำหรับหน้าที่ของทางรัฐบาลนั้น กระผมเองในหน้าที่ของรัฐบาลในขณะนี้ ดังที่ได้กราบเรียนมาแล้วว่า ความคิดความเห็นของตน บางทีก็แตกต่างออกไป ยังไม่ค่อยที่จะรวบรวมกัน กระผมจึงยึดหลักอันหนึ่งว่า คือบางทีทำสิ่งใดลงไป บางทีนึกว่าเป็นของที่ถูก อาจที่จะผิดก็ได้ แต่ว่าจะผิดในทางตำราหรือว่าจะผิดในทางหลักการ บางทีก็ไม่ผิด แต่อาจจะผิดในทางที่บุคคลอื่นไม่ชอบ กระผมจึงอยู่ในฐานะหัวหน้ารัฐบาล และก็เป็นนักการเมืองด้วย กระผมทราบเหมือนกันว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้ได้มีความเจริญก้าวหน้าและเป็นสิ่งที่สำคัญแห่งหนึ่ง ที่จะจรจองพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญสืบไป กระผมก็ยังไม่กล้าที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับในฐานะที่เป็นรัฐบาล เพราะเกรงเคียวฝ่ายอื่นเขาจะหาว่าเข้ามาเป็นการโฆษณาหาเสียงอะไรเช่นนั้น แต่เมื่อได้มาในท่ามกลางวันนี้ กระผมรู้สึกว่าเป็นบุญอย่างยิ่ง ที่พระคุณเจ้าทั้งหลายได้ประทานพระเมตตาพระ

มหาจุฬาลงกรณ

๘๙

กรุณาให้รัฐบาลได้มีโอกาสที่จะถวายเป็นกุศลตามควรที่จะได้ถวายได้ บรรดาบประมาณต่าง ๆ นั้น กระผมจะขอรับไปเสนอคณะรัฐมนตรี กระผม คิดว่า จำนวนเงินที่ยังขาดอยู่สำหรับการบำรุงมหาจุฬาลงกรณฯ นี้ บางที สองสามวันกระผมคิดว่าจะได้ถวายมา เพื่อเป็นการให้พระศาสนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น และนอกจากนั้น กระผมได้ฟังคำของ สมเด็จพระสังฆนายก กระผมได้ตั้งใจฟังจนกระทั่งมีคนมาเรียกข้างหลังก็ไม่ได้ยิน เพราะเหตุว่าเท่าที่ได้ฟัง กระผมก็รู้สึกว่าได้รู้สพระธรรมว่า เป็นของวิเศษ ยิ่งกว่าที่ได้รู้มาแล้ว หลักการที่สมเด็จพระสังฆนายก ท่านได้ประทานให้ในวันนี้ก็นับว่าเท่าที่กระผมได้มาฟัง เป็นพระเมตตาพระกรุณา แก่กระผมด้วย รู้สึกว่า หลักการที่พระคุณเจ้าได้ให้ในที่ชุมนุมสงฆ์ในวันนี้ ล้วนแต่เป็นสารัตถะอันสำคัญยิ่ง ซึ่งไม่แต่เฉพาะแต่คณะสงฆ์ปฏิบัติเท่านั้น กระผมคิดว่า เป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่สำหรับประเทศชาติเป็นส่วนรวม กระผมจึงใคร่อยากที่จะจัดพิมพ์โอวาทของท่าน เพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธุชนพุทธบริษัทของเรา ไม่เฉพาะแต่ในประเทศไทย และทั่ว ๆ ไปด้วย จึงขอประทานอนุโมทนาในโอกาสนี้ด้วย

การศึกษานั้น ผมได้รับทราบมานานแล้วว่า ในการศึกษาไม่มีจุดที่จบ สิ่งอะไรบางทีคนเราเกิดมา มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย แต่ว่าการศึกษานั้นไม่มีจุดจบ เขาว่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ โลก ยังอาจมีหวังที่จะมีจุดจบดับไป ได้ก็มี ฉะนั้น ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์จึงพยายามจะคิดสร้างพระจันทร์เทียม คิดสร้างพระอาทิตย์เทียม เพื่อสำหรับไว้สำรอง เมื่อหากสิ่งเหล่านี้หายไป แต่สำหรับเรื่องการศึกษา นั้น กระผมได้มีความรู้สึกอยู่อย่างหนึ่ง ยิ่งเรียน ยิ่งรู้ว่า ยิ่งไม่รู้ คือ ยิ่งเรียนยิ่งไม่รู้ นั้นเป็นของจริง เพราะฉะนั้น กระผมมีความรู้สึกอยู่อย่างหนึ่ง ก็ตรงที่พระคุณเจ้าได้ประทานโอวาทว่า การศึกษานั้นเป็นสิ่งเดียวในโลกที่ไม่มีจุดจบ เพราะฉะนั้น ตั้งแต่สมัยโบราณมา จึงได้พยายามที่จะให้การศึกษา ที่จะพยายามศึกษากันตลอดไป เพราะ

๙๐

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฉะนั้น ในการที่สำเร็จการศึกษาชั้นหนึ่ง ก็คือหมายความว่า ทำให้เรามีความฉลาดน้อยลงไปชั้นหนึ่งเหมือนกัน ยิ่งการศึกษาหลาย ๆ ชั้นเข้า ก็ยังมีความฉลาดน้อยลงตามลำดับ กระผมเคยได้รับราชการมาตั้งแต่หนุ่มอายุ ๑๙ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ในขณะนั้น กระผมรู้สึกว่าการมีความเชี่ยวชาญมาก คนอื่นไม่มีใครเท่า พอเป็นนาย ๖ มา ๑๔ ปี กระผมรู้สึกว่าการรู้หายไปหมด คือ กลับจะไม่รู้อะไร เพราะเหตุว่า ยิ่งมีงานที่จะทำมากขึ้น ยิ่งตัวเองไม่รู้จักได้ เพราะว่าความรู้ในตัวเองไม่เพียงพอ ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีผู้ช่วย มีที่ปรึกษาจำนวนมากมาย รวมความกระผมรู้สึกว่าการศึกษานี้เป็นสิ่งเดียวเรียนแล้วไม่มีจบ และยิ่งเรียนแล้วยิ่งความรู้ค่อยน้อยลงไปเสมอ หนทางที่ดี คือ เราต้องพยายามที่จะเรียน กระทั่งเดี๋ยวนี้ กระผมก็ยังเรียนอยู่ และก็เรียนไม่รู้จบ บางทีก็ชักรำคาญเหมือนกัน คือว่าโลกนี้ไม่รู้จบ กระผมพยายามที่จะเรียนถึงเรื่องไฟฟ้า ก็ยังไม่เข้าใจดี เห็นแต่แสงสว่างมา แต่ในทางตำราเป็นของที่ยากมาก เพราะเป็นสิ่งที่แลไม่เห็น เรียนไฟฟ้ายังไม่ทันจบ มาในสมัยต่อมา มีเครื่องวิทยุเกิดขึ้นมาอีก ก็พยายามเรียนก็เป็นสิ่งที่ Invisible คือ แลไม่เห็น เข้าใจในตำรา แต่ว่าที่จะเห็นอย่างมือคลำนั้นก็ไม่ได้ ยังไม่ทันจะจบ เกิดเรื่องที่เกิดรูป Television โทรทัศน์ และวิทยุโทรทัศน์ไป ต่อไปในภายหลัง สายที่ขึงอยู่ในบ้านในเมืองเหล่านี้จะเล็กไป เพราะเหตุว่าใช้ทางวิทยุเท่านั้น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตชีวิตของกระผม กระผมรู้สึกว่าอาจจะเพียงเรื่องเล็กน้อยเท่านั้น ไม่ใช่เพียงเรียนไม่จบเท่านั้น กลับเรียนไม่ทันเสียอีกด้วย จะพยายามเรียนอยู่ทุกวันยังเรียนไม่ทัน เพราะฉะนั้น เกี่ยวด้วยวิวัฒนาการความเจริญเกี่ยวกับการศึกษานี้ เป็นสิ่งซึ่งไม่ใช่แค่เพียงเรียนจบไม่รู้จบเท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งซึ่งเรียนไม่ทันอีกด้วย แต่ที่ถ้าผู้ใดไม่เรียนก็ยังไม่ทันใหญ่ ก็ยังไม่จบ ในที่สุดก็เลยไม่รู้ ฉะนั้น ตามที่กระผมมาในที่นี้ และก็ได้เห็นถึงเรื่องการตั้งการศึกษาในพระพุทธศาสนา เป็นลำดับ เป็นขั้น เป็นขั้นเป็นขั้น และก็เป็นสมมติฐานที่ชัดแจ้ง พระคุณเจ้าทั้งหลาย

มหากาพย์ในอดีต

๙๑

ได้มาชุมนุมกันอย่างคับคั่ง ผมจึงรู้สึกในหน้าที่ของคนไทยคนหนึ่ง รู้สึกมีความยินดี และรู้สึกว่าได้รับส่วนบุญ ทำให้จิตใจมีความเบิกบานเป็นอันมาก

สำหรับการในทางอาณาจักรนั้นก็เป็นเรื่องเกี่ยวพันกัน บางทีมีหลายท่านเขาเขียนว่ากันว่า ทางพุทธจักร ทางอาณาจักรนั้นเป็นคนละส่วน แต่ว่ามาในสมัยนี้ พระคุณเจ้าจะเห็นได้ในฝ่ายคอมมิวนิสต์นั้นหาเป็นคนละส่วนไม่ เพราะเหตุว่าประเทศที่เป็นคอมมิวนิสต์แล้ว ประเทศนั้นศาสนา ย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น ถ้าประเทศที่เป็นพุทธศาสนา ถ้าถูกรองด้วยคอมมิวนิสต์แล้ว พระพุทธศาสนาก็ย่อมไม่มีเช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่า ผู้ที่ตั้งลัทธิการเมืองใหม่ ๆ นั้น โดยมากย่อมมุ่งมาในการที่จะเปลี่ยนแปลงปรับปรุงคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ ๆ เพราะฉะนั้น กระผมจึงมีความรู้สึกว่าในการที่บ้านเมืองจะมีความเจริญนั้น ความเจริญนั้น คือ ถ้าทางศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นแสงประกายที่แรงกล้าเพียงใด ความเจริญของบุคคลในประเทศนั้น ก็ย่อมมีความเจริญทั้งกายทั้งใจ ในประเทศใดที่ขาดเสียซึ่งพระธรรม หรือธรรมะ หรือพระศาสนา ในประเทศนั้น บุคคลก็ว่าเหว ก็หาที่พึ่งไม่ได้ ความสุขกายสุขใจก็ไม่มี ซึ่งพระคุณเจ้าจะเห็นเปรียบเทียบในขณะนี้ ระหว่างประเทศเสรีประชาธิปไตย กับประเทศฝ่ายคอมมิวนิสต์นั้น ย่อมมีความผิดแปลกในความเจริญ และความผาสุกทั้งกายและใจนั้นเป็นของที่ผิดกัน พระราชอาณาจักรนั้นเป็นส่วนน้อยของพระศาสนา กระผมจะพูดเฉพาะ ในประเทศไทย ราชอาณาจักรนั้นเป็นแต่เพียงส่วนนิดเดียวของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนานั้นเป็นดวงประทีปอันยิ่งใหญ่ ในการที่จะนำประเทศชาติให้มีความเจริญ ส่วนทางฝ่ายราชอาณาจักรนั้นมีแต่เพียงนิดเดียว รวมความพระพุทธศาสนานั้น ย่อมนำหน้าเป็นแสงประกายให้ดวงใจของมนุษย์ทุกๆ ดวงดำเนินตามไปในทางที่ถูกที่ควร เว้นในทางที่ควรจะเว้น สิ่งที่เหลือ คือที่เป็นธาตุที่พลอยได้ของราชอาณาจักร ก็คือเก็บผลจากความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนานั้นเอง กระผมใคร่ที่จะ

กราบเรียนว่า กฎหมายอาญาทั้งฉบับนั้น ไม่ได้เขียนไว้สำหรับแต่ผู้ที่อยู่ใน
ศีลในธรรมของพระพุทธศาสนาเลย กฎหมายอาญาทั้งเล่ม ลงโทษคนนับ
แต่ประหารชีวิตลงไปนั้น ก็เป็นเพราะเหตุยังมีบุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง
สอนของพระพุทธศาสนาเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น อาจจะกล่าวได้ว่า คนที่
จำคุกตั้งแต่ ๒๑ ล้านคน ในประเทศไทยเวลานี้ มีคนที่ต้องทัณฑ์อยู่ใน
เรือนจำ ประมาณ ๒ หมื่นคน เพราะฉะนั้น กฎหมายอาญาฉบับนั้น เรา
จำเป็นต้องลงทุนลงแรงกันมากมายแต่ก็เพื่อคนจำนวนปีละ ๒ หมื่นคน
คนสองหมื่นคนนี้ ถ้าหากว่าได้นับถือได้ปฏิบัติพระธรรมคำสั่งสอนของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า แม้จะเพียงปฏิบัติตามศีล ๕ เท่านั้นเอง กระผมคิดว่ากฎ
หมายอาญานั้นอาจจะไม่ต้องใช้ กลายเป็นกฎหมายที่ออกมาแล้วกลายเป็น
หมันไปก็ได้ แต่ว่าเนื่องมาจากความเจริญและกรณีแวดล้อม กระผมเคยคิด
ว่า ถ้าคนเราอยู่ในที่สงบเรียบร้อยเข้าวิปัสสนา ผมคิดว่าบุคคลเหล่านั้นก็มีจิต
ใจเพ่งไปในทางที่ชอบตามที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งไปทางพระศาสนา และ
กระผมคิดว่าคนที่ทำผิดนั้น ถ้าได้เข้าวิปัสสนาหรือที่ได้มาฟังเทศน์ฟังธรรม
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้มาพบพระคุณเจ้าเสมอ ๆ ผมคิดว่าคนนั้นจะไม่ต้องไป
เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญามากนัก แต่บุคคลที่ไปคูหนึ่งเสมอ ไปคู่ละคร
เสมอ ไปโรงเหล้าเสมอ และไปเล่นการพนัน ตลอดจนกระทั่งสลากรับรวบ
เสมอเหล่านี้ บุคคลเหล่านี้เองเป็นบุคคลที่วนเวียนว่ายตายเกิด อยู่ในกฎ
หมายลักษณะอาญาเท่านั้นเอง และบางทีกฎหมายลักษณะอาญายังไม่พอ
กับพวกเหล่านี้เพราะเหตุว่ากฎหมายอาญายังลงโทษไม่พอ เพราะเหตุว่า
มีความฉลาดก็หลบกันไปหลบกันมา ต้องออกกฎหมายพิเศษสำหรับเอาไป
กักกันที่ระยอง หรือที่จังหวัดอื่นเหล่านี้ พวกเหล่านี้เองคือจำนวนนิดหน่อย
เท่านั้นของบ้านเมือง เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าพระพุทธศาสนาได้มีความ
รุ่งเรืองขึ้นในวงของพระคุณเจ้าทั้งหลาย และนอกจากนั้น พระคุณเจ้า
ทั้งหลาย ดังที่ท่านสมเด็จฯ สังฆนายก ท่านได้ประทานโอวาทให้พระคุณ

มหากาพย์ในอศิต

๙๓

เจ้าทั้งหลายได้เทศนาสอน บรรดาบุคคลต่าง ๆ เหล่านั้น ให้มีความรู้ให้เข้าใจธรรม ให้ได้เห็นผ้าเหลืองเสียบ้าง กระผมก็คิดว่าบุคคลที่ประพฤติดีพลาด เกเรที่เรียกว่า บุคคลอันธพาลเป็นคนที่ก่อวุ่นวายสังคมนั้น ก็จะลดน้อยลงเป็นลำดับ ดังที่กระผมได้กราบเรียนมานี้ก็เป็นข้อยืนยันได้ว่า ฝ่ายราชอาณาจักรนั้น เป็นแต่เพียงการกระทำให้สำเร็จเป็นส่วนน้อยนิดหน่อย กระผมพูดแต่เฉพาะกฎหมายอาญาคั่งที่กล่าวมาแล้ว พระคุณเจ้ารังเอาคน ๑๙ ล้าน ๙ แสน ๙ หมื่น ๙ พันคน ไว้ได้ และพวกผมก็เอาคนเพียง ๒ หมื่นเอามาใส่คุกไว้หรือเอาไปเนรเทศ ท่านจะเห็นได้ว่าจำนวนที่อยู่ใต้โอบอ้อมของพระพุทธศาสนาและของพระคุณเจ้ามากมายสุดที่จะคณนา ส่วนทางราชอาณาจักรก็ทำแต่เพียงนิดหน่อย ถ้าหากจะเป็นไปได้ ถ้าพระคุณเจ้าจะทำให้ทุกคนไม่กระทำผิดโดยแม้แต่คนเดียว ถ้าเกิดมีปาฏิหาริย์ขึ้นเช่นนั้น พวกกระผมก็ไม่ต้องเป็นรัฐบาลแน่ คือว่าเลิกกันที เพราะว่าไม่ต้องมีการปกครองถึงขั้นนั้น บุคคลทุก ๆ คนก็จะเสวยความสุข ได้ร่วมพระพุทธศาสนา และก็ด้วยความสมัครใจของตนเอง และก็ด้วยความสุขที่ตัวได้สร้างสมขึ้น สำหรับที่กระผมจะกราบเรียนก็สมควรแก่เวลา ขอจบลงเพียงเท่านี้

ในโอกาสที่กระผมได้รับเมตตาพระกรุณา นับตั้งแต่องค์สมเด็จพระสังฆนายก และพระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้ให้กระผมได้มีโอกาสมาถวายนามพูดนิดหน่อย ซึ่งอาจที่จะผิดก็ได้จะถูกก็ได้ ถ้าหากว่าเป็นการที่ผิดพลาด พระคุณเจ้าทั้งหลายได้โปรดพระเมตตาพระกรุณาแก่กระผม และในที่สุดนี้ กระผมขอหมั่นสวดพระคุณเจ้าทุก ๆ ท่าน

สำหรับกระผม ในหน้าที่ที่เป็นรัฐบาล มีสิ่งใดถ้าไม่สุดแก่ความสามารถ ไม่สุดวิสัย ในการที่จะถวายนามถวายนามให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองทั้งในประเทศ ตลอดจนทั้งในสากลโลก กระผมขอตั้งอธิษฐานเฉพาะพระพักตร์พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ในที่นี่ กระผมจะได้ปฏิบัติจนสุดความ

๙๔

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สามารถตลอดไปจนชีวิตหาไม่ และในที่สุด กระผมขอหมั้นการพระคุณเจ้า
ทั้งหลาย.

(พุทธจักร พุทธกิจจาน พ.ศ. ๒๕๔๘ หน้า ๖๒-๗๐)

จากคำปราศรัยซึ่ง ขณก นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวในวันนั้น จะเห็น
ได้ว่า ขณก ได้ยกย่องพระพุทธศาสนาไว้มาก พระได้ทำงานเพื่อสังคม
ตลอดมา แต่บางทีก็ทำงานแบบ “ปิดทองหลังพระ” เพราะคนมักเข้าใจว่า
พระไม่ได้ทำงานเพื่อสังคม โดยเฉพาะ พระที่มาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์
คู่คล้าย ๆ กับอาศัยผ้าเหลือง อาศัยข้าวชาวบ้าน แล้วแสวงหาประโยชน์
เพื่อตน แล้วก็สึกหาลาเพศไป เป็นการเอาเปรียบสังคม เป็นการ
เอาเปรียบชาวบ้าน ถ้าหากพิจารณาจากคำปราศรัยของ ขณก จอมพล ป.
พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีแล้ว จะเห็นได้ว่า การที่สังคมเป็นสุขอยู่ได้จน
ทุกวันนี้ หรือที่มีโจรผู้ร้ายเพียงไม่กี่หมื่นคน แทนที่จะมีเป็นจำนวนแสน
จำนวนล้านนั้น ก็เพราะพระเพราะพระพุทธศาสนาช่วยไว้นั่นเอง โดย
เหตุที่หน้ากระดาษมีจำกัด ข้าพเจ้าจะขอนำเรื่องนี้มากล่าวถึงอีกครั้งหนึ่ง
ในตอนหน้า.

ตอนที่ ๑๑

ผู้โอบอุ้มสังคมไทย

เมื่อท่านได้อ่าน “สัมโมทนิยกถา” ของ ๗พณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม อดีตนายกรัฐมนตรื แล้ว ท่านรู้สึกอย่างไรบ้าง

ในด้านส่วนตัวของข้าพเจ้าเองแล้ว รู้สึกว่าในบรรดานายกรัฐมนตรีของไทยที่แล้ว ๆ มา ยังไม่ปรากฏว่า ใครจะใกล้ชิดต่อศาสนาและให้ความสนใจต่อศาสนาเสมอด้วย ๗พณฯ จอมพล ป. พิบูลสงครามเลย เพราะท่านได้ยกย่องพระศาสนา ให้ความสำคัญแก่พระศาสนาและพระภิกษุสามเณรเป็นอย่างสูง ดังในคอนท้ายแห่ง สัมโมทนิยกถาที่ ๗พณฯ ได้กล่าวว่า ในประเทศไทยเวลานั้น มีประชากรเพียง ๒๐ ล้านคนเศษ และใน ๒๐ ล้านคนนั้น มีเพียงประมาณ ๒ หมื่นคนเท่านั้นที่ต้องหัดข้ออยู่ในเรือนจำ ส่วนที่เหลือ

ตั้งเกือบ ๒๐ ล้านนั้น พระเป็นผู้รังไว้ พระเป็นผู้โอบอุ้มไว้ ซึ่งก็ด้วยการ
อบรมสั่งสอนให้เขาได้ซาบซึ้งถึงคำสอนในพระศาสนานั่นเอง

ประเพณีการ “บวช - สิก” ของเรา นับว่าเป็นประเพณีที่เป็นแบบ
ไทยจริง ๆ แม้ในประเทศอื่น ๆ จะมี “บวช - สิก” เหมือนกัน แต่ก็ไม่เป็น
ประเพณีนิยมอย่างบ้านเมืองเรา สังคมไทยยกย่องคนที่ได้เคยบวชเรียน
แล้วว่าเป็น “บัณฑิต” โดยเรียกสั้น ๆ ว่า “ทิด” ถือว่าเป็น “คนสุก”
เพราะได้รับการอบรมบ่มนิสัยดีแล้ว ถ้าใครยังไม่ได้บวชเรียนก็ถือว่าเป็น
“คนดิบ” ในสมัยก่อน ถ้าผู้ชายคนใดยังไม่ได้บวชเรียน ไปขอลูกสาวเขา เขา
จะไม่ยกให้ เพราะถือว่าเป็น “คนดิบ” ถ้ายังบวชเรียนจนได้เป็นมหาเปรียญ
ด้วยแล้ว ก็จะได้รับยกย่องเป็นพิเศษ ซึ่งผิดกับสมัยนี้ บางคนเมื่อเวลาเป็น
พระ ก็อยากให้เราเรียกว่า “ท่านมหา” หรือ “หลวงพี่มหา” แต่พอสึกหาลา
เพศไปแล้ว ใครเรียก “มหา” เป็นไกรธทีเดียว อย่างนี้นับว่าเป็น “การเนร-
คุณ” วิชาทุก ๆ เพราะ “มหา” ซึ่งแปลว่า “ใหญ่” นั้น ไม่ใช่ใครอยากจะเป็น
ก็เป็นได้ ถ้ายังสอบเปรียญธรรม ๓ ประโยคไม่ได้ และยังไม่ได้รับพัดยศ ก็ยัง
เป็น “มหา” ไม่ได้ แต่เดี๋ยวนี้ บางคนเห็นว่าถ้าเป็น “มหา” ละก็เขยมาก
ข้าพเจ้าคิดว่าเพราะตัวเองไปทำให้เขยต่างหาก เมื่อสึกหาลาเพศไปแล้ว ก็
ต้องดูชาวโลกเขาบ้าง แต่ก็อย่าเป็นชาวโลกให้อีกกว่าชาวโลกเขาไป
“จงอยู่ในโลก แต่อย่าให้เสียธรรม”

การเข้ามาบวชในพระศาสนานั้น นับว่าเป็นประเพณีอันเก่าแก่ของ
ไทยอย่างหนึ่ง การบวชก็มีทั้ง “บรรพชา” คือ บวชเป็นสามเณร กับ
“อุปสมบท” ก็คือ บวชเป็นพระ ผู้ที่จะมาบรรพชาเป็นสามเณร ก็นิยมอายุ
เกิน ๑๐ ขวบแล้ว หรือตามปรกติก็เรียนจบประถมปีที่ ๔ แล้ว แต่ในสมัย
โบราณ อาจบวชมาตั้งแต่เล็ก ๆ แล้วมาศึกษาเล่าเรียนตอนเป็นเณร หรืออาจ
เรียนหนังสือตั้งแต่ยังเป็นเด็กอยู่ที่วัด พออายุมากขึ้นก็บวชเป็นเณร และ

มหาจุฬาวาโนคติ

๙๗

เมื่ออายุ ครบ ๒๐ ปีแล้ว ก็บวชเป็นพระ

สมัยก่อน โรงเรียนยังไม่มียังในปัจจุบันนี้ การศึกษาเล่าเรียนต้องไปศึกษาเล่าเรียนที่วัด พระเป็นผู้อบรมสั่งสอน ทั้งในด้านภาษาไทย คำนวณ ตลอดจนงานช่างฝีมือต่าง ๆ เมื่อบวชแล้วก็เรียนสูง ๆ ขึ้นไป คือ อาจเรียนนักธรรมบาลีไปตามลำดับ

การที่พ่อแม่นิยมส่งลูกไปเรียนหนังสือที่วัด นอกจากเพื่อให้ความรู้ในด้านอักษรสมัยแล้ว ยังเป็นการฝึกฝนอบรมด้านความประพฤติและนิสัยใจคออื่น ๆ อีกด้วย ทั้งนี้เพราะวัดและพระเป็นสิ่งแวดล้อมที่ทำให้จิตใจสะอาด สงบ และสร้างด้วยปัญญา ยิ่งเด็กในวัย ๑๓ - ๑๙ ปี ซึ่งเรียกว่าวัย “ทีนเอจ” (teenagers) ด้วยแล้ว ถ้าหากไม่อบรมบ่มนิสัยให้ดี ก็อาจเป็นคนวู่วาม ทำอะไรไม่ยั้งคิด ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายและความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและสังคมได้ ยิ่งตอนอายุ ๑๙-๒๐ ปี ด้วยแล้ว เรียกว่ากำลังอยู่ในหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต จากความเป็นเด็กขึ้นสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ที่จะต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้นด้วยแล้ว ก็ควรจะได้รับการอบรมบ่มนิสัยให้มากเป็นพิเศษ การบวชในระยะเวลา ๑๐ ขวบขึ้นไปถึง ๒๐ ปีเศษ ๆ นี้ อย่างน้อยก็ทำให้ธรรมะได้แทรกซึมเข้าไปในจิตใจได้มากพอสมควร ดังนั้น จึงปรากฏว่าผู้ที่ได้บวชเรียนจนสอบนักธรรมหรือบาลีได้แล้ว จะต้องไปติดคุกติดตะรางนั้นหาได้ยากเต็มที

การที่กลุ่บุตรของเราได้มาบวชเรียนแล้วก็สึกไป จนเป็นเหมือนระบบการหมุนเวียน (currency) ของการบวชสึกนั้น นับว่าได้ประโยชน์หลายประการ คือ

๑. ทุกคนจะได้มีโอกาสมาศึกษาเล่าเรียนเสมอเหมือนกันหมด ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะว่า ว่าเป็นลูกข้าราชการ ว่าเป็นลูกชาวไร่ ชาวนา ว่าเป็นลูกพ่อค้า เพราะเมื่อไปอยู่วัดแล้ว ทุกคนจะต้องอยู่ในกรอบวินัยอย่างเดียว

กัน เท่ากับเป็นการสอนให้เด็กรู้จักประชาธิปไตยไปในตัว เด็ก ๆ ทั้งหมดก็จะกลายเป็นเพื่อนฝูงกันไป เพราะเมื่ออยู่ด้วยกันอย่างใกล้ชิด ก็จะได้รู้จักนิสัยใจคอของกันและกัน ได้คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นับว่า เป็นการสร้างสามัคคีธรรมและภราดรภาพได้เป็นอย่างดี

๒. เมื่อได้บวชเรียน จนกระทั่งมีความรู้ในด้านศาสนาเป็นอย่างดีแล้ว ถ้าหากต่อมาจะต้องสึกหาลาเพศไป ก็จะได้เป็นคนที่มีความรู้ เป็นกำลังของประเทศชาติและพระศาสนาสืบไป อย่างลึ้มว่า คนสำคัญ ๆ ของชาติในอดีต ล้วนเคยบวชเรียนมาแล้วแทบทั้งนั้น และเมืองไทยที่รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของพวกจักรวรรดินิยม ก็เพราะเราได้พระมหากษัตริย์ที่เคยกทรงพระผนวชมานานถึง ๒๗ พรรษา คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง มิฉะนั้นแล้ว เราอาจเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งต่างชาติเช่นเดียวกับ พม่า เขมร และญวน ก็ได้

๓. บางคนอาจเห็นว่า พระที่มีความรู้สูงมักจะสึกเสียหมด ความจริงไม่หมดดอก ที่ท่านอยู่กันจนเป็นเจ้าคุณ เป็นสมเด็จ หรือเป็นสมเด็จเจ้าพระสังฆราช ก็มีมากมาย ข้าพเจ้าเองเคยย้อนถามเขาว่า อยากให้พระเิง ๆ สึกไปอย่างนั้นหรือ ถ้าหากมีแต่พระเิง ๆ สึกไป ชาวบ้านก็ต้องพูดอีกว่า มาบวชเรียนไม่เห็นได้อะไร เสียข้าวสูกเปล่า ๆ เพราะที่สึกออกไปเห็นมีแต่เิง ๆ ทั้งนั้น เลยอาจทำให้สงสัยต่อไปอีกว่า พระที่ยังไม่สึกก็คงเิง ๆ เหมือนกันนั่นแหละ การที่พระที่มีความรู้สึกออกไป ก็ไปช่วยชาติช่วยสังคมได้ ซึ่งในบางกรณีก็ช่วยได้มากกว่าตอนที่อยู่เป็นพระเสียอีก พวกที่ได้บวชเรียน จนมีความรู้ความสามารถแล้วสึกไป ทั้ง ๆ ที่ก่อนเข้ามาบวชเรียนก็ไม่มีความรู้ อะไรเลยนั้น ก็เท่ากับแสดงให้เห็นว่า พระศาสนาได้สร้างคนให้เป็นคนดี คนมีความรู้ เท่ากับเอาวัตถุดิบที่ไม่มีค่าอะไรนัก มาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพเยี่ยมเมื่อเป็นอย่างนี้ใคร ๆ เขาก็อยากส่งลูกเข้ามา บวชเรียนเพราะ

มหาจุฬาวาในอดีต

๙๙

นอกจากจะได้ความรู้แล้ว ยังได้รับการอบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนดีอีกด้วย เท่ากับพระศาสนาเป็นโรงงานผลิตคนดีให้แก่สังคมและประเทศชาตินั่นเอง อันเป็นการลงทุนที่น้อยมาก แต่ผลลัพธ์ที่ได้นั้นมีค่าอย่างมหาศาลทีเดียว

๔. ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุสามเณรในปัจจุบันนี้ ล้วนเป็นลูกชาวไร่ ชาวนา ซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของชาติ และเป็นฐานขององค์เจตีย์ คือ สังคม ชาติแทบทั้งนั้น บุคคลเหล่านี้ แม้จะมีสติปัญญาคืออะไร แต่ฐานะทาง เศรษฐกิจไม่ดี ก็ย่อมไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยม หรือมหาวิทยาลัย ได้ เพราะเหตุที่เขาไม่ได้รับการศึกษาที่ถูกต้องนั่นเอง เขาก็อาจกลายเป็น ภัยต่อสังคม เช่น เป็นโจรผู้ร้ายไปได้ อย่างข้าพเจ้า ถ้าหากไม่ได้มาบวชใน พระศาสนา ไม่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยในธรรมแล้ว ก็ไม่แน่ว่า อาจกลายเป็น “เลือนงค์” ไปแล้วก็ได้ ใครจะไปรู้ และถ้าหากต้องเป็น “เลือน” จริง ๆ อาจ ปราบปรามได้ยากมากทีเดียว ข้าพเจ้านึกถึงพวกเลือนขาว เลือนใบ ฯลฯ บุคคล เหล่านี้ ทั้ง ๆ ที่มีการศึกษาน้อย แต่ก็เฉลียวฉลาด กว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจ จะปราบปรามได้ ก็ต้องใช้เวลานานและต้องใช้กำลังมากทีเดียว ถ้าผู้ที่ มาบวชเป็นพระเณรทั้งหลาย มิได้มีโอกาสเข้ามาบวชเรียนในพระศาสนา แล้ว นอกจากจะเป็นกำลังอันตรายของสังคม ต้องพึ่งพาอาศัยสังคมอยู่ ตลอดเวลาแล้ว ยังอาจกลายเป็นภัยอันใหญ่หลวงของสังคมก็ได้

๕. การเข้ามาบวชเรียนนั้น บุคคลต้องเสียสิทธิที่ควรจะมีพึงได้ ไปอย่างมากมาย เช่น สิทธิที่จะรับประทานอาหารหลังเที่ยง สิทธิจะไปเที่ยว เสร หรือสิทธิทางกามารมณ์ แต่การที่ท่านต้องเสียสิทธิบางอย่างไป ทั้ง ๆ ที่ ท่านก็เป็นพลเมืองคนหนึ่งเหมือนกันนั้น ท่านก็ได้สิทธิที่คนอื่นมิได้บวชไม่ ได้รับ เช่น สิทธิในการไม่ต้องประกอบอาชีพ ชาวบ้านเขาก็เลี้ยงดูและให้ที อยู่อาศัย บางคนเห็นว่า การที่พระได้สิทธิพิเศษเช่นนั้นเป็นการเอาเปรียบ สังคม คล้าย ๆ อาศัยข้าวชาวนาบ้านเป็นอยู่ แล้วก็ศึกษาหาความรู้เอามาเป็น

ประโยชน์แก่ตน คนประเภทนี้มักคิดสั้นๆ ผิดๆ ถ้าเขาคิดให้ลึกซึ้งสักหน่อย ก็จะเห็นว่า การบวชนั้นไม่ใช่ทำได้ง่ายๆ เลย พระเถระท่านจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ซึ่งบางทีก็ฝืนธรรมชาติอยู่มากเหมือนกัน คนที่ว่าพระเถระเอาเปรียบสังคมนั้น ลองมาบวชดูบ้างสิ บางทีก็นับวันสึกด้วยซ้ำไป การบวชมิได้มีการกีดกันผู้ใดเลย ถ้าหากใครมีคุณสมบัติตามที่พระวินัยกำหนดไว้ ก็บวชได้ทั้งนั้น พระพุทธศาสนาให้เสรีภาพมาก “ใครใคร่บวช บวช ใครใคร่สึก สึก” ข้อสำคัญก็คือ เมื่อบวชอยู่ ก็จงเป็นพระที่ดี และเมื่อสึกไปแล้ว ก็จะเป็นคนดีที่สุจริต เทานั้นก็พอแล้ว

๖. การที่ลูกบุตรที่เป็นลูกคนจน ชาวไร่ชาวนา ต้องมาบวชเรียน เพราะไม่มีโอกาสจะเข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมและสถาบันอุดมศึกษา ดังกล่าวมาแล้วนั้น ถ้าพูดด้วยความเป็นธรรมแล้ว จะเห็นว่าพวกลูกชาวไร่ชาวนา ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสังคมเลย ทั้งๆ ที่ชาวไทยกว่า ๘๐ % เป็นชาวไร่ชาวนา แต่มีลูกชาวไร่ชาวนาสักกี่คนที่ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยในเมืองไทยมีตั้งหลายแห่ง ต้องใช้งบประมาณแผ่นดินปีละหลายพันล้านบาท เงินเหล่านั้นได้มาจากไหน จากภาษีอากรใช้หรือไม่ แล้วชาวไร่ชาวนาทั้งหลายต้องเสียภาษีไหม ชาวไร่ชาวนาผู้เป็นกระดูกสันหลังของชาติ และเป็นกระดูกสันหลังที่กำลังเคาะนั้น ก็ต้องเสียภาษีอากรเหมือนกัน แล้วเงินภาษีอากรเหล่านั้น ได้กลับไปสนองชาวนาแค่ไหน ทั้งๆ ที่ประเทศชาติดำรงอยู่ได้ ก็จากรายได้แผ่นดิน ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือข้าว แล้วลูกชาวไร่ชาวนาเหล่านั้นได้รับการเหลียวแลจากรัฐบาลหรือเปล่า เงินภาษีอากรที่ชาวไร่ชาวนา ซึ่งเป็นพ่อแม่ปู่ย่าตายายของเขาต้องเสียไปนั้น รัฐเอาไปบำรุงบำเรอชนกลุ่มน้อย ซึ่งมักจะทำตัวเป็นนายประชาชนและเป็นผู้ทุจริตประชาชนเสียหมด นั่นคือ พวกลูกข้าราชการและพ่อค้า ส่วนลูกชาวไร่ชาวนาไม่มีใครนึกถึง และพวกลูกข้าราชการลูกพ่อค้า ที่มีโอกาสเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย เพราะมีกำลังเศรษฐกิจดีกว่านั้น เคยนึกถึงชาวไร่

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐๑

ชาวนาที่ต้องสละหยาดเลือดหยาดเหงื่อเสียภาษีมาให้พวกตนได้เรียนแล้ว ก็ไปวางตัวเป็นนายผู้มีบุญคุณบ้างหรือเปล่า แม้จะมีบางคนที่ยพยายามเข้าหาชาวไร่ชาวนา แต่ก็มีปัญหาว่า ด้วยความสุจริตใจหรือไม่ หรือมีอะไรแอบแฝงอยู่ เพราะบางทีก็ไปเที่ยวปลุกระดมชาวไร่ชาวนา ทำให้พวกชาวไร่ชาวนาที่เคยมีความสมัครสมานสามัคคีกัน ต้องแตกสามัคคีกันก็มี เราจะหวังพึ่งคนพวกนี้หรือ ข้าพเจ้าคิดว่า พวกที่เป็นลูกชาวไร่ชาวนาจริง ๆ ต่างหาก ที่จะช่วยเหลือ ชาวไร่ชาวนาจริง ๆ พวกที่เรียนในมหาวิทยาลัย ซึ่งต้องใช้งบประมาณแผ่นดินที่ส่วนใหญ่ก็เก็บมาจากชาวไร่ชาวนานั้น มักจะนึกว่า เพราะตนเรียนเก่ง จึงสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ ไม่ได้นึกถึงบุญคุณที่ชาวไร่ชาวนามิต่อตนเลย พวกนี้จึงหาใช่เป็นคนของประชาชนที่แท้จริงไม่

๗. ผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยทางโลก เพราะการเศรษฐกิจไม่อำนวยดังกล่าวแล้ว เราจะปล่อยให้เขาโง่เขลาเป็นควาย ให้พวก “ผู้ดี” คือ พวกข้าราชการและพ่อค้า จูงมุกและขับชื้อยุตตลอดไปกระนั้นหรือ เมื่อพวกนี้ไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น ก็ต้องมาอาศัยพระศาสนาศึกษาเล่าเรียน ต้องอาศัยประชาชนเป็นอยู่ แต่พร้อมกันนั้น เมื่อท่านมีความรู้ ท่านก็ช่วยเหลือสังคม เช่น ช่วยอบรมสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม ถ้าหากไม่ได้พระช่วยสั่งสอนชาวบ้านให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรมแล้ว ลองคิดดูซิว่า คนที่อยู่ในตระกูลซึ่งเวลาที่มีประมาณ ๒ หมื่นนั้น มันอาจกลายเป็น ๒ แสนหรือ ๒ ล้านก็ได้ ไม่มีใครลองประเมินผลดูบ้างนี่ว่า ทำไมคนส่วนใหญ่ของชาติจึงเป็นคนดี ไม่ต้องคิดคุกคิดตระกูล ส่วนใหญ่ทีเดียวก็เพราะได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางศาสนา ซึ่งพระเป็นผู้อบรมสั่งสอนนั่นเอง เมื่อพระท่านเป็นอยู่ได้ด้วยอาศัยชาวบ้าน ท่านก็นำนึกในบุญคุณของชาวบ้านเสมอ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกลายเป็นพระของชาวบ้าน พระของประชาชนจริง ๆ และเมื่อท่านสึกไปแล้ว ท่านก็ยอมไม่ทิ้งวัดที่มีพระคุณต่อตน และเขาก็จะไม่ทิ้งชาวบ้านที่เคยอุปการะเขามา เขาก็ถือว่าเป็นคนของประชาชนจริง ซึ่งไม่

๑๐๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มีวันที่จะทวยศต่อประชาชนเลย แต่พวกที่ไม่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยในทาง ศาสนานั้น ยิ่งเอาแน่ไม่ได้ เพราะบางทีพวกนี้ก็มีมักจะโกงประชาชน โกงชาติ อย่างหน้าด้าน ไร้ยาอาย ทั้งนี้เพราะเขาคิดว่า ถ้าเขาสามารถหลีกเลียง กฎหมายได้ เขาก็สบายไป เขาไม่เคยคิดว่าใครจะเดือดร้อนเพราะการทำชั่ว ของเขาเลย เขาอาจภูมิใจว่าเขาเป็นคนฉลาด จึงสามารถใช้เล่ห์เหลี่ยม โกงประชาชนได้ นี่เป็นความรู้สึกของคนที่ไม่มีความประจักษ์ใจ ซึ่งส่วนมาก ไม่ค่อยได้รับการอบรมทางศาสนานั่นเอง พวกนี้จึงถือเรื่องวัตถุเป็นสำคัญ ยิ่งในสมัยนี้ เขาถือว่าคนมีเงินเป็น “ผู้ดี” โดยมิได้คำนึงถึงว่า เงินที่ได้มานั้น ได้มาในทางสุจริต หรือทุจริต ถ้ามีเงินละก็ถือว่าเป็น “ผู้ดี” ทั้งสิ้น เราจึงมี “ผู้ดี” ประเภทที่เลวทรามเหลือแหล่แทรกซึมอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง บุคคล เหล่านี้แหละที่เป็นภัยอันใหญ่หลวงของชาติ ของสังคม

๘. การศึกษาที่พระเจ้าจัดเอง จะเป็นในระดับโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยก็ตาม นับว่าสิ้นเปลืองเงินน้อยมาก เพราะพระท่านถือว่าท่านเป็น คนของประชาชน เพราะฉะนั้น ท่านย่อมเห็นอกเห็นใจประชาชนมาก และ เต็มใจที่จะตอบสนองของสังคมเท่าที่จะทำได้ และท่านจะทำงานกันแบบที่ไม่ เห็นแก่อาภิสตินจ้างใด ๆ อย่างการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งมีอาจารย์ กว่า ๑๐๐ คน มีนิสิต นักศึกษาและนักเรียนกว่า ๑,๐๐๐ รูป มีนักเรียนโรงเรียน พุทธศาสนาวินยาศีลอีกเป็นพัน ๆ แต่ท่านใช้เงินดำเนินงานเพียงไม่กี่แสน ก็สามารถทำได้ และทำได้ดีเสียด้วย ผลิตผลที่เกิดจากสถาบันของพระ เป็น ผลิตผลที่ทรงคุณค่า ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร มิแต่จะช่วยเหลือสังคมให้ ดำเนินไปด้วยความสงบสุขทั้งๆที่พระท่านทำงานเพื่อสังคมถึงขนาดนี้แต่ก็ เหมือน “ปิดทองหลังพระ” เพราะงานที่พระสร้างสรรค์ ส่วนมากเป็นด้าน นามธรรมคือด้านจิตใจ มากกว่าที่จะสร้างวัตถุ แต่คนมักไปยกย่องพวกที่ สร้างวัตถุ เพราะมองเห็นสัมผัสรูปคล้ำได้ นอกจากนั้น ยังถูกคนบางพวก ประณามว่าเป็น “กาฝากสังคม” อีกด้วย และพวกที่ประณามพระว่าเป็น

มหากาพย์ในอิตาลี

๑๐๓

“กาฬาสังคม” นั้นแหละ มักเป็นตัวกาฬาสังคมจริง ๆ โดยมีได้รู้ตัวเลยว่า ตนเป็นกาฬาสังคม เพราะคนพวกนี้มีแต่คอยปั้นท่อนหรือบ่อนทำลาย สังคมให้ปั่นป่วนเดือดร้อนอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากรัฐบาลมองเห็นความสำคัญ ของศาสนาให้มากกว่านี้ ก็ถึงลูกชาวไร่ชาวนาที่เป็นกระดูกสันหลังที่ เคาะๆ ของชาติให้มากกว่านี้ แล้ว “ฉัน” เงินมาบำรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ ให้มากกว่านี้ รัฐบาลจะได้คนดีไว้รับใช้ศาสนารับใช้ชาติเป็นจำนวนมาก และรัฐบาลก็คงจะไม่ต้องปวดเศียรเวียนเกล้าอยู่กับพวกปัญญาชนที่ไร้ ธรรมะอย่างในปัจจุบันนี้เป็นแน่ เพียงรัฐบาลจะให้งบประมาณมหา- วิทยาลัยสงฆ์สักปีละ ๕ ล้านเท่านั้น พระสงฆ์จะช่วยรัฐบาลพัฒนาจิตใจ ของคนให้เป็นคนดีมีความรู้และมีศีลธรรมได้อีกมากมาย และก็จะไม่ทำให้ รัฐบาลต้องหนักใจอย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบันนี้ด้วย ทั้งนี้เพราะวิชาเปรียบ เปรียบเหมือนอาวุธซึ่งอาจกลับมาประหารตนเองได้ หรือเปรียบเหมือนอสรพิษที่ อาจแว้งกัดเจ้าของได้

๙. การที่เรามีประเพณีบวช-สึก อย่างน้อยก็บวชชั่วระยะเวลา ๓ เดือน หรือถ้าใครมีศรัทธาจะบวชเรียนต่อไปหลาย ๆ พรรษา นอกจากเป็น การสร้างคนดีมีศีลธรรมให้แก่สังคมดังกล่าวแล้ว ยังเป็นการ “ชลอการเกิด” หรือ “คุมกำเนิด” ไปในตัวอีกด้วย ถ้าหากพระประมาณ ๒ แสนรูปที่มีอยู่นี้ ไม่ได้รับการศึกษา สึกออกไปบำเพ็ญชีวิตแบบโลก ๆ หมด ประชากรของ ชาติคงไม่มีเพียง ๔๓ ล้านคนแน่ ป่านนี้อาจกว่า ๕๐ ล้านแล้วก็ได้ เพราะตาม ประการคนจนมักมีลูกมาก อาจเป็นเพราะคนมีบุญที่จะมาเกิดในตระกูลสูง ๆ มี น้อย แต่คนมีกรรมวิบากมีมากกว่า จึงต้องไปเกิดในตระกูลที่ยากจน ถ้าลูก ชาวไร่ชาวนาไม่ได้มาบวชเรียนคนละหลาย ๆ ปีแล้ว ป่านนี้คงจักสร้าง พลเมือง ที่ไร้คุณภาพออกมาเต็มบ้านเต็มเมืองเป็นแน่ เพราะคนจนนั้น เมื่อ ไม่มีงานอะไรจะทำเหมือนพวกผู้ที่มีเงินที่มีโอกาสออกสังสรรค์และเที่ยวเตร่ มาก ก็ไม่รู้จะทำอะไร และเมื่อมีพลังส่วนเกินเหลืออยู่มาก ในที่สุดก็เลยผลิต

๑๐๔

มหาจุฬารูปในอิต

ลูกออกมาจนเกินความต้องการ เด็ก ๆ พวกนี้ถ้าไม่ได้รับการศึกษาอบรมให้ดี ก็อาจเป็นภัยของประเทศชาติ ของสังคมไม่มีที่สิ้นสุด เวลานี้ เราได้สถาบัน ศาสนาช่วยแก้ปัญหานี้ อย่างน้อยก็สอนให้เด็ก ๆ ลูกคนยากคนจน ลูกชาวไร่ ชาวนานี้ กลายเป็นคนดีมีความรู้ขึ้นมา เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่า ของสังคม อย่างนี้ยังจะเห็นว่าพระเป็นกาฝากสังคม เพราะเหตุเพียงไม่ใช่ ผู้ผลิตวัตถุ อีกหรือ ที่ท่านมีส่วนทางด้านจิตใจนั้น ทรงคุณค่ามากกว่าทาง วัตถุอย่างเทียบกันไม่ได้ ทำไมจึงไม่มีใครสนใจและพูดถึงบ้าง

๑๐. เมื่อชาวไร่ชาวนาเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศ ลูกชาวไร่ ชาวนาก็ควรมีสติที่จะได้รับความสนใจจากรัฐมากเป็นพิเศษ แต่ตามข้อเท็จจริง กลับเป็นพวกที่ถูกลืม ถูกปล่อยปละละเลยให้เป็นไปตามยถากรรม ถ้าลูกชาวไร่ชาวนาได้รับความเหลียวแลจากรัฐ ให้ได้รับการศึกษาถึงระดับ มหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับลูกข้าราชการลูกพ่อค้าแล้ว ลองคิดดูซิว่า จะมีลูกชาวไร่ชาวนาสักกี่คนที่จะมาบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนทางศาสนา ซึ่งเขามองไม่เห็นอะไรอันสดใสเลย เพราะทั้ง ๆ ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นสถาบันที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อ เกือบ ๑๐๐ ปีมาแล้ว และพระท่านก็เปิดดำเนินการศึกษามากกว่า ๔๐ ปีแล้ว และท่านก็ได้สร้างพระที่เป็นบัณฑิตสามารถประกาศศาสนาได้ทั้งใน ประเทศและต่างประเทศ แต่รัฐบาลก็มิได้เหลียวแลยกย่องให้มีสิทธิและ ศักดิ์ เท่ากับมหาวิทยาลัยทางโลก เพิ่งจะมารับรองกันก็ในสมัยรัฐบาล รพณา ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นี่เอง แต่ก็เพียงผ่านวาระที่ ๑ เท่านั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า รัฐบาล นอกจากให้ความอุปถัมภ์ให้มากกว่าเท่าที่เป็นอยู่ แล้ว ทางมหาวิทยาลัยก็ควรจะเปิดโอกาสให้นักศึกษาที่เป็นฆราวาสเข้ามา เรียนได้ โดยอาจตั้งเป็นคณะต่างหากขึ้นมา เพราะผู้ที่เขายากศึกษาศาสนา และปรัชญาอยู่มากมาย ถ้าเขาเหล่านั้นได้มีโอกาสหันมาศึกษาทาง ศาสนาบ้าง อาจทำให้เขามีจิตใจสุภาพอ่อนโยนขึ้น จะได้ไม่แข็งกร้าวอย่าง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐๕

คนสมัยนี้ แล้ว “ช่องว่าง” ต่างๆ ในสังคมก็จะไต่ลดลง สันติสุขก็จะมี
ครอบคลุมทั่วไปในสังคม เพราะมีความเจริญทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจไป
พร้อมๆ กัน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ยังมีอยู่อีกมากมาย แต่เท่าที่เขียนมาก็
เห็นว่ามากพอสมควรแล้ว จึงขอจบการแสดงความเห็นประกอบสัมโมทณีย-
กถาของ วาสนา จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไว้เพียงเท่านี้.

ตอนที่ ๑๒

กำเนิดสำนักธรรมวิชัย และ โรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิทธิ

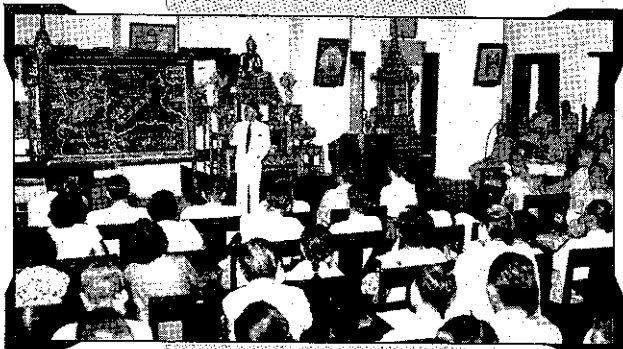
เมื่อมหาจุฬาร ได้ผลิตพุทธศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรกออกมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ และทางมหาวิทยาลัยได้บรรจุเข้าดำรงตำแหน่งทั้งในฝ่ายบริหาร และวิชาการหมดแล้ว พุทธศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรก ซึ่งในสมัยที่เป็นนิสิตก็ได้ทำงานร่วมกันมาอย่างใกล้ชิด เคยรู้จักใจและฝีมือกันมาแล้ว จึงทำให้การทำงานของพวกเขาดำเนินไปด้วยดี มีความราบรื่นมากพอสมควร นอกจากอย่างเดียวนั้น คือ “เงิน” ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการดำเนินงาน แต่พวกเขาก็รู้ “กระแส” ของมหาจุฬาร คือ จึงไม่เคยมีการเรียกร้องใดๆ เลย เราพยายามทำงานเพื่องาน เพื่อความก้าวหน้าของมหาจุฬาร แต่ถ่าย

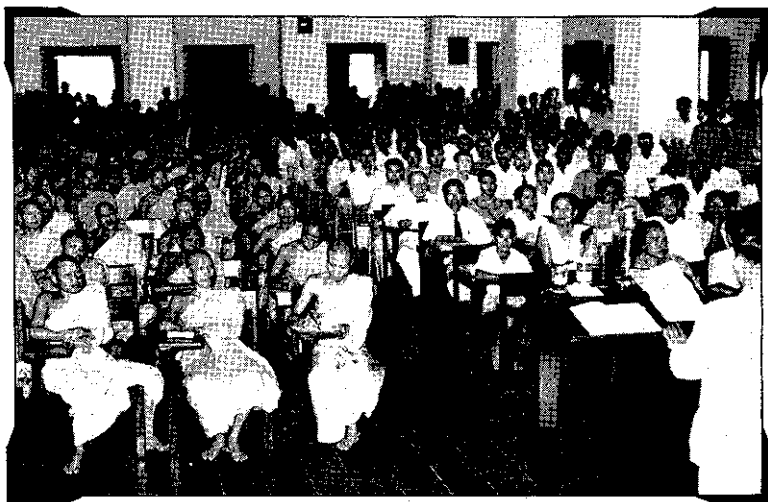
พระมหาจำนงค์ ชูสินุโร สังฆการชลาธิการ กำลังกล่าวนำการบรรยายพุทธปรัชญาที่
แผนกธรรมวิทย์ คณะอาจารย์ที่น้อยๆ คือ อาจารย์พร รัตน์สุวรรณ พระมหาโสตา มนุคาคโม
และพระมหาสวิมล สมโม

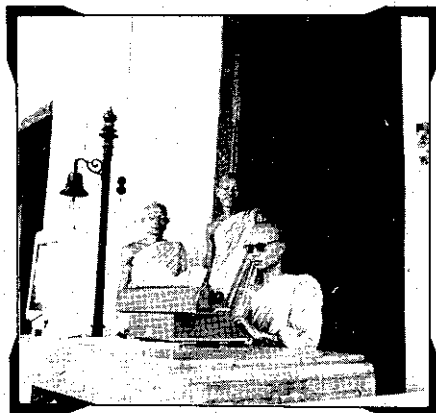
ผู้เข้าฟังการบรรยาย พุทธปรัชญา มีทั้งพระภิกษุสามเณร และนักเรียนระดับ ม. ๗ - ๘
เป็นส่วนใหญ่/ จนไม่มีที่ว่าง

ศาสตราจารย์พิเศษเสรีพร พันธุ์วัย: กำลังแสดงปาฐกถาเรื่องการไปประชุมทางศาสนาที่ญี่ปุ่น
ณ ท่าหนักสมเด็จพระสังฆราช วัดมหาธาตุ

ในการแสดงปรากฏการณ์แต่ละครั้ง ปรากฏว่ามีผู้ฟังทั้งภิกษุสามเณรและภคฤหบดีเป็นจำนวนมากมาสนใจ

นี่คือโต๊ะทำงานของเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อยู่หน้าหอสมุดกลางปัจจุบัน เวลาว่างมักใช้เป็นเขียนกประสงค์
ผู้กำลังนั่งพิมพ์คือ พระมหาบุญเกิด กิตฺติวโร
ผู้ยืนอยู่ คือ พระมหาบุญมา มหาวีโร
และพระมหาคำพันธ์ จานงโก

ขุนกองพุทธศึกษากร

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
ได้มาร่วมงานที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จัดอภิปรายเมื่อคราวฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

มหาจุฬาวาในอดีต

๑๐๗

เดียว ในฐานะที่เราเคยเป็นนิสิตเป็นนักเรียนมาก่อน เรารู้ว่าพวกเราต้องการอะไร พวกเราเกลียดอะไร เราก็พยายามทำในสิ่งที่พวกเราต้องการและไม่ผิดธรรมเนียมผิดวินัย อะไรที่พวกเราไม่ชอบมาก่อน เราก็ไม่ทำในสิ่งนั้น

การแก้ปัญหาจุดแรก ก็คือ ปัญหาเรื่องไม่ค่อยมีครูอาจารย์มาสอน เพราะเมื่อสมัยที่เราเรียน บางวันไม่มีครูอาจารย์มาสอนเลย เราก็ต้องหา “กิจกรรมนอกหลักสูตร” ทำกันอยู่เรื่อย ๆ เป็นการฆ่าเวลา ทำให้ไม่เบื่อหน่ายในการเรียน รวมทั้งทำให้เกิดมีคะแนนจิตในการทำงานขึ้น เราจึงต้องพยายามหาครูอาจารย์มาบรรจุให้ครบ หรือให้มีชั่วโมงเรียนว่างน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งก็ได้ผลดีขึ้นตามลำดับ ตามกำลังทุนและสติปัญญาที่เราพอหาได้พอทำได้

การแก้ปัญหาจุดที่ ๒ ก็คือ การสร้างหลักฐานในการทำงาน และมีสำนักงานกลางอยู่ที่มหาจุฬาวา ทั้งนี้เพราะในสมัยก่อน มหาจุฬาวา ไม่มีสำนักงานของตนเอง เลขานุการก็ดี อธิการบดีก็ดี ล้วนแต่มีสำนักงานกลางอยู่ที่ภูทังนั้น สำนักงานของอธิการบดีก็อยู่ที่หอเป็น วัดมหาธาตุ สำนักงานของเลขานุการก็อยู่ที่คณะ ๗ วัดมหาธาตุ เมื่อเลขานุการท่านลาออกจากตำแหน่ง และมหาจุฬาวา ได้แต่งตั้งข้าพเจ้า และ พระมหาแสง ฐมมรสี เป็นผู้สั่งการเลขานุการในครั้งนั้น จึงปรากฏว่า เราไม่มีหลักฐานอะไรเลย เราต้องสร้างหลักฐานกันใหม่หมด ที่ได้มาดูเหมือนจะมีพวก ต ๒ ก. เท่านั้น แฟ้มเอกสารต่าง ๆ ไม่มีเลย ตู้เอกสารก็ไม่มีเช่นกัน เราต้องพยายามเก็บเงินซึ่งปรกติก็ไม่ค่อยจะมีอยู่แล้ว เอามาใช้ในการนี้

การแก้ปัญหาจุดที่ ๓ ก็คือ การตั้งสำนักงานกลาง ม.จ.ร. ขึ้น แต่ก่อนนั้น เราต้องอาศัยตึก ร.ร. ธรรมมหาธาตุวิทยาลัย เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน เป็นห้องสมุด และห้องทำงาน แต่ตึก ร.ร. มหาธาตุนั้น บัดนี้ดูคับแคบไป เราจึงได้ติดต่อขอศาลาการเปรียญวัดมหาธาตุเป็นสำนักงานกลาง

๑๐๘

มหาวิทยาลัยในอดีต

ซึ่งเราก็ได้มาครึ่งหนึ่ง เราได้ อาจารย์สนธิ เทวทรภักดี เป็นผู้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขสถานที่ ให้พอใช้เป็นทำงานได้ พอแก้ไขไปชิ้นหนึ่งก่อน อาจารย์สนธิ ก็จัดการหาสี่ ติดไฟนอน ให้ดูสว่างไสวขึ้น เจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ ก็มาอยู่ในสำนักงานแห่งใหม่นี้ ข้าพเจ้าซึ่งเป็นสังการเลขานุการ ก็มีโต๊ะทำงานตั้งอยู่ หน้าศาลาการเปรียญนั้น เวลาฝนตกฝนสาด ก็ต้องคอยหลบฝนกันเป็นครั้งคราว ตอนนั้นมีภารโรงที่ข้าพเจ้าจำได้แม่น คือ คนหนึ่งชื่อใส คนหนึ่งชื่อจ่านงค์ ซึ่งภารโรงของเรา นับว่าเก่ง ๆ ทั้งนั้น คือ ทำงานได้ทุกชนิด แม้กระทั่งพิมพ์ดีด

การแก้ปัญหาจุดที่ ๔ ก็คือ การจัดทำห้องสมุด เพื่อให้นิสิตนักเรียนของเรามีหนังสืออ่านและค้นคว้าในชั่วโมงว่าง เราได้รับความอุปถัมภ์จาก ยูซิส (USIS) ที่ส่ง ศาสตราจารย์ คุร์ต เอฟ. โลเดเกเกอร์ และอาจารย์ธรรพ วันแจ่มศรี มาช่วยงานห้องสมุด ทำให้ห้องสมุดเรามีระเบียบขึ้น มีแคตตาล็อกสำหรับค้นหนังสือ ทางยูซิสก็ได้บริจาคหนังสือให้ห้องสมุดเรามากพอสมควร ต่อมาทางมหาวิทยาลัยได้แต่งตั้ง ศาสตราจารย์ คุร์ต เอฟ. โลเดเกเกอร์ เป็นที่ปรึกษาฝ่ายต่างประเทศของมหาวิทยาลัย และอาจารย์ธรรพ วันแจ่มศรี เป็นอาจารย์สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ งานห้องสมุดของเราแม้จะเพิ่งเริ่มต้น แต่ก็มีความเรียบร้อย ถึงขนาดอาจารย์และนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขออนุญาตมาเยี่ยมชมกิจการห้องสมุดของเรา ซึ่งขณะนั้นอยู่ที่ศึก ร.ร. ธรรมมหาธาตุวิทยาลัย มุขหน้าชั้นล่าง แม้หนังสือจะยังมีไม่มากนัก แต่ก็มีความพอที่จะใช้ศึกษาค้นคว้าในด้านที่เกี่ยวกับภาษาอังกฤษ

การแก้ปัญหาจุดที่ ๕ ก็คือ การหาเงินมาใช้ในการดำเนินงานกลาง หรือ กองกลาง ซึ่งในสมัยนั้นไม่มีเงินงบประมาณให้เลย ทางหนึ่งเราก็ได้จากเงินที่มีผู้บริจาคบำรุงมหาวิทยาลัย บางท่านก็บริจาคสมทบทุน “ธรรมจริย” ซึ่งมีเป็นระยะ ๆ แต่เวลานั้นเรายังไม่มี “มูลนิธิ” เงินเหล่านี้ เราก็ต้องนำมา

มหาจุฬาวา ในอดีต

๑๐๙

ใช้เป็นเงินกองกลางไปก่อน แต่เราก็ได้ประกาศอนุโมทนาลงใน “พุทธจักร” นิตยสารของมหาจุฬาวา เป็นประจำ นอกจากเงินที่ได้ผ่านเราโดยตรง เราไม่ทราบ เราก็มิได้ลงประกาศให้ ต่อมาเมื่อเราได้ตั้งมูลนิธิขึ้น ได้ทราบว่าทางมหาจุฬาวาก็ได้หาเงินมาตั้งเป็นทุน “ธรรมจริย” ให้เท่าที่เรามีหลักฐานอยู่ หากจะขาดไปบ้าง ก็เป็นเพราะก่อนหน้านี้ การทำงานยังไม่มีระเบียบ จึงไม่ทราบว่าเงินที่ขาดอยู่ไปตกอยู่ที่ไหนบ้าง นอกจากนั้นเราก็ดำเนินการได้มาใช้จ่ายเป็นเงินกองกลาง โดยการมอบให้หัวหน้าแผนกวิชาต่าง ๆ ไปรับหนังสือเรียนจากสำนักพิมพ์ต่าง ๆ มาจำหน่ายให้แก่กนิษฐนักเรียนในราคาถูก และเอาผลกำไรมาใช้ในแผนกนั้น ๆ ปรากฏว่า ได้เกิดอุบัติเหตุครั้งหนึ่ง รถสามล้อแบบไทยถีบ ซึ่งกำลังแล่นลงสะพานพระพุทธยอดฟ้า เกิดคว่ำลง ผลก็คือพระมหาเสรี สุขกฐมโม ถึงกับแขนหัก ต้องเข้าเฝือกอยู่นาน นอกจากนั้นเงินที่เราใช้จ่ายในเงินกองกลาง ก็มักเป็นเงินส่วนตัวที่พวกเราเองก็ไม่ค่อยมีนัก แต่พวกเรา ก็เต็มใจเสียสละเพื่อมหาจุฬาวา โดยมีได้คิดจะทวงคืนเลย

เมื่อพวกเราได้ช่วยกันแก้ไขข้อบกพร่องภายในมหาจุฬาวา เพื่อให้ทุกสิ่งทุกอย่างมีระเบียบเรียบร้อยขึ้นแล้ว เราก็ต้องหาทางที่จะโฆษณาประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของมหาจุฬาวา ให้เป็นที่รู้จักกันในภายนอกบ้าง ทั้งนี้เพราะมหาจุฬาวา อ่อนการประชาสัมพันธ์อยู่มาก “พุทธจักร” ที่ตีพิมพ์ออกมาเดือนละ ๑,๐๐๐ เล่ม ทั้ง ๆ ที่ออกนั้นทนทานการไปเป็นจำนวนไม่น้อย แต่ถึงกระนั้นก็ยังเหลืออีกมาก ทำให้ขาดทุน ต้องเป็นหนี้เป็นสินโรงพิมพ์อยู่อีกหลายพัน แม้กระนั้น ชาวโลกก็ยังไม่รู้จักมหาจุฬาวา เท่าที่ควร บังเอิญระยะนั้น เป็นระยะที่ชาวบ้านบ่นกันมากกว่า “เด็กสมัยนี้ศีลธรรมเสื่อมทรามมาก” เพราะปรากฏว่ามีแก๊งต่าง ๆ เกิดขึ้นทั่วไป เช่น แก๊งอินทรีขาว แก๊งอินทรีแดง ถึงกับมีการประชุมปรึกษาหารือกันที่กระทรวงวัฒนธรรมในสมัยนั้น ว่าเราจะแก้ไขอย่างไร แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องศีลธรรมเสื่อมได้ในเมื่อต้นเหตุที่ทำให้ศีลธรรมเสื่อม นอกจากอธิบายมุขต่างๆ ที่มิอยู่ทั่ว

๑๑๐

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเทศแล้ว ผู้หลักผู้ใหญ่โดยทั่วๆ ไปก็ไม่ทำตัวให้เป็นแบบฉบับที่ดีของเด็ก ที่เด็กควรจะได้ยึดถือเป็นแบบอย่างต่อไป เมื่อตัวผู้ใหญ่เองก็ไม่ดี ไม่มีศีลธรรมแล้ว จะให้เด็ก ๆ ศิริมศีลธรรมได้อย่างไร

พวกเราได้ปรึกษาหารือกันว่า ที่คนทั่ว ๆ ไปบ่นว่าเด็ก ๆ สมัยนี้ไม่มีศีลธรรม หรือศีลธรรมเสื่อม หรือไม่สนใจศาสนานั้น จริงหรือไม่ จะเป็นการลงโทษเด็กเกินไปไหม ข้าพเจ้าคนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วย เราควรจะได้ทดสอบด้วยตัวเองเสียก่อน ก่อนที่จะตัดสินใจประณามเด็ก ๆ ว่าไร้ศีลธรรม เราควรจะได้วิจัยวิเคราะห์กันว่า เด็กไม่สนใจศาสนาไม่สนใจธรรมะจริงหรือ ถ้าจริงอะไรเป็นเหตุทำให้เด็กเบื่อหน่ายศาสนา ถ้าเราหาสาเหตุได้แล้ว การแก้ปัญหาก็คงจะง่ายขึ้น

ข้าพเจ้าได้ปรึกษากับ อาจารย์พร รัตนสุวรรณ ซึ่งขณะนั้นเป็นอาจารย์สอนวิชาธรรมประยุกตอยู่ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข้าพเจ้าเคยเรียนวิชาธรรมประยุกตกับอาจารย์พร เห็นว่าท่านมีวิธีการสอนวิชาธรรมเรื่องยาก ๆ เช่น เรื่องกรรม เรื่องปฏิจายสมบัติทำให้เข้าใจได้ง่าย ๆ โดยเฉพาะในระดับ ม. ๗ - ๘ (ม. ๕ - ๖ ปัจจุบัน) เข้าใจธรรมได้ลึกซึ้งพอสมควรเมื่ออาจารย์พรและข้าพเจ้าได้ปรึกษาหารือถึงผลได้ผลเสียกันแล้ว ก็เห็นว่า มีแต่ผลดีโดยส่วนเดียว เพราะการที่จะรอให้คนเข้าวัดเสียก่อน แล้วจึงจะเทศน์สอนนั้น ไม่ถูกหลักนัก เพราะคนชนิดนี้ส่วนมากเป็นคนคืออยู่แล้ว ถึงเราไม่สอนเขาเขาก็เป็นคนคืออยู่บ้างแล้ว ปัญหาที่สำคัญก็คือ คนที่อยู่นอกวัดแล้วไม่พยายามเข้าวัด หรือจะเข้าวัดบ้าง ก็เพราะบ้านอยู่หลังวัดหรือคิดจะมาขโมยของวัด คนประเภทนี้ เราควรนำศาสนาไปให้เขา แบบเดียวกับที่พระพุทธเจ้า พระบรมศาสดาของเราได้ทรงปฏิบัติเป็นแบบฉบับมาแล้ว

เรื่องที่มีผู้คิดตำหนิพวกเราอยู่บ้าง ก็คงประเภท “มือไม่พาย แล้วเอาเท้าราน้ำ” หรือพวกที่คิดจะให้พระเป็นเหมือนพระพุทธรูปนั้นแหละ ต่อมา

มหากาพย์ในอดีต

๑๑๑

ข้าพเจ้าก็ได้นำเรื่องนี้เข้าปรึกษาหารือคณะกรรมการบริหาร ตลอดจนคณะกรรมการนิสิตและนิสิตบางรูป ก็เห็นพ้องต้องกันว่า พวกเราควรริบดำเนินการได้แล้ว โดยส่งเจ้าหน้าที่และนิสิตของเราบางรูปไปช่วยสอนศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งข้าพเจ้า และอาจารย์พร รัตนสุวรรณ เป็นผู้ไปติดต่อเอง ทั้งนี้โดยได้รับความสนับสนุนจากท่านเจ้าคุณอธิการบดี และอาจารย์ เขมรวิทย์ ที่ปรึกษา อย่างเต็มที่

โรงเรียนที่เราได้ไปติดต่อขอความร่วมมือเป็นรุ่นแรก ก็คือ ร.ร. ฝึกหัดครูมัธยม ร.ร. การเรือนพระนคร (ปัจจุบัน คือ วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ) ร.ร.ศึกษานารี ร.ร. อำนวยศิลป์ ร.ร. สตรีมหาพฤฒาราม ร.ร. เพาะช่าง ร.ร. นาฏศิลป์ ร.ร. สตรีวิทยา ร.ร. วัดสังเวช ร.ร. สตรีวัดระฆัง นอกจากนั้น โรงเรียนที่ไปกันบ้างเป็นครั้งคราว ก็มีอีกหลายโรงเรียน โรงเรียนที่ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายโดยเฉพาะก็คือ ร.ร. การเรือนพระนคร ซึ่งมีอาจารย์กระจำศรี รักตะกนิษฐ เป็นอาจารย์ใหญ่ (ต่อมาเป็นคุณหญิง) ที่โรงเรียนศึกษานารี ตอนนั้นก็มี อาจารย์สิริ บัวศรี เป็นอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม ก็มี อาจารย์บุญเชื้อ ไชยภักดิ์ (ต่อมาเป็นคุณหญิง) เป็นอาจารย์ใหญ่ ร.ร. เพาะช่าง ก็มี อาจารย์จิตร บัวบุศย์ เป็นอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนที่ได้รับความสำเร็จมาก ก็คือ ร.ร. การเรือนพระนคร ที่ข้าพเจ้าต้องไปสอนทุกชั้นในตอนเช้า รวมสัปดาห์ละ ๑๐ ชม. และที่โรงเรียนศึกษานารี ซึ่งมีอาจารย์พงษ์ศรี วิทยานนท์ อาจารย์ภัทรศรี อนุมานราชธน อาจารย์พิสิ บัวบุศย์ และอาจารย์นันทนา ศรีโรจน์ เป็นกำลังสำคัญ นอกจากนั้น บรรดานักเรียนชั้น ม. ๗-๘ ของ ร.ร. ศึกษาานารี ก็เป็นกำลังอันสำคัญของมหากาพย์ในโอกาสต่อมา

จากการที่มหากาพย์ ได้ส่งเจ้าหน้าที่ อาจารย์ และนิสิต ออกไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับ ม. ๑ (ป. ๕ ปัจจุบัน) ถึงนักเรียนฝึกหัดครูมัธยม เป็นเวลาเกือบ ๒ ปี ก็สามารถวิจัยผลออกมาได้ว่า ที่บุคคล

๑๑๒

มหาจุฬาวาโนอดีต

โดยทั่ว ๆ ไปมักบ่นว่า เด็ก ๆ เคี้ยวฝัไม่สนใจศาสนานั้น หาเป็นความจริง
ทีเดียวไม่ เพราะการที่ เจ้าหน้าที่ อาจารย์ และนิสิตของเราไปสอนในที่
ทุกแห่งนั้น ปรากฏว่า เด็กนักเรียน นักศึกษาทุกระดับ ให้ความสนใจในวิชา
ศีลธรรมมากเป็นพิเศษ ถึงกับอาจารย์ใหญ่บางโรงเรียนออกปากว่า ไม่นึก
เลยว่าเด็กจะสนใจวิชาศาสนามากถึงขนาดนั้น เพราะตามปกติพวกเด็ก ๆ
เมื่อรู้ว่าพระจะไปสอนศีลธรรม ก็นึกว่าพระจะไปเทศน์เสมอ และก็เตรียม
ตัวหนีหรือเตรียมตัวนั่งหลับแล้ว แต่เมื่อเด็กนักเรียนเหล่านั้นมาพบวิธี
การสอนของพวกเรา ที่ผิดกับที่พวกเขาคาดคิดไว้ มีแต่เนื้อหาสาระและ
สนุกสนาน ก็พากันหันมาสนใจวิชาศาสนามากขึ้น ถึงกับทำให้เราคิดกันว่า
ควรจะเปิดให้มีการบรรยายธรรมในวันอาทิตย์ ขึ้นที่มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัยได้แล้ว เมื่อได้ปรึกษาเรื่องนี้กับบรรดาครูบาอาจารย์โรงเรียนต่าง ๆ
แล้ว ก็ได้รับความสนับสนุนด้วยดี พวกเราจึงได้นำเรื่องนี้เข้าปรึกษา
อธิการบดีคือ ท่านเจ้าคุณพระทักษิณวรนายก (ต่อมาคือพระธรรมวรนายก)
ท่านก็เห็นชอบด้วย จึงได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง มีข้าพเจ้าในฐานะ
สั่งการเลขาธิการเป็นประธาน ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่อาจารย์ นิสิต ม.จ.ร.
ชุดหนึ่ง เป็นกรรมการ และมี อาจารย์พร รัตนสุวรรณ เป็นที่ปรึกษา มีหน้าที่
ดำเนินการจัดการอบรม หรือบรรยายวิชาพุทธปรัชญาขึ้นที่มหาจุฬาวาโน โดยได้
ขออนุญาตทางวัดมหาธาตุ ขอใช้ตึกโรงเรียนพรพิทยาประสุทน์เป็นสถานที่
สำหรับอบรมหรือบรรยาย ในสมัยนั้น ยังไม่มีห้องปรับอากาศอย่างสมัยนี้
เป็นเพียงห้องโถง ๆ ตลอด พอถึงตอนเย็นวันเสาร์ ก็ต้องขอร้องบรรดานิสิต
นักเรียนทุกรูป ช่วยกันยกเก้าอี้มัลละตัวมาตั้งที่ตึกพรพิทยาประสุทน์ หรือ
ตึกสำนักธรรมวิจัยปัจจุบัน โดยตั้งเป็นแถวยาวเหยียดตลอดเป็น ๒ ฝั่ง
ฝั่งหนึ่งสำหรับพระภิกษุสามเณรจะได้นั่งเป็นเอกเทศจากคฤหัสถ์ อีกฝั่ง
หนึ่งเป็นฝั่งคฤหัสถ์ สมาชิกรุ่นแรก ๆ ก็เป็นบรรดาอาจารย์ตามโรงเรียน
ต่าง ๆ ที่เราไปอบรมมา และนักเรียนชั้น ม. ๗ - ๘ ของโรงเรียนศึกษานารี

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑๓

โดยการนำของ อาจารย์ภัทรศรี อนุมานราชธน อีกเป็นจำนวนมาก การบรรยายในตอนนั้น ข้าพเจ้าจะเป็นผู้กล่าวนำก่อน แล้วก็มอบให้ อาจารย์พร รัตนสุวรรณ เป็นผู้บรรยายพุทธปรัชญา เป็นประจำ

ในการบรรยายครั้งแรก เราได้อารานธนาธิการบดีมากล่าวเปิดรายการ เป็นปฐมฤกษ์ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ เวลาประมาณ ๙:๓๐ น. ในวันแรกที่มีการบรรยาย มีผู้เข้าฟังทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ประมาณ ๖๐ เศษ เพียงเท่านี้ เราก็พอใจแล้ว เพราะเราไม่มีการประชาสัมพันธ์หรือโฆษณาอะไรกันเลย แต่เมื่อได้บรรยายติดต่อกันมาเพียง ๕ ครั้งเท่านั้น ก็ปรากฏว่ามีสมาชิกเข้าฟังการบรรยายถึง ๒๐๐ เศษ พอถึงครั้งที่ ๑๐ ก็มีผู้ฟัง ๔๐๐ เศษ ตอนเช้าบรรยายที่มหาจุฬาฯ และในตอนบ่าย อาจารย์พร รัตนสุวรรณ ซึ่งเป็นหัวเรียวหัวแรงคนสำคัญ ก็ได้ไปบรรยายวิชาพุทธปรัชญา ที่สมาคมพุทธบุตร อ. บางขุนเทียน จ. ธนบุรี อีกด้วยเป็นประจำ

การที่มหาจุฬาฯ ได้เปิดให้มีการบรรยายพุทธปรัชญาทุกวันอาทิตย์นี้ นับว่าได้ผลเป็นที่พึงพอใจมาก แต่เพราะเวลานั้นศึก ร.ร. พรพิทยาประสูตน์มิใช่ห้องปรับอากาศ จึงต้องทนฟังเสียงเล่นกันอะอะเจี๊วจ้าวของพวกเขา เด็ก ๆ ข้างวัดบ้าง เด็ก ๆ ที่มากับผู้ใหญ่ที่มาฟังพุทธปรัชญาบ้าง ทำให้ผู้ฟังเสียสมาธิอยู่เสมอ เราจึงได้ประชุมปรึกษากันว่า ควรจะเปิด ร.ร. สอนพุทธศาสนาวินาทีให้แก่พวกเขา เด็ก ๆ เสียเลย บรรดาคณะกรรมการที่จัดให้มีการบรรยายพุทธปรัชญานี้ ก็ได้ประชุมปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับเรื่องนี้ เมื่อที่ประชุมเห็นพ้องต้องกันแล้ว ข้าพเจ้าก็นำเรื่องนี้ไปกราบเรียนอธิการบดีให้ทราบ ท่านก็เห็นด้วยและให้การสนับสนุนเต็มที่ และต้นปีการศึกษา ๒๕๐๑ นั้น ก็ได้แต่งตั้งคณะกรรมการอบรมสอนพระพุทธศาสนาวินาทีขึ้น ให้ชื่อว่า “คณะกรรมการอบรมศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน” โดยมีข้าพเจ้าเป็น

๑๑๔

มหาจุฬาลงกรณ

ประธาน มี พระมหาโสตา มณฑาโกโม พระมหาชูศักดิ์ อุดดกฺขโล พระมหานคร
 เขมปาโล พระมหาบุญถิโร กิตติวโร พระมหาคำพันธ์ จานจุกโก พระมหาสุใจ
 ธมฺมวฑฺฒโน พระมหาอดิศักดิ์ อธิณฺโฑ พระมหาถวิล สุขเมโส เป็นกรรมการ
 พระมหาวิจิตร ดิสฺสทฺตโต เป็นกรรมการและเลขานุการ และมี อาจารย์พร
 รัตน์สุวรรณ เป็นที่ปรึกษา คณะกรรมการชุดนี้ ได้ประชุมกันเป็นครั้งแรก
 เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๐๑ เพื่อพิจารณาวางแผนทาง และวางหลักสูตร
 การอบรมและการศึกษาสำหรับประชาชน ที่ประชุมได้ตกลงกันตั้งอนุกรรม-
 การ ๓ ท่านไปยกร่างมาก่อน กรรมการทั้ง ๓ นั้น คือ พระมหาโสตา มณฑา-
 โกโม พระมหาชูศักดิ์ อุดดกฺขโล และพระมหาวิจิตร ดิสฺสทฺตโต โดยมี อาจารย์
 พร รัตน์สุวรรณ เป็นที่ปรึกษา อนุกรรมการชุดนี้ได้ไปร่วมกันพิจารณาแล้ว
 นำผลการประชุมมาเสนอคณะกรรมการ เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๐๑
 พอถึงวันอาทิตย์ที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๐๑ เราก็ได้เปิดสอนเยาวชนอย่างเป็นทางการ
 เป็นครั้งแรก เพราะความจริง เราเริ่มเรียกพวกเด็ก ๆ ที่วิ่งเล่น
 กันอยู่ตามสนามและลานอโศกนั้นมาเข้าห้องเรียน หาขนมมาแจกบ้าง
 แล้วก็ถามเรื่องธรรมที่เด็กเคยเรียนจากโรงเรียนมาบ้าง เพื่อให้พวกเด็กๆ
 กันพระ ตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๐๑ แล้ว แสดงว่าเราได้เริ่มสอน
 เด็กในวันอาทิตย์อย่างไม่เป็นทางการ ก่อนหน้านั้นถึง ๓ สัปดาห์แล้ว นับว่า
 มหาจุฬาลงกรณฯ ได้เป็นผู้วางรากฐานโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น
 ในประเทศไทยเป็นครั้งแรก ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา รวมเวลาถึงบัดนี้ก็ได้อีก
 ๓๒ ปีแล้ว นับว่ากำลังอยู่ในวัยฉกรรจ์ทีเดียว

นับว่าเป็นสิ่งที่น่าปลาบปลื้มเป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่มหาจุฬาลงกรณฯ ได้
 เปิดการอบรมเยาวชนขึ้นในวันอาทิตย์ ซึ่งเริ่มต้นด้วยนักเรียนเพียง ๓๒ คน
 พระอาจารย์ ๑๐ รูปเท่านั้น จนถึงบัดนี้ เรามีนักเรียนถึงพันเศษ มีพระ
 อาจารย์รวม ๑๐๐ รูป มีนักเรียนเข้ารับการศึกษามาแล้วเป็นเรือน
 หมื่น มีผู้เรียนจนจบหลักสูตรชั้นต่าง ๆ หลายหมื่นคนแล้ว ซึ่งเด็กเหล่านี้

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑๕

ได้รับการอบรมสั่งสอนในด้านศาสนา ด้านศีลธรรมให้เป็นเด็กดี เมื่อโตขึ้นก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดี ถ้าหากพวกเขาจะต้องไปปกครองบ้านเมืองต่อไป ก็คงจะเป็นผู้ปกครองที่ดี คงจะไม่คดโกง ทุจริตคอร์รัปชัน อย่างผู้ใหญ่เป็นจำนวนมากในสมัยนี้เป็นแน่

นักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ล้วนเป็นเด็กที่มาจากโรงเรียนต่าง ๆ ที่มาสมัครเข้าเรียนกันเอง ส่วนมากเป็นเด็กชั้น ม. ๑ - ๒ - ๓ หรือ ป. ๕ - ม. ๑ ในปัจจุบัน แสดงว่า เยาวชนของชาติเราเป็นจำนวนมากที่ยังยึดมั่นในศาสนา กำลังตื่นตัวในอันที่จะทำตนให้เป็นชาวพุทธที่ดี และพวกเราเชื่อมั่นว่า งานชิ้นใหม่นี้คงจะเจริญรุ่งเรืองไปเรื่อย ๆ

นอกจากนั้น อาจารย์พร รัตนสุวรรณ ยังได้ไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่สถานวิทยุ ส.ท.ร. เพื่อสรุปเรื่องต่าง ๆ ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำมาในด้านเผยแผ่ธรรมะให้ประชาชนได้ทราบ และบางที อาจารย์พร ก็สัมภาษณ์เยาวชนที่ได้มาศึกษาธรรมะที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยเชิญนักเรียนจากโรงเรียนต่าง ๆ เช่นจาก ร.ร. อัสสัมชัญ ร.ร. ศึกษานารี ร.ร. ศตวรรษที่ ๑๖ ร.ร. พระนครวิทยาลัย เป็นต้น ไปร่วมในรายการ ทำให้เยาวชนของชาติมีความตื่นตัวในการศึกษาธรรมะมากยิ่งขึ้น.

ตอนที่ ๑๓

จัดระบบการสอนแบบซีเมสเตอร์

การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือ ทั้งที่สภาการศึกษา
มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีลักษณะร่วมกัน
อยู่อย่างหนึ่ง ก็คือ จะต้องเอาตัวเข้าไปผูกพันอยู่กับการสอบไล่บาลี
สนามหลวงด้วย โดยทางสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ได้กำหนดไว้
ว่า ผู้ที่ศึกษาจบตามหลักสูตรชั้นอุดมศึกษาแล้ว จะได้รับปริญญาศาสน-
ศาสตร์บัณฑิต ก็ต้องสอบประโยค ป.ธ. ๕ ได้ด้วย ส่วนที่มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัยยิ่งไปกว่านั้น คือ ผู้ที่จะได้เป็นพุทธศาสตรบัณฑิตจะต้องได้ประโยค
ป.ธ. ๖ ซึ่งมีไข้อย่างเดียว ถ้าหากใครไม่ได้บาลีตามเกณฑ์กำหนดไว้ จะให้
เพียงอนุปริญาเท่านั้น

มหาวิทยาลัยในอดีต

๑๑๗

ตามปกติ ผู้ที่จะเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งนี้ จะต้องเป็นเปรียญก่อน แต่เมื่อเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยแล้ว โอกาสที่จะไปเรียนบาลีก็ไม่ค่อยจะมี เพราะสำนักเรียนต่าง ๆ ส่วนมากเปิดสอนบาลีเฉพาะภาคบ่าย แต่ก็ยังมีบางแห่งที่เปิดสอนในตอนเช้า หรือตอนค่ำ ถ้าเปิดสอนตอนเช้า ก็ค่อยยังชั่วหน่อย พอจะไปเรียนกันได้ ถ้าหากสำนักเรียนที่เปิดสอนตอนเช้านั้น อยู่ไม่ห่างวัดของพระภิกษุสามเณรซึ่งเป็นนิสิตนักศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์จนเกินไป แต่ที่สอนตอนค่ำ ออกจะลำบากหน่อย เพราะนักศึกษาเองก็เรียนกันจนเพลียแล้ว และการเดินทางในเวลาค่ำคืนก็ลำบาก แลมนไฟฟ้ายังดับบ่อย ๆ เสียอีกด้วย

เมื่อมหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องเอาตัวเข้าไปผูกพันไว้กับการสอบบาลีสนามหลวงเช่นนี้ ถ้าทางมหาวิทยาลัยไม่ช่วยเหลือนิสิตนักเรียนในด้านการศึกษาภาษาบาลีบ้าง ก็จะเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งในการที่จะศึกษาเพื่อให้สำเร็จชั้นเปรียญ ข้าพเจ้าในฐานะผู้สั่งการเลขาธิการในสมัยนั้น จึงได้ประชุมเจ้าหน้าที่เพื่อปรึกษาหารือในเรื่องนี้ว่า เราจะช่วยเหลือนิสิตนักเรียนของเราได้อย่างไร ในที่สุดก็ตกลงกันว่า ในชั่วโมงแรกของทุกวัน เราจะจัดให้เป็นชั่วโมง “ภาษาบาลี” เหมือนกันหมดทุกชั้นทุกแผนก แล้วก็ได้อาราธนา พระมหาเถียร อุปเสโณ ป.ธ. ๕ (ปัจจุบัน พระพรหมคุณาภรณ์) พระมหาสนิท สุตธโร ป.ธ. ๕ และ พระมหาหนู อนิมปญฺโญ ป.ธ. ๔ (ปัจจุบัน พระเทพสุธี) วัดสระเกศทั้ง ๓ รูป ซึ่งเป็นนักเรียนบาลีรุ่นเดียวกับข้าพเจ้า มาช่วยสอนบาลีประโยค ป.ธ. ๔-๕-๖ ให้ โดยถือชั่วโมงบาลีเป็นชั่วโมงรวม ไม่ว่าใครจะอยู่แผนกใด ชั้นใดก็ตาม เมื่อถึงชั่วโมงบาลีก็ต้องมาเรียนรวมกันเป็นชั้น ๆ ไป คือ ถ้าใครจะเรียนประโยค ป.ธ. ๔ ก็เข้าห้อง ป.ธ. ๔ ใครจะเรียนประโยค ป.ธ. ๕ ก็เข้าห้อง ป.ธ. ๕ และใครจะเรียนประโยค ป.ธ. ๖ ก็เข้าห้อง ป.ธ. ๖ ท่านผู้เป็นอาจารย์ทั้ง ๓ ก็ได้เสียสละเวลามาสอนให้ทุกวัน ในชั่วโมงบ่าย สมัยนั้น ยังมีสามล้อใช้คน

๑๑๘

มหาวิทยาลัยในอดีต

ถืออยู่ คำนวณตามลัทธิยวหนึ่งก็ราว ๆ ๓ บาท มหาจุฬาฯ ก็ยังไม่เป็นปีกแผ่น ก็ได้แต่ถวายเป็นค่าไปบ้าง พอบ้าง ไม่พอบ้าง ท่านก็ไม่ว่าอะไร กรุณามาสอนให้อยู่หลายปี นี่นับเป็นก้าวแรกที่ พระมหาเถียร อุปเสโน (ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองในราชทินนามว่า พระพรหมคุณาภรณ์) ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การเปิดสอนบาลีแบบนี้ก็นับว่าได้ผลมากพอสมควร เพราะช่วยให้ นิสิตนักเรียนได้มีโอกาสเรียนบาลี ซึ่งถือว่าเป็นหลักสูตรของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วย และสามารถนำไปใช้สอบในสนามหลวงอีกด้วย นับว่าเป็นการยิงปืนทีเดียวได้นก ๒ ตัว

งานด้านวิชาการที่นับว่าสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก้าวรุดหน้าไปได้อย่างรวดเร็วในระยะหลัง ๆ นี้ ก็คือ การปรับปรุงหลักสูตรและแนวการศึกษาในระดับบาลีอุดมศึกษาเสียใหม่ให้ทันโลก โดยเฉพาะการศึกษาในสหรัฐอเมริกา ทางมหาวิทยาลัย ได้แต่งตั้ง ศาสตราจารย์ ดร. คุร์ต เอฟ. ไคเคเกอร์ เป็นที่ปรึกษาฝ่ายต่างประเทศ และวางโครงการปรับปรุงการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ร่วมกับ ข้าพเจ้าในฐานะสังฆการเลขาธิการ อาจารย์ประหยัด ไพฑิกุล อาจารย์ผาด แก้วสีปลาด และอาจารย์ธนรรค วันแจ่มศรี

การปรับปรุงหลักสูตรเพื่อให้ทันสมัย และออกจะ “ล้ำสมัย” สำหรับในเมืองไทยนั้น เราได้เอาหนังสือแคตตาล็อก การศึกษาของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกามาเทียบกันดู แล้วก็ปรับปรุงให้เข้ากับการศึกษาของเรา ศาสตราจารย์ ดร. คุร์ต เอฟ. ไคเคเกอร์ เป็นผู้ร่างฉบับภาษาอังกฤษ อาจารย์ผาด แก้วสีปลาด อาจารย์ประหยัด ไพฑิกุล อาจารย์ธนรรค วันแจ่มศรี และข้าพเจ้า เป็นผู้แปลเป็นภาษาไทย อะไรที่เราเห็นว่าควรจะ

พระศรีสุธรรมมณี เลขานุการ
กำลังถวายเครื่องสักการะแด่พระพิมพ์ธรรม สภานายก ในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ

พระมหาจำนงค์ ขุนนโร ประธานคณะกรรมการนิสิต
ได้นำคณะกรรมการนิสิตและนิเทศน์นักเรียนทุกชั้นทุกแผนกไปถวายสักการะแด่พระศรีสุธรรมมณี
ก่อนเปิดคณะพุทธศาสตร์ ที่วัดชนะสงคราม

พระธรรมวโรดม อธิการบดี
กำลังให้โอวาทนิสิตนักเียนที่หน้าศาลาการเปรียญวัดมหาธาตุ (หอสมุดกลางปัจจุบัน) ก่อนเข้าห้องเรียน

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑๙

เพิ่มเติมเข้ามาก็เพิ่มเข้ามา แม้บางวิชายังจะเปิดสอนในขณะนั้นไม่ได้ เราก็วางโครงการไว้ว่าจะต้องเปิดสอนแน่ แต่อาจจะเป็นในระยะเวลาใดก็ได้ แต่ความเหมาะสม เราใช้เวลารวมปีกกว่าที่จะร่างหลักสูตรใหม่นี้ออกมาได้ ต้องหมกมุ่นระดมสมองไปมากมายหลายวิธีทีเดียว เมื่อร่างเสร็จแล้ว ศาสตราจารย์ ไชยเดชเกียรติกมลย์ ก็รับต้นฉบับไปให้เจ้าหน้าที่ยูนิซิสช่วยพิมพ์ให้ ทั้งนี้เพราะศาสตราจารย์ ไชยเดชเกียรติกมลย์ เป็นคนของยูนิซิส กินเงินเดือนยูนิซิส แต่มาช่วยทำงานให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ท่านและภรรยาเป็นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา จึงเข้ากับพวกเราได้เป็นอย่างดีก็เกินคาด

ในหนังสือวารสาร เกี่ยวกับหลักสูตรของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในระดับอุดมศึกษาที่ได้ปรับปรุงใหม่นี้ ได้กล่าวถึงการปรับปรุงแผนการศึกษาไว้ว่า

“นับตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นไป มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะดำเนินการสอนตามโครงการใหม่ โดยจะใช้แผนการศึกษาอย่างเดียวกับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เป็นส่วนมาก

ในตอนเริ่มต้นของปีพุทธศักราช ๒๕๐๐ หลักสูตรทั้งหมดจะใช้ตามหลักการอย่างใหม่ ในขณะนี้ ถึงแม้ว่าจะกำลังใช้หลักสูตรและวิชาสาขาต่าง ๆ สำหรับระยะการศึกษาแต่เพียง ๔ ปีก็ตาม แต่ก็ได้มีการเตรียมเผื่อไว้เพื่อปรับปรุง และจัดเค้าโครงของหลักสูตร เพื่อที่จะให้การศึกษาชั้นสูงดำเนินต่อจากการศึกษาในขณะนี้ต่อไปได้ด้วย

การปรับปรุงแผนการศึกษาใหม่นี้ เห็นสมควรว่า เป็นการจำเป็นมาก ในเมื่อพิจารณาถึงความจริงที่ว่า การศึกษาของภิกษุสงฆ์ในยุคใหม่นี้ จำเป็นจะต้องรวมมูลฐานของขนบธรรมเนียมเดิมเข้ากับความรู้แห่งวิชาปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น”

จากหลักสูตรใหม่นี้ ในด้านวิชาการได้แบ่งแผนกวิชาออกเป็น ๓ แผนก คือ แผนกวิชาบาลี-ธรรม มี พระมหาเกี้ยว อุบลโส เป็นหัวหน้า ๑ แผนกวิชาทั่วไป มี อาจารย์ประยัด โพธิ์กุล เป็นหัวหน้า ๑ และแผนกวิชาภูมิ-วิทยา มี อาจารย์ผาด แก้วสีปลาด เป็นหัวหน้า ๑ และได้แต่งตั้ง พระมหาเกี้ยว อุบลโส เป็นประธานหัวหน้าแผนกด้วย

นอกจากนั้น ในด้านธุรการ ก็ได้แต่งตั้ง พระมหามนัส จิตตทโม เป็นอาจารย์ผู้ปกครอง พระมหาบุญถือ กิตติวิโร เป็นเลขานุการสมาคม ศิษย์เก่า แต่เวลานั้นยังไม่มีสมาคมศิษย์เก่า เพียงแต่วางลู่ทางและเตรียมทำ ทะเบียนศิษย์เก่าที่เรียนจบแล้ว หรือที่ลาออกเสียก่อนที่จะเรียนจบไว้ก่อน เพื่อว่าเมื่อมีสมาคมศิษย์เก่าเกิดขึ้นมาได้เมื่อใด ก็จะได้สวมงานต่อได้ทันที และได้แต่งตั้ง พระมหาภาณุ ปทุโม เป็นนายทะเบียน

ในส่วนที่เกี่ยวกับห้องสมุดและพิพิธภัณฑสถาน ได้แต่งตั้ง พระมหาสุริย์ ธรรมณาโณ เป็นบรรณารักษ์ พระมหาบุญลอย รตนโชโต (ปัจจุบัน คือ พระศรีสมโพธิ วัดสังเวชฯ) เป็นบรรณารักษ์ค้นคว้า นายธนรรค วันแจ่มศรี เป็นผู้จัดการหนังสือ และพระมหาน้อย ฌาณรังสี เป็นเลขานุการห้องสมุด ส่วนแผนกพิพิธภัณฑสถานนั้น เป็นเพียงโครงการที่ฝากไว้กับห้องสมุดไปก่อน ถ้ากิจการของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ขยายออกไปเต็มรูปแบบโครงการแล้ว เราก็อาจมี พิพิธภัณฑสถานของเรา เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในต่างประเทศเขาบ้าง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษาค้นคว้าต่อไป

อาจารย์ผู้บรรยายในมหาวิทยาลัยตามหลักสูตรใหม่วุ่นแรก ที่เห็นควรบันทึกไว้ ณ ที่นี้ นอกจากข้าพเจ้า และหัวหน้าแผนกวิชาทั้ง ๓ แล้ว ก็มี พระมหามนัส จิตตทโม พระคัมภีร์ปริชาญาณเถร พระมหาบุญมา มหาวิโร อาจารย์ภุณา กุศลาลัย บรรดาเคอร์ ย.ม. พลัทธิณี อาจารย์โชติ ทองประยูร อาจารย์เสฐียร พันธรัณย์ อาจารย์กำชัย ทองหล่อ อาจารย์พระพิเทศพจน-

มหาวิทยาลัยในอดีต

๑๒๑

วิสุทธิ อาจารย์ขุนวิทยาวุฑฒิ อาจารย์เกษม บุญศรี อาจารย์แสง มนวิฑูร อาจารย์พร รัตนสุวรรณ อาจารย์ น.ศ. สวัสดิ์ พัฒนเกิดผล อาจารย์ฟิลิป มาศแสง อาจารย์จรัส กฤษณจินดา อาจารย์เกษม พันธุศิริ และมี ศาสตราจารย์ คุร์ต เอฟ. โลเคเกอร์ เป็นผู้บรรยายพิเศษ

เราอาจกล่าวได้ว่า มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในประเทศไทย ที่จัดระบบการสอนตามแบบซีเมสเตอร์ (Semester Plan) โดย มีการศึกษาปีละ ๒ ภาค คือ ภาคต้น และภาคปลาย แทนที่จะมี ๔ ภาคอย่างมหาวิทยาลัยทั่ว ๆ ไป และเราได้จัดทำหลักสูตรระบบหน่วยกิต และพิมพ์ออกเผยแพร่อย่างเป็นทางการเป็นแห่งแรกในประเทศไทยด้วย

ในหนังสือหลักสูตรใหม่ได้ประมวลถึงความต้องการในด้านการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาไว้ว่า :

หลักสูตรใหม่ซึ่งจะได้เริ่มทำการสอนในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ นี้ ได้กำหนดขึ้นตามแนวทางการพิจารณา ดังต่อไปนี้

ความต้องการในการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา นี้ ได้รับการพิจารณาตามความเหมาะสม ซึ่งจะขอนามากล่าวเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างแต่เพียง ๒ วิชา เช่น คณิต และพลศึกษา ซึ่งแม้ว่าจะมีอยู่ในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยส่วนมาก ก็มีได้รวมอยู่ในหลักสูตรใหม่นี้ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า การวิจารณ์เกี่ยวกับการคณิตซึ่งมีอยู่ในวิชาภูมิวิทยานั้นจะหมดความเหมาะสมไปด้วย

วิชาทั้งหมดที่มีอยู่ในหลักสูตรใหม่นี้ ประการแรก ก็เกี่ยวกับความรู้ต่าง ๆ ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเจริญต่อการศึกษแล้วควรจะทราบเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ส่วนอีกประการหนึ่ง ก็เกี่ยวกับความรู้ทางโลกอย่างกว้างขวาง ซึ่งโดยความรู้นี้ พระภิกษุสงฆ์จะได้ใช้อธิบายพระธรรมให้แก่เหล่าสาธุชน

๑๒๒

มหาวิทยาลัยในอินเดีย

ทั้งหลายได้ด้วยดี วิชาสงฆ์จะต้องสามารถอธิบายเหตุผลในพระธรรมให้เป็นที่ยอมรับได้แก่โลก ซึ่งส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับทางด้านวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง และผลประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งได้พัฒนาการมาในสภาวะและสิ่งแวดล้อมทั้งปวง โดยเป็นอิสระจากพระธรรมของพระพุทธศาสนา แต่กับสิ่งเหล่านี้แหละที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะต้องกระทำตนให้คุ้นเคยและพิจารณาไตร่ตรอง เพื่อทำความเข้าใจโดยอาศัยความคิดและความสามารถของตนเอง ถ้าพุทธศาสนิกชนยังจะต้องพัวพันอยู่กับโลกปัจจุบัน

นอกจากนี้ วิชาสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ไม่ประสงค์ที่จะยึดวิชาเหล่านี้เป็นอาชีพ แม้ว่าจะต้องการมีความรู้ชำนาญในวิชาบางประเภทก็ตาม เนื่องจากเหตุนี้ จึงมิได้มีวิชาประเภทที่ใช้เป็นอาชีพได้อย่างแท้จริง รวมอยู่ด้วย เช่น วิชาบริหารการค้า หรือวิชาพิมพ์ดีด วิชาพิมพ์ดีดก็เช่นเดียวกับวิชาเขียนบทประพันธ์ เป็นวิชาที่วิชาสงฆ์อาจจะเรียนแล้วได้ประโยชน์มาก แต่ก็มิได้รวมไว้ในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยนี้ด้วย

ความรู้เบื้องต้นของวิชาสงฆ์ ก็ได้พิจารณาตามความเหมาะสมในทำนองเดียวกัน ก่อนที่วิชาสงฆ์จะเข้าศึกษาวิชาในชั้นมหาวิทยาลัย จะต้องได้รับประกาศนียบัตรแสดงว่าได้ผ่านชั้นเตรียมอุดมศึกษา (มัธยม ๘ เดิม) และเปรียญ ๓ มาแล้ว

เนื่องจากทางมหาวิทยาลัย ยังจัดสอนให้เต็มตามหลักสูตรโดยทันทีทันใดในขณะนั้นไม่ได้ จึงจะได้จัดทำการสอนวิชา เท่าที่จะสามารถจัดหาอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิได้ และตามโอกาสที่จะอำนวยให้

หลักสูตรนี้ มีลักษณะเป็นหลักสูตรทดลองการศึกษาในแบบการศึกษา รวม ตามหลักของการศึกษาแบบนี้ ไม่มีวิชาใดที่อยู่โดดๆ เดี่ยว ไม่มีวิชาใดที่มีขอบเขตการศึกษาโดยเฉพาะ ซึ่งจะแบ่งแยกออกจากวิชาอื่นใด โดยแท้จริงได้ ตัวอย่างเช่น เราจะจำกัดขอบเขตวิชาเกี่ยวกับพืชและวิชา

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๑๒๓

เกี่ยวกับสัตว์ได้อย่างไร การที่จะแยกพฤกษศาสตร์ออกจากสัตวศาสตร์ให้ได้ อย่างเด่นชัด ก็เป็นปัญหาที่สะท้อนให้เห็นความพยายามอันไร้ผลเช่นเดียวกัน จะทำการแบ่งแยกวิชาอินทรีย์เคมีออกจากอนินทรีย์เคมีให้เห็นชัดแจ้ง ได้หรือไม่ วิชาเหล่านี้ คือ จิตวิทยาทางสรีรศาสตร์ พฤกษศาสตร์ ทางธรรมชาติ แอสโตรฟิสิกส์ ภูมิรัฐศาสตร์ พร้อมทั้งศาสตร์และวิชาที่เกี่ยวข้องกันอย่างถูกต้อง ในทำนองเดียวกันนี้ ท่านจะรู้จักโดยแยกจากกันได้หรือไม่ ทั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาและการค้นคว้าในวิชาแขนงใดแขนงหนึ่ง จะจำกัดอยู่โดยลำพังต่อไปไม่ได้ แต่จะร่วมกับวิชาแขนงอื่น ๆ ในการทราบความจริงข้อนี้ จะช่วยให้ลดอันตรายที่มีฝังอยู่ในการมีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษโดยเฉพาะวิชาจนเกินไป การมีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ โดยเฉพาะวิชานี้ เป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง และถ้าปราศจากสิ่งนี้แล้ว วิชาความรู้ของเราที่อยู่ในขั้นไม่ดี แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การหมกมุ่นอยู่กับวิชาใด ๆ ที่มีขอบเขตจำกัดโดยเฉพาะแต่อย่างเดียวนั้น จะต้องถูกถ่วงไว้ให้มีการสมดุล โดยการมองดูสิ่งอื่น ๆ รอบตัวเรา เพราะว่าการศึกษาศาสตร์นั้นไม่เป็นแต่เพียงนักวิทยาศาสตร์แต่อย่างเดียว เขายังเป็นพลเมือง เป็นนักคิด เป็นผู้บริโภคนและอุปโภคและอื่น ๆ ด้วย ในแต่ละความรู้ความสามารถของเขา เขาจะยังคงไม่รู้ในลักษณะที่สำคัญ ๆ ของวิชาแขนงอื่น ๆ อยู่ไม่ได้ ฉะนั้น เขาจะวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ อย่างผิด ๆ ซึ่งอาจจะกระทบกระเทือนตัวเขาเองอย่างมหันต์ และบางทีอาจจะถึงกับตกเป็นเหยื่อแก่ผู้ที่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัว ด้วยความรู้อันชำนาญของผู้นั้น

๑. การศึกษาวิชาบาลี - ธรรม

การศึกษาในแขนงวิชาของคณะนี้ จะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระภิกษุโดยตรง เช่น ระเบียบและสังฆานัติของพระภิกษุ และการศึกษาคัมภีร์ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก รวมทั้งวรรณกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้วย

๑๒๔

มหาวิทยาลัยในอินเดีย

รวมความแล้ว คือ เรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และมีผลเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์เป็นสำคัญ

จะเห็นได้ถึงการรวมกันของหลักใหญ่ ๆ ได้อย่างแจ่มแจ้ง ธรรมอันเป็นพุทธโอวาทย่อมผูกพันกับชีวิตประวัติของพระพุทธองค์ทุกตอนตลอดจนความนึกคิดและอารยธรรมด้วย

๒. การศึกษาวิชานิตไม่จำกัดขอบเขตโดยเฉพาะ

การศึกษานิตไม่จำกัดขอบเขต โดยเฉพาะที่กล่าวถึงนี้ หมายถึงการศึกษานิตที่ไม่มีการจำกัดขอบเขต โดยไม่คำนึงถึงอาณาเขตพื้นที่หรือเชื้อชาติ ตัวอย่างเช่น วิชาปรัชญา เป็นวิชาสากล แม้วิชานี้จะเกิดขึ้นในรูปลักษณะของโรงเรียนสอนปรัชญาใด ๆ ในประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะก็ตาม แต่วิชาปรัชญาทุกแขนงก็เป็นสมบัติของมวลมนุษยชาติ เป็นสมบัติแห่งความคิดความนึกของมนุษย์ทั่วไป วิชาสื่อสารบางอย่างเช่นภาษา วิทยุ ฯลฯ เป็นวิชาที่จำกัดขอบเขต โดยคำนึงถึงชาติประเทศหรือเนื้อที่มิได้

การที่จะหาความรู้อย่างสมบูรณ์ในวิชาต่าง ๆ มี วิทยาศาสตร์ ปรัชญา คณิตศาสตร์ และศิลปศาสตร์ ฯลฯ เป็นอาทิ จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องศึกษาว่า ทวีโลกก้าวหน้าไปเพียงใดแล้วในวิชาการเหล่านี้ เราจะจำกัดตัวเราเองให้ศึกษาแต่พัฒนาการของวิชาเหล่านี้ในประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะไม่ได้

โดยนัยเช่นนี้ การศึกษานิตนี้จึงเป็นตัวอย่างอันดีของการศึกษาโดยวิธีรวม ทั้งนี้ เพราะหากเราศึกษาพัฒนาการของวิชาเหล่านี้ในประเทศต่าง ๆ ในหลาย ๆ ภาษา เราก็จะสามารถทราบความเป็นมา ตลอดจนสภาพปัจจุบันแห่งการค้นคว้าและการทดลองของวิชาเหล่านี้ในนานาประเทศได้เป็นอย่างดี การศึกษาเช่นนี้มีความเกี่ยวข้องในด้านสังคม เศรษฐ-

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๒๕

กิจ และการเมือง

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การจะจำกัดขอบเขตขึ้นเองให้แก่การศึกษาประเภทนี้ ย่อมเป็นการยากอย่างยิ่ง เช่น ถ้าเรากล่าวว่า นี่เป็นฝ่ายตะวันออก นั้นเป็นฝ่ายตะวันตก เราจะใช้อะไรเป็นกฎเกณฑ์ที่จะลากเส้นขอบเขตในทางภูมิศาสตร์ และจะลากเส้นนี้ผ่านประเทศอะไรบ้าง การที่กล่าวว่า ปรัชญาตะวันออก วิทยาศาสตร์ตะวันตก และศิลปะตะวันออก เป็นคำกล่าวซึ่งถ้าไม่เพื่อความสะดวก หรือถ้าจะให้มีความหมาย ก็เป็นคำกล่าวที่มีความหมายอย่างคร่าว ๆ เท่านั้น แต่ก็คงมีวิชาปรัชญาวิชาเดียวในโลก อันหมายถึงผลแห่งความนึกคิดของมนุษย์ ในทำนองเดียวกัน ศิลปะย่อมมีอย่างเดียวเท่านั้น คือ ผลแห่งความพยายามของมนุษย์ที่จะสร้างสรรค์สภาพของสิ่งแวดล้อมตามมโนภาพของตน วิทยาศาสตร์ก็เหมือนกัน ในโลกนี้มีวิทยาศาสตร์เดียว คือ ศาสตร์ที่แสดงถึงผลของความพยายามของมนุษย์ ที่จะให้ความหมายของจักรวาลในด้านปริมาณ ฯลฯ

๓. การศึกษาวิชาภูมิวิทยา

คำว่า “ภูมิวิทยา” หมายถึงการค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับแถบต่าง ๆ ของโลกโดยละเอียด ซึ่งนักไปในทางภูมิศาสตร์ ภูมิรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา วัฒนธรรม และอื่น ๆ

ทั้งนี้จะอุปประหนึ่งว่า วิชาภูมิวิทยา นั้น ขัดแย้งกับแบบหลักรการศึกษาวิชาการรวมดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น แต่ตามความเป็นจริง เป็นเพียงแสดงให้เห็นเค้ารูปอีกแง่หนึ่งเท่านั้น โลกนี้ใหญ่เกินไปที่จะศึกษาได้โดยสิ้นเชิง ถ้าเราต้องการให้วิชาความรู้และการค้นคว้าของเราสมบูรณ์ เราต้องเลือกศึกษาให้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่างไร เราไม่สามารถเป็นผู้เชี่ยวชาญใน

๑๒๖

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติศาสตร์ หรือสังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์และอื่น ๆ แต่เราอาจจะรู้ประวัติศาสตร์โรมัน รู้เศรษฐกิจของประเทศไทย หรือสังคมวิทยาของหมู่เกาะอันดามันได้ดี

เนื่องจากเหตุนี้ เราจึงจำกัดการศึกษาของเราไว้ตามที่เราต้องการ คือ ให้มีขอบเขตจำกัดลงไปดังนี้ ก็ต้องพิถีพิถันในเรื่องภูมิภาคที่เราจะเลือกศึกษา เช่นกับอินเดีย ซึ่งมีเนื้อที่ที่จะศึกษากว้างขวางมาก เพื่อที่จะเข้าใจเรื่องของอินเดียแม้เพียงในขั้นต้น เราก็ต้องศึกษาภาษาของอินเดีย ตลอดจนประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และอื่น ๆ ของประเทศนี้ ในขณะที่เดียวกัน เราจะเห็นว่าวิชาภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์นั้นเกี่ยวเนื่องกัน และจะเห็นได้แจ่มชัดในเรื่องเกี่ยวกับการที่พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์มหาราชรุกรานประเทศอินเดีย จะเห็นได้ว่า ภาษาของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับภูมิศาสตร์ ตัวอย่างเช่น ภาษาเบงกาลี ซึ่งใช้พูดกันในกลุ่มแม่น้ำคงคาตอนใต้ ในการศึกษาการเป็นไปของภูมิภาคแถบนี้ จะเป็นที่น่าสนใจที่สุด ที่เราอาจจะเข้าใจแต่เพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ ถ้าเราได้ศึกษา ภาษาวรรณคดี ขนบธรรมเนียม ศิลปะ ศาสนา เศรษฐกิจ และการปรับปรุงทางด้านการเมืองและอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน วิชาทั้งหลายที่กล่าวมานี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และเนื่องจากเหตุนี้จึงต้องศึกษาพร้อมกันไป การศึกษาพร้อมกันแบบนี้ เป็นสิ่งจำเป็นในการศึกษาภูมิวิทยา โดยไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงความสัมพันธ์เกี่ยวกับประเทศหรือชาติอื่น ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งแห่งประวัติศาสตร์ของศาสนาใด ๆ

การศึกษาระดับบาลีอุดมศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้ เดิมมีเพียงคณะเดียว คือ “คณะพุทธศาสตร์” เท่านั้น แต่เมื่อได้ปรับปรุงหลักสูตรใหม่ เราก็ได้วางเค้าโครงว่าจะแยกคณะต่าง ๆ ออกไปเป็น ๓ คณะ แต่ในขณะนั้น ก็ยังดำเนินการไม่ได้ตามโครงการ คงมีเพียงคณะพุทธศาสตร์ คณะเดียวไปก่อน ในการจัดรูปมหาวิทยาลัยโดยสังเขป เราได้แบ่งออกเป็น ๓ คณะดังนี้

มหาวิทยาลัยในอดีต

๑๒๗

๑. คณะการศึกษาวชิราวุธ - ธรรมะ (Faculty of Pali - Dhamma Studies) ซึ่งได้แยกออกไปเป็นสาขาต่าง ๆ ๔ สาขาด้วยกัน คือ สาขากฎหมาย คณะสงฆ์และการบริหารคณะสงฆ์ ๑ สาขาธรรม ๑ สาขาการศึกษาธรรม ๑ และสาขาภาษาบาลี และวรรณคดีบาลี ๑

๒. คณะการศึกษาวชิราวุธไม่จำกัดขอบเขตโดยเฉพาะ (Faculty of General Studies) แบ่งออกเป็น ๓ หมวด คือ หมวดวิทยาศาสตร์ ซึ่งแยกย่อยเป็นแผนกมนุษยชาติ สาขาจิตวิทยา และสาขาสถิติศาสตร์และอนามัย ๑ กับแผนกธรรมชาติ ซึ่งแยกย่อยเป็นสาขาชีวศาสตร์ สาขาโลหศาสตร์ สาขาเคมี สาขาฟิสิกส์ และสาขาคณิตศาสตร์ ๑ หมวดปรัชญา ซึ่งแยกย่อยไปเป็นแผนกคณิตศาสตร์ แผนกปรัชญา และแผนกการศึกษา ๑ หมวดวิชาสื่อสาร ซึ่งแยกย่อยเป็นแผนกภาษาศาสตร์ แผนกปาฐกถาและวิทยุ แผนกห้องสมุดและพิพิธภัณฑสถาน ๑ หมวดศิลปะและหัตถกรรม ซึ่งแยกย่อยเป็น แผนกศิลปะและโบราณคดี และแผนกศิลปะและหัตถกรรม ๑

๓. คณะการศึกษาวชิราวุธภูมิภาค (Faculty of Area Studies) แบ่งออกเป็น ๔ หมวด คือ หมวดยุโรปและเอเชีย ๑ หมวดทวีปอเมริกา ๑ หมวดทวีปแอฟริกา ๑ และหมวดออสเตรเลีย และแปซิฟิก ๑

การแบ่งการศึกษาตามโครงการนี้ เป็นเพียงการวางเค้าโครง การปฏิรูปการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของเราเท่านั้น ซึ่งมีใช้จะทำให้ ง่าย ๆ ทั้งนี้เพราะขึ้นอยู่กับงบประมาณ ครูบาอาจารย์ นิสิต และสถานที่ด้วย แต่เราก็ได้วางแผนการของเราไว้แล้ว นับว่าเป็นการเริ่มปฏิรูปการศึกษาใน ระบบมหาวิทยาลัยของเราอย่างมีแผนการที่แน่นอนจริง ๆ

ตอนที่ ๑๔

งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ทางรัฐบาลไทยถือว่า ปีนี้เป็นปีที่พระพุทธศาสนา
ได้สถิตสถาพรมาครบ ๒๕๐๐ ปี หลังจากที่พระพุทธเจ้า องค์พระบรมศาสดา
ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว จึงถือว่าเป็นโอกาสที่ขัตติยมงคลกาล
อันสำคัญยิ่ง คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเห็นว่า สมควรจะได้เปิดโอกาสให้ชา
รชากรและประชาชน ได้ไปร่วมนำเพ็ญกุศลในโอกาสนี้โดยพร้อมเพรียงกัน
จึงได้ลงมติให้หยุดราชการ ในวันที่ ๑๒, ๑๓ และ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๐
รวม ๓ วัน งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษเช่นนี้ในประเทศต่าง ๆ ที่นับถือหรือ
เคยนับถือพระพุทธศาสนาบางประเทศเช่น อินเดียลังกาเขาเรียกว่า "พุทธ
ชนันตี" อินเดียแม้ประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนานี้น้อย แต่เพราะเหตุ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๒๙

ที่พระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นมาในอินเดีย รัฐบาลอินเดียจึงได้จัดงานฉลอง
“พุทธยันต์” เช่นกัน

การจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ จึงนับว่าเป็นงานใหญ่โตมาก
ถึงกับมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า บริเวณสนามหลวง
ซึ่งมีแนวถนนเป็นเขตโดยรอบนั้น เป็นสิ่งมปริมณฑล ในระหว่างงาน
ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ตั้งแต่วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ถึงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม
๒๕๐๐ ทำให้พระสงฆ์เข้าไปในบริเวณนั้นได้รับประโยชน์ตามพระวินัย
นิยมโดยทั่วกัน คือ ถือเสมือนว่าเป็นเขตวัด ไม่ถือว่าเป็นอโคจรภายในวันที่
มีตลาดนัดหรืองานเทศกาลอื่น ๆ

ในวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๐๐ ซึ่งเป็นวันเริ่มงานนั้น พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้เสด็จไปยังศาลาพิธี ณ ท้องสนามหลวง เวลา ๙:๓๐ น.
ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ทรงศีลแล้ว นายกรัฐมนตรี (จอมพล ป.
พิบูลสงคราม) ได้อ่านรายงานกราบบังคมทูลการฉลอง ๒๕
พุทธศตวรรษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีพระราชดำรัสตอบ แล้วผู้
แทนอานาสาสน์ของประเทศต่างๆ มากราบบังคมทูลถวายพระพร ๒๕๐๐ รูป
เจริญพระพุทธมนต์จบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนิน
กลับ

ศาลาพิธีตั้งอยู่ตรงกลางสนามหลวง ค่อนมาทางพระบรมมหาราช-
วัง เป็นศาลาพิธีที่ใหญ่โตมาก เวลาพระสงฆ์ ๒๕๐๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์
พร้อม ๆ กันนั้น เสียงยอมนั่งกังวานก้องไปทั่วทุกทิศ ความเป็นระเบียบและ
พร้อมเพรียงกันในการสวดนั้น เป็นที่ประทับใจของชาวไทยและชาวต่าง
ประเทศที่มาร่วมงานเป็นอย่างยิ่ง ก่อให้เกิดปีติโสมนัสอย่างสุดซึ้ง อย่างที่ไม่
เคยมีในประเทศใดทำได้ ถึงกับพระสงฆ์ในหลาย ๆ ประเทศ เช่น ลังกา เป็น
ต้น ได้พยายามที่จะเจริญรอยเอาแบบอย่างในการสวดอย่างพระไทย แต่ก็

๑๓๐

มหาจุฬารูปในอศิต

ทำไมไม่สำเร็จ เพราะส่วนมากท่านมักแย่งกันสวด บางองค์สวดจบแล้ว แต่อีกหลายองค์ยังสวดไม่จบ ฟังแล้วไม่ทำให้เกิดศรัทธาความเลื่อมใสเท่าใดนัก

ในงานนี้ รัฐบาลได้กำหนดให้สถานที่ราชการและวัดวาอาราม ชักธงชาติ ธงธรรมจักร ประดับธงทิว และโคมไฟ ทิวราชอาณาจักร เพื่อเป็นพุทธบูชา ๗ วัน ๗ คืน และเชิญชวนประชาชนให้รักษาศีล ๕ หรือ ศีล ๘ ตลอด ๗ วันด้วย

ในวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๐๐ ซึ่งเป็นวันเปิดงานนี้ เวลา ๑๓:๐๐ น. ได้มีพิธีอุปสมบทพระทั่วประเทศ จำนวน ๒๕๐๐ รูป

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๐๐ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา นั้น เวลา ๖:๐๐ น. พระสงฆ์ได้สวดชัยมงคลคาถาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงทุกสถานี และพร้อมกันนั้น ตามวัดต่าง ๆ ก็ย่ำฆ้อง กลอง ระฆัง โรงงานต่าง ๆ ก็เปิดหูดประชาชนทั่วไปทำพิธีแผ่เมตตา ครั้นเวลาบ่าย เวลา ๑๓:๐๐ น. มีการแห่รถยนต์ซึ่งประดับตกแต่งอย่างสวยงาม เริ่มต้นที่หน้ากระทรวงวัฒนธรรม ในสมัยนั้น อยู่ในบริเวณเขาคิน ด้านสนามเสือป่า ด้านวัดเบญจมบพิตร ไปตามถนนราชดำเนินนอก ถนนราชดำเนินกลาง ถนนราชดำเนินใน ถนนสนามไชย เลี้ยวซ้ายไปตามถนนเจริญกรุง เลี้ยวขวาไปตามถนนตรีเพชร ข้ามสะพานพระพุทธยอดฟ้า ไปตามถนนประชาธิปไตย จนถึงวงเวียนใหญ่ แล้วเลี้ยวซ้ายมาตามวงเวียนใหญ่ กลับสู่ทางเดิม ข้ามสะพานพระพุทธยอดฟ้า เลี้ยวซ้ายไปตามถนนจักรเพชร ถึงสถานีตำรวจพระราชวัง เลี้ยวขวาไปตามถนนสนามไชย แล้วไปจอดให้ประชาชนชม ที่บริเวณสนามหลวง จนถึง ๒๔:๐๐ น.

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๐ ตั้งแต่เวลา ๘:๓๐ น. ได้มีขบวนแห่ทางเรือจากหน้าวัดเขมาภิรตาราม จ.นนทบุรี ล่องมาตามลำน้ำเจ้าพระยา จนถึงท่าราชวรดิษฐ์ เวลากลางวัน ประชาชนนำเรือซึ่งตกแต่งด้วยดอกไม้และไฟสี

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑๑

กระทำทักษิณาวรรตเป็นพุทธบูชารอบเรือซึ่งประดิษฐานพระรัตนตรัย และมีการแข่งเรือที่ท่าราชวรดิษฐ์ในคืนวันที่ ๑๔, ๑๕ และ ๑๖ พฤษภาคม รวม ๓ คืน

วันที่ ๑๕, ๑๖ และ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๐๐ คงมีการแห่เรือ การจุดดอกไม้เพลิง ที่ท่าราชวรดิษฐ์ และการแสดงต่าง ๆ ที่ท้องสนามหลวง เพื่อให้ประชาชนชม

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๐๐ เวลา ๑๖:๓๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพิธีมหามงคล ถวายพระพรชัยมงคล นายกรัฐมนตรีกราบบังคมทูลรายงานผลการฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ เมื่อมีพระราชดำรัสแล้วทรงหลังทักษิณาวรรต และแผ่เมตตา

อนึ่ง ในตอนกลางคืน ตั้งแต่ ๑๙:๓๐ น. ถึง ๒๔:๐๐ น. มีมหรสพต่าง ๆ แสดงที่ท้องสนามหลวง สนามไชย สวนลุมพินี เชียงสะพานพุทธยอดฟ้า ผิงธนบุรี วงเวียนใหญ่ ธนบุรี เว้นวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา การมหรสพในงานฉลองทุกชนิด เพื่อให้ประชาชนสวคคมนตรี เวียนเทียน และสัปดาห์พระธรรมเทศนา นอกจากนี้ ก็ได้มีการแสดงพิพิธภัณฑสถาน การประกวด และการแสดงต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ที่บริเวณสนามหลวง ตลอดงาน

ในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษนี้ ได้มีผู้แทนของรัฐบาล คณะผู้แทนฝ่ายสงฆ์ คณะผู้แทนพุทธสมาคมในประเทศต่าง ๆ เดินทางมาร่วมงานรวม ๑๓ ประเทศ คือ พม่า กัมพูชา ลาว สปป.ลาว สาธารณรัฐจีน อินเดีย ญี่ปุ่น เนปาล ฮองกง มลายู ปีนัง สิงคโปร์ และเวียดนาม โดยเฉพาะผู้แทนฝ่ายสงฆ์ พักที่วัดเบญจมบพิตร กับที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่นับว่าเป็นกรณีพิเศษอยู่สักหน่อยก็คือ ฯพณฯ อุรุ นายกรัฐมนตรี

๑๒๒

มหาจุฬาราชวิทยาลัย

แห่งสหภาพพม่าและภริยา กับคณะซึ่งประกอบด้วยผู้แทนฝ่ายรัฐบาล และผู้แทนฝ่ายสงฆ์ ได้เดินทางโดยเครื่องบินพิเศษมาร่วมงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ และได้นำพระไตรปิฎกมามอบให้รัฐบาลไทยด้วย รัฐบาลได้เชิญชวนประชาชนไปคอยต้อนรับและสักการะพระไตรปิฎก ณ สนามบินคอนเมือง และตามรายทางที่ผ่าน ตั้งแต่คอนเมืองถึงอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ วัดเบญจมบพิตร และบ้านพิษณุโลก ซึ่งเป็นที่พักรับรองนายกรัฐมนตรีสหภาพพม่า

ในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษนี้ พลเอก หลวงสวัสดิสรรยุทธ ประธานคณะกรรมการกำหนดพิธีกรรมและจัดรายการ ได้กำหนดให้มีการสวดมนต์ ณ พิธีมณฑลสนามหลวง ตั้งแต่วันที่ ๑๒ ถึง ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๐๐ ดังนี้

วันที่ ๑๒ พฤษภาคม เป็นวันสวดมนต์สำหรับประชาชน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธาน

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม เป็นวันสวดมนต์สำหรับข้าราชการฝ่ายบริหาร รวมทั้งข้าราชการฝ่ายตำรวจด้วย นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม เป็นวันสวดมนต์สำหรับข้าราชการฝ่ายตุลาการ และศาลต่าง ๆ ประธานศาลฎีกาเป็นประธาน

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม เป็นวันสวดมนต์สำหรับฝ่ายทหารบก ผู้บัญชาการทหารบกเป็นประธาน

วันที่ ๑๖ พฤษภาคม เป็นวันสวดมนต์สำหรับฝ่ายทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารเรือเป็นประธาน

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม เป็นวันสวดมนต์สำหรับฝ่ายทหารอากาศ ผู้บัญชาการทหารอากาศเป็นประธาน

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม เป็นวันสวดมนต์สำหรับนิสิต นักศึกษา นักเรียน

มหาจุฬารูปในอดีต

๑๓๓

ครู อาจารย์ ประธานสมาคมมหาวิทยาลัยแห่งชาติเป็นประธาน โดยเฉพาะในวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของงานนี้ คณะเจ้าหน้าที่ อาจารย์ ครู นิสิต และนักเรียน ม.จ.ร. เฉพาะที่เป็นภิกษุ ได้รับอาราธนาไปสวดมนต์ฉันเพลที่มณฑลพิธี รวม ๖๗๔ รูป นับว่าเป็นภิกษุจากสถาบันเดียวที่ไปร่วมในพิธีนี้เป็นจำนวนมากที่สุด

รายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษนั้น ส่วนหนึ่งได้บันทึกไว้ใน “พุทธจักร” ปีที่ ๑๑ เล่มที่ ๔-๖ ในภาค “ข่าวภายในประเทศ” แล้ว ข้าพเจ้าจึงจะขอผ่านไป จะกล่าวถึงในส่วนที่มหาจุฬาฯ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานนี้อย่างไรบ้างเท่านั้น

ในการจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ครั้งนี้ ข้าพเจ้าในนามสั่งการเลขาธิการ ม.จ.ร. ได้ไปร่วมประชุมคณะกรรมการจัดการแสดงและการประกวดด้วยผู้หนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นเกียรติของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่นิพระเพียงรูปเดียวเท่านั้นที่ได้รับอาราธนาให้เป็นกรรมการตัดสินประกวดหนังสือเนื่องในงานนี้ ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง การประชุมเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๐๐ เป็นการประชุมครั้งสุดท้ายของคณะกรรมการชุดนี้

นอกจากนั้น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ได้รับงบประมาณส่วนหนึ่ง ซึ่งก็ไม่กี่พันบาท เพื่อใช้จ่ายในการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับกิจกรรมของมหาจุฬาฯ ที่ท้องสนามหลวง ซึ่งเราได้นำเอาพระบรมฉายาลักษณ์ของรัชกาลที่ ๙ ซึ่งเป็นภาพสีน้ำมันขนาดใหญ่ไปประดิษฐานไว้ด้วย ในฐานะเป็นผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยแห่งนี้ นอกจากนั้น ก็มีภาพแผนผังและสถิติต่าง ๆ เช่น แผนภูมิเกี่ยวกับจำนวนนิสิตนักเรียนที่มาจากจังหวัดต่าง ๆ เราทำเป็นแผนที่ขนาดใหญ่ และมีติดหลอดไฟสีต่าง ๆ ทุกจังหวัดที่มีนิสิตนักเรียนมาเรียนที่มหาจุฬาฯ ซึ่งในตอนนั้นดูเหมือนจะมีเกือบทุกจังหวัดแล้ว มีแผนภูมิเกี่ยวกับการแสดงสถิติของนิสิตนักเรียนประจำปี ตั้ง

๑๓๔

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ มีแผนผังการบริหารงานของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แผนผังและแผนภูมิต่าง ๆ เหล่านี้ อาจารย์ผาด แก้วสีปลาด แห่งกรมชลประทาน ได้ให้ช่างของกรมชลประทานมาช่วยทำให้ในเวลานอกเวลาราชการ โดยซื้อไม้อัดมาทาสีทำขอบอย่างดีทีเดียว นับว่าทุนเงินไปได้มาก เพราะเราให้ค่าแรงเป็นรายวัน และเขาก็ทำงานให้ด้วยศรัทธาจริง ๆ แผนภูมิต่าง ๆ เหล่านี้ดูเหมือนยังปรากฏอยู่เสมอในทุกวันนี้ นอกจากนั้น เราก็นำเอกสารต่าง ๆ หลักสูตร ตลอดจนปริญาบัตร พดปริญา ยามปริญา และหนังสือที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ทั้งหมด ไปเผยแพร่ในงานนี้ด้วย ข้าพเจ้าเองก็ได้พิมพ์บทความต่าง ๆ ที่ได้เคยเขียนลงในนิตยสารต่าง ๆ แจกเป็นธรรมเนียมการในนามของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แต่ใช้ทุนส่วนตัว โดยโรงพิมพ์เขาคิดค่าพิมพ์ให้เป็นพิเศษ เพราะเคยเขียนเรื่องให้เขาโดยไม่ได้รับปัจจัยค่าเขียนเลย ข้าพเจ้าได้พิมพ์หนังสือช่วยเผยแพร่ประมาณ ๔-๕ เรื่อง ทำให้คนได้รู้จักมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อีกมาก เรามีเจ้าหน้าที่ไปประจำอยู่ตลอดเวลา เพื่อชี้แจงให้ผู้สนใจได้ทราบถึงกิจการต่าง ๆ ของเรา เพราะในสมัยนั้น ยังไม่ค่อยมีใครรู้จักมากนัก การจัดคอกไม้ และประดับตกแต่ง ก็ได้พวกลูกศิษย์จากโรงเรียนต่าง ๆ ที่เคยไปอบรมสั่งสอนมา มาช่วยทำ เพราะในตอนนั้น ยังไม่มีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ในบริเวณลานอโศก วัดมหาธาตุ เราก็ได้จัดงานขึ้นเป็นพิเศษอีกต่างหาก โดยคุณจรูญ แสงจำพาด แห่งกรมชลประทาน ได้เป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์ ในการจัดสร้างเวทีสำหรับการอภิปรายขึ้นที่บริเวณลานอโศกนั้น นิสิต นักเรียน ทุกชั้น ทุกแผนก ได้ให้ความร่วมมือในการประดับตกแต่งสถานที่ ทั้งในบริเวณ ม.จ.ร. และที่โรงปะรำท้องสนามหลวง อย่างพร้อมเพรียงกัน

วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๐๐ อันเป็นวันเริ่มต้นงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษนี้ เวลา ๑๙.๐๐ น. พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นเจ้าภาพจัดอาหารเลี้ยงคณะผู้แทนจากประเทศญี่ปุ่น

ณ ตำหนักสมเด็จฯ วัดมหาธาตุ เมื่อคราวฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

ในภาพ ศาสตราจารย์ ดร. สุวิทย์ เอ. โสเดกเกอร์ ที่ปรึกษามหาจุฬาลง

กำลังสนทนากับนายห้าง ศรีวิจารณ์ อธิบดีกรมการศาสนา

กิจกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของมหาจุฬาฯ

ก็คือ อริการบตีและเลขาธิการจะนำเจ้าหน้าที่และอาจารย์ นิสิตนักเรียนไปทำสามัคคีธรรม

ถวายสักการะแด่พระมหาเถระในเทศกาลเข้าพรรษาทุกปี

ในภาพกำลังเข้าถวายสักการะแด่สมเด็จพระวันรัต สังฆนายก ที่วัดเบญจมบพิตร

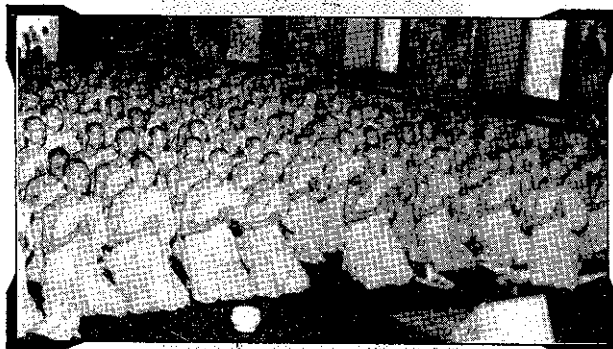

พระศรีสุธรรมมุนี เลขธิการ

กำลังถวายสักการะแด่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสระเกศ

คณะเจ้าหน้าที่ อาจารย์ นิธิคนักเรียน
กำลังฟังโอวาทจากสมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม พุทฺธสโร) วัดอนงคาราม

ก่อนถวายสักการะ อธิการบตี เลขานุการ เจ้าหน้าที่ อาจารย์ ครู นิธิคนักเรียน
กำลังกล่าวคำสวดเจริญพระพุทธมนต์ที่พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (โสม อนุโม) วัดสุทัศนเทพวราราม กำลังให้โอวาท

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๓๕

องค์สภานายกในสมัยนั้น ได้มาเป็นประธานในการเปิดงานในบริเวณมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อสภานายกได้จัดรูปเขียนนำที่ประชุมบูชาพระรัตนตรัยแล้ว พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระทักษิณวราภัย (ต่อมา คือ พระธรรมวราภัย) อธิการบดี ได้ถวายรายงานการจัดการงานของ ม.จ.ร. รวมทั้งการจัดให้มีการอภิปรายปัญหาธรรมด้วย จบแล้ว องค์สภานายกกล่าวตอบ แล้วเปิดงานต่อจากนั้น อธิการบดีได้กล่าวสัมโมทนียกถาต่อคณะกรรมการและสุภาพชนที่ได้มาฟังการอภิปราย

ในการจัดให้มีการอภิปรายในครั้งนี้ นับว่าจัดในรูปแบบใหม่ คือ ก่อนจะเปิดงาน ได้มีการบรรเลงเครื่องสายซึ่งได้รับความอุปถัมภ์จาก นายธนิชอยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากรในสมัยนั้น โดยได้จัดนักเรียน ร.ร. นาฏศิลป์ที่เราไปช่วยอบรมศิลปกรรมให้เป็นประจำมาช่วย

ในระหว่างการอภิปราย ก็มีรายการดนตรีสลับการอภิปรายตลอดเวลา จนถึง ๒๔:๐๐ น. จึงปิดงาน ปรากฏว่า มีประชาชนผู้สนใจมาฟังการอภิปรายอย่างคับคั่ง และในการอภิปรายนี้ ก็ได้รับความร่วมมือจากท่านผู้สนใจอื่นมาร่วมอภิปรายและซักถามปัญหาเป็นจำนวนมาก เจ้าหน้าที่ฝ่ายมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้รับมอบหมายให้ร่วมอภิปรายและตอบปัญหา ก็มีพระมหาพนัส จิตตทโม พระมหาสำเริง อานนุโท พระมหาโสตา มนุตาโม พระมหาสุใจ ธรรมวฑฺฒโน เป็นต้น และข้าพเจ้า

ในวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๐๐ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา ข้าพเจ้าได้เป็นผู้แสดงปาฐกถาธรรมเรื่อง “วันวิสาขบูชา” ณ เวทีอภิปรายปัญหาธรรม เมื่อเวลา ๑๙:๑๕ น. คืนนี้ ไม่มีการอภิปรายปัญหาธรรม เมื่อปาฐกถาจบแล้ว ก็ได้ชักชวนพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ไปร่วมเวียนเทียนและฟังเทศน์ตามประเพณีนิยม ที่วัดมหาธาตุ หรือจะเป็นวัดอื่นใดก็ได้ตามอัธยาศัย

วันที่ ๑๔ - ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๐ ก็มีการอภิปรายปัญหาธรรมที่เวที

๑๒๖

มหาจุฬารูปในอศิต

อภิปรายปัญหาธรรมทุกคืน บางคืนก็มีการแสดงปาฐกถาธรรมด้วย อย่างในคืนวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พระมหามันัส จิตตทโม เป็นผู้แสดงปาฐกถาเรื่อง “การศึกษาพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน” เมื่อเวลา ๒๐:๐๐ น. จบแล้วจึงมีการอภิปรายปัญหาธรรม

คืนวันที่ ๑๖ พฤษภาคม เวลา ๒๓:๓๐ น. สภานายกและอธิการบดีได้มาเยี่ยมที่อภิปรายปัญหาธรรม แล้วอธิการบดีได้อาราธนาองค์สภานายกกล่าวสัมโมทนิยกถา ต่อคณะกรรมการจัดงานและท่านสาธุชนทั้งหลายที่มาร่วมในงานนี้ ทำให้เห็นการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้เยาว์ และระหว่างเจ้าหน้าที่ ครูอาจารย์กับนิสิตนักเรียน

คืนสุดท้าย คือ วันที่ ๑๘ พฤษภาคม คุณสุภัทรา สิงหลกะ (ปัจจุบันเป็นคุณหญิง) ซึ่งเกิดศรัทธาเลื่อมใสในการทำงานเผยแผ่ธรรมของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำกัปปิยภัณฑมาบำรุงการเผยแผ่ของ ม.จ.ร. เป็นจำนวนเงิน ๒,๕๐๐ บาท องค์สภานายกได้เป็นผู้กล่าวอนุโมทนา เฉพาะคืนนี้ไม่มีคนตรีสลบอย่างเคย งานได้ดำเนินอยู่จนถึง ๒๔:๐๐ น. ข้าพเจ้าในฐานะสั่งการเลขาริการ ได้กล่าวอนุโมทนาต่อท่านสาธุชนทั้งหลาย ที่ได้ให้ความร่วมมือกับ ม.จ.ร. ในการจัดให้มีการอภิปรายนี้โดยตลอดมา แล้วก็ปิดงานในนามของ ม.จ.ร.

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม พวกเราก็ไปช่วยกันเก็บวัสดุสิ่งของต่าง ๆ ที่นำไปแสดง ณ ห้องสนามหลวง จนเสร็จในตอนบ่ายประมาณ ๑๕:๐๐ น.

นับว่าการจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษของเรา ซึ่งได้ลงทุนไปน้อยมากนั้น ได้ผลเกินค่า เพราะทำให้ประชาชนทั่ว ๆ ไปที่มาร่วมงาน ณ ห้องสนามหลวง แล้วก็มักเข้ามาที่มณฑปและโบสถ์วัดมหาธาตุ แล้วก็มาที่บริเวณเวทีอภิปรายธรรมของมหาจุฬาฯ ทุกคืนจึงปรากฏว่า มีผู้มาฟังการอภิปรายปัญหาธรรมแน่นขนัดไปหมด และเราได้นักเรียนโรงเรียน

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๑๓๗

ศึกษานารีฝึกปฏิบัติ ๆ หลายคนมาช่วยชักถามปัญหาธรรม เช่น คุณเสริมศิริ เจริญพานิช คุณพิมพ์า บริบาลบุรีภัณฑ์ เป็นต้น ทำให้การอธิบายและชักถามปัญหามีรสชาติเข้มข้นมาก ส่วนที่เราต้องลงทุนมากเป็นพิเศษก็มีอยู่เพียงรายการเดียว คือ หนังสือ “อนุสรณ์มหาจุฬาฯ ฉบับครบรอบ ๒๕ พุทธศตวรรษ” ซึ่งได้รวบรวมบทความที่มีค่าไว้มาก หน้าปกสีเหลือง มีตรา ม.จ.ร. ขนาดใหญ่ตรงกลาง ซึ่งข้าพเจ้าได้รับบัญชาจากอธิการบดีให้จัดทำให้อย่างเต็มที่ นับว่าเป็นหนังสือหน้าพอสมควร แต่เมื่อพิมพ์เสร็จแล้ว ไม่ทราบว่าจะเบิกเงินที่ไหนเป็นค่าพิมพ์ เพราะงบประมาณที่จะใช้จ่ายในมหาวิทยาลัยก็ไม่ค่อยจะมีอยู่แล้ว ที่ขายได้บ้างก็ไม่คุ้มทุน เลยต้องติดค้างโรงพิมพ์ อยู่หลายปี เจ้าของโรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์ คือ คุณชื่น แจ่มคำขำ ก็ตีเหลือเกินไม่ได้ทวงถามเลย

เรื่องที่มีผู้วิพากษ์วิจารณ์กันมาก อันเนื่องมาจากการตอบปัญหาที่เวทีอภิปรายปัญหาธรรมนั้น ก็คือ เรื่อง “สมณศักดิ์” ซึ่งคุณเสริมศิริ เจริญพานิช นักเรียนโรงเรียนศึกษานารี เป็นผู้ถามว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างไร และข้าพเจ้าเป็นผู้ตอบ ส่วนจะตอบว่าอย่างไรนั้น เป็นเรื่องยาวมาก ถ้าหากมีเวลา จะได้เขียนเล่าสู่กันฟังต่อไป เรื่องนี้ทำให้พระผู้ใหญ่ นับตั้งแต่สมเด็จพระวันรัตสังฆนายก วัดเบญจมบพิตร (ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช) ลงมาสนใจกันมาก และได้มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ทางหนังสือพิมพ์อีกด้วย

ผลที่ได้รับทางอ้อมจากงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษครั้งนี้ก็อย่างหนึ่ง ก็คือ หนังสือวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (Bulletin) ซึ่งเกี่ยวกับการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาในฉบับที่แล้วนั้น แม้ว่าเราจะปรับปรุงหลักสูตรเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ยังหาเงินมาพิมพ์ไม่ได้ เพราะเพียงแต่จะใช้เวลาวันหนึ่ง ๆ ก็ไม่ค่อยจะพออยู่แล้ว จะนับว่าเป็นโชคดีหรือนิมนต์ดีของมหาจุฬาฯ หรืออย่างไรก็ไม่ทราบ เพราะหลังจากเสร็จงาน

๑๓๘

มหาจุฬารูปในอดีต

แล้วไม่กี่วัน ทางกรมการศาสนาที่แจ้งมาว่า ทางราชการได้ถวายจุปัจจัยแก่พระที่ไปสวดมนต์ฉันเพลที่ปะรำพิธี ณ ห้องสนามหลวง ในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษนี้ รูปละ ๒๕ บาท เจ้าหน้าที่ อาจารย์ ครู นิสิต และนักเรียน มหาจุฬาฯ ซึ่งได้รับอาราธนาไปร่วมในงานนี้มีถึง ๖๗๔ รูป จึงได้ปัจจัยรวม ๑๖,๘๕๐ บาท เมื่อเราได้ปัจจัยรูปละ ๒๕ บาท โดยไม่คาดฝันเช่นนี้ ข้าพเจ้าก็ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่คณะกรรมการนิสิตและหัวหน้าชั้นทั้งหมดว่า เมื่อเราได้ “ลาภลอย” มาอย่างนี้ ควรจะร่วมกันทำอะไรเป็นอนุสรณ์สักชิ้นหนึ่ง ซึ่งจะเป็นการเชิดชูศักดิ์ศรีและเกียรติคุณของมหาจุฬาฯ ที่รักของเรา ข้าพเจ้าได้เสนอให้ทุกคนร่วมกันบริจาคเงินคนละ ๒๕ บาทที่จะได้รับนี้ เป็นทุนพิมพ์หนังสือวารสารเกี่ยวกับหลักสูตรนั้นออกมา ทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อเผยแพร่ไปทั่วโลก แต่ทั้งนี้ต้องขอความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่ ครู อาจารย์ นิสิต และนักเรียนทุกรูปก่อน ที่ประชุมก็มีมติเป็นเอกฉันท์เห็นชอบด้วย ข้าพเจ้าจึงได้นำเรื่องนี้มาชี้แจงและขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ ครู อาจารย์ นิสิต นักเรียนทุกรูป ในเวลาให้โอวาทหน้าหอสมุด ม.จ.ร. ก่อนที่จะเข้าเรียน แต่ได้มีข้อแม้ว่า ถ้าผู้ใดมีความจำเป็นปรารถนาจะขอปัจจัย ๒๕ บาทไปก็ได้ และให้มาติดต่อกับข้าพเจ้าโดยตรง ปรากฏว่า นิสิต นักเรียน และเจ้าหน้าที่ ครู อาจารย์ทุกรูป ซึ่งต่างก็มีความรัก และเห็นอกเห็นใจเจ้าหน้าที่ และอยากเห็นความสำเร็จก้าวหน้าของ ม.จ.ร. ร่วมกัน ต่างก็ยินดีเสียสละเงินรูปละ ๒๕ บาทนั้นเป็นเอกฉันท์ ไม่มีใครมาเบิกเงินคืนเลยแม้แต่รูปเดียว ทั้งๆ ที่ได้เปิดโอกาสไว้ให้ ๑๐ วัน

เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็ได้ปรึกษากับ ศาสตราจารย์คุร์ต เอฟ. ไฮเดกเกอร์ อาจารย์ธนรรค วันแจ่มศรี และอาจารย์ผาด แก้วสีปลาด ว่าเราควรเริ่มพิมพ์วารสารหลักสูตรของมหาจุฬาฯ ได้แล้ว ในที่สุด ก็เลือกพิมพ์ที่โรงพิมพ์ศิวะพร ซึ่งมีฝีมือการพิมพ์ดีเยี่ยมแห่งหนึ่ง แล้วพวกเราช่วยการตรวจ

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๑๓๙

พิสูจน์อักษรอย่างละเอียดลออ จะตรวจก็ครั้ง ๆ เขาก็ไม่ว่า แต่เขาคิดค่าแก้ทุกครั้ง ในที่สุดหนังสือก็สำเร็จออกมาเป็นรูปเล่มที่สวยงามปกสีปน และจากหนังสือนี้เอง เมื่อเราส่งนิสิตของเราที่เรียนจบแล้วไปขอเรียนต่อตามมหาวิทยาลัยในต่างประเทศทุกประเทศ พอเขาเห็นหลักสูตร เขาก็ยอมรับเราเข้าศึกษาทุกแห่ง นับว่าท่านทั้งหลายที่ร่วมเสียสละในครั้งนั้น ได้มีส่วนสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่มหาจุฬาฯ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม จึงสมควรจะจารึกความดีของท่านเหล่านั้นไว้ให้ปรากฏ ณ ที่นี้ด้วย อย่าลืมว่ามหาจุฬาฯ สมัยนั้น ไม่เหมือนมหาจุฬาฯ สมัยนี้ มหาจุฬาฯ สมัยนั้นยังยากจนมาก แต่พวกเราก็ไม่จนน้ำใจ ! พวกเรายอมเสียสละทุกอย่างเพื่อมหาจุฬาฯ อันเป็นที่รักของเรา และก็เพราะพลังภายในอันมหาศาลของพวกเรานี่เอง ที่ทำให้มหาจุฬาฯ ได้ยืนหยัดมาได้จนถึงทุกวันนี้.

ตอนที่ ๑๕

ยุคเสริมสร้างพลัง

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นต้นมา เจ้าหน้าที่ชั้นบริหารมหาจุฬา ฯ ที่ถือว่าเป็นวงในจริง ๆ ล้วนเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขมหาจุฬา ฯ ทั้งสิ้น และคณะกรรมการนิสิตรุ่นต่อ ๆ มา เมื่อจบการศึกษาแล้ว ก็ได้มีโอกาสเข้าร่วมบริหารงานของมหาวิทยาลัยบ้าง เป็นครูอาจารย์ในแผนกต่าง ๆ บ้าง ในฐานะที่เจ้าหน้าที่ ครู อาจารย์ทั้งหลาย โดยเฉพาะที่เป็นพระล้วนแต่เป็นเพื่อนฝูงกันบ้าง เป็นครูอาจารย์และศิษย์กันมาบ้าง ทำให้การบริหารเต็มไปด้วยความราบรื่น บรรยากาศในการทำงานของเรา ก็เหมือนอยู่ในท่ามกลางไฟ ๆ น้อย ๆ นั้นเอง เพราะพวกที่จบมาก่อนก็ถือว่าเป็น “รุ่นพี่” แม้อาจจะมียายุ

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๑๔๑

น้อยกว่า “รุ่นน้อง” ก็ตาม เราถือโอกาสในด้านการศึกษา ในสมัยที่เราเป็นคณะกรรมการนิสิตร่วมกันนั้น เราก็พยายามให้นิสิตทุกชั้นเข้ามาร่วมเป็นกรรมการด้วย เวลาถึงงานอนุสรณ์ครบรอบปีการศึกษาของเรา เราก็พยายามให้นิสิตนักเรียนทุกแผนกทุกชั้นร่วมเป็นกรรมการแผนกต่าง ๆ นอกจากนั้นเราก็ได้อาราธนาและเชิญบุคคลภายนอกซึ่งมีความปรารถนาดีต่อมหาจุฬาฯ มาเป็นปีปรึกษาและเป็นกรรมการในการจัดงานแต่ละครั้ง โดยเฉพาะบรรดาพระเถรานุเถระในวัดมหาธาตุ ซึ่งเราถือว่าเป็นผู้มีส่วนในการเสริมสร้างมหาจุฬาฯ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แม้ท่านจะมีได้เข้ามาปฏิบัติบทบาทในการบริหารและการสอน แต่พวกเราก็ให้ความเคารพนับถือ และขอคำปรึกษาหารือจากท่านอยู่เสมอมา จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพวกเราชาวมหาจุฬาฯ กับบรรดาพระเถรานุเถระในวัดมหาธาตุเป็นไปด้วยดี เสมือนผู้ใหญ่กับผู้น้อยตลอดมา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารมหาวิทยาลัยกับคณะกรรมการนิสิตนักเรียนมหาจุฬาฯ ก็เป็นไปด้วยดี เมื่อภายในของเราเต็มไปด้วยความสงบสุขเช่นนี้ พวกเราก็มีโอกาสมิ่วเวลาว่าง พอที่จะใช้สมองช่วยกันคิดสร้างสรรค์มหาจุฬาฯ อย่างเต็มที่ พวกเราต่างสำนึกอยู่เสมอว่า “มหาจุฬายากจน” พวกเราจึงเต็มใจเสียสละเพื่อกิจการมหาจุฬาฯ ทุกอย่าง เพราะถ้าเราไม่ช่วยกันแล้ว ใครเล่าเขาจะมาช่วยเรา

ยุคนี้จึงเป็นยุคเสริมสร้างพลังภายในของมหาจุฬาฯ ให้เข้มแข็ง พร้อมกันนั้นก็ขยายพลังของเราออกไปให้เป็นที่รู้จักกันในภายนอกให้มากที่สุดที่จะทำได้ อาจเป็นเพราะความจนของเรานี้แหละ ที่ทำให้พวกเรารักกัน สามัคคีกัน ไม่มีการแก่งแย่งกัน พลังสร้างสรรค์ของแต่ละคนจึงได้รวมเป็นพลังมหาศาล ที่จะผลักดันมหาจุฬาฯ นาวาให้แล่นฝ่าคลื่นลมที่พัดมาทุกทิศทุกทางไปได้โดยสวัสดิภาพ

ในด้านวิเทศสัมพันธ์ หรือการติดต่อกับต่างประเทศ เราก็เริ่มทำ

๑๔๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

งานกันอย่างเข้มแข็ง เช่น เราได้แต่งตั้ง ศาสตราจารย์ ดร. ครุฑ เฟล โลเดเกอร์ เป็นที่ปรึกษาฝ่ายต่างประเทศ ได้อาจารย์ภุณณ กุศลาลัย เป็นผู้ติดต่อประสานงานและเป็นล่ามได้เป็นอย่างดีในด้านที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นเราก็ได้ อาจารย์ เสฐียร พันธะธิ เป็นล่ามให้ การทำงานของพวกเราในระยะนี้รู้สึกว่ “ตึกคัก” มาก เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของมหาจุฬาฯ ก็เริ่มมีบทบาทเดินทางไปติดต่อกับชาวต่างประเทศ ในต่างแดนบ่อยขึ้น หรือชาวต่างประเทศก็ได้มาเป็นแขกเป็นอาคันตุกะของมหาจุฬาฯ อยู่ไม่ขาด เช่น เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๐๑ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระพุทธปาพจนบดี) สังฆมุนีว่าการองค์การปกครอง และสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในสมัยนั้น พร้อมด้วย พระมหามณีส จิตตโม อาจารย์มหาจุฬาฯ และนายวิโรจน์ บุญประสิทธิ์ ไวยาวัจกร ได้เดินทางรอบโลก เพื่อไปร่วมประชุมขั้นสุดท้ายของขบวนการ เอ็ม.อาร์.เอ. เป็นเวลารวม ๔๗ วัน กลับถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๐๑ นับว่าเป็นเกียรติของมหาจุฬาฯ ที่สภานายกมหาจุฬาฯ และอาจารย์มหาจุฬาฯ ได้เดินทางไปร่วมประชุมกับบุคคลสำคัญๆ ในระดับโลกครั้งนี้ ผู้ที่เป็นล่ามก็เป็นพระเจ้าหน้าทีมมหาจุฬาฯ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ไทยเริ่ม “ออกโรง” แสดงความรู้ความสามารถให้ปรากฏแก่ชาวโลกบ้างแล้ว

นอกจากนั้น เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๐๑ คณะที่ปรึกษาของมหาจุฬาฯ ได้ประชุมร่วมกันกับเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิอาเซียในประเทศไทย เพื่อพิจารณาให้ทุนแก่บัณฑิตพุทธศาสตร์แห่งมหาจุฬาฯ ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยจะให้ทุนในการศึกษารูปละ ๒ ปี ต่อมาในวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๐๑ คณะที่ปรึกษากับคณะบริหารมหาจุฬาฯ ได้ประชุมร่วมกัน เพื่อพิจารณาเรื่องทุนการศึกษาที่ประชุมได้พิจารณาตกลงให้ข้าพเจ้าได้รับทุนไปศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกาเป็นเวลา ๒ ปี นอกจากนั้น ที่ประชุมยังได้พิจารณาส่งเจ้าหน้าที่มหาจุฬาฯ ไปประชุมสภาประวัติศาสตร์ศาสนา

มหาจุฬารูปในอิตาลี

๑๔๓

ในประเทศญี่ปุ่นอีกเรื่องหนึ่ง และในที่สุดได้ลงมติมอบหมายให้ อาจารย์ เสฐียร พันธรังษี เป็นผู้แทนไปร่วมประชุมในนามมหาจุฬาฯ

ท่านผู้อ่านบางท่านคงไม่เคยได้ยินชื่อ ขบวนการ เอ็มอาร์.เอ. มาก่อน ขบวนการนี้เป็นขบวนการคิดอาวุธทางด้านศีลธรรม เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ในโลก โดยจะเอาศาสนาเข้ามาช่วยผดุงศีลธรรมของโลก คำว่า เอ็มอาร์.เอ. ย่อมาจากภาษาอังกฤษว่า Moral Re-Armament โดยขบวนการนี้ได้เชิญนักศาสนาจากทั่วโลกมาร่วมประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อขจัดความขัดแย้งกันในทางการเมืองซึ่งอาจนำไปสู่สงครามโลกครั้งที่ ๓ ได้ ข้าพเจ้าจะขอยกข้อความจากจดหมายขององค์สภานายกที่ได้เขียนจากนิวยอร์กมาถึงอธิการบดีมหาจุฬาฯ โดยเล่าเรื่องกิจกรรมที่ได้ทำไปแล้ว พร้อมทั้งความหวังโยที่พระเดชพระคุณท่านมีต่อมหาจุฬาฯ ดังนี้

“ขณะนี้ กำลังพักทำศาสนกิจอยู่ที่นครนิวยอร์ก ณ บ้านพักของขบวนการ เอ็มอาร์.เอ. วันที่ ๒๗ จะได้ข้ามมาเกาะอังกฤษ แล้วต่อไปฝรั่งเศส เบลเยียม เยอรมัน สวิต เมื่อเสร็จการประชุมใหญ่ที่สวิตแล้วก็จะได้เดินทางกลับ ถ้าเวลายังเหลืออยู่ก็จะได้แวะชมประเทศต่าง ๆ ในระหว่างทางตามสมควร

เมื่อแรกไปถึง ได้พักร่วมการประชุมอยู่ที่เกาะแมคกินนอร์ จนถึงวันที่ ๑๒ เดือนนี้ วันที่ ๑๓ เดินทางไปเมืองคิทรอย รัฐมิชิแกน อันเป็นเมืองเจริญด้วยอุตสาหกรรม วันที่ ๑๔ ไปกรุงวอชิงตัน จนถึงวันที่ ๒๒ จึงได้เดินทางไปนครนิวยอร์ก

เกาะแมคกินนอร์ตั้งอยู่ในทะเลสาบมิชิแกนตอนปลาย ขึ้นอยู่กับรัฐมิชิแกน นับเป็นเหนือสุดของสหรัฐ เขตติดต่อกับประเทศแคนาดา มีอากาศหนาวจัด ถ้าถึงฤดูหนาว ทะเลสาบบางตอนแข็งจนเดินได้ แม้ในฤดูร้อนของเขายังมีน้ำเย็นอยู่ เราถึงกับตัวแตกเหมือนฤดูหนาวบ้านเรา

๑๔๔

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดังนั้น โดยปรกติกะณะนี้ พวกผู้ดีเขาจึงสร้างเป็นที่พักสำหรับตากอากาศในฤดูร้อน มีบ้านใหญ่โตสวยงามเต็มเกาะ เกือบได้กับหัวดินหรือบางส่วนของเรา มีตลาดขายของ มีโรงแรมขนาดใหญ่ แต่ไม่มีรถยนต์ เขาใช้รถม้ากันเป็นพื้น แม้ที่สุครธมบรรทุก ทราบว่าเขารักษาไว้เป็นแบบโบราณ ให้ใช้ได้แต่รถม้าเท่านั้น

สำนักงานของขบวนการ เอ็ม. อาร์. เอ. ก็ไปสร้างอยู่ที่มุมเกาะ ชายฝั่งทะเลสาบด้านเหนือ มีตึกพักแรม ๒ ตึก แต่ละตึกยาวเหยียด บางตอน ๒ ชั้น บางตอน ๓ ชั้น ทั้งหมดคนได้ประมาณ ๒ พัน มีหอประชุมและโรงครัวกับโรงละคร แต่ละอัน ๆ นั้น กว้างขวางสะอาดงดงาม เหมาะแก่คนทุก ๆ ชั้น แต่ก็เป็นการสุจริตที่เราจะทำได้ถึงอย่างนั้น เมื่อนึกเทียบกับสำนักวิปัสสนาของเราแล้วคิดกันไกลมาก ว่าถึงความมุ่งหมายแล้วทำนองเดียวกัน ถ้าเราสามารถสร้างวัดธรรมนิมิต เมืองชลได้อย่างเขาแล้ว ก็จะตรงกันและประเสริฐอย่างยิ่ง เขามีการประชุมในระหว่างเดือนพฤษภา - มิถุนาทุก ๆ ปี ก็เพื่อต้อนรับหรือให้ตรงกับฤดูตากอากาศ เพื่อให้คนไปตากอากาศได้ถือโอกาสได้ร่วมปฏิบัติในสำนักของเขา มีอาการเสมือนเป็นโรงแรมไปในตัว ต่างแต่คนที่ไปพักนั้นไม่ต้องเสียเงินโดยการเรียกรถยนต์ สุดท้ายใครจะศรัทธาบริจาคร่วมการกุศลของเขา

การประชุม วันหนึ่งมี ๓ เวลา ภาคเช้า สาย เย็น กับตอนกลางคืน มีแสดงละครหรือฉายภาพยนตร์เกี่ยวกับการส่งเสริมศีลธรรมทุกคืน วิธีประชุมมีการนั่งสงบบ้าง ประธานเสนอให้หัวหน้าแต่ละประเทศหรือผู้ทรงวิทยาคณณัติกันแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับหลักธรรม ๔ ประการของเขาเป็นพื้นบ้าง และมีการร้องเพลงสลับจาก นับว่าเป็นของแปลกอยู่

เรามีโอกาสได้พูดหลายหน สังเกตเห็นคนทั้งหลายชื่นชมยินดีทุกครั้ง เขาถวายการวะเราเป็นอย่างดีและเหมาะสมยิ่ง โดยเฉพาะด้าน

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๔๕

เกี่ยวกับวินัยนิยมของเรา เขาปฏิบัติตนองด้วยคารวะทุกอย่าง แม้คนต่าง
ชาติต่างศาสนา ก็ยินดี และคารวะในเราเป็นพิเศษทั่วถึงกัน เพราะมีคน
แปลกตาในสังคมแต่เราเพียง ๒ รูปเท่านั้น นับว่าได้ผลสมความมุ่งหมาย
หลายประการ เป็นที่น่าดีใจอยู่

วันแรกไปถึงกรุงวอชิงตัน ได้พบกับ ดร. ไกลเคเกอร์ ณ ที่พัก คือ สำนั
งานผู้ดูแลนักเรียนไทย ดร. ดีใจมาก สนทนากันอยู่เกือบ ๔ ชั่วโมง จึงได้กลับ
บ้านพักแกลอยู่ห่างจากกรุงไปมากหลาย ๑๐ ไมล์ ต่อมาวันหลังได้พบอีกเป็น
ครั้งที่ ๒ พร้อมทั้งภริยาคด้วย แม้ภริยาก็คือกศิจเป็นพิเศษ เขาทั้งสองมีภาระ
ร่วมกับสมาคมศูนย์พุทธศาสนาเถรวาทด้วย ท่าน ดร. กำลังชวนขยายหา
ทางช่วยเหลือเราอยู่อย่างไม่ลดละ ทราบว่าได้รวบรวมหนังสือไว้ได้มากแล้ว
ทั้งสองจะยื่นกะยออยากให้เราไปเยี่ยมบ้าน แต่โอกาสไม่อำนวยเลยไม่ได้ไป
สังเกตดูทั้งสองยังนึกถึงเมืองไทย นึกถึงเราอยู่มาก เขาอยากให้เราไป
อเมริกาเหลือเกิน ส่วนการที่จะไปติดต่อกับองค์การกุศลนั้น ก็ได้โอกาส
เพราะอยู่ห่างไกลกันมาก ทั้งเราก็มิมีเวลาจะไป จึงเป็นแต่ได้ฝากความคิด
เห็นไว้กับ ดร. ไกลเคเกอร์ เท่านั้น

พระแก้วเรือนทองเสมาธรรมจักร ที่นำไปมอบเป็นของขวัญแก่ ดร.
แฟรงค์ บุคแมน นั้น นับว่าเป็นของแปลกและเด่นในที่ประชุม ทำให้คนทั้ง
หลายชื่นชมยินดีมาก รู้สึกขอบคุณอย่างพิเศษ แต่คุณอัญชันย์ ที่อุทิศสาค
ชวนขยายช่วยอุปถัมภ์ให้เป็นผลสำเร็จ ถ้าได้ไปเห็นด้วยตา ก็คงจะปีติยินดี
มาก ดร. แฟรงค์ คิดไว้ที่คือเสียเป็นประจำ เมื่อวันเราไปลากลับนั้น ก็ยัง
เห็นคิดประจำอยู่ กุศลใดอันจะพึงมี ขอให้คุณอัญชันย์ได้มีส่วนแห่งกุศลนั้น
ด้วยทุกประการ

รู้สึกคิดถึงและเป็นห่วงถึงเรื่องนักเรียนและการสร้างโรงเรียน ไม่
ทราบว่าจะได้ดำเนินการกันไปได้แค่ไหนอย่างไร หวังว่าเจ้าคุณคงได้เอาใจ

๑๔๖

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ใส่เป็นพิเศษ ในขณะที่ผมไม่อยู่ ขอให้สอบถาม เจ้าคุณวัดสังเวช หรือคุณ
เสวตร ฯ หรืออธิบดีกรมการศาสนา แล้วช่วยเร่งรัดให้ดำเนินไปตามกาลด้วย

โต๊ะนักเรียนและห้องเรียนที่ขอยืมไว้แล้วนั้น หวังว่าคงเรียบร้อย ขอ
ให้ควบคุมดูแลครูและนักเรียนอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะที่วัดพระเชตุพน ฯ
นั้นน่าเป็นห่วงอยู่มาก เพราะใกล้ตา ให้เตือนคณะกรรมการบริหารแล้ว ๆ
เล่า ๆ เพื่อป้องกันไว้เสียก่อน ความจริงก็น่าเห็นใจเจ้าคุณอยู่ เพราะมีภาระ
มากอย่าง

การไปต่างประเทศครั้งนี้นับว่าได้ผลหลายประการ ตั้งแต่ต้นแต่ได้รู้
เห็นสิ่งที่ไม่เคยเห็น ได้ช่วยขบวนการ เอ็ม.อาร์.เอ. สมเจตนาดีของเขา ได้
ประกาศให้โลกได้รู้จักพระพุทธสงฆ์ไทยรวมทั้งคนไทยด้วย เราไปที่ไหน มี
คนคอยมองด้วยความใส่ใจ ที่กล้าก็เข้ามาถาม ว่าเราคือใคร ได้เผยแผ่พระ
พุทธธรรมตามสมควร ได้เห็นหนทางที่ควรจะทำโครงการอย่างไรในอนาคต
สำหรับชาวอเมริกันและยุโรปกับพระพุทธศาสนา ฯลฯ

พระมหามานัส นายวิโรจน์ มีความปกติสุข และได้รับการต้อนรับอย่าง
สะดวกสบาย พระมหามานัสทำหน้าที่ล่ามได้ดีพอให้สำเร็จประโยชน์ นาย
วิโรจน์ก็เป็นไวยาวัจกรที่มีเกียรติ เหมาะสมแก่ภาวะของเรา มั่นใจว่าทั้งหมด
ไม่เป็นที่เหยียดหยามของชาวตะวันตกแน่”

นอกจากนั้น องค์สถานายก ในฐานะสังฆมนตรีว่าการองค์
การปกครอง ยังได้มีหนังสือกราบเรียน สมเด็จพระสังฆนายกในสมัยนั้น (คือ
สมเด็จพระวันรัต ปลอด กิตติโสภณมหารัชมังคลาจารย์ วัดเบญจมบพิตร ต่อมาได้รับสถาปนา
เป็นสมเด็จพระสังฆราช) เกี่ยวกับการเดินทางไปร่วมการประชุมของขบวนการ
เอ็ม.อาร์.เอ. ซึ่งได้เดินทางผ่าน มนิลา โตเกียว แอนกอร์เรต ซีแอตเติล
ชิคาโก ตามลำดับ จนถึงแหล่มชิคา เกาะแมกกินอร์ มลรัฐมิชิแกน ประเทศ
สหรัฐอเมริกาอันเป็นสถานที่ประชุมของขบวนการเอ็ม.อาร์.เอ. เมื่อวันที่ ๓๐

มหาวิทยาลัยในอดีต

๑๔๗

พฤษภาคม ๒๕๐๑ ซึ่งได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดียิ่ง มีพระภิกษุฝ่ายเถรวาท ไปร่วมประชุมครั้งนี้เพียง ๒ รูป คือ องค์สมณายกกับพระมหามณัส จิตตทโม เท่านั้น เริ่มประชุมเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๑ เมื่อประธานที่ประชุม กล่าวแนะนำแล้ว ที่ประชุมได้ให้เกียรติแก่คณะสงฆ์ไทยและประเทศไทย มีการปรบมือต้อนรับ และดนตรีบรรเลงเพลงไทย การประชุมส่วนใหญ่แสดง ถึงผลแห่งหลักธรรม ๔ ประการ คือ “สัจจะ บริสุทธิ จาคะ เมตตา” ซึ่งผู้เสนอ ได้เห็นหรือปฏิบัติมาแล้วให้ที่ประชุมทราบ

ต่อมา เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๑ องค์สมณายก พร้อมทั้งพระครู ศรีวิเทศธรรมคุณ วัดเวฬุราชิน ธนบุรี พระมหามณัส จิตตทโม พระสังฆา- จิตสละ ชาวลังกา และพระปัญญวฑฺฒโฒ ชาวอังกฤษ ได้ร่วมกันจัดให้มีการ อุปสมบทชาวเยอรมัน ๒ พี่น้องฝาแฝด ขึ้นที่สถานเอกอัครราชทูตไทย ประจำกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ คนพี่ชื่อ วันเทอร์ คนน้องชื่อ กีนเทอร์ ทั้งสองพี่น้องนี้ได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรจากพระภิกษุชาวอังกฤษมา ก่อนแล้ว มีศรัทธาเลื่อมใสปรารถนาจะอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธ- ศาสนามานานแล้ว แต่ไม่สามารถจะอุปสมบทได้ เพราะขาดองค์สงฆ์ที่จะทำ การอุปสมบท และได้รอโอกาสมานานเป็นเวลาแรมปี สามเณรทั้ง ๒ รูป นั้นได้ติดต่อกับพระครูศรีวิเทศธรรมคุณ ให้ช่วยกราบเรียนองค์สมณายก เพื่อรับเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ ในที่สุดก็ได้ประกอบพิธีอุปสมบทให้เป็น ที่เรียบร้อย โดยองค์พี่ได้รับฉายาว่า วิมล โอองค์น้องได้รับฉายาว่า ชุมิโก ใน การนี้ปรากฏว่า อุบาสกอุบาสิกาและสมาชิกพุทธสมาคมในกรุงลอนดอน มีความยินดีและให้ความสนับสนุนกิจการนี้ด้วยดี โดยเอกอัครราชทูตไทย ม.ล.ปึกทิพย์ มาลากุลรับเป็นผู้อุปถัมภ์เป็นเจ้าภาพจัดงานร่วมกับบุคคลสำคัญ อื่น ๆ อีก เช่น หลวงปราโมทย์จรรยาวิภาช ทุตทหารบก ทุตทหารเรือ ทุต ทหารอากาศ และข้าราชการสถานทูตไทยทุกคนได้ให้ความอุปถัมภ์งานนี้ เป็นอย่างดี ตลอดถึงประชาชนชาวไทยในกรุงลอนดอน มีเจ้านายหลาย

๑๔๘

มหาจุฬารูปในอดีต

พระองค์ เจ้าหน้าทีกองการกระจายเสียง ป.ป.ช. และนักเรียนไทย ก็ได้มาร่วมงานอย่างใกล้ชิด ในงานครั้งนี้ ได้มีแขกทั้งที่เป็นชาวพุทธและมิใช่ชาวพุทธมาร่วมอนุโมทนาประมาณ ๒๐๐ คน ยิ่งความตื่นเต้นให้เกิดแก่บรรดาชาวต่างประเทศซึ่งไม่เคยพบเห็นพิธีกรรมนี้เป็นอย่างยิ่ง นับว่าองค์สถานายกของเราได้ทำหน้าที่ที่ไม่เคยมีพระสงฆ์ไทยได้เคยทำมาก่อนเลย

ในด้าน อาจารย์เสฐียร พันธรัณย์ ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้แทนมหาจุฬาฯ ไปร่วมประชุมสภาประวัติศาสตร์ศาสนาที่ญี่ปุ่น ได้ออกเดินทางไป เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๐๑ เป็นเวลา ๒ สัปดาห์ และได้เดินทางกลับมาถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๐๑ อาจารย์เสฐียร ได้แจ้งให้ทราบว่า บรรดาภาคในที่ประชุมเต็มไปด้วยมิตรภาพและความสดชื่น ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้เข้าประชุมประมาณ ๖๐๐ คน และมาจากประเทศต่าง ๆ นับถือศาสนาต่าง ๆ ทั่วโลก แม้กระนั้น การประชุมก็เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นการประชุมเรื่องศาสนาล้วน ๆ ไม่มีการยกปัญหาทางการเมืองเข้ามาพูดกันเลย ต่อมาเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๐๑ มหาจุฬาฯ ได้เชิญอาจารย์ เสฐียร พันธรัณย์ แสดงปาฐกถาเรื่อง “การประชุมสภาประวัติศาสตร์ศาสนาระหว่างชาติ ครั้งที่ ๔” ณ คำนหนักสมเด็จพระวัดมหาธาตุ ปรากฏว่า มีภิกษุสามเณรและประชาชนมาร่วมฟังมากมาย

“คำนหนักสมเด็จพระวัดมหาธาตุ” นับว่ามีบทบาทสำคัญต่อความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และเป็นไปของมหาจุฬาฯ มาโดยตลอด คู่กับพระอุโบสถวัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นที่ที่ประกอบพิธีเปิด-ปิดการศึกษาของมหาจุฬาฯ มาโดยตลอดเช่นกัน จึงควรที่พวกเราทั้งหลายจะได้รำลึกถึงบุญคุณของสถานที่แห่งนี้ให้มาก.

ตอนที่ ๑๖

ยุคเสริมสร้างพลัง (ต่อ)

โดยทีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้พิจารณาเห็นว่า การที่นิสิตนักเรียนของมหาจุฬาฯ ต้องไปซื้อเครื่องเขียนแบบเรียนและอุปกรณ์การศึกษาต่าง ๆ ตามร้านค้าภายนอกมหาวิทยาลัยนั้น บางครั้งก็ดูไม่เหมาะสม เพราะต้องจับจ่ายเงินทอง ซึ่งผู้ได้พบเห็นบางคนก็อาจเห็นว่า “ไม่เคร่งครัดในพระวินัย” และคู่ออกจะประเจิดประเจ้อเกินไป ตามปรกติแผนกต่างๆ ของมหาวิทยาลัย ก็ได้อำนวยความสะดวกให้แก่นิสิตนักเรียนอยู่บ้างแล้ว เช่น หัวหน้าแผนกต่างๆ จะไปติดต่อหาซื้อหนังสือแบบเรียนและสมุดมาจำหน่ายให้แก่นิสิตนักเรียนในราคาที่ถูกลงกว่าตามร้านค้า รายได้ที่จะพึงมีพึงได้ในงานนี้ ก็เอาไว้ใช้จ่ายในแผนกของตน ๆ ซึ่งปรากฏว่า คราวหนึ่ง พระมหาเสรี

๑๕๐

มหาจุฬารูปในอดีต

สุกฤษฎโม ได้ไปซื้อหนังสือจาก “สื่อการค้า” ที่ฝั่งธนบุรี ขากลับนั่งรถสามล้อ (ชนิดคนถีบ) ข้ามมาฝั่งพระนคร เพราะเหตุที่บรรทุกหนังสือแบบเรียนมา มากพอขาดสะพานมาฝั่งพระนคร ไม่ทราบว่าจะคนถีบรถทำท่าไหนเข้าหรือ เพราะน้ำหนักมันกดคันมามาก ปรากฏว่ารถสามล้อพลิกคว่ำ ท่านมหาเสรี ถึงกับแขนหัก ต้องเข้าเผือกอยู่นานทีเดียว

มหาจุฬารูป ได้คำนึงถึงสวัสดิภาพของเจ้าหน้าที่ และต้องการให้ มหาวิทยาลัยมีร้านค้าของตัวเองขึ้นเป็นเอกเทศ ทั้งยังจะเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่นิสิตนักเรียน และช่วยให้ครูประเจิดประเจื่อน้อยลง จึงได้ ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการแผนกจัดหาและจำหน่ายแบบเรียนขึ้นคณะ หนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๐๑ โดยมีข้าพเจ้าเป็นประธานกรรมการ มี พระมหาโสตา มนุฑาโม พระมหาชูศักดิ์ อุดดกกุลโส พระมหาบุญถือ กิจติวิโร เป็นกรรมการ พระสุนทร จันทูปโม ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของ พระเดชพระคุณท่าน เจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ เป็นกรรมการและเลขานุการ มีอาจารย์สนิท เทวรินทร์ภักดี เป็นผู้จัดการ และมีอาจารย์รัตน์ ปาณพล เป็นสมุห์บัญชี โดย ให้คณะกรรมการชุดนี้ดำเนินการจัดหาและจำหน่ายตำรับตำรา ทั้งที่เป็น ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ตลอดจนอุปกรณ์การศึกษาอื่น ๆ ขึ้นใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีสำนักงานและร้านค้าอยู่ที่ชั้นล่างของตึก โรงเรียนเล็กไสยจิตร ซึ่งก็คือที่มหาจุฬารูปบรรณาการทุกวันนี้นั่นเอง

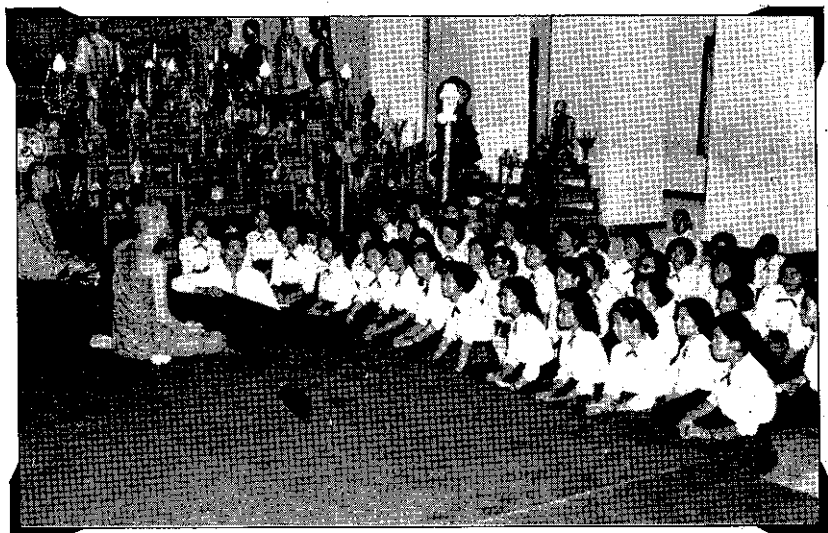
คณะกรรมการชุดนี้ ได้เริ่มงานแบบ “จับเสือมือเปล่า” เพราะ ทางมหาวิทยาลัยไม่มีงบประมาณเพื่อการนี้เลย ดู ๆ จะเป็นมหาวิทยาลัย ที่แปลกอัศจรรย์แห่งหนึ่งของโลก ก็คือ มีโครงการอะไรต่ออะไรมากมาย เช่น งานเผยแผ่ธรรม งานโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ งานแผนกจัดหาแบบ เรียน ฯลฯ แต่ไม่เคยมีงบประมาณให้หรือช่วยเหลือเลย แต่เราก็ทำกันมาได้ ทุกโครงการ และทำได้ค่อนข้างดีเสียด้วย ทั้งนี้ ข้าพเจ้ากลับเห็นไปว่า การ ที่เราได้รับมอบหมายให้ทำงานชิ้นใหญ่ ๆ โดยไม่มีงบประมาณให้ (เพราะ

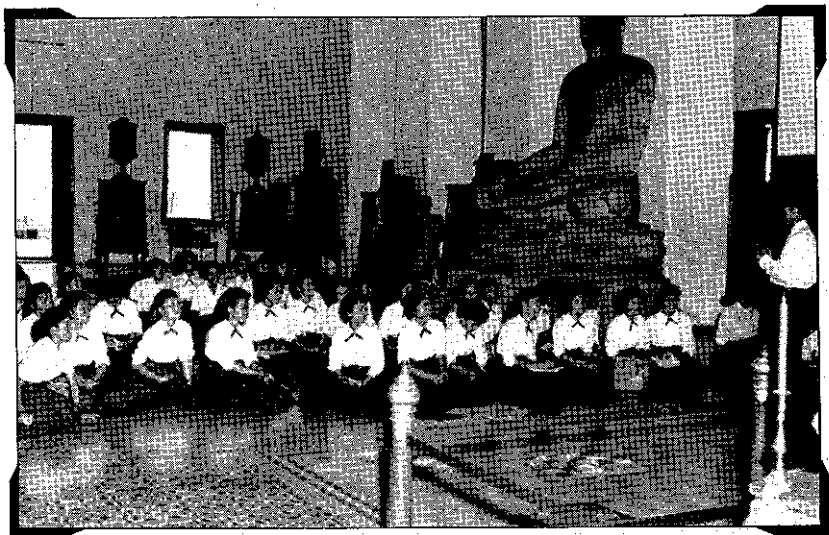
นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าชมห้องสมุดหาจุฬาย

อาจารย์ชนรศ วันแจ่มศรี กำลังอธิบายเรื่องการจัดห้องสมุดหาจุฬาย

นักเรียนโรงเรียนการเรือนพระนคร (ปัจจุบัน คือ วิทยาลัยครูสวนดุสิต)
กำลังฟังคำบรรยายเรื่องการเจริญวิปัสสนากรรมฐานในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ กำลังชี้แจงเกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

มหาจุฬารูปในอศิต

๑๕๑

ความจริงไม่มีเงินจริง ๆ) นั้น เท่ากับเป็นการทดสอบความสามารถของลูก ๆ ม.จ.ร. ว่าจะมีความสามารถแค่ไหนเพียงใด ในเมื่อพ่อแม่คือ ม.จ.ร. ได้ ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แล้ว จะมีปัญญานำความรู้เหล่านั้นไป สร้างสรรค์งานต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์แก่มหาจุฬารูป สังคม ประเทศชาติ และศาสนา ได้หรือไม่ พวกเราผู้รักภาคภูมิใจที่ผู้หลักผู้ใหญ่ให้เกียรติ และ เชื่อในความรู้ความสามารถของเรา เราจึงได้มาปรึกษากันจะอย่างไรต่อไป ในตอนแรก ๆ ก็สั่งหนังสือจากบริษัทห้างร้านต่าง ๆ แบบ “เครดิต” ซึ่ง ตอนนั้นก็ไม่ค่อยจะมีมากนัก แต่เพราะได้ผู้จัดการซึ่งเคยเป็นครูมาหลายสิบปี เป็นผู้กว้างขวางมาก และได้เลขาการซึ่งมีศิลปะในการติดต่อกับ บริษัทห้างร้านต่าง ๆ ผสมกัน จึงทำให้งานแผนกจัดหาและจำหน่ายแบบเรียนดำเนินไปได้ด้วยดีพอสมควรในระยะแรกๆ นอกจากนั้น ยังได้ทำตัวเป็นเสมือน “สำนักพิมพ์” พิมพ์แบบเรียนและหนังสือประกอบ หลักสูตรใน ม.จ.ร. ตลอดจนหนังสือประเภท “ศาสนบันเทิง” อีกหลายเล่ม เช่น “วิชา ศาสนา” ซึ่งข้าพเจ้าได้เขียนไปประกอบการบรรยายตามหลักสูตรประโยคครูประถมและมัธยม ที่ ร.ร. การเรือนพระนคร (ปัจจุบัน คือ วิทยาลัยครูสวนดุสิต) “พิธีกรรม” และ “เสียงศีลธรรม” ของ อาจารย์แปลก สนธิรักษ์ “ปฐมสมโพธิกถา” ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส “ศาสนบันเทิง” ของ อาจารย์ประพัฒน์ ศรีณรงค์ “เมื่อเราบวช” ของ ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์เป็นต้น ซึ่งเป็นการลงทุนแบบไม่ต้องเสียค่าต้นฉบับ จะให้ก็ได้ ไม่ให้ก็ได้ และส่วนใหญ่ดูเหมือนจะไม่ค่อยได้กัน นับว่ากิจการของแผนกนี้ ก็เจริญก้าวหน้ามาพอสมควร แต่ต่อมา เมื่อข้าพเจ้าได้เดินทางไปดู การศึกษาที่ประเทศศรีลังกาและไปประกอบศาสนกิจที่อินโดนีเซียเป็นเวลา ๕ เดือน ตอนนั้น พระมหาพนัส จิตตทโม ได้เป็นผู้สั่งการเลขาธิการแทน ข้าพเจ้า ซึ่งในระยะนี้ได้เกิดมีเรื่องยุ่งๆ ภายในมหาจุฬารูป อยู่หลายเรื่อง ด้วยกันรวมทั้งแผนกจัดหาด้วย ทำให้กิจการแผนกจัดหาซึ่งทำท่าจะไปได้ดี

๑๔๒

มหาจุฬาวาไนอดีต

ก็กลับทรุดลง เนื่องจากการบริหารผิดพลาดและความไม่สุจริตบางประการ หนังสือต่าง ๆ ที่เลขานุการได้นำไปติดต่อกับขายตามร้านและสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ก็ไปเก็บเงินไม่ได้ เพราะหลักฐานต่าง ๆ หายไปหมด ส่วนหนังสือต่าง ๆ ที่ห้างร้านทั้งหลายนำมาฝากไว้ เรามีหลักฐานมาขอรับเงิน เรามีหน้าที่ต้องจ่ายอย่างเดียว ไม่มีโอกาสรับ ทั้ง ๆ ที่เราเห็นหนังสือของเราวางขายอยู่ในร้านต่าง ๆ แต่เราไม่มีหลักฐานจะไปเอาคืนหรือไปเก็บเงินเขา เพราะอะไร ๆ ในตอนนั้นอยู่ที่เลขานุการคณะกรรมการไปหมด ผู้ที่ทำหน้าที่ประธานแทนข้าพเจ้าก็วางใจเลขานุการมากจนเกินไป ในที่สุดก็เกิดความวุ่นวาย คล้าย ๆ มีการทุจริต “คอร์รัปชั่น” ขึ้นในแผนกจัดหา แต่ก็ไม่สามารถจะแก้ไขอะไรได้ เพราะไม่มีพยานหลักฐานอะไรเพียงพอ ทำได้อย่างดีก็เพียงปลดกรรมการและเลขานุการออกเท่านั้นเอง นี่แหละเป็นผลของการทำงานที่ไม่ได้เอาบุคคลที่เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของมหาจุฬาฯ มาทำงาน เราจึงไม่ทราบว่าเขาจะมีความรักมหาจุฬาฯ แค่ไหนเพียงใด บางทีเราอาจคิดว่าเป็น “นักบุญ” ก็กลับกลายเป็น “คนบาป” หรือเป็น “กระสือ” ที่คอยดูดเลือดเราไปก็ได้ บทเรียนนี้มีค่ามาก โปรดจำไว้ให้ดี !

ปัญหาที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือ “พุทธจักร” ซึ่งเป็นนิตยสารรายเดือนของมหาจุฬาฯ ออกติดต่อกันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ แล้ว ปรากฏว่าบทความต่าง ๆ ใน “พุทธจักร” สมัยแรก ๆ นั้นล้วนมีประโยชน์มาก ถ้าใครไม่เคยอ่านก็ควรไปหาอ่านเสียบ้าง จะได้ความรู้ต่าง ๆ มากมาย “พุทธจักร” เวลานั้นตีพิมพ์เพียง ๑,๐๐๐ เล่ม ก็ปรากฏว่าเหลืออยู่มากมาย ทั้ง ๆ ที่ต้องออกின்றหนาการไปนับเป็นจำนวนร้อย ๆ แล้วผู้ที่เป็นหัวเรียวหัวแรงในการจัดทำ “พุทธจักร” ก็คือ พระมหาบุญเลิศ ทอดสฤทธิ ต่อมาได้เป็นพระราชอาคันตุกะที่ “พระศรีสุธรรมมุนี” และเป็นเลขาธิการมหาจุฬาฯ ปัจจุบันก็คือ ท่านเจ้าคุณพระธรรมมหาวิภาวดีศรี ซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา อินเดีย ท่านมีศิลปะในการทำหนังสืออย่างหาตัวจับได้ยาก แต่

มหาจุฬาวา ในอดีต

๑๕๓

เพราะเราคงไม่มีงบประมาณเพื่อการนี้โดยเฉพาะอย่างเดียวกับโครงการอื่น ๆ ที่ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายก็ได้ เรื่องนี้ข้าพเจ้าไม่ทราบเรื่องราวโดยละเอียดเลย ข้าพเจ้าเองสมัยที่เป็นนิสิต ก็ได้เขียนและแปลเรื่องลง “พุทธจักร” อยู่บ่อย ๆ ได้มีโอกาสศึกษาวิธีการทำหนังสือจากท่านอยู่มากมายทีเดียว โดยเฉพาะ “พุทธจักร” ปี พ.ศ. ๒๔๙๗ - ๒๔๙๘ รู้สึกว่าจะสวยสดมากเป็นพิเศษ หน้าปก ก็หลากหลาย ตามวิสัยของผู้ทำหนังสือ ก็อยากเห็นหนังสือที่ตนทำออกมาสวยงาม บางทีก็สั่งโน่นสั่งนี่ทั้ง ๆ ที่เงินก็ไม่ค่อยจะมี ผลจึงปรากฏในภายหลังว่า มหาจุฬาฯ ต้องเป็นหนี้โรงพิมพ์ประยูรวงศ์ ๆ อยู่หลายหมื่นบาท ในเรื่องนิตยสาร “พุทธจักร” นี้โดยเฉพาะ

ก่อนที่จะพูดถึงการปรับปรุง “พุทธจักร” ขอชี้แจงสักหน่อยว่า “พุทธจักร” ซึ่งเดิมพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนีเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการจัดทำนั้น เมื่อท่านได้ขอลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการ เพราะมีความเห็นขัดแย้งกับประธานนิสิต คือ พระมหาสำเริง อานนุโก แล้วต่อมาท่านก็วางมือ “พุทธจักร” ไปด้วย พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระทักษิณวรนายก ในฐานะหัวหน้าแผนกเผยแผ่ของมหาจุฬาฯ จึงได้แต่งตั้ง “คณะผู้จัดทำ” ขึ้นมาคณะหนึ่ง ดังที่ท่านได้เขียน “แถลงเหตุพุทธจักร” ไว้ในนิตยสาร “พุทธจักร” ปีที่ ๑๑ เล่ม ๑-๓ มกราคม-มีนาคม ๒๕๐๐ ดังนี้

“พุทธจักร เป็นนิตยสารของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ถือกำเนิดเกิดขึ้นมา เพราะอาศัยมหาจุฬาลงกรณฯ เป็นเรือนร่างของแม่ ในวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งในหลายข้อ ก็เพื่อให้พุทธจักรนี้เป็นสะพานสื่อแสดงกิจการเกี่ยวกับการศึกษาของมหาจุฬาลงกรณฯ หวังให้พุทธจักรนี้เป็นสื่อสัมพันธ์กับบรรดาท่านพระเถระานุเถระแห่งคณะสงฆ์ไทยทั่วสังฆมณฑล ทั้งในสายการศึกษา การปกครอง การเผยแผร์ และการสาธารณูปการ และสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์อื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการ

๑๕๔

มหาจุฬาฯ ในอดีต

ศึกษา

การจัดออกหนังสือพุทธจักรนี้ ขึ้นอยู่ในหน้าที่ของกรรมการ สภามหาจุฬาลงกรณฯ ในกองวิชาการ อันมีท่านพระเถระมากท่านเป็น กรรมการ โดยตรงเป็นหน้าที่ของหัวหน้าแผนกเผยแผ่ เป็นผู้รับผิดชอบใน กิจการส่วนนี้ และหน้าที่นี้ก็มักจะได้แก่ท่านผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง กับมหา จุฬาลงกรณฯ โดยตรง

ตั้งแต่ฉบับ พ.ศ. ๒๔๙๙ มาถึงบัดนี้ พุทธจักรมิได้ออกมาให้ เป็นไป ตามกำหนด สัปดาห์เสมอมา และก็เป็นเวลานาน ๆ เสียด้วย เป็นเหตุให้ท่าน ผู้มีความปรารถนาดีจำนวนมาก ได้ตามถึงด้วยวาจาบ้าง ส่งลายลักษณ์ อักษรมาถึงบ้าง น้อยท่านที่มีหนังสือมาในลักษณะตัดพ้อต่อว่าก็มีอยู่บ้าง พุทธจักรเลิกแล้วหรือ ? พุทธจักรติดหล่มโคลนล่อหมุนไปไม่ไหวหรือ ? พุทธจักรในนามคณะสงฆ์ไทยสิ้นฝีมือแล้วหรือ ? อะไร ๆ ทำนองนี้ รู้สึกว่ามีใจปรารถนาดีเป็นทุนเดิมอยู่ทั้งนั้น ซึ่งเราพุทธจักรขอขอบพระคุณ เป็นอันมาก

หลายครั้งหลายคราว ที่เจ้าหน้าที่ได้บันทึกชี้แจงมายังบรรดา ท่านสมาชิกและท่านผู้มีไมตรีจิต ให้ได้โปรดทราบว่าเป็น ความล่าช้าของ พุทธจักร เป็นด้วยสาเหตุอะไร ? การชี้แจงนั้น เกือบ ๆ จะเป็นการ “แก้ตัว” อันใคร ๆ จะพึงให้อภัยมิได้แล้ว แต่....ถึงกระนั้น พุทธจักรก็จำต้องชี้แจง แทบทุกครั้งที่หนังสือได้ถูกผลิตออกมา เป็นหน้าที่โดยศีลธรรม เจ้าหน้าที่ ต้องชี้แจงให้ท่านได้โปรดทราบเช่นนั้น

การทอดตัวเข้ามารับใช้ในนามของศาสนานั้น ย่อมต้องอาศัยมูลฐาน แห่งความเสียสละเป็นที่ตั้ง อาศัยความมานะอดทนเป็นเรื่อใจ อาศัย กัลยาณจิตที่มีอยู่ต่อคณะสงฆ์ไทยเป็นพลังงาน อาศัยการถึงผลเลิศ “ใน ส่วนธรรม” เป็นจุดหมายปลายทาง ผู้สนองงานของพระศาสนา จึงยาก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๕๕

อย่างยิ่งที่จะได้รับผลตอบแทนเป็นอามิสโดยที่กฎธรรมเวทนีย แต่....ผลตอบแทนนั้น ย่อมได้รับในรูปแห่งความอิมเอมใจว่า ได้สนองคุณพระศาสนา ตามควรแก่ฐานะแล้วเท่านั้น

โดยประการที่แถลงนั้น หวนมาพิจารณาตุกิจการพุทธจักร อันขึ้นอยู่กับการพระศาสนา ในนามของคณะสงฆ์ไทย มูลฐานแห่งความเสียสละของคณะผู้จัดทำ มิเป็นทุนเดิมอยู่เป็นอันมากแล้ว แต่ความเสียสละของผู้สืบทอดพุทธจักรนั้น จะมีประโยชน์สำเร็จอันสมบูรณ์มิได้เลย หากขาดกำลังร่วมจากทุก ๆ ฝ่าย เรา....หมายถึงกำลังอุปถัมภ์อุปการะ ที่จะได้มาเพื่อการชุบชีวิตพลอยเลี้ยงให้พุทธจักรมีชีวิตชีวาอยู่ได้ อันนี้เป็นสาเหตุสำคัญประการแรก ที่ทำให้พุทธจักรต้องล่าช้า จะสิ้นชีวิตชีวาไปแล้ว

ค่าใช้จ่ายประจำเดือนอันต้องสิ้นไปในการสร้างพุทธจักรให้เกิดขึ้นมานั้น ต้องคิดลบทุกเดือน พุทธจักรคิดลบมากขึ้น พันธะในทางหนี้สินก็มากขึ้น เราเกรงว่าพุทธจักรจะเป็นเสมือนบุคคลล้มละลายในวันหน้า จึงไม่พร้อมที่จะบีบบังคับให้พุทธจักรเกิดมาเสนอสนองท่านได้ถึงไม่มีมือให้ทันกาลแต่ละเดือน เมื่อได้แก้ไขพันธะแต่ละเดือนพอคลี่คลายลงได้บ้าง จึงสามารถที่จะปล่อยพุทธจักรให้มาเยือนเฝ้าเยี่ยมถึงท่านได้ สถานะที่เป็นจริงของพุทธจักรมีอยู่อย่างนี้ ท่านผู้หวังดีต่อพุทธจักรคงตระหนักแก้ไขได้ดี และคงให้อภัย ด้วยเหตุนี้แหละ....ความล่าช้าของพุทธจักร จึงยังไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงได้ แต่ใคร ๆ ก็มีพึงปรารถนาที่จะให้พุทธจักรต้องมาถึงแก่ภรรณภาพลงในเหตุอันไม่ควรที่จะเรียกว่า “สุตวิสัย” ประการใด ๆ เลย

ทุกสิ่งทุกอย่าง ในทุก ๆ วิถีทาง ที่สามารถจะปลูกเสกคณบันดาลให้พุทธจักรยืนยงคงอยู่เป็นคู่กับเกียรติศักดิ์ของมหาจุฬาลงกรณฯ ของคณะสงฆ์ไทยได้แล้ว โดยประการนั้น ๆ มโนปณิธานของเราจักไม่ยอมลดละเป็นอันขาด เราไม่ต้องการให้พุทธจักรจากพวกเราไป เราต้องการให้พุทธ-

๑๕๖

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จักรอยู่เป็นมงคลมิ่งขวัญของพวกเรา ให้ยาวนานที่สุดที่จะนานได้ เฉพาะอย่างยิ่ง แก่ชาวสมาชิกในเครือ ม.จ.ร. ทุก ๆ ท่าน เราจะไม่ให้ความจำเป็นประการใด ๆ อันอยู่ในเหตุที่จะแก้ไขได้มาเป็นเครื่องบั่นทอนมโนปณิธานของเราเป็นอันขาด เว้นแต่....แต่จะเป็นไปตามกฎที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีเกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรปรวนในท่ามกลาง ในที่สุดย่อมถึงความสูญสลาย พุทธจักรก็ตกอยู่ในกฎความจริงข้อนี้เช่นเดียวกัน แต่ยังไม่ถึงยอดแห่งความสูญสลาย

พุทธจักรในปีที่ ๒๕ พุทธศตวรรษนี้ ออกมาถึงมือท่านได้ในรูป “ยูโน” คือ ต้องใช้พลังงาน “สท = บวก” คือเราจำเป็น จำใจ ต้องบวก ๑.๒.๓ (ประจำเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์-มีนาคม) เป็นยูโนหนึ่ง บวก ๔.๕.๖ (เมษายน-พฤษภาคม-มิถุนายน) เป็นอีกยูโนหนึ่ง เพื่อให้คงความเป็น ยูโน ในรูปคล้ายองค์การสหพุทธจักร มิฉะนั้น พุทธจักรก็เดินตามกันไม่ทันเดือน ไม่ทันปี ที่ต้องสหกันเข้าเช่นนี้ก็เพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจ อำนาจกาลเวลา บังคับพุทธจักรให้หลอมตัวเข้ากันเช่นนั้น เราหวังว่า พุทธจักรฉบับประจำเดือนกรกฎาคมจะเป็นอิสระเสรีแก่ตัวได้มากขึ้น ท่านสมาชิกผู้มีไมตรีจิตทั้งหลาย คงจะไม่ทักท้วงว่า อัตราค่าบำรุงของท่านควรจะคิดลบให้ท่านลงไปอีกกระมัง ใครที่จะขอให้ท่าน “หักใจ ทำบุญ” เสียเถิด หากท่านจะมีอุปาทานเช่นนั้น หากจิตดวงนี้มิได้มีแก่ท่าน พุทธจักรขออนุโมทนาสาธุ

โดยเหตุที่นิสิต ม.จ.ร. ได้สำเร็จเป็นพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) ถึง ๓ รุ่นแล้ว และโดยที่ท่านเหล่านี้ก็อยู่รับสนองภารกิจการศึกษาใน ม.จ.ร. ข้าพเจ้าในฐานะหัวหน้าแผนกเผยแผ่ รับผิดชอบอยู่กับพุทธจักรโดยตรงปรารถนาให้พุทธจักรมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงมอบหมายอำนาจผลิตพุทธจักรให้อยู่ในโอบอัมของพุทธศาสตรบัณฑิตคณะหนึ่ง

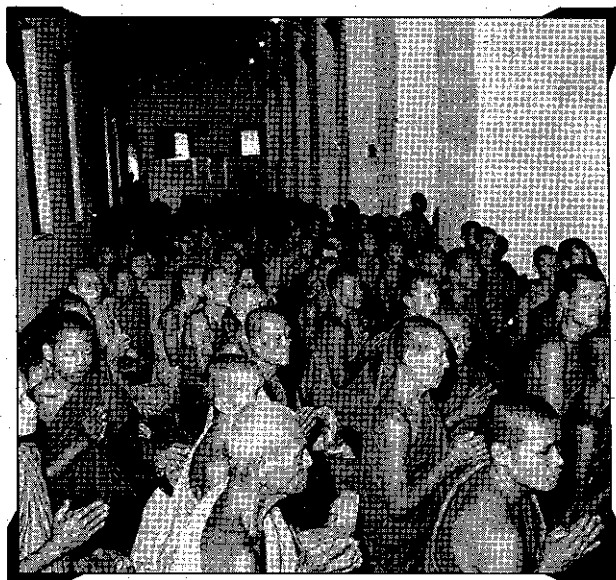
สมเด็จพระวันรัต
(ปลด กิตฺติโสภณมหาเถร
ต่อมาได้รับสถาปนาเป็น
สมเด็จพระสังฆราช)
มาเป็นประธานในการประชุมที่
พระอุโบสถวัดมหาธาตุ

พระพิมลธรรม (อาสภเถร
ต่อมาได้รับสถาปนาเป็น
สมเด็จพระพุฒาจารย์)
.สภานายก กำลังกล่าวถวายรายงาน
ต่อสมเด็จพระสังฆนายก

พระอุคมวิชาญาณเถระ
(ต่อมา คือ พระธรรมธีรราชทูต)
กำลังบรรยายเกี่ยวกับการ
เจริญวิปัสสนากรรมฐาน
ให้เจ้าหน้าที่ นิสิต นักเรียน
และญาติโยมฟัง
ในพระอุโบสถวัดมหาธาตุฯ

พระเถระ นิสิตนักเรียน
กำลังฟังคำบรรยายและรับพร
ในตอนสุดท้าย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๕๗

ซึ่งประกอบด้วย :-

๑. พระมหาจันทโร จิตฺตโร	ป. ๘; พ.ม.; พ.ร.บ.
๒. พระมหาพนัส จิตฺตโม	ป. ๖; M.A.
๓. พระมหาโสตา มนฺตาโม	ป. ๖; พ.ร.บ.
๔. พระมหาบุญมา มหาวีโร	ป. ๔; อนุ พ.ร.บ.
๕. พระมหาสุริย์ ธรรมธาดา	ป. ๔; พ.ม.; อนุ พ.ร.บ.
๖. พระมหาบุญถิ์ กิตฺติโร	ป. ๔; อนุ พ.ร.บ.
๗. ประธานคณะกรรมการนิสิตพุทธศาสตร์	
๘. หัวหน้าแผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา	
๙. หัวหน้าแผนกบาลีอบรมศึกษา	
๑๐. หัวหน้าแผนกบาลีมัธยมศึกษา	

ให้เป็นผู้ดำเนินการจัดทำพุทธจักรในปี ๒๕๐๐ นี้ ข้าพเจ้าหวังว่า พุทธจักรในความอำนวยความสะดวกที่สามารถของพุทธศาสตร์บัณฑิตเหล่านี้ คงจะได้สิ่งที่ “ใหม่ ๆ” มาสนองท่านหลายอย่าง ทั้งความใหม่ในรูป เรื่อง และรส หากความ “เก่า” ในความล้ำลึกจะพึงมีอยู่อีก ก็ขอได้โปรดรับทราบข้อเท็จจริงดังแถลงเหตุไว้ในเบื้องต้นนั้น และเชื่อมั่นว่า ทุกท่านคงพร้อมที่จะให้อภัย

ประการสุดท้าย ที่ข้าพเจ้าขอโอกาสกล่าวเกริ่นไว้ในที่นี้ด้วยว่า พุทธจักร ปี ๒๕๐๐ นี้ เมื่อได้ปรับปรุงความใหม่ตามแนวคำริสำเร็จแล้ว เราจะได้เรียกร้องความสมานฉันท์จากบรรดาท่าน ศาสตราจารย์ อาจารย์ ครู นิสิต นักเรียน เจ้าหน้าที่ทุก ๆ ฝ่าย ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นี้ เพื่อได้มีส่วนร่วมเสริมสร้างพุทธจักรนี้ให้เป็นสถาบันอันมีรากแก้ว ที่ทุก ๆ คนได้ร่วมกันเพาะปลูกไว้ในรั้วภายใต้ร่มโอศุภ ในนามของ ม.จ.ร. อันมีกุศลเกียรตินี้ให้เป็นการทั่วถึงกันด้วย

๑๕๘

มหาวิทยาลัยในอดีต

ขออนุโมทนาและขอบใจทุก ๆ ท่าน ที่ยังคงมีไมตรีจิตต่อพุทธจักรตลอดมา และหวังว่าคงตลอดไปด้วย”

ปัญหาแรกที่ข้าพเจ้าต้องขบคิดอย่างหนัก ก็คือ จะทำอย่างไร ? เพราะขณะนั้นมหาจุฬาฯ เป็นลูกหนีโรงพิมพ์อยู่หลายหมื่นบาทแล้ว ในที่สุดได้มีการประชุมร่วมกับพระเถระผู้ใหญ่ของมหาจุฬาฯ เพื่อพิจารณาเรื่องนี้ โดยมีสถานนายกเป็นประธาน และมีอธิการบดี กับอาจารย์ที่เป็นคฤหัสถ์ร่วมประชุมด้วย ๒ - ๓ ท่าน เช่น อาจารย์ประหยัด ไพฑูริกุล อาจารย์ผาด แก้วสีปลาด ฯลฯ

ข้าพเจ้าได้เสนอที่ประชุมว่า ในปัจจุบัน เรามีครู อาจารย์ นิสิต และนักเรียน ทุกชั้นทุกแผนก รวมกว่า ๑,๐๐๐ คน และมีสมาชิกประจำอยู่แล้ว ๒๐๐-๓๐๐ คน มีสมาชิกที่เราต้องส่งหนังสือไปกั้นนันทนาการอีกนับเป็นจำนวนร้อย ๆ รวมแล้วก็กว่า ๑,๕๐๐ คน ถ้าหากเราจะให้ครูอาจารย์ที่เป็นพระและนิสิตนักเรียนทุกรูปเป็นสมาชิกพุทธจักรให้หมด เราก็พอจะยืนหยัดอยู่ได้ เพราะมหาจุฬาฯ ก็ได้เก็บค่าเล่าเรียนอะไร พวกเราได้รับความรู้จากมหาจุฬาฯ อย่างชนิดประมาธค่ามิได้ ถ้าปีหนึ่งจะเสียค่าบำรุงพุทธจักรคนละ ๒๕ บาท ก็คงไม่เป็นที่เดือดร้อนนัก ในที่สุด เมื่อที่ประชุมได้ปรึกษารื้อกันโดยรอบคอบแล้ว ก็เห็นชอบกับข้อเสนอของข้าพเจ้า และจากเรื่องนี้องค์ต่อมาทางมหาวิทยาลัยจึงได้ขยายขอบเขตออกไป จนกระทั่งเรียกเก็บค่าบำรุง “เสียงธรรม” และ “อนุสรณ์มหาจุฬาฯ” มาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

เมื่อที่ประชุมได้อนุมัติให้ดำเนินการได้ตามที่ข้าพเจ้าเสนอไปแล้ว เราก็ได้ประชุมคณะกรรมการจัดทำนิตยสาร “พุทธจักร” ต่อไป ที่ประชุมได้พิจารณาเห็นว่า นิตยสาร “พุทธจักร” นั้นเป็นเสมือน “กระบอกเสียง” ของมหาจุฬาฯ ไม่ว่าจะมีการหรือขาดทุน ก็ต้องทำต่อไปให้ได้ แต่ก็ต้องพยายามไม่ให้ขาดทุนได้แหละเป็นดี แม้สถานที่ราชการที่เราออกนิตย-

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๕๙

สารต่าง ๆ มาขึ้น ส่วนมากก็ขาดทุนทั้งนั้น แต่เรามีเงินงบประมาณเพื่อการนี้โดยเฉพาะ บางแห่งก็มีรายได้จากการโฆษณาสินค้าบ้าง แต่ “พุทธจักร” เราไม่มีโฆษณาเลย และไม่มียางขายตามท้องตลาดด้วย ดังนั้น จึงจำต้องมีสมาชิกมาก ๆ บัดนี้ เราได้สมาชิกจากหลายฝ่าย คือ จากครู อาจารย์ นิสิต นักเรียนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑,๐๐๐ เศษ จากสมาชิกหน้าเก่า ๆ โดยมากเป็นเจ้าคณะพระคณาธิการ หรือพวกที่เคยบวชเรียนมานาน ๆ บ้าง และได้สมาชิกหน้าใหม่จากบรรดาผู้เป็น “แฟน” ธรรมวิชัย และตามโรงเรียนต่าง ๆ บ้าง รวมทั้งผู้ที่เราจะต้องส่งหนังสือไปสนับสนุนการบ้าง ก็เป็นจำนวนราว ๆ ๑,๕๐๐ - ๑,๖๐๐ คน เราจึงตกลงกันว่าเมื่อพิมพ์ ๑,๐๐๐ จำหน่ายไม่หมด คราวนี้สั่งพิมพ์ ๒,๐๐๐ เลย ก็นับว่าเป็นเรื่องแปลกดีเหมือนกัน

ในด้านการปรับปรุง “พุทธจักร” ซึ่งเริ่มต้นด้วยคิดลบตั้งหลายหมื่นนั้น เราก็มีมติว่า หน้าปกพุทธจักรที่แล้ว ๆ มา ก็สวยคืออยู่ดอก และเราก็อยากได้หน้าปกสวย ๆ แต่เมื่อเรายังไม่มีเงินเช่นนั้น เราก็ควรเยี่ยมเยียนตัวบ้าง จะทำ “หน้าใหญ่ใจโต” นักไม่ได้ เพราะภาระหนักจะตกแก่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในฐานะจนกรบอบอยู่แล้ว เราเห็นว่าหน้าปกที่แล้ว ๆ มา “กาวาว” ไปสักหน่อย เพราะการใช้หน้าปกหลายสีนั้น ต้องเปลืองค่าบล็อกค่าพิมพ์มากเป็นพิเศษ เราเห็นว่า “หน้าปกนั้นสำคัญไฉน” จึงมีมติว่า เราจะต้องปรับปรุงเนื้อหาภายในเล่มให้ทันสมัยยิ่งขึ้น เพื่อผู้อ่านจะได้ประโยชน์คุ้มค่า ส่วนหน้าปก ก็พยายามใช้บล็อกเดียวตลอดปี และพิมพ์เพียง ๒ สี โดยเปลี่ยนสีไปทุกเดือน พยายามไม่ให้สีซ้ำกัน แม้จะไม่สวยงามอะไรก็ไม่เป็นไร เราจะต้องรักษาสถานการณ์ไว้ให้ดีเสียก่อน เมื่อเราฝึกกล้าหาญแข็งขึ้นเมื่อใด เราก็จะปรับปรุงแก้ไขเมื่อนั้น ในระยะนี้ขอให้ “พุทธจักร” ผ่านวิกฤตการณ์ทางการเงินไปได้เสียก่อน

ต่อมา ในวันเดียวกับที่ทางมหาวิทยาลัยได้ประกาศแต่งตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นประธานคณะกรรมการแผนกจัดหาและจำหน่ายแบบเรียน คือ

๑๖๐

มหาจุฬาวาในอิต

วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๐๑ นั้นเอง ก็มีประกาศแต่งตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นประธาน คณะกรรมการจัดทำนิตยสาร “พุทธจักร” ด้วย โดยมี พระมหามหัส จิตตโม พระมหานคร เขมปาลี พระมหาสำเร็จ อานนโท พระมหาโสภา มนฺตาคโม พระมหาเกี้ยว อุปเสโน (ปัจจุบัน คือ พระพรหมคุณาภรณ์ อติตเลขาธิการ มหาจุฬาฯ) พระมหาชูศักดิ์ อุตตกุลโส พระมหาชินทร์ อจฺจาทโร เป็นกรรมการ พระมหาบุญถือ กิตฺติโร เป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการ ชุดนี้ทำหน้าที่แทนคณะผู้จัดทำซึ่งดำเนินงานมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐

บทความต่าง ๆ ก็มีการปรับปรุงใหม่ เช่น ลงคำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๑ - ภาค ๒ ของ อาจารย์พร รัตนสุวรรณ ต่อไป บทความชุดนี้ได้ลงติดต่อกันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ แล้ว ผู้ที่มาฟังคำบรรยายพุทธปรัชญาที่ แผนกธรรมวิชัย ก็เลยเป็นสมาชิก “พุทธจักร” ไปด้วย มีเรื่อง “อมิตาภะ” ศาสนะบ้านเทิงเกี่ยวกับมหายาน ของ อาจารย์เสฐียร พันธรัณย์ ซึ่งเป็นเรื่องยาวประจำฉบับ คำถามคำตอบเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ภาคอังกฤษ-ไทย ศาสนาต่าง ๆ ซึ่ง มนฺตาคโม ภิภุช แปลลงเป็นประจำ และมีเรื่องของนักเขียนใหม่ ๆ ทั้งที่เป็นศิษย์ ม.จร. และบุคคลภายนอก ตลอดจนบทความเกี่ยวกับธรรมะที่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ เขียน และคณะกรรมการพิจารณา เห็นว่ามีสำนวนดีถึงขนาดก็นำมาลงพิมพ์เป็นต้น ทำให้ “พุทธจักร” ดูคึกคัก และมีชีวิตชีวามากขึ้น สำนักงาน “พุทธจักร” ซึ่งเคยอยู่ที่คณะ ๗ วัดมหาธาตุ ก็ย้ายมาอยู่ที่สำนักงานเลขาธิการ ซึ่งปัจจุบันได้แก่หอสมุดกลาง ม.จร. นั้นเอง นอกจากนั้น ก็มีข่าวคราวทั้งในประเทศต่างประเทศที่ทันเหตุการณ์อีกมากมาย ทำให้ “พุทธจักร” พ้นตัวขึ้นมาได้ และก็ผ่องแผ้วระเหิดคิมบ้าง โรงพิมพ์ประยูรวงศ์ยังคงเป็น “เจ้าหนี้” ที่ดีของเราอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๐๑ จึงได้ย้ายไปหา “เจ้าหนี้” รายใหม่ คือ ไทยสุภกิจการพิมพ์ ถนนสีพระยา พิมพ์ได้ ๓ ฉบับ ก็ย้ายไปโรงพิมพ์ กลุณยปรกรณ์ ถนนอิฐรางค์ ที่นี้พิมพ์ได้ฉบับเดียว ก็ต้องย้ายไปโรงพิมพ์มงคลการพิมพ์ ถนนตานิ บางลำพู

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๑๒๑

พิมพ์ที่ฉะบับเดียว แล้วก็เร่รอนต่อไปยังโรงพิมพ์ประพาสต้น หลังโรงแรมรัตนโกสินทร์ พิมพ์อยู่ที่นั่นได้ ๕ ฉบบ ก็ย้ายไปหาเจ้าหนีใหม่ โรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์ ข้างกระทรวงมหาดไทย ชั่วระยะเวลาเพียงปีเดียว ต้องกลายเป็น “ล้มเหลว” เร่รอนไปถึง ๕ โรงพิมพ์ การหาเจ้าหนีที่ดี ๆ อย่างโรงพิมพ์ประยูรวงศ์นั้นหาได้ยาก ข้าพเจ้าเมื่อเห็นหน้า มหาณอม กลิ่นแก้ว เจ้าของโรงพิมพ์ที่ไรแล้วก็สงสาร เพราะบางทีทางโรงพิมพ์ก็แยเหมือนกัน แต่อาศัยที่เป็นคนวัด ๆ ด้วยกัน ในที่สุด มหาจุฬาฯ กับโรงพิมพ์ประยูรวงศ์ก็ต้องโคจรมาพบกันอีกจนได้ นี่เป็นการ “ผจญภัย” ฉากหนึ่งของ “พุทธจักร” ซึ่งข้าพเจ้าในฐานะเป็นประธานกรรมการรัฐสภานักใจอย่างที่สุด แต่พวกเรา ก็ช่วยกันฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ มาจนสำเร็จ.

ตอนที่ ๑๗

ยศช้าง ขุนนางพระ

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ นี้ พระไทยเราก็คงไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอินเดีย นอกจาก พระมหามนัส จิตตทโม จะเป็นพระไทยรูปแรกที่ได้ปริญญาโท (M.A.) แล้ว ในปีนี้ เราก็คงได้พระมหาบัณฑิตจากอินเดียอีก ๒ รูป คือ พระมหานคร เขมปาลี ซึ่งเคยเป็นนิสิตมหาจุฬาร และเคยเป็นอาจารย์ใหญ่ แผนกบาลีมัธยมมาแล้ว กับ พระมหาชินทร์ สรรค์คำ แห่งสำนักวัดเบญจมบพิตร และต่อมาได้มาเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วย

ความเคลื่อนไหวในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในยุคนี้ รู้สึกว่า คึกคักเข้มแข็งทั้งภายในและภายนอก ในด้านภายใน ข้าพเจ้าก็ได้เล่าไว้ใน

มหาวิทยาลัยในอดีต

๑๒๓

ตอนที่ ๑๕ - ๑๖ แล้ว และพร้อม ๆ กันนั้น เราได้ปฏิบัติการเสริมสร้างพลังภายนอกซึ่งต่อไปจะได้เป็น “กองพลธิการ” ของเรา คือ การสอนศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ ในปีนี้ เราพยายามส่งเสริม นิสิต นักเรียน ทั้งในมหาวิทยาลัย และตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่เราไปอบรมสั่งสอนให้เขียนบทความอิงธรรมะมาลง “พุทธจักร” ข้าพเจ้าเป็นประธานในการพิจารณาบทความเหล่านั้น โดยเฉพาะนักเรียนโรงเรียนการเรือนพระนคร (ปัจจุบัน คือ วิทยาลัยครูสวนดุสิต) ได้เรียงความส่งมามากมายหลายร้อยฉบับ ข้าพเจ้าได้คัดลงตีพิมพ์ใน “พุทธจักร” ซึ่งเราได้แยกเป็นแผนกต่าง ๆ เช่น แผนก “วรรณคดี” “วิชาการ” “แผนกนิสิต-นักเรียน” เป็นต้น บรรดาข้อเขียนของนิสิตนักเรียน เราก็ลงไว้ใน “แผนกนิสิต-นักเรียน” บทความต่าง ๆ ที่นักเรียนภายนอกเขียนส่งมา หลังจากที่ได้รับการศึกษาธรรมะจากพวกเราที่ไปอบรมสั่งสอนมาแล้ว ทำให้เห็นว่า นักเรียนสมัยนั้นมีเป็นจำนวนมากที่มีแววจะเป็นนักเขียนที่ดี ถ้าหากได้รับการส่งเสริมให้ดี จะเป็นกำลังในการช่วยเผยแพร่นิพจน์คำสอนในพระพุทธศาสนาได้มากที่สุดทีเดียว ถ้าท่านไปพลิกอ่าน “พุทธจักร” ปี ๒๕๐๑ แล้ว จะพบบทความ ๒ เรื่อง ซึ่งเราตั้งหัวเรื่องไว้ว่า “ที่ใดมีรัก ที่นั่นมีทุกข์” และ “เราจะทำชีวิตให้ผาสุกได้อย่างไร” ให้นักเรียนโรงเรียนการเรือนพระนครแต่งสอบ และถือว่าเป็นการประกวดกันไปในตัวด้วย ปรากฏว่า มีอยู่หลายฉบับที่มีสำนวนค่อนข้างดีเกินคาด และเราก็ได้นำมาลงไว้ เพื่อเป็นการส่งเสริมกำลังใจแก่พวกเด็กวัยรุ่นของเรา ให้มีแนวโน้มมาทางศาสนา และรู้จักนำคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันให้มากยิ่งขึ้น

มหาวิทยาลัยองคราญวิทยาลัยในสมัยนั้น แม้จะเป็นที่ยอมรับนับถือของบรรดาพระเถระานุเถระ ภิกษุสามเณร และประชาชนบ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่เป็นทางการมากนัก ทั้งนี้เพราะมีพระเถระบางท่านซึ่งมีตำแหน่งสูง ๆ แม้ในคณะสังฆมนตรีเอง ก็เคยพูดว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์เป็น “มหาวิทยาลัยเถื่อน”

๑๖๔

มหาจุฬาวาโนคติ

ทั้ง ๆ ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งได้ตั้งขึ้นมา โดยพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราชแท้ ๆ นับว่าน่าอนาถ ! ยิ่งกว่านั้น พระเถระบางรูป ทั้ง ๆ ที่เคยมีบทบาท ในการเปิดมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น แต่เมื่อเกิดไม่ชอบอกชอบใจเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ด้วยกันด้วยเหตุผลส่วนตัวแล้ว ยังพลอยพาลพาล ไม่ยอมให้ภิกษุสามเณรในวัดของตนมาเรียนที่มหาวิทยาลัยสงฆ์เสียอีก ซึ่งนับว่าเป็นการแสดงออกซึ่งกิเลสอันหนาแน่นมากทีเดียว

ข้าพเจ้าได้เคยเล่าเรื่องคราวงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษมาแล้วว่า ทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดเวทีขึ้นที่กลางสนามลานอโศก เพื่อให้มีการแสดงธรรม ทั้งโดยวิธีปาฐกถา อภิปราย ชักถามอยู่ตลอดงาน และในงานนี้มีเรื่องหนึ่งซึ่ง “ดัง” มาก คือเรื่อง “สมณศักดิ์” ซึ่งมีนักเรียนโรงเรียนศึกษานารี เป็นผู้ถาม คือ นางสาวเสริมศิริ เจริญพานิช นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๘ ในสมัยนั้น และคืนวันนั้น ข้าพเจ้าเป็นผู้ตอบว่า ไม่เห็นด้วยกับการที่จะมีสมณศักดิ์ เพราะเมื่อมาบวชเป็นพระ ก็ควรจะสละเรื่องโลก ๆ เสียบ้าง พระพุทธศาสนาต้องการการขจัดวรรณะต่าง ๆ ให้หมดไป แต่ของเรา พอมาบวชเข้าแล้ว กลับมาเกิดมีวรรณะขึ้น เพราะสมณศักดิ์ ก็คือบรรดาศักดิ์ของพระนั่นเอง รัชกาลที่ ๔ เองก็ทรงเรียกสมณศักดิ์ว่า “บรรดาศักดิ์ของพระ” เหมือนกับเป็นขุนนางฝ่ายพระ อาจแต่งตั้งและถอดถอนสมณศักดิ์ได้ และบางทีก็ทำให้พระเราหมัวเมากับยศศักดิ์จนลืมตัวไปก็มี ซึ่งข้าพเจ้าได้เคยเขียนเป็นบทความลงทั้งใน “พุทธจักร” และหนังสือ “อนุสรณ์มหาจุฬาฯ” ทั้งก่อนที่จะได้รับสมณศักดิ์ และหลังจากที่ได้รับสมณศักดิ์แล้ว

ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๐๐ นั้นเอง ข้าพเจ้าก็ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ “พระกวีรญาณ” ทั้ง ๆ ที่มีอายุยังไม่ครบ ๒๙ ปี และมีพรรษาเพียง ๙ พรรษาเท่านั้น และตาม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๖๕

ระเบียบการขอพระราชทานสมณศักดิ์นั้น ถ้ายังไม่ครบ ๑๐ พรรษา ก็ยังเป็นพระราชาคณะไม่ได้

เรื่องนี้เป็นเรื่องสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในสมัยนั้น คือ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) ซึ่งเป็นสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง ได้เสนอชื่อข้าพเจ้าเข้าพิจารณาในที่ประชุมคณะสังฆมนตรี เพื่อขอพระราชทานสมณศักดิ์เป็นกรณีพิเศษ เพราะพรรษายังไม่ครบ ๑๐ ถ้าขอไปตามลำดับก็ไม่ได้ จึงต้องใช้วิธี “ลัดคิว” ขึ้นไปในการขอสมณศักดิ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้ามิได้รู้เห็นหรือทราบเรื่องราวเลย แม้แต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลฯ ก็ไม่ทราบด้วยซ้ำไป ข้าพเจ้าที่วัดสระเกศ คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช (อยู่ อาโณทยมหาเถระ) ก็ได้ทราบเรื่อง กว่าจะทราบเรื่องก็สายเสียแล้ว คือ คณะสังฆมนตรีได้ยอมให้เป็นไปตามที่สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองเสนอ เรื่องก็มีอยู่ว่า ในปีนั้นทางสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยได้เสนอ พระมหาแสง โสโธ ผู้ช่วยเลขาธิการ เป็นพระราชาคณะ พระมหาแสง เป็นศาสนศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรกของมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นเปรียญ ๖ ประโยค แต่ก็มีชื่อเสียงมากรูปหนึ่งสำหรับรายพระมหาแสงก็ดูจะไม่มีปัญหาอะไร เพราะท่านมีพรรษาครบ ๑๐ แล้ว แต่ที่เป็นเรื่องสำคัญ ก็เพราะเสนอในฐานะเป็น “ผู้ช่วยเลขาธิการ” สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ถ้าไม่มีตำแหน่งนี้ ก็คงได้ยาก เพราะคณะกรรมการจะต้องพิจารณาพวกเปรียญ ๙ ก่อน ปริญาทางศาสนายังไม่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในวงการคณะสงฆ์ ถ้าพระมหาแสงได้รับสมณศักดิ์ครั้งนี้ ก็เท่ากับทางคณะสงฆ์ยอมรับฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไปในตัวด้วย ทางสภานายกของเราก็เกรงว่าจะน้อยหน้าเขากระมัง จึงเสนอข้าพเจ้าขึ้น ไปบ้าง แต่เพราะข้าพเจ้ามีพรรษายังไม่ครบ ๑๐ จึงเป็นปัญหา เพราะในระยะหลัง ๆ ดูเหมือนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ มาแล้ว ผู้ที่มีพรรษายังไม่ครบ ๑๐ จะไม่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ เพราะฉะนั้น เรื่อง

๑๖๖

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้าจึงต้องเข้าพิจารณาในที่ประชุมคณะสงฆ์มหานิกาย โดยสมณนายกได้ให้เหตุผลเปรียบเทียบข้าพเจ้ากับพระมหาแสงว่า ข้าพเจ้าเป็นเปรียญ ๙ ประโยค พระมหาแสงเป็นเปรียญ ๖ ประโยค ข้าพเจ้าเป็นพุทธศาสนิกชน บัณฑิต พระมหาแสงเป็นศาสนศาสตร์บัณฑิต ข้าพเจ้าเป็นสังฆการีเลขาธิการ ก็คือ เลขาธิการเต็มรูปนั่นเอง เพียงแต่ยังไม่ได้รับการรับรองจากกรรมการสภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเท่านั้น ส่วนพระมหาแสง เป็นเพียงผู้ช่วยเลขาธิการเท่านั้น เมื่อเปรียบเทียบกันโดยทางนี้ ข้าพเจ้าก็เหนือกว่า เพียงแต่เพราะพรรษาขาดไปเพียง ๑ พรรษาเท่านั้น ก็ควรจะยอมให้เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งในที่ประชุมคณะสงฆ์มหานิกายก็อนุมัติ เมื่อข้าพเจ้าได้รับทราบแล้วก็รู้สึกเฉย ๆ เพราะไม่ได้สนใจไปคิดกับเรื่องสมณศักดิ์และก็ได้ต่อต้านตลอดมา บางคนก็บอกว่า ข้าพเจ้าคงได้รับสมณศักดิ์เป็นการปิดปากกระมัง ข้าพเจ้าก็บอกว่า ถ้าคิดว่าจะเอาสมณศักดิ์มาปิดปากข้าพเจ้า ก็คงไม่สำเร็จ เพราะเมื่อข้าพเจ้าได้รับสมณศักดิ์แล้วก็ยังคงเขียนต่อต้านเรื่องสมณศักดิ์อยู่ จนกระทั่ง สมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภณมหาเถร) วัดเบญจมบพิตร ซึ่งต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ถึงกับทรงสืบว่า ใครเป็นผู้เขียน เพราะข้าพเจ้าไม่ได้ลงนามจริง แต่เมื่อท่านทราบว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้เขียน แล้วท่านก็เงียบไป แม้แต่ท่านเจ้าคุณพระวิสุทฺธิโสภณ (ปลด กมฺุโท) วัดสระเกศ ซึ่งเป็นอาจารย์ข้าพเจ้า ก็ไม่ทราบว่าใครเขียน ท่านยังได้ปรารภกับข้าพเจ้าว่า “มันไม่ได้ มันก็เขียนไปอย่างนั้นเอง” และข้าพเจ้าก็ไม่เคยบอกท่าน จนท่านถึงมรณภาพไปแล้ว ก็คงยังไม่ทราบว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้เขียนบทความเหล่านั้น

การได้รับสมณศักดิ์ครั้งนั้น เป็นความพ่ายแพ้ของข้าพเจ้า แต่เป็นชัยชนะของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ว่าเป็นความพ่ายแพ้ของข้าพเจ้า ก็เพราะข้าพเจ้าไม่รู้เรื่องมาก่อน แต่จะไม่รับก็หาเป็นการสมควรไม่ เพราะเป็นสมณศักดิ์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทาน ถ้าไม่รับก็จะเป็นการขัดพระ

มหาจุฬารูปในอดีต

๑๖๗

บรมราชโองการไป แต่ที่ว่าเป็นชัยชนะของมหาจุฬารูป ก็เพราะว่า เท่ากับทางคณะสงฆ์และคณะสังฆมนตรีได้ยอมรับฐานะของมหาจุฬารูปทรงพระราชวิทยาลัยโดยทางอ้อมไปในตัว เพราะข้าพเจ้ามิใช่ได้รับสมณศักดิ์เพราะทางวัดเป็นผู้เสนอ แต่ได้รับเพราะทางมหาจุฬารูป เป็นผู้เสนอ จึงนับว่าเป็นชัยชนะของมหาจุฬารูป โดยเฉพาะ และเป็นชัยชนะของมหาวิทยาลัยสงฆ์โดยรวม เพราะถ้าไม่เอาตำแหน่งในมหาจุฬารูป ขึ้นมาพิจารณาแล้ว คณะสังฆมนตรีคงจะต้องบอกว่า “เอาไว้ปีหน้าเถอะ” ก็นับว่าองค์สภานายกของเราเดิน “แต่มสูง” มาก

ต่อมา ข้าพเจ้าได้ทราบว่า ที่ท่านมิได้กราบเรียนให้สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณเจ้าอาวาสวัดสุทัศน์ฯ ไม่ใช่เพราะขาดจรรยาบรรณหรือมรรยาทอะไรดอก แต่ท่านเกรงว่า ถ้ากราบเรียนสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณเจ้าอาวาสวัดสุทัศน์ฯ แล้ว เกิดไม่ได้ ท่านก็จะ “เสียหน้า” ต่อเมื่อประสบความสำเร็จแล้ว ท่านจึงได้กราบเรียนให้สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณเจ้าอาวาสวัดสุทัศน์ฯ

เพราะเหตุที่ข้าพเจ้าไม่ได้ปรารภในตำแหน่งหรือยศศักดิ์ทางศาสนา จึงปรากฏว่า ในการได้สมณศักดิ์ของข้าพเจ้าครั้งนี้ ญาติโยมโกรธไปหลายคน เพราะว่าข้าพเจ้ามิได้ส่ง “บัตรเชิญ” ให้มาร่วมแสดงมุทิตาจิตต่ออย่างผู้อื่นเขา เหตุที่ข้าพเจ้ามิได้ออกบัตรเชิญให้ใครมาแสดงมุทิตาจิตนั้น ก็เพราะว่า ในเมื่อข้าพเจ้าเองก็มิยินดีแล้ว จะให้คนอื่นเขามาร่วมยินดีด้วยทำไมกัน จึงนับว่าเป็นเรื่องแปลกสำหรับสมัยนั้น เมื่อญาติโยมทราบความจริงแล้วก็หายโกรธไปหมด วันนั้น เมื่อข้าพเจ้ากลับจากพระบรมมหาราชวังแล้ว ก็ไปเข้าพระอุโบสถวัดสระเกศ มีพระผู้ใหญ่ นำพระลูกวัดมาสวดชยันโตต้อนรับ แล้วก็นำไปกราบพระที่กุฏิ มีเฉพาะเพื่อนฝูงและพระผู้ใหญ่บางรูปรวมทั้งสภานายกด้วยเท่านั้น ที่ไปแสดงมุทิตาจิตต่อข้าพเจ้า เมื่อได้เป็น “เจ้าคุณ” แล้ว เราก็ต้องเป็นได้และต้องเป็นให้ได้ แต่ข้าพเจ้าถือคติว่า “ยศชั่ว ชั่ว

๑๖๘

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นพพระ” เราไม่ควรยินดีในร้าย อย่าได้ลืมตัว คิดว่าเราเป็นพระวิเศษขึ้นมา ช่างแม้จะได้รับพระราชทานนามเป็นช่างขุนนาง ก็เป็น “พระยา” แล้ว มันก็ยังคงกินกล้วยกินอ้อย ฯลฯ เหมือนเดิม พระเราเมื่อได้รับสมณศักดิ์ เป็นพระครู เจ้าคุณ หรือ สมเด็จแล้ว ก็ควรทำตัวเหมือนช่างที่ได้รับยศศักดิ์เป็นพระยา คือ อย่าได้ยินดีในร้าย อย่าได้บ้ายศ ลืมตัว ควรทำตัวให้เสมอต้นเสมอปลาย อย่าแสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ ถ้าหากพระที่ท่านได้รับสมณศักดิ์แล้วท่านยังคงปฏิบัติตนเป็นพระหิตี ไม่บ้ายศ ไม่ลืมตัว แล้วสมณศักดิ์ก็นับว่ามีประโยชน์อยู่มากเหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพราะ ผู้ที่เป็นพระราชอาคันตุกะนั้น เวลาไปพุดจาที่ไหน ก็ดูมีหลักมีฐาน ทำให้ผู้ฟังเชื่อถือได้มาก แต่ถ้าหากเป็นเพียงเปรียญเฉย ๆ เขาว่าเป็นเด็ก ยังไม่น่าเชื่อถือ ก็นับว่าได้ประโยชน์ทางด้านการปกครองและการเผยแผ่มากพอสมควร ทั้งนี้ก็เพราะว่า ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีทั้งดีและชั่วอยู่ในตัวของมัน เช่นเดียวกับความรู้ และอาวุธซึ่งจะมีลักษณะอย่างเดียวกัน คือ ถ้าเราใช้ในทางที่เป็นคุณ ก็จะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่สังคม แต่ถ้าหากใช้ในทางที่เป็นโทษ ก็อาจก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่นได้ ไม่ผิดไฟ ถ้าเราใช้ก่อไฟหุงข้าวต้มแกง ก็มีประโยชน์ แต่หากไปจุดเผาบ้านเผาเมือง ก็เป็นโทษ อาวุธก็เช่นเดียวกัน เราอาจใช้ป้องกันตัวได้ แต่พร้อมกันนั้น มันก็อาจกลับมาประหารประหารเราได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ใช้จิตใจ สมณศักดิ์ก็ฉนั้นนั่น ถ้าหากผู้ได้รับสมณศักดิ์แล้ว จะใช้สมณศักดิ์นั้นให้เป็นประโยชน์แก่การปกครองการเผยแผ่พระศาสนา ก็ย่อมเป็นคุณ แต่ถ้าหากมัวเมาอยู่ในยศศักดิ์ จนลืมตัว คิดว่าเราไม่ไช่พระธรรมดาเสียแล้ว ก็นับว่าเป็นโทษอย่างมหันต์ทีเดียว เพราะพระบางรูปที่ได้รับสมณศักดิ์แล้ว บางทีก็หลงใหลติดในสมณศักดิ์ ยิ่งกว่าชาวโลกเขาได้ยศศักดิ์ได้สายสะพายกันเสียอีก

ในด้านการบรรยายพุทธปรัชญาลำหรับประชาชนทั่ว ๆ ไป ก็มีเป็น

มหาวิทยาลัยในอดีต

๑๖๙

ประจำทุกวันอาทิตย์นั้น ได้รับความสนใจจากพุทธบริษัททั้งหลายเป็น
 อย่างยิ่ง สมาชิกที่มาฟังเป็นประจำ มีทั้งภิกษุสามเณรและบุคคลภายนอก
 ทุกเพศทุกวัย ซึ่งการบรรยายพุทธปรัชญาให้แก่ผู้ฟังที่มีพื้นความรู้ต่างกัน
 มีวัยต่างกันนั้น ก็ค่อนข้างจะยากอยู่ แต่ด้วยความสามารถของผู้บรรยาย
 โดยเฉพาะ “อาจารย์พร รัตนสุวรรณ” ซึ่งมีศิลปะการบรรยายธรรมไม่ซ้ำแบบ
 ใคร สามารถพูดโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังทุกระดับทุกเพศทุกวัยให้สนใจสนใจฟัง
 ได้ บางคนมาฟังติดต่อกัน ตั้งแต่ต้นจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นเวลาถึง ๓ - ๔ ปี
 แล้วก็มี เช่น อาจารย์ภัทรศรี อนุমানราชธน อาจารย์นันทนา ศรีโรจน์
 อาจารย์พิสิ บัวบุศย์ อาจารย์พิรุณพรรณ ภัทรเลาหะ นายเป้งเชียง เป็นต้น
 ทำให้พวกเรามีกำลังใจในการทำงานมาก ทั้งนี้เพราะได้รับความร่วมมือ
 จากเจ้าหน้าที่ นิสิต นักเรียนมหาวิทยาลัย ทุกอุปด้วยดี ดังนั้น ในการปิดภาค
 เรียนประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๑ นี้ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงได้เปิด
 การอบรมวิชา “พุทธปรัชญา” ภาคพิเศษหรือภาคฤดูร้อนขึ้น รับเฉพาะ
 นักเรียนภายนอก ตั้งแต่ชั้นมัธยมปลาย คือ ม. ๔ (ม. ๒ ปัจจุบัน) ขึ้นไป
 ผู้เข้ามาสมัครศึกษาแล้วจะต้องมาศึกษาจนกระทั่งจบหลักสูตร การศึกษา
 ได้เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๐๑ เวลา ๙:๐๐ - ๑๒:๐๐ น. แล้วพัก ๑ ชั่วโมง
 แล้วก็เริ่มเรียนต่อภาคบ่ายเวลา ๑๓:๐๐ - ๑๕:๐๐ น. มีผู้สมัครเข้าเรียนทั้ง
 ชายและหญิงประมาณ ๕๐ คนเศษ แสดงว่าเด็กหนุ่มสาวของเราในเวลานั้น
 กำลังตื่นตัวในการศึกษาธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ นับว่า
 เป็นความสำเร็จของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในอีกด้านหนึ่ง ถ้าหาก
 เด็กหนุ่ม ๆ สาว ๆ ตั้งแต่วัยรุ่นถึงนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยจะหันมาสนใจ
 ทางศาสนาให้มาก เรียนให้เข้าใจให้ลึกซึ้ง โดยเฉพาะเรื่องปฏิสังขสมุปบาท
 อริยสัจ ๔ กฎแห่งกรรม ฯลฯ ซึ่งเป็นคำสอนหลักหรือเป็นแก่นของพระพุทธ-
 ศาสนาแล้ว ปัญหาที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในบ้านเมืองจนกระทั่งต้องเกิด
 การปฏิวัติ ปฏิรูปกันก็คงจะไม่มี ความเข้าใจกันและกัน ความเห็นอก

๑๗๐

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เห็นใจกัน การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนก็จะมีมากขึ้น ช่องว่างในสังคมก็จะหมดไป

โดยเหตุที่การศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรายังผูกพันอยู่กับการสอบบาลีสนามหลวง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เหมาะสมกับสมัย ควรจะได้มีการปรับปรุงแก้ไขกันใหม่ เพราะวิธีสอบของเรานั้น บางทีผู้ออกข้อสอบ ไม่ได้เป็นผู้ตรวจในวิชาที่ตนออกก็มี และผู้ตรวจก็ได้เป็นผู้ออกข้อสอบ บางทีก็ไม่เข้าใจว่าผู้ออกข้อสอบมีเป้าหมายอย่างไร เวลาตรวจบางท่านก็ตรวจไปตามเฉย ถ้าผิดไปจากเฉลยก็ตกไป และแต่ละวิชาก็มีกรรมการตรวจ อาจเป็นร้อย ๆ รูป แบ่งเป็นโต๊ะ ๆ โต๊ะละ ๓ รูป ถ้าของใครขึ้นโต๊ะกรรมการที่ใจดีหน่อย ก็มีหวังผ่าน แต่ถ้าไปขึ้นโต๊ะกรรมการที่เข้มงวด ตรวจจี๋เอาตามเฉลย ถ้าผิดจากเฉลยเป็นผิด อย่างนี้ก็นับว่าโชคร้าย ผู้ที่จะสอบได้นอกจากจะต้องเก่งแล้ว จะต้องมีโอกาสสมอยู่ด้วย ที่เก่งจริง ๆ ก็มี แบบนี้ขึ้นโต๊ะไหน ก็ต้องได้วันยังค่ำ แต่ประเภทพอปานกลางนั้น จะต้องพึ่งโชคพึ่งวาสนาอยู่บ้างเหมือนกัน ข้าพเจ้าเคยออกข้อสอบประโยค ๗ แต่เวลาตรวจ ต้องไปตรวจประโยค ๖ เมื่อเป็นเช่นนี้ ทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เราจะหาทางที่จะปรับปรุงหลักสูตรภาษาบาลีเสียใหม่ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ควรต้องเอาตัวเข้าไปผูกพันกับบาลีสนามหลวงเลย เราสอนให้บัณฑิตนักศึกษานักเรียนของเรามีความรู้ในภาษาบาลีเท่าที่เราเห็นว่าสมควรก็พอแล้ว ถ้าสอบได้ของเรา ก็เป็นอันได้ กังนั้น เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๐๑ เวลา ๑๖:๑๐ น. เราจึงได้มีการประชุมคณะอาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้ทรงคุณวุฒิอื่น ๆ เพื่อร่วมกันปรับปรุงหลักสูตรภาษาบาลีในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเสียใหม่ โดยมีอธิการบดี เป็นประธาน ผู้เข้าประชุมนอกนั้น ก็คือ ข้าพเจ้า พระญาณโกศล (พรหมา ป. ๔ ปัจจุบันคือ อาจารย์พิฑูร มะลิวัลย์) พระมหาเกี้ยว อุปเสโน ป.ธ. ๔ (ปัจจุบัน คือ พระพรหมคุณาภรณ์ กรรมการมหาเถรสมาคม) พระมหาหนู อโนมปญโญ ป.ธ. ๔ (ปัจจุบันคือ พระเทพสุธี วัด

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๑๗/๑

สระเกศ) พระมหามณัส จิตตทโม ป.ธ. ๖, M.A. พระมหาโสภา มนุชากโม ป.ธ. ๖, พธ.บ. พระมหาสำเร็จ อานนุโท ป.ธ. ๘, พธ.บ. ได้ตกลงกันปรับปรุงหลักสูตรภาษาบาลี ในแผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา และแผนกบาลีอบรมศึกษาใหม่

ในด้านโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ ก็มีบรรยากาศศึกษาคึกคักยิ่งขึ้น เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๐๑ มหาจุฬาฯ ได้จัดให้มีรายการตอบปัญหาชิงรางวัลสำหรับเด็กนักเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ขึ้นเป็นครั้งแรก และได้กำหนดไว้ว่าจะจัดให้มีรายการเช่นนี้ทุกวันอาทิตย์ต้นเดือนของทุก ๆ เดือน ปรากฏว่า มีนักเรียนมาร่วมรายการตอบปัญหาเป็นจำนวนมาก และส่วนมากก็มีความสามารถตอบปัญหาได้เป็นที่น่าชื่นอกชื่นใจ ซึ่งพอจะอนุมานได้ว่า หลังจากที่มีมหาจุฬาฯ ได้เปิดสอนพุทธศาสนาให้แก่เยาวชนในวันอาทิตย์ มาครบ ๓ เดือนแล้ว เมื่อได้ลองทดสอบความรู้เด็กนักเรียนวันอาทิตย์ของเราดู ก็ปรากฏว่า การทำงานของพวกเขาไม่ไร้ผล ทำให้พวกเราเริ่มกำลังใจมากยิ่งขึ้น สำหรับรางวัลต่าง ๆ ที่นำมามอบให้เด็กผู้ตอบปัญหานั้น เราก็ได้รับความอุปถัมภ์จากบริษัทห้างร้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี ถ้าทุกฝ่าย ร่วมมือร่วมใจกันเช่นนี้ตลอดไป ก็คงจักทำให้สังคมของเราเป็นสังคมที่ดีที่เป็นธรรม แล้วผลนั้นก็จะสะท้อนมาถึงเราทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ในด้านการอภิปรายทางวิทยุที่ ศ.ทร. ในรายการ “กลืนธูปควันเทียน” ของเรา ก็มีเป็นประจำทุกวันพฤหัสบดี ซึ่งปรกติมักเป็นการสนทนากันระหว่างอาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาจุฬาฯ นั้น ก็ปรากฏว่ามีผู้สนใจฟังกันมาก จนถึงสิ้นเดือนตุลาคม ๒๕๐๑ นั้น เราได้จัดมารวมทั้งสิ้น ๓๔ ครั้งแล้ว จากการจัดอภิปรายธรรมทางวิทยุที่ ศ.ทร. เป็นแห่งแรกนี้เอง ทำให้ชาวโลกได้รู้จักมหาจุฬาฯ เข้าใจมหาจุฬาฯ ดีขึ้น และมีครูบาอาจารย์ตามโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครปริมณฑล (กรุงเทพมหานคร ปัจจุบัน)

๑๗๒

มหาวิทยาลัยในอดีต

และต่างจังหวัด มักจะมาอาราธนาและเชิญเจ้าหน้าที่อาจารย์ตลอดจนนิสิตของมหาวิทยาลัย ไปปาฐกถา ไปอภิปราย และสอนธรรมกันมากเป็นประจำ จนบางทีเราก็รับไม่ไหว เพราะพวกเราไม่มีภารกิจที่มหาวิทยาลัยอยู่ด้วยกันทุกคน ในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่บ้าง เป็นครูอาจารย์บ้าง เป็นนิสิตบ้าง อย่างไรก็ตามก็ เกียรติคุณของมหาวิทยาลัย ก็เริ่มฟุ้งซ่านไปทั่วทุกหนทุกแห่ง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ในด้านการส่งพุทธศาสน์บัณฑิตของมหาวิทยาลัย ไปเรียนต่อในต่างประเทศ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์นั้น เพิ่งมีเป็นครั้งแรก ก็คือเมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ พุทธศาสน์บัณฑิตรูปแรกที่ไปเรียนต่อในต่างประเทศ คือ พระมหาสนั่น กมฺโฆ ป.ธ.๖, พ.ม., พ.ธ. ซึ่งได้ไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยสันตินิเกตัน วิศวภารตี ประเทศอินเดีย แม้ว่าท่านจะไปด้วยทุนส่วนตัว แต่ท่านก็ไปเพื่อมหาวิทยาลัย และก็ตั้งใจไว้ว่า เมื่อเรียนสำเร็จแล้วก็จะกลับมาทำงานรับใช้มหาวิทยาลัย ต่อไปอีก ในวันนั้น สถานายกเจ้าหน้าที่ ครูบาอาจารย์ ตลอดจนนิสิต นักเรียนมหาวิทยาลัย ได้ตามไปส่งถึงสนามบินดอนเมือง เป็นจำนวนมาก

ในด้านการจัดงานอนุสรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งจัดเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๙ รวม ๕ ครั้งแล้วนั้น ก็เป็นทางหนึ่ง ทำให้บรรดาพระเถรานุเถระ ตลอดจนประชาชน รู้จักมหาวิทยาลัย ตีอึ้งขึ้น งานซึ่งเราเริ่มมาจากความไม่มีอะไร ต้องคิดลบลอยอยู่หลายปี แต่เมื่อคนรู้จักมากขึ้น การทำงานคล่องตัวขึ้น การประสานงานระหว่าง คณะบริหาร เจ้าหน้าที่ ครูอาจารย์ และนิสิตนักเรียน มีมากขึ้น คณะกรรมการชุดหลัง ๆ ก็พยายามใช้หนี้ที่คณะกรรมการชุดแรก ๆ ได้สร้างไว้ให้เหลือน้อยลงทุกที ๆ จนกระทั่งหมดหนี้สิน แล้วก็มีเงินเหลือใช้ทุกปี จนกระทั่งหลังจากการจัดงานครั้งที่ ๕ ก็มีเงินเหลือเป็นหนี้ ๆ แต่เงินเหล่านี้ก็มีได้เข้าพกเข้าห่อใคร ประธาน

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๑๓๓

คณะกรรมการนิสิตในปีนั้น คือ พระมหาโสตา มนุตาโกโม ได้นำเงินส่วนหนึ่ง ที่มีเหลืออยู่ไปซื้อเครื่องรถยนต์ ราคาถึง ๒๓,๔๕๐ บาท ถวายให้เป็นสมบัติของมหาจุฬาฯ เพราะเวลานั้นอะไร ๆ เราก็กังไม่คอยมี ทำให้การทำงานไม่มีความคล่องตัว แต่เมื่อพวกเราร่วมมือร่วมแรงและร่วมมือกันทำเพื่อมหาจุฬาฯ ตลอดมา ในที่สุด เราก็กเริ่ม “ลืมตาอ้าปาก” ได้ งานของเราก็กคล่องตัวยิ่งขึ้น มหาจุฬาฯ ในระยะนี้จึงก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว เพราะยังไม่มีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้น ความจนบางทีก็ตีเหมือนกัน ทำให้เรารักกัน เห็นอกเห็นใจกัน และมีความอดทน มีความเสียสละเพื่อสถาบันอันเป็นที่รักของเรายิ่งขึ้น เพราะถ้าเราไม่ช่วยกัน แล้วใครเล่าเขาจะมาช่วยเรา บางคนเขาอาจอยากเห็นความพินาศ ความล้มเหลวของเราอยู่ก็ได้ แต่เราก็กทำให้พวกเขาต้องผิดหวัง และทำให้พวกเรามีความหวังมากขึ้น เพราะถ้าผู้ที่จบการศึกษาจากมหาจุฬาฯ มีมาก และกระจายตัวกันไปอยู่ในทุกหนทุกแห่ง ทั้งทางพุทธจักรและอาณาจักรแล้ว ศิษย์ของมหาจุฬาฯ คงจะทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติและศาสนาได้อย่างมหาศาล สมดังพระราชประสงค์ขององค์สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ก็ได้ แต่อะไร ๆ มันก็ไม่เที่ยงครึบ! พอเราใหญ่โต ปีกกล้าขาแข็งขึ้นมา ความคิดความอ่านอาจจะเปลี่ยนไป ความเห็นแก่ตัวอาจจะมากขึ้น ถ้าหากเป็นเช่นนั้น นั่นคือความหายนะของมหาจุฬาฯ ข้าพเจ้าคิดว่า พวกเราเลือกมหาจุฬาฯ ทั้งหลายคงไม่คิดสั้นที่จะบ่อนทำลายสถาบันอันเป็นที่รักของเรา เพราะความโลภโมหโทสัน หรือความทะเยอทะยาน ความแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ด้วยอำนาจของกิเลสตัณหาเป็นแน่.

ตอนที่ ๑๘

สอบชิงทุนไปอเมริกา

ข้าพเจ้าได้เคยเล่าให้ท่านฟังแล้วว่า มหาวิทยาลัย ได้ปรับปรุงหลักสูตรใหม่ตามระบบซีเมสเตอร์ (Semester) คือ ปีหนึ่งมี ๒ ภาคปีการศึกษา ซึ่งเดิมเราแบ่งภาคการศึกษาออกเป็นปีละ ๓ เทอม การศึกษาระบบซีเมสเตอร์นี้ เราได้จัดทำหลักสูตรแบบหน่วยกิต และตีพิมพ์ออกเผยแพร่อย่างเป็นทางการ เกือบจะเรียกได้ว่าเป็นแห่งแรกในประเทศไทย และทุนในการจัดพิมพ์ก็ได้รับ “พลังแห่งความสามัคคี” ของคณะเจ้าหน้าที่ อาจารย์ ครูนิสิต และนักเรียน ของมหาวิทยาลัย เมื่อคราวฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ดังกล่าวมาแล้ว

เพื่อทางมหาวิทยาลัย จะได้ดำเนินการศึกษาตามระบบซีเมสเตอร์ ให้

มหาวิทยาลัยในอดีต

๑๗๕

สมบูรณแบบเหมือนกับที่เขาปฏิบัติกันในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นต้นแบบการศึกษาาระบบซิเมสเตอร์นี้ก็นับว่าเป็นโชคคิของมหาวิทยาลัยที่มูลนิธิอาเซีย ซึ่งมี นายแฮรี เอช. เพียร์สัน (Harry H. Pearson) เป็นผู้แทน และมี นายโรเบิร์ต แฟซซัน (Robert Fasson) เป็นที่ปรึกษา ได้ตกลงให้ทุนแก่มหาวิทยาลัย เพื่อส่งนิสิตที่จบเป็นพุทธศาสตรบัณฑิตแล้วไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา ๑ ทุน และทางมหาวิทยาลัย ก็เสนอให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ได้รับทุนนี้ แต่ระเบียบของการจะได้รับทุนอย่างนี้ ต้องมีการสอบแข่งขันชิงทุนกันก่อน โดยจะต้องไปสอบที่ AUA (เอ. ยู. เอ.) ซึ่งเวลานั้นตั้งอยู่ในบริเวณวังสราญรมย์ ทางมหาวิทยาลัยจึงคัดเลือกพุทธศาสตรบัณฑิต ๓ รูป ซึ่งจะต้องได้เป็นเปรียญอย่างต่ำ ๖ ประโยค เพื่อเข้าสอบแข่งขันชิงทุน (Scholarship) นี้ในที่สุดก็คัด พระมหาโสตา มุนดาโกโม ป.ธ. ๖, พธ.บ. พระมหาสุรินทร์ อโนมธโม ป.ธ. ๖, พธ.บ. และข้าพเจ้า เป็นผู้ไปสอบชิงทุนนี้ คือ ต้องไปร่วมสอบกับคนอื่น ๆ ที่เขาเรียนกันที่ AUA โดยตรง แต่พวกเราไม่มีใครได้เคยไปเรียนเลย ไม่ทราบว่าเขาจะสอบอะไรกันบ้าง แต่เมื่อเขาให้สอบก็สอบ นี่เป็นนิสัยอย่างหนึ่งของพวกมหาวิทยาลัย ขอให้ออกข้อสอบมาเถิด ไม่ว่าจะได้เรียนหรือไม่ได้เรียน เราไม่เคยอุทธรณ์ เมื่อออกข้อสอบมาก็ทำ แต่จะทำได้มากน้อยหรือดีเลวแค่ไหนเพียงใดนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เมื่อถึงคราวไปสอบจริงๆ จึงได้ทราบว่าเราจะต้องสอบอะไรบ้าง มีทั้งสอบข้อเขียนและสอบปากเปล่า (oral test) เมื่อสอบเสร็จแล้วก็นึกว่าคงจะเป็น “ลูกผีลูกคน” เท่าๆ กัน เพราะตอนนั้น เขากำหนดไว้ว่าจะต้องได้อย่างต่ำดูเหมือน ๗๕ % ต่อมาได้ทราบว่า ในพุทธศาสตรบัณฑิตทั้ง ๓ รูปนั้น ข้าพเจ้าได้คะแนนสูงสุด แต่ก็ไม่ถึงเกณฑ์ที่เรียกว่า “สอบได้” เพราะดูเหมือนจะเพียง “เกือบได้” เท่านั้นเอง คือ ได้ราว ๆ ๗๒ % เพียงแค่นี้ ข้าพเจ้าก็ภาคภูมิใจแล้ว เพราะที่ไปสอบนั้น ไปอย่างไม่รู้แนวทางของเขาเลย แต่ก็อาศัยความรู้จากมหาวิทยาลัย แท้ ๆ ยังสอบเกือบได้เลย คนอื่น ๆ ที่เขาเรียนจาก AUA โดยตรง บางคน

๑๗๖

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ยังสอบสู่หลักสูตรมัธยมศึกษา ไม่ได้เลย จึงเป็นอันว่าจะต้องสอบใหม่จนกว่าจะได้ มิฉะนั้นทางสหรัฐอเมริกาเขาจะไม่ยอมให้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยของเขา เช่นเดียวกับในปัจจุบันนี้จะต้องสอบผ่าน “โทเฟล” ก่อนหน้านั้น

เป็นอันว่าในปีการศึกษา ๒๕๐๑ นั้น ข้าพเจ้าก็ยังไม่มีโอกาสได้ไปเรียนต่อด้วยเหตุผลหลายประการ คือ ประการแรกยังสอบ AUA ไม่ผ่าน ประการที่ ๒ ก็เพราะพอดีเข้าพรรษา ถึงสอบผ่านตอนนั้นก็ยังไม่ไปเรียนไม่ได้ และประการที่ ๓ ยังไม่ได้ตัดสินใจว่าจะเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยไหนดี เพื่อไม่ให้เป็นการเสียเวลาเปล่า ข้าพเจ้าก็ต้องทำหน้าที่เลขาธิการของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต่อไป พร้อมกันนั้น ทางมูลนิธิอาเซียก็ส่ง นายวิลเลียม เจ. คลอสเนอร์ (William J. Klausner) มาสอนภาษาอังกฤษตามหลักสูตรของ AUA ให้ข้าพเจ้าเป็นพิเศษ สอนอยู่ประมาณ ๒ - ๓ เดือน ก็ทำให้รู้รู้ทางในการ สอบติวขึ้น และได้มีโอกาสฟังตำราเรียงฝรั่งอเมริกันด้วยหูตัวเอง และจากปากชาวอเมริกันโดยตรง

จะเป็นเพราะทางมูลนิธิอาเซียเห็นว่าข้าพเจ้าต้องผิดหวังที่จะไปศึกษาต่อในปีการศึกษา ๒๕๐๑ หรือเพราะต้องการให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสฝึกฝนภาษาอังกฤษให้ดียิ่งขึ้นก็ได้ เพราะการอยู่ในเมืองไทย ต้องพูดไทยอยู่ตลอดเวลา ไม่ค่อยมีโอกาสใช้ภาษาอังกฤษบ่อยนัก ในที่สุด ทางมูลนิธิอาเซียจึงตกลงให้ทุนข้าพเจ้าเดินทางไปศึกษาและดูการพระศาสนาที่ประเทศศรีลังกา เป็นเวลาประมาณ ๕ เดือน โดยทางมูลนิธิอาเซียเป็นผู้ติดต่อให้เสร็จ ทั้งนี้เพราะที่ประเทศศรีลังกาเอง ก็มีผู้แทนมูลนิธิอาเซียประจำอยู่เหมือนกัน นับว่าเป็นโชคดีของข้าพเจ้า ถ้าข้าพเจ้าได้ไปสหรัฐอเมริกาในปี ๒๕๐๑ นี้ ข้าพเจ้าคงไม่ได้ไปลังกาเป็นแน่ จึงทำให้รู้สึกซาบซึ้งในคำสอนของพระพุทธองค์ยิ่งขึ้นที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ที่ข้าพเจ้ายังไม่ลาสิกขา หรือสิกขาไปเรียนต่อในมหาวิทยาลัยทางโลกในขณะนั้น หรือก็เคยยอมเสียสละทุนเพื่อ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๗๗

ไปเรียนต่อที่อินเดียและลังกาในสมัยเมื่อเป็นนิสิต ก็เพราะความรัก ความ เป็นห่วงมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งตอนนั้นยังไม่มีหลักสูตรอะไรที่จะรับประกันอนาคต ของตนเอง การที่ข้าพเจ้าได้ยอมอุทิศทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมิได้หวังผลตอบแทนใด ๆ ทำด้วยกุศลจิตและความรักมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จริง ๆ ในที่สุด “กรรม” นั้น ก็ตามสนองให้เห็นผลทันตา คือ ได้รับทุนไปศึกษาต่อที่ สหรัฐอเมริกาโดยมิได้คาดฝัน และข้าพเจ้าเองก็ได้วิ่งเต้นติดต่อขอทุนนี้โดย ทางมูลนิธิเขามองเห็นความสำคัญของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคงเห็นว่า ถ้าข้าพเจ้า ได้มีโอกาสไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกาแล้ว คงทำประโยชน์ให้แก่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มาก และเขาก็อาจได้รับประโยชน์ตอบแทน ทั้งจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ ข้าพเจ้า ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพราะเราก็จะต้องยกย่องชมเชยเขา เราจะ ไปตำหนิติเตียนผู้ที่มิบุญคุณต่อเราได้อย่างไร นับว่าได้ผลประโยชน์ร่วมกัน เป็น “อัญมณีนุญปัจจัย” ของกันและกัน แล้วในที่สุด ก็ได้กำหนดวันที่ข้าพเจ้า จะต้องเดินทางไปดูการพระศาสนาที่ศรีลังกา และก็เป็นการถือโอกาสศึกษา ธรรมเนียมและภาษาอังกฤษไปในตัวด้วย ในระหว่างที่ข้าพเจ้าไปดูการพระ ศาสนาในลังกาที่ ทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ได้ประกาศแต่งตั้ง พระมหามณเฑียร จิตตพโม ป.ธ. ๖, M.A. เป็นผู้รักษาการเลขาธิการ จนกว่าข้าพเจ้าจะเดินทาง กลับมาถึงประเทศไทย นอกจากจะดำรงตำแหน่งรักษาการเลขาธิการ แล้ว ยังดำรงตำแหน่งแทนข้าพเจ้าทุกตำแหน่ง ที่เกี่ยวข้องอยู่ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เช่น ตำแหน่งประธานกรรมการชุดต่าง ๆ รวมทั้งแผนกจัดหาแบบเรียนด้วย

ข้าพเจ้าออกเดินทางจากท่าอากาศยานกรุงเทพ ฯ (ดอนเมือง) โดย เครื่องบิน T.W.A. (Trans World Airway) เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๐๒ เวลา ๑๓:๕๐ น. ในวันที่ข้าพเจ้าเดินทางออกจากประเทศไทยนั้น ปรากฏว่า ที่ท่าอากาศยานดอนเมืองเหลืองอร่ามไปด้วยพระภิกษุสามเณร ซึ่งเป็นนิสิต นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เกือบทั้งสิ้น เป็นจำนวน เกือบพันรูป นับว่ามากที่สุดเป็นประวัติการณ์ ที่มีภิกษุสามเณรไปส่งหรือ

๑๗๘

มหาจุฬาวาโนอดีต

ไปรับใครมากมายเช่นนั้น ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงพลังและความสามัคคี และความรักความนับถือที่ข้าพเจ้าได้รับจากผู้ใหญ่ เพื่อน ๆ และบรรดา ศิษย์ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทำให้มีความรู้สึกอบอุ่นใจ ภาคภูมิใจ และ ปีติปลื้มปิติใจอย่างที่สุด เพราะการไปส่งข้าพเจ้าในวันนั้น ไม่ได้มีการ บังคับ เป็นความสมัครใจของผู้ไปส่งเอง และ พระมหามณัส จิตตทโม ซึ่งเป็น ผู้รักษาการเลขาธิการแทนข้าพเจ้า ได้เป็นผู้อำนวยความสะดวกในเรื่อง ยานพาหนะทั้งหมด ซึ่งก็แสดงให้เห็นความสามารถของท่านในเบื้องต้น ไปในตัวด้วย ความจริง ในวันนั้น ข้าพเจ้าได้ขอร้องแล้วว่า ไม่ต้องไปส่ง กันมากมายคอก เสียเวลาเรียนไปวันหนึ่งเปล่า ๆ แต่ทางมหาวิทยาลัยก็ได้ กรุณยานุญาตให้นิสิตนักเรียนไปส่งข้าพเจ้าได้ตามสมัครใจเป็นกรณีพิเศษ ข้าพเจ้าจึงต้องขอขอบพระคุณและขอบใจ คณะเจ้าหน้าที่ อาจารย์ ครู นิสิต และนักเรียนของมหาจุฬาวา ตลอดจนท่านที่เคารพนับถือฝ่ายคฤหัสถ์ อีกเป็นจำนวนมาก ที่ได้ให้เกียรติไปส่งข้าพเจ้าอย่างล้นหลาม จขดงว่า ข้าพเจ้าเป็นคนใหญ่คนโตในวงราชการบ้านเมืองอีกครั้งหนึ่ง การแสดงออก ของท่านที่เคารพนับถือทั้งหลายที่มีจิตเมตตากรุณาต่อข้าพเจ้านี้แหละ ที่ได้ กลายเป็นพันธะทางใจที่จะทำให้ข้าพเจ้าจะต้องกลับมาสนองงานของมหา- จุฬาวา สืบไปด้วยความเต็มอกเต็มใจ เพื่อพัฒนาการศึกษาและการพระ ศาสนา ตามอุดมคติของข้าพเจ้าและมหาจุฬาวา ตลอดไป

การเดินทางครั้งนี้ นับเป็นการเดินทางไปต่างประเทศแบบ “ฉาบเดียว” เป็นครั้งแรกในชีวิตข้าพเจ้า จึงทำให้มีความรู้สึกกังวลใจ หลายอย่าง เช่น ความคิดถึงบ้าน คิดถึงเพื่อนฝูง คิดถึงงานที่มหาจุฬาวา คิดถึงโยมแม่ ซึ่งเวลานั้นก็อายุตั้ง ๗๐ ปีเศษแล้ว และต้องอยู่บ้านโคกเดี่ยว ตามลำพัง และคิดถึงญาติโยมต่าง ๆ ที่ได้เคยให้ความอุปถัมภ์อุปการะตลอด มา แต่เมื่อนึกว่าเราไปเพื่อความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวมทั้ง หลายแล้ว ก็ตัดสินใจว่า “ไปตายตาบหน้า” ก็แล้วกัน ถ้าบุญยังมีอยู่ ก็คงได้

มหาจุฬาราชในอศิต

๑๗๙

กลับมาสนองงานที่บ้านเมืองเราได้เป็นแน่

ในการเดินทางครั้งนี้ ทางมูลนิธิอาเซียได้อนุญาตให้ข้าพเจ้าเลือกสายการเดินทางเอง คือ จะบินตรงไป กรุงโคลัมโบ ศรีลังกา เลย หรือจะเดินทางอ้อมไปทาง กัลกัตตา อินเดีย ก็ได้ แต่ถ้าหากไปทาง กัลกัตตา จะต้องไปต่อเครื่องบินจากกัลกัตตาไปลงที่มัทราสอีกครั้งหนึ่ง และจากมัทราสก็ต้องถ่ายเครื่องบินอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะไปถึงกรุงโคลัมโบ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าคงจะทำความยุ่งยากให้แก่ข้าพเจ้าและผู้ที่จะคอยรับข้าพเจ้าด้วย เพราะการเดินทางไปยังประเทศที่ตนไม่เคยไป และต้องไปคนเดียวนั้น ถ้าต้องถ่ายเครื่องบินบ่อย ๆ คงไม่ดีนัก ในเมื่อภาษาอังกฤษของข้าพเจ้าเองก็ยังไม่ได้มาตรฐานนัก

สายการบินไปโคลัมโบในวันนั้น เป็นสายการบินทอดเดียวจากกรุงเทพฯ ถึงโคลัมโบเลย วันนั้น พอเครื่องบินบินไปได้ ๒ ชั่วโมง ขณะที่อยู่เหนือมหาสมุทรอินเดีย เครื่องบินก็ “ตกหลุมอากาศ” ตลอดเวลา ซึ่งคล้าย ๆ ตกนกกระทาทีเดียว ถ้าใครใจอ่อนหัวใจอ่อน ก็มักจะเมาอากาศ เพราะเครื่องบินไครงเครื่องอยู่ตลอดเวลา ข้าพเจ้ารู้สึกสงสารเด็กเล็ก ๆ คนหนึ่ง เพราะเวลาเครื่องบินตกหลุมอากาศทีใด เป็นร่องที่นั่น แต่ข้าพเจ้าไม่เป็นไร เพราะเคยผ่านทั้งคลื่นในทะเล ซึ่งเป็นชนิดคลื่นได้นำก็ไม่ว่าคลื่น เคยเดินทางจากเมืองย่างกุ้งไปมะละแหม่ง ในสมัยที่ไปรวมเป็น “สังคีตการก” ไทย ในพิธีฉัตรตั้งคายนาที่ประเทศพม่า ซึ่งเครื่องบินต้องตกหลุมอากาศอยู่เกือบตลอดเวลาก็ไม่เมา แม้ในคราวนี้ข้าพเจ้าก็ไม่ “เมาคลื่น” หรือ “เมาอากาศ” เช่นกัน ในที่สุด เครื่องบินก็ไปถึงสนามบินโคลัมโบ เมื่อเวลา ๑๙:๐๕ น. (แต่เวลาในศรีลังกายังคงเป็น ๑๗:๓๕ น. อยู่)

พอลงจากเครื่องบินถึงลานบิน ก็มีแขกหนุ่ม ๆ คนหนึ่งจะมารับ กระเป๋าไปจากข้าพเจ้า คราวแรกข้าพเจ้าก็จะไม่ให้เหมือนกัน เพราะได้

๑๘๐

มหาจุฬารูปในอดีต

ทราบว่าเขาโกงโกง เก่งกว่าเขากคนนั้นจะพากระเป๋าคืนไป แต่มีเจ้าหน้าที่ เขามาทักว่าให้ไปเถิด ข้าพเจ้าก็เลยกลั้นอกกลั้นใจให้ไป ที่ข้าพเจ้าไม่ไวใจ ก็เพราะที่คนอื่น ๆ ไม่เห็นมีใครมารับ พอข้าพเจ้าไปถึงด่านตรวจคนเข้าเมือง ข้าพเจ้าก็กรอกข้อความลงในแบบฟอร์มที่เขาส่งมาให้ พร้อมทั้งบอกว่ามี ข้าวของกี่ชิ้น มีอะไรบ้าง เขาถามว่า เงินมีไหม ? ทองมีไหม ? ฯลฯ ล้วนแต่ เป็นของต้องเสียภาษีทั้งนั้น ข้าพเจ้าก็บอกว่าไม่มี มีแต่ผ้าสบงจีวรที่จะ นำไปใช้เท่านั้น เขาก็ไม่อะไร ของก็ไม่ตรวจ และของก็ยังอยู่ครบทุกอย่าง พอออกมาพ้นห้องตรวจคนเข้าเมือง ก็ได้พบพระไทย ลาว ลัγκα และ สามเณรเขมร หลายนับไปรอรับอยู่ พร้อมกับ นาย เจ. พี. วณิกตุงกะ ซึ่งเป็นที่ ปรีกษาพิเศษ ของมูลนิธิอาเซียประจำศรีลังกา ข้าพเจ้าเลยไม่ต้อง ไปรถบริษัท เพราะมีรถยนต์ไปรอรับอยู่แล้วถึง ๒ คัน

ท่านบัณฑิต พรหมพระ ปัญญานันทะ ซึ่งไปรอรับข้าพเจ้านั้น ท่าน เคยมาเมืองไทยและเคยพักอยู่ที่มหาจุฬาฯ ข้าพเจ้าได้เคยรู้จักมักคุ้น กับท่านดี และได้ถวายความสะดวกแก่ท่านตามสมควรแก่ฐานะ เมื่อ ท่านทราบว่าข้าพเจ้าไปศรีลังกา ท่านก็เลยมารับด้วย นับว่าเป็นพระเถระที่ มีอัธยาศัยใจคอดีมากรูปหนึ่ง อาจารย์ชุตติศักดิ์ ทิพย์เกษร เมื่อไปเรียนที่ลังกา ก็ได้รับความอุปถัมภ์จากท่านพระเถระรูปนี้มากเช่นกัน ท่านปัญญานันทะ ได้แนะนำให้ข้าพเจ้ารู้จักกับ นายเจมส์ แล้วนายเจมส์ก็พาข้าพเจ้าไปขึ้น รถยนต์ บังเอิญวันนั้นฝนตกพว้า ๆ นายเจมส์บอกว่า ข้าพเจ้ามีบุญมากที่ มาถึงลังกาก็มีฝนตกพว้า ๆ เพราะที่ลังกาฝนไม่ตกมา ๓ เดือนแล้ว อากาศ ก่อนข้างร้อน วันนั้นฝนตกไม่มากนัก ทำให้อากาศเย็นสบาย จึงนับว่า ข้าพเจ้าโชคดีมาก นายเจมส์ได้พาข้าพเจ้าไปยังวิทยาลัยครูแห่งหนึ่ง (Pirivena Teachers' Training College) ซึ่งอยู่ในบริเวณวัดปรมมรร- เจริญ แต่วิทยาลัยครูแห่งนี้ตั้งอยู่เป็นเอกเทศไม่ขึ้นอยู่กับวัดนั้น เช่นเดียวกับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย

มหาจุฬารูปในอศิต

๑๘๑

ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวัดมหาธาตุและวัดบวรนิเวศ ตามลำดับ แต่ก็ไม่ขึ้นกับวัดดังกล่าว เป็นสถาบันการศึกษาที่มีอิสระ เพราะทั้ง ๒ มหาวิทยาลัยสงฆ์ของเราเป็นมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายแห่งหนึ่ง ของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกแห่งหนึ่ง

ที่โรงเรียนฝึกหัดครูแห่งนี้มี ท่านศาสตราจารย์ปัญญาสาระ นายกเถระ ซึ่งเป็นศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยวิทย์ชัย อันเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ คู่กับมหาวิทยาลัยวิชาธรรมการ เป็นผู้อำนวยการวิทยาลัยครูอีกตำแหน่งหนึ่ง แต่ตามปกติท่านมิได้อยู่ประจำที่วิทยาลัยแห่งนี้ จึงได้พบแต่ท่าน อุทิศนายกเถระ ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ปกครอง เมื่อท่านปัญญานันทะกับนายเจมส์ได้แนะนำให้เรารู้จักกันนั้น ก็เห็นท่านสันติระยะอยู่ตลอดเวลา ทำเอาใจไม่คิดว่าจะหาที่อยู่ไม่ได้เสียแล้ว แลผมนึกคำหนิมุดนินทาเสียว่าติดต่อกันอย่างไรหนอ จึงทำให้ข้าพเจ้าต้องปราศจากที่อยู่อย่างนี้ แต่ก็คิดเสียว่า เราก็เป็นลูกศิษย์พระพุทธรเจ้าเหมือนกัน คงไม่ตายง่าย ๆ ดอก แม้ท่านจะไม่รับก็คิดว่าไปอาศัยท่านปัญญานันทะอยู่ก็ได้ แต่หลังจากคุยกันอยู่สักครู่หนึ่ง ท่านก็เดินนำพาพวกเรามายังห้องห้องหนึ่ง ข้างในมีเตียงนอน ๑ เตียง มีโต๊ะเขียนหนังสือ ๑ ตัว เก้าอี้ ๔ ตัว ตู้เก็บของ ๑ ลูก และราวสำหรับ พาดผ้า ๑ ราว ทำให้โล่งใจ และเพิ่งเข้าใจธรรมเนียมแขกในวันนั้นเองว่า “การสันติระยะเป็นธรรมเนียมของพวกแขกทั่ว ๆ ไป ยิ่งสันมากก็ยิ่งพอใจมาก” ซึ่งนับว่าตรงข้ามกับธรรมเนียมของเรา ที่ว่าถ้าสันติระยะละก็เป็นการปฏิเสธ ถ้าหากจะรับ ก็ต้องพยักหน้า การที่เขาจัดที่อยู่ให้เป็นเอกเทศนั้น แสดงว่าเขาให้เกียรติมหาจุฬาฯ มาก เพราะตามปกติแล้ว พระนักศึกษาของเขาเองก็มักอยู่กันอย่างน้อยห้องละ ๒ รูปทั้งนั้น บางแห่งห้องละ ๔ - ๖ รูปก็มี ข้าพเจ้านับว่าโชคดีมาก ทั้งนี้เพราะชื่อและตำแหน่งหน้าที่ของข้าพเจ้าในมหาจุฬาฯ ผสมกับเครดิตของมูลนิธิอาเซียด้วยนั่นเอง จึงทำให้ข้าพเจ้าได้รับความสะดวกสบายมากเป็นพิเศษ

๑๘๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

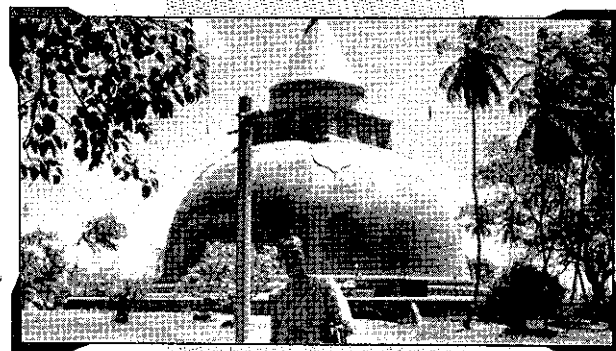
เมื่อข้าพเจ้าไปอยู่ที่วิทยาลัยครูแห่งนั้นเป็นเวลาถึงสัปดาห์หนึ่งแล้ว ก็ได้มีความรู้อะไรเพิ่มเติมเท่าที่ควรเลย กลับต้องช่วยแนะนำพวกพระที่เรียนที่วิทยาลัยครูแห่งนั้นเสียอีก ข้าพเจ้าเห็นว่าจะไม่ได้ผลตามที่ตั้งความปรารถนาไว้ จึงแจ้งให้มูลนิธิอาเซียทราบ เพื่อขอให้หาที่อยู่ให้ใหม่ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของข้าพเจ้า ทางมูลนิธิอาเซียจึงได้พาข้าพเจ้าไปพบ ท่านนารถละคร แห่งวชิราราม เพราะท่านผู้นี้เป็นพระเถระที่มีความรู้กว้างขวางทั้งในด้านภาษาบาลี สันสกฤต สิงหล อังกฤษ ศาสนา และปรัชญา ฯลฯ มาก ท่านได้เคยเดินทางไปประกาศศาสนาทั่วโลกมาแล้ว เคยอยู่ที่อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และสหรัฐอเมริกา เป็นปี ๆ ทีเดียว ทั้งยังได้แต่งตำราทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาอังกฤษไว้มาก นอกจากนั้นที่วัดวชิรารามนี้ ยังมีพระเถระที่ทรงคุณวุฒิถึงขั้นได้ปริญญาอยู่อีกหลายรูป ส่วนมากเคยไปต่างประเทศมาแล้วทั้งสิ้น เมื่อท่านนารถละคร ทราบความประสงค์ของข้าพเจ้าแล้ว ท่านก็ต้อนรับด้วยความยินดี และจัดที่พักให้เป็นเอกเทศห้องหนึ่งต่างหาก วัดนี้เป็นวัดที่มีชื่อเสียงที่สุดในลังกา ในด้านการศึกษา และมีการประพฤติเคร่งครัดมาก แม้ว่าจะเป็นพระในอมรปรนิกาย ไม่ใช่ชยปรนิกาย ก็ไม่เป็นไร ข้าพเจ้าไม่ถือ และท่านก็ไม่ถือ พระเราจะดีจะเลว ไม่ได้อยู่ที่ว่าสังกัดนิกายไหน แม้นิกายจะดี ถ้าตัวพระไม่ดี ก็เป็นพระเลว แต่คนส่วนมากมัก “ติด” ชื่อกันเสียมาก บางคนก็คิดว่าพระธรรมยุติเคร่งกว่าพระมหานิกาย พระมหานิกายก็เคร่งกว่าพระธรรมยุติก็มีถมเถไป นี่เป็นเรื่องของบุคคล ไม่ใช่เรื่องของนิกาย เมื่อข้าพเจ้าได้ย้ายไปอยู่วัดวชิราราม ก็ได้ถือโอกาสศึกษากับท่านนารถะท่านนี้ เพราะนาน ๆ เราจะมีโอกาสพบพระเถระที่ทรงความรู้และมีวัตรปฏิบัติดีจริง ๆ สักองค์หนึ่ง ก็ต้องรีบฉวยโอกาสตักตวงหาความรู้จากท่านให้มาก เพราะเรื่องความดี ความรู้ นั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ให้ “สันโดษ” วันที่ข้าพเจ้าย้ายออกจากวิทยาลัยนั้น ตรงกับวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๐๒ วันนั้น มี

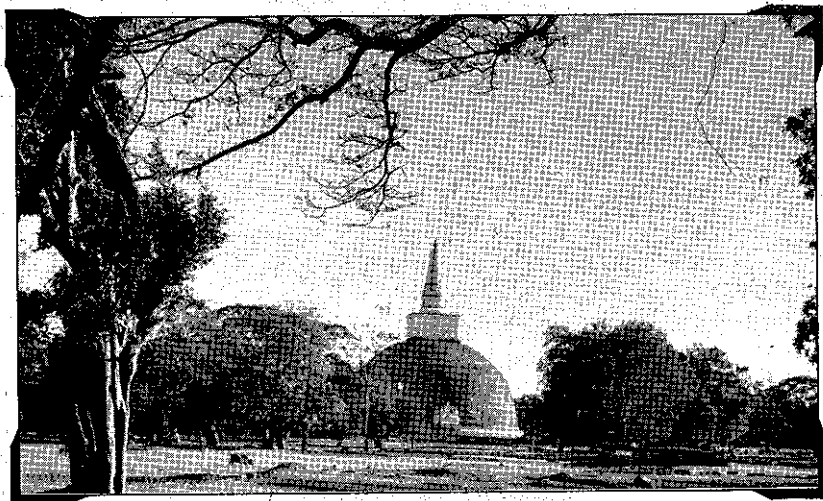
วันที่สหราชอาณาจักรและพระเถระของคณะสงฆ์ไทย
เดินทางไปร่วมงานฉลองสงกรานต์ที่สหภาพพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗

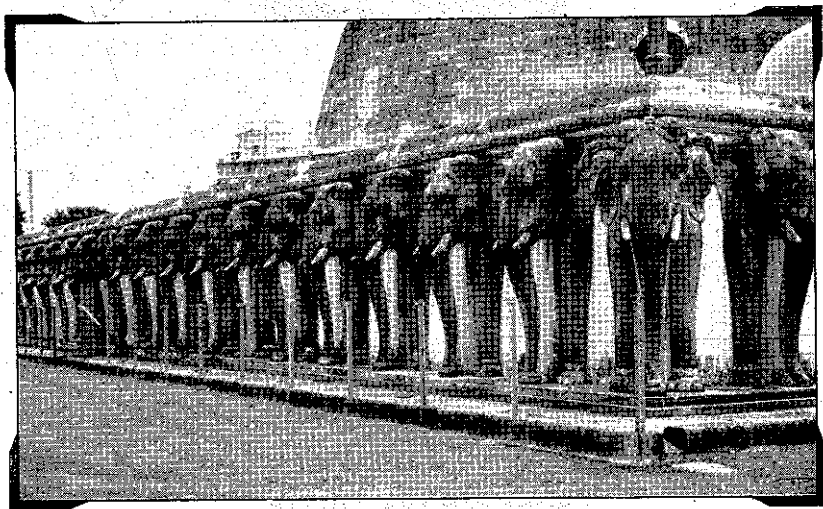
พระเถระ เจ้าหน้าที และนิสิตนักเรียนมหาวิทยาลัย
ไปส่งที่สนามบินดอนเมือง วันออกเดินทางไปลังกา

ดิสตัมหาราม แคว้นกอล ประเทศศรีลังกา

สุวรรณมณฑลเจดีย์ เมืองนุราชปุระ ประเทศศรีลังกา

ฐานสุวรรณมณฑลเจดีย์มีช้างยืนล้อมทั้ง ๔ ด้าน

เป็นแบบที่ไทยได้รับมาสร้างเจดีย์ในลักษณะนี้ ที่เมืองกำแพงเพชร เมืองศรีสัชนาลัย และเมืองสุโขทัย

มหาจุฬาวาในอดีต

๑๘๓

ฝนตกพอเป็นฤกษ์เป็นมงคล เช่นเดียวกับวันไปถึงลังกาเหมือนกัน

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเรียน อภิธรรม ศาสนาเปรียบเทียบ ปรัชญา เรียงความภาษาอังกฤษ สันทนา และเข้ากรรมฐานกับท่าน แต่ละวิชานับว่ามีประโยชน์ทั้งนั้น เพราะที่ห้องสมุดส่วนตัวของท่าน มีหนังสือทางด้าน ศาสนาและปรัชญาดี ๆ อยู่มากมาย ข้าพเจ้าได้ขอยืมมาอ่าน บางเล่มก็ขอให้ มุลณีชีอาเซียช่วยจัดหาให้ เพราะเห็นว่ามิประโยชน์มาก และที่ห้องสมุด มหาจุฬาวา เราก็หาหนังสือประเภทนี้ยาก ข้าพเจ้าได้มีโอกาสอ่านหนังสือ ปรัชญาภาคภาษาอังกฤษจบไปหลายเล่ม และยังได้ใช้เวลาที่มีจำกัดอยู่นั้น แพลหนังสือได้ ๒ เล่ม คือ เรื่อง “ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในลังกา” ของ ท่าน ดร.วาโละ ราหุล กับเรื่อง “ศาสนาเปรียบเทียบระหว่างพระพุทธศาสนา กับคริสต์ศาสนา” ของ ฟูมิโอะ มะสุตานิ ซึ่งทั้ง ๒ เล่มนี้ ได้ตีพิมพ์เป็นภาษาไทยมา ๒ ครั้งแล้ว

การไปอยู่ที่วัดวชิราราม ทำให้ข้าพเจ้าซาบซึ้งในคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะเรื่อง “ปฏิสังขา โยนิโส ปิณฑปาตํ ปฏิเสวามิ ฯลฯ” มากขึ้น ซึ่งเดิมก็มักภาวนาไปเรื่อย ๆ เป็นพิธีเท่านั้นเอง ทั้งนี้ก็เพราะว่าในการฉันอาหารนั้น พระเณรทุกรูปจะต้องไปฉันที่โรงอาหารพร้อมกัน มีบาตรรองคละลูก และแก้วนํ้า ส่วนข้าพเจ้าไม่ได้นำบาตรไป ก็ใช้จานแทน พอถึงเวลา อุบาธกอุบาธิกาก็จะนำอาหารมาถวาย โดยจะอังคาสด้วยมือของตัวเอง คือ เอามือขยำข้าวในภาชนะของตนใส่ลงในบาตรพระ แล้วเอามือข้าง ซ้อนบ้าง หยิบหรือตักอาหารทุกชนิด ใส่ลงไปปนกันหมด แยกบางชนิด เหม็นคาวมาก เพราะปลาทะเลคาวจัด ผสมกับกลิ่นเนยกลิ่นมะพร้าวด้วย แล้ว ทำให้ฉันไม่ลง และพลอยนึกถึงอาหารที่เด็กมันคลุกให้สุนัขกินในตอนเย็น เห็นแล้วจะอาเจียนเสียให้ได้ ตอนแรก ๆ ก็และเล็มฉันเฉพาะข้าวตามขอบ ๆ ข้าง ๆ ที่ไม่มีแกง ก็ฉันไปได้นิดหน่อย ตอนเย็นพอหิวขึ้นมา เขาก็

๑๘๔

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มีน้ำชาให้ฉัน น้ำชาหลังการสวดมนต์ เราไม่ได้ฉันกันเป็นถ้วย ๆ คอก ฉันกันเป็นชาม ๆ เลย ผสมน้ำตาลพอสมควร ที่วัดนี้ห้ามจับเงินทองและฉันนมหลังเที่ยง ข้าพเจ้านึกถึง “ปฏิสงขยา โยนิโส ฯลฯ” บ้าง “ยถาปัจจุณํ ปวตฺตมานํ ฯลฯ” บ้าง “อชฺช มยา ฯลฯ” บ้าง ก็ทำให้ปลงตก นึกว่าอาหารที่เรารับประทานเข้าไปก็เป็นเพียงธาตุต่าง ๆ มารวมกันเท่านั้น เราผู้ที่รับประทานอาหารก็เป็นส่วนประกอบของธาตุต่าง ๆ เช่นกัน อาหารทั้งปวงนี้คิดทั้งนั้น แม่ครัวเขาก็ปรุงมาอย่างประณีตบรรจง แต่พอตกเข้าไปในปากแล้วเท่านั้น กลายเป็นของน่ารังเกียจไปหมด ที่เรารู้สึกหอม รู้สึกอร่อย ก็เพราะจมูก เพราะลิ้น เพราะใจต่างหากที่มันหลอกเรา ทั้ง ๆ ที่เรารู้สึกว่ามีรสอร่อยนั้น ถ้าเราลองคายออกมาแล้วกลับกลืนเข้าไปอีกซิจะกลืนลงไหม ถ้าหากเรากลืนใจเสีย จมูกก็ไม่ได้กลืน ลิ้นก็ไม่รู้รส อาหารทุกชนิดล้วนมีค่าเท่ากันทั้งนั้น “เราจะต้องกินเพื่ออยู่ ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน” ข้าพเจ้าต้องปลอบใจตัวเองและปลงอยู่เช่นนี้ทุกวัน ทำให้ซาบซึ้งในคำสอนเรื่อง “ปฏิสงขยา โยนิโส ฯลฯ” ก็เมื่อไปอยู่สงฆ์เอง ทำให้ฉันอาหารได้มากขึ้นทีละน้อย จากครึ่งจาน เป็นจานหนึ่ง และต่อ ๆ มาบางทีถึง ๒ จาน และดูเหมือนจะมีข้าพเจ้าผู้เดียวที่ใช้ช้อนส้อม นอกนั้นท่านใช้มือกันทั้งนั้น เมื่อตัดกังวลเรื่องอาหารได้หมดแล้ว ปัญหาอื่น ๆ ก็ไม่มีอะไร ข้าพเจ้าก็เริ่มศึกษากับท่านนารถะอย่างได้ผลดีตลอดมา เป็นเวลาร่วม ๔ เดือน.

ตอนที่ ๑๙

จากลังกาไปอินโดนีเซีย

เมื่อข้าพเจ้าได้ศึกษาอยู่กับท่าน นารทมหาเถระ แห่งวัด
วชิรารามยะ ที่ประเทศศรีลังกาเป็นเวลา รวม ๔ เดือนนั้น ทำให้ข้าพเจ้า
มีเวลาอ่านหนังสือประเภทปรัชญามากมาย ทั้งนี้เพราะที่ภูมิกานอาจารย์
นารทะนั้น เปรียบเสมือนห้องสมุดที่สำคัญแห่งหนึ่ง แม้ไม่ใหญ่โตนัก แต่ก็
หนังสือดี ๆ อยู่มากมาย โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับศาสนาและปรัชญาเมื่อข้าพเจ้า
เห็นว่าเล่มไหนดี จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในด้านปรัชญาต่อไป ข้าพ-
เจ้าก็ขอให้มูลนิธิอาเซียซื้อให้ เช่น หนังสือ Indian Philosophy ของ S.
Radhakrishnan และ History of Philosophy, Eastern and Western ซึ่ง
ท่านราชกฤษณ์ เป็นบรรณาธิการ ฯลฯ ทำให้ข้าพเจ้ามีความรู้ปรัชญาตะวัน

๑๘๖

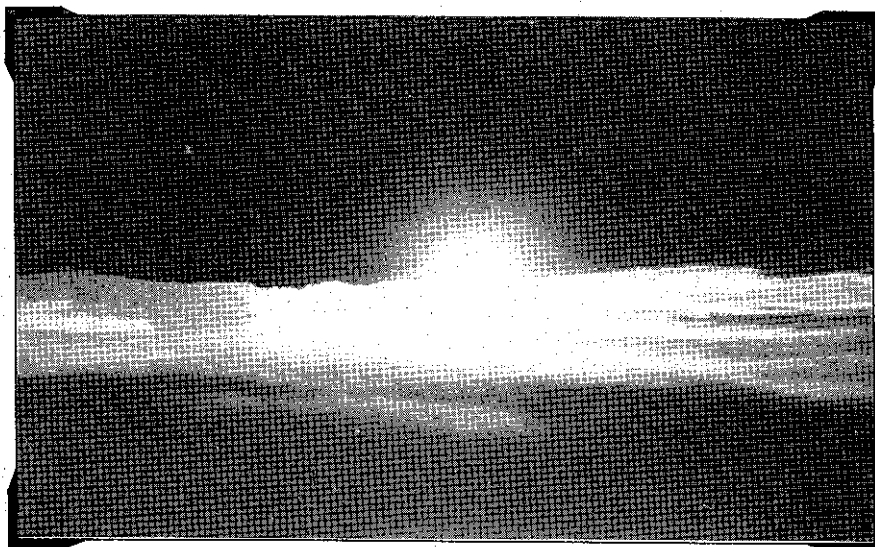
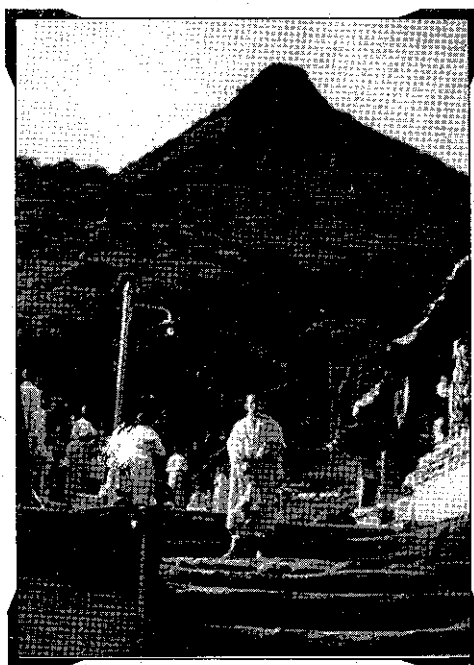
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ออกเพิ่มเติมจากที่ได้ศึกษา ณ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อีกมากมาย เพราะในสมัยที่เรียนนั้น เราเรียนกันเป็นภาษาไทย จะได้อ่านและค้นคว้าเพิ่มเติมบ้าง โดยมากก็จากหนังสือ Encyclopaedia Britannica ทั้งนี้ เพราะในสมัยนั้น เรายังไม่มีห้องสมุดตั้งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว และจากการได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมนี้เอง ทำให้ข้าพเจ้าพอไปเรียนอยู่กับนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยเยล ซึ่งล้วนเป็นนักศึกษาชั้นหัวกะติของเขาได้ไม่เสียหน้า มหาจุฬาฯ ดังที่ข้าพเจ้าจะได้เล่าให้ฟังในโอกาสต่อไป

ในขณะที่ศึกษาอยู่กับท่านนารทมหาเถระนั้น ก็ได้ทราบว่า ทางอินโดนีเซียได้อาราธนาท่านไปเป็นประธานในการผูกพัทธสีมาณานาชาติที่เมืองสะมารัง เกาะชวา โดยจะออกเดินทางในเดือนพฤษภาคม ท่านก็เสนอแนะให้ข้าพเจ้าติดต่อกับมูลนิธิอาเซีย ขอให้เขาอนุญาตให้ข้าพเจ้าติดตามท่านไปด้วย โดยเปลี่ยนตัวเครื่องบินเที่ยวกลับลังกา - กรุงเทพฯ ไปเป็น ตัวเรือจากลังกาไปอินโดนีเซีย ทั้งนี้เพราะว่าข้าพเจ้าจะได้มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดท่าน จะได้มีโอกาสซักถาม และมีประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้น และท่านรักข้าพเจ้ามากเป็นพิเศษ จนบรรดาพระเถระในวัดนั้นต่างก็ออกปากไปตาม ๆ กัน ทางมูลนิธิอาเซียก็ไม่ขัดข้อง

อย่างไรก็ดี ก่อนที่ข้าพเจ้าจะเดินทางต่อไปยังอินโดนีเซียนั้น ในฐานะที่ข้าพเจ้าได้แปลหนังสือ History of Buddhism in Ceylon ของท่านราหุล และ หนังสือ Comparative Study of Buddhism and Christianity ของ พุมิโอะ มะสุตานิ ออกมาเป็นภาษาไทยจบทั้ง ๒ เล่มแล้ว ข้าพเจ้าก็อยากศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีของลังกาด้วย จึงขออนุมัติทุนจากมูลนิธิอาเซียเพื่อการนี้ โดยกำหนดเส้นทางรอบเกาะลังกาโดยรถแท็กซี่ ทางมูลนิธิอาเซียก็อำนวยความสะดวกให้ทุกอย่าง โดยกำหนดออกเดินทางตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๐๒ มีท่านวิจิตร แห่งวัดฉวราวมยะ และพระมหาอุทัย

เขาสุมณภู ประเทศศรีลังกา

พระอาทิตย์ขึ้น ถ่ายจากยอดเขาสุมณภู

เงาในอากาศ ถ่ายจากยอดเขาสมันญ

ภาพเขียนปูนเปียก (fresco) ที่ลัตินะ ประเทศศรีลังกา

มหาจุฬาวาโนคติ

๑๘๗

อุททยานโน ซึ่งเคยเป็นศิษย์ข้าพเจ้า และทำหน้าที่เป็นศิษย์ที่ได้อยู่ตลอดเวลา เป็นผู้ติดตามไปด้วย เราได้เดินทางมุ่งไปทางใต้ผ่านกอลล์ มาตระ ไปดิสสมหาราม ซึ่งข้าพเจ้าเคยไปมาครั้งหนึ่งสมัยที่พักอยู่ที่วิทยาลัยครูแล้ว ดิสสมหารามนับว่าเป็นวัดที่สำคัญที่สุดทางภาคใต้ของลังกา ที่นับว่าแปลกที่สุดก็คือ เมื่อข้าพเจ้าไปถึง กุตุระ (Karutara) ได้พบสะพานข้ามแม่น้ำไปยังต้นโพธิ์ใหญ่อีกฟากหนึ่ง ที่ฟากตรงข้ามต้นโพธิ์ใหญ่นั้น มีรูปปั้นนางเงือกอยู่ริมแม่น้ำใหญ่พอสมควร ให้เสียใจจิตรบรรจง ไม่ทราบว่ามีใครมาสร้างไว้ ทำให้นึกถึงนางเงือกในเรื่องพระอภัยมณี ไม่ทราบว่ามีจินตนาการนี้เกิดมาตรงกันขึ้น หรือว่าใครเลียนแบบใครกันแน่

จากดิสสมหาราม ก็ไปยังเมืองบะตุลลา แล้วก็ถึงเมืองนูเรเลีย (Nuwara Eliya) ซึ่งเป็นเมืองที่มีอากาศหนาวที่สุด ฤดูร้อนมีคนนิยมไปพักผ่อนมาก คล้าย ๆ เชียงใหม่ของเรา แต่อากาศค่อนข้างหนาวกว่า ทำให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสทดสอบความหนาวที่นูเรเลีย คล้าย ๆ กับที่เคยไปทดสอบที่เมืองคาลัตในวัยคนมาแล้ว ก่อนที่จะไปพบอากาศที่หนาวจัดจริง ๆ ในสหรัฐอเมริกา เมืองนี้มีธรรมชาติสวยงาม มีดอกไม้งาม ๆ มากมาย ไม่ผิดกับเชียงใหม่เลย เป็นเมืองที่อยู่บนภูเขาสูง คนต่างเมืองจะไปเที่ยวจึงต้องค่อนข้างมีเงินมากสักหน่อย

จากเมืองนูเรเลีย เราก็เดินทางไปเพื่อนมัสการพระพุทธบาทที่เขาสมณภูฏ หรือที่ชาวลังกานิยมเรียกว่า “ศรีปาเท” ฝรั่งเรียกว่า Adam's Peak ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองนูเรเลียไปหลายสิบล้าน ฟาห์รีนิตะขอถอนตัว เพราะปีนเขาไม่ไหว ระยะทางจากนูเรเลียไปเขาสมณภูฏ รถได้แล่นเลียบไปตามไหล่เขา สองฟากทางจะเห็นแต่ไร่ชาเต็มไปหมด ชาลังกาถือว่าเป็นชาชั้นหนึ่งของโลก นอกจากนั้น ก็มีน้ำตกทั่ว ๆ ไป จนเห็นเป็นธรรมดาไม่รู้สึกตื่นเต้น ส่วนมากเป็นน้ำตกขนาดเล็กสูง แต่ไม่ใหญ่อย่างที่น้ำตกไทรโยค น้ำตกแม่กลาง

๑๘๘

มหาจุฬาวาโนตติ

หรือนางรอง เราออกเดินทางจากวัดโคศคารามที่นุเรเลีย เมื่อเวลา ๑๔:๐๐ น. ไปถึงเมืองมาสคีรีเวลาหนึ่งทุ่มพอดี รยยนต์ไปได้แค่นั้นเอง ต่อจากนั้นต้องเดินทางจากเมืองมาสคีรีไปยังยอดเขาสุมนกฎ ทางลาดบ้าง ชันบ้าง เป็นระยะทางประมาณเกือบ ๘ กม. เราต้องเดินเลียบไหล่เขาไป ๒ ลูก กว่าจะถึงศาลาเชิงเขาสุมนกฎ ก็กินเวลาประมาณชั่วโมงครึ่ง ที่ศาลานั้นเป็นศาลาโล่ง ๆ สำหรับผู้ที่เดินทางไกลเพื่อไปนมัสการพระพุทธบาท ก่อนจะขึ้นไหว้พระเขาจะต้องอาบน้ำชำระร่างกายหรือล้างหน้าล้างตาให้หมดจดก่อนแล้วจึงผลัดผ้าชุดใหม่ เพราะถือว่าผืนที่นุ่งมาเดิมนั้นสกปรกแล้ว ไม่เหมาะแก่การที่จะนุ่งหมไปไหว้สถานศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น จึงสังเกตเห็นเขาถือกระเป๋าลูกเล็ก ๆ ติดตัวไปแทบทุกคน ก็เพื่อจุดประสงค์นี้เอง

ยอดเขาสุมนกฎสูงชันมาก สูงกว่าระดับน้ำทะเล ๗,๕๐๐ ฟุต นับว่าสูงเป็นที่ ๒ ในลังกา กว่าที่จะขึ้นไปถึงยอดเขาก็แทบหมดแรงทีเดียว ต้องระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ เอากุศลเจตนาเป็นที่ตั้ง บางแห่งที่สูงชันมาก เขาก็มีบันไดเหล็กให้เกาะเป็นระยะ ๆ ไปในที่สุด ด้วยกำลังศรัทธาอันเต็มเปี่ยม เราก็สามารถเอาชนะความตึงเครียดของโลกได้ และขึ้นถึงยอดเขาเมื่อเวลา ๒๓:๓๗ น. ที่ยอดเขานั้น เขาทำปะรำเล็ก ๆ ครอบรอยพระพุทธบาทไว้ ไม่ได้ทำเป็นมณฑปอย่างสวยงามแบบบ้านเราเลย ที่นี้มีพระสยามนิกายคณาจารย์ ๓ รูปด้วยกัน เมื่อท่านได้ทราบข่าวข้าพเจ้าเป็นพระไทย พระที่เป็นหัวหน้าชื่อ สิรินิवासเถระ ก็ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี โดยจัดหาห้องพักรักษาให้ห้องหนึ่ง เป็นห้องที่ใหญ่ที่สุดบนยอดเขานั้น ถ้าหากไม่ได้ห้องนั้นคงแย่มาก เพราะอากาศหนาวจัด ลมก็แรง และแถมมีฝนตกพรำอยู่ตลอดเวลา ทำให้ระลึกถึงพระคุณของท่านอาจารย์นารทมหาเถระ ที่ได้กรุณาแนะนำไว้ว่าให้นำผ้าห่มหนา ๆ ติดตัวไปด้วย แม้ตอนแรก ๆ จะรู้สึกว่าจะเกะกะ เพราะทำให้เพิ่มน้ำหนัก และตอนนั้นอากาศก็ยังร้อนอยู่ แต่พอตกดึกก็แลเห็นคุณของท่านอาจารย์

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๑๘๙

ก่อนจะเดินทางไปขึ้นภูเขาสุมณภูเพื่อนมัสการพระพุทธรูปที่ข้าพเจ้าได้รับการบอกเล่าว่า ถ้าใครไม่มีบุญ ไปเพียงครั้งเดียวจะไม่ได้เห็นพระอาทิตย์อุทัยและเงาในอากาศเลย ทั้งนี้เพราะตามปกติจะมีหมอกปกคลุมอยู่ตลอดเวลา กว่าหมอกจะจาง พระอาทิตย์ก็พ้นขอบฟ้าไปนานแล้ว คือนั้นข้าพเจ้าใจไม่ดี เพราะมีฝนตกพรำอยู่ตลอดเวลา เกรงว่าจะไม่ได้เห็นอย่างที่ตั้งใจไว้ และโอกาสที่จะไปอีกก็คงหายาก แต่ก็โดยอาศัยศรัทธาเป็นหลักจึงอธิษฐานไว้ว่า “ถ้าข้าพเจ้าพอจะมีบุญอยู่บ้าง และจะมีโอกาสทำงานเพื่อสวัสดิการสังคมต่อไปอย่างได้ผลละก็ ขอให้ได้เห็นทั้ง ๒ อย่างเถิด” แล้วก่อนจำวัด ข้าพเจ้าก็แผ่เมตตาและส่วนกุศลไปยังสรรพสัตว์ทุกถ้วนหน้า

ในระหว่างที่จำวัดอยู่นั้น ต้องตื่นตีสองครั้งเพราะมีคนมาเคาะประตูอยู่เรื่อย ครั้งสุดท้าย ตีสองตี ๕ พอตี กว่าจะล้างหน้าปรองพั้นเสร็จก็ประมาณ ๕:๓๐ น. ได้มีโอกาสเห็นแสงเงินแสงทองที่ขอบฟ้าแล้ว ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกดีใจมาก คิดว่าคงได้เห็นพระอาทิตย์อุทัยแน่ ๆ เพราะแสงเงินแสงทองเปรียบเสมือนอาวุธนำวิถีของอาทิตย์อุทัย ข้าพเจ้านั่งเฝ้าคอยดูอาทิตย์อุทัยพร้อมกับปวงชนอย่างกระวนกระวายใจ ท้องฟ้าก็เพิ่มความเข้มด้วยสีทองยิ่งขึ้นทุกที ในที่สุดเมื่อเวลา ๖:๑๐ น. ความหวังของข้าพเจ้าก็สัมฤทธิ์ผล พระอาทิตย์เริ่มโผล่ขึ้นพ้นขอบฟ้า ประชาชนเฝ้าร้องแสดงความดีอกดีใจกันเกรียวกราวทีเดียว เพราะต่างก็ถือว่าตนมีบุญ พอเวลา ๖:๑๒ น. ก็ขึ้นมาเติมดวง ข้าพเจ้าได้ถ่ายภาพทั้งสี่และขาวดำไว้เป็นระยะ ๆ แสงที่เห็นมีลักษณะเป็นสีนวลโยยผิดปรกติมาก พอหันกลับไปทางทิศตะวันตก สายตาก็เหลือบเห็น “เงาในอากาศ” เข้าโดยบังเอิญอย่างไม่น่าเชื่อเลย เงานั้นเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วลอยอยู่ในอากาศ คล้าย ๆ พระมิดในทะเลทรายฉะนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นเงาของยอดเขาสุมณภู หรือศรีปาทะนั่นเอง แต่น่าอัศจรรย์ก็ตรงที่ลอยเด่นอยู่ในอากาศและมองเห็นได้ชัด แต่อยู่ไม่นาน ราว ๆ ๑๐ นาที ก็จางหายไป ข้าพเจ้าก็ได้ถ่ายภาพทั้งสี่และขาวดำไว้เช่นเดียวกัน

๑๙๐

มหาจุฬาวาโนคติศ

เขาบอกว่า พระอาทิตย์มานานมีสการรอยพระพุทธรูป เขาศรีปาทะนี้ ถ้ามองจากข้างล่าง ก็จะเห็นเป็นเงาตั้งคู่ขนานกับเขาศรีปาทะ ถ้าอยู่ข้างล่าง ก็ไม่เห็นเงาในอากาศ แต่ถ้าอยู่บนยอดเขา ก็ไม่เห็นเงาที่ทอดคู่ขนานกับศรีปาทะ น่าอัศจรรย์จริง ๆ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกคือกตัญญูเป็นพิเศษ ที่ได้ไปครั้งเดียวได้เห็นทั้งอาทิตย์อุทัยและเงาในอากาศ แสดงว่าต้องเป็นคนมีบุญอยู่บ้างไม่มากก็น้อย คงเพราะเขาสมณภูฏหรือศรีปาทะมีอะไร ๆ ที่มหัศจรรย์อย่างนี้เอง จึงมีประชาชนที่ศรัทธาไปนมัสการกันมาก แม้แต่พระไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และจากประเทศบ้านใกล้เคียง ก็นิยมไปนมัสการกันมาก ทั้ง ๆ ที่ไกลแสนไกล สำหรับสมัยนั้น และต้องเสี่ยงภัยอันตรายกันไม่น้อย ขาลงค่อนข้างเร็วหน่อย เพราะได้รับแรงดึงดูดของโลกช่วย ใช้เวลาเพียง ๒ ชั่วโมง ๔๐ นาที ก็ลงมาถึงเชิงเขา

เมื่อกลับจากนมัสการพระพุทธรูปที่เขาสมณภูฏแล้ว ก็ต้องพักผ่อนหนึ่งวัน โดยเที่ยวชมเมือง รุ่งขึ้นวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๐๒ ก็ไปขึ้นภูเขาอีกลูกหนึ่ง ชื่อภูเขา “ปีโดร” หรือ “ปีดรูตลลลล” ซึ่งเป็นเขาที่สูงที่สุดในลังกา คือสูงจากระดับน้ำทะเลถึง ๘,๒๙๕ ฟุต แต่ไม่ชันเหมือนเขาสมณภูฏ เราใช้เวลาปีนเขาราว ๓ ชั่วโมงก็ถึงยอดเขา ทำให้รู้สึกว่าเป็น “เทนลิ่งผู้พิชิตปีโดร”

ต่อจากนั้น ก็อำลานูเรลียไปยังเมืองแคนดี นครหลวงแห่งสุดท้ายของลังกา ได้ไปนมัสการพระทันตธาตุ แล้วก็ไปนมัสการพระบรมธาตุที่ “มหิยังคณเจดีย์” ซึ่งอยู่ห่างจากแคนดีไปประมาณ ๗๓ กม. มหิยังคณเจดีย์เป็นเจดีย์ที่เก่าแก่แห่งหนึ่ง อายุประมาณ ๒๕๐๐ ปี อาจสร้างก่อนอนุสาวรีย์อีก จากนั้นก็มาเมืองมาตเล และไปชมภาพเฟรสโกที่ “สิศิริยะ” ซึ่งเป็นภาพวาดที่หน้าผาสูงชันมาก ตามปรกติภาพเฟรสโก (Fresco) เป็นภาพที่วาดไว้ตามฝาผนังที่โบกปูน แสดงว่าที่หน้าผาสิศิริยะนี้ก็คงโบกปูนด้วยภาพทั้งหมดล้วนเป็นภาพนางอัปสร แต่งตัวคล้าย ๆ นางฟ้าไทย คือ มี

มหาจุฬารูปในอิตาลี

๑๙๑

วัฒนธรรมแต่ทางนุ่งผ้า แต่ปกติไม่ใช่เสื้อ บางคนก็มีเหมือนผ้าแถบบาง ๆ คาคอกไว้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นภาพสาวใช้ ส่วนที่ไม่มีผ้าคาคอกคงเป็นนายสาว ซึ่งมีของคือวค จึงได้วค สาวใช้ก็อาจมีของคือวคเหมือนกัน และบางทีอาจสวยกว่าของเจ้านายก็ได้ เลยถูกบังคับให้ใช้ผ้าคาคอก จะได้ไม่อวดของดีแข่งกับนาย

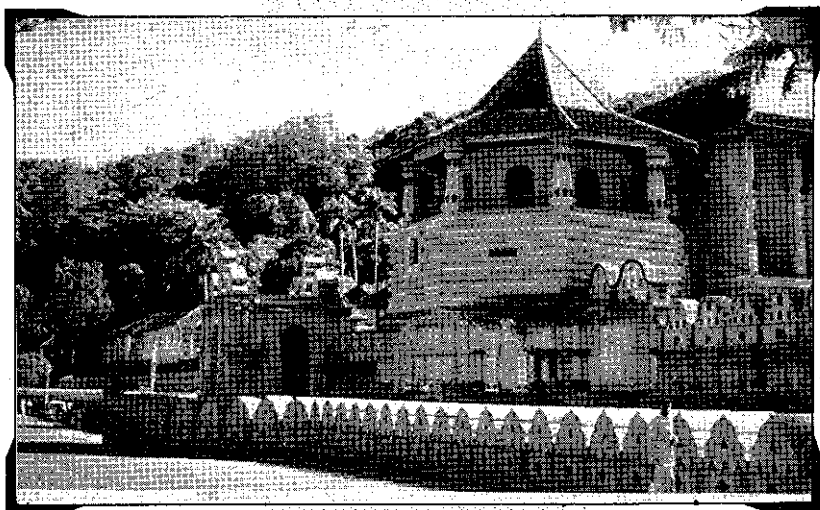
จาก “สีคิริยะ” เราได้เดินทางต่อไปยังเมืองตริโคมาลี ซึ่งเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือของลังกา ห่างจากสีคิริยะประมาณ ๑๐๙ กม. โดยคิดว่าจะไปไหว้พระบรมธาตุซึ่งอยู่ชายทะเล แต่ปรากฏว่าไกลเกินไปจึงไปไม่ถึงในรายการนี้ ความจริงควรจะแวะชมเมือง “โปโพนนระ” ซึ่งเป็นเมืองหลวงของลังกาต่อจากเมืองอนูราชปุระ แต่เพราะเหตุที่ข้าพเจ้าได้เคยไปมาครั้งหนึ่งแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ตัดรายการนี้ออก จากนั้นก็ไปยังเมืองอนูราชปุระ เมืองหลวงเก่าของลังกา ซึ่งข้าพเจ้าก็เคยไปมาแล้วเช่นกัน ระหว่างทางได้แวะที่ “มิดินตเล” ซึ่งเป็นที่พระมหินทเถระเคยอยู่เป็นประจำ มีที่ทาน้ำเจริญกรรมฐานอยู่ในเงื้อมผาคั่วย ต่อจากนั้น จึงเดินทางขึ้นเหนือไปยังเมือง “ยัฟฟีน” ซึ่งอยู่เหนือสุด ห่างจากอนูราชปุระประมาณ ๒๔๙ กม. แล้วก็เลยไปยังนาทวิปและกาฬวิป เมื่อไปจนสุดภาคเหนือของลังกาแล้วก็เดินทางกลับผ่านมายังเมืองอนูราชปุระ เมืองปุตตะลัม ซึ่งอยู่ทางภาคตะวันตกของลังกา กลับถึงวัดวชิราราม กรุงโคลัมโบ เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๐๒ เวลา ๒๐:๕๕ น. โดยสวัสดิภาพ นับว่าเป็นการเดินทางไกลที่สนุก และได้ความรู้มากที่สุดครั้งหนึ่งในชีวิต โดยใช้เวลาเดินทาง ๑๑ วัน เป็นระยะทาง รวม ๑,๐๘๘ กม.

อินโดนีเซีย

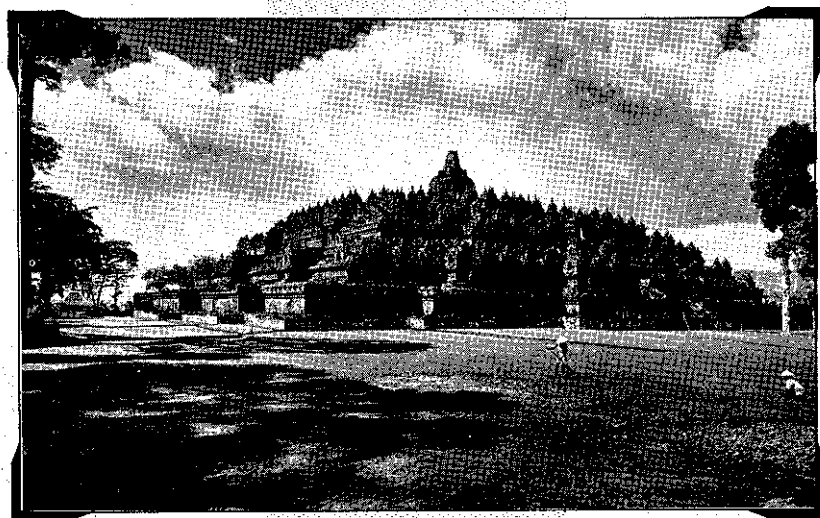
เมื่อข้าพเจ้าได้ศึกษาอยู่ที่ลังกาเป็นเวลารวม ๔ เดือน และได้ประสบการณ่มากพอสมควร พอจะเป็นทุนไปศึกษาเล่าเรียนต่อในสหรัฐอเมริกาได้บ้างแล้ว เพราะในช่วงระยะเวลา ๔ เดือนนี้ ได้มีโอกาสดูและเขียนภาษาอังกฤษอยู่ตลอดเวลา ผิดกับเมื่ออยู่ที่เมืองไทย ซึ่งได้แต่อ่านกับเขียน และโอกาสที่จะอ่านและเขียนก็น้อย เพราะงานประจำและงานสังคมมีมาก การที่ข้าพเจ้าได้ไปอยู่ที่ลังการวม ๔ เดือนนี้ ทำให้แบ่งเวลาไปได้อีกมาก นอกจากเขียนบทความมาลง “พุทธจักร” บ้าง นิตยสาร “แม่บ้านการเรือน” บ้าง ทำให้ “จิตว่าง” ลงได้มากทีเดียว

ข้าพเจ้าได้ออกเดินทางจากโคลัมโบศรีลังกา มุ่งไปยังกรุงยาคาร์ตา ประเทศอินโดนีเซีย โดยเรือโดยสารของเนเธอร์แลนด์ ชื่อ M.U. Orange พร้อมด้วย ท่านอาจารย์นารทมหาเถระ ก่อนจะออกเดินทาง ปรากฏว่ามีพระไทย พระลาว พระเขมร พระไทยใหญ่ ที่อยู่ในลังกา กว่า ๑๐ รูป และพระลังกาอีกจำนวนหนึ่ง ได้ทำบุญเลี้ยงส่งข้าพเจ้า และได้มีการมอบของที่ระลึกให้อีกด้วย บรรดาพระไทยที่อยู่ในที่นั้นบอกว่า รู้สึกแปลกใจมาก ที่เมื่อข้าพเจ้าเดินทางกลับ ทำไมจึงมีพระลังกาและชาวลังกาที่เป็นภคฤหิต์อีกเป็นจำนวนมาก ได้นำเอาของที่ระลึกมาถวายกันมากมาย จนเอากลับมาไม่หมด เพราะตามปกติแล้ว เขาก็จะไม่ยอมเสียอะไรให้ใครง่าย ๆ ข้าพเจ้าคิดว่าคงเพราะบุญกุศลที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้และบารมีของมหาจุฬา ฯ นั้นเอง

วันทีลงเรือเพื่อเดินทางไปอินโดนีเซีย ก็ปรากฏว่า มีพระไทย พระลาว พระเขมร และพระลังกา เป็นจำนวนมากมาส่งเป็นครั้งสุดท้าย ในเรือลำนั้น ปรากฏว่ามีพระเพียง ๒ รูป คือ ท่านอาจารย์นารทมหาเถระกับข้าพเจ้า แต่เราพักคนละห้อง ข้าพเจ้าได้ห้องเลขที่ ๓๓๔ ซึ่งต้องอยู่ร่วมกับ

วิหารพระเขี้ยวแก้ว เมืองแคนดี ประเทศศรีลังกา

พุทธวิหารโบโรบูดู หรือ โบโรพุทโธ ตีเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย

ในตู้กระจกสำหรับพรรณไม้เมืองหนาว ที่เมืองแคนดี ประเทศศรีลังกา

เด็กนักเรียนพุทธศาสนาวินัยาภิบาลที่วัดที่ปทุมคณาราม ประเทศศรีลังกา กำลังเข้าสมาธิ

มหาจุฬารูปในอิตาลี

๑๙๓

คนอื่นอีก ๓ คน พอเข้าไปในห้อง ข้าพเจ้าก็ต้องขอเปลี่ยนห้องใหม่ เพราะห้องนั้นมีผู้โดยสารถึง ๓ คนแล้ว เป็น ชาย ๑ หญิง ๒ คือ พ่อ แม่ ลูกสาวตกลงเขาก็เปลี่ยนให้เป็นห้องเลขที่ ๓๖๙ ซึ่งมีผู้ขายล้วน ๆ เป็นชาวอังกฤษคนหนึ่ง ชาวออสเตรเลียคนหนึ่ง และชาวเยอรมันคนหนึ่ง ทำให้เราได้มีโอกาสสนทนากันในเรื่องศาสนาและปรัชญาอยู่เสมอ ในเรือลำนี้ มีลูกเรือที่เป็นชาวชวาหลายคน ซึ่งถูกอภัยภัยกับข้าพเจ้ามาก ได้ช่วยสอนภาษาชวาที่เป็นคำที่จำเป็นต้องทราบ เช่น ตีมาก ขอบใจ ฯลฯ ทำให้ได้รับประโยชน์มากพอๆ แม้ลูกเรือชาวชวาเหล่านี้จะนับถือศาสนาอิสลาม แต่ศาสนาก็หาได้เป็นเครื่องกีดกันไม่ให้เรามีมิตรภาพต่อกันไม่

เรือโอเรนจ์ได้พาเราจากโคลัมโบ แล่นตัดตรงไปยังปีนัง ผ่านช่องแคบมะละกา ถึงปีนัง วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เวลา ๗:๓๐ น. เรือได้จอดพักให้เราขึ้นฝั่งจนถึง ๑๒:๐๐ น. เรือจึงได้ออกจากท่าเพื่อมุ่งตรงไปยังสิงคโปร์ รุ่งขึ้นเวลา ๗:๓๐ น. เรือจึงได้เข้าเทียบท่าสิงคโปร์ ที่สิงคโปร์นี้ ได้มีพระลัทธิขึ้นมายังกรรม ๔ รูปด้วยกัน ๒ รูปแรก คือ ท่านปิยทัตติ และท่านมหานาม แห่งวัดวชิรารามทั้งคู่ ทั้ง ๒ รูปนี้ได้ไปร่วมงานพุทธชยันตีที่ญี่ปุ่นมาแล้ว และกำลังรอพวกเราเพื่อร่วมเดินทางไปยังอินโดนีเซีย ทั้ง ๒ รูปนี้ ข้าพเจ้าได้คุ้นเคยมาก่อนตั้งแต่อยู่ที่วัดวชิรารามแล้ว ส่วนอีก ๓ รูป คือ ท่านสรณปาละ ท่านอริยวัชระ และท่านสัจจิตตสระ ซึ่งข้าพเจ้าเพิ่งรู้จัก เรือออกจากสิงคโปร์เมื่อเวลา ๒๓:๐๐ น. มุ่งตรงไปชวาทีเดียว

จากสิงคโปร์ไปเกาะชวา เรือแล่นไปในมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งมีพื้นน้ำเรียบดูกระจ่างเงา สมกับชื่อ “แปซิฟิก” จริง ๆ เพราะคำว่า “แปซิฟิก” แปลว่า “สงบเรียบ” เรือแล่นผ่านเกาะสุมาตราจนถึงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เรือก็ไปถึงเมืองท่า “ตันจุงเพรียก” (Tandjung Priog) ซึ่งอยู่ห่างจากยาการ์ตา (D Jakarta) ประมาณ ๑๒ กม. เรือเข้าเทียบท่าเวลา ๙:๐๐ น.

๑๙๕

มหาจุฬารูปในอดีตร

แต่กว่าจะลงจากเรือได้ก็เวลา ๑๒:๐๐ น. พอขึ้น ข้าพเจ้าเป็นพระรูปแรกที่ลงไปเหยียบฝั่งขวา ซึ่งในขณะนั้นเต็มไปด้วยทหารและประชาชน อาจเป็นเพราะชาวขาวไม่ค่อยได้เห็นพระในทางพระพุทธศาสนา นอกจากท่าน “ชินรักขิตะ” ซึ่งเป็นพระชาวอินโดนีเซียเพียงรูปเดียว เมื่อข้าพเจ้าลงไปถึง จึงได้ยินเสียงหลายคนพูดกันว่า “คาโลลามะ” อาจเป็นเพราะเขาคิดว่าข้าพเจ้าเป็นคาโลลามะก็ได้ และอาจคิดว่าคาโลลามะคงจะขอไปลี้ภัยอยู่ในขาวกระมัง

โดยเหตุที่เมืองยาการ์ตา ยังไม่มีวัดทางพระพุทธศาสนาจริง ๆ จะมีอยู่บ้างก็เป็นประเภทสำนักสงฆ์ หรือศาลเจ้าแบบจีนเท่านั้น และก็มักจะคับแคบ ท่านชินรักขิตะจึงได้พาเราไปพักตามบ้านคหบดีใหญ่ ๆ ซึ่งส่วนมากเป็นชาวจีน บ้านละ ๒ รูปบ้าง ๓ รูปบ้าง ๔ รูปบ้าง ข้าพเจ้ากับท่านนารถเถระ ได้พักอยู่ที่บ้านคหบดีชาวจีนซึ่งสำเร็จปริญญาเอกทางสังคมวิทยา ซึ่งเป็นวิชาที่ข้าพเจ้าชอบมากที่สุดวิชาหนึ่ง และได้ตั้งใจว่าจะศึกษาวิชานี้ด้วยเหมือนกัน โดยคิดว่าคงจักเป็นประโยชน์ในด้านการนำมาประยุกต์ใช้ในการสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทยต่อไป ตามวัตถุประสงค์ของมหาจุฬาฯ เราได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา

ในประเทศอินโดนีเซีย หรือที่เราเรียกรวม ๆ ว่า “ขาว” นี้ ไม่ใช่มีประชาชนที่มีเชื้อสายขาวโดยเฉพาะเท่านั้น ยังมีพวกบาหลิ พวกสุนตะ พวกมลายู พวกบาตัก พวกมาคัสซาร์ พวกคยัก พวกสะซัก พวกติมอร์ พวกปาปวน ฯลฯ อีกด้วย อินโดนีเซียเป็นประเทศที่ประกอบด้วยเกาะต่าง ๆ ทั้งใหญ่และเล็กนับเป็นจำนวนพัน ๆ เกาะ มีเนื้อที่พอ ๆ กับสหรัฐอเมริกา มีประชาชนในเวลานั้นประมาณ ๔๐ ล้านคน ในปัจจุบัน คงกว่า ๑๐๐ ล้านคน แล้ว ดินฟ้าอากาศในอินโดนีเซียก็คล้ายกับในประเทศไทย ในเมืองยาการ์ตา

มหาจุฬาร ในอดีต

൫൯൫

มีคลองมากมาย แต่ไม่กว้างนัก มีน้ำไหลถ่ายเทลงสู่ทะเลตลอดเวลา ไม่
ส่งกลิ่นเหม็นหึ่งอย่างคลองในกรุงเทพ ฯ ทำให้ประชาชนสามารถใช้น้ำใน
ลำคลองอาบและซักเสื้อผ้าได้ รยยนต์มีมากเหมือนกัน ทำให้การจราจรแออัด
คับคั่งมาก รถต้องแล่นไปช้า ๆ อย่างในกรุงเทพ ฯ ขณะนี้ ยุงก็มี แต่ไม่มาก
อย่างในกรุงเทพ ฯ ทั้งนี้คงเป็นเพราะน้ำในคลองของเขาไหลถ่ายเทอยู่ตลอด
เวลา ไม่ใช่น้ำนิ่งจนเน่าอย่างคลองส่วนมากในกรุงเทพ ฯ ซึ่งบางคลอง
ส่งกลิ่นเหม็นตลบยิ่งกว่าส้วมแตกเสียอีก

ในตอนต่อไป ข้าพเจ้าจะได้เล่าถึงการไปปฏิบัติศาสนกิจที่อินเดีย ไม่ใช่ในนามคณะสงฆ์ไทยโดยตรง หากในนามของมหาจุฬาฯ ผสมกับในนามคณะสงฆ์ไทยโดยอ้อมต่อไป.

ตอนที่ ๒๐

ประกอบศาสนกิจในอินโดนีเซีย

ในการไปประกอบศาสนกิจในอินโดนีเซีย ดังที่ข้าพเจ้าได้บอกไว้ในตอนที่แล้วนั้น ข้าพเจ้าไม่ได้ไปในนามของคณะสงฆ์ไทย หากไปในนามของตัวเองหรือจะในนามของมหาจุฬา ฯ โดยอ้อมก็ได้ ทั้งนี้ก็เพราะมหาจุฬา ฯ ก็ไม่ได้ส่งให้ข้าพเจ้าไป เป็นการตัดสินใจของข้าพเจ้าตามคำแนะนำของท่านอาจารย์นารทมหาเถระ และด้วยความเห็นชอบและความอุปถัมภ์ของมูลนิธิอาเซีย แต่เมื่อไปถึงที่นั่นแล้ว ก็ร่วมอยู่ในนามผู้แทนคณะสงฆ์ไทยโดยปริยาย ส่วนผู้แทนคณะสงฆ์ไทยจริง ๆ นั้น คือ ท่านเจ้าคุณพระวิศาลสมณคุณ กับพระมหาสำเร็จ อานนโท ป.ธ.๘, พ.ม., พธ.บ. ซึ่งขณะนั้นเป็นอาจารย์อยู่ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระครูฐานานุกรม วัดสุทัศน์ และผินายวิเชียร

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๙๗

วชิรพาหุ หัวหน้ากองสังฆการีในสมัยนั้น (ต่อมาเป็น รองอธิบดี กรมการศาสนา) เป็นไวยาวัจกร

ในการเดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนาในอินโดนีเซียครั้งนี้ นับว่าเป็นการทำงานระดับ “ระหว่างประเทศ” ทั้งนี้โดยมีท่านพุทธรักธิยะ พระภิกษุชาวอินโดนีเซีย ซึ่งมีอายุเพียง ๓๗ ปี เป็นผู้ประสานงาน ได้อาราธนาพระเถรานุเถระจากประเทศต่าง ๆ คือ ลังกา พม่า ไทย เขมร แต่ส่วนใหญ่เป็นพระลังกา ซึ่งในงานนี้มีท่านนารทมหาเถระ อาจารย์ข้าพเจ้า เป็นประธาน ที่รองลงมา ก็คือ สมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดี สังกนายกแห่งกัมพูชา และมหาศรีสยาตอแห่งพม่า

ดังที่ข้าพเจ้าได้บอกไว้แล้วว่า เราได้เดินทางไปถึงอินโดนีเซีย เมื่อเช้าวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๒ และในตอนค่ำวันนั้นเอง เราก็ไปที่ “พุทธธรรมวิหาร” ซึ่งเป็นวิหารเล็ก ๆ อยู่ในชอกแคบ ๆ มีที่บูชาพระ และห้องพักเล็ก ๆ ห้องหนึ่ง ด้านหน้ามีโรงเรียนมัธยมชื่อโรงเรียนสาวิบุตร ฆิณายออง ซึ่งเป็นชาวอินโดนีเซียเชื้อสายจีนเป็นผู้จัดการ ท่านผู้นี้มีศรัทธาปสาทะในพระศาสนามาก และเป็นชาวอินโดนีเซียคนแรกที่จะบรรพชาอุปสมบทในอินโดนีเซียในคราวนี้แหละ ท่านบอกว่าท่านอยากบวชมานานแล้ว แต่อินโดนีเซียไม่มีคณะสงฆ์พอที่จะให้การอุปสมบทได้ ท่านจึงต้องรอเรื่อยมา

งานที่พวกเราทั้งหมดจะต้องร่วมกันดำเนินการในคราวนี้ ก็คือ การจัดงานวิสาขบูชาที่พุทธวิหารโบโรพุทโธ งานผูกพัทธสีมา และการบรรพชาอุปสมบท พร้อมกับมีการแยกย้ายกันเป็นสาย ๆ ออกประกาศพระพุทธศาสนาในเกาะชวาและบาหลี ในงานนี้เราได้ คุณลักชี วาลิกิริ อุปทูตไทย ที่ยาการ์ตา เป็นกำลังสำคัญ

งานชิ้นแรกที่เราได้ดำเนินการ ก็คือ การประกอบพิธีบรรพชา

๑๓๗

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นายออง เป็นสามเณร โดยมีท่านนารทมหาเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ เวลาบวช ท่านนารทมให้ท่านอองสมาทานศีล ๕ ก่อน แล้วจึงนำผ้าไตร (ไตรแบ่ง ซึ่งมีจีวร สบง อังสะ และประคตเอว เท่านั้น) ไปหาพระอุปัชฌาย์ การขอบรรพชาเขาก็ไม่ต้องว่า “อุกาส วณฺหามิ ภนฺเต ฯลฯ” หรือ “เอสาหํ ภนฺเต ฯลฯ” อย่างของไทยเราเขาบวชกันอย่างง่าย ๆ โดยว่า “สพฺพทุกฺขนิสฺสรณ- นิพฺพานสจฺฉฉิรฉฺฌตฺถาญ ฯลฯ” แบบการบวชของมหาิกายเดิม อย่างที่วัดสระเกศ วัดสุทัศน์ ฯลฯ ต่อจากนั้น พระอุปัชฌาย์ก็จะให้กรรมฐาน แล้วก็ให้ไปครองจีวร เสร็จแล้วจึงกลับมารับศีล ๑๐ เมื่อสมาทานศีล ๑๐ แล้ว ก็ไปขอฉัตตยอุปัชฌาย์อาจารย์อีก โดยมี ท่านอริยวังสะแห่งลังกา กับท่านชินรักขิตะแห่งอินโดเนเซีย เป็นอาจารย์ นายอองก็กลายเป็นสามเณร “ชินปุตตะ” ไป

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๐๒ หลังจากฉันแผลแล้ว เราก็นำกองทัพนารทม ไปยังเมืองบันดุง ซึ่งเคยมีชื่อเสียงการประชุมระหว่างประเทศมาแล้ว ซึ่งเรียกว่า “การประชุมเอเชียแอฟริกัน” (Asian-African Conference) เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๔๘ เราไปถึงเมื่อเวลา ๑๗:๓๐ น. เขาจัดให้พักที่ “วิหารวิมลธรรม” ซึ่งเป็นวิหารทางพระพุทธศาสนาแห่งเดียวในบันดุง และเพิ่งสร้างเสร็จก่อนเราไปถึงเพียง ๒ วันเท่านั้น ปรากฏว่ามีประชาชนมาคอยต้อนรับอยู่อย่างคับคั่ง กลางคืนประมาณทุ่มหนึ่ง พวกภราดราก็เริ่มสวดมนต์กัน แม้ส่วนมากจะเป็นชาวจีน แต่ก็ออกเสียงภาษาบาลีได้ชัดมาก ชัดยิ่งกว่าชาวจีนส่วนมากในเมืองไทยเสียอีก ทั้งยังสวดได้อย่างพร้อมเพรียงกันดีกว่าพระพม่า พระลังกาด้วยซ้ำไป จนถึง ๒๐:๐๐ น. ก็เป็นรายการของพระบ้าง ท่านอาจารย์นารทมขอให้พระไทย ๔ รูป สวดมนต์แบบไทย ตั้งแต่ต้นโมไปจนจบมงคลสูตร ท่านนารทมท่านชอบฟังพระไทยสวดมนต์ เพราะสวดได้พร้อมเพรียงกันดีมาก ที่วัดวชิรารามของท่านเอง ก็พยายามจะสวดให้พร้อม ๆ กันอย่างพระไทยบ้าง แต่ก็ทำไม่สำเร็จ เมื่อสวดมนต์จบแล้ว ท่านนารทมก็เป็นผู้แสดงปาฐกถา โดยมีท่านชินรักขิตะเป็นผู้แปลเป็นภาษา

มหาจุฬารูปในอดีต

๑๙/๙

อินโดนีเซีย มีผู้เข้าฟังประมาณ ๒๐๐ คนเศษ

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เวลาประมาณ ๕ น. ท่านปิยทัสสี พระลังกา กับท่านชินรักขิตะ ก็ออกไปให้ศีลแก่พวกเด็กหนุ่ม ๆ ๖ คน หลังจากให้ศีลแล้วก็สวดมนต์กัน ความจริงสวดมนต์เพียง ๔ คนเท่านั้น อีก ๒ คนนั่งเข้าสมาธิ แต่ขนาด ๔ คนสวดกัน เสียงดังอย่างกับมีคนสวดสัก ๕๐ คน ทำให้นึกถึงพระในชนบทสวดมนต์ที่เรียกว่า “ทำวัตรเย็น” นั้น บางทีก็กระหู่ เสียงเสียงดังแทบจะได้ยินเข้าไปถึงในบ้านที่เดียว เวลาสมาทานศีล เขาก็ว่าดัง ๆ ให้ได้ยินอย่างชัดเจน ไม่ใช่ทำปากมูบมิบ ๆ อย่างในที่บางแห่ง ซึ่งไม่ทราบว่าจะรับศีลจริง ๆ หรือเปล่า หรือรับหมดทุกข้อหรือไม่ เพราะข้าพเจ้าเคยเห็นบางคนสมาทานศีลแล้วไปดื่มสุรา พอข้าพเจ้าไปทักเขา เขาก็บอกว่า ศีลข้อ ๔ คือ “สุราเมรัย...” นั้น เขาไม่ได้รับเขารับเพียง ๔ ข้อเท่านั้น เรื่องสมาทานศีลเป็นการแสดงว่าเราเป็นคนดี ข้าพเจ้าเห็นว่าควรสมาทานกันอย่างเปิดเผยดังๆ เพื่อแสดงถึงความบริสุทธิ์ใจของเรา ชาวพุทธในอินโดนีเซียที่จะได้ชื่อว่าเป็น “อุบาสก อุบาสิกา” นั้น จะต้องสมาทานศีล ๕ ด้วย ถ้าเพียงรับไตรสรณคมน์อย่างเดียว ถือเพียงเป็น “ชาวพุทธ” แต่ยังหาชื่อว่าเป็น “อุบาสก อุบาสิกา” ไม่ เมื่อได้บัญญัติตนเป็นอุบาสกแล้ว ก็มีสิทธิ์สวมเสื้อคลุมสีขาว เสื้อคลุมก็มีลักษณะอย่างเสื้อที่พระจีนพระฉวนในเมืองไทยใช้นั้นเอง จากกลุ่มอุบาสก อุบาสิกา แต่ละเมือง เขาก็จะเลือก “บัณฑิต” ขึ้นคนหนึ่ง “บัณฑิต” จะต้องเป็นบุคคลที่มีความรอบรู้ทางพระพุทธศาสนา มีความประพฤติเรียบร้อย เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่ว ๆ ไป “บัณฑิต” ก็มีเครื่องหมายคล้าย ๆ อุบาสก จะต่างกันก็ตรงสีของเสื้อเท่านั้น แทนที่จะใช้เสื้อสีขาว เขาก็ใช้เสื้อสีเหลืองแทน สวมทับเสื้อกางเกงอีกชั้นหนึ่ง

เวลา ๗:๑๐ น. เราก็ตออกเดินทางจากวิหารวิมลธรรม เมืองบันดุง ไปยังเมือง สะมารัง (Semarang) ไปถึงเกือบ ๑๙ น. ระยะทางจากบันดุง ถึงสะมารัง รวม ๔๘๑ กม. เราได้ไปพักอยู่ที่ วิหารพุทธคยา ซึ่งอยู่ห่างจากตัว

๒๐๐

มหาจุฬารูปในอิต

เมืองประมาณ ๑๔ กม. วิหารแห่งนี้อยู่บนเนินเขาเตี้ย ๆ มีประชาชนมา
คอยต้อนรับอยู่มากมาย เวลานั้น เมืองสะมารังได้กลายเป็นศูนย์กลางการ
พระพุทธศาสนาในอินโดนีเซียแล้ว

แม้ประชาชนชาวอินโดนีเซียเกือบทั้งประเทศจะนับถือศาสนา
อิสลาม แต่โดยธาตุแท้แล้วพวกนี้ก็มีธาตุพุทธแทรกอยู่ด้วย ทั้งนี้เพราะใน
สมัยอาณาจักรศรีวิชัยเรืองอำนาจ พระพุทธศาสนาแบบมหายานได้เจริญรุ่ง
เรืองมาก โดยเฉพาะที่เกาะชวา ซึ่งมีพุทธวิหารโบโรบูตอร์ หรือ โบโรบูตอร์
(Borobudur) เป็นปูชนียสถานทางพระพุทธศาสนาที่ใหญ่โตและสวยงามที่
สุดในชวา ต่อมา เมื่อศาสนาฮินดูได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาแทนที่ พระพุทธ-
ศาสนาก็เริ่มเสื่อมลง บางทีก็ไปผสมกลมกลืนกับศาสนาฮินดูไปเลย
อย่างพวกบาหลิเชานับถือศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ แต่พร้อมกันนั้น
เขาก็นับถือพระพุทธเจ้าด้วย เขาบูชา “พระศิวะ - พุทธะ” คือ เคารพบูชา
ทั้งพระศิวะหรือพระอิศวรและพระพุทธเจ้า แต่ต่อมา ทั้งศาสนาฮินดูและ
ศาสนาพุทธก็ต้องเสื่อมไปเกือบสิ้นเชิง ในเมื่อศาสนาอิสลามได้เข้ามา
มีอำนาจ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เริ่มต้นจากชวากลาง แล้วก็แผ่
อิทธิพลไปทั่วชวา และในที่สุด ก็เกือบทุกหนทุกแห่งของประเทศอินโดนีเซีย
จะอย่างไรก็ตาม ก็คล้าย ๆ กับใส่เสื้อนอก คือ ศาสนาอิสลาม ทับลงไปบน
เสื้อเชิ้ตคือศาสนาฮินดู และเสื้อเชิ้ตนั้นก็สวมทับเสื้อกล้าม คือศาสนาพุทธอีก
ชั้นหนึ่ง ถัดจากเสื้อกล้ามก็คือเนื้อแท้ ๆ อันได้แก่การนับถือผีสง เทวดา
ภูเข ทะเล ตันหมากรากไม้ นั่นเอง ก็ทำนองเดียวกับชาวพุทธในเมืองไทย
ที่นับถือไสยศาสตร์ เชื้อถือโชคกลางต่าง ๆ ฯลฯ ก็เพราะเราใส่เสื้อนอก คือ
พระพุทธศาสนาทับลงไปบนเสื้อเชิ้ต คือศาสนาพราหมณ์ นั่นแหละ

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๐๒ ในตอนเช้าพวกเราได้ไปสำรวจที่ที่จะทำ
โรงพระอุโบสถเป็นแห่งแรกในอินโดนีเซีย สถานที่แห่งนี้อยู่ห่างจากพุทธ-

มหาจุฬารูปในคติ

๒๐๑

คยารูปประมาณ ๒ กม. อยู่ในหุบเขา ต้องเดินขึ้น ๆ ลง ๆ ลำบากหนอย โดยเฉพาะคณะสงฆ์จากประเทศต่าง ๆ ที่ไปร่วมพิธีนี้ ส่วนมากสูงอายุทั้งนั้น บางรูปก็เดินลงไม่ไหว บางรูปก็ต้องพุงลงไป บริเวณที่จะผูกพัทธสีมา มี เรือนไม้อยู่หนึ่งหลังเรียกว่า “พุทธชยันตีวิหาร” เราตกลงกันว่าจะใช้วิหาร แห่งนี้แหละเป็นโรงอุโบสถ ไกล ๆ วิหารมีกุฏิอยู่หลังหนึ่ง ทั้งหมดเพิ่งสร้าง เมื่อ ๒-๓ ปีก่อนหน้านี้ ตอนค่ำได้ประกอบพิธีบวชสามเณรอีก ๒ รูป เป็น ชาวจีน ๑ รูป ชาวบาหลิส ๑ รูป โดยท่านนารทะเป็นพระอุปัชฌาย์ และได้ให้ ชื่อใหม่ว่า “ชินนันทะ” และ “ชินปิยะ” ทั้งนี้ก็คงเพื่อให้คล้องกับชื่อของท่าน “ชินรักขิตะ” ซึ่งเป็นหัวเรียวหัวแรงสำคัญในการวางรากฐานพระพุทธศาสนาในอินโดนีเซียนั่นเอง นับว่าท่านนารทะท่านมีจิตวิริยาสูงมากทีเดียว

วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เวลา ๘:๑๕ น. ข้าพเจ้านับว่าเป็นคนที่ มีโชคดีเป็นพิเศษ เพราะท่านอาจารย์นารทะได้ชวนข้าพเจ้าไปที่ เมือง มะเกล็ง (Magelang) พร้อมกับ คุณวิเชียร วชิรพาหุ พระนอกนั้น ไม่ว่าจะ เป็นพระลังกา พม่า ไทย หรือ เขมร ไม่มีใครได้มีโอกาสไปเลย ทั้งนี้เพราะ ท่านอาจารย์นารทะรักและเอ็นดูข้าพเจ้ามาก เมืองมะเกล็งอยู่ห่างจากเมือง สะมารังถึง ๗๕ กม. ระหว่างทางได้เห็น “ภูเขาไฟเมราปี” (Merapi) ซึ่งกำลัง คุกรุ่นอยู่ มองเห็นควันพวยพุ่งออกมาจากปล่องอยู่ตลอดเวลา สูงถึง ๙,๕๕๔ ฟุต ตามปรกติมองไม่ค่อยเห็น เพราะมีเมฆหมอกปกคลุมอยู่ตลอดเวลา แต่ตอนนั้นเป็นเวลา ๑๒:๕๐ น. เราจึงสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน ต่อ จากนั้นก็เดินทางไปยังโบโรพุทโธ หรือ โบโรบูดูร ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองมะเกล็ง อีก ๑๖ กม. ก่อนถึงพุทธวิหารโบโรพุทโธ เราได้แวะที่ “พุทธวิหารเมณฑุต” ซึ่งอยู่ห่างจากโบโรพุทโธราว ๓ กม. วิหารแห่งนี้มีอายุประมาณ ๑,๐๐๐ ปีเศษ รูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมคล้ายประตูดวงพระแก้ว สูงประมาณ ๕๐ ฟุต โครงสร้าง เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างน้อย ด้านกว้างกับด้านสูงพอ ๆ กัน ยอดตัด เข้า ใจคงหักพังลงไป ทั้งหมดทำด้วยหิน มีสลักเป็นรูปพระโพธิสัตว์อยู่ด้าน

๒๐๒

มหาจุฬาวาไนอดีต

นอก บางองค์ก็หักพังไปบ้าง แต่ก็มียุหลายองค์ที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีมาก ภายในพุทธวิหารเมนคุด มีพระพุทธรูปนั่งปางแสดงปฐมเทศนา นับว่าเป็นพระพุทธรูปที่งามที่สุดเท่าที่จะหาได้ในอินโดนีเซีย พระพักตร์คล้าย ๆ พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนของเรา ช่าง ๆ พระพุทธรูปมีรูปพระโพธิสัตว์ ๒ องค์ องค์หนึ่ง คือ พระปัทมปาณี กับอีกองค์หนึ่ง คือ พระวชิรปาณี อยู่ชนาบข้างซ้ายขวา คล้าย ๆ เป็นอัครสาวกอย่างนั้นแหละ ตามฝาผนังด้านในเห็นมีช่องอยู่ ๖ ช่อง มีฐานเป็นรูปดอกบัว สันนิษฐานว่าคงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และอาจเป็นเพราะองค์ขนาดเล็ก พอยกไปมาได้ ซึ่งมีคนเอาไปหรือรัฐบาลอาจเอาไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานก็ได้ เมื่อเราได้นมัสการและชมพุทธวิหารเมนคุดพอสมควรแล้ว จึงได้เดินทางต่อไปยังพุทธวิหารโบโรพุทโธ

คำว่า “โบโรบุดูร” หรือ “โบโรพุทโธ” นี้ได้มีผู้สันนิษฐานกันต่าง ๆ นานา บางท่านก็ว่าเพี้ยนมาจาก บะระ+บุดูร และคำว่า “บะระ” ก็เพี้ยนมาจากคำว่า วิหาร หรือ พินหาร ซึ่งออกเสียงว่า “บิหาร” จากพินหาระ ก็เพี้ยนมาเป็น “เปียระ” และ “บุดูร” ในที่สุดเป็นชื่อของหมู่บ้านทางใต้โบโรบุดูร ดังนั้น “โบโรบุดูร” ก็ต้องแปลว่า วิหารที่ตั้งอยู่ ณ หมู่บ้านบุดูร คร. กรอม สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า ปรม+พุทธ คร. สดัดเตอร์ไฮม์ สันนิษฐานว่า “บุดูร” มาจาก “บุตูล” ในภาษามินังกะบัว แปลว่า “เด่น, ยื่นออกมา” ฉะนั้น “โบโรบุดูร” จึงแปลว่า “วิหารที่เด่นอยู่บนยอดเขา” ส่วนข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า คงมาจากคำว่า ปรม+พุทธ ซึ่งหมายถึง “พุทธ (วิหาร) ที่ยิ่งใหญ่” ข้าพเจ้าจึงเรียกพุทธวิหารนี้ว่า “พุทธวิหารโบโรพุทโธ”

พุทธวิหารโบโรพุทโธ หรือ โบโรบุดูร ซึ่งทำด้วยหินเนื้อค่อนข้างหยาบนี้ พอแบ่งได้เป็น ๓ ตอนด้วยกัน และมีความหมายทางด้านปรัชญาลึกซึ้งมาก โดยเฉพาะปรัชญาทางฝ่ายมหายาน ซึ่งข้าพเจ้าขออธิบายโดยย่อ ๆ

มหาจุฬารูปในอศิต

๒๐๓

ทั้งในด้านรูปลักษณะและความหมาย ดังนี้

ตอนฐานชั้นล่าง มีอยู่ ๔ ชั้น มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสด้วยกัน แต่ละชั้น มีทางเดินโดยรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่ผาผนัง ๒ ข้างทางสลักเป็นภาพพุทธประวัติบ้าง ชาคกบ้าง เรื่องพระโพธิสัตว์แบบมหายานบ้าง เป็นภาพหินที่สลักนูนออกมา แต่เนื้อหินค่อนข้างหยาบ ไม่เหมือนที่นครวัด ซึ่งหินเนื้อละเอียดคมมาก ส่วนภาพสลักที่โบโรพุทโธนั้น นูนเด่นกว่าที่นครวัด และนครธม โดยรอบทุกชั้นมีซุ้มพระพุทธรูปรวมทั้งสิ้น ๔๓๒ องค์

ตอนบน มีอยู่ ๓ ชั้น มีทางเดินเป็นวงกลมโดยรอบ มีเจดีย์ครอบองค์พระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์เรียงรายอยู่โดยรอบทุกชั้น ชั้นที่ ๔ ถ้านับจากชั้นล่างสุด หรือชั้นที่ ๑ ของตอนบน มีพระเจดีย์บรรจุพระพุทธรูปอยู่ ๓๒ องค์ ชั้นที่ ๖ มีพระเจดีย์บรรจุพระพุทธรูป ๒๔ องค์และชั้นที่ ๗ มีพระเจดีย์บรรจุพระพุทธรูป ๑๖ องค์ รวม ๓ ชั้นของตอนบนนี้ มีพระเจดีย์บรรจุพระพุทธรูปรวม ๗๒ องค์ พระเจดีย์มีรูปทรงแบบเดียวกับพระปฐมเจดีย์ของเรา แต่มีช่องเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนโดยรอบ พอมองเห็นองค์พระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ข้างในพระเจดีย์ได้ ในบรรดาพระเจดีย์ทั้ง ๗๒ องค์ เขาได้เปิดองค์เจดีย์ให้เห็นพระพุทธรูปชัด ๆ มีอยู่ด้วยกัน ๒ องค์

ตอนยอดสุด มีพระเจดีย์ขนาดเขื่องอยู่ตรงกลาง แต่ยอดได้หักเสียแล้ว ได้ทราบว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ ยังมียอดบริบูรณ์อยู่ เพิ่งถูกฟ้าผ่าพังไปใน พ.ศ. ๒๔๔๓ นั้นเอง นับว่าเคราะห์ดีที่หักไปเฉพาะยอดเท่านั้น นอกนั้นยังคงรูปบริบูรณ์ดี มีสิ่งที่น่าสนใจก็คือ พระพุทธรูปในซุ้มพระเจดีย์ส่วนมากมักจะเศียรหัก

ถ้าพิจารณาพุทธวิหารโบโรพุทโธ ในแง่ปรัชญาแบบมหายานแล้ว ก็มีข้อที่น่าสนใจอยู่มากเหมือนกัน ทั้งนี้เพราะเหตุที่พุทธวิหารแห่งนี้เป็นพุทธสถานขนาดมหึมา และสร้างมากกว่าพันปีแล้ว เพราะฉะนั้นจึงมีบาง

๒๐๔

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แห่งที่ถูกรื้อไปบ้าง ทำให้ภาพสลักเคลื่อนไปบ้างในที่บางแห่ง ข้าพเจ้าคิดว่า คงใช้เวลาก่อสร้างพุทธวิหารแห่งนี้เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าร้อยปี

ในด้านปรัชญาเกี่ยวกับพุทธวิหารโบโรพุทโธนี้ ดร. สัตตเตอร์ไฮม์ ได้สันนิษฐานไว้ว่า การที่แบ่งพุทธวิหารแห่งนี้ออกเป็น ๓ ตอนนั้น ช่างได้เคยต่อศรัทธาของชาวพุทธที่แบ่งวิถีชีวิตออกเป็น ๓ ชั้นเหลือเกิน คือ

๑. ชั้นกามธาตุ หรือ กามภพ เป็นชั้นแห่งชีวิตของมนุษย์ที่ข้องอยู่กับโลก ชั้นนี้หมายถึงฐานที่เป็นโครงร่างของพุทธวิหารโบโรพุทโธ

๒. ชั้นรูปธาตุ หรือ รูปภพ เป็นชั้นแห่งชีวิตของมนุษย์ที่ปลดปล่อยตัวเองจากกามารมณ์ได้ แต่ยังติดอยู่ในรูป หรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า “กามธาตุ” เป็นสวรรค์ในโลกของกามารมณ์ ส่วน “รูปธาตุ” หมายถึงสวรรค์ชั้นรูปพรหม

๓. ชั้นอรูปธาตุ หรือ อรูปภพ เป็นชั้นที่มนุษย์ได้บรรลุถึงขั้นเป็นพระอรหันต์ ไม่ติดอยู่ในโลกียสุขอีกต่อไป ในขั้นนี้มนุษย์ได้ถูกฉายภาพออกมาเป็นชั้นกลม ๆ ซึ่งแบ่งย่อยออกไปได้อีกเป็น ๔ ชั้น คือ

ก. ชั้นอากาศัญญาตนะ คือ ชั้นที่มีแต่อากาศหาที่สุขมิได้

ข. ชั้นวิมูขณัญญาตนะ คือ ชั้นที่มีวิมูขณหาที่สุขมิได้

ค. ชั้นอาภิกขัญญาตนะ คือ ชั้นที่ไม่มีอะไรเลย

ง. ชั้นเนวสัณญานาสนัญญาตนะ คือ ชั้นที่มีสัจญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัจญาก็ไม่เชิง

ความจริงแล้ว ในชั้นอรูปธาตุนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า ดร. สัตตเตอร์ไฮม์ เข้าใจผิด ความจริงเป็นเพียงขั้นของผู้ที่ได้รูปฌาน ๔ เท่านั้น ซึ่งชั้นนี้หมายถึง อรูปพรหม เท่านั้น หากชั้นพระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้หมดกิเลสแล้วไม่ และ อรูปพรหม ๔ ชั้น ก็มีชื่อผิดพลาดไปบ้าง ที่ถูกคือ “อากาศาณัญญาตนะ วิมูข-

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๐๕

นิตยสาร นิตยสาร นิตยสาร และ นิตยสาร นิตยสาร

อีกอย่างหนึ่ง ๓ ชั้นแห่งตอนบนที่มีสัณฐานกลมนี้ ดร. สตีเฟนฮอร์ไฮม์ หมายถึง “นิพพาน ปรินิพพาน และมหาปรินิพพาน” ชั้นต่าง ๆ เหล่านี้ได้ก่อรูปเป็นปรัชญาแห่งชีวิตของชาวพุทธขึ้น ทำให้มนุษย์มีวัตถุประสงค์ที่จะรับใช้สังคมมนุษย์ชาติด้วยความซื่อสัตย์และประกอบด้วยคุณธรรม

สีรอบแรกของพุทธวิหารโบโรพุทโธ ซึ่งเต็มไปด้วยภาพสลักหินเกี่ยวกับพุทธประวัติ ชาดก และชีวิตของพระโพธิสัตว์ อันแสดงให้เห็นอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาในสมัยนั้นว่าสูงส่งและล้ำเลิศเพียงใด ศิลปะในการสลักหินสมัยนั้นได้ก้าวหน้าไปไกลมากทีเดียว แต่ละชั้นโดยรอบทั้ง ๔ ชั้น ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ก็สลักได้อย่างวิจิตรบรรจง ยากที่จะบรรยายออกมาเป็นคำพูดหรือตัวอักษรได้ ข้าพเจ้าได้เดินชมพุทธวิหารแห่งนี้โดยรอบทั้ง ๗ ชั้น ได้ชมความงดงามความใหญ่โตมหิมาอย่างปิติใจเป็นเวลากว่า ๒ ชั่วโมง จนกระทั่ง เวลา ๑๕:๐๐ น. เราจึงได้ออกจากพุทธวิหารโบโรพุทโธกลับยังวิหารพุทธคยา เพื่อปฏิบัติศาสนกิจต่อไป

ในตอนหน้า ข้าพเจ้าจะได้เล่าถึงการไปปฏิบัติศาสนกิจในชาวและบาทลิตต่อไป.

ตอนที่ ๒๑

ประกอบศาสนกิจในชา

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๐๒ นับว่าเป็นวันประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญวันหนึ่งของอินโดนีเซีย หรือจะว่าเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญวันหนึ่งของโลกปัจจุบันนี้ก็ได้ เพราะเป็นวันที่คณะสงฆ์จากประเทศต่าง ๆ คือ ลังกา พม่า ไทย กัมพูชา และอินโดนีเซีย จะร่วมกันประกอบพิธีผูก “พัทธสีมาระหว่างชาติ” (International Sima) ขึ้น ซึ่งเหตุการณ์อย่างนี้อาจจะเพ็งมีครั้งนี้เป็นครั้งแรกในโลกแห่งพระพุทธศาสนาก็ได้

ในวันนั้น เวลา ๑๓:๐๐ น. เราก็ตออกเดินทางไปยังพุทธชยันตีวิหาร เพื่อประกอบพิธีผูกพัทธสีมาระหว่างชาติดังกล่าว วันนั้น แดดเปรี้ยงทีเดียวยพอเราออกเดินทาง ก็ปรากฏว่ามีเมฆมาบังแสงอาทิตย์ไว้ ทำให้เกิด

มหาจุฬาวโนคติศ

๒๐๗

ความร่มรื่น นับว่าเป็นศุภนิมิตที่ดีมากสำหรับพระพุทธศาสนาในอินโดนีเซีย เขาได้เตรียมเสลี่ยงไว้รับพระมหาเถระตอนลงจากเขาที่ค่อนข้างสูงชัน แต่ท่านไม่ยอมนั่งเสลี่ยง คนแก่มักจะนิยมนั่งอย่างนี้เอง อยากจะแสดงว่าฉันยังแข็งแรง ยังหนุ่มอยู่ เดินไปหอบไป บางทีก็ต้องคอยพยุงกัน ถึงกระนั้นก็ไม่ยอมนั่งเสลี่ยง แพลกแท้ เมื่อเราไปถึงพร้อมกันหมดแล้ว ก็เริ่มพิจารณาฤกษ์นิมิตที่จะใช้ในการผูกพัทธสีมา เขาทำเป็นเสาศิเมนต์สี่เหลี่ยมยาวสองเศษ กว้างด้านละประมาณ ๔ นิ้วฟุต เขาตอกลงไปแปดทิศ ทิศละ ๒ เส้าห่างกันประมาณ ๑ ศอก เพื่อทำ “สี่มนตริก” คือเขตอุปจารสีมาตามพระวินัยเราไปดูแล้วเห็นว่าไม่เข้าลักษณะฤกษ์นิมิตที่พระพุทธเจ้าอนุญาตไว้ ไทยพม่า เขมร เห็นร่วมกันว่าไม่เหมาะสม แม้ที่ลังกาจะใช้ได้ก็ตาม ในที่สุดก็เลยเปลี่ยนเป็น “หิน” โดยให้อุบาสกทั้งหลายไปแบกหินก้อนค่อนข้างแข็งมาทำฤกษ์นิมิตแทน เมื่อเรื่องฤกษ์นิมิตเรียบร้อยแล้ว ตามพระวินัยจะต้องสวดถอน ศีจวารูปปาวาสสีมา และ สมานสังวาสสีมา ก่อนเพราะถ้ามีสีมาอยู่แล้วจะไปผูกซ้ำอีกไม่ได้ การสวดถอนสีมาก็ต้องสวดถอนตรงกลางก่อน พระจากประเทศต่าง ๆ รวม ๑๔ รูป ได้เข้าสู่หัตถบาธเดียว (คือ นั่งห่างกันไม่เกินหนึ่งศอก) แล้วท่านนารทะ ท่านอริยวงษะ (ลังกา) กับท่านมหาสิสยาตอ (พม่า) ก็สวดถอนสีมา สมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดี สังฆนายกเขมร เป็นประธาน เมื่อถอนตรงกลางเสร็จแล้ว ก็ไปถอนด้านทิศบูรพา ผู้สวดถอนมีแห่งละ ๓ รูป แต่สงฆ์ทั้งหมดต้องไปอยู่รวมกันภายในหัตถบาธ ทิศบูรพามีท่านเจ้าคุณวิศาลสมณคุณ (ไทย) ท่านสัตตีสสระ (ลังกา) และท่านชินรักขิตะ (อินโดนีเซีย) จากนั้นก็ไปทิศใต้ ทิศนี้ผู้สวดถอนมี ท่านมหานาม (ลังกา) พระมหาสำเร็จ อานนุโท (ไทย) และพระมหาอุงเมียน (เขมร) จากทิศใต้ก็ไปทิศตะวันตก ทิศนี้ ผู้สวดถอนมีท่านปิยทัสสี (ลังกา) พระกวีรญาณ (ไทย) พระครูมานาภิรัตน์ (ไทย) จากนั้น ก็ไปสวดถอนทิศเหนือ ผู้สวดถอนมี สมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดี (เขมร) ท่านสาสนปาละ (ลังกา) และท่านชินรักขิตะ

๒๐๘

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(อินโดนีเซีย) ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวนามท่านเหล่านี้ไว้ทั้งหมด ก็เพื่อจะได้จารึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ต่อไป เพราะเหตุการณ์ครั้งนี้จะต้องจารึกอยู่ในประวัติศาสตร์โดยมิต้องสงสัย เมื่อสวดถอนสัมาเสร็จแล้วก็กลับเข้าสู่วิหาร นั่งร่วมกันอยู่ในระยะหัตถบาธ แล้วท่านนารทะ (ลังกา) ท่านอริยวังสะ (ลังกา) และท่านมหาสิทธาโค (พม่า) ก็สวดสมมติสมาสังวาสสมา และศีจวารูปป-
วาสสมา ตามลำดับ เป็นอันว่าพระพุทธศาสนาได้ยังรากลงในอินโดนีเซีย นับตั้งแต่บัดนี้แล้ว คราบไคก็ยังไม่ได้ผูกพัทธสมา แม้พระพุทธศาสนาจะมีอยู่บ้าง ก็ไม่เชื่อว่ายังรากลง พระเจ้าเทวานัมปิยติสเศยตรัสถามพระมหินทเถระเมื่อคราวไปถึงลังกาใหม่ ๆ และสามารถกลับใจพวกราชตระกูลและประชาชนจำนวนมาก ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาได้แล้วว่า “พระพุทธศาสนายังรากลงในลังกาทวีปหรือยัง?” พระมหินทเถระตอบว่า “ยัง” พระเจ้าเทวานัมปิยติสตรัสถามต่อไปว่า “เมื่อไรเล่าพระพุทธศาสนาจะยังรากลงในลังกาทวีป?” พระมหินทเถระตอบว่า “ต่อเมื่อได้ผูกพัทธสมาแล้วนั่นแหละ” จึงจะชื่อว่าพระพุทธศาสนายังรากลงในลังกา-
ทวีป” ข้าพเจ้ารู้สึกดีใจที่ได้มีโอกาสไปร่วมงานประชุมฐานพระพุทธศาสนาในอินโดนีเซียครั้งนี้โดยบังเอิญจริง ๆ

เมื่อผูกพัทธสมาเสร็จแล้ว ก็สวดพระปาติโมกข์เป็นการประเดิมชัย สมเด็จพระสังฆนายกเขมรได้เป็นผู้สวดด้วยตนเอง นับว่าท่านเป็นนักปราชญ์ที่สำคัญองค์หนึ่งของเขมร มีความรู้สูง ทรงจำระเบียบวินัยได้ดี พูดภาษาบาลีได้คล่องแคล่ว ภาษาอังกฤษก็พอไปได้ ผิดกับพระมหาเถระของเราที่ได้แต่ภาษาไทยอย่างเดียว ก็รู้สึกว่าเราด้นตัวกันช้ามาก

อาจเป็นเพราะเหตุการณ์วันนี้ เป็นเหตุการณ์ที่สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินโดนีเซีย จึงปรากฏว่า ในตอนหัวค่ำของราตรีนี้ พระจันทร์เพ็ญซึ่งเคยสาดแสงนวลโย แสงแห่งความสดชื่นมายังมนุษยโลก

มหากาพย์ในอิตาลี

๒๐๙

ทำให้มวลมนุษยและสรรพสัตว์เบิกบานใจไปตาม ๆ กันนั้น ในราตรีเพ็ญคืนนี้ได้เปล่งแสงผิปรกติกว่ที่เคยเห็นมาในชั่วชีวิตของข้าพเจ้า แม้ผู้ที่มีอายุตั้ง ๕๐ - ๖๐ ปีแล้วก็บอกว่าไม่เคยเห็น นั่นคือพระจันทร์ได้เปล่งแสงเป็นสีต่าง ๆ โดยรอบหลายสี เป็นแบบฉัพพรรณรังสีของพระพุทธองค์ ข้าพเจ้ารู้สึกประหลาดใจและเกิดปิติใจจนขนลุกซู่ทีเดียว นับว่าเป็นศุภมิ่งมงคลอย่างยิ่งประชาชนได้แตกตื่นออกไปดูกันมาก ไม่ใช่เห็นเฉพาะที่สะพานเท่านั้น แม้ในที่ทั่ว ๆ ไปในชวาก็เห็นกันทั้งสิ้น แต่ในเมืองไทยจะปรากฏอย่างนั้นหรือไม่ข้าพเจ้าไม่ทราบ แสงอย่างนี้ปรากฏอยู่ประมาณชั่วโมงครึ่งก็กลับเป็นสีนวลโดยตามปกติ ท้องฟ้าก็ปราศจากเมฆหมอก ใครจะเชื่ออย่างไรก็ตามแต่สำหรับข้าพเจ้าเองถือว่าเป็นศุภนิมิตอันดีของพระพุทธศาสนาในอินโดนีเซีย อินโดนีเซียอาจกลับเป็นอาณาจักรพุทธศาสนาที่รุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่งก็ได้ ขอพวกเราชาวพุทธทั้งหลายได้โปรดส่งกำลังใจไปช่วยพี่น้องชาวพุทธในอินโดนีเซียฟื้นฟูพระพุทธศาสนาด้วย เขาทำงานกันจริง ๆ ทำด้วยศรัทธาโดยแท้ ผู้แสดงบทบาทสำคัญ ๆ มักเป็นคนหนุ่ม ๆ ทั้งนั้น ผู้ใหญ่เป็นผู้คอยอุปถัมภ์ เขาไม่ได้ทำเพื่อหวังผลเพื่อหวังตำแหน่งอะไรกัน ผิดกับของเราที่ผู้ใหญ่ชอบหวงตำแหน่งเหลือเกิน ไม่ชอบยกย่องเด็กเกรงว่าเด็กจะไปเกินหน้าเกินตา การทำงานที่เห็นแก่ตัวย่อมได้ผลน้อย เราทำงานไม่คอยประสานกัน ใจแคบเกินไป ทั้งนี้รวมทั้งคณะสงฆ์ด้วย ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าการจะแยกกันไปทำไม ทั้ง ๆ ที่สมเด็จพระสังฆราชก็องค์เดียวกัน กรรมการมหาเถรสมาคมก็ชุดเดียวกัน ธรรมวินัยก็เล่มเดียวกัน ท่านสอนให้เขาสามัคคีกัน ประองคองกัน แต่ท่านแตกแยกกัน แปรดกเหลือเกิน ควรที่คณะสงฆ์จะหันไปดูตัวอย่างในอินโดนีเซียบ้าง คณะสงฆ์จากประเทศพุทธศาสนาหลายประเทศ ทั้งไทย ลังกา พม่า และเขมร จากนิกายต่าง ๆ เขาไปร่วมกันทำสังฆกรรมได้ ของเรารู้ถูกกันเอง ฝ่ายนั้นไม่ใช่พระ เป็นเณรบ้าง โปรคสังฆราชดูตัวให้ดี ถ้าคณะสงฆ์เมืองไทยจะประสานสามัคคีกันให้ดีแล้ว คงจะ

๒๕๐

มหาจุฬารูปในอิตาลี

ทำงานได้อย่างกว้างขวางมากที่สุดทีเดียว พระไม่ควรมีชั้นวรรณะและนิกาย พระควรทำตัวเป็นคนของโลก ทำงานเพื่อสวัสดิภาพของสังคมทุกชั้น ไม่ว่า จะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ตาม ควรแผ่เมตตาจิตไปยังสรรพสัตว์ทั้งมวล ข้าพเจ้าอยากเห็นคณะสงฆ์เมืองไทยทำตัวให้เป็นแบบอย่างของประชาชน ในด้านความสามัคคี อีกประการหนึ่ง เพราะประชาชนย่อมมองดูพระเสมอ พระทำอะไร ประชาชนก็มักถือเอาเป็นตัวอย่าง จึงบำเพ็ญตนให้เป็น ตัวอย่างที่ดีของประชาชนเถิด

รุ่งขึ้นวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เวลา ๘:๐๐ น. เราได้ประกอบพิธีอุปสมบทสามเณรในวัดพระธาตุในสัปดาห์นี้ เป็นรูปแรก ตามปกติท่านนารทมหาเถระจะเป็นพระอุปัชฌาย์ ตามที่ทางอินโดนีเซียได้ มีหนังสือไปอาราธนา แต่เมื่อสมเด็จพระสังฆนายกเขมรซึ่งไปร่วมในพิธีนั้นด้วย เป็นพระมหาเถระที่มีอายุพรรษาแก่กว่าทุกรูป ท่านนารทจึงได้มอบ ตำแหน่ง พระอุปัชฌาย์ให้ท่าน นับว่าท่านได้ทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดี นำ สรรเสริญในด้านความมีน้ำใจกว้างของท่าน เพราะครั้งนี้เป็นครั้งแรกใน ประวัติศาสตร์ของอินโดนีเซียที่ได้มีการอุปสมบท โดยคณะสงฆ์จาก หลายประเทศด้วยกัน ผู้ที่เป็นพระอุปัชฌาย์ก็ได้ชื่อว่าเป็นอุปัชฌาย์ใน ประวัติศาสตร์ไปด้วย แม้ท่านนารทจะเป็นพระอุปัชฌาย์เสียเอง ก็ไม่มีใคร ว่าท่านได้ แต่ท่านก็ทำตัวสมกับเป็นนักปราชญ์จริง ๆ

พอได้เวลา สามเณรในวัดพระธาตุ ก็เข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ แล้วแปลง วาจาขอศีล ๑๐ อีกครั้งหนึ่งว่า “อุทสา อหัง ภนฺเต จิสฺสเรณฺ สทฺธิ ปทุพฺพชฺชสฺสิลํ ฐมฺมิ ยาจามิ ฯ อนุภุทฺทํ กตฺวา สิลํ เทถ เม ภนฺเต ฯ ทุติยํปิ อุทสา.....ฯ ตติยํปิ อุทสา ฯ ๔ เทถ เม ภนฺเต ฯ” ไม่มีการถวายไตรจีวรใหม่แบบไทยเรา เอาชุดที่มีอยู่นั้นแหละห่มเข้าไปหาสงฆ์ขอพรพาอุปสมบท พระอุปัชฌาย์ ได้มอบให้ท่านนารทเป็นผู้ให้สรณคมน์และศีล การให้สรณคมน์คราวนี้ให้

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๑๑

แบบ พุทธ สรรณ กัจฉามิ ฯลฯ ก่อนแล้วจึงให้ พุทธ สรรณ กัจฉามิ ฯลฯ ภายหลัง ท่านว่า พุทธ สรรณ กัจฉามิ ฯลฯ คิดต่อกันไป ผิดกับการให้แบบมหาณิกายเดิมของไทยเรา ซึ่งต้องว่าทีละคำ ๆ คือ พระอุปัชฌาย์ว่า พุทธ แล้วให้ผู้จะอุปสมบทว่าตามแล้วก็ให้ สรรณ และ กัจฉามิ ทีละคำตามลำดับจนจบ

เมื่อรับสรณคมน์และศีลจบแล้ว สามเณรก็เข้าไปขอนิสสัยต่อพระอุปัชฌาย์ เพื่อขอให้ท่านรับเป็นพระอุปัชฌาย์ และรับเป็นภาระในการว่ากล่าวสั่งสอนต่อไป การกล่าวขอนิสสัยก็เป็นแบบเดียวกับในเมืองไทย ไม่แปลกอะไร แต่การสวดกรรมวาจา นั้น ใช้พระเถระ ๓ รูป แทนที่จะใช้ ๒ รูปแบบไทย ข้อนี้ไม่สำคัญ แม้จะใช้กรรมวาจาจารย์รูปเดียวก็ได้ คราวแรกเขาจัดให้หนึ่งเป็นแถวเดียวแบบลังกา แต่สมเด็จพระสังฆนายกเขมรให้หนึ่งล้อมเป็นวงกลมอย่างเดียวกับในเมืองไทย เขมร ลาว แล้วพระกรรมวาจาจารย์ ๓ รูป คือ ท่านนารทมหาเถระ (ลังกา) ท่านมหาสิสยาโค (พม่า) และท่านอริยวังสะ (ลังกา) ก็ยืนขึ้น บอกให้สามเณรถือพระอุปัชฌาย์ และบอกบาตร จีวร ซึ่งในเมืองไทย พระอุปัชฌาย์เป็นผู้บอกเอง เสร็จแล้วก็ให้สามเณรไปยืนนอกหัตถบาธ พระกรรมวาจาจารย์ทั้ง ๓ ได้ขอโอกาสสงฆ์ไปสวดสอบถามอันตรายิกธรรมนอกหัตถบาธแบบเดียวกับเมืองไทย ผิดกันตรงที่เขาต้องเอาหนังสือไปอ่านกันเท่านั้นเอง ในเมืองไทยเรา พระเถระผู้จะเป็นคู่สวดและอุปัชฌาย์ต้องว่าได้คล่องปาก เมื่อสอบถามอันตรายิกธรรมจบแล้วก็เข้ามาบอกสงฆ์ แล้วเรียกสามเณรมาสอบถามท่ามกลางสงฆ์อีกวาระหนึ่ง เมื่อสอบถามเสร็จแล้ว พระกรรมวาจาจารย์ทั้ง ๓ ก็ตั้งญัตติ สวดกรรมวาจา ๓ ครั้ง สำเร็จ ญัตติจตุตถกรรมวาจา สามเณรขึ้นปุตตะก็กลายเป็นพระภิกษุขึ้นปุตตะ เมื่อเวลา ๘:๓๐ น. ของวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๐๒ ต่อจากนั้น พระอุปัชฌาย์ก็บอกอนุศาสน์ คือ แนะนำว่าอะไรที่ภิกษุควรทำ อะไรที่ไม่ควรทำบ้าง ส่วนในเมืองไทย พระอนุสาวนาจารย์ เป็นผู้บอกอนุศาสน์

๒๑๒

มหาจุฬารูปในอศิต

แต่โดยเหตุที่พระอุปัชฌาย์ และพระกรรมวาจาจารย์ทั้งหลาย จะอยู่ในอินโดนีเซียไม่นานนัก จึงจำต้องมอบภาระในการอบรมสั่งสอนทั้งหมดให้ท่านชินรักชิตะ ฉะนั้น พระอุปัชฌาย์จึงมอบให้ท่านชินรักชิตะเป็น ธรรมาจารย์ ผู้สอนธรรมวินัยแก่พระชินปุตตะต่อไป นับว่าพระชินปุตตะเป็นพระประวัติดิศาสตร์ของอินโดนีเซียโดยแท้ ที่ข้าพเจ้าต้องเขียนก่อนข้างจะละเอียดสักหน่อย ก็เพื่อจารึกไว้เป็นประวัติดิศาสตร์ต่อไป เพราะมีคนไทยที่ไปร่วมพิธีนี้เพียงไม่กี่คน และก็คงไม่มีใครได้บันทึกไว้ ฉะนั้น แม้อาจจะทำให้ท่านผู้อ่านเมื่อยไปบ้าง ข้าพเจ้าต้องขอภัยด้วย

ตอนหน้าข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงการประกอบพิธีวิสาขบูชาที่พุทธวิหารโบโรบูดู และการประกาศศาสนาในชวาและบาหลิ ต่อไป.

ตอนที่ ๒๒

ประกาศศาสนาในชาว และ บาหลี

เมื่อได้ประกอบพิธีอุปสมบท ท่านชินปุตตะเป็นภิกษุรูปแรก ที่
พัทธสีมาระหว่างชาติเสร็จเรียบร้อยแล้ว คณะสงฆ์ และอุบาสก อุบาสิกาทั้ง
หลาย ก็ได้ออกเดินทางจากวิหารพุทธคยาไปยัง พุทธวิหาร “เมนดุต” (Men-
dut) ซึ่งอยู่ห่างออกไปอีก ๘๘ กม. เราได้ออกเดินทางเมื่อเวลาเที่ยงพอดี ไป
ถึงพุทธวิหารเมนดุต เมื่อเวลาประมาณ ๑๔:๐๐ น. ที่นั่นได้มีประชาชน
ไปรอต้อนรับอยู่ประมาณ ๕,๐๐๐ คน เมื่อพร้อมกันแล้วก็ได้เข้าไปในพุทธ-
วิหารเมนดุต ซึ่งมีลักษณะเป็นวิหารรูปร่างค่อนข้างมาทางสี่เหลี่ยมจัตุรัส ข้าง
ในมีพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท และมีรูปพระโพธิสัตว์นั่งเฝ้าอยู่
ข้างล่างด้านละรูป พระเถระ ๖ รูป ได้ขึ้นไปนั่งชั้นบนตรงฐานพระพุทธรูป

๒๑๔

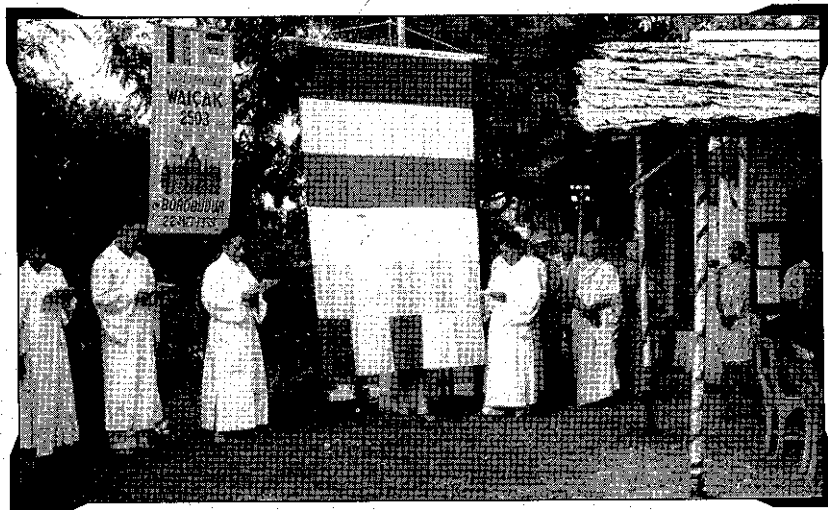
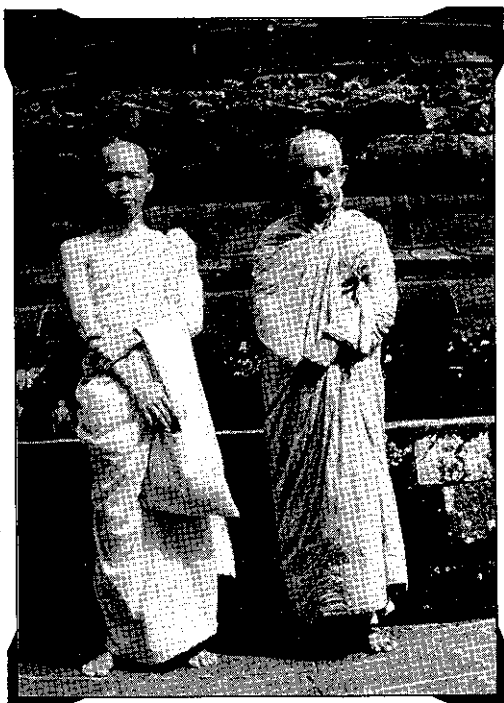
มหาจุฬารูปในอดีต

พระนอกนั้นก็นั่งชั้นล่าง ทั้งนี้เพราะที่จำกัด ครั้นแล้ว อุบาธกอุบาธิกา ทั้งปวง ซึ่งบางคนก็แต่งชุดขาว บางคนก็แต่งชุดเหลือง ก็สมาทานศีล ๘ หรืออุโบสถศีล โดยท่านนารทมหาเถระเป็นผู้ให้สวดมนต์และศีล ต่อจากนั้นบรรดาอุบาธกอุบาธิกาทั้งมวลก็สวดพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ ครั้นแล้ว ท่านชินรักษิตะ พระชาวอินโดนีเซีย ก็ให้อุบาธกปัญญานันทะ กับ อุบาธิกาสุสิลา สวดกรณียเมตตสูตร เป็นทำนองแบบอินโดนีเซีย นับว่าสวดได้เพราะมาก ถึงกับทำให้ข้าพเจ้าขนลุกซู่ทีเดียว ต่อจากนั้น พระไทยและพระเขมรก็ร่วมกันสวดมงคลสูตรแบบไทยๆ เราซึ่งปรากฏว่าเราชอบฟังกันมากเพราะสวดได้พร้อมเพรียงกันดี เมื่อสวดจบแล้ว ท่านนารทมหาเถระก็กล่าวปราศรัย โดยมีท่านชินรักษิตะเป็นผู้แปลเป็นภาษาอินโดนีเซีย

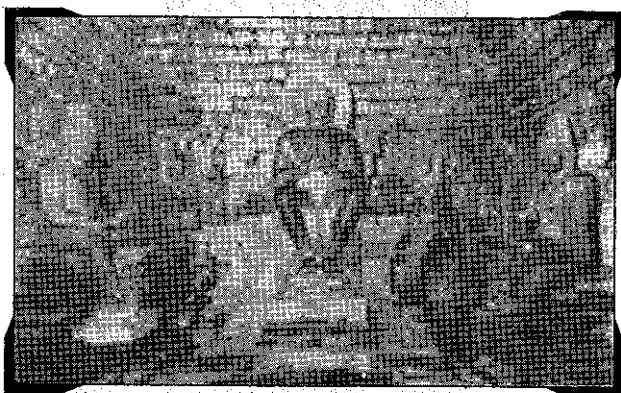
ประมาณ ๑๔:๔๕ น. เราก็ก่อจากพุทธวิหารเมนคุด เพื่อเดินประทักษิณ ตั้งใจว่าจะเดินประทักษิณสัก ๓ รอบ แต่พอเดินได้เพียง ๒ รอบ ฝนก็ตกลงมาอย่างหนัก แต่ประชาชนก็ไม่ท้อถอย ยังคงยืนกราบอยู่นานนั้นเอง ตกลงเลยเดินประทักษิณกันเพียง ๒ รอบ

เวลา ๑๕:๑๐ น. ก้อออกจากพุทธวิหารเมนคุดเพื่อไปยังพุทธวิหาร โบโรบูดูร เขาจัดให้พักที่โรงพิธีที่จัดทำขึ้นชั่วคราว จนถึง ๑๗:๐๐ น. โฆษกของงานก็กล่าวเชิญ นายสารีบุตร สะโทโน ประธานพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยอินโดนีเซีย อ่านสาร ต่อจากนั้น รองประธานพุทธสมาคมสาขายาการ์ตาก็อ่านสาร แล้วท่านนารทมหาเถระ ก็กล่าวปราศรัยในนามของประเทศไทยศรีลังกา ต่อจากนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าภุชชี สังฆนายกเขมร ก็กล่าวเป็นภาษาเขมร แล้วท่านชินรักษิตะอ่านสารฉบับภาษาอังกฤษ แล้วท่านมหาสิทธยาตอ อ่านสารภาษาพม่า ท่านชินรักษิตะอ่านสารฉบับภาษาอังกฤษ ต่อจากนั้น ท่านเจ้าคุณพระวิศาลสมณคุณ ได้อ่านสารในนามของประเทศไทยและคณะสงฆ์ไทย เมื่อคณะสงฆ์จากประเทศต่าง ๆ อ่าน

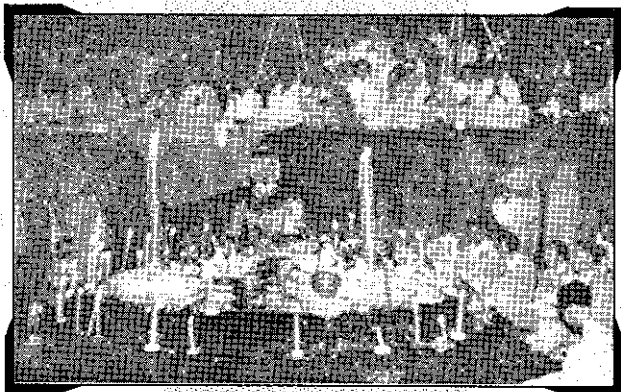
ถ่ายรูปคู่กับท่านอาจารย์นารทมหาเถระ
ที่พุทธวิหารโมโรบุตร

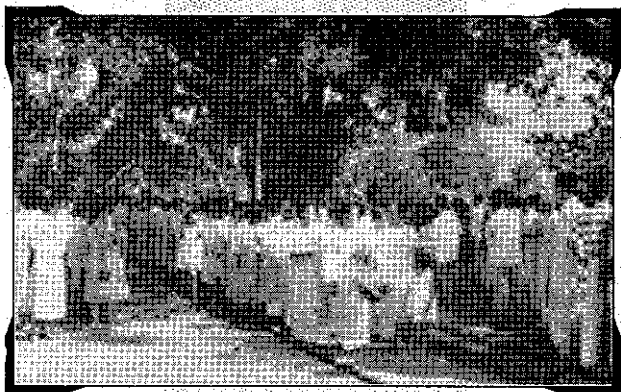
ประกอบพิธีวิสาขบูชา ที่พุทธวิหารโมโรบุตร

พระพุทธรูป และรูปพระโศภิตตัวปัทมปาณี และวัชรปาณี ที่พุทธวิหารเมณฑุต

ประกอบพิธีวิสาขบูชา ที่พุทธวิหารโบโรบุตร

อุบาสก อุบาสิกา ชาวอินโดนีเซีย แต่งชุดขาวร่วมพิธีวิสาขบูชา
ที่พุทธวิหารเมณฑุต และโบโรบุตร

มหาจุฬาวาในอดีต

๒๑๔

สารจบแล้ว ก็ถึงวาระของผู้แทนรัฐบาลอินโดนีเซีย ผู้แทนพุทธสมาคมในอินโดนีเซีย แล้วจึงถึงผู้แทนสถานทูตศรีลังกา ไทย พม่า และพระญี่ปุ่นที่มาร่วมในพิธีนี้ กว่าจะจบรายการอ่านสารก็ศักราบ ๑ ทุ่ม

ในระหว่างนี้ ฝนก็ตกอยู่ตลอดเวลา มิผู้มาร่วมพิธีนี้กว่า ๓ หมื่นคน นับว่ามากที่สุดเป็นประวัติการณ์ทีเดียว ทุกคนต่างก็ต้องยืนกรำฝนอยู่ตลอดเวลา เพราะไม่ทราบว่าจะไปหลบฝนอยู่ที่ไหน บางคนก็มึน หรือมีผ้าพลาสติกกันฝน ก็ค่อยยังชั่วหน่อย

การที่มีประชาชนมาร่วมงานนี้มากมายเป็นพิเศษ ก็เพราะวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๐๒ นี้ เป็นวันวิสาขบูชา ประชาชนชาวพุทธในอินโดนีเซียที่พอจะมาร่วมพิธีในวันยิ่งใหญ่ได้ ก็พากันมาจากทุกสารทิศ เมื่อถึงเวลา ๑๙:๐๐ น. พระสงฆ์ทั้งหมดก็ออกจากโรงพิธี เดินกรำฝนไปยังองค์พระสถูปโบโรบุดูร เพื่อเวียนเทียนรอบพระสถูป แม้เมฆหมอกจะทำให้ราตรีนั้นมืดไปบ้าง แต่แสงเทียนนับพันนับหมื่นดวงก็ทำให้บริเวณนั้นสว่างไสวได้พอสมควร พระเถระผู้ใหญ่ออกจะลำบากหน่อย เพราะเพียงเดินรอบองค์พุทธวิหารโบโรบุดูรก็แย่แล้ว นี่แถมมีฝนตก ทางสั้นอีกด้วย จึงต้องคอยประคองท่านไป อย่างไรก็ตาม ในที่สุด ทุกท่านต่างก็ขึ้นไปจนถึงชั้นสุดยอดของโบโรบุดูรได้หมด บางรูปก็เดินเพียง ๓ รอบ ส่วนข้าพเจ้าและพระอื่น ๆ อีกหลายรูปได้เดินจนครบ ๗ รอบ เทียนดับแล้วดับอีก ผ้าสบงจีวรก็เปียกแล้วเปียกเล่า เมื่อเดินเวียนครบ ๗ รอบแล้ว ก็ไปสวดมนต์และเจริญกรรมฐานท่ามกลางสายฝนอยู่บนชั้นสุดยอดของโบโรบุดูร จนกระทั่งประมาณ ๒๒ น. จึงได้ลงจากโบโรบุดูร พระพิรุณไม่สามารถเอาชนะพลังใจอันประจักษ์ด้วยบุญกุศลของประชาชนได้ ในที่สุดก็เลยต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ไปเอง

เวลา ๒๒:๑๕ น. คณะสงฆ์ได้ประกอบพิธีพุทธมาฆะให้แก่ประชาชนชายหญิงประมาณ ๔๐ คน ซึ่งได้ปฏิญาณตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา

๒๑๖

มหาจุฬาวาโนคติ

สมาทานศีล ๘ ตลอดชีวิต เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นเด็กหนุ่ม ๆ สาว ๆ ชาวอินโดนีเซีย ที่มีจิตใจมั่นคงเช่นนี้ ก็อดที่จะปีติโสมนัสมิได้ เพราะบุคคลเหล่านี้แหละจะเป็นกำลังอันสำคัญ ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วอินโดนีเซีย ได้ทราบว่า ในปัจจุบันนี้ มีชาวอินโดนีเซียที่นับถือพระพุทธศาสนาอยู่ทั่วประเทศ รวมประมาณ ๕ ล้านคน ในพิธีปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะครั้งนี้ ท่านนารทมหาเถระ เป็นผู้ให้พรณคณและศีลเช่นเคย

เวลา ๒๓:๐๐ น. พระทั้งหมดก็แยกย้ายกันไปพักตามสถานที่ต่าง ๆ เพราะได้ตกลงกันไว้ก่อนแล้วว่า จะแบ่งกันออกเผยแผ่ศาสนาตามเมืองต่าง ๆ เป็น ๒ สายด้วยกัน สายหนึ่งมีท่านนารทมหาเถระเป็นหัวหน้า ประกอบด้วยพระลังกา ๑ รูป พระไทย ๒ รูป และพระอินโดนีเซีย ๑ รูป ออกประกาศพระศาสนาไปทางภาคเหนือของเกาะชวา ส่วนพระที่เหลือทั้งหมดออกประกาศพระศาสนาไปทางภาคใต้ ยกเว้น สมเด็จพระสังฆนายกเขมร พระมหาอุสมเยน และพระลังกาอีกรูปหนึ่ง ซึ่งต้องรีบเดินทางกลับประเทศของตน จึงไม่ได้ร่วมเดินทางไปประกาศพระศาสนาด้วย สำหรับตัวข้าพเจ้าเอง ก็คงติดตามท่านนารทมหาเถระในฐานะเป็นลูกศิษย์คนโปรดของท่านเช่นเคย คือนั้น ข้าพเจ้าและคณะได้ไปพักอยู่ที่อำเภอ มุนติแลน (Muntilan) ซึ่งอยู่ห่างจากพุทธวิหารโบโรบูดูร์ไปประมาณ ๑๖ กม.

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เวลา ๑๔:๓๐ น. ได้ออกเดินทางจากมุนติแลน ไปยัง เมืองยอกยาการ์ตา (Jogjakarta) หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ยอกยา ได้พักอยู่ที่ พุทธกิริยวิหาร ซึ่งเป็นห้องโถงเล็ก ๆ ยอกยาการ์ตาเคยเป็นเมืองที่ประทับของสุลต่านมาหลายร้อยปีแล้ว อยู่ทางทิศตะวันออกของยอกยาการ์ตาประมาณ ๕๐๐ กม. เคยเป็นเมืองหลวงของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๒ เวลา ๑๙:๔๕ น. ท่านนารทมหาเถระได้ไปแสดงปาฐกถาที่ห้องประชุม “ไวกงเซ” (Wei Kung Sheh) หลังจากนั้น ก็

มหากาพย์ในอิตาลี

๒๑๗

เป็นรายการตอบปัญหา กว่าจะได้กลับก็ ๕ ทุ่มเศษ มีสิ่งที่น่าสนใจก็ คือ ในห้องประชุมนี้ มีรูปภาพขนาดใหญ่อยู่เพียง ๒ รูป เท่านั้น แต่มีรูปโซการโน ซึ่งเป็นประธานาธิบดีในสมัยนั้น หากกลายเป็นรูปของเมอเรตติกับโจเวนโต ไปอย่างไม่น่าเชื่อเลย

วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เวลา ๙:๓๐ น. ได้ออกเดินทางจากเมืองยอกยาร์ตา ไปยังเมืองสุราการ์ตา ซึ่งอยู่ห่างกันประมาณ ๖๐ กม. ระหว่างทางได้แวะชมโบสถ์ฮินดูที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งชื่อ โลโร ยองแกรง (Loro Djonggrang) ซึ่งสูงประมาณ ๕๐ ม. สร้างในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ยุคเดียวกับพุทธวิหารโบโรบูดอร์ มีทางเข้า ๔ ด้าน ข้างในมีรูปพระศิวะ พระคเณศวรและนางทศาคาทำด้วยศิลาทั้งสิ้น ฝีมือประณีตมาก จากนั้น ก็แวะชมพุทธวิหาร เปลาซอน (Plaoson) ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากโลโรยองแกรงเท่าใดนัก พุทธวิหารเปลาซอนมีพื้นฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกับพุทธวิหารเมนดุต แต่มีขนาดใหญ่กว่า ข้างในพุทธวิหารแห่งนี้ เขาแบ่งเป็น ๓ ห้อง แต่ละห้องมีพระพุทธรูปองค์หนึ่งอยู่ตรงกลาง และรูปพระโพธิสัตว์ ๒ องค์อยู่ ๒ ข้าง เฉพาะพระพุทธรูปนั้น บัดนี้ก็ได้ประดิษฐานอยู่ในวิหารนี้แล้ว ได้ทราบว่าเป็นพระพุทธรูปทองคำ รัฐบาลจึงได้นำไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ทั้งนี้ยอมแสดงให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธรูปศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งเจริญรุ่งเรืองอยู่ในอินโดนีเซียสมัยนั้นเป็นอย่างดี ตั้งใจกันว่าจะไปฉันทพลที่เมือง โซโล แต่บังเอิญรถยนต์คันที่ข้าพเจ้านั่งไปเกิดยางแตกกลางทางเลยต้องจอดเพล เพราะกว่าจะไปถึงเมืองโซโลก็เที่ยงพอดี

เวลา ๑๒:๑๐ น. คณะเราได้ไปแสดงปาฐกถาที่ ปรัชญาปารมิตาวิหาร ในเมืองโซโลนั่นเอง จนถึง ๑๔:๐๐ น. จึงกลับ พอเวลา ๑๗:๒๐ น. ก็ไปแสดงปาฐกถาที่ห้องประชุม ขอนหมินกงฮุย ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ ที่พักนั่นเอง เป็นที่น่าสนใจที่เห็นว่า เจ้าหน้าที่ของพุทธสมาคมทุกแห่งในอินโดนีเซีย นับตั้งแต่นายก

๒๑๘

มหาจุฬารูปในอดีต

พุทธสมาคมลงไปถึงเลขาการล้วนเป็นคนหนุ่มทั้งนั้น ส่วนผู้ที่ฝีมือมาก ๆ ก็มักเป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์ ให้กำลังใจ และเป็นทีปรึกษา เขาไม่คิดกันเด็กหนุ่ม ๆ สาว ๆ เพราะเขาถือว่าพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะต้องมีชีวิตยืนยาวออกไปอีกนาน ซึ่งนับว่าผิดกับการทำงานของเราตลอดจนในวงการคณะสงฆ์ด้วย ซึ่งคนทำงานมักเป็นคนแก่แทบทั้งนั้น งานจึงไม่ค่อยเดิน เพราะผู้ใหญ่ของเราเป็นจำนวนมากนี้ชอบกีดกันเด็ก ๆ เกรงว่าเด็ก ๆ จะทำงานล้าหน้าคนไป การแสดงปาฐกถาได้สิ้นสุดลงเมื่อเวลา ๑๙:๒๕ น. พอเวลา ๑๙:๓๐ น. ก็ออกเดินทางจากเมืองโซโลไปยังเมืองโซโกฮารโย (Sokoharajo) ซึ่งอยู่ห่างไปอีกประมาณ ๑๕ กม. ได้ไปแสดงปาฐกถาที่ห้องประชุมสาธารณะแห่งหนึ่ง มีผู้ฟังไม่น้อยกว่า ๕๐๐ คน ที่ห้องประชุมนี้ เขาศึกษาภาพครุฑขนาดใหญ่อันเป็นสัญลักษณ์ของอินโดนีเซียไว้ด้วย ได้ครุฑนั้นมีข้อความว่า “Bhinneka Tunggal Ika” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Divided remains one” หรือ “Two but one” ซึ่งหมายความว่า “แม้ประเทศอินโดนีเซีย จะประกอบด้วยชนเผ่าต่าง ๆ มากมาย เช่น ชาว สุนตะ มหุระ บาหลี จีน ฯลฯ แต่ก็รวมกันเป็นหนึ่ง คือ อินโดนีเซีย” ข้อความนี้คัดมาจากจารึกที่บาหลี ซึ่งประชาชนนับถือศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กัน แม้เขาจะนับถือทั้ง ๒ ศาสนา นับถือทั้งพระศิวะและพระพุทธเจ้า เขาก็สามารถนำมาผสมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้สนิท จึงได้เกิดคำขวัญว่า “Bhinneka Tunggal Ika” ขึ้น ความจริง ข้อความนี้เป็นคำเพี้ยนมาจากคำบาลี ๒ คำ คือ “ภินเนกะ” หมายถึง “แยกกันแต่รวมเป็นหนึ่ง” (ภินน + เอก) คำว่า “อิกะ” นั้นตรงกับ “เอกะ” ในภาษาบาลี แปลว่า “หนึ่ง”

คืนวันนั้น มีผู้ถามปัญหาหลายคนด้วยกัน ปัญหาส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิญญาณ (Soul, Spirit) ทำไมพระจึงต้องปลงผม ทำไมจึงต้องห่มผ้าเหลือง ฯลฯ ดังนั้น ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นธรรมทูตได้ดี จำเป็นจะต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณ อาคัมภีร์ ของศาสนาคริสต์และศาสนาฮินดูให้ดี จะต้อง

มหากุศาลในอศิต

๒๑๙

เข้าใจเรื่องวิญญานทางพระพุทธศาสนา เรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องการอวตารกับการเกิดใหม่ และนิพพานอย่างแจ่มแจ้ง ถ้าหากท่านไม่เข้าใจเรื่องเหล่านี้ ก็อย่าเพิ่งหาญไปทำหน้าที่เป็นธรรมทูตเลย เพราะจะทำให้ศาสนาเสื่อมค่ามากกว่า คือนั่น กว่าจะจบรายการก็ถึงเวลา ๒๒:๓๐ น. เมื่อจบรายการแล้วก็กลับไปพักที่เมืองโซโลฮิก

วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เวลา ๘:๔๕ น. ก็เดินทางจากเมืองโซโลฮิกไปยังเมืองมะดิอุณ (Madiun) ซึ่งอยู่ห่างไปทางทิศตะวันออก ๑๑๔ กม. ถึงมะดิอุณเมื่อเวลา ๑๐:๔๕ น. เมื่อขึ้นแพลเสร็จแล้ว เวลา ๑๒:๑๕ น. ก็ออกจากมะดิอุณไปชมทะเลสาบ ตโลโก ปะซีร์ (Tlogo Pasir) ที่ สะรังกัน (Saranggan) ซึ่งห่างจากมะดิอุณไป ๔๑ กม. เป็นทะเลสาบบนภูเขา สูงจากระดับน้ำทะเล ๔,๒๒๓ ฟุต จากทะเลสาบนี้ ก็มองเห็นภูเขาไฟ ละรุ ซึ่งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลถึง ๑๐,๗๒๐ ฟุต ได้อย่างชัดเจน แต่เป็นภูเขาไฟที่ดับแล้ว น้ำที่ทะเลสาบตโลโก ปะซีร์ ได้ทราบว่ามีไหลมาจากภูเขาไฟละรุ นั้น อากาศค่อนข้างเย็นมาก ที่นี้มีโรงแรมมากมาย เขาสร้างเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกันไปตามไหล่เขา ที่ทะเลสาบมีเรือให้เช่าด้วย ได้ทราบว่า ที่ทะเลสาบนี้มีอาถรรพณ์มาก เพราะจะกลืนคนทุกปี ผู้ที่จมน้ำตายมักเป็นคนดี ๆ มีความรู้สูง ๆ ทั้งนั้น และจะต้องจมน้ำตายอย่างน้อย ๓ วัน จึงจะโผล่ขึ้นมา ทางด้านเหนือทะเลสาบ มีเกาะเล็ก ๆ เกาะหนึ่ง ไม่ห่างจากฝั่งมากนัก ถัดเกาะนี้ไปราว ๒๐ ฟุต เป็นที่ที่มีน้ำลึกที่สุด ไม่ต่ำกว่า ๖๐ ฟุต คนมักมาตกน้ำตายตรงนี้เสมอ บนไหล่เขามีปลุกข้าวโพดมากมาย กะหล่ำปลีก็มีบ้างในตอนล่าง ๆ และมีนาข้าว เป็นประเภทนาบนภูเขา ซึ่งเขาจะทำเป็นขั้น ๆ ลดหลั่นกันลงมาเหมือนขั้นบันได เป็นทัศนียภาพที่สวยงาม กว่าจะกลับถึงที่พักก็ตก ๑๖:๐๐ น.

เวลา ๒๐:๐๐ น. ได้มีปรากฏการณ์ที่เมืองมะดิอุณ มีผู้เข้าฟังประมาณ

๒๒๐

มหาจุฬารูปในอดีต

๒๕๐ คน มีชาวปากีสถานหลายคนก็นับถือพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่เป็นโฆษกและต้อนรับแขกอย่างเข้มแข็ง รุ่งขึ้น วันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๐๒ ก็ไปฉันภัตตาหารที่บ้านชาวพุทธปากีสถาน ทั้งเช้าและเพล ชาวปากีสถานเหล่านี้ส่วนมากเป็นพ่อค้า

เป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวจีนในอินโดนีเซียทั้งหมดล้วนพูดภาษาอินโดนีเซียได้ชัดเจน ผิดกับคนจีนในเมืองไทยที่มักพูดไทยไม่ค่อยชัด และบุคคลเหล่านี้แหละ ที่แม้จะไปเป็นใหญ่เป็นโตในวงราชการ ก็ยังพูดไทยไม่ค่อยชัด โดยเฉพาะคำที่มีอักษรกล้ำ เช่น เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ฯลฯ ก็มักออกเสียงเป็น เปียนแปง ปีบป่ง ฯลฯ จนน่ารำคาญ คนจีนในอินโดนีเซียนิยมพูดภาษาอินโดนีเซีย เราจะได้ยินเขาพูดภาษาจีนเลย ไม่มีการขากเสลด อย่างคนจีนในเมืองไทย เขาถือว่าเขาเป็นชาวอินโดนีเซีย แม้บางคนจะถือสัญชาติจีน แต่ก็ไม่แต่งตัวอย่างจีนและไม่พูดภาษาจีน เราจะทราบว่าเขาเป็นจีน ก็โดยการสังเกตหน้าตาเขาเท่านั้น แม้ผู้หญิงจีนก็แต่งตัวแบบผู้หญิงอินโดนีเซีย คือ นุ่งโจร่ง ใส่เสื้อแขนยาว ตัวเสื้อยาวถึงสะเอว หรือมีฉะนั้น ก็นุ่งกระโปรงยาว ผู้หญิงอินโดนีเซียส่วนมากนิยมนุ่งกระโปรงชนิดเสื้อกับกระโปรงติดกัน และใช้ผ้าชนิดเดียวกัน ไม่นิยมสลับสีมากนัก นอกจากสาวรุ่นๆ บางคนเท่านั้น ประเพณีทวดปากเขียนคือจนคิดปรกติธรรมดาที่หาได้ยาก

เวลา ๑๓:๓๐ น. ออกเดินทางจากเมืองมะดิอุไปยังเมือง โมโยเกอร์โต (Mojokerto) ซึ่งอยู่ห่างไปทางตะวันออก ๒๒๒ กม. ถึงเมือง โมโยเกอร์โต เวลา ๑๕:๓๐ น. ได้พักที่บ้านคบคิดจีนชื่อ ฮันบ้วนกี เวลา ๒๐:๐๐ น. ได้ไปแสดงปาฐกถาที่ห้องประชุมโกลด์บ้านพักนั้น กว่าที่จะจบรายการก็ ๒๓ น. เศษ มีผู้ฟังประมาณ ๑๕๐ คน

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เวลา ๑๕:๕๐ น. ออกจากเมือง

มหาจุฬาราชในคดี

๒๒๑

โมโยเกอร์โต ไปเมือง มาลัง (Malang) ซึ่งอยู่ห่างจากโมโยเกอร์โตไปทาง ตะวันออก ๙๒ กม. ถึงมาลังเวลา ๑๕:๔๐ น. พักที่บ้านคนหบดีจีนผู้หนึ่งชื่อ ดีเยียดัง ตอนกลางคืนไปแสดงปาฐกถาธรรมที่ห้องประชุมสาธารณะแห่ง หนึ่งไม่ไกลจากที่พักนัก มีผู้ฟังประมาณ ๓๐๐ คนเศษ เมื่อจบปาฐกถาแล้ว ก็มีการซักถามและตอบปัญหาธรรมะจนถึง ๒๒ น. เศษ จึงได้กลับที่พัก

วันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เวลา ๙:๓๐ น. ได้เดินทางไปยังสถาน ดากอากาศ บาตู (Batu) ซึ่งอยู่บนยอดเขา ห่างจากตัวเมืองมาลังราว ๒๐ กม. ที่บาตู มีน้ำตก สวนดอกไม้ และสวนผลไม้ประเภทเมืองหนาวมากมาย ราว ๑๑ น. ก็กลับที่พัก

เวลา ๑๓:๐๐ น. ได้เดินทางขึ้นเหนือไปยังเมือง สุราบายา (Surabaya) ซึ่งเป็นเมืองใหญ่เป็นที่ ๒ รองจากยาคาร์ตา เขาจัดให้พักที่บ้านคนหบดีจีน ผู้หนึ่งชื่อ อ่องเตียงซอน ซึ่งเป็นบ้านที่ใหญ่โตมาก เมื่อไปถึงพบผู้คนมาก หน้าหลายตา รวมทั้งชาวอินโดนีเซียและชาวยุโรปด้วย ได้ทราบว่ เจ้าของ บ้านได้เชิญมารับประทานอาหารที่บ้าน เป็นการต้อนรับพวกเรา แต่พวก เราซึ่งเป็นพระก็ไม่มีโอกาสร่วมงานรับเลี้ยงนั้น เมื่อเลี้ยงรับรองแขกหรือ เรียบร้อยแล้ว เวลา ๒๑:๐๐ น. อุบาสก อโสกะ อ่องเตียงซอน ก็อาราธนา ท่านนารทมหาเถระ กล่าววปราศรัยต่อที่ประชุมในคืนนั้น เมื่อจบคำปราศรัย แล้ว เขาก็นิมนต์พระ ให้คุยกับแขกทั้งที่เป็นชาวอินโดนีเซีย อินเดี๋ย ดังกา ตลอดจนชาวยุโรป และอเมริกาเป็นกลุ่ม ๆ ไป

วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เวลา ๙:๐๐ น. ได้ไปยังสมาคมหนังสือพิมพ์ เพื่อเข้าร่วมประชุมที่เรียกว่า Press Conference มีพระได้รับ อาราธนาไปเพียง ๖ รูป เป็นพระลังกา ๓ รูป พม่า ๑ รูป อินโดนีเซีย ๑ รูป และพระไทย ๑ รูป สำหรับพระไทยนั้น เขาเลือกข้าพเจ้าไป ทั้ง ๆ ที่ควรจะ เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนจากประเทศไทยมากกว่า ได้มีนักหนังสือพิมพ์กว่า

๒๒๒

มหากุศโลบาย

๑๐ ฉบับ ไปร่วมสัมมนาในวันนั้น ส่วนมากก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ นั้นเอง จนกระทั่ง ๑๐:๐๐ น. จึงได้กลับที่พัก

เวลา ๑๗:๐๐ น. เขาได้จัดให้เราได้ไปเที่ยวชมเมืองสุราษฎร์ธานี โดยรถยนต์นำเที่ยว มีผู้คนสนใจมาชมดูกันมาก เพราะเขาไม่เคยเห็นพระเป็นจำนวนมากเช่นนั้นมาก่อนเลย กว่าจะได้กลับถึงที่พักก็ ๑๘ น.เศษ

เวลา ๑๙:๓๐ น. ได้ไปยังห้องประชุมใหญ่เพื่อแสดงปาฐกถาตามเคย มีผู้ฟังไม่น้อยกว่า ๕๐๐ คน ท่านนารถมหาเถระ แม้จะมีอายุกว่า ๖๐ ปีแล้ว แต่ท่านก็ยังแข็งแรง ทำหน้าที่เป็นองค์ปาฐกตลอดกาล เพราะไม่มีใครมีความสามารถเท่าท่านเลย ท่านมีความรู้ทันสมัย ทันโลก สามารถพูดได้ทุกหนทุกแห่ง ทุกบริษัท ทุกสมาคม กว่าจะจบรายการพูดและตอบปัญหาธรรมะก็เกือบ ๒๒ น. ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรู้จักคนไทยคนหนึ่ง ชื่อ กิมเป็ญ วรรณสูตร บอกว่าอยู่อินโดนีเซียมาราว ๒๕ ปี มีภรรยาเป็นชาวจีน

เมื่ออยู่ที่สุราษฎร์ธานี ข้าพเจ้าได้รับจดหมายด่วนจากมูลนิธิธิดาเซีย ขอให้กลับเมืองไทยให้เร็วที่สุด เพื่อจะได้เตรียมตัวเดินทางไปศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกา ในสัปดาห์แรกของเดือนกรกฎาคม ๒๕๐๒ แต่ข้าพเจ้ายังจะต้องเดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนาที่เกาะบาห์ลี เมืองในฝันของคนหนุ่มเป็นจำนวนมากอยู่อีก ข้าพเจ้าขอยกยอกไปเล่าถึงการไปทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เกาะบาห์ลีในตอนหน้า.

สรุปบทเรียน

เมื่อพูดถึง “บาทสี” ท่านอาจนึกเห็นภาพหญิงสาวเปลือยอก ตามที่ เคยได้ยินเขาเล่า ๆ กันมา ซึ่งก็คงเป็นความจริงในสมัยหนึ่ง ก่อนที่อินโด-นีเซียจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของฮอลันดา หรือในปัจจุบันเราเรียกว่า “ดัตช์” ประเทศฮอลแลนด์ในปัจจุบันก็เรียกว่า “เนเธอร์แลนด์” เมื่อฮอลันดา มาปกครองอินโดนีเซีย ซึ่งรวมทั้งบาทสีด้วย ก็ได้ออกกฎหมายห้ามผู้หญิง เปลือยอก ใครเปลือยอกเดินไปตามถนน ก็จะถูกจับ และถูกปรับ ความจริงก็ น่าเห็นใจชาวบาทสี เพราะบาทสีเป็นดินแดนที่มีอากาศค่อนข้างร้อน จึงไม่ ค่อยมีใครอยากใส่เสื้อ เขาก็เห็นเป็นเรื่องปรกติธรรมดา ไปทางไหนก็พบ ผู้หญิงเปลือยอก ทั้งสาวทั้งแก่เขาก็เลยไม่รู้สึกแปลกอะไร แต่เพราะเรามาใส่

๒๒๔

มหาจุฬาราชโนคติ

เสื่อปกปิดกันเสียหมดจึงทำให้คนอยากดู ที่อยากดูเพราะอยากรู้ว่าข้างในนั้นของจริงหรือของปลอมเท่านั้นเอง แต่เมื่อเขาเปิดออกกันทั่วไป ก็ไม่มีใครสงสัยว่าของจริงหรือของปลอม เพราะยอมเห็น ๆ กันอยู่แล้วว่าเป็นของจริง ยิ่งทำเป็นใสเสียให้เห็นชัด ๆ แวม ๆ ก็ยิ่งสนใจอยากดูมากยิ่งขึ้นตาม “สัญชาตญาณ (instinct)” ของมนุษย์ ที่คณะกรรมการบัญญัติศัพท์แห่งราชบัณฑิตยสถาน ท่านได้เปลี่ยนศัพท์จาก “สัญชาตญาณ” มาเป็น “สัญชาตญาณ” ข้าพเจ้าคิดว่าคงเป็นเพราะท่านเห็นว่า คำว่า “ญาณ” มีความหมายลึกซึ้ง ซึ่งจะต้องเกิดด้วยอำนาจของการเข้าสมาธิ แต่สัตว์เครื่องจรรโลงเข้าสมาธิไม่ได้ มันจะมี “ญาณ” ได้อย่างไร แต่สัตว์เครื่องจรรโลงมันก็มี instinct เหมือนกัน ดังนั้น ท่านจึงแก้ศัพท์บัญญัติจาก “สัญชาตญาณ” มาเป็น “สัญชาตญาณ”

บาทลีเป็นเกาะเล็ก ๆ อยู่ทางทิศตะวันออกของเกาะชวา มีขนาดใหญ่กว่าเกาะภูเก็ตประมาณ ๔ - ๕ เท่า มีเนื้อที่ประมาณ ๒,๒๐๐ ตารางไมล์ หรือประมาณ ๔,๖๔๐ ตารางกิโลเมตร มีพลเมืองประมาณ ๒ ล้านคนเศษ ชาวเกาะแทบทั้งหมดนับถือศาสนาฮินดู ชาวบาทลีล้วนสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์และราชสำนักชาวสหมัยโบราณทั้งสิ้น ในสมัยที่ศาสนาอิสลามแพร่ไปไม่ถึงชวานั้น ประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาฮินดู และพระพุทธศาสนา ฝ่ายมหายาน ต่อมา เมื่อประมาณ ๔๐๐ ปีเศษนี้เอง ที่อิสลามได้มีอิทธิพลเหนือชวา เมื่อพวกที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเขาเรียกตัวเองว่า “มุสลิม” ไปถึงไหน ก็นำเอาศาสนาเข้าไปสู่ที่นั่นด้วย ศาสนากับการเมืองจึงเดินเคียงไหล่กันเข้าไปในชวา และเมื่อพวกมุสลิมมีอำนาจมากขึ้น ก็ใช้อำนาจบังคับให้ประชาชนพลอยยอมรับนับถือศาสนาอิสลามไปด้วย ชาวชวาที่นับถือศาสนาฮินดู และไม่ปรารถนาจะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม จึงได้อพยพหลบหนีไปทางตะวันออกจนถึงเกาะบาทลี แล้วก็ตั้งหลักมันอยู่ที่เกาะนั้น โดยยังคงเคารพนับถือศาสนาฮินดูเช่นเดิม ทั้งได้ยึดมันอยู่ในศาสนาฮินดูสืบมาตราบเท่าทุกวันนี้ ดังนั้น บาทลีจึงเป็นเกาะเดียวในหลายพันเกาะของ

มหาจุฬาราชในอดีตร

๒๒๕

อินโดนีเซียที่ประชาชนยังนับถือศาสนาฮินดูอยู่

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พวกเราตื่นกันตั้งแต่ ๔:๓๐ น. ทั้งนี้เพราะกำหนดไว้ว่า เราจะออกเดินทางจากสุราบายาในเวลา ๕:๓๐ น. แต่กว่ารถและคนจะพร้อมกันจริง ๆ และออกเดินทางได้ก็ ๖:๐๐ น. มีรถยนต์ขนาดใหญ่ไปทั้งหมดรวม ๘ คันด้วยกันรถได้แล่นเลียบชายทะเลมะทุระไปถึง ปัสีร์ปุตีห์ ((Pasir Putih) เมื่อเวลา ๘:๔๕ น. ปัสีร์ ปุตีห์ แปลว่า “ทรายขาว” แต่ความจริงแล้วทรายที่ปัสีร์ ปุตีห์ ขาวสู้ที่หัวหินของเราไม่ได้ แต่ค่อนข้างขาวกว่าที่อื่น ๆ เราได้หยุดพักที่ภัตตาคารชายทะเลแห่งหนึ่งที่นี่ เพื่อฉันอาหารสะเตินเข้าสะเตินเพล ปัสีร์ ปุตีห์ นี้ อยู่ทางตะวันออกของสุราบายาประมาณ ๑๖๐ กม. เราจะต้องเดินทางอีก ๑๒๔ กม. จึงจะถึงบันจูวังกิ (Banjuwangi) ซึ่งเป็นท่าข้ามไปสู่เกาะบาหลิส ที่ปัสีร์ ปุตีห์นี้ มีเรือเล็ก ๆ ให้เช่าจอดอยู่มากมาย เป็นประเภทเรือใบ มีไม้ยื่นออกมาทั้ง ๒ ข้างของเรือแล้วมีไม้ไผ่ยาว ๆ ผูกขนานไปกับลำเรือ ห่างจากตัวเรือประมาณเมตรเศษ ทั้งนี้คงจะป้องกันไม่ให้เรือล่มง่าย ๆ ในเวลาถูกลมและคลื่นนั่นเอง นับว่าใช้กันคล่องมือได้ดีพอใช้ บางทีเราเห็นคล้าย ๆ เรือจะล่มเวลาถูกคลื่นใหญ่ ๆ แต่ก็ไม่เห็นล่มจริง ๆ สักที ไม้ขนานเรือนี้มีประโยชน์มากจริง ๆ มักมีหนุ่ม ๆ สาว ๆ มาเช่าแล่นไปเที่ยวตากลม สูดโอโซนกันอยู่เสมอไม่ขาดระยะ

เวลา ๑๐:๐๐ น. พวกพระก็เริ่มฉันข้าว อาหารต่าง ๆ เหล่านี้ คุณอ่องได้เตรียมพร้อมมาจากสุราบายาแล้ว ใส่กระเป๋าสานเล็ก ๆ มาจากคนละที่ ทั้งพระและฆราวาส ฉันอาหารกลางทาง แบบไม่มีพิธีรีตองมากนัก อย่างนี้รู้สึกว่ามีรสชาติดี แต่รู้สึกว่าการจะน้อยไปสักหน่อย ทั้งนี้เพราะตอนเช้าไม่ได้ฉันข้าวกันเลย นอกจากขนมปังหวานคนละชิ้นเท่านั้นเอง ขณะที่ฉันข้าว ฝนก็เริ่มตกประปรายตลอดเวลา จนกระทั่งเวลา ๑๐:๔๕ น. เมื่อฝนซาเม็ดแล้ว พวกเราก็เคลื่อนขบวนต่อไป

จากปฐวี ปฐวี รถก็คงแล่นเลียบชายทะเลเรื่อยไป จนกระทั่งเวลา ๑๓:๐๐ น. จึงได้ถึงเมืองบันจุงก็ พวกเราทั้งหมดก็ได้แวะดื่มเครื่องดื่มที่บ้านคหบดีจีนแห่งหนึ่ง เป็นบ้านค่อนข้างใหญ่ มีของเก่ามาก เกือบ ๑๔ น. พวกเราก็กลาทานเจ้าของบ้านเพื่อข้ามเรือไปยังบาหลิสต่อไป ท่าเรือที่จะข้ามไปบาหลิสก็อยู่ไม่ห่างจากบ้านคหบดีผู้นี้

เวลา ๑๔:๐๐ น. พวกเราทั้งหมดก็ขึ้นรถยนต์เรียบร้อย เรือยนต์ที่ใช้ข้ามฟากไปบาหลิสนั้น เป็นเรือขนาดย่อม ๆ บรรทุกผู้โดยสารได้ประมาณ ๕๐ คน โดยเฉพาะพวกเราก็เกือบไม่มีที่ว่างแล้ว ท่าเรือที่จะข้ามฟากนี้ ไม่ใหญ่โตอะไรเลย แต่มีเจ้าหน้าที่ศุลกากรคอยตรวจกระเป๋าคูด้วย สำหรับของพวกเราได้รับยกเว้นเป็นพิเศษ เพราะขึ้นตรวจ ก็คงได้แต่สบงจิวรทั้งนั้น ก่อนที่เรือจะออกจากท่า ได้อินเสียงเหมือนหวูด คิดว่าเกิดมีใครเจ็บป่วย หรือไฟไหม้เสียอีก แต่ก็ไม่เห็นมีเหตุการณ์อะไรผิดปกติเกิดขึ้น เรือได้แล่นฝ่าคลื่นซึ่งไม่สูงแรงนักมุ่งไปทางทิศตะวันออก ผ่านเกาะเล็ก ๆ ๒-๓ เกาะเป็นเวลา ๔๐ นาที ก็ถึงท่าเรือฝั่งบาหลิส ชื่อ “ศิริมานุก”

ที่ท่าเรือศิริมานุกก็มีด่านศุลกากรเช่นกัน ตามปกติเจ้าหน้าที่จะต้องตรวจกระเป๋าก่อนจึงจะให้ขึ้นผ่านไปได้ แต่ของพวกเราได้รับยกเว้นเป็นพิเศษเช่นเคย ที่ท่าเรือนี้เขาจัดรถไว้รับ ๒ คันด้วยกัน คันหนึ่งเป็นรถเก๋งขนาดย่อม และอีกคันหนึ่งเป็นรถประจำทางสาย ศิริมานุก - สิงคราชา สำหรับรถเก๋งเขาจัดไว้เฉพาะพระมหาเถระ ซึ่งมีท่านนารถเป็นต้น พวกเราทั้งหมดรวมทั้งภรรยาทุกคนขึ้นรถประจำทางไปด้วยกัน

เมื่อพูดถึงบาหลิส ผู้อ่านก็มักวาดภาพไปต่าง ๆ และภาพที่เด่นในความคิดคำนึงของท่าน ก็คือ “สาวบาหลิส” บาหลิสเป็นดินแดนที่ได้รับการขนานนามหลายอย่างหลายประการด้วยกัน เช่น เกาะพิศวาส เกาะพันวิหาร เกาะเวทมนตร์ เกาะลึกลับ สวรรค์แห่งสุดท้าย และถิ่นบัวงาม

มหาจุฬาราชโนติศ

๒๒๗

เป็นต้น บาทสี่เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในโลก บาทสี่มีปุ๋ยดี
เหมาะแก่การเพาะปลูก แม้ทั้งเกาะจะเต็มไปด้วยภูเขาหินและภูเขาไฟก็
ตาม ถึงกระนั้นก็หาเป็นอุปสรรคต่อการเพาะปลูกไม่ สองฟากทางที่รถผ่านไป
เราจะพบไร่ข้าวโพด ไร่ยาสูบ ถั่วฝักยาว มะพร้าว และไร่ข้าวท้าว ๆ ไป ล้วน
แต่เจริญงอกงามน่าปลื้มใจทั้งนั้น อากาศที่บาทสี่ก็ไม่วร้อนไม่หนาวจนเกินไป
นัก อากาศเย็นสบาย แต่ถนนที่เราผ่านไปนี้ติดกับสายอื่น ๆ ที่ผ่านมาแล้วใน
เช้า ทั้งนี้ทำให้หมายความว่าถนนที่บาทสี่ทำด้วยไม้คอกนั้น ถนนจากท่าเรือ
ไป มณฑล ยังไม่ได้ราดยาง อยู่ในระหว่างสร้าง จึงขรุขระ เป็นหลุมเป็นบ่อ
มาก คล้าย ๆ ทางที่เกาะสมุยของเรานั้น ตามปรกติที่บาทสี่มักมีฝนตก
อยู่เสมอ ก่อนหน้าที่พวกเราจะไปถึง ก็มีฝนตก ทำให้ถนนหนทางที่ไม่ดีอยู่
แล้วเพิ่มความไม่ดีมากขึ้น

ตามทางที่ผ่านไป เราจะพบโคเป็นกลุ่ม ๆ และเล็มหญ้าอยู่ตามทาง
โคบาทสี่มีลักษณะแปลกกว่าโคที่อื่น ๆ ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยเห็นมาก่อนเลย
ท่านผู้อ่านอย่าเข้าใจผิดว่าโคบาทสี่มี ๓ ขา หรือ ๔ ขา นะ โคบาทสี่ก็ยังมี ๔ ขา
๒ ขา และมีหางเช่นเดียวกับโคทั่ว ๆ ไปนั่นเอง แต่โดยรูปร่างแล้วผิดกันบ้าง
โคบาทสี่ทุกตัวที่ได้พบมีรูปร่างป้อม ๆ ตัวสั้น ๆ และอ้วนพิดี หนึ่งสีน้ำตาล
ปนแดงเหมือนกันหมด หูกาง ๆ ออกมาคล้าย ๆ เก้งหรือกวาง เขาก็ไม่เหมือน
เขาโคทั่ว ๆ ไป คล้าย ๆ เขาแกะ และสันหลังตั้งแต่คอไปจนโคนหางเป็นทาง
สีดำตลอด และเป็นเช่นนี้เหมือนกันหมดทุกตัว ยิ่งลูกโคตัวเล็ก ๆ ด้วยแล้ว
น่ารักมาก พอมีเห็นรถ วิ่งหลบกันให้จ้าวละหวั่นทีเดียว การที่โคบาทสี่
ทุกตัวมีลักษณะคล้าย ๆ กัน และอ้วนพิดีเหมือน ๆ กัน ย่อมเป็นเครื่องหมาย
แห่งความเมตตาการุณาของประชาชนชาวบาทสี่ และความอุดมสมบูรณ์ของ
พืชพรรณธัญญาหารเช่นกัน ที่บาทสี่ สิ่งที่ข้าพเจ้าชอบมากที่สุด คือ โค
นี่เอง ถ้าไม่ลำบากแล้วข้าพเจ้าคงขอมาเลี้ยงในเมืองไทยสักคู่เหมือนกัน
ดู ๆ ไปแล้วทำให้คิดว่า โคบาทสี่คงเป็นโคพันธุ์ผสมระหว่างโคกับเก้งหรือ

๒๒๘

มหาจุฬาวาโนตติ

กวางกระมัง

รถได้พาเราไปอย่างทุลักทุเลประมาณ ๖๐ กม. ก็ถึงจุดหมายปลายทาง คือ บ้านจารย์ เราต้องลงรถเดินต่อไปอีก ทางที่ไปนั้นเลียบไปตามเนินเขาเตี้ย ๆ ข้างทางที่ผ่านไป มีวิหารหินรูปร่างอยู่แห่งหนึ่งทางขวามือ ด้านซ้ายมือถ้ามองลงไปจะเห็นนาข้าวกำลังลัดใบเขียวขมูมิทีเดียว นอกจากนั้นก็เป็นครมมะพร้าว ดินเป็นดินเหนียว จึงทำให้ทางค่อนข้างลื่น เวลาเดินต้องระมัดระวังตัวมาก ข้าพเจ้ารู้สึกสงสารพระมหาเถระทั้งหลาย ที่ต้องช่วยตนเองมากสักหน่อย และต้องระมัดระวังตัวให้มากที่สุด มิฉะนั้น มีหวัง “วัดพื้น” แน่ เดินไปสัก ๒๐ นาที ก็ถึงลำธารแห่งหนึ่ง ต้องเดินข้ามลำธารไปอีกฝั่งหนึ่ง น้ำในลำธารไหลค่อนข้างแรงสักหน่อย จึงต้องมีคนคอยประคองพระมหาเถระอยู่ตลอดเวลา จากนั้นเดินขึ้นเนินเขาอีกถูกหนึ่งไปยังที่พัก ซึ่งมีอยู่ ๒ หลังด้วยกัน หลังล่างเรียกว่า “พรหมวิหาร” ก่ออิฐถือปูนเพ็งเสร็จไม่นานนักเป็นห้องโถง ๆ มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ภายใน ที่นี้เขาจัดให้พวกฆราวาสพักอยู่ ส่วนพระทั้งหมดต้องเดินขึ้นไปอีกราว ๔ นาทีก็ถึงที่พัก ซึ่งเขาสร้างเป็นเพิงชั่วคราวด้วยฟาก มุงด้วยแฝก ทุกรูปได้พักอยู่ที่เสมอเหมือนกันหมด ไม่มีการยกเว้นเป็นกรณีพิเศษใด ๆ ทั้งสิ้น

ข้าง ๆ ที่พักนั้น มีธารน้ำอุ่นอยู่ด้วย เขาทำเป็นสระไว้ และมีท่อระบายออกรวม ๒ สระด้วยกัน สระหนึ่งมี ๓ ท่อ อีกสระหนึ่งมีท่อเดียว ดินนั้นอากาศเย็นมาก จนไม่มีใครกล้าไปอาบน้ำกัน เพราะนอกจากหนาวแล้ว การเดินทางไปมาก็ลำบาก ทางก็ลื่น และมีดมาก ข้าพเจ้าเลยต้องไปสงน้ำผู้เดียว ทำให้สบายใจดี อากาศหนาว น้ำอุ่นพอแก่กันได้ ไม่ได้อาบน้ำอุ่นมาเดือนกว่าแล้ว จึงอาบเสียจนเป็นที่พอใจ ดินนั้นคงนอนหนาวกันไปตามระเบียบ แต่ทุกคนก็คงหลับได้สนิทเพราะความอ่อนเพลีย

เวลา ๒๐:๐๐ น. ท่านชินรักขิตะ ได้มานิมนต์พระไทยทั้งหมดรวม ๔

มหาจุฬาราชในอดีตร

๒๒๙

รูปด้วยกัน ไปสวดมนต์แบบไทยให้ชาวบาหลิฟัง ทั้งนี้เพราะพวกที่ติดตามไปจากชาวใต้ไปเสาะให้ชาวบาหลิฟังว่า พระไทยสวดมนต์เพราะและพร้อมกันดี เขาจึงอยากฟังมาก ถ้าเป็นในเมืองไทยคงไม่มีใครยอมให้สวดแน่ เพราะถ้าสวด ๔ รูป หมายถึงสวดงานศพเท่านั้น แต่ที่บาหลิเขาไม่ถือ เราก็ไม่ขัด สนองศรัทธาเต็มที่ มีผู้เข้ามาฟังเต็มพรหมวิหารทีเดียว แม้ฝนจะตก เขาก็อุตสาหักงารมมาฟังกัน กว่าจะเสร็จพิธีก็ ๓ ทุ่ม ในคืนนั้น ได้มีพระชินปุตตะกับพระชินรักขิตะ และสามเณรชินปิยะ นั่งร่วมอยู่ในพิธีนั้นด้วย เพราะท่านก็ชอบฟังเหมือนกันจึงทำให้กลายเป็น ๗ รูปไป หมดยุติปัญหาเรื่องพระ ๔ รูปไปในตัวด้วย

ชาวบาหลิทั่ว ๆ ไปก็มีหน้าตาคล้าย ๆ คนไทย และคนชาวทั่ว ๆ ไป ผิดกันเฉพาะที่ภาษาพูดกับการแต่งกายเท่านั้นเอง ผู้ชายบาหลิส่วนมากคงใส่เสื้อเชิ้ตธรรมดา นุ่งโสร่งซึ่งเราเรียกว่า “โสร่งปาเต๊ะ” นั่นเอง ทางปักยี่ไต๋ของเมืองไทย ผู้ที่นุ่งโสร่งปาเต๊ะ ล้วนเป็นผู้หญิงทั้งสิ้น แต่ที่บาหลินั้นผู้ชายก็นุ่งโสร่งปาเต๊ะเหมือนกัน นอกจากนั้น ก็มีผ้าอีกผืนหนึ่งพันเอวยาวลงมาจากสะเอว ประมาดหนึ่งศอก เป็นผ้าทอที่บาหลิ คล้าย ๆ ผ้าไหม และมีลวดลายคล้าย ๆ ผ้าไหมเมืองเหนือ หรือที่ทอดทางอีสานของไทย บางทีก็เป็นรูปนกยูง บางทีก็เป็นรูปลายกระหนก คล้าย ๆ ที่บ้านเราไม่คิดเลยบนศีรษะมีผ้าไหมบ้าง ผ้าธรรมดบ้าง แต่ทำเป็นลวดลายคล้ายโสร่งปาเต๊ะ พันรอบศีรษะ และเอาชายมาไว้ข้างหน้า ตุคล้าย ๆ หัวนกยูงหรือหัวงูฉะนั้น

ส่วนสตรีบาหลินั้น มีวัฒนธรรมน้อยกว่าผู้ชาย โดยทั่ว ๆ ไป แล้วสตรีที่แต่งงานแล้วไม่นิยมใส่เสื้อ มีวัฒนธรรมเฉพาะในการนุ่งผ้าเท่านั้น ผ้าที่นุ่งก็เป็นโสร่งปาเต๊ะเหมือนกัน ผ้าที่เขาถือว่าดีที่สุดในบาหลิหรือในอินโดนีเซีย นั้น คือผ้าบาติก (Batik) ซึ่งทอในบาหลินั่นเอง การนุ่งก็ใช้แบบเอาโสร่งทั้งผืนมาพันรอบกาย เอาชายด้านหนึ่งไว้ข้างหน้า ทว่าถึงสตรีทั่ว ๆ ไป ถ้าเป็น

๒๓๐

มหากาพย์ในอดีต

สตรีชั้นสูง เช่น พวกราชสำนัก เป็นต้น เธอจะทำชายด้านหน้านั้นเป็นจีบเล็ก ๆ คล้าย ๆ ผ้ายกที่ละครของเราใช้กันอยู่ โดยทั่ว ๆ ไปสตรีไม่ใส่เสื้อ คงจะเป็นพระพวงเธอชอบอวดสิ่งที่เธอคิดว่างามและมีความมากที่สุดของเธอกระมัง สำหรับในตัวเมืองซึ่งเจริญแล้ว สตรีแต่งตัวทันสมัยเช่นเดียวกับในกรุงเทพฯ เหมือนกัน คือ นิยมนุ่งกระโปรงเป็นพื้น ถ้าจะแต่งตัวแบบพื้นเมือง ก็ใส่เสื้อแขนกระบอกยาวถึงข้อมือ และตัวยาวถึงสะโพก รัดเอว ส่วนในชนบท ส่วนมากยังคงรักษาวินัยธรรมดั้งเดิมไว้ แต่เมื่อการคมนาคมได้เจริญมากขึ้น สตรีก็พลอยมีวัฒนธรรมมากขึ้น นั่นคือ มีการใส่เสื้อผ้าบางประปราย แต่คุณเธอบางคนก็ดูเหมือนจะใช้เสื้อแบบเสียไม่ได้ นั่นคือ แทนที่เธอจะใส่เสื้อเหมือนคนอื่น ๆ เขา เธอกลับเอาเสื้อมาปิดไว้เฉพาะข้างหน้า เอาแขนเสื้อทั้งสองพาดบา เดินไปไหนมาไหนอย่างหน้าตาเฉยทีเดียว

สตรีชาวบาหลีมักมีศิลปะในการสร้างทรวดทรง ไม่ให้หลังงอ แม้จะแก่เฒ่าเพียงไร ก็ไม่ค่อยเห็นผู้หญิงหลังงอเลย วิธีสร้างทรวดทรงของเธอนั้น ใช้วิธีเอวของเทินศีรษะ บางทีก็เป็นมัดฟีน หมอน้ำ บางคนมีความสามารถถึงเอากล้วยหอม ๒ เครือวางบนกระดิ่งใหญ่ แล้วเทินศีรษะเดินไปไหนได้สบาย โดยวิธีนี้ ทำให้พวกเธอต้องตั้งคอยให้ตรงและคอยต้องแข็งเสมอ นอกนั้น หลังก็ต้องตรงด้วย ถ้าขึ้นท่าหลังของเธอเป็นตักแน วิธีนี้นับว่าเป็นวิธีสร้างทรวดทรงที่ดีอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าไม่สงวนลิขสิทธิ์ คุณเธอผู้ใดปรารถนาจะนำไปใช้บ้าง ข้าพเจ้าก็ไม่ขัดข้อง

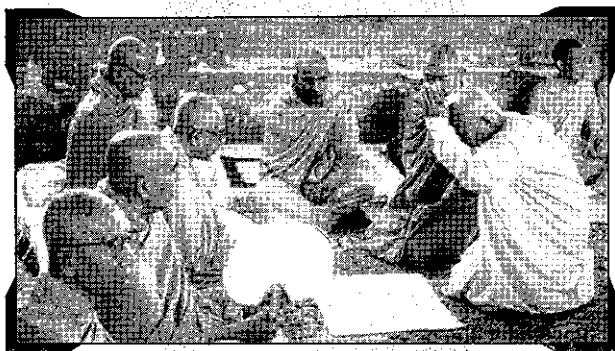
อาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวบาหลิ คือ การทำนา การทำนาที่บาหลิมิ ๒ วิธีด้วยกัน คือ ถ้าเป็นนาที่ทำในพื้นที่ราบ ก็เป็นนาดำ นาดำที่บาหลิ เขาทำอย่างมีระเบียบมาก ผิดกับที่ชวา คือ เขาดำตรงเป็นแถว ๆ คล้ายในเมืองไทย กอหนึ่ง ๆ ใช้กล้า ๔-๕ ต้น ผิดกับที่ชวา มักใช้ ๒-๓ ต้นเท่านั้น และเวลาปักกล้าเขาก็ปักตรงๆ ไม่เอนอย่างชวา แม้คันทาก็คัดตรง

พระสงฆ์ไทยกับพระชินวักขิณะ ชาวอินโดนีเซีย
ถ่ายร่วมกันที่สถานทูตไทยกรุงยาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย

พระไทยและพระภิกษุชาว
ซึ่งไปร่วมงานผูกพัทธสีมาระหว่างชาติ ที่เมืองสะมารัง ประเทศอินโดนีเซีย

กำลังประกอบพิธีบวชสามเณร ชนปดตะ
ที่เมืองยาการตา ประเทศอินโดนีเซีย

คณะสงฆ์จากประเทศศรีลังกา พม่า ไทย กัมพูชา
ที่ไปร่วมพิธีอุปสมบทและผูกพัทธสีมา ณ ประเทศอินโดนีเซีย

ดริถกงกา ที่มาหลิ ประเทศอินโดนีเซีย

มหาจุฬาราชในอดีตร

๒๓๑

เป็นเส้นบรรทัดที่เดียว นอกจากในที่ที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น จึงจะพบคันนา
อ้อมบ้าง ถ้าเป็นการทำนาตามไหล่เขา เขาก็ทำเป็นขั้น ๆ สวยงามลดหลั่น
กันลงมา ซึ่งเรียกกันว่า Terraced Paddy Field ก่อนที่จะหว่านกล้า
ค่านา เขาก็ไถและคราดเช่นกัน คงจะใช้วัวเท่านั้นเทียมแอกไถนา เพราะ
ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นควายที่บาหลิเลย

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๐๒ ข้าพเจ้าตื่นไปสรงน้ำอุ่นตั้งแต่ตี ๕
เพราะเรากะกันไว้ว่าจะออกเดินทางไปแสดงธรรมแต่เช้าทีเดียว หลังจาก
สรงน้ำแล้ว สักพักใหญ่ ๆ ก็ได้เวลาฉันอาหาร อาหารที่ฉันก็มีขนมปัง ข้าว
และกับข้าวอีก ๒-๓ อย่าง ข้าวที่บาหลิเป็นข้าวสีแดงทั้งนั้น ก่อนข้างจะ
ผัดคอสีกหนอย น้ำก็มีจำกัด แต่เมื่อเราถือว่า “กินเพื่ออยู่” แล้วปัญหาต่าง ๆ
ในเรื่องเกี่ยวกับอาหารก็ตกไป เราไปทำงาน ไม่ใช่ไปหาความสบายนี่นา
ตอนเช้านี้ฝนตกพริ้ว ๆ อยู่ตลอดเวลา

เวลา ๗:๓๐ น. เราก็ออกจากที่พักเดินตากฝนไปขึ้นรถยนต์เพื่อเดิน
ทางไปยังมุนดุก (Munduk) ต่อไป ทางยิ่งสั้นมากกว่าเมื่อวานนี้อีก นาঙ্গสาร
พระมหาเถระซึ่งมีอายุตั้ง ๖๐ - ๗๐ แล้ว ต้องเดินหกล้มหกลุก แต่ก็ไม่ทราบ
จะช่วยได้อย่างไร นอกจากประคองกันไปบ้างเป็นบางครั้งบางคราว ตอนนี
รองเท้าเกือบไม่มีความหมายเลย กว่าจะพร้อมกันที่รถก็เวลา ๘:๐๐ น. พอตี
เมื่อพร้อมกันแล้ว ก็ออกเดินทางจากบันจารไปยัง มุนดุก ซึ่งอยู่บนยอดเขา
อีกแห่งหนึ่ง ทางจากบันจารไปมุนดุกส่วนมากยังไม่เรียบร้อยตีนัก ทางคด
ไปคดมาตามเนินเขา บางแห่งก็ชันแฉีกไปมา น่าดูเหมือนกัน ตลอดทางจะ
พบแต่หน้าข้าวบนไหล่เขา เขียวชอุ่มไปหมด นับว่าเป็นทัศนียภาพที่งดงาม
ยากที่จะหาได้ในเมืองไทย เวลา ๘:๕๕ น. พวกเราไปถึงมุนดุก เราได้จัด
ให้เราพักที่โรงเรียนแห่งหนึ่ง แล้วหนุ่ม ๆ บาหลิก็ถือพานเงินใส่ดอกไม
และรูปเอาไปวางไว้ตามโต๊ะต่าง ๆ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพอย่างที่สุด

๒๓๒

มหาจุฬาวาโนคติ

ต่อจากนั้น ก็เอาน้ำส้มคั้นมาถวาย คิดตามมาด้วยขนมชั้นและขนมต้มแดง ต้มขาว ขนมต้มบาหีสร์ไม่ผิดกับขนมต้มไทยเลย ผิดกันเฉพาะรูปร่าง เท่านั้น ของเขาไม่กลมอย่างของเรา มีลักษณะเป็นรูปกลมรีและไม่โรย มะพร้าวอย่างของเรา ทำให้บรรยากาศเป็นไทย ๆ ยิ่งขึ้น

เมื่อฉันเครื่องคิมและของว่างเสร็จเรียบร้อยแล้ว พวกเราก็ก่อนกลับ มายังโรงประชุมแห่งหนึ่งใกล้ ๆ กันนั่นเอง เป็นโรงเรือนโล่ง ๆ ไม่มีฝา ตอน เข้าและตอนเย็น ใช้ทำเป็นตลาด และใช้เป็นที่พักประชุมเป็นครั้งคราว ใน วันนั้น คอนสาย ๆ เขาจัดเป็นที่ประชุมโดยเฉพาะ ตามเสาต่าง ๆ เขาเอา ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ หลากสีมาผูกไว้ เขาจัดเก้าอี้ไว้ ๔ ชุด ไว้กลางที่ประชุมนั้น โดยรอบเป็นที่นั่งของภราดรสมาพิงเทศน์ เวลา ๙:๓๐น. ท่านมหาสิทธาคอ แห่งพม่าเป็นผู้ให้ศีล ต่อจากนั้น ท่านนารทมหาเถระก็ได้แสดงปาฐกถา มี ผู้เข้าฟังประมาณ ๒๐๐ คนเศษ ท่านได้แสดงถึงหัวใจพระพุทธศาสนา ๓ ประการด้วยกัน คือ สัพพปาปสฺส อภณํ การไม่กระทำความชั่วทุกประการ ๑ กุสลดสุปปสมปทา การเสริมสร้างความดีให้เกิดมีขึ้น ๑ สจิตตปริโยทปนํ การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ๑ และบอกให้ผู้ฟังว่าตามด้วย ต่อจากนั้น ก็สอนให้ว่า “นโม พุทธาย” ซึ่งแปลว่า “ข้าพเจ้าขอนมัสการพระพุทธเจ้า” พร้อม ๆ กันหลายครั้งหลายหน

การที่จะสอนชาวบาหลีให้เข้าใจในเรื่องของพระพุทธศาสนานั้น ไม่ ง่ายนัก ทั้งนี้เพราะชาวบาหลีนับถือ “ศิวะ-พุทธะ” คือ นับถือทั้งพระศิวะ แห่งศาสนาฮินดูและพระพุทธเจ้าแห่งพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว แม้พวกเขา จะไม่เข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากนัก แต่ก็มิได้หมายความว่าชาว บาหลีรังเกียจพระพุทธศาสนา เป็นเพียงแต่ว่าเราจะหาคนอธิบายหลัก พระพุทธศาสนาให้เขาฟังไม่ได้ต่างหาก เมื่อฉันนักปราชญ์ทางพระพุทธ- ศาสนาไปสอนศาสนาแก่พวกเขา พวกเขา ก็ยอมรับฟังโดยดี

มหากุศาลในอศิต

๒๓๓

พระพุทธศาสนากับศาสนาฮินดูที่สามารถกลมกลืนกันได้สนิทอย่างแยกไม่ออกก็มีอยู่ ๒ แห่งเท่านั้น คือ ที่ประเทศเนปาลกับที่เกาะบาห์ลี ท่านนารทะจึงได้สอนชาวบาห์ลีว่า เวลาถวายดอกไม้ขอให้เปล่งวาจาว่า “นโม พุทธाय” ด้วย สังเกตดูรู้สึกว่าเขาสนใจเรื่องพระพุทธศาสนามาก จึงทำให้คิดว่าบาห์ลีเป็นดินแดนที่มีปฏิกิริยาดีที่สุดสำหรับเพาะพระพุทธศาสนาในอินโดนีเซีย วันนั้นได้จบปาฐกถา เมื่อเวลา ๑๐.๒๕ น. ต่อจากนั้นก็ได้เล่าถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในลังกา พม่า ไทย เขมร ให้ชาวบาห์ลีฟัง

เกือบ ๑๑ น. ก็กลับไปฉันอาหารที่โรงเรียนที่เราไปฉันเครื่องคัมเมื่อเช้านี้ ข้าวคงเป็นข้าวแดงตามเคย อาหารเป็นประเภทเจ คือไม่มีเนื้อ ที่ถูกใจมากที่สุด ก็คือ พริกขี้หนูหันใส่น้ำปลาซีอิ๊ว แต่ซีอิ๊วที่บาห์ลิสไม่หวานจัดค่อนข้างมาจากน้ำปลาไทยอยู่มาก จึงทำให้อาหารวันนั้นมีรสชาติมากขึ้นหลายเท่าตัวทีเดียว หลังจากนั้นก็สนทนากันอยู่จนเวลา ๑๒.๐๐ น. จึงได้ออกจากโรงเรียนนั้นมายังห้องประชุมอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ห่างจากโรงเรียนนั้นไม่สู้ไกลนัก มีผู้คนมาฟังปาฐกถามากมาย ท่านนารทะคงเป็นตัวอินโรงตามเคย ขณะที่พูดไปได้สักพักหนึ่ง ฝนก็ตกอย่างหนัก ทำให้เกิดชุดมนุนิดหนอยเกี่ยวกับการหาที่หลบฝน แดมศาลาหลังนั้นก็ไม่มีฝา กัน ฝนจึงสาดเข้ามาทำให้เปียกปอนไปตาม ๆ กัน เวลา ๑๔.๐๐ น. ก็ออกจากมุนคุกย้อนกลับไปที่บันจาร์อีก ฝนก็ตกหนักเช่นเคย เวลา ๑๔.๔๕ น. ถึงโรงเรียนอีกแห่งหนึ่งที่บันจาร์ ฝนก็ยังไม่วายเม็ด ปรากฏว่าไม่มีผู้ฟังเลยแม้แต่คนเดียว มีแต่พวกที่จะพูดฝ่ายเดียว พอเวลา ๑๕ น. ฝนก็ซัดจะซาเม็ด เริ่มมีคนทยอยกันมาเรื่อย ๆ และมากขึ้นทุกที จนมีผู้ฟังประมาณ ๕๐ คนแล้ว ท่านนารทะจึงเริ่มแสดงปาฐกถา และเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ถามปัญหาในตอนท้าย และได้แนะนำชาวพุทธใหม่ๆ เหล่านั้นว่าในเวลาพบกัน ถ้าจะใช้วิธีพนมมือ เปล่งวาจาว่า “นโม พุทธाय” ก็จะเข้าที่เหมือนกัน กว่าจะจบรายการก็ ๑๗.๐๐ น.

๒๓๔

มหาจุฬารูปในอดีต

โดยเหตุที่ฝนในวันนั้นตกหนักเหลือเกิน คงก่อความลำบากให้แก่พระมหาเถระทั้งหลายไม่น้อยเลย ถ้าจะต้องกลับไปยังที่พักเดิมอีก ในที่สุดเลยตกลงกันว่า ให้พระมหาเถระทั้งหลายพักอยู่ที่บ้านจาร์นั่นเอง ส่วนพระหนุ่ม ๆ คือ พระไทยกับพระอินโดนีเซีย รวม ๖ รูป กลับที่พักเดิม ก็จริงอย่างที่คาดไว้ไม่ผิด ทางแฉะมากและลื่นมาก โดยเฉพาะที่ลำธาร น้ำไหลแรงมาก แทบจะพัดเอาจมน้ำไปทีเดียว จีวรสบงเปียกไปตาม ๆ กัน คิดแต่มีหลักอยู่บ้าง จึงไม่ถึงกับน้ำพัดพาไป ถ้าพระมหาเถระทั้งหลายไปกับพวกเรา มีหวังว่าจะต้องอ่วมกัน หรือไม่ก็ถูกกระแสน้ำพัดคว่ำไปแน่ ๆ นับว่าเป็นเคราะห์ดีของท่าน เคาระห์ร้ายสำหรับพวกเรา ถึงกระนั้นก็ปรากฏว่า พวกเราล้มเพราะแรงน้ำไปหลายรูป สำหรับข้าพเจ้าปลอดภัย

หลังจากที่ได้ตรงน้ำอุ่นกันแล้ว พวกหนุ่ม ๆ ที่ติดตามกลับไปพักด้วย ได้ขอให้พวกเราสวดมนต์แบบไทยให้ฟังอีก และพวกเขาก็คลอเสียงตามท้ายสวดมนต์ เราได้สวดสรภัญญะตามแบบอินทรวชิรยารัตน์และปฐยาวัตรฉันท์ให้ฟัง รู้สึกว่าเขาตื่นเต้นมากเพราะเขาไม่เคยได้อินมาก่อน เขาถามว่าเรามีโน้ตบ้างไหม ข้าพเจ้าก็ตอบว่า เราไม่ต้องใช้โน้ตกันดอก ใช้เรียนสิบ ๆ กันมา เขาขอร้องให้ทำโน้ตให้ เราก็สนใจ เพราะไม่เคยทำโน้ตเพลงเลย ถ้าการสวดสรภัญญะเหล่านี้ได้ทำโน้ตไว้บ้าง คงจะเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่วัฒนธรรมไทยไม่น้อยเลย ในคืนนี้ก็ปรากฏว่ายังมีญาติโยมที่สนใจตามมาฟังอีกไม่น้อยเลย ทั้ง ๆ ที่ฝนตกตลอดเวลา คืนนี้เราพักที่พรหมวิหาร ไม่ต้องขึ้นไปยังที่พักหลังบนอีก ทั้งนี้เพราะเราพักกันไม่กี่คน จึงไม่ลำบากอะไรมากนัก คราวนี้แหละทำให้รู้จักรสชาติบาปที่แท้จริงมากขึ้น ไม่ใช่แบบผิวเผินอย่างที่ผู้อื่น ๆ ได้เคยประสบมาแล้ว.

๒๓๖

มหาจุฬารูปในอศิต

สืบเชื้อสายมาจากพวกข้าราชการสำนัก ซึ่งมีความชำนาญชำนาญในนาฏศิลป์ การแกะสลักและจิตรศิลป์อื่น ๆ ฉะนั้น เราจึงสามารถมองเห็นศิลปะในการแกะสลักอยู่ทั่ว ๆ ไป ทุกหนทุกแห่ง โดยเฉพาะไปตามวิหารอินทรีทั่ว ๆ ไป ภายในบริเวณวิหาร มีเรือนหลังเล็ก ๆ คล้าย ๆ ศาลพระภูมิของเรา แต่ของเขาน่าจะดีกว่า โดยมากทำด้วยไม้ และมีศาลาขนาดเล็ก ๆ อยู่หลังหนึ่ง มีที่คล้าย ๆ กานหามรวมอยู่ด้วย เราได้แวะชมกันอยู่ครู่หนึ่งก็เดินต่อไปยังที่พักพระมหาเถระ เมื่อไปถึงได้สักครูก็เริ่มฉันขนมปังและอาหาร ข้าวเม็ดป้อม ๆ กับข้าวส่วนมากเป็นพวกเต้าหู้ และน้ำซาวข้าวใส่พริกขี้หนู หลังจากฉันข้าวแล้ว ก็ให้คิดแก่พวกอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย มีชาวบาฬีที่สมทานตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาถือศีล ๘ ตลอดชีวิตที่บันจาร์นีอีก ๗ คนด้วยกัน เมื่อสมทานศีลจบแล้ว ท่านนารทะได้ตั้งชื่อเป็นบาลีให้ เรียกว่า Buddhist name ชุดนี้ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ธรรม” ทั้งหมด มีธรรมทาส ธรรมปริยะ ธรรมวรุจิ ธรรมพิตะ ธรรมพันธู ธรรมปาละ และ ธรรมปาลี ถัดจากนั้น พระสงฆ์ทั้งหมดก็สวดพระปริตรทำน้ามนต์ให้ดื่ม การดื่มทำน้ามนต์ ใช้วิธีรินทำน้ามนต์ใส่ฝ่ามือของแต่ละคน แล้วเขาก็จะกรอกใส่ปากตนเอง โดยพระทำให้ดูเป็นตัวอย่างก่อน นำคำดีเหมือนกัน พอแจกทำน้ามนต์เสร็จแล้ว ท่านนารทะก็แจกภาพโปสเตอร์เกี่ยวกับปูชนียสถานในลังกาแก่อุบาสกอุบาสิกาใหม่ ๆ ทุกคน วิธีนี้เป็นวิธีที่ดีมากอย่างหนึ่งในด้านจิตวิทยา นอกจากเป็นการโฆษณาประเทศตนเองแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ทำให้เขาระลึกถึงเราผู้ให้ด้วย

สู่สิงคราชา

เวลา ๗:๕๐ น. เราก็ออกจากบันจาร์มุงตรงไปยัง สิงคราชา ซึ่งเป็นเมืองที่สำคัญที่สุดเมืองหนึ่งในบาฬี ทางจากบันจาร์ถึงสิงคราชาลาดยางตลอด ๒ ฟากทางเป็นนาข้าว กำลังลัดใบเขียวขมูมไปหมด เวลา ๘:๒๐ น. ก็ถึง สิงคราชา หรือ สิงคปุระ แต่เราไม่ได้แวะ เพราะจะต้องแวะกลับอีก

มหาจุฬาวาโนคติ

๒๓๗

จึงผ่านไปก่อน จากสิงคราชา รถต้องขึ้นเขาตลอดเวลา จนกระทั่งเวลา ๗:๒๗ น. ก็ถึงยอดเขาที่สูงมากชื่อ บะตูปัว (Batubau) ซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเลถึง ๗,๔๗๐ ฟุต จากยอดเขาบะตูปัวนี้ จะมองเห็นทะเลสาบเล็ก ๆ ข้างหน้าอยู่ ๒ แห่ง พอรถแล่นลงจากยอดเขาสักครู่ก็ถึง “เปอร์ฮาดิยาน” (Perhatian) ซึ่งเป็นที่พักตากอากาศอยู่ริมทะเลสาบ ได้แวะชมทิวทัศน์ของทะเลสาบอยู่ครู่หนึ่ง ก็เดินทางต่อไป คราวนี้ลงเขาเรื่อย ๆ สองข้างทางมีต้นกามาเฟลามาย และงามมาก จนกระทั่ง ๑๑:๐๐ น. ก็ถึงเมือง เดนปาซาร์ (Den-pasar) ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ไม่แพ้สิงคราชาเท่าใดนัก เขาได้จัดให้พักที่บ้านข้าราชการ ๒ แห่ง ที่พักเป็นประเภทอาคารสงเคราะห์ทั้งคู ได้ฉันเพลที่เดนปาซาร์ นี้เอง

พุทธวิหารที่การี

เวลา ๑๓:๒๐ น. ได้ออกจากบ้านพักไปยังภูเขาการี กว่าจะไปถึง ก็กินเวลา ๑ ชั่วโมงพอดี จากนั้นต้องลงรถเดินลงไปอีก ทางชันมาก และเขากำลังทำบันไดอยู่ แต่ยังไม่เสร็จ ทางนอกจากจะชันแล้วยังลื่นอีก จึงปรากฏว่ามีคนหกล้มตามเคย และก็เป็นประเพณีมหาเถระเช่นเคย เฉพาะทางที่ทำเป็นขั้นบันไดก็ไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ ขั้น พอสุดบันไดก็จะมองเห็นพุทธวิหาร ซึ่งมีลำธารเล็ก ๆ กันกลาง เวลานั้นจะเห็นเฉพาะซุ้มคล้าย ๆ ประตู่ ซึ่งเขาสลักเข้าไปในหน้าผา ทั้ง ๒ ฝั่งลำธาร แต่ละด้านมี ๕ ซุ้มด้วยกัน นอกนั้นก็ไม่มีเห็นมีอะไรมากนัก เวลา ๑๕:๐๐ น. เราก็กลับเดนปาซาร์

เกโบ เอเดน

เวลา ๑๕:๑๗ น. ได้แวะที่ เกโบ เอเดน (Kebo Eden) ซึ่งเป็นวิหารฮินดูอีกแห่งหนึ่ง เราได้แวะเข้าไปชมอยู่ครู่หนึ่ง ข้างในวิหารแห่งนี้มีรูปพระ

๒๓๘

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คิวะบัง โคซึ่งเป็นพาหนะของพระคิวะบัง ทำด้วยหินทั้งสี่ นอกจากนั้น ก็มีภาพสลักหินเป็นรูปนางทศพรคาเหยียบอภิมนุษย์ด้วย ข้างหน้าวิหารเห็นมี โรงพิธี และคณิกะทศพรบุศ เข้าใจว่าคงจะเป็นโรงละครกับแบบที่ หลักรเมืองกระมัง ใครจะบนบานอะไรก็ไปจ้างให้แสดงได้ กว่าจะถึงที่พักก็ เวลา ๑๖:๑๕ น.

สมาคมศิวานันตะ

เวลา ๑๗:๐๐ น. ได้ออกจากที่พักไปยังหอประชุมแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็น หอประชุมของสมาคมศิวานันตะ เป็นห้องประชุมขนาดใหญ่ มีเวทียก พื้นอยู่ด้านเหนือ บนเวทีนั้นเขาจัดเก้าอี้ไว้ ๒ แถวให้พระนั่ง ห้องประชุม จุคนฟังได้ประมาณ ๓๐๐ คนเศษ ข้างนอกมีรถจักรยานสองล้อจอดเรียงราย เป็นแถวไปหมด แสดงว่าคงมาจากที่ไกลๆ มากมายทีเดียวเวลา ๑๗:๑๕ น. ผู้เป็นโฆษกได้กล่าวปราศรัยต่อที่ประชุม เป็นเชิงแนะนำให้ที่ประชุมทราบ ถึงการไปของพวกเรา แล้วนายอานนท์ ลามประจักษ์คณะเรา ก็ได้แนะนำให้ ที่ประชุมรู้จักพวกเราทุก ๆ รูป ต่อจากนั้น พราหมณ์ผู้มีอาวุโสสูงที่สุดในที่ นั้น ก็ได้เริ่มจตุรปูชาพระคิวะ แล้วปฏฐาปไว้ที่ถาดผลไม้ข้างหน้า

พิธีอัญเชิญขวัญ

เมื่อพราหมณ์ได้จตุรปูชาแล้วก็นั่งลงก่อน ต่อจากนั้น โฆษกก็ได้ กล่าวอะไรอีกข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ เพราะเขาพูดเป็นภาษาบาลี พอ โฆษกกล่าวจบ ซึ่งคงจะเป็นการกล่าวเชิญพราหมณ์ประกอบพิธีกรรม พราหมณ์ผู้นั้นจึงเริ่มประกอบพิธี คล้าย ๆ การทำพิธีบายศรีเชิญขวัญของเรา ได้ยินแต่เสียง วาม ๆ ๆ เท่านั้น และก็มีการยกมือทำนิ้วแปลก ๆ บางท่า คล้ายพระพุทธรูปปางแสดงธรรมจักรฉะนั้น ราว ๕ นาทีก็เสร็จพิธี วันนั้น มี

มหาจุฬารูปในอศิต

๒๓๙

พราหมณ์ ๔ คน พราหมณ์ ๑ คนมาร่วมในพิธีนี้ ทั้งหมดเกล้าผมเป็นมวยไว้ข้างหลัง พราหมณ์ผู้เป็นหัวหน้าผู้ผ้าขาว ใส่เสื้อนอกกระดุม ๔ เม็ด มีหนวดเคราขาวหมดแล้ว พราหมณ์แต่งตัวธรรมดาเช่นเดียวกับสตรีอื่น ๆ มีผิวกันอยู่ตรงที่มีผ้าขาวพันเอวเท่านั้นเอง ผู้ที่เป็นหัวหน้านั้น มีหนุมบาหิแต่งตัวพื้นเมืองถือไม้เท้า ๒ อันตามหลัง อันหนึ่งมีสีขาวสลักคำ ตรงหัวไม้เท้าอันหนึ่งทำเป็นรูปงู อีกอันหนึ่งทำคล้ายศรีศูล

วิธีไหว้แบบต่าง ๆ

เมื่อพราหมณ์ประกอบพิธีเสร็จแล้ว ประธานในที่ประชุมก็กล่าวปราศรัย ครั้นแล้ว ท่านชินรักษิตะก็ได้บอกให้อุบาสกอุบาสิกาลุกขึ้นสมาทานศีล เป็นที่น่าสังเกตว่า การพนมมือของเขานิยมยกกันถึงหน้าผากทีเดียว สำหรับที่ลังกานั้นมีวิธีพนมมือเป็น ๓ แบบด้วยกัน ถ้าไหว้กันตามธรรมดา ยกแค่หน้าอก ถ้าไหว้พระสงฆ์ ยกแค่หน้าผาก ถ้าไหว้พระพุทธเจ้า ยกท่วมศีรษะ

ในขณะที่อุบาสกอุบาสิกาสมาทานศีลนั้น ที่ประชุมทั้งหมดได้ลุกขึ้นยืนแสดงการระด้วยอาการอันสงบ น่าสังเกตว่า ชาวพุทธที่ยังไม่ได้สมาทานตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา เขาก็ไม่พนมมือเช่นกัน เมื่อเขาสมาทานศีลจบแล้ว พวกพระเราก็สวดมนต์ประสาธน์ให้ ต่อจากนั้น ท่านนารทะก็เริ่มแสดงปาฐกถา โดยมีนายอาณนท์เป็นล่ามแปลเช่นเคย และก็คงมีการแนะนำให้ที่ประชุมกล่าวคำว่า “นโม พุทธाय” เช่นเคย แสดงว่าผู้ฟังทั้งหมดได้กลายเป็นชาวพุทธไปด้วยแล้ว โดยเหตุที่ชาวบาหิทั้งหมดยังมั่นในศาสนาฮินดูอยู่ด้วย เขาจึงเรียกตนเองว่า Hindu-Buddhist คือ นับถือทั้งศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนา การที่จะให้ชาวบาหิหันมานับถือเฉพาะพระพุทธศาสนาอย่างเดียวนั้น ยากมากทีเดียว

๒๔๐

มหาจุฬารูปในอดีต

เมื่อจบรายการปาฐกถาเมื่อเวลา ๑๙:๔๐ น. แล้ว ก็ถึงรายการถามปัญหา มีผู้สนใจถามปัญหากันมาก ปัญหาส่วนมากก็เกี่ยวกับวิญญานอาตมัน สปริต เจตมุต เป็นต้น โดยเฉพาะกฎแห่งกรรมนั้นเป็นที่สนใจของพวกเรามาก กว่าที่จะจบรายการก็เวลา ๒๓:๑๕ น. ที่ประชุมได้ปรบมือกราวทีเดียว นับว่าการแสดงธรรมที่เคนปาสาร์นี้ได้ผลเกินคาด ทั้งนี้เพราะผู้ฟังส่วนมากเป็นนักศึกษาทั้งนั้น

กะลุงกุง

วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๐๖ เวลา ๗:๑๕ น. ได้ออกเดินทางจากเคนปาสาร์ (Denpasar) ไปยังกะลุงกุง (Klungkung) ซึ่งอยู่ห่างกัน ๓๙ ก.ม. ตามทางที่ผ่านไป ได้พบถ้ำเล็กๆ ตามผาทั่วๆ ไป แต่มีใช้ถ้ำธรรมชาติ เป็นถ้ำที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง ถึงกะลุงกุงเวลา ๘:๓๕ น. ที่กะลุงกุงนี้เอง เราได้แวะชมวิหารกลางสระบัว จากประตูจนถึงวิหารมีภาพหินสลักตั้งเรียงรายไปทั้ง ๒ ข้างทาง และเป็นรูปคล้าย ๆ กับที่ได้พบในแห่งอื่น ๆ โดยเฉพาะที่วิหารนั้น มีขนาดย่อม ๆ แต่ที่เพดานวิหาร มีภาพวาดอันวิจิตรมาก สีสันสดใสอยู่

ถ้ำค้างคาว

เราได้แวะอยู่ที่กะลุงกุงเกือบหนึ่งชั่วโมง เพื่อให้ประสกสิกาทั้งหลายได้มีโอกาสซื้อพวกอุปถัมภ์ไม้และงาไปฝากญาติพี่น้องและบรรดาแฟนทั้งหลาย จนเวลา ๙:๑๐ น. จึงออกจากกะลุงกุงไปอย่างอาลัยอาวรณ์ ทั้งนี้เพราะญาติโยมทั้งหลายยังจ่ายของไม่จุใจ ระหว่างทางได้พบถ้ำแห่งหนึ่งชื่อ “คุละวะห์” (Guwalawah) ซึ่งแปลว่า “ถ้ำค้างคาว” (Hell of Bats) “คุละ

มหาจุฬาราชวิทยาลัย

๒๔๑

ตรงกับคำว่า “คูหา” ในภาษาบาลี เราได้แวะลงไปชมถ้ำ พอเข้าไปจนจะถึงก็ได้กลิ่นเหม็นคั่งไปทีเดียว ที่ปากถ้ำมีค้างคาวหน้อยให้ยั่วเย้าไปหมดส่งเสียงจ๊อกแจ๊ก ๆ อยู่ตลอดเวลา พอเราเข้าไปถึงปากถ้ำ ได้เห็นงูเห่าขนาดใหญ่ตัวหนึ่งเลื้อยหายเข้าไปในถ้ำ เราแวะดูราว ๑๐ นาที ก็กลับมารันรถถ้ำนี้อยู่ชายทะเล และที่ชายทะเลตรงนี้ มีกระท่อมชาวทะเลปลูกเรียงรายเป็นระยะ ๆ ลักษณะของกระท่อมชาวทะเลที่บาทวิถี ก็คล้าย ๆ กับหังนาตามชนบทของเรานั่นเอง

ปราสาทพักร้อน

จากนั้นเราก็เดินทางต่อไปอีก จนเวลา ๑๐:๓๐ น. ก็ถึงปราสาทพักร้อนแห่งหนึ่ง ของราชากาลังกาเซ็ม ปราสาทแห่งนี้ ชื่อ “ติริถกคา” ถ้าดูตามรูปศัพท์ก็น่าแปลว่า “ท่อน้ำ” “ติริถะ” แปลว่า “ท่อน้ำ” “ถกคา” แปลว่า “แม่น้ำ” แต่เมื่อข้าพเจ้าได้ถามเจ้าชายแห่งกาลังกาเซ็ม องค์หนึ่ง พระองค์ได้ทรงอธิบายว่า คำว่า “ติริถะ” แปลว่า “น้ำศักดิ์สิทธิ์” และ “ถกคา” ในที่นี้แปลว่า “แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์” ข้าพเจ้าก็รับฟัง แต่ก็ยังไม่เชื่อสนิท ยังคิดว่าคำแปลของข้าพเจ้าคงถูกกว่าอยู่นั่นเอง

ที่ติริถกคานี้ มีสระน้ำสี่เหลี่ยม ๒ สระ มีถนนตัดกลาง สระด้านขวามือมีขนาดใหญ่กว่าสระซ้ายมือ กลางสระด้านขวา มีน้ำพุเขาทำเป็นชั้นๆ สูงประมาณ ๖ เมตร ทำเป็นชั้นๆ รวม ๑๐ ชั้น คล้ายๆ พานซ้อนกันสลับใบรอบ ๆ น้ำพุนี้มีรูปสัตว์ทำด้วยศิลาและปูนซีเมนต์มากมาย เป็นสัตว์แปลก ๆ และเป็นสัตว์ประเภทอยู่ในความฝันแทบทั้งนั้น ในสระทั้ง ๒ นี้ มีปลาสีทองมากมาย บางตัวขนาดใหญ่มาก ยาวกว่าศอกก็ยังมี สีสวยสดงามตาโดยรอบบริเวณปราสาท เราก็จะเห็นนาบนไหล่เขา ซึ่งทำลดหลั่นเป็นชั้น ๆ กำลังลัดใบเขียวชอุ่มทีเดียว นับว่าเป็นทิวทัศน์ที่สวยงามมาก นอกนั้น ก็มีเรือน

๒๔๒

มหาจุฬาวาโนคติ

พักร้อนหลายหลังที่กำลังอยู่ในระหว่างก่อสร้าง บางหลังก็สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็เป็นปราสาทแห่งใหม่ที่สร้างมาได้เพียงไม่กี่ปีนี่เอง เราได้ฉันทเพลที่ปราสาทแห่งนี้ โดยมีราชาแห่งกาสังกาเซ็ม ซึ่งมีพระนามค่อนข้างยาวมาก ทรงเป็นเจ้าภาพ พระราชาพระองค์นี้ทรงพระนามว่า “ฮิดา อะนิก อะกุง อะกุง อังสุรห์ เกโซเอส กาสัง กาเซ็ม” อาหารคงเป็นอาหารเจตามเคย แต่ปรุงวิเศษมาก ทั้งนี้ เพราะเป็นฝีมือของพวกราชสำนักทั้งนั้น

ราชากาสังกาเซ็ม

ราชาแห่งกาสังกาเซ็มพระองค์นี้ มีพระสรีระร่างสูงโปร่ง ทรงฉลองพระองค์แบบพื้นเมืองเสมอ พระฉวีวรรณค่อนข้างขาว พระพักตร์คางทรงมีพระโอรส ๑๒ พระองค์ และพระธิดา ๑๕ พระองค์ จะเป็นราชาบาหลีที่มีโอรสธิดามากที่สุด ข้าพเจ้าลืมนึกบอกว่า ที่บาหลีนั้นมีราชาอยู่รวม ๘ พระองค์ด้วยกัน แต่องค์ที่มีอำนาจมาก ก็คือ ราชาแห่งกาสังกาเซ็ม บังกลีและสิงคราชา โดยเฉพาะราชากาสังกาเซ็มนี้ มีปราสาทอยู่หลายแห่งด้วยกัน

เมื่อเราได้ฉันทเพลเรียบร้อยแล้ว เราก็เดินชมรอบ ๆ บริเวณปราสาทศิริตงคา จนกระทั่งเวลา ๑๒:๓๐ น. จึงได้ออกเดินทางต่อไปยังตัวเมืองกาสังกาเซ็ม

ตะมัน อูยง

จากศิริตงคาไปกาสังกาเซ็มนั้น ไม่สู้ไกล ระยะทางห่างกันไม่กี่กิโลเมตร เมื่อถึงกาสังกาเซ็มแล้ว เราก็เลยไปพักที่ “ตำหนักเย็น” อีกแห่งหนึ่งของราชากาสังกาเซ็ม ตำหนักนี้อยู่กลางสระ เรียกชื่อว่า “ตะมันอูยง” หรือ Water Palace เป็นตำหนักค่อนข้างเก่าเล็กน้อย ไม่ค่อยมีใครมาอยู่

มหากุศาวในอศิต

๒๔๓

ประจำ นาน ๆ จึงจะมีพวกราชสำนักมาพักกันบ้างเป็นครั้งคราว ทั้งนี้เพราะโดยมากนิยมไปพักที่ศิริตคองคามากกว่า เพราะของใหม่ย่อมดีกว่าของเก่าเสมอ

ในสระแห่งนี้ ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม เต็มไปด้วยบัวสายและสาหร่าย น้ำใส แต่ก็ไม่น่าอาบเลย เพราะมีสาหร่ายเต็มไปหมด อากาศเย็นสบาย รอบ ๆ สระมีมะม่วง ขนุน มากมาย ทำให้บริเวณน่านี้นรมย์ยิ่งขึ้น ทั้งอยู่ห่างไกลจากทะเลวักบ้าน ฉะนั้น ถ้าจะขอพระบรมราชานุญาตจัดเป็นสำนักวิปัสสนา คงจะได้ผลดีมากทีเดียว ข้าพเจ้าได้เสนอแนะความคิดแก่ท่านชินรักขิตะ ซึ่งท่านก็เห็นดีด้วย และมีหวังว่าจะไม่ลำบากอะไรนัก แต่ปัญหา มีอยู่ว่า ถ้าราชาทรงอนุมัติแล้ว ใครเล่าจะเป็นอาจารย์กรรมฐานที่นั่น ?

สวดมนต์ที่วังกาลังกาเข็ม

เวลา ๑๕:๐๐ น. พวกเราทั้งหมด ซึ่งขณะนั้นเหลืออยู่เพียง ๑๒ รูป ได้ไปเจริญพระพุทธมนต์ที่พระราชวังแห่งราชากาลังกาเข็ม ในบริเวณพระราชวังนี้ มีปราสาทอยู่หลายหลัง ล้วนค่อนข้างเก่าแก่ทั้งนั้น มีกำแพงสูงมากล้อมรอบ ยิ่งประตูยิ่งสูง เราจึงอยากขึ้นไปอีก กำแพงมีอยู่ ๒ ชั้น ก่อด้วยอิฐไม่ได้โบกปูน จึงมองเห็นอิฐสีแดงทีเดียว ตรงประตูมีภาพสลักบ้าง ภาพปั้นบ้าง เป็นรูปสิ่งห่อหุ้มมาก นอกนั้น ก็เป็นภาพเรื่องราวต่าง ๆ เมื่อพร้อมกันแล้ว เราก็เริ่มเจริญพระพุทธมนต์ แล้วแจกน้ำพระพุทธมนต์ให้ดื่มทุกคน แม้องค์ราชาเองก็ทรงดื่มด้วยเหมือนกัน หลังจากนั้น ท่านนารถะก็เอาพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุออกมาในห้องค์ราชากับพระประยูรญาติทั้งหลายได้ทอดพระเนตรและนมัสการ

๒๔๔

มหากุศโลบาย

เวลา ๑๕:๕๐ น. ได้ออกจากพระราชวังไปยังโรงเรียนอีกแห่งหนึ่ง ใกล้ ๆ กันนั่นเอง เพื่อแสดงปาฐกถา องค์ราชาก็เสด็จไปด้วย หอประชุมซึ่งไม่สู้ใหญ่โตนัก วันที่ได้กลายเป็นคับแคบไปมากทีเดียว ก่อนที่จะแสดงปาฐกถา ก็คงมีการให้ศีลก่อนตามเคย ท่านมหาสิริยาตอ เป็นผู้ให้ศีล ต่อจากนั้น ท่านนารถาก็เริ่มแสดงปาฐกถา ว่าจะจบรายการปาฐกถาก็เวลา ๑๘:๑๐ น. แล้วได้ถือโอกาสแจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า พรุ่งนี้ที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๖๒ จะประกอบพิธีบวชสามเณร ชินปิยะ ชาวบาหลี เป็นพระภิกษุ ณ วิหาร เบตคิกห์ บนยอดเขาอะกุง

หลังจากจบปาฐกถาแล้ว ก็ถึงรายการตอบปัญหาอีก ปัญหาต่าง ๆ ก็คงคล้าย ๆ กับที่ได้เคยผ่านมาแล้วนั่นเอง ว่าจะจบรายการถามปัญหากี่ ๑๙:๒๕ น. ต่อจากนั้น พวกเราทั้งหมดก็สวดเมตตสูตร เป็นการแผ่เมตตาให้ต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง แล้วจึงกลับที่พัก

วันที่ ๓ มิถุนายน เวลา ๖:๑๐ น. ออกจากค่านักเย็นที่ตะมันอุยง ไปขึ้นเข้าที่พระราชวังราชากาลังกาเซ็ม ปราสาทที่เขาจัดไว้รับรองพวกเรา เป็นปราสาทที่สวยงามที่สุดของเขา ตัวปราสาทมีประตู ๓ บาน บานกลางมีรูปประธานาธิบดีไซการโนประดิษฐานอยู่อย่างสง่าผ่าเผยทีเดียว ประตูทั้งหมดทำด้วยไม้สลักเป็นลวดลายบ้างเป็นรูปดอกไม้บ้าง ไม้พุ่มและมังกรบ้าง แล้วลงรักปิดทอง ภาชนะที่ใช้รับรองพวกเราล้วนทำด้วยเงินทั้งสิ้น ตอนที่ถ้าเป็นพระที่ทำท่าเคร่งขรึมหน่อย จะไม่ยอมรับประทานเป็นอันขาด เพราะของเหล่านั้นส่วนมากเป็นเครื่องเงิน ถ้าพระไทยประเภทแสดงว่าเคร่งครัด ไม่จับเงินจับทองไปพบเข้าคงลำบากใจมากทีเดียว ความจริงนั้น ก็ไม่เห็นแปลกอะไร ข้อสำคัญคือเราอย่าจับเอามาเป็นของเรา หรือยินดีเงินทองที่เขาเก็บไว้เพื่อเราเข้าเท่านั้นแหละ ข้าพเจ้ารู้เห็นดีว่า พระประเภทเคร่งเหล่านี้แหละที่มีเงินเป็นหมื่น ๆ แสน ๆ อย่างนี้แหละหรือที่เรียกว่าเคร่ง หลอกให้

มหาจุฬาราชวิทยาลัย

๒๕๕

ประชาชนเข้าใจผิดมากกว่า

ในพระราชวังนี้ มีเจ้าหญิงพระองค์หนึ่ง ทรงพูดภาษาอังกฤษได้คล่องแคล่วมาก เพราะได้รับการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยในยาคาร์ตาแล้วเป็นอย่างดี ถึงแม้จะได้รับวัฒนธรรมตะวันตกอยู่บ้างเมื่อสมัยอยู่ยาคาร์ตา แต่เมื่อกลับสู่บาตลี ก็คงทรงฉลองพระองค์แบบพื้นเมืองเรียบ ๆ คือ นุ่งโสร่ง บาติก จีบชายข้างหน้า ใส่เสื้อยาวถึงตะโพก แขนกระบอกยาวถึงข้อมือ ตรงค่านหน้ามีผ้าผืนหนึ่งสีเดียวกับเสื้อปักอยู่ มีผ้าแดงพันเอว แล้วใส่เสื้อทับข้างนอก แล้วชั้นนอกก็มีผ้าพันอีกชั้นหนึ่ง ทรงฉลองพระบาทส้นสูง ทรงเกล้าผมเป็นมวยไว้เบื้องหลัง ดูเก๋ดีเหมือนกัน ทำให้นึกถึงสาวเมืองเหนือที่แต่งตัวด้วยชุดใหม่แบบพื้นเมืองแล้วใส่รองเท้าส้นสูง ส่วนเจ้าชายก็ทรงฉลองพระองค์แบบพื้นเมือง สำหรับองค์ราชาเองทรงไว้เล็บพระหัตถ์ซ้ายยาวมาก

ภูเขาอะกุง-เบสีกีห์

เมื่อฉันพลเสร็จแล้ว พระสงฆ์ทั้งหลายก็เจริญพระพุทธมนต์ ราชาได้ตรัสขอบอกขอบใจที่คณะสงฆ์ได้ถวายเกียรติด้วยการไปฉันอาหารที่วังของพระองค์ ครั้นแล้ว ท่านนารทมหาเถระก็กล่าวสัมโมทนียกถาตอบ

อะกุง

เวลา ๗:๔๕ น. ออกจากพระราชวังกาสังกาเซ็มไปยังยอดเขา “อะกุง” (Agung) ซึ่งอยู่ห่างจากกาสังกาเซ็ม ๔๐ ก.ม. ทั้งนี้เพื่อประกอบพิธีอุปสมบทให้แก่สามเณรจีนปิยะ ทางจากกาสังกาเซ็มไปยังยอดเขาอะกุงนี้อยู่บนไหล่เขาตลอดเวลา และสูงมากขึ้น ๆ ทุกที จนกระทั่งเวลา ๙:๑๐ น. จึงถึงยอดเขาอะกุงซึ่งสูงถึง ๑๐,๓๑๕ ฟุต นับว่าเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดใน

๒๔๖

มหาจุฬารูปในอิต

บาทลี อากาศเย็นจัดมาก ทำให้รู้สึกว่ายหายใจอึดอัดสักหน่อย บนยอดเขามีวิหารหินดู ที่ใหญ่ที่สุดในบาทลีชื่อ “เบสัคคีห์” (Besakkih) บ้านใต้ขึ้นสู่วิหาร มีตุ๊กตา ๒ ข้างทาง คล้ายในที่อื่น ๆ แต่ที่เบสัคคีห์นี้ มีรูปตุ๊กตาหินมาก พอผ่านพ้นประตูสูงขึ้นไปแล้ว ก็เข้าสู่บริเวณวิหาร ข้างในวิหารมีศาลารายอยู่หลายแห่ง มีวิหารสุรายเทพ และวิหารอื่น ๆ อีกหลายสิบแห่ง ส่วนมากทำเป็นชั้น ๆ คล้ายเก๋งจีน แต่มุงด้วยไม้ในต้นตาลเหมือน ๆ กัน เราได้ตกลงกันที่จะอิตวิหารแห่งนี้เป็นที่ประกอบพิธีอุปสมบทสามเณรจีนปิยะ

อาจมีผู้สงสัยว่า ทำไมจึงไม่ประกอบพิธีอุปสมบทเสียที่ “ตำหนักเย็น” เล่า? ทั้งนี้เป็นการใช้จิตวิทยาอย่างหนึ่งอีกเหมือนกัน ถ้าประกอบพิธีอุปสมบทที่ตำหนักเย็นของราชากาลังกาเข้ม เราก็จะได้แต่ราชากาลังกาเข้มเท่านั้น มาฝึกฝนในพระพุทธศาสนา แต่ถ้าเราประกอบพิธีอุปสมบทที่เบสัคคีห์ ซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างราชากาลังกาเข้ม กับเมืองบังกลี ซึ่งมีราชาที่มีอิทธิพลอีกพระองค์หนึ่งปกครองแล้ว เราก็จะกุมพระทัยของราชาที่ยังยงทั้ง ๒ องค์ได้ เราจึงได้ตกลงกันไปประกอบพิธีที่เบสัคคีห์

อุปสมบทพระบาทลี

ในวันนี้ ราชากาลังกาเข้มพร้อมทั้งพระโอรสธิดา และข้าราชการสำนักมากมาย ได้ไปร่วมในพิธีนี้ด้วย เราได้สมมติศาลาหลังหนึ่งขึ้นใช้เป็นสิมาชั่วคราว ท่านมหาสิสยาตอ แห่งพม่า เป็นผู้ให้สรณคมน์ และศีล ๑๐ แก่สามเณรจีนปิยะใหม่ และกึ่งลงท้ายแบบเดียวกับของลังกา คือลงท้ายคำว่า “อิมานิ ทส สามเณรปพพชชาสีลสิกขาปทานิ สมาทियามิฯ ทุติยมปิ.....ฯ ตติยมปิ..... สมาทियามิฯ”

ในการอุปสมบทคราวนี้ ท่านนารทมหาเถระแห่งลังกา เป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านมหาสิสยาตอแห่งพม่า ท่านอริยวังสะแห่งลังกา และพระ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๔๗

วิศาลสมณคุณแห่งประเทศไทย เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พอเริ่มบวช คู่สวด คือ พระกรรมวาจาจารย์ทั้ง ๓ ก็บอกสามเณร ชินปิยะว่า “ปณฺณ อูปชฺฌมฺ กาทาเปตพฺโพ” แปลว่า “ท่านต้องถือพระอุปัชฌาย์ก่อนนะ” ก็ต้องยึดใครคนใดคนหนึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ก่อนจึงจะบวชได้ แล้วก็บอกสามเณรชินปิยะให้กล่าวว่า “อุปัชฌาโย เม ภนฺเต โหหิ” ๓ ครั้ง แปลว่า “ขอท่านได้โปรดเป็นพระอุปัชฌาย์ของกระผมด้วย” เมื่อพระอุปัชฌาย์รับคำแล้ว พระกรรมวาจาจารย์ก็เอาบาตรคล้องศีรษะแล้วสะพายไว้ที่ไหล่ และได้บอกบาตรจีวร ต่อจากนั้น ก็บอกให้สามเณรชินปิยะ ไปยืนอยู่นอกหัตถบาตสงฆ์ ด้วยคำว่า “กจฺณ อมฺมุหิ โອกาเส ติจฺจุจาทิ” แปลว่า “เธอจงไปยืนที่โน้น”

จากนั้น พระกรรมวาจาจารย์ทั้ง ๓ ก็ออกไปหมุด สอบถามอันตรา-
ยิกกรรม และคุณสมบัติต่าง ๆ เสร็จแล้วก็เรียกสามเณรมาสอบถามในที่
ท่ามกลางสงฆ์ ถึงคุณสมบัติและอันตรายิกกรรมต่าง ๆ แล้วจึงให้สามเณรขอ
อุปสมบทต่อสงฆ์ ต่อจากนั้น พระกรรมวาจาจารย์ทั้ง ๓ ก็ตั้งญัตติและ
สวดกรรมวาจา ๓ ครั้ง สำเร็จญัตติจุตุตถกรรมวาจา เมื่อเวลา ๙:๓๐ น.

การสวดของพระกรรมวาจาจารย์ทั้ง ๓ ก็คงแบบเดิม คือ พระ
ลังกา พม่า เปิดตำราอ่าน ส่วนพระไทยว่าปากเปล่าได้ และการนั่งของพระ
กรรมวาจาจารย์ทั้ง ๓ เวลาสวดกรรมวาจา ก็นั่งไม่เหมือนกัน พระพม่านั่ง
ยองๆ พระลังกานั่งขัดสมาธิ ส่วนพระไทยนั่งคุกเข่า คุกก็แปลกก็เหมือนกัน

เมื่อสำเร็จญัตติจุตุตถกรรมวาจา ก็เป็นอันว่าสามเณรชินปิยะได้รับ
การยกย่องให้เป็นภิกษุได้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ต่อจากนั้น ท่านนารถก็
บอกอนุศาสน์ คือ สอนวินัยข้อสำคัญ ๆ ๔ ข้อ และบอกนิสสัย ๔ ว่าพระจะต้อง
อาศัยอะไรบ้างเป็นอยู่ เฉพาะที่สำคัญ ๆ ก็มี ๔ อย่าง คือ จีวร ปิณฑบาต
เสนาสนะ (ที่อยู่) และคิลานเภสัช

๒๔๘

มหาจุฬาราชในอดีต

ตอนนี้ได้เชิญให้มราชวาทสทั้งหลาย ซึ่งมีราชากาลังกาเซิมเป็นประธาน ขึ้นไปบนศาลาได้ ท่านนารทะได้กล่าวสัมโมทณียกถา แล้วให้พระชินปิยะกล่าวอนุโมทนา แล้วเราก็ตบถกรณียเมตตสูตร ท่านนารทะได้มอบปากกาคำหนึ่งให้ราชากาลังกาเซิมถวายพระบวชใหม่ เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระองค์ได้ทรงยอมรับเป็นผู้อุปถัมภ์พระชินปิยะและพระพุทธศาสนาแล้ว

ต่อจากนั้น พวกเราได้ถ่ายภาพพร้อมกับราชากาลังกาเซิม แล้วก็ไปชมพิธีหน้าเทวาลัยที่นั่น ในพิธีนี้ ได้มีพราหมณ์ผู้หนึ่งมาประกอบพิธีหน้าเทวาลัย แล้วราชากาลังกาเซิมก็ทรงสวมมงคลบวงสรวงเทพเจ้า ได้ยินแต่เสียง วาม ๆ ๆ ๆ แล้วพระองค์ก็ทรงรินน้ำมนต์มาลูบพระพักตร์ พระธิดาเอาดอกไม้ไปทักพระเกศาตาม ๆ กัน แล้วก็แจกน้ำมนต์กันดื่ม กว่าจะได้ออกเดินทางก็เวลา ๑๐:๓๔ น.

บังกลี

จุดหมายต่อไปของเรา ก็คือ “บังกลี” (Bangli) เมืองสำคัญอีกเมืองหนึ่งในบาห์ลี ทางจากเบสค์ก็เข้าไปบังกลีนี้ลงจากยอดเขาตลอดเวลา ได้แวะฉันเพลที่ เมืองกะลุงกุง (Klungkung) อีกวาระหนึ่ง จากนั้น ต้องเดินทางต่อไปอีก ๑๙ ก.ม. จึงถึงบังกลี ทางในระยะนี้ไม่สู้ดีนัก แต่ก็ดีกว่าจากท่าเรือไปบันจาร์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ถึงบังกลี เมื่อเวลา ๑๒:๔๕ น. เขาจัดให้พักที่วังราชาบังกลี

มหาจุฬารูปในอดีต

๒๔๙

ประ เกเฮน

เวลา ๑๓:๐๐ น. เราได้ออกจากที่พักไปยังวิหารประ เกเฮน (Pura Kehen) ซึ่งอยู่ห่างจากที่พักเพียงกิโลเมตรเดียว ประ เกเฮน จัดว่าเป็นวิหารฮินดูที่สวยงามที่สุดในบาห์ลี วันนั้น อากาศไม่ร้อนนัก ฝนทำท่าว่าจะตกตลอดเวลา ฝับนไครีนวิหารค่อนข้างชันสักหน่อย สองข้างบันไดมีรูปสลักหินปูนแถวขึ้นไป ที่ฐานประตูใหญ่ สลักหินลวดลายวิจิตรที่สุดเท่าที่ได้พบมาในบาห์ลี ตัวประตูทำด้วยไม้ สลักเป็นลวดลายเช่นกัน ฝีมือช่างค่อนข้างละเอียดประณีตมาก ข้างในมีปราสาทที่น่าสนใจที่สุดอยู่หลังหนึ่ง คือ “ปราสาทสุรยเทพ” ทำด้วยหินทั้งองค์ แต่ไม่สูงใหญ่นัก สวยงามวิจิตรบรรจงมาก นอกนั้น ก็เป็นวิหารขนาดย่อม มุงด้วยแฝกบ้าง สิ่งอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้าย ๆ กันบ้าง เราอยู่ชมวิหารแห่งนี้ราว ๒๐ นาที ก็กลับที่พัก

สู่ที่ประชุม

เวลา ๑๕:๓๐ น. ได้ออกจากที่พักไปโรงเรียนแห่งหนึ่งซึ่งเป็นห้องโถงโล่ง ๆ ในขณะนั้นใช้เป็นที่พักประชุมชั่วคราวสำหรับแสดงปาฐกถา ราชานแห่งบังกลีได้เสด็จไปด้วย ราชองค์นี้มีพระชนมได้ ๖๗ พรรษา มีพระนามว่า “ทเว อะกุง บังกลี อะนัถ อะกุง เกตต์ จุรท” ยังทรงมีพลานามัยสมบูรณ์และแข็งแรงมาก แต่จะมีโอริสติกามากอย่างราชากาลังกาเข้มหรือเปลาข้าพเจ้าไม่ทราบ เพราะไม่ทันได้ทูลถามดู ในวันนั้นมีผู้มาประชุมราว ๒๐๐ คนเศษ

เวลา ๑๕:๔๐ น. พราหมณ์ก็เริ่มทำพิธีคล้ายบายศรี อย่างที่ได้เคยได้รับมาแล้ว การทำไม้ทำมือประกอบพิธี เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีจะต้องศึกษาและฝึกหัดให้คล่องแคล่ว พิธีนี้ทำอยู่ ๗ นาที

๒๕๐

มหาจุฬารูปในอศิต

ก็เสร็จ ต่อจากนั้น ประธานที่ประชุมก็ได้กล่าวปราศรัยแนะนำให้ที่ประชุม
รู้จักพวกเรา ก่อน แล้วก็มี การสมทานศีล แล้วท่านนารถะจึงแสดงปาฐกถา
จบรายการปาฐกถาก็ถึงรายการตอบปัญหาเช่นเคย กว่าจะได้กลับก็เวลา
๑๙:๓๐ น.

ภูเขาไฟกินตามณี

วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๐๒ เวลา ๗:๐๐ น. ออกเดินทางจากบังกลีไป
สิงคราชา ทางที่ผ่านไปเสียไปหลายเวลา ได้ได้ชั่วโมงหนึ่งก็ถึง เมือง
กินตามณี (Kintamani) ได้เห็นภูเขาไฟลูกหนึ่งชื่อ “กินตามณี” ซึ่งยังคุกรุ่น
อยู่ ได้เห็นถ้ำถ้ำเป็นกอง ๆ สีดำ ๆ อยู่รอบ ๆ ภูเขา มีควันกรุ่นออกมา
เป็นจุก ๆ และมีทะเลสาบเล็ก ๆ อยู่ใกล้ ๆ ภูเขาไฟลูกนี้อยู่ต่ำกว่าระดับถนน
ที่เราผ่านไป ณ ที่นั้นมีศาลาอยู่หลังหนึ่ง สำหรับหยุดพักชมภูเขาไฟ แม้
ประธานาธิบดีโซการ์โนเอง ก็เคยมาดูภูเขาไฟที่ศาลาแห่งนี้เหมือนกัน เรา
แวะอยู่ราว ๑๕ นาทีก็ออกเดินทางต่อไปยังสิงคราชา สองข้างทางเป็นไร่
ข้าวโพดตลอด และมีต้นสละเป็นบางแห่ง สละเมืองบาห์ลีและในที่อื่น ๆ ใน
อินโดนีเซีย เมล็ดสละนดีมาก เนื้อไม่ติดเมล็ดเหมือนของเรา อากาศบนภูเขาที่
ผ่านไปนี่ค่อนข้างเย็นมาก ตอนที่อยู่สูง ๆ มีต้นสน ต้นเฟิร์น ซึ่งงามมาก และ
มีหมอกเต็มไปหมดทุกหนทุกแห่ง พอลงจากภูเขา ก็ถึงชายทะเลพอดี ไปถึง
สิงคราชา ซึ่งอยู่ห่างจากบังกลี ๗๐ ก.ม.เศษ เมื่อเวลา ๑๐:๓๔ น.

สิงคราชา

ที่สิงคราชา เขาจัดให้พักที่บ้านแห่งหนึ่งห่างจากในเมืองประมาณ ๒
ก.ม. เจ้าของบ้านมีอัธยาศัยดีมาก แต่พูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕๕๕

เกือบ ๑๖:๐๐ น. ได้ออกจากที่พักไปแสดงปาฐกถาที่ห้องประชุมใหญ่ ในเมือง เมื่อไปถึงนั้น มีผู้มานั่งคอยอยู่แล้ว ราว ๔๐๐-๕๐๐ คน เมือง สิงคโปร์เป็นเมืองที่เจริญมาก ถ้าพูดถึงในด้านวัตถุแล้ว เจริญกว่าเมือง กาลังกาเซิมเสียอีก ทั้งนี้คงเป็นเพราะอยู่ใกล้ท่าเรือมากกว่ากาลังกาเซิม นั้นเอง ประชาชนแต่งตัวทันสมัย คล้าย ๆ ในเมืองหลวง เมื่อพร้อมกันแล้ว นายธรรมรุจิ นายกพุทธสมาคมในบาห์ลี ได้กล่าวปราศรัยต่อที่ประชุมเป็น เชิงแนะนำให้รู้จักพวกเรา ครั้นแล้ว ก็อาราธนาท่านนารทะแสดงปาฐกถา โดยมีนายอานนท์เป็นผู้แปลตามเคย วันนี้ ท่านชินปิยะ เป็นผู้ให้สวดมนต์ และศีล ในระหว่างแสดงปาฐกถา ท่านนารทะได้ถามปัญหาบางข้อต่อที่ ประชุม เมื่อมีผู้ตอบถูก ก็แจกภาพโปสเตอร์ให้เป็นรางวัล ที่ประชุมได้ ประบมือให้กราวใหญ่เช่นเคย บรรยากาศในที่ประชุมวันนี้สดชื่นมากกว่า ทุกๆ แห่งที่ผ่านมา มีหัวเราะกันไม่ขาดระยะ กว่าที่จะจบปาฐกถาก็ ๑๘:๐๐ น. ต่อจากนั้น ก็ถึงรายการถามปัญหาเช่นเคย ปัญหาที่ถามส่วนมากเป็นพวก วิญญาณ Soul และ Spirit ความแตกต่างระหว่างศาสนานิกายกับพระพุทธ- ศาสนา เรื่องการเกิดใหม่และอวตาร เป็นต้น จบรายการถามปัญหา ตอบปัญหา เมื่อเวลา ๑๙:๔๕ น. แล้วเราก็กลับที่พัก

คืนนี้ พวกเราพระไทยทั้ง ๔ รูป ได้เจริญพระพุทธรูปแบบไทย ประดิษฐ์ประดาดพรให้เจ้าของบ้าน และมีการประพรมน้ำพระพุทธรูปตาม ที่เขาต้องการ มีผู้เข้าฟังสวดมนต์ไม่ต่ำกว่า ๕๐ คน ทำเอาห้อง โถงบ้านนั้นแคบไปทีเดียว.

ตอนที่ ๒๕

วิกฤติการณ์ในมหาจุฬาฯ

วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๐๒ เวลา ๕:๐๐ น. เราก็เตรียมตัวออกเดินทางจากสิงคราชากลับสุราบายา เวลา ๖:๐๐ น. ก็ออกจากสิงคราชไปยังท่าเรือศิริมานุก ซึ่งอยู่ห่างกันราว ๘๐ กม.เศษ คงกลับทางเก่าซึ่งขรุขระอีกครั้งหนึ่ง ถึงท่าเรือเมื่อเวลา ๘:๑๕ น. กว่าเรือจะออกจากท่าก็ ๙:๒๕ น. ขากลับลมแรงกว่าขาไป เรือถึงฝั่งบ้านจวังกิ เมื่อเวลา ๑๐:๑๐ น. ซ้ำกว่าขาไป ๕ นาที จากนั้นก็นั่งรถยนต์กลับสุราบายา ถึงสุราบายา ๑๘:๐๐ น.

เวลา ๒๐:๐๐ น. เราก็ชวนคนตบแบบไทยให้เจ้าของบ้านฟังอีก เจ้าของบ้านซึ่งเป็นชาวจีนชอบฟังสวดมนต์แบบไทยมาก ถึงกับขออัดเทปไว้เพื่อว่าเมื่อเรากลับไปแล้ว จะได้เปิดฟัง เราจึงทำแบบไทยครบเครื่องเลย

มหาจุฬาวาในอดีต

๒๕๓

นั่นคือ มีการอาราธนาศีลและอาราธนาธรรม โดยคุณวิเชียร วชิรพาหุ หัวหน้ากองสังฆการี (ต่อมาได้เป็นรองอธิบดีกรมการศาสนา) กรมการศาสนา เป็นผู้อาราธนา

วันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๐๒ ต้องตื่นตั้งแต่ตี ๔ เพื่อเตรียมตัวเดินทางกลับยาการ์ตา หรือ จาการ์ตา เวลา ๕:๓๐ น. ข้าพเจ้ากับพระลังกาอีก ๓ รูป คือ ท่านอริยวิงสะ ท่านมหานามะ และท่านสรณปาละ ที่ต้องรีบเดินทางกลับก่อน ได้ไปลาท่านอาจารย์นารทมหาเถระและพระมหาเถระรูปอื่นๆ เพื่อเดินทางกลับยาการ์ตา โดยทางรถไฟ เข้านั้นฝนตกหนัก จึงเปียกไปตาม ๆ กัน เจ้าของบ้านและท่านชินรักษิตะได้ไปส่งที่สถานีรถไฟ ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านพักราว ๒ กม.

รถไฟที่เราโดยสารกลับยาการ์ตา มีเฉพาะชั้น ๒ กับชั้น ๓ เท่านั้น เรานั่งมาในรถชั้น ๒ ค่าโดยสารคนละ ๒๒๒ รูเปียส (ประมาณ ๕๕ บาท) คุณอาหนันที่ได้เอาอาหารใส่กล่องทำด้วยต้นกกมาให้ที่รถ รถที่เรานั่งมาแม้จะเป็นรถชั้น ๒ แต่ก็เป็รถปรับอากาศ จึงรู้สึกว่สบายดี รถออกจากสถานีเวลา ๖:๓๐ น. ผ่านนาข้าวและไร่ย่อยสลับกับสวนผัก แต่ข้าวแถบนี้ไม่งามเลย กล้าที่เขาเอาไปค่านาก็ได้ตัดปลายอย่างของเรา ปักต้นเอน ๆ ไม่เป็นระเบียบ ไม่เป็นแถวเป็นแนวอย่างในบาหลี่ รถถึงยาการ์ตาเวลา ๒๓:๒๐ น. ได้มีผู้ไปรอรับเราที่สถานีรถไฟหลายคน รวมทั้ง คร. โคโซเซียมด้วย พวกเราทั้งหมดได้ไปพักที่บ้านคุณทองฮั่วจู จนกระทั่งกลับ

วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๐๒ ตอนเช้า เราก็ไปติดต่อเรื่องตัวเครื่องบิน พร้อมทั้งกำหนดวันเวลาที่เครื่องบินจะออกจากยาการ์ตาด้วย ตกลงว่าเราจะกลับเครื่องบิน “ครุท” ของอินโดนีเซียและมาลงที่สิงคโปร์เหมือนกันหมด โดยจะออกจากยาการ์ตาในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๐๒ เวลา ๘:๐๐ น.

เวลา ๑๒:๐๐ น. คร. โคโซเซียม กับเจ้าหน้าที่พุทธธรรมวิหาร ได้พา

๒๕๕

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พวกเราไปชมพิพิธภัณฑ์ยาการ์ตา รูปร่างพิพิธภัณฑ์ยาการ์ตาก็คล้าย ๆ ศาลากลางจังหวัดสมัยรัชกาลที่ ๕ ของเรา ที่หน้าพิพิธภัณฑ์ได้เห็นช่างสัมฤทธิ์ตัวหนึ่ง ประดิษฐานอย่างโดดเด่น มีจารึกข้อความเป็น ๓ ภาษา คือ ไทย อังกฤษ และอินโดนีเซีย เฉพาะที่ภาษาไทย ได้จารึกไว้ว่า

“ของสิ่งซึ่งสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์
พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามพระราชทาน ให้ไว้แก่
เมืองปัตตาเวีย เป็นที่ระลึกถึงครั้งเมื่อคราวเสด็จ
มาเมืองนี้ ณ เมื่อวันที่เดือนมกราคม คริสต์ศักราช
๑๘๗๙ ปี”

ช่างในพิพิธภัณฑ์ซึ่งก็ไม่ใหญ่โตเท่าใดนัก สิ่งที่น่าสนใจมากที่สุด ก็คือ พระพุทธรูป และเทวรูปต่าง ๆ มีพระพุทธรูปหลายองค์ที่ได้มาจากเมืองปัตตาเวีย (ซึ่งก็คือ เมืองยาการ์ตานั่นเอง) หมู่มากะซีลีบีส หรือ เซลีเบส เกาะสุมาตรา เกาะชวา ฯลฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สมัยหนึ่งพระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่หลายไปทั่วประเทศอินโดนีเซียทีเดียว มีพระพุทธรูปหลายองค์ที่ได้ไปจากพุทธวิหารโบโรบูดอร์ มีอยู่องค์หนึ่งซึ่งได้ไปจากหมู่เกาะเซลีเบส มีลักษณะคล้ายพระพุทธรูปสมัยคันธาระ เป็นพระพุทธรูปยืน แต่พระหัตถ์และพระบาทหายไป พระพักตร์งามมากทีเดียว นอกจากนั้น ก็เป็นเทวรูปส่วนมากเป็นรูปพระศิวะ พระกณेश্বর เรามีเวลาน้อย จึงดูได้ไม่ทั่วถึง พอเวลา ๑๓:๐๐ น. เขาก็ปิด

ตอนเย็น มีสุภาพสตรีชาวเยอรมันคนหนึ่ง ชื่อ อิลซา มุนช์ (Ilse Munch) ซึ่งท่านนารถมหาเถระตั้งชื่อให้ใหม่ว่า “ลลิตา เมตตาเทวี” มาคุยด้วย หม่อมฉันก็นับถือพระพุทธศาสนา ได้สนทนากันอยู่จน ๑๘ น. เศษ จึงได้อาลากลับ

เวลา ๑๙:๐๐ น. เจ้าหน้าที่พุทธธรรมวิหาร ได้มารับพวกเราทั้ง ๔

มหาจุฬารูปในอดีต

๒๕๕

รูปไปยังพุทธธรรมวิหาร เขาได้ขอร้องให้เราเจริญพระพุทธมนต์และทำน้ามนต์ให้ แล้วเขาก็เล่าประวัติความเป็นมาของวิหารแห่งนี้ให้ฟังว่า เพิ่งตั้งได้เพียงปีเศษ มีผู้ริเริ่มเพียง ๕ คนเท่านั้น ครี่นี้เป็นครั้งแรกที่มีพระหลายรูปไปทิวहारของพวกเข เขาจึงคือกตี่ใจมาก เมื่อเขาพูดจบแล้ว เราก็อให้ท่านอริยวงศ์ซึ่งเป็นผู้มีอายุพรรษามากที่สุดกล่าวตอบ ออกรู้สึกสงสารท่านที่ต้องกล่าวตอบเป็นภาษาอังกฤษ ท่านพูดเสียเมื่อยมือทีเดียว เมื่อท่านกล่าวจบแล้ว เขาก็ขอร้องให้ข้าพเจ้าให้อีวาทอีก ข้าพเจ้าก็สนองศรัทธาไปตามเรื่องตามราว จนถึง ๒๑:๐๐ น. เราจึงลากลับที่พัก

วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๐๒ เวลา ๖:๐๐ น. เราก็อออกจากบ้านคุณทองฮั่วงูไปยังสนามบินเกษะโจรัน (Kemajoran) พวกชาวพุทธที่พุทธธรรมวิหารได้เอารถไปส่งพวกเราที่สนามบิน แล้วก็รีบกลับเพราะต้องรีบไปทำงาน คุณลักชี วาสสิศิริ อุปทูตไทย ได้ไปส่งที่สนามบินด้วย เวลา ๗:๔๕ น. เขาก็เรียกขึ้นเครื่องบิน แต่กว่าเครื่องบินจะขึ้นจากสนามบินก็ ๘:๒๐ น. เป็นเครื่องบิน ๒ เครื่องยนต์ มีผู้โดยสาร ๓๐ กว่าคนด้วยกัน พอออกจากอาคารตาสักครู่ เครื่องบินก็เริ่มตกหลุมอากาศ เป็นระยะ ๆ เรื่อยมา ถึงสิงคโปร์เมื่อเวลา ๑๐:๓๔ น. ที่สนามบิน คุณจันรร์ค บุญไกร ผู้ช่วยรองกงสุลใหญ่ ได้ไปรอรับ และพาไปพักที่วัดอานันท์เมตตยาราม ซึ่งเป็นวัดไทยวัดเดียวในสิงคโปร์ มีพระ ๕ รูป สามเณร ๑ รูป โดยมี พระมหาอำนาจ ป.ธ. ๗ วัดเบญจมบพิตร เป็นเจ้าอาวาส ท่านพูดได้หลายภาษา ทั้งภาษาอังกฤษ จีนกลาง ฮกเกี้ยน และแต้จิ๋ว จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่คนจีนได้ผลดีมาก

เวลา ๑๕:๐๐ น. ได้ไปชมสวนสัตว์ของนายโอวบันฮั่ว ซึ่งนับว่าแปลกกว่าสวนสัตว์แห่งอื่น ๆ เพราะสัตว์ต่าง ๆ ล้วนทำด้วยซีเมนต์ ทาสีคล้ายของจริงมาก สวนสัตว์นี้อยู่บนเนินเขาเดี่ยว ๆ น่าดูมาก ต่อจากนั้น ก็ไป

๒๕๖

มหาจุฬาฯในอดีต

ชมพิพิธภัณฑ์โรเฟิลส์ ซึ่งก็ไม่มีอะไรน่าสนใจ แล้วก็ไปพิพิธภัณฑ์ปลา
กลับถึงที่พัก ๑๙ น. เศษ

เวลา ๒๑:๐๐ น. ได้มีคหบดีจีนคนหนึ่งพานั่งรถชมเมืองสิงคโปร์ยาม
ราตรี กว่าจะกลับถึงวัดก็เกือบ ๒๓ น.

วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๐๒ เวลา ๑๔:๓๐ น. ได้ชวน พระมหาต่วน
สามเถรอารี และนายเทียนชัย ประภัสร์ทอง ไปชมมหาวิทยาลัยนานาชาติ ซึ่ง
อยู่ห่างจากสิงคโปร์ ประมาณ ๒๒ กม. เศษ ได้พบ ดร. อมร มนตรี ซึ่งเป็น
คนไทยที่เป็นอาจารย์สอนอยู่ ณ มหาวิทยาลัยนานาชาติ ท่านผู้นี้รู้หลายภาษา
และมีความรู้หลายแขนง นอกจากเที่ยวชมบริเวณมหาวิทยาลัยแล้วก็ได้คุย
กับ ดร. อมร จนค่ำ จึงลากลับ

วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๐๒ ก็เดินทางโดยเครื่องบิน “กรูท” กลับ
กรุงเทพฯ วันนี้ฝนตกหนัก ตามกำหนดการเดิม เครื่องบินจะออกจาก
สิงคโปร์เวลา ๑๒:๔๐ น. แต่ปรากฏว่า วันนั้นเครื่องบินเสียเวลาไปตั้ง ๓ ชม.
และตามปกติเครื่องบินจะหยุดพักที่สิงคโปร์ ๒ ชั่วโมง วันนั้น เขาเลยหยุด
พักเพียง ๑ ชม. เครื่องบินออกจากสิงคโปร์ เวลา ๑๔:๕๐ น. เวลา ๑๘:๐๐ น.
เครื่องบินก็ถึงปากน้ำ พอเห็นผืนแผ่นดินไทย รู้สึกอบอุ่นใจมาก เครื่องบิน
ถึงท่าอากาศยานกรุงเทพฯ เวลา ๑๘:๒๐ น. มีพระภิกษุ สามเณร รวมทั้ง
เจ้าหน้าที่ นิสิต นักเรียน แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เจ้าหน้าที่มูลนิธิ
อาเซีย และญาติโยม ไปรับข้าพเจ้าเป็นจำนวนมาก เจ้าหน้าที่มูลนิธิอาเซีย
ได้บอกชาวดีแก่ข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าจะได้เดินทางไปศึกษาต่อ ณ มหา-
วิทยาลัยเยล ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดในโลก ในสาขาปรัชญา มี
กำหนดเวลา ๒ ปี และกำหนดออกเดินทางจากเมืองไทย ในวันที่ ๑๓
กรกฎาคม ๒๕๐๒ คงได้มีเวลาพักผ่อนในเมืองไทยหนึ่งเดือนเต็ม ๆ

เมื่อกลับมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว คิดว่าคงจะได้มีเวลาเตรียมตัวเข้า

มหาจุฬารูปในอดีตร

๒๕๗

สอบภาษาอังกฤษที่ เอ.ยู.เอ. เพื่อเอาใบรับรองไปเรียนต่อที่สหรัฐอเมริกา คิดว่าสอบคราวนี้คงได้แน่ ๆ เพราะในการสอบครั้งแรก ข้าพเจ้าไม่เคยไปเรียน และไม่ทราบด้วยซ้ำว่าเราจะสอบอะไรบ้าง เอาเพียงความรู้ที่ได้จากมหาจุฬาฯ เท่านั้น ก็สอบเกือบได้อยู่แล้ว นี่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปศึกษาภาษาอังกฤษภาคปฏิบัติถึงศรีลังกาและอินโดนีเซีย เป็นเวลาถึง ๕ เดือน คงจะสอบผ่านได้แน่ ๆ ทั้งนี้ก็เพราะรู้รู้ทางการสอบมาจากการสอบครั้งแรกแล้ว

แต่เมื่อกลับมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว การณ์กลับกลายเป็นอื่นไปเสียแล้ว ระยะเวลาที่ข้าพเจ้าจากมหาจุฬาฯ ไปเพียง ๕ เดือน มหาจุฬาฯ จะรู้ไปไกลทั้งทางลบและทางบวก แต่ส่วนใหญ่จะเป็นทางลบเสียแหละมาก จนถึงกับได้เกิด “วิกฤตการณ์” เกือบจะเข้าขั้น “โคมา” อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน และอย่างที่ข้าพเจ้าและใครไม่เคยคาดคิดมาก่อนเลย

นับตั้งแต่ข้าพเจ้าออกเดินทางไปดูการพระศาสนาที่ลังกา เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๐๒ แล้ว พระมหามานัส จิตตทโม ก็ได้รับตำแหน่ง “สังการเลขาธิการ” แทนข้าพเจ้า ท่านมหามานัส เป็นนักเรียนรุ่นเดียวกับข้าพเจ้า ท่านเรียนที่มหาจุฬาฯ ถึงชั้นพุทธศาสตร์ ปีที่ ๓ ท่านก็ไปเรียนต่อที่อินเดีย ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว เมื่อท่านได้ปริญญาโททางภาษาบาลีกลับมา ก็ช่วยบริหารมหาจุฬาฯลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับข้าพเจ้า โดยดำรงตำแหน่งผู้กำกับแผนกบาลีอุดมศึกษา นับว่าท่านมีเลือดเนื้อเชื้อไขของมหาจุฬาฯ โดยแท้ ท่านเป็นเพื่อนที่สนิทของข้าพเจ้าผู้หนึ่ง เราเคยไปเที่ยวที่พระประแดงด้วยกันวันหนึ่งถูกชายนำข้าพเจ้าซึ่งเป็น “หมอ” คือ นายแพทย์ด้วย และเป็น “หมอดู” คือ โหราจารย์ด้วย ได้เคยดู “ดวง” ข้าพเจ้ากับท่านมหามานัสคู่กัน ที่ข้าพเจ้าได้เคยบอกว่า ตามดวงแล้วข้าพเจ้าพอจะเป็น “เสนานิการ” ได้ ส่วนดวงของท่านมหามานัส ควรเป็น “แม่ทัพ” ถ้าเป็น “แม่ทัพ” ละก็ งานรุดหน้ามาก ขอให้เสนานิการสั่งไปเถิด เป็นทำสำเร็จหมด

๒๕๕

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แต่ถ้าเป็น “สมณธิการ” เองจะลำบาก ข้าพเจ้าเป็นคนที่ไม่ค่อยสนใจเรื่องดวง นัก แต่ก็ชอบดู โครชอดูกี้ให้ดู แต่ก็ได้ถือเป็นนิยามนิยามอะไรสัก เพราะถ้า ข้าพเจ้าสนใจเรื่องการดูดวงจริง ๆ แล้ว ข้าพเจ้าคงได้ศึกษาจากสมเด็จ ฯ อุปัชฌาย์ (สมเด็จพระสังฆราช อยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร) แน่ เพราะพระองค์ท่านเคยทรงรับสั่งกับข้าพเจ้าว่า “แกก็เรียนอะไรต่ออะไรจบ แล้ว มาเริ่มเรียน กข เสียใหม่ก็จะดี” ที่พระองค์ทรงรับสั่งให้มาเรียน “ก ข” นั้น หมายถึงให้ข้าพเจ้าเรียนตำราโหราศาสตร์ ซึ่งเปรียบเทียบ “ก ข” สำหรับข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าไม่รู้เรื่องดวงเลยนั่นเอง แต่เพราะข้าพเจ้า คิดว่า ถ้าข้าพเจ้าผูกดวงเป็น ดูดวงเป็น คงจะรับแขกไม่หวาดไหว เพราะ ข้าพเจ้ามีลูกศิษย์ลูกหามาก ถ้ามีว่มาต้อนรับแขกอยู่ ความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาคงได้ใช้ไม่คุ้มค่าแน่ จะต้องไป “สนองตัณหา” ส่วนบุคคลเสียหมด งานส่วนรวมซึ่งเป็นงานในอุดมคติของข้าพเจ้าคงจะไม่ก้าวหน้าเป็นแน่ ข้าพเจ้าเลยตัดสินใจไม่เรียน ทั้ง ๆ ที่ถ้ารู้ไว้ก็จะได้ประโยชน์ส่วนตัวมากทีเดียว

เมื่อท่านมหาพนธ์ท่านได้รับตำแหน่งสังการเลขการแล้ว ท่านก็ บากบันทำงานด้วยความเข้มแข็ง ตรงไปตรงมา เรียกว่า “บุกแหลก” กันทีเดียว ทำให้นิสิตนักศึกษาที่กลับตัวไม่ทัน เกิดความรู้สึกว่าเข้มงวดกวัดกันเกินไป ความไม่พอใจก็คุกรุ่นอยู่ในจิตใจมากขึ้นทุกที ๆ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า แต่ก่อนนั้นย่อหย่อน เพียงแต่เรามีระเบียบข้อบังคับไม่มากนัก ท่านมหาพนธ์ท่านต้องการให้การศึกษามีระเบียบและเด็ดขาด เช่น ได้ใช้นโยบายคัดค้านนิสิตนักเรียนที่ประพฤติผิดฝืนข้อบังคับและทุจริตในการสอบออกจากมหาจุฬาฯ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นเยี่ยงอย่างของนิสิตนักเรียนอื่น ๆ ต่อไป ทั้งจะเป็นการเชิดชูเกียรติของสถานศึกษาและพระพุทธศาสนาให้สูงเด่นยิ่งขึ้น นับว่าท่านมีเจตนาดีต่อมหาจุฬาฯ มากทีเดียว แต่ความจริงในเรื่องการปกครองนี้ เราจะใช้แบบ “เถรตรง” ที่เดียวไม่ได้ บางครั้งก็อาจต้อง

มหาวิทยาลัยในอดีต

๒๕๙

“ยึดหยุ่น” บ้าง แต่วิสัยของคนหนุ่มที่มีความตั้งใจดีนั้น บางครั้งก็ “ฉลาดแต่ขาดเฉลียว” จึงทำให้การบริหาร การปกครองต้องประสบความล้มเหลวอยู่เสมอ ๆ อย่างในปีการศึกษา ๒๕๐๑ ทางมหาวิทยาลัยได้ออกคำสั่งคัดค้านิสิต และนักเรียนนอกจากมหาวิทยาลัยลงกรณราชวิทยาลัย ไม่ต่ำกว่า ๑๕ รูป ทั้งนี้รวมทั้งนักเรียนทุนจากราชอาณาจักรลาวและประเทศกัมพูชาด้วย ทั้ง ๆ ที่น่าจะเพียง “ปรับเป็นตก” เท่านั้น เพราะเป็นการกระทำครั้งแรก แต่เมื่อพิจารณาในด้านศักดิ์ศรีของพระศาสนาแล้ว ก็สมควร “คัดชื่อออก” ซึ่งก็คือ “ไล่ออก” นั่นเอง

จาก “คำสั่ง” ให้คัดชื่อออกนี้เอง ทำให้ภิกษุสามเณรบางรูปถึงกับจะเป็น “โรคประสาท” เอาทีเดียว เพราะเท่ากับเป็นการตัดอนาคตให้ต้องมืดมนลง อย่างเช่น นักเรียนแผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา ปีที่ ๒ รูปหนึ่ง ซึ่งเป็นนักเรียนทุนจากประเทศกัมพูชา ได้มีจดหมายโศครวญถึงผู้สั่งการเลขาธิการ อย่างน่าสงสารดังนี้ :-

“วัดเบญจมบพิตร

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ (ความจริง ๒๕๐๒)

ขอกราบเรียน ท่านเลขาธิการ ม.จ.ร. ที่เคารพสูง

ก่อนหน้านี้ กระผมขอระบายความทุกข์ของกระผม ในฐานะกระผมเป็นนักเรียนรูปหนึ่งของ ม.จ.ร. ต่อท่านเลขาธิการ เพื่อจะได้รับการพิจารณา คือ ความตั้งใจอันแน่วแน่ของกระผม ที่จะต้องศึกษาในสถาบันการศึกษา ม.จ.ร. แห่งเดียว จนกระทั่งถึงที่สุดแห่งหลักสูตร

เนื่องด้วยเจตจำนงอันแน่วแน่นี้ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้กระผมจำเป็นต้องต่อสู้กับอุปสรรคหลายอย่างหลายประการที่ผ่านมามากแล้ว เช่น สมัยที่ทางการเมืองเขาคัดค้านกันไม่ตรีทางการทูต กระผมต้องรับความทุกข์จาก

๒๖๐

มหาจุฬาวาโนคติ

สิ่งแวดล้อมบ้าง จากการวิ่งเต้นเรื่องหนังสือเดินทางบ้าง เรื่องที่เสี่ยงกับสิ่งแวดล้อมนั้น กระผมขอเรียนให้ท่านเลขาธิการทราบ ว่า เพื่อน ๆ ที่นับถือกัน ซึ่งแต่ก่อนเคยพูดตรงไปตรงมา ก็กลับเป็นคนทำเฉย ๆ ต่อกระผม ส่วนคนที่ไม่เคยเป็นเพื่อน แต่เคยทำเฉย ๆ ก็กลับเป็นคนเกลียดชังกระผม ญาติโยมที่เคยอุปการะก็เปลี่ยนใจไปหมด

เรื่องที่กระผมเรียนมานี้เป็นเรื่องย่อ ๆ ซึ่งกระผมเป็นนักเรียนของ ม.จ.ร. และจะต้องเรียนไปอีกหลายปีนั้น ได้พิจารณาถึงสิ่งแวดล้อมนี้ว่า เป็นเรื่องธรรมชาติของคนที่มีกิเลส หมายถึงคนที่ทะเลาะกัน ต่อมาทางการเมือง เขากลับคืนกัน เพื่อน ๆ และญาติโยมก็ได้กลับใจไปหาสภาพเดิม กระผมก็ได้หมดทุกข์ไปครั้งหนึ่ง

อนึ่ง ในสมัยที่ทางการเมืองเขาคัดล้มพันธมิตรีทางการทูตกันนั้น เพื่อน ๆ ที่มาด้วยกัน ได้ชักชวนกระผมให้กลับ แต่กระผมไม่ยอมกลับ ด้วยอ้างเหตุผลว่า ถ้ากระผมเรียนที่ ม.จ.ร. ไม่จบ จะไปเรียนที่ไหนก็ไม่จบ แต่มาปรากฏว่าเพื่อน ๆ กลับไปหมด เหลือแต่กระผมรูปเดียวเท่านั้น ทั้งนี้หมายถึงสำนัก ม.จ.ร. ส่วนสำนักเรียนมหามกุฏฯ ซึ่งมีอยู่ ๕ รูป ยังเหลือทั้งหมด

อีกเรื่องหนึ่ง ที่ทำให้กระผมเริ่มใช้ยาแก้เส้นประสาทและยาบำรุงธาตุนั้น ก็คือ เรื่องสอบไล่ ซึ่งท่านเลขาธิการที่เคารพได้ทราบอยู่แล้ว เรื่องนี้กระผมได้วิ่งเต้นไปหา พระมหาสำเร็จ (พระมหาสำเร็จ อานนฺโท) ตั้ง ๓ ครั้ง เพื่อให้ท่านช่วยหาวิธีทางที่จะไม่ให้ตก นอกจากนี้ กระผมได้มาหาท่านเลขาธิการ และได้พูดกับอาจารย์ปลื้ม (ปลื้ม โชติชรูยางกูร) ซึ่งเป็นอาจารย์ของกระผมตั้ง ๒ ครั้ง เพื่อให้ท่านช่วยในทำนองเดียวกัน แต่ก็ไม่ได้สำเร็จตามความประสงค์ พอได้ทราบว่าสอบตกด้วยคะแนนไม่ถึง กระผมก็ได้ตั้งใจจะเรียนซ้ำชั้นตามระเบียบ ม.จ.ร. และได้ตั้งใจอีกชั้นหนึ่งว่า ถึงแม้ต่อไปจะ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๖๑

ตกอีก ก็ต้องต่อสู้จนกระทั่งจบ จะเป็นก็สืบปึกก็ตาม ส่วนความผิดที่กระผมได้
ทำลงไปในช่วงสอบนั้น กระผมขอรับว่าเป็นความผิดของกระผมเอง

ในช่วงที่กระผมกำลังตั้งใจเรียนต่อไปอย่างจริงจังนี้ จิตใจ
ของกระผมที่หนักด้วยความทุกข์ก็ค่อยเบาบางลงตามลำดับ ความตั้งใจ
ที่จะเรียนต่อไปก็มีน้ำหนักมากขึ้น พอตอนเพลของวันที่ ๒๑ พฤษภาคม นี้
กระผมกำลังจะเริ่มฉันอาหารเพล มีเพื่อนรูปหนึ่งไปบอกว่า เขาคัดชื่อออก
จากบัญชีเสียแล้ว จะทำอะไร ตอนนั้นกระผมยังไม่เชื่อเพื่อนแน่นอน แต่
อย่างไรก็ตาม ความหิวที่กำลังมีมากก็หายไป ฉันอาหารได้สักสามสี่คำเท่า
นั้น และหลังจากนั้นก็ได้รับรู้ความยัง ม.จ.ร. เพื่อมาดูความจริง ระหว่างทาง
จากวัดเบญจมบพิตรถึง ม.จ.ร. นั้น ต้องคิดยากมาด้วย พอมาประจักษ์
ความจริงแล้ว ในทันทีทันใดนั้น โรคเส้นประสาทได้กำเริบขึ้น ทั้งหัวใจเริ่ม
อ่อนลง ชักจะเป็นลม เรื่องนี้กระผมขอเรียนตามความจริงว่า เมื่อเป็นเช่นนี้
เรื่อยไป กระผมจะต้องเป็นคนเสียสติตลอดชีวิต และไม่มีความสามารถ
สามารถช่วยกระผมได้ นอกจากยากคือความเมตตาปราณีจากท่านเลขาธิการ
และจากคณะกรรมการทุกท่าน ในการที่จะพิจารณาให้กระผมได้เรียนต่อไป

เหตุผลที่จะทำให้กระผมเสียสตินั้นมีอยู่ว่า ถ้ากระผมกลับประเทศ
จะต้องอับอายขายหน้าการศึกษาเล่าเรียนที่สิ้นสุดลงแต่เพียงแค่นี้ถ้ากระผม
อยู่ในประเทศไทย ก็ไม่มีโรงเรียนที่จะเรียนต่อไปนอกจาก ม.จ.ร. ถ้ากระผม
ออกไปต่างประเทศ ก็ไม่มีใครรับรอง และโรคเส้นประสาทที่กำลังมีอยู่ เมื่อ
คิดไปคิดมาโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว โรคเส้นประสาทของกระผมก็กำเริบขึ้น
เรื่อย ๆ ทุกที ที่สุดกระผมจะต้องเป็นคนจรจัด ไม่มีหลักฐาน เมื่อกระผมเสีย
สติ หมายความว่า เป็นผลอันร้ายแรงยิ่งกว่าเสียชีวิตไปอีก ในเวลาที่กระผม
กำลังเรียนมานี้ กระผมแทบหายใจไม่ออกนะครับ เดียวนี้กระผมเสียชื่อไป
แล้ว เป็นเหตุให้กระผมเสียสติไปเป็นบางส่วนด้วย

๒๒๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในความผิดอย่างเดียวกันกับกระผม เท่าที่กระผมได้ทราบแล้วนั้น มีผู้กระทำความผิดหลายรูปที่ไม่ได้รายงานตัว เพราะท่านเหล่านั้นตั้งใจจะออก ส่วนกระผมได้รับมารายงานตัว ตั้งแต่วันที่ ๒๔ เมษายน เรียบร้อยแล้ว เพราะประสงค์ที่จะเรียนต่อไป และจนกระทั่งจบหลักสูตรด้วย ฉะนั้น กระผมขอความกรุณาจากท่านเลขาธิการ ที่จะได้นำคำร้องของกระผมไปอ่านในที่ประชุมฟังด้วยนะครับ (ถ้าหากจะนำคำร้องนี้เข้าที่ประชุม) จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ที่ประชุมได้พิจารณาด้วยความเมตตาปราณี ให้กระผมได้เป็นนักเรียนของ ม.จ.ร. ต่อไป ส่วนคำสั่งที่ได้ออกไปแล้วนั้น เมื่อพูดถึงนักเรียนที่ถูกลงโทษทุกคนแล้ว กระผมขอให้ท่านเลขาธิการได้โปรดพิจารณาเป็นสองพวก คือ พวกที่ถูกลงโทษไปแล้ว ก็ได้ตั้งใจจะออก และพวกที่ไม่ได้ตั้งใจจะออก ซึ่งกระผมเป็นคนหนึ่งที่ไม่ได้ตั้งใจจะออกนะ ครับ

อีกอย่างหนึ่ง ความผิดอันล่วงไปแล้วนี้ เป็นความผิดครั้งแรกของกระผม ต่อคำสั่งของท่านเลขาธิการ และกระผมขอให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่กระทำต่อไป เมื่อกระผมขึ้นทำขึ้นเป็นครั้งที่สองแล้ว กระผมขอรับโทษตามระเบียบ ม.จ.ร. พร้อมกันนี้ กระผมขออนอบน้อมน้อมน้อมมาด้วยความเคารพอย่างสูง และในที่สุด กระผมขอแสดงความหวังอย่างมากทีเดียว ที่จะได้รับความกรุณาจากท่านเลขาธิการและคณะกรรมการทุก ๆ ท่าน

ขอกราบเรียนมาด้วยความเคารพสูง”

จดหมายฉบับนี้ มิได้มีบันทึกของเลขาธิการว่าอย่างไรเลย ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ ว่า ท่านจะได้รับความเมตตากรุณาแค่ไหนเพียงใด แต่ถ้าหากท่านเป็นเลขาธิการเอง ท่านจะปฏิบัติอย่างไร ? เพราะถ้ายกโทษให้ ก็ต้องยกโทษให้ทุก ๆ รูป “คำสั่ง” ก็จะไม่ศักดิ์สิทธิ์ แต่เมื่อได้ตัดสินใจ “ประหารชีวิต”

มหากาพย์ในอดีต

๒๖๓

ไปแล้วเช่นนี้ จะทำอย่างไร? ถ้าหากเป็นข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะปฏิบัติอย่างไร? เพื่อที่คำสั่งจะได้ศักดิ์สิทธิ์ และพร้อมกันนั้น บุคคลที่สำนึกผิดได้เช่นนี้จะได้ไม่ต้องกลายเป็นคนโรคประสาท ข้าพเจ้าอ่านจดหมายฉบับนี้แล้ว รู้สึกสงสารท่านอย่างจับใจ ขนาดเป็นนักเรียนจากกัมพูชา ยังใช้สำนวนภาษาไทยได้อย่างดี แสดงให้เห็นว่าออกมาจากความรู้สึกสุดซึ้งหัวใจทีเดียว พร้อมทั้งมีความสำนึกผิด และมีความตั้งใจที่แน่วแน่ที่จะศึกษาในสถาบัน ม.จ.ร. ต่อไป ถ้าเป็นข้าพเจ้า ก็คงต้องนำเสนอจดหมายร้องเรียนนี้ไปยังผู้ใหญ่ที่สูงขึ้นไป คือ อธิการบดี และสภานายก ในฐานะที่พระนักเรียนรูปนี้เป็นนักเรียนทุนจากต่างประเทศ ซึ่งควรจะได้รับพิจารณาเป็นพิเศษ ไม่ใช่จะทำให้ท่านเป็น “อภิสลัทธิน” แล้วเราอาจตั้งข้อเสนอบางอย่าง เช่น ให้ท่านเข้ากรรมฐานเสีย ๑๕ วันเป็นอย่างน้อย และท่านก็บอกแล้วว่า นี่เป็นการทำผิดครั้งแรก ถ้าท่านทำผิดเป็นครั้งที่ ๒ ท่านยอมให้ ม.จ.ร. ปฏิบัติต่อท่านได้เต็มที่ ถ้าหากอธิการบดีหรือสภานายกท่านเห็นแก่สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ จะลดหย่อนผ่อนโทษโดยมี “ข้อแม้” บ้าง ก็ไม่น่าจะเสียหายอะไร เพราะ “ต้นคด ปลายตรง” นั้นใช้ได้

สิ่งที่ข้าพเจ้าได้บอกแล้วว่า การบริหารหรือการปกครองนั้น จะใช้วิธีการแบบ “เถรตรง” ไม่ได้ บางครั้งก็จะต้องรู้จัก “ยืดหยุ่น” เหมือนกัน แต่ท่านหมามันสท่าน เป็น “แม่ทัพ” เมื่อมารับตำแหน่ง “เสนาธิการ” เสียเองอีกตำแหน่งหนึ่งอย่างนี้ จึงนับว่ามีอำนาจเต็มที่ แต่อำนาจนั้นถ้าใช้ไม่เป็นก็อาจเป็นโทษได้เหมือนกัน ดังเราจะเห็นต่อไป.

ตอนที่ ๒๖

วิกฤติการณ์ในมหาจุฬาฯ (ต่อ)

ในระหว่างที่ พระมหามณีส จิตตทโม ทำหน้าที่เป็นผู้สั่งการ
 เสนาธิการมหาจุฬาฯ แทนข้าพเจ้านั้น ท่านได้ประชุม “คณะบริหาร”
 ของมหาวิทยาลัยเพื่อปรึกษาหารือกันอยู่เสมอ คณะบริหารในขณะนั้น ก็มี
 สั่งการเสนาธิการเป็นประธาน นอกนั้น ก็มีผู้ช่วยผู้กำกับคณะพุทธศาสตร์
 (พระมหาบุญมา มหาวิโร) ผู้กำกับแผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา (พระมหา
 สำเริง อานนุโท) ผู้ช่วยผู้กำกับแผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา (พระมหาชูศักดิ์
 อุดมกุลโล) ผู้กำกับแผนกบาลีอบรมศึกษา (พระมหาโสตา มนุจาคโม)
 ผู้กำกับแผนกบาลีมัธยมศึกษา (พระมหานคร เขมปาลี) และนายทะเบียน
 (พระมหาภาณุ ปทุโม)

มหาจุฬารูปในอดีต

๒๖๕

การทำงานที่ประกอบด้วยผู้แทนจากแผนกต่าง ๆ หลายฝ่ายร่วมกันเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัยนี้ ตามปรกติก็ย่อมจะมีความผิดพลาดคณอย หน้อย ถ้าหากถือหลัก “อภิปรายนิยม” ซึ่งประกอบด้วย “เมื่อประชุม ก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุม ก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันทำกิจ (ของมหาวิทยาลัย)” เป็นต้น

งานชั้น “โนแดง” ของคณะบริหารในปีการศึกษา ๒๕๐๑ ที่ผ่านมาก็คือ “คำสั่งให้นิสิตนักเรียนออกจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เนื่องด้วยการทุจริตในการสอบดังกล่าวแล้ว ซึ่งปรากฏว่ามีหลายรูปด้วยกัน และอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือ เรื่องนิสิตมีเวลาเรียนไม่พอ จึงไม่มีสิทธิเข้าสอบได้ และถึงกับมีคำสั่งให้คัดชื่อออกจากมหาจุฬาฯ ก็มี ทั้งนี้เพราะใน “คณะพุทธศาสตร์” ผู้ที่มีสิทธิสอบได้ จะต้องใช้เวลาเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ปรากฏว่ามีนิสิตบางรูปมาเรียนเพียงร้อยละ ๑๐-๒๐ ก็มี เช่นเวลาเรียนเต็ม ๒๒๔ มาเพียง ๑๘ ก็มี ๒๘ ก็มี ๓๔ ก็มี บางรูปไม่เคยมีจดหมายลาเลย บางรูปก็ลาบ้าง เช่น รูปหนึ่งมาเรียน ๓๔ เวลา ลาอีก ๑๔ เวลา รูปหนึ่งมาเรียนเพียง ๑๘ เวลา ไม่ได้ลาเลย และอีกรูปหนึ่งมาเรียน ๒๘ เวลา ลาอีก ๒๐ เวลา เป็นต้น ถึงกระนั้น ก็ยังเรียกร้องสิทธิที่จะเข้าสอบ แสดงให้เห็นว่า นิสิตนักเรียนของเราบางรูปยังไม่รู้จักความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน ต้องการแต่ “สิทธิ” เพียงอย่างเดียว แต่มิได้ปฏิบัติ “หน้าที่” ของตนให้ครบถ้วน แล้วอย่างนี้เมื่อไรบ้านเมืองจึงจะเป็นประชาธิปไตยสักทีเล่า และเมื่อตนเองยังไม่รู้จักความรับผิดชอบแล้วต่อไปจะไปสอนลูกศิษย์ลูกหาหรือประชาชนให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ตลอดจนความรับผิดชอบได้อย่างไร

เมื่อทางมหาวิทยาลัยได้มีคำสั่งคัดชื่อนิสิตออกจากมหาจุฬาฯ เพราะเหตุที่มาเรียนเพียงร้อยละ ๑๐-๒๐ เท่านั้น แม้จะแจ้งให้เจ้าตัวทราบหลายครั้งหลายหนแล้วก็ได้ผล แต่เมื่อได้มีคำสั่งออกไปแล้ว ก็ปรากฏว่า

๒๖๖

มหาวิทยาลัยในอดีต

นิสิตรูปหนึ่งที่ถูกคัดชื่อออกนั้น ได้มีจดหมายจากที่ทำการแมกกองธรรมฯ ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ มาถึง พระมหามณัส จิตฺตโม มีข้อความว่า

“กระผมได้ทราบประกาศตัดสิทธิการเข้าสอบไล่ในมหาจุฬาลงกรณฯ แล้ว รู้สึกซาบซึ้งและขอขอบพระคุณในความเมตตาของท่านมหาเป็นอย่างมาก และขอจารึกการดำเนินงานอันเนียบขาดของท่านมหาในโอกาสนี้ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้จะเป็นแบบแผนที่ดีแก่นิสิตนักเรียนในโอกาสภายภาคหน้า มหาจุฬาลงกรณฯ จะเจริญเข้าสู่มาตรฐานอันสูงส่งอยู่ชั่วฟ้าดิน ด้วยวิธีการและแบบแผนของท่านมหา มหาจุฬาลงกรณฯ จะได้รับงานขึ้นใหม่และซึ่งท่านมหาได้จัดทำครั้งนี้ ภายหลังซึ่งได้รับงานตำแหน่งอันยิ่งใหญ่อันเป็นงานประเดิมหลักชัยขั้นแรก จากใจจริงของผม ขอให้ท่านจงดำรงตำแหน่งอันทรงเกียรติเช่นนี้ตลอดไปชั่วกาลนานเถิด

ระบบการศึกษาของ ม.จ.ร. (มหาจุฬาลงกรณฯ) ของเราเป็นอย่างไร แค่ไหน เพียงไร ทุก ๆ คนย่อมทราบดีแล้ว รวมทั้งตัวท่านมหาเองก็ย่อมทราบได้ดีกว่าคนอื่น ว่าพื้นฐานของนักเรียนและของมหาวิทยาลัยเป็นอย่างไร เป็นต้นว่าครูมาทำการสอนไม่คอยเต็มเม็ดเต็มหน่วย เป็นต้น นักเรียนต้องมีภาระบ้างบางโอกาส ซึ่งสิ่งเหล่านี้มันอาจต้องประสบเป็นปัญหาอยู่

ถ้านิสิตรูปใด ยังรักที่จะเรียน รักที่จะค้นคว้าหาความรู้แก่ตนเอง โดยมุ่งที่จะเชิดชูเกียรติของ ม.จ.ร. และตนเองบ้างตามควรแก่อัตภาพ แล้ว มุมาจะพยายามสอบให้ได้ตามกฎหมายของมหาวิทยาลัยกำหนดไว้แล้ว ก็คงจะทำความเจริญให้แก่ตนเองตามวาสนาบารมี ก็ย่อมจะทำได้ ทั้งนี้หมายถึงมหาวิทยาลัยของเรายังปรับปรุงแก้ไขไม่ถึงขั้นมาตรฐานดีพอ ตำราบางเล่มมหาซื้อได้ในเวลาเรียนภาคปลาย บางอย่างอาจารย์ไม่มาสอน มีแต่คำบรรยายให้ดู ซึ่งวิชาบางวิชานักเรียนต้องมาดูด้วยตนเอง บางวิชา เช่น ภาษาโบราณ และภาษาปัจจุบัน นักเรียนต้องไปเรียน ถ้าหากท่านมีความรู้

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๖๗

ไม่ได้ ก็ยอมจะตกในหมวดนั้นๆ ซึ่งเป็นเรื่องช่วยไม่ได้จริง ๆ แต่วิชาอื่นนอกจากนี้ ถ้าหากยังรักก็จะได้เรียนโดยการนำไปค้นคว้าด้วยตนเองบ้าง ก็อาจสอบทำเปอร์เซ็นต์ได้เช่นเดียวกัน หรือบางครั้งอาจทำได้ดีกว่าผู้ที่ไปเรียนเกือบไม่ขาดเสียด้วยซ้ำ (ดูผลการสอบภาค)

ส่วนผมนั้น ถึงแม้จะมีภาระหน้าที่อื่นเป็นงานของพระศาสนา แต่ผมก็ได้ตั้งใจเล่าเรียนมาเป็นระยะเวลา ๖ ปีแล้ว ผมจะเป็นชีวิตที่คลุกคลีอยู่ใน ม.จ.ร. มากพอๆ บางครั้งต้องรับใช้งานของ ม.จ.ร. ในหน้าที่ซึ่งก็ยอมเป็นธรรมดาที่ต้องใช้เวลาในการทำงานส่วนรวมและส่วนตัวลงปนกันไป แบ่งเวลามาเรียนบ้าง ซึ่งเป็นผลกำไรของตนเอง แต่ผลลัพธ์ที่ได้จากการปฏิบัติงานส่วนรวมนั้นคงไม่ได้คืออะไร และคงไม่ได้พุดคำมาหรือยอดแหลมอย่างที่บางคนเข้าใจกัน ที่ทำนั้นก็เพราะมุ่งสนองคุณข้าวแดงแกงร้อนของสำนัก และเพื่อชื่อเสียงของวัดเราเอง เมื่อว่างจากงานก็มาเรียนบางโอกาส ซึ่งการทำความดีโดยไม่เห็นแก่ตัวของผมนี้ จึงบันดาลให้ผมต้อง “ขาดสิทธิการสอบ” ซึ่งเปรียบเสมือนถูกประหาร โดยทางอ้อม อนาคตต้องดับลงทันที เสียเวลาการเรียนไปอีกหนึ่งปี นี่เป็นผลลัพธ์จากการทำงานส่วนรวม ซึ่งเป็นงานของศาสนา สิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับอภัยจากสังคมการศึกษาของ ม.จ.ร. เลย คิดดูแล้วก็นับว่าเป็นโชคดีของผมในรอบปี

ผมทราบได้คือการเรียนของผมไม่สม่ำเสมอ ชั่วโมงเรียนจึงขาดไป เพราะอุปสรรคดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม ผมได้ทราบจากอาจารย์ผู้ช่วยผู้กำกับวิชาคณะพุทธศาสตร์ว่า การขาดเรียนในชั้นต้น ๆ นั้น จะเป็นอุปสรรคในปีสุดท้าย (ปีที่ ๔) เพราะเวลาเรียนในปีที่ ๔ จะไม่พอ ถึงแม้ไปเรียน แต่จะไม่มีสิทธิเข้าสอบในปีนั้น ต้องทำเวลาเรียนให้พอ ซึ่งนักเรียนจะต้องเอาเวลาไปชดเชยในปีนั้น ซึ่งเป็นการลงโทษสำหรับการขาดเรียนที่เกินกว่าจำนวนที่ได้รับอนุญาตจึงมาลดชั้นในตอนสุดท้าย แต่ระยะแห่งการศึกษาชั้นต้นจะต้องสอบได้ตาม % หรือกฎเกณฑ์ที่มหาวิทยาลัยกำหนดไว้

๒๖๘

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ระเบียบของม.จ.ร. บรรทัดที่.....หน้าที่.....) ผมดูแล้วครั้ง และจะพยายามต่อไป ดูเอาเอง ส่วนระเบียบใหม่ทางมหาวิทยาลัยประกาศขึ้นใหม่นั้น ไม่มีผลบังคับในปีนี้ เพราะถือปีการศึกษาหน้าเป็นผลบังคับใช้ แล้วการที่ใช้พระราชอำนาจตัดสินคดีของผมนั้น ถือตามกฎหมายอะไร จะว่าเดือนแล้วไม่ทำตามคำเตือน ถ้าหากผมจะพูดว่าเดือนด้วยกฎหมายอะไร จะว่าอย่างไร เพราะคำเตือนนั้นจะต้องมีบทบัญญัติที่จะทำตาม ซึ่งบางครั้งก็เห็นว่าไม่ถูกต้องไม่ทำตามก็ได้ เป็นต้นว่า การตัดสินคดีของผมนั้น ไม่มีในหลักสูตรซิเมนต์เตอร์ ถ้าเช่นนั้นถือหลักอะไรเป็นเครื่องตัดสินคดี หรืออาศัยอำนาจซึ่งทางมหาวิทยาลัยประกาศไว้ ถ้ามี ประกาศไว้เมื่อไร ใครเป็นผู้ประกาศ (ถ้าหากมีประกาศเมื่อสมัยใครเป็นผู้กำกับคณะพุทธศาสตร์) (กรุณาตอบด้วย จะเป็นส่วนตัวหรือด้วยลายลักษณ์อักษร) แต่ผมคิดว่า ในระยะนี้สมควรพูดกันทางจดหมายดีกว่า อย่าพยายามพบกันเลย และสิ่งที่ผมขอรับรองก็คือ อย่าได้พยายามตอบอย่างผู้มีอำนาจ

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเรื่องมันเป็นไปแล้ว ก็ขอให้แล้วกันไป ถ้าหากเราไปตัดสินคดีคนอื่นซึ่งเขาเรียนรู้เข้า จะเกิดการลำบากในภายหลัง ซึ่งเรื่องต่าง ๆ จะเป็นประวัติศาสตร์ซ้ำรอย ยากแก่การแก้ไขภายหลัง ส่วนผมนั้นไม่เป็นไร จะพยายามกักฟันทนเรียนจนกว่าจะตาย ตามวิสัยของคนที่มีมันสมองอันก็มหัศจรรย์ และวันหนึ่งข้างหน้า มันอาจเป็นวันที่ผมสำเร็จการศึกษา นำปริญญาอันมีค่าล้นเหลือเพื่อไปประกอบอาชีพในการทำมาหากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง เพราะปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตนั้นมีค่าครองเมือง คนทั่วไปปรารถนาจะนำไปเป็นใบเบิกทางของชีวิต เกาะปริญญาหากิน เพื่อจะได้หาทางก้าวหน้า เพราะเป็นพระแล้วมีทางเดียว ที่จะต้องยึดปริญญาครอบอันนี้ มิฉะนั้น ยังเป็นบัณฑิตที่เชี่ยวชาญทางศาสนาไม่ได้ ผลงานที่ดีเด่นในศาสนาจะต้องมีปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตรับรองเท่านั้น มิฉะนั้น ก็ยังคงเป็นพระหรือเป็นบัณฑิตไม่สมเกียรติ วิธีการและหลักการที่ได้มาจึงเป็น

มหาวิทยาลัยในอดีต

๒๒๙

สิ่งที่ยากเย็นเหลือประมาณ

ขอได้โปรดได้ระลึกไว้อีกสักนึกหนึ่งว่า การตัดสินใจไม่ให้ผมสอบในครั้งนี้ ผมไม่ได้สะเทือนใจด้วยประการใด ๆ อาจเป็นผลดีที่เรายังเป็นคนเสียคนอยู่ ถ้าหากทำตนให้ดีแล้ว เมื่อนั้นจึงจะได้รับความกรุณาปราณี แต่ผมต้องขอขอบคุณท่านมหาอย่างเหลือล้น สุดท้ายจะพรรณนา เพราะท่านมหาเป็นผู้ถือคาบอันเป็นบทบัญญัติของ ม.จ.ร. ในขณะนั้น และสิ่งต่าง ๆ อาจเปลี่ยนแปลงได้ด้วยอารมณ์ของผู้บริหาร เช่น นิสิตบางรูป เคยเรียนอยู่ใน ม.จ.ร. ปีที่ ๓ ไปเรียนยังต่างประเทศ แต่กลับมาเมืองไทยแล้วเรียนในปีที่ ๔ ได้เลย โดยไม่ต้องกลับมาเรียนซ้ำชั้น แต่นักเรียนของ ม.จ.ร. ออกไปแล้วกลับมาต้องมาเรียนซ้ำชั้นอีก หรือต้องสอบเข้าอีกวาระหนึ่ง นักเรียนทั้งสองประเภทนี้ ความรู้ความชำนาญ อาจกระทำได้ด้วยกันทุกคน แต่ได้ผลลัพธ์ไม่เท่ากัน เช่นนี้ ไม่ทำด้วยอารมณ์จะทำด้วยอะไร หรือจะพูดอย่างง่าย ๆ ก็คือ บทบัญญัติต่าง ๆ ไม่แน่นอนเสมอไป สุดท้ายแต่ใครมีอำนาจวาสนา หรือ....แล้วเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเช่นนี้ จะเอาอะไรแน่นอน หรือคิดว่าผ่านเมืองนอกมาแล้ว เป็นผู้มีความดี เป็นผู้ได้รับพรพิเศษ มีฐานะสูงกว่าพระในเมืองไทย (ที่ว่านี่คงทราบดี) ขอได้โปรดคิดไว้ แล้วลองกลับมาพูดถึงข้อเท็จจริงบ้างว่า เมื่อก่อนไปเรียนนอก เรียนอยู่ในชั้นใด แล้วกลับมาเรียนต่อในชั้นเดิมได้ อย่างนี้จึงจะถูกและยุติธรรมหน่อย คิดอย่างสมองคติน์ ๆ แบบผม (อย่าคิดแบบเห็นแก่พวก) ฉะนั้น ในอนาคต หากมีนักเรียนไปเรียนนอก แต่นักเรียนนั้นเรียนอยู่ชั้นปีที่ ๑ แต่พอกลับมาทาง ม.จ.ร. ให้เรียนปีที่ ๓ ได้เลย เช่นนี้ ก็ย่อมจะทำได้ เพราะเคยทำมาแล้วเป็นตัวอย่าง หากไม่ยอมเรื่องก็คงเป็นเรื่องขึ้น ขอให้ตระหนักไว้

งานที่ทำไปแล้ว ถ้าหากเป็นโดยตรง ก็ขอให้ตรงอย่างตรง แต่อย่าเอาอย่างตรง ภายหลังจะลำบาก เราไม่ยึดเก๋อิมหาวิทยาลัยนี้ไปจนตาย ยังมีสิ่งที่จะ

๒๗๐

มหาจุฬารูปในอดีต

ต้องจัดทำอีกมาก และก็เชื่อเหลือเกินว่า “ความกรุณาปรานีนั้น” ยังคงมีอยู่ในจิตใจของมนุษย์อย่างแน่แท้ อย่าลืมนะว่า เจตนาเป็นผลอันสำคัญยิ่ง อย่าสักว่ามีอำนาจแล้วทำได้ทุกอย่าง พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ไม่ใช่อุปมาเสมือนสายพินที่ตึงเกินไป แต่เป็นสายมีขดมาปฏิบัติทางต่างหาก

ที่เรียนมานี้ มิใช่เรียกร้องจะให้สิทธิได้สอบ ถึงแม้ให้สอบก็ไม่สอบ เพราะใจไม่ค้ำพอง จะพยายามทำแต่สิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรมเท่านั้น นับแต่บัดนี้ไป และตั้งปณิธานไว้ว่าจะศึกษาในมหาจุฬารูป ๑๐ ปี จะเอาดีเอาเด่นในมหาจุฬารูปให้ได้ ถ้าเราดีใน ม.จ.ร. ไม่ได้ จะให้ลูกหลานมาเรียนให้ได้

ขอฝากกราบขอบพระคุณที่ได้เมตตาอารีโอบอุ้มผมมาด้วยดี ถ้ามีโอกาสซึ่งทาง ม.จ.ร. จะใช้ผม กรุณาเรียกใช้ได้ และพร้อมเสมอที่จะสนองพระคุณความดีของท่านมหาทุกโอกาส ขณะนี้ผมขอเป็นเด็กไปก่อน วันหนึ่งอันเป็นโอกาสของผม จะพยายามสนองคุณท่านมหาให้จงได้ และวันนั้นที่ผมได้ตอบสนองคุณท่านมหาแล้ว จะเป็นวันที่ผมมีความสุขที่สุดในชีวิต การเสียเวลา ๑ ปี ไม่เป็นไร คงจะไม่ทำให้ผมสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างไปเสียเลยทีเดียว วันนี้ผมล้ม วันหน้าผมอาจลุกขึ้นได้ แต่ผมจะพยายามตื่นตัว และจะตื่นอยู่ด้วยดี เพราะยังมั่นใจว่าโลกยังกลมอยู่ ไม่มีใครจะอยู่ค้ำฟ้า โชคชะตาจะเป็นอย่างนี้ จะให้ใครช่วย ต้องตั้งหน้าทำใหม่จนกว่าวันหนึ่งจะเป็นของผมโดยเด็ดขาด อย่างที่ผมเคยเผชิญมามากแล้ว”

จากจดหมายของนิสิตที่เขียนถึงผู้สั่งการเลขาธิการนั้น จะเห็นได้ว่าเต็มไปด้วยความผิดหวัง และน้อยอกน้อยใจ ในฐานะที่ตนได้เคยทำงานเพื่อส่วนรวมมามาก รวมทั้งมหาจุฬารูป ด้วย แต่ผลที่ได้รับ คือ การถูกคัดสิทธิไม่ให้สอบไล่เพราะเวลาเรียนไม่พอ ปีนี้เป็นปีแรกที่มีความเข้มงวดกวัดขันในเรื่องเวลาเรียน จึงปรากฏว่านิสิตบางรูปคงอยาก “ลองของ” ดูบ้างกระมัง ซึ่งเราก็จะเห็นความเด็ดขาดของสั่งการเลขาธิการ เพราะผู้ที่เขียนจดหมาย

มหาจุฬาราชวิทยาลัย

๒๗/๑

มานั้น ความจริงก็เป็น “เพื่อนรัก” ของสังการเลขาธิการนั่นเอง เราจะเห็นว่า พระมหามณเฑียร ซึ่งเป็นสังการเลขาธิการนั้นท่านทำงานแบบตรงไปตรงมา โดยไม่เห็นแก่หน้าใครทั้งนั้น แม้ว่าผู้นั้นจะเป็น “เพื่อนรัก” กันก็ตาม เพราะ ถ้าหากมีแต่ “เห็นแก่หน้า” หรือ “ลูบหน้าปะจมูก” กันอยู่ร่ำไปแล้ว ระเบียบ ข้อบังคับก็จะไม่มีความหมาย บางครั้งจึงเข้าทำนองคล้าย ๆ “เชือดคอไก่ให้ลิงดู” คนอื่น ๆ จะได้ไม่กล้าเอาอย่าง เพราะขนาดเพื่อนรักของท่านซึ่งเคยกิน อยู่ด้วยกันแท้ ๆ ท่านยังไม่ยอมลดหย่อนให้ นิสิตรูปอื่น ๆ ก็จะได้ไม่กล้า ปฏิบัติตัวแบบนั้นอีกต่อไป นี่ก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้นิสิตเอาใจใส่ ในการศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น

การทำงานนั้น ถ้าหากเราแยกเรื่องส่วนตัวกับส่วนรวมออกจากกัน ไม่ได้ ก็ย่อมจะทำให้เกิดความสับสนในวงการ การที่คณะสงฆ์ภิกษุ บ้านเมือง กิตติ ที่มีความวุ่นวายสับสนในด้านการบริหารมาจนทุกวันนี้ ก็เพราะแยก เรื่องส่วนตัวกับส่วนรวมออกจากกันไม่ได้นั่นเอง อย่างไรก็ตาม การที่ ทางมหาวิทยาลัยจะเข้มงวดกวดขันเรื่องเวลาเรียนแค่ไหนเพียงใดนั้น ก็ขึ้น อยู่กับว่าทางมหาวิทยาลัยได้จัดชั่วโมงเรียนให้นิสิตครบถ้วนหรือไม่ ไม่ใช่ บางวันมีชั่วโมงเรียน ๖ ชม. แต่ได้เรียนเพียงชั่วโมงเดียวหรือ ๒ ชั่วโมง นอกนั้นก็จะเป็นชั่วโมงว่าง เพราะอาจารย์ไม่มีหรืออาจารย์ไม่มา อย่างนี้เราก็ ต้องเห็นใจนิสิตนักเรียน ที่มาแล้วไม่ได้เรียน เขาก็ควรจะไปทำประโยชน์ อย่างอื่นแทน ดีกว่าที่จะมานั่งแกร่รออาจารย์โดยไม่มี ความหวังว่าจะได้ เรียนหรือไม่ แต่ถ้าเรามีครูอาจารย์พร้อมแล้ว นิสิตนักเรียนไม่มาเรียนเอง ข้อนี้ก็ย่อมเป็นความผิดของนิสิตนักเรียน นิสิตนักเรียนจะมาทำอวดเก่งว่า ฉันไม่เรียนก็สอบได้ หาได้ไม่ เพราะการที่นิสิตนักเรียนต้องสอบตกบ่อย ๆ นั้น เท่ากับเป็นการใช้งบประมาณแผ่นดินมากกว่าที่ควรจะเป็น หรือแทนที่ จะเปิดโอกาสให้คนอื่นเขาได้เข้าเรียนบ้าง ตัวก็ไปทำให้ที่นั่งเต็มไป แทนที่ มหาวิทยาลัยจะรับนิสิตเพิ่มได้อีกสัก ๒ รูป ก็เพิ่มไม่ได้ เพราะนิสิตเกียติง

๒๗๒

มหาจุฬารูปในอิตติ

สอบไม่ได้ ในที่สุดก็จะเป็น “ปุชัณ” อยู่เรื่อยไป นิสิตนักเรียนจึงควรรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน ไม่ใช่จะเอาแต่ “สิทธิ” เท่านั้น แต่ไม่ทำตาม “หน้าที่” ของตน คือ “เรียน” คนเราเมื่อผิดหวังก็ย่อมมีความเศร้าโศกเสียใจเป็นธรรมดา ซึ่งเรื่องนี้เราจะต้องพิจารณาตัวเองก่อน ไม่ใช่พิจารณาคนอื่นก่อน “ความเป็นธรรม” จึงจะเกิดขึ้น แต่เพราะเหตุที่มนุษย์ส่วนใหญ่ก็เป็นคนเห็นแก่ตัวด้วยกันทั้งนั้น เพียงแต่จะมากหรือน้อยเท่านั้นแหละ ดังนั้น เราก็ต้องเห็นใจผู้ที่ต้องผิดหวังบ้างเหมือนกัน

ส่วนในข้อที่ว่าสั่งการเลขาธิการการยอมให้นิสิตเก่าของมหาจุฬารูปที่ได้ทุนไปเรียนต่อในต่างประเทศ แต่ไม่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย จึงกลับมาโดยมิได้มีปริญญาพ่วงท้ายอย่างพระมหามานัส เมื่อกลับมาเมืองไทยแล้วได้ส่งอนุมัติให้เข้าเรียน ในชั้นปีที่ ๔ ได้ ทั้ง ๆ ที่ตอนไปเมืองนอกยังเรียนอยู่ชั้นปีที่ ๓ นั้น ข้าพเจ้าทราบเรื่องนี้ดี จึงขอชี้แจงว่า นิสิตรูปที่ถูกอ้างถึงในจดหมายนั้น คือ พระมหาชูศักดิ์ อุดมกุสโล ซึ่งเคยเรียนอยู่ในชั้นเดียวกับข้าพเจ้า และสอบชั้นปีที่ ๒ ได้ที่ ๒ เท่ากับพระมหามานัส และต่อมาก็ได้ทุนสถานายก มหาจุฬารูป คือ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) ให้ไปเรียนต่อในอินเดียและศรีลังกา พระมหามานัสไปเรียนที่อินเดีย แล้วได้ปริญญาโทกลับมา ส่วนพระมหาชูศักดิ์ไปอยู่ที่ลังกา สอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ ได้แต่ประกาศนียบัตรภาษาอังกฤษกลับมาหลายฉบับ นับว่าเป็นผู้มีความรู้ดี เพราะไปอยู่ลังกาตั้ง ๕ - ๖ ปี ทั้งภาษาพูดภาษาเขียน นับว่าใช้การได้ดี เมื่อกลับมาเมืองไทยแล้ว ท่านก็มาช่วยสอนและเป็นเจ้าหน้าที่ในคณะบริหาร เพราะดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้กำกับแผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา เมื่อท่านขอสมัครเข้าเรียนเพื่อทำปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต นับว่าเป็นรายแรก เราก็ได้พิจารณากันอย่างรอบคอบ เห็นว่าพินความรู้เดิมก็ถึงนิสิตปีที่ ๓ แล้ว เมื่อไปอยู่ในต่างประเทศ ก็ไปศึกษาเล่าเรียนมีความรู้ในด้านภาษาอังกฤษ สันสกฤต และอื่น ๆ ดีกว่าผู้ที่จบปริญญา

มหาจุฬาราชโนติศ

๒๗๓

บางรูปในหลายด้านด้วยกัน แม้ว่าในบางสาขาวิชาจะสู้ไม่ได้ก็ตาม เมื่อเราได้พิจารณากันอย่างรอบคอบแล้ว จึงอนุญาตให้เรียนในชั้นปีที่ ๔ ได้เลย ซึ่งก็ปรากฏว่า พระมหาสุศักดิ์ก็เรียนได้ดี และพร้อมกันนั้นก็ทำงานให้มหาจุฬาราช ไปด้วย ความจริงในเรื่องอย่างนี้ อย่าว่าแต่ไปเรียนเมืองนอกเลย สมมุติว่านักเรียนชั้นเตรียม ๒ ของเรา ถ้าสอบประโยคครู พ.ม. หรือ ป.กศ. สูง ได้ ก็อาจสอบเข้าเรียนในครุศาสตร์ปีที่ ๓ ได้ การที่ผู้เขียนจดหมายยกมาอย่างนั้น จึงนับว่าอ่อนต่อเหตุผล คงเพราะไม่เข้าใจในข้อเท็จจริงหรือทำเป็นไม่เข้าใจก็ได้

การอ้างว่าต้องใช้เวลาไปทำประโยชน์แก่ส่วนรวมในด้านอื่นนั้น ยังฟังไม่ขึ้น ทั้งนี้เพราะไม่รู้จักแยกหน้าที่ของตนให้ถูกต้อง พระพุทธองค์ได้เคยตรัสไว้ว่า

อตุตฺทตฺถํ ปฺรตุเถน

พหุณาปี น หาปเย

อตุตฺทตฺถมภิณฺเณย

สทตฺถปฺปสุโต สียา ฯ

ซึ่งแปลว่า “บุคคลไม่ควรทำประโยชน์ตนให้เสื่อมเสีย เพราะประโยชน์ผู้อื่นแม้มาก เมื่อรู้แจ้งประโยชน์ของตนแล้ว จึงควรชวนช่วยในประโยชน์ของตน”

ทั้งนี้มิได้หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนเราเห็นแก่ตัว ลูกจะไม่ช่วยเหลือพ่อแม่ หรือลูกศิษย์จะไม่ช่วยเหลือครูบาอาจารย์หรือพระอุปัชฌาย์ โดยจะอ้างว่าประโยชน์ตนยังไม่สำเร็จหาได้ไม่ “หน้าที่” ก็เป็นเรื่องหน้าที่ที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติให้ครบถ้วน ส่วนเรื่องประโยชน์ตนประโยชน์ท่านนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง งานของตัวก็ยังไม่เสร็จ ยังจะไปวุ่นอยู่กับงานของผู้อื่นอีก อย่างนี้หาถูกต้องไม่

อย่างนี้สัณนักรศึกษา และนักเรียนของมหาจุฬาราช ที่เราได้ช่วยกันทำงานเพื่อมหาจุฬาราช นั้น เราก็ต้องคำนึงถึงความสามารถของเราว่าพอจะทำได้หรือไม่ ถ้าหากทำแล้วจะทำให้การศึกษาเล่าเรียนเสียหาย ก็อย่าทำให้

๒๒๒

มหากุศโลบาย

มากนัก ต้องรู้จักความพอดี จะต้องรู้จักประมาณตัวเองด้วย แต่ถ้าหากเราสามารถช่วยได้ โดยที่เราจะไม่ต้องเสียผลในด้านการศึกษา ก็ควรอย่างยิ่งที่เราจะช่วยกัน เพราะถ้าเราไม่ช่วยกันแล้วใครจะช่วยเล่า แต่ก็ต้องรู้จักประมาณตนจึงจะถือว่าเป็น “คนดี” ตามหลัก “สัปปริยธรรม” การที่เราทุ่มเท ชีวิตจิตใจให้แก่มหาวิทยาลัยนั้นนับว่าเป็นการดี แต่ถ้าจะถึงกับทำให้ต้อง “สอพลอ” ละก็ออกจะ “เกินดี” ไป ถ้าหากว่า “เกินดี” ก็ “ไม่ดี” เพราะฉะนั้น จึงควรสังวรระวังในเรื่องนี้ให้มาก จะได้ไม่ต้องมาทวง “บุญคุณ” มหาวิทยาลัย ทั้ง ๆ ที่ความจริงมหาวิทยาลัยมี “บุญคุณ” ต่อเรามากเกินกว่าที่เราจะตอบแทนได้เสียอีก เพราะความรู้ที่เราได้รับจากมหาวิทยาลัยมีใช้ หรือ เราจึงได้พ้นจาก “ความไม่เก่งเท่าคนอื่น” มาได้ เพราะฉะนั้น จงอย่าได้คิดทวงบุญคุณจากมหาวิทยาลัยเลย ขอให้คิดเสียว่าเราจะตอบแทนพระคุณของมหาวิทยาลัยได้โดยวิธีใดบ้างเท่านั้นแหละ “หนี้บุญคุณ” ที่เราจะต้องใช้มหากุศโลบาย นั้นเป็น “หนี้ทางใจ” เป็นหนี้ที่เราไม่อาจทดแทนได้หมดสิ้น เป็นหนี้ที่เราควรจะต้องใจ “ซัดไซ้” ให้มากที่สุดเท่าที่เราจะทำได้

เหตุการณ์ในมหากุศโลบาย เริ่มเข้มข้นเกลียวขึ้นมาทุกทีแล้ว วันหนึ่งคงจะเข้าชั้น “วิกฤติ” เป็นแน่ ขอให้ท่านติดตามต่อไปว่า “วิกฤติการณ์” นี้จะออกมาในรูปใด ทั้งนี้เพราะนิสิต นักศึกษาและนักเรียนส่วนใหญ่ ยังไม่มีใครทราบ ข้าพเจ้าจะได้นำมาเปิดเผยต่อไป โดยหวังว่าจะได้เป็น “อนุสติ” ที่พวกเราจะได้ระลึกถึงและกำหนดจดจำไว้ ในอันที่จะไม่ให้เรื่องทำนองนี้เกิดขึ้นอีก.

ตอนที่ ๒๗

วิกฤติการณ์ในมหาจุฬาฯ (ต่อ)

จากคำสั่งที่ ๑๓/๒๕๐๒ เรื่องให้คัดค้านิสิตออกจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งสั่ง ณ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ ลงนามโดย พระมหามณัสจิตตทโม ซึ่งการเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสมัยนั้น มีข้อความว่า

“เนื่องจากได้รับรายงานของผู้กำกับวิชาการคณะพุทธศาสตร์ ลงวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ ขอให้คัดสิทธิในการเข้าสอบประจำปีการศึกษา ๒๕๐๑ ของนิสิตจำนวน ๓ รูป คือ

๑. พระมหาสุใจ ธมฺมสุโก นิสิตพุทธศาสตร์ ปีที่ ๑

๒. พระมหาประพันธ์ ภูทาสาริ นิสิตพุทธศาสตร์ ปีที่ ๒

๓. พระมหาสุจิต สุจิตโต นิสิตพุทธศาสตร์ ปีที่ ๒

โดยเสนอหลักฐานเวลาเรียนของนิสิตทั้ง ๓ รูปว่า พระมหาสุจิตใจ
มีเวลาเรียน ๓๔ เวลา พระมหาประพันธ์ฯ มีเวลาเรียน ๒๔ เวลา และพระ
มหาสุจิตฯ มีเวลาเรียน ๑๘ เวลา ในเวลาเรียนตลอดปีการศึกษา ๒๐๔๔ เวลา

ได้ตรวจสอบดูหลักฐาน ถึงสาเหตุที่มีเวลาเรียนไม่พอที่จะมีสิทธิเข้า
สอบไล่ตามระเบียบแล้ว ปรากฏว่านิสิตทั้ง ๓ รูป ขาดเรียนโดยไม่มีเหตุผล
เสมอ เช่น พระมหาสุจิตใจฯ ขาดเรียนครั้งสุดท้ายตั้งแต่วันที่ ๑ กุมภาพันธ์
๒๕๐๒ เป็นต้นมา พระมหาประพันธ์ฯ ขาดเรียนครั้งสุดท้าย ตั้งแต่วันที่ ๑
กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ เป็นต้นมา และก่อนหน้านั้นก็มีเวลาเรียนไม่สม่ำเสมอ
ขาดบ้างลาบ้าง ส่วนพระมหาสุจิตฯ ขาดเรียนครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ ๑๐
มกราคม ๒๕๐๒ เป็นต้นมา และก่อนหน้านั้นก็มีเวลาเรียนไม่สม่ำเสมอเช่นกัน
ทางมหาวิทยาลัยได้มีหนังสือเตือนนิสิตทั้ง ๓ รูป ในเรื่องการขาดเรียนแล้ว
ก็มิได้รับผล

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเห็นว่า หากจะปล่อยให้อาจารย์เช่นนี้มี
อยู่ต่อไป โดยเพียงคัดสิทธิมิให้นิสิตทั้ง ๓ รูปนี้เข้าสอบไล่ประจำปีการศึกษา
ตามที่ผู้กำกับวิชาการคณะพุทธศาสตร์รายงานมานั้น ก็จะเป็นทางนำมาซึ่ง
ความเสื่อมเสียแก่สถาบันการศึกษาแห่งนี้ และจะเป็นตัวอย่างให้นิสิตอื่นถือ
ปฏิบัติในทางที่ไม่ถูกไม่ควรต่อไป

ฉะนั้น อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๑๗ และ ๑๘ แห่งระเบียบหลัก
สูตร และแผนการศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๙๐
จึงให้คัดชื่อนิสิตทั้ง ๓ รูป ออกจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป."

มหาจุฬารูปในคดี

๒๓/๗

นี้แหละครับ “คำสั่ง” ฉบับนี้แหละที่ได้กลายเป็นชนวนสำคัญที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ในมหาจุฬาฯ ต่อมา เพียงตัดสิทธิให้สอบไล่ก็นับว่ารุนแรงพออยู่แล้ว แต่เมื่อถึงขั้น “คัดชื่อออก” เช่นนี้จึงนับว่าค่อนข้างรุนแรงสักหน่อย ในเมื่อการจัดการศึกษาในระบอบนั้นก็ยังไม่ได้ถึงขนาด ครูอาจารย์ยังมีไม่พร้อมเหมือนในปัจจุบันนี้ ชั่วโมงว่างยังมีอยู่เสมอ ๆ นอกจากนั้นนิสิตนักเรียนก็ยัง “ชินชา” กับระบบเก่าที่มีได้ “จริงจัง” กับนิสิตนักเรียนในเรื่องเวลาเรียนมากนัก เพราะตอนก่อน ๆ นั้น บางวันเกือบไม่ได้เรียนกันก็เคยมี ดังที่ข้าพเจ้าได้เคยเล่าให้ทราบแล้ว นิสิตนักเรียนที่เคยประพฤติปฏิบัติแบบ “กันเอง” มานาน เมื่อมาถูก “เข้มงวด” กวดขันอย่างนี้ก็ไม่พอใจ คล้าย ๆ ต้องเสียสิทธิที่เคยพึงมีพึงได้ไป แต่ถ้าหากเราไม่เริ่มต้นเอาจริงจังกันบ้างแล้ว เมื่อใดความฉะเยียบจึงจะเกิดขึ้น บางทีเราก็กินกันเป็น “งานอดิเรก” ก็มี ว่างก็มาเรียน ไม่ว่างหรือมีแขกก็หยุดเรียนไปเฉย ๆ โดยเฉพาะนิสิตนักเรียนที่อยู่วัดมหาธาตุ ซึ่งไป-มาง่าย ส่วนนิสิตนักเรียนที่อยู่ต่างวัดนั้น เมื่อมาถึงมหาวิทยาลัยแล้ว ก็ต้องอยู่จนเลิก จะได้เรียนบ้างไม่ได้เรียนบ้าง ก็ยิ่งคิดว่าไม่ได้เรียนเสียเลย เป็นที่น่าสังเกตว่า นิสิตที่ถูกคัดชื่อออกทั้ง ๓ รูปล้วนเป็นพระวัดมหาธาตุทั้งสิ้น และสั่งการเลขาธิการผู้ลงนามในคำสั่งนั้น ก็เป็นพระวัดมหาธาตุเช่นกัน !

จากคำสั่งฉบับดังกล่าวนั้น ทำให้รองประธานคณะกรรมการนิสิต คือ พระมหาพรมโกวิท ป.ธ. ๘ (ปัจจุบันคือ พระราชวิสุทธิมุนี) ได้มีหนังสือด่วนมาก ที่ ๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๐๒ เรื่องประท้วงคำสั่งของสั่งการเลขาธิการว่าไม่ยุติธรรมโดยประการทั้งปวง ถึงสั่งการเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ความว่า

“ตามที่สั่งการเลขาธิการ ได้มีคำสั่งให้คัดชื่อนิสิต ๓ รูป ออกจากทะเบียนมหาวิทยาลัย คือ พระมหาสุตใจ ฐมมสุโก นิสิตพุทธศาสตร์ ปีที่ ๑

๒๗๘

มหาวิทยาลัยในอดีต

พระมหาประพนธ์ ภาทิสารีย์ นิสิตพุทธศาสตร์ปีที่ ๒ และพระมหาสุจิต สุจิตโต นิสิตพุทธศาสตร์ปีที่ ๒ โดยอ้างว่ามีเวลาเรียนไม่พอตามกำหนดของมหาวิทยาลัย ดังความแจ้งอยู่ในคำสั่งฉบับนี้แล้ว

บัดนี้ คณะกรรมการนิสิตพุทธศาสตร์ได้ประชุมพิจารณาคำขอความเมตตาธรรมและสอบสวนข้อเท็จจริงและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จากนิสิตดังกล่าว พร้อมกับคำสั่งของสั่งการเลขาธิการแล้ว ต่างได้เคร่งครัดรัดหน้าใจในการปฏิบัติการณ์ไม่ชอบธรรมครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงได้มีมติเป็นเอกฉันท์ว่า “ให้มีหนังสือประท้วงคำสั่งอันไม่ยุติธรรมนั้นโดยทันที เพื่อจะได้มีการเปลี่ยนแปลงกันใหม่” ดังนั้น กระผมในนามคณะกรรมการนิสิตและนิสิตทั้งหมด จึงขอประท้วงคำสั่งของท่านสั่งการเลขาธิการว่า เป็นคำสั่งที่ไม่ยุติธรรมและแสดงเจตนาไม่บริสุทธิ์ ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. ตามความในข้อ ๑๙ แห่งระเบียบหลักสูตรและแนวทางการศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๙๐ ซึ่งสั่งการเลขาธิการอ้างถึงนั้น ก็ได้ให้อำนาจแก่เลขาธิการแต่อย่างใดเลย ได้ให้ไว้เฉพาะหน้าที่เท่านั้น ดังความว่า “เลขาธิการมหาวิทยาลัยมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยอธิการบดีควบคุมงานธุรการของมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ กับควบคุมทะเบียนสถิติและบัญชีของมหาวิทยาลัยทั้งหมด” ตามข้อความที่คัดมานี้ บ่งชัดแล้วว่า เลขาธิการมีหน้าที่เพียงแต่ควบคุมงานเท่านั้น แต่ไม่ได้มีอำนาจสั่งการใด ๆ โดยพลการทั้งสิ้น

๒. ไม่มีระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัย แม้แต่ฉบับเดียวที่ได้กำหนดโทษไว้ว่า “ถ้านิสิตรูปใดมีเวลาเรียนไม่ครบตามกำหนดของมหาวิทยาลัยแล้ว ให้คัดชื่อออกจากทะเบียนมหาวิทยาลัยได้” ฉะนั้น คำสั่งของสั่งการเลขาธิการจึงเป็นโมฆะโดยประการทั้งปวง

๓. โทษในทางวินัย ภายในคณะ ก็ได้บังคับไว้แต่อย่างใด อนึ่ง ผู้ที่มี

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๗๙

อำนาจหน้าที่รักษาวินัยของมหาวิทยาลัย ก็เฉพาะอธิการบดีเท่านั้น (ข้อ ๑๗
อนุ.๕) ฉะนั้น สั่งการเลขาธิการจึงไม่มีอำนาจลงโทษทางวินัยใด ๆ ทั้งสิ้น

๔. ระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัยที่ให้อำนาจแก่เลขาธิการได้
นิสติดออกจากมหาวิทยาลัยนั้น ก็มีได้ตราไว้เป็นแบบฉบับ แต่ถ้าสั่งการ
เลขาธิการจะตีความในข้อ ๑๗ แห่งระเบียบหลักสูตร และแนวทางการศึกษา
ของ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ว่า ตนมีอำนาจรักษา
วินัยภายในคณะ แล้วกำหนดลงโทษเอาเองโดยพลการนั้น ย่อมเป็นการผิด
วิสัยและวินัยของฝ่ายบริหารอย่างยิ่ง เพราะการตีความในระเบียบนี้ต้อง
เป็นอำนาจและหน้าที่ของสภามหาวิทยาลัยเท่านั้น (ข้อ ๓๐) และสิ่งที่ควร
สังวรอย่างยิ่ง ก็คือ เมื่อยังไม่ได้ตีความและกำหนดโทษไว้ตามข้อความใน
บทบัญญัตินั้น จะมากำหนดโทษเอาเอง ก็นับเป็นการไม่ชอบด้วยเหตุผล
อย่างยิ่ง

๕. โดยที่ไม่มีระเบียบใด ๆ ของมหาวิทยาลัยที่กำหนดโทษไว้ว่า
ให้คัดค้านนิสติดออกจากมหาวิทยาลัยได้โดยมีความผิดอย่างนั้น ๆ ตามควรแก่
โทษานุโทษ เมื่อเป็นเช่นนี้ คำสั่งของสั่งการเลขาธิการ จึงไม่ชอบด้วยธรรม
ด้วยวินัย เหตุผล หลักการ และวิธีการใด ๆ ทั้งสิ้น และไม่มีผลใช้บังคับได้ด้วย

ด้วยเหตุผลทั้ง ๕ ประการ ดังกราบเรียนให้ทราบแล้วนี้ คณะ
กรรมการนิสติดจึงขอให้สั่งการเลขาธิการหาทางเปลี่ยนแปลงคำสั่งเสียใหม่ใน
เร็ววันอย่าได้ก่อตั้งสั่งการใด ๆ โดยไม่ชอบด้วยธรรมด้วยวินัย และปราศจาก
ระเบียบปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร คณะกรรมการนิสติดจะไม่ประท้วง
เลย ถ้าสั่งการเลขาธิการจะตัดสิทธิเพียงมิให้นิสิตทั้ง ๓ รูป นั้น เข้าสอบในปี
การศึกษา ๒๕๐๑ เพราะเวลาเรียนไม่พอ แต่เมื่อท่านสั่งการเลขาธิการได้
ปฏิบัติการรุนแรงโดยไม่เป็นธรรมแก่นิสิตและเพื่อฝ่ายบริหารจะได้ปฏิบัติ
งานโดยธรรม เพราะปฏิบัติการครั้งนี้เป็นการทำลายอนาคตของนิสิต

๒๘๐

มหาวิทยาลัยในอดีต

อย่างร้ายแรง ซึ่งคณะนิสิตจะต้องยืนหยัดเพื่อความเป็นธรรมต่อไป

อนึ่ง การที่สั่งการเลขาธิการได้นำชื่อพระมหาสุใจ ทุมมสุโก มาประกาศชื่อออกจากมหาวิทยาลัยในความผิดสถานเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่นิสิตรูปนั้นได้มีใบลาออกจากมหาวิทยาลัยเป็นหลักฐานอยู่แล้ว จึงเป็นการไม่ชอบอย่างยิ่ง ในกรณีเช่นนี้ ในทางกฎหมายถือว่าเป็นการหมิ่นประมาท ซึ่งนิสิตรูปนั้นจะดำเนินการทางที่ชอบที่ควรทางศาลต่อไปได้ด้วย ส่วนนิสิตอีกรูปหนึ่ง คือ พระมหาบุญเต็ม ขนจิตโปล ป. ๖ ซึ่งมีเวลาเรียนไม่พอเช่นกัน แต่ไม่ปรากฏว่าสั่งการเลขาธิการได้มีคำสั่งให้ปฏิบัติเช่นใดบ้าง จึงทำให้บรรดานิสิตต่างฉุนสนทนกันไปตาม ๆ กัน การลงโทษนิสิตถึงกับไล่ออกอันเป็นโทษขั้นสูงสุดเช่นนี้ ควรจะได้มีการประชุมพิจารณาในคณะบริหารและเสนอให้อธิการบดีพิจารณาตัดสิน จึงจะชอบด้วยหลักการและวิธีการ แต่เมื่อสั่งการเลขาธิการตัดสินไปคนเดียวโดยอาศัยอำนาจไม่เป็นธรรมเช่นนี้ จึงเท่ากับเป็นการหมิ่นประมาทนิสิตอย่างร้ายแรง ยิ่งกว่านั้น ยังเป็นการสื่อถึงเจตนาอาฆาตมาดร้ายต่อนิสิตเป็นส่วนตัวอีกด้วย คณะกรรมการนิสิตรู้สึกเสียใจเป็นอย่างยิ่งที่สั่งการเลขาธิการมิได้คำนึงถึงเกียรติของนิสิตและศักดิ์ศรีของท่านเอง โดยคิดประกาศประจานต่อหน้าธารกำนัล ทั้ง ๆ ที่นิสิตก็มิได้มีความผิดรุนแรงอะไร ทั้งเป็นการสื่อการทำงานที่ผิด ๆ ที่ผู้รู้จักแย้มสรวลได้ ฉะนั้น จึงขอเตือนว่า การใช้อำนาจเผด็จการนั้นเป็นการล้าสมัยที่สุดสำหรับชุมชนที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีแล้ว ถึงแม้จะทำการใด ๆ ที่หาเหตุผลคร่าว ๆ ควรจักได้พิจารณาให้สมเหตุสมผล จึงจักชอบด้วยวิธีการทั้งปวง และจักไม่เป็นประวัติศาสตร์แห่งการทำงานที่โหดร้าย ให้ผู้เกิดภายหลังได้จดจำไปจนตาย

ในที่สุด ขอให้สั่งการเลขาธิการหาทางเปลี่ยนแปลงคำสั่งอันไม่ชอบด้วยธรรมวินัย และด้วยระเบียบข้อบังคับนั้นเสีย เพื่อความเป็นธรรม

มหาจุฬาวาในอดีต

๒๘๑

จะได้เกิดขึ้นแก่ ม.จ.ร. อันเป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาที่ทรงธรรม อย่าได้ก่อให้เกิดจุดต่างกันในประวัติศาสตร์ ม.จ.ร. เลย

พร้อมนี้ คณะกรรมการนิสิตพุทธศาสตร์ ได้มีหนังสือกราบเรียนให้อธิการบดีทราบแล้ว”

ในจดหมายด่วนมากที่ ๔/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๐๒ เรื่องขอความเมตตาธรรมและความยุติธรรม ที่รองประธานคณะกรรมการนิสิตมีไปถึงอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น ก็มีข้อความคล้าย ๆ กัน จะต่างกันบ้างก็ตอนขึ้นต้นแห่งจดหมายฉบับนั้น ซึ่งมีข้อความว่า

“ตามหนังสือที่อ้างถึง ซึ่งการเลขาธิการได้มีคำสั่งให้คัดค้านนิสิตรูปออกจากทะเบียนมหาวิทยาลัย คือ พระมหาสุทนต์ ฐมมสุโก พ. ๑ พระมหาประพันธ์ ภาทสารี พ. ๒ พระมหาสุจิตต์ สุจิตโต พ. ๒ โดยอ้างว่ามีเวลาเรียนไม่พอตามกำหนด ดังความละเอียดแจ้งอยู่ในหนังสือฉบับนั้นแล้ว เนื่องจากขณะนี้นิสิตที่ถูกคัดค้านได้มีหนังสือร้องทุกข์มายังคณะกรรมการนิสิตเพื่อขอความเป็นธรรม คณะกรรมการนิสิตเห็นว่า เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของนิสิตทั้งมวล จึงได้เรียกประชุมคณะกรรมการนิสิตโดยด่วน เพื่อร่วมกันพิจารณาถึงมูลเหตุ และข้อเท็จจริงแห่งความผิดของนิสิตที่ถูกคัดค้านเหล่านั้น และร่วมกันพิจารณาคำสั่งของการเลขาธิการอีกโศดหนึ่งด้วย

บัดนี้ คณะกรรมการนิสิตพุทธศาสตร์ ได้ประชุมเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้มีหนังสือประท้วงไปยังการเลขาธิการแล้ว เพราะพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่การเลขาธิการได้ทำไปแล้ว นำความเศร้าสลดใจมาสู่บรรดานิสิตและคณะกรรมการนิสิตเป็นอย่างยิ่ง เพราะคำสั่งนั้นไม่ชอบด้วยธรรมด้วยวินัย อันไม่มีความยุติธรรม และเมตตาปราณีของผู้ที่จะเป็นใหญ่เหลืออยู่เลย จึงได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้มีหนังสือประท้วงคำสั่งอันไม่ยุติธรรมนั้นทันที เพื่อจะได้หาทางเปลี่ยนแปลงกันใหม่ และขอให้แจ้งเรื่องนี้ให้พระเดชพระคุณได้หาทาง

๒๕๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พิจารณาให้ความเป็นธรรมแก่นิสิตดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อป้องกันความเสียหาย อันจะพึงบังเกิดมิแก่ ม.จร. ในอนาคตและปัจจุบัน ทั้งจะไม่เป็นการก่อให้เกิดจุดต่างขึ้นในประวัติศาสตร์การศึกษาของ ม.จร. อันเป็นมหาวิทยาลัย พุทธศาสนาที่ทุกคนรักเสมือนชีวิต

เกล้าฯ ในนามคณะกรรมการนิสิตและนิสิตทั้งมวล จึงขอประท้วง คำสั่งของสังการว่า เป็นคำสั่งที่ไม่ยุติธรรมและแสดงเจตนาอันไม่บริสุทธิ์ ด้วยเหตุผลดังนี้”

ต่อจากนั้น ก็กล่าวถึงเหตุผลข้อ ๑-๕ อย่างเดียวกับที่มิไปถึงสังการ เลขาธิการ และได้ลงท้ายจดหมายว่า

“ตามเหตุผลที่กราบบเรียนมานี้ จึงพอจะเห็นได้ว่า คำสั่งนั้นไม่ ยุติธรรม และนิสิตที่คัดชื่อออกนั้นก็ยังมีศรัทธาอุปสาทะประสงค์จะศึกษาเล่าเรียนต่อไป เกล้าฯ และบรรดานิสิตทั้งมวล จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า พระเดชพระคุณคงจักมีเมตตาธรรม เป็นที่พึ่งแก่มวลเกล้าฯ เหล่านิสิตคณะพุทธศาสตร์ ประจุดำรงมโหรีมโหรีอันเป็นที่พึ่งอาศัยของหมู่คณะนั้น พร้อมกันนี้ เกล้าฯ ในนามคณะกรรมการนิสิตและนิสิต ได้มีหนังสือประท้วงไป ยังสังการเลขาธิการเพื่อให้ตระหนักถึงเหตุ-ผล และข้อเท็จจริง ตลอดจนความปรารถนาดีของบรรดาเกล้าฯ ไปยังสังการเลขาธิการแล้ว”

เมื่อพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอธิการบดี ได้รับหนังสือร้องเรียนขอความเมตตาธรรมและความยุติธรรมของรองประธานคณะกรรมการนิสิตฯ แล้ว ก็ได้มีบันทึกลงวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๐๒ ให้สังการเลขาธิการนำคำร้องของรองประธานคณะกรรมการนิสิตฉบับนั้นเข้าเสนอคณะกรรมการคณะพุทธศาสตร์พิจารณา เมื่อมีมติอย่างไรแล้ว ก็ขอให้แจ้งมติของที่ประชุมนั้นให้ประธานคณะกรรมการนิสิตทราบต่อไป

มหาวิทยาลัยในอดีต

๒๘๓

เราจะเห็นได้ว่าเพราะ “น้ำผึ้งหยดเดียว” แท้ ๆ ที่ทำให้เรื่องเล็ก ๆ กลายเป็นเรื่องใหญ่ขึ้นมาจนถึงขั้น “วิกฤตการณ์” ได้ การมีอำนาจแล้วใช้อำนาจโดยไม่พิจารณาให้รอบคอบ ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่ส่วนรวมเป็นอย่างมาก ซึ่งยากต่อการแก้ไขอย่างที่สุด ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องการบริหารนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จะ “เถรตรง” เกินไปไม่ได้ต้องปฏิบัติอย่างเดียวกับการ “เล่นวู่วาม” บางครั้งก็ต้องผ่อนสายพานให้หย่อนลงบ้าง จะดึงให้ตึงอยู่ตลอดเวลาไม่ได้ จากการที่ข้าพเจ้าได้เคยปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่ง “เลขาธิการ” อยู่เกือบ ๕ ปี ทำให้รู้สึกเบื่อหน่ายต่องานบริหารอย่างที่สุด เพราะผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบทุกอย่าง แม้กระทั่งการจะหาเงินมาใช้ในส่วนกลาง ซึ่งสมัยก่อนนั้นไม่มีงบกลางสำหรับใช้สอยเลย ดังที่ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวแล้ว ถ้าหากทำงานด้านวิชาการอย่างเดียว จะรู้สึกสบายใจกว่า เพราะมีแต่ “พระคุณ” ไม่ต้องใช้ “พระเดช” แต่งานบริหารนั้นต้องใช้ทั้ง “พระเดช” และ “พระคุณ” ผู้บริหารจะต้องเข้าใจว่า เมื่อใดควรจะใช้ “พระเดช” และเมื่อใดควรจะใช้ “พระคุณ” ไม่ใช่ว่าพอมิอำนาจก็จะใช้ “พระเดช” ตะพึดตะพือไป การปกครองนิสิตนักเรียนนั้น ถ้าเราปกครองกันด้วยเหตุผลชี้แจงให้เข้าใจตามประสา “พี่ ๆ น้อง ๆ ” แล้ว ก็รู้สึกว่าจะไม่ยากอะไรนัก และผู้บริหารจะต้องทำตัวให้ผู้อยู่ใต้ปกครองตลอดจนนิสิตนักเรียนเห็นว่า ตนเป็นผู้เที่ยงธรรม มีคุณธรรม มีเมตตาธรรม ปราศจากอคติ ความลำเอียงใด ๆ และข้อสำคัญที่สุดก็คือจะต้องมี “ความจริงใจ” ทำอะไรต้องทำอย่าง “จริงจัง” ด้วย “ใจจริง” รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวบ้างตามสมควร ถ้าทำได้อย่างนี้งานบริหาร ไม่ว่าจะในระดับใด ก็คงไม่ใช่เป็นเรื่องเหลือยากกว่าแรงเลย แต่ถ้าหากมี “พิธี” เข้าหากันละก็ ในที่สุดไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่งจะต้อง “พัง” อย่างแน่นอน หรือดีไม่ดีก็ “พัง” ไปด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย และผลร้ายก็จะตกแก่ส่วนรวมโดยแท้

๒๘๔

มหาวิทยาลัยในอดีต

เมื่อสั่งการเลขาธิการ ม.จ.ร. ได้รับหนังสือด่วนมาก ลงวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๐๒ ของรองประธานคณะกรรมการนิสิตแล้ว ก็ได้ทำบันทึก ลงวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๐๒ ถึงอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลั...

“เกล้าฯ ได้รับหนังสือด่วนมากที่ ๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๐๒ ของคณะกรรมการนิสิตความว่า ตามที่สั่งการเลขาธิการมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลั ได้มีคำสั่งที่ ๑๓/๒๕๐๒ ให้คัดชื่อ พระมหาสุทนต์ ฐมมสุโก นิสิตคณะพุทธศาสตร์ ปีที่ ๑ พระมหาประพันธ์ ภัททสารี นิสิตคณะพุทธศาสตร์ ปีที่ ๒ และพระมหาสุจิต สุจิตโต นิสิตคณะพุทธศาสตร์ปีที่ ๒ ทั้ง ๓ รูปนี้ ออกจากมหาวิทยาลัย โดยอ้างว่าเป็นคำสั่งที่ไม่ยุติธรรมและได้แสดงเจตนา อันไม่บริสุทธิ์ด้วยเหตุผล

๑. อ้างว่าการตีความในข้อ ๑๙ แห่งระเบียบของมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลั พุทธศักราช ๒๕๐๐ นั้น เลขาธิการไม่มีอำนาจที่จะกระทำได้ เพราะมีหน้าที่เพียงแต่ทำงาน หาได้มีอำนาจสั่งการใดๆ ไม่

๒. บทกำหนดโทษของมหาวิทยาลัยไม่มีไว้ว่าด้วยการคัดชื่อออกจากทะเบียน

๓. โทษในทางวินัยก็ไม่ได้ระบุอำนาจหน้าที่ จะมีก็เฉพาะแต่ต่อการปฏิบัติเท่านั้น

๔. ไม่มีระเบียบข้อบังคับให้อำนาจแก่เลขาธิการที่จะคัดชื่อนิสิตออกจากมหาวิทยาลัย

๕. อ้างว่าคำสั่งดังกล่าวข้างต้น ไม่ชอบด้วยธรรมเนียม เหตุผล และวิธีการใดๆ ทั้งสิ้น

ด้วยเหตุผลทั้ง ๕ ประการนี้ นิสิตจึงได้ทำหนังสือร้องเรียนขอให้เปลี่ยนแปลงคำสั่งดังกล่าวข้างต้น

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๘๕

เรื่องนี้เกล้าฯ ขอรกราบเรียนว่า ผู้ช่วยผู้กำกับวิชาการคณะพุทธ-
ศาสนศาสตร์ได้มีบันทึกลงวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ แจ้งว่า ทุกปีการศึกษาได้
เคยถือเอาเกณฑ์เวลาร้อยละ ๖๐ จึงจะอนุญาตให้มีสิทธิ์เข้าสอบประจำปีได้
เมื่อได้ประกาศใช้ระบบซีเมสเตอร์ ถือเอาร้อยละ ๘๐ อย่างไรก็ตาม การถือ
เอาเวลาดังกล่าวมานั้น ก็ต้องผ่อนผันเรื่อยมา เพราะส่วนมากนิสิตมาเรียน
ไม่ครบแม้กระทั่งร้อยละ ๖๐ ต่อปี มหาวิทยาลัยก็จำเป็นต้องผ่อนผันให้นิสิต
เพราะอาศัยความเมตตาจากธรรมาจารย์นิสิต แต่ก็ปรากฏผลว่า นิสิตที่ขาดการ
เรียนมาก ๆ ก็สอบไล่ตก และได้ก่อเรื่องราวยุ่งยากเช่นปีการศึกษา ๒๕๐๐ ใน
ปีการศึกษา ๒๕๐๑ เห็นสมควรถือเอาอย่างต่ำที่สุด ร้อยละ ๖๐ ของเวลาเรียน
จริง ไม่ควรจะให้ต่ำกว่านั้น เมื่อได้ยึดหลักปฏิบัติเช่นนี้ จึงปรากฏว่ามีนิสิต
ซึ่งขาดเรียนเป็นปกติอีก ๕ รูป ไม่มีสิทธิ์เข้าสอบคงมีรายชื่อต่อไปนี้

๑. พระมหาสุจิต ฐมมสุโก นิสิตคณะพุทธศาสนศาสตร์ ปีที่ ๑ มีเวลา
เรียนเพียง ๓๔ เวลา

๒. พระมหาสุจิต สุจิตโต นิสิตคณะพุทธศาสนศาสตร์ ปีที่ ๒ มีเวลาเรียน
เพียง ๑๘ เวลา

๓. พระมหาประพันธ์ ภทฺทสาลี นิสิตคณะพุทธศาสนศาสตร์ ปีที่ ๒ มี
เวลาเรียนเพียง ๒๘ เวลา

๔. พระมหาสุคนธ์ ปากาโร นิสิตคณะพุทธศาสนศาสตร์ปีที่ ๒ มีเวลา
เรียนเพียง ๘๘ เวลา

๕. พระมหาบุญจิตฐโม นิสิตคณะพุทธศาสนศาสตร์ ปีที่ ๔ ไม่มีเวลาเรียน
เลย

เรื่องนี้เกล้าฯ ได้พิจารณารายงานนั้นอย่างรอบคอบ พร้อมทั้ง
เปรียบเทียบการกระทำซึ่งเคยได้ปฏิบัติมาแล้วในกาลก่อน เกี่ยวกับนิสิต
ขาดการเรียนโดยการลาหรือไม่ลา เช่นขาดเรียนโดยที่ไม่ลาและแจ้งเหตุผล
ให้ทราบเกินกว่า ๗ วัน และได้เคยตักเตือนไปแล้ว ยังคงปฏิบัติอยู่ ก็ให้คัด

๒๕๕๕

มหาวิทยาลัยในอินเดีย

ชื่อออกจากทะเบียนได้ หากยังคงบอกกล่าวอยู่ ก็ยังให้คงอยู่ต่อไป แต่อาจตัดสิทธิการเข้าสอบประจำปี แล้วแต่กรณี

นิสิตผู้มีชื่อดังกล่าวมานี้ เคยได้รับการดักเตือนมาแล้วทั้งนั้น และได้ให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่ขาดการเรียนโดยมิแจ้งเหตุผลให้ทราบอีกต่อไป สำหรับการตัดสิทธิ์นั้น จะต้องกระทำแน่นอน เมื่อไม่มีเวลาเรียนสมบูรณ์ปรากฏว่า นิสิตบางรูปที่กล่าวชื่อมาได้อ้างเพื่อคำดักเตือน แม้จะได้ดักเตือนเป็นทางการและเป็นการส่วนตัว ยิ่งกว่านั้น ยังปรากฏเสียงจากบรรดานิสิตผู้ขาดเรียนกล่าวถ้อยคำหมิ่นต่อวิธีปฏิบัติงานและมหาวิทยาลัย ซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้ได้รับฟังมา ต้องนำเข้ามากล่าวในที่ประชุม จนได้ดำเนินการดักเตือนและได้คัดชื่อนักเรียนออกไปแล้ว เช่น พระมหาบุญเต็ม ขนฺติพโล นิสิตปีที่ ๒ ซึ่งไม่เอื้อเฟื้อและไม่มียางานตนให้ทราบ จากการสำรวจก่อนเข้าสอบประจำปี ก็ยอมปรากฏว่ายังมีอีก จึงได้ดำเนินการไปดังได้เคยปฏิบัติมา หากแต่การปฏิบัติงานครั้งนี้ทำไปในรูปคำสั่ง จึงรู้สึกว่าเป็นเรื่องใหญ่ก่อให้เกิดปฏิกิริยาคัดค้าน

การกระทำของนิสิตผู้ขาดเรียนแสดงให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่า มิได้มีฉันทะในการศึกษาเล่าเรียนเลย เพียงแต่อาศัยชื่อสถาบันไว้แอบอ้างบางอย่างเท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน ก็บำเพ็ญตนคอยก่อคุณงามความดีส่งเสริมในทางที่มิชอบ ดังได้เคยปรากฏมาแล้ว เกळा ๆ เคยสังเกตความเป็นไปอย่างใกล้ชิด ข้ออ้างว่ารักการศึกษาฟังไม่ขึ้นเลย แม้แต่ใบลากิจบางฉบับซึ่งนิสิตบางรูปใช้ก็มีเหตุผลไม่ตรงกับความจริง เป็นเพียงข้ออ้างเท่านั้น จากสถิติเวลาเรียนของนิสิตที่ถูกคัดชื่อออก ๓ รูปนั้น พระมหาสุคใจ ลากิจ ๗ วัน (๑๔ เวลา) นอกนั้นขาดโดยไม่แจ้งให้ทราบ พระมหาสุคนธ์บอกเล่าและป่วยเป็นโรคประสาท พระมหาบุญ อาพาธอยู่โรงพยาบาล

นิสิต ๓ รูปที่ได้ถูกคัดชื่อออกนั้น เกळा ๆ ได้พิจารณาร่วมกับอาจารย์

มหาจุฬารูปในอดีต

๒๘๗

ผู้เป็นหัวหน้าแผนกวิชา ก็เห็นพ้องต้องกันว่าควรดำเนินโดยเด็ดขาด เพื่อให้เป็นเยี่ยงอย่างต่อไป อนึ่ง นิสิตคณะพุทธศาสตร์ก็เป็นนิสิตชั้นสูงและเป็นผู้ใหญ่ สมควรที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีของนิสิตและนักเรียนชั้นต่ำลงมา ไม่ควรจะปล่อยให้ประพฤติดนตามความพอใจ และเพื่อศักดิ์ศรีของมหาจุฬารูป สมควรจัดการให้เด็ดขาด ดังที่เคยได้จำหน่ายชื่อนิสิตรูปอื่น ๆ ออกแล้วครั้งก่อน ๆ

จากประสบการณ์ในอดีต หากจะผ่อนผันให้เพียงคัดสิทธิการสอบประจำปี ก็ไม่พ้นที่จะต้องเผชิญปัญหายุ่งยากอีก มิทางเดียวเท่านั้นที่จะรักษาสถานการณ์ของมหาจุฬารูป ให้เรียบร้อย คือ ออกคำสั่งคัดชื่อออกโดยไม่มีข้อแม้ประการใด ไม่มีทางใดที่จะแก้ไขนิสัยของนิสิตประเภทนี้ได้ เพราะสำคัญตนผิดอย่างมาก ไม่มีความสังวรและขาดการระมัดระวังในผู้ใหญ่โดยไม่เลือกหน้า นับแต่เจ้าหน้าที่บริหารงานจนถึงผู้บังคับบัญชาสูงสุดในมหาจุฬารูป เมื่อนิสิตไม่รู้จักประมาณตนเช่นนี้ ยากที่จะอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีได้ ยิ่งให้อาจารย์หรือของมีค่ากับผู้ที่ไร้ปัญญาและขาดสติเช่นนี้ ยิ่งแต่นำไปใช้ในทางที่ผิดโดยส่วนเดียว และเป็นอันตรายแก่สังคม ดังนั้น เกดว่า จึงได้ออกคำสั่งให้คัดชื่อนิสิต ๓ รูปนี้ออกจากมหาวิทยาลัย อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๑๗ และข้อ ๑๙ แห่งระเบียบของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นหลัก

จากพฤติกรรมต่าง ๆ ปรากฏชัดว่า นิสิตพยายามที่จะฝ่าฝืนระเบียบและลบล้างอำนาจเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานอยู่เสมอ คู่ประหนึ่งว่านิสิตเป็นผู้คอยควบคุมดำเนินงานของมหาจุฬารูป ทั้งนี้ก็เพราะนิสิตได้ใจในความไม่เด็ดขาดของมหาจุฬารูป และเจ้าหน้าที่ อนึ่ง การกระทำของคณะกรรมการนิสิตนั้นก็หาได้เป็นเอกฉันท์ และนิสิตเป็นส่วนมากก็มิได้เห็นด้วย เพราะบรรดานิสิตเหล่านั้นต่างสังวรและรู้จักประมาณตนว่าตนนั้นเป็นนิสิต และ

ระลึกอยู่เสมอว่าจะต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัย ซึ่งปรากฏอยู่ตอนท้ายใบมอบตัว ความว่าจะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัย ทุกประการ

อนึ่ง ถ้าจะพิจารณาการตีความการใช้อำนาจในระเบียบของมหาวิทยาลัย ดังกล่าว ก็เป็นอำนาจของสภาเท่านั้น มิใช่บรรดานิสิตจะมาตีความเอาเอง การแสดงเจตนาเช่นนี้น่าจะไม่อยู่ในวิสัยของนิสิตและนักเรียน ควรจะหาวิธีการที่ดีกว่านี้ การแสดงออกเช่นนั้นสื่อให้เห็นว่า นิสิตมิได้เอื้อเฟื้อและเคารพ แม้ที่สุดก็ยังอ้างว่า การกระทำเช่นนี้เป็นการหมิ่นประมาท จะได้ดำเนินการยังโรงศาลต่อไปอีก ไม่แต่เท่านั้น ยังแสดงการท้าทายทางส่วนตัว กล่าวคำอาฆาตมาดร้ายซึ่งใช้วิสัยที่จะฟังแสดงออกเช่นนั้นเกล้าๆ เองได้ประสพภริยาเช่นนั้นก็พยายามข่มเสียดด้วยขันติ ตั้งอยู่ในกุศลเจตนา หาได้มีเรื่องส่วนตัวเข้าพัวพันไม่

นิสิตอาจจะเข้าใจว่าการคัดชื่อออกเป็นการหมิ่นประมาทและเสียหาย อันที่จริงเพียงแต่คัดชื่อออกจากทะเบียนเท่านั้น และได้ทำมาปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนไม่น้อย หากแต่การกระทำมิได้ออกในรูปคำสั่งดังที่เกล้าๆ ได้กระทำไปแล้ว จึงไม่เป็นที่ทราบกันทั่วไป จึงก่อให้เกิดความตระหนกตกใจยิ่ง ความจริงเจ้าตัวมิเจตนาที่จะไม่เรียนอยู่แล้ว แต่ที่พยายามด้นร้นนั้นก็เพื่อจะถือเอาการคัดชื่อและเอาชนะเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัย เป็นปมเด่นในรอบการศึกษาปีหนึ่ง ๆ การที่เกล้าๆ ออกคำสั่งเช่นนั้น ก็ด้วยพิจารณาจากข้อเท็จจริงประกอบอีกส่วนหนึ่ง และก็คาดการณ์ล่วงหน้า เพราะประสงค์จะวางระเบียบการปฏิบัติงานโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ใช้อำนาจหรือประณิประยอม ซึ่งบางครั้งต้องใช้ในสภาพการณ์เช่นนี้

จากเหตุผลดังกล่าวมานี้ การที่เกล้าๆ มิได้กราบเรียนปรึกษาพระเดชพระคุณก่อนที่จะออกคำสั่งนั้น โดยที่เกล้าๆ คำนึงอยู่เสมอว่า งานใดซึ่ง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕๕

จะต้องเสี่ยงต่อความเสียหายอันจะเป็นเหตุให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเกิด
อาการวุ่นวาย เก่งๆ จะยอมรับภาระเสียเอง จึงในกรณีนี้ เก่งๆ ขอยอม
รับคำตำหนิและความผิดทุกประการ หากจะพึงมี

จะควรประการใดขอให้อยู่ในดุลยพินิจของพระเดชพระคุณ”

เมื่ออธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับรายงานของ
“สั่งการเลขธิการ” แล้ว ท่านได้แท่ง “บันทึกลงวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๐๒” ว่า

“ให้นำรายงานนี้ แจ้งให้ที่ประชุมคณะกรรมการคณะพุทธศาสตร์
ทราบ พร้อมด้วยการพิจารณาคำร้องขอของประธานคณะกรรมการนิสิตที่
ส่งมาถึงอธิการบดี ฉบับลงวันที่ ๑ มี.ค. ๒๕๐๒ และฉบับที่ ๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑
มี.ค. ๒๕๐๒ ที่มาถึงเลขธิการ ม.จ.ร. พิจารณาพร้อมกันในที่ประชุม
ของคณะกรรมการด้วย”

เมื่อสั่งการเลขธิการ ม.จ.ร. ได้รับ “บันทึกสั่ง” จากอธิการบดีแล้ว ก็
ได้มีบันทึกลงวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๐๒ เรื่อง คณะกรรมการนิสิตคัดค้านคำสั่งที่
๑๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ ถึงประธานคณะกรรมการนิสิต
ความว่า

“ตามหนังสือด่วนมากของท่านที่ ๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๐๒
ประท้วงคำสั่งของสั่งการเลขธิการว่าไม่ยุติธรรมด้วยประการทั้งปวง และ
หนังสือด่วนมากที่ ๔/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๐๒ กราบเรียนพระเดช
พระคุณอธิการบดี เพื่อขอความเมตตาธรรมและความยุติธรรม รายละเอียด
ปรากฏตามหนังสือดังกล่าว เรื่องนี้ข้าพเจ้าได้เรียนรายงานพระเดชพระคุณ
ท่านเจ้าคุณอธิการบดีทราบแล้ว มีบัญชาว่า ให้เปิดประชุมคณะกรรมการ
คณะพุทธศาสตร์เป็นการรีบด่วน เพื่อพิจารณาคำร้องดังกล่าว ได้ความ
ประการใดจะได้แจ้งมติที่ประชุมให้ทราบในโอกาสอันสมควร”

২৯০

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นับว่าสั่งการเลขาธิการมหาจุฬาวา ได้ทำหน้าที่ของท่านอย่างรวดเร็ว เพื่อสนองความต้องการของคณะกรรมการนิสิต อย่างน้อยก็เป็นการผ่อนหนักเป็นเบาไปได้บ้าง ดีกว่าเอาไปเก็บ “แช่เย็น” หรือ “ตอง” ไว้ ซึ่งจะทำให้ปฏิกิริยาขยายตัวรุนแรงยิ่งขึ้น “บันทึก” ของสั่งการเลขาธิการฉบับนี้ พระมหาถวิล สุเมธโส กรรมการผู้หนึ่งในคณะกรรมการนิสิต เป็นผู้ลงนามรับไป เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๐๒

“วิกฤติการณ์” กำลังเข้มข้นยิ่งขึ้น ผลจะลงเอยอย่างไรนั้น ขอให้ท่านผู้อ่านออกใจรอไว้อ่านในตอนต่อไป.

ตอนที่ ๒๘

วิกฤติการณ์ในมหาจุฬาฯ (ต่อ)

หลังจากที่สั่งการเลขาธิการ (พระมหามณีส จิตตทโม) ได้มีบันทึกแจ้งให้คณะกรรมการนิสิตทราบ ว่า ทางมหาวิทยาลัยจะได้เปิดประชุมคณะกรรมการคณะพุทธศาสตร์ เพื่อพิจารณาคำร้องดังกล่าว และ พระมหาถวิล สุเมธโส กรรมการนิสิตรูปหนึ่ง ได้ลงนามรับไปแจ้งให้คณะกรรมการนิสิตทราบแล้ว ในวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๐๒ สั่งการเลขาธิการ ก็ได้ทำหนังสือกราบเรียน สภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้

“กราบเรียน พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณสภานายกฯ

เนื่องจากได้รับคำร้องของนิสิตลงวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๐๒ ในนามของ

๒๕๒

มหาจุฬารูปในอิต

ประธานกรรมการนิสิต ความว่า ตามที่สั่งการเลขาธิการได้มีคำสั่งที่ ๑๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ ให้คัดค้านนิสิตจำนวน ๓ รูป ออกจากมหาวิทยาลัยนั้น เป็นการไม่ยุติธรรมด้วยประการทั้งปวง โดยอ้างเหตุผลหลายประการ พร้อมกันนั้นก็ได้นำหนังสือด่วนมากที่ ๔/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๐๒ กราบเรียนพระเดชพระคุณอธิการบดี เพื่อขอความเมตตาธรรมและความยุติธรรม

เรื่องนี้เกล้าฯ ได้ทำหนังสือเรียนรายงานเสนอพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอธิการบดี มีคำสั่งว่า ให้แจ้งให้ที่ประชุมคณะกรรมการคณะพุทธศาสตร์ทราบเพื่อพิจารณาต่อไป และเกล้าฯ ได้แจ้งให้ประธานคณะกรรมการนิสิตทราบคำสั่งดังกล่าวแล้ว

เรื่องนี้ ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ผู้ช่วยผู้กำกับวิชาการคณะพุทธศาสตร์ (คือ พระมหานุกุม มหาวีโร ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีมหาจุฬารูป) ได้เสนอรายงานว่า ไกลจะสิ้นปีการศึกษา และจะเปิดสอบไล่ประจำปีการศึกษา ๒๕๐๒ ในวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๐๒ และเนื่องจากในปีนี้มีนักเรียนไม่สมัครสอบแต่ต้นปี เนื่องจากมีกรณีที่ไม่สอบไล่ตกเป็นจำนวนมาก และได้ยื่นคำร้องขอรับการผ่อนผัน และเรื่องนี้ก็ได้ปฏิบัติไปเรียบร้อยแล้ว จึงถือเอาเกณฑ์เวลาเรียนเพียงร้อยละ ๖๐ ให้มีสิทธิ์สอบ แม้กระนั้นก็ตามก็ยังมีนิสิตบางรูปที่มีเวลาเรียนไม่พอที่จะเข้าสอบ ซึ่งเกล้าฯ ได้สั่งให้คัดสิทธิ์ไปแล้ว ตามที่ผู้ช่วยผู้กำกับฯ เสนอมา คือ พระมหาบุญ จิตมโม สาเหตุที่นิสิตรูปนี้ไม่มีสิทธิ์สอบ ก็เนื่องจากเจ้าตัวป่วยเป็นโรคเส้นประสาท ขณะนี้ทำการพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาล ซึ่งได้ยื่นใบลาป่วยตามระเบียบแล้ว แต่วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๐๑ ซึ่งไม่มีสิทธิ์สอบในปีนี้ ส่วน พระมหาประพันธ์ ภัททสารี พระมหาสุจิต ธรรมสุโก และ พระมหาสุจิต สุจิตโต นิสิตทั้งสามรูปนี้มีเวลาเรียนเพียง ๒๔, ๓๔, และ ๑๔ เวลาตามลำดับ ในเวลาเรียนที่

มหาวิทยาลัยในอดีต

๒๓๓

ทางมหาวิทยาลัยเปิด ๒๐๔ เวลา เมื่อเทียบเปอร์เซ็นต์แล้ว จะมีเวลาเรียนเพียงร้อยละ ๑๓, ๑๖, และ ๘ ตามลำดับ กล่าวฯ ได้ตรวจสอบคุณหลักฐานแล้ว ปรากฏว่านิสิตทั้ง ๓ รูปนี้ ขาดเรียนอยู่เสมอ ทางมหาวิทยาลัย ได้มีหนังสือแจ้งให้ทราบ แต่ก็ไม่ได้รับผล แสดงว่า เจ้าตัวจงใจที่จะขาดเรียนโดยมิเจตนา ประกอบกับเป็นนิสิตชั้นผู้ใหญ่ ไม่แสดงความเอื้อเฟื้อที่จะปฏิบัติตนให้เป็นเยี่ยงอย่างที่ดีแก่นักเรียนชั้นผู้น้อย กล่าวฯ จึงได้มีคำสั่งให้คัดชื่อออกจากมหาวิทยาลัย และได้รับการท้วงติงคงกราบเรียนข้างต้น และละเมิดระเบียบของมหาวิทยาลัย ซึ่งได้ตราขึ้นไว้ตามมติของคณะบริหาร ในการประชุมครั้งที่ ๙/๒๔๙๙ ลงวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๔๙๙ ข้อ ๖ (ค)

ฉะนั้น กล่าวฯ จึงอาศัยอำนาจตามระเบียบดังกล่าวและตามความในข้อ ๑๗ และ ๑๙ แห่งระเบียบของมหาวิทยาลัยสงครณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๙๐ สั่งให้คัดชื่อนิสิตทั้ง ๓ รูป ออกจากมหาวิทยาลัย

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบ”

หลังจากนั้น ก็ได้มีบันทึกของสังการเลขาธิการ ถึงประธานคณะกรรมการนิสิต ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๐๒ ความว่า

“ตามบันทึกที่ ๒๗/๒๕๐๒ ลง ๓ มี.ค. ๒๕๐๒ ความว่า จะได้แจ้งมติที่ประชุมคณะกรรมการคณะพุทธศาสตร์มาเพื่อทราบในโอกาสอันสมควรนั้น

บัดนี้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณสภานายก ได้พิจารณาเรื่องนี้แล้ว มีบัญชาให้ยื่นตามคำสั่ง ที่ ๑๓/๒๕๐๒ ลง ๒๓ ก.พ. ๒๕๐๒ และให้ท่านถอนเรื่องคืน

ฉะนั้น จึงยื่นเข้ามาเพื่อทราบ และให้ท่านยื่นคำร้องขอถอนเรื่องคืนภายในเดือนมีนาคมศกนี้”

ในวันเดียวกันนั้น พระมหาพร้อม โกวิท ก็ได้ลงนามว่า “ได้รับเรื่องไปแล้ว”

๒๓/๔

มหาจุฬารูปในอดีต

ต่อมาวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๐๒ สังกการเลขาธิการได้มีบันทึกถึงอธิการบดีมหาวิทยาลัย ดังนี้

“ขอประทานกราบเรียนเสนอพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอธิการบดี”

อนุสนธิหนังสือร้องเรียนของคณะกรรมการนิสิตคัดค้านคำสั่งที่ ๑๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ เรื่องให้คัดค้านนิสิตออกจากมหาวิทยาลัยลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเกล้าฯ ได้ประทานเสนอขอรับคำสั่ง และพระเดชพระคุณ ได้มีบันทึกสั่งลงวันที่ ๓ มี.ค. ๒๕๐๒ให้นำรายงานดังกล่าวแจ้งให้ที่ประชุมคณะกรรมการคณะพุทธศาสตร์ทราบ พร้อมด้วยการพิจารณาคำร้องของประธานกรรมการนิสิตที่ส่งมาถึงพระเดชพระคุณ ฉบับลงวันที่ ๑ มี.ค. ๒๕๐๒ และฉบับที่ ๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑ มี.ค. ๒๕๐๒ ถึงเลขาธิการ ม.จ.ร. พิจารณาพร้อมกันในที่ประชุมของคณะกรรมการความละเอียดแจ้งแล้วนั้น

เรื่องนี้ ในระหว่างที่พระเดชพระคุณเดินทางไปราชการพักที่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณเสนาบดีกษัตริย์เรื่องนี้ เกล้าฯ ได้นำรายงานเสนอตามบัญชาแล้ว ให้รับพิจารณาพิจารณาคำร้องของคณะกรรมการนิสิตดังกล่าวข้างต้น และให้ยื่นตามคำสั่งเดิม และให้ประธานคณะกรรมการนิสิตยื่นเรื่องราวขอถอนคำร้องคืน ซึ่งเกล้าฯ ได้แจ้งบัญชาของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณเสนาบดีกษัตริย์ ให้คณะกรรมการนิสิตทราบตามบันทึกที่ ๔๐/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๐๒ แล้ว กับแจ้งให้ถอนคำร้องคืนภายในเดือนมีนาคม และบัดนี้คณะกรรมการนิสิต ยังมีได้ถอนคำร้องคืน

ทั้งนี้ จะควรประการใดขอประทานกราบเรียนเพื่อทราบ”

นับว่าเป็นเรื่องที่น่าตั้งข้อสังเกตก็คือ บันทึกของสังการเลขาธิการลงวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๐๒ กราบเรียนอธิการบดี ว่า จนถึงวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๐๒ แล้ว คณะกรรมการนิสิตก็ยังมีได้ถอนคำร้องคืน แต่ในบันทึกสังการ

มหาจุฬารูปในคดี

๒๙/๕

เลขาธิการ ฉบับลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๐๒ พระมหาพรหม โกวิท รองประธานคณะกรรมการนิสิต ได้ลงนามรับเรื่องไปแล้ว คุณก็จะขัดกันเองอยู่ ไม่ทราบว่า พระมหาพรหม โกวิท ได้มา “เอนเซ็นชื่อ” ขอลอนเรื่องไป “ย้อนหลัง” หรือเปล่า? ในกรณีนี้ไม่ทราบว่าใคร “เมาหมัด” บ้างหรือเปล่า?

นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง ก็คือ ในด้านการบริหาร ไม่ว่าจะเป็นในวงการสงฆ์หรือวงการคฤหัสถ์ มักจะมีลักษณะร่วมกันอยู่ประการหนึ่ง ก็คือ หา “ผู้ใหญ่” ที่จะเป็นผู้รับผิดชอบจริง ๆ ยากมาก ถ้าอะไรไม่ดี หรือผิดพลาดก็มักจะ “โยน” ไปให้ผู้ย่อยหมด แต่ถ้าเป็นความดี ความชอบละก็ มักจะ “รับ” เอาเองหมดเช่นกัน บางครั้งก็มักทำให้ผู้บริหารงานซึ่งเป็น “เด็ก” ขาดที่พึ่ง หมดยกกำลังใจ และท้อแท้ใจ ไม่อยากทำอะไร เพราะเขาคิดว่า “เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้อร่อย แต่ต้องเอากระดูกมา แขนวคอก” ในกรณีนี้ก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่ต้องรับภาระหนัก ก็คือ “สังการเลขาธิการ” เพียงผู้เดียว นี่ยิ่งดีที่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณเสนาบดี (พระพิมลธรรม อาจ อาสภเถระ) ท่านได้ตัดบทเสียก่อนโดยมีบัญชาให้อินตามคำสั่งที่ ๑๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๓ ก.พ. ๒๕๐๒ และให้คณะกรรมการนิสิตถอนคำร้องคืน ในฐานะที่พระเดชพระคุณเป็นที่เคารพของทุกฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายคณะบริหารและคณะนิสิต เมื่อพระเดชพระคุณท่านได้ “ตัดสินใจ” มาอย่างนี้แล้ว ก็ทำให้เรื่องนี้ระงับลงได้ แต่หาได้สงบระงับแบบ “สมุจเฉทปหาน” ไม่ หากเป็นเพียง “ตัทธคปหาน” หรือแบบ “ฉินวัตถการกัณย” คือ เหมือนเอาหญ้า เอาฟางกลบไว้ชั่วคราวเท่านั้น

ต่อมา พระมหาบุญ จิตมโม ได้มีจดหมายลงวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๐๒ ถึงสังการเลขาธิการ มหาจุฬาฯ แจ้งว่า

“ผมได้อ่านประกาศของมหาจุฬาฯ ฉบับหนึ่ง แต่เข้าใจว่าเป็นประกาศของสังการเลขาธิการเอง เพราะถ้าเป็นประกาศของมหาจุฬาฯ

คงจะไม่ทำไปเช่นนั้น ซึ่งเป็นการประกาศความบกพร่องออกมาชัด ๆ ความเป็นจริง! ผมพ้นจากความเป็นนิสิตแล้ว เพราะเรียนจบหลักสูตรและพ้นจากความเป็นประธานนิสิต ตามระเบียบของคณะกรรมการนิสิต ปี ๒๕๐๒ ไปด้วย โดยบัญชาของพระเดชพระคุณองค์สภานายก ในคราวประชุม คณะนิสิตพุทธศาสตร์ ว่า“....ส่วนนิสิตพุทธศาสตร์ปี ๔ ซึ่งมี ๔ รูป นั้นให้ถือว่า ‘ได้อนุปรินญาไป’ แต่เหตุอันเนื่องจากการเลขาฯ จึงประกาศไปเช่นนั้น ทั้ง ๆ ที่หลักฐานในการประชุมยังมีอยู่พร้อมมูล จะให้ถือปฏิบัติอย่างไร?

อนึ่ง การป่วยของผม ก็ได้ลาเลย ถ้าลาก็คงไม่ลาในความเป็นนิสิต ดังนั้น ผมจึงขอแจ้งมาเพื่อให้ถึงการเลขาฯ รับทราบตามนี้ด้วย เพื่อจะได้เข้าใจผิดต่อไป”

ในจดหมายฉบับนี้ ได้มีพระอาจารย์เคน ขนฺติธมฺโม วัดวรจรยาวาส ยานนาวา พระนคร ลงนามกำกับมาในฐานะ “ผู้ปกครอง” อีกด้วย

เมื่อถึงการเลขาธิการได้รับจดหมายจาก พระมหาบุญ จิตธมฺโม แล้ว ก็ได้มีบันทึกลงวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๐๒ กราบเรียนอธิการบดี ว่า

“เนื่องจากในการสอบประจำปีการศึกษา ๒๕๐๑ มีนิสิตนักเรียนบางรูปมีเวลาเรียนไม่พอที่จะเข้าสอบ ซึ่งเกล้าฯ ได้ดำเนินการไปแล้วในจำนวนดังกล่าว ปรากฏว่า พระมหาบุญ จิตธมฺโม นิสิตคณะพุทธศาสตร์ปี ๔ ไม่มีเวลาเรียนตลอดปีการศึกษา ๒๕๐๑ เนื่องจากเจ้าตัวขอลาป่วย และเพื่อพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาล ตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๐๑ เป็นต้นมา และเกล้าฯ ได้มีคำสั่งที่ ๑๔/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ อนุญาตให้ลาป่วย ส่วนสิทธิในการเข้าสอบประจำปี ๒๕๐๒ ให้ตัดสิทธิ กับเมื่อเจ้าตัวหายป่วยแล้วขอให้มารายงานตัวให้ผู้กำกับคณะพุทธศาสตร์ โดยทางมหาวิทยาลัยส่งคำสั่งดังกล่าวให้ผู้ปกครองของเธอรับ ต่อมาพระมหาบุญฯ ได้มี

มหาจุฬาวาในอดีต

๒๔๗

จดหมายลงวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๐๒ ว่า เจ้าตัวได้อ่านประกาศดังกล่าวแล้ว เข้าใจว่าเป็นคำสั่งของเลขาธิการเอง หาใช่คำสั่งของมหาจุฬาวา ไม่ ซึ่งบังถึงความบกพร่องอย่างชัด ๆ ความจริงเจ้าตัวเชื่อว่าได้พ้นจากความเป็นนิสิตแล้ว และสอบไล่ได้อ่อนปริญญาไปแล้วตามบัญชาของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณเสนาบดี แต่เหตุไฉนเลขาธิการจึงประกาศไปเช่นนั้น ทั้ง ๆ ที่หลักฐานในการประชุมยังมีอยู่พร้อมมูล จะให้ถือปฏิบัติกันอย่างไร และการป่วยของเธอก็มิได้ลา ถ้าลาก็คงไม่ลาในความเป็นนิสิต ความละเอียดหลายประการปรากฏในจดหมายซึ่งแนบมาพร้อมนี้แล้ว

เรื่องนี้ เกดว่า ขอเรียนว่า อาจจะเป็นความเข้าใจผิดของพระมหาบุญ ๆ ก็ได้ โดยเข้าใจว่า เจ้าตัวสอบไล่ได้แล้วตามบัญชาของเสนาบดี ในข้อความที่ว่า “สำหรับนิสิตปีที่ ๔ ผู้ที่สอบตกแต่มีสิทธิสอบแก้ตัว ให้ถือเป็นสอบได้อ่อน พร.บ.” ความจริง พระมหาบุญ ๆ ไม่ได้อยู่ในความหมายในข้อนี้ เนื่องจากเจ้าตัว สอบตกและไม่มีสิทธิสอบแก้ตัว จึงตกซ้ำชั้น (สำเนาได้รายงานการประชุมได้แนบมาพร้อมนี้ด้วยแล้ว) หากกรณีนี้จะทิ้งไว้โดยไม่แจ้งให้เจ้าตัวทราบ ก็จะเป็นผลเสียหายแก่เจ้าตัวโดยเฉพาะ ความเข้าใจที่ผิดเช่นนี้ ไม่อาจช่วยอะไรได้ เมื่อถึงโอกาสจะนำปริญญาบัตรไปใช้เป็นประโยชน์ ถ้าจะพิจารณาตามจดหมายของเธอแล้ว ก็น่าจะวินิจฉัยได้ว่า เธอขาดการระต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เสียเลยทีเดียว และเหตุการณ์ในทำนองนี้ พอมีทางที่จะทำให้เธอเข้าใจถูกเสียได้ก่อนที่จะกาลจะสายเกินไป โดยแจ้งไปยังผู้ปกครองของเธอทราบ และเมื่อเจ้าตัวหายเป็นปกติแล้ว ประสงค์จะศึกษาต่อไปอีก ก็ให้ไปรายงานตัวภายในวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๒ หากไม่ประสงค์จะศึกษา ก็ให้อื่นไปลาออกเสียตามระเบียบ

ทั้งนี้ จะควรประการใดขอประทานกราบเรียนเพื่อพิจารณาสั่งการ”

จากจดหมายของ พระมหาบุญ จิตธมฺโม และบันทึกของสังการเลขา-

๒๕๕

มหาจุฬาราชมนตรี

วิชาการ มหาจุฬาราชมนตรี เลยไม่ทราบว่าเป็นผู้ที่เข้าใจผิด เพราะต่างฝ่ายต่างก็ว่าอีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจผิด เรื่องนี้ก็ต้องหาหลักฐานมาประกอบการพิจารณา นั่นคือ “สำเนารายงานการประชุม” ที่สั่งการเลขาธิการ มหาจุฬาราชมนตรี ได้อย่างถึง

ใน “บันทึก” ของสั่งการเลขาธิการ มีใจความตอนหนึ่งที่ “กำกวม” คือ ข้อความที่ว่า “ถ้าพิจารณาตามจดหมายของเธอแล้ว ก็น่าจะวินิจฉัยได้ว่าเธอขาดการระงับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เลขที่เดียว” ตรงนี้น่าจะตกถ้อยคำที่สำคัญยิ่งไป ซึ่งทำให้ผู้อ่านอาจเข้าใจผิดได้ว่า พระมหากษัตริย์ “ขาดการระงับ” ความจริงน่าจะเป็น “เธอไม่ได้ขาดการระงับ.....เสียเลยทีเดียว” ทั้งนี้เพราะข้อความตอนท้าย สั่งการเลขาธิการได้แสดงออกซึ่ง “เมตตาธรรม” ต่อพระมหากษัตริย์ ว่าจะอย่างชัดเจนว่า “และเหตุการณ์ในทำนองนี้ พอมิทางที่จะทำให้เธอเข้าใจถูกเสียได้ก่อนที่จะสายเกินไป” การเขียนถ้อยคำถ้าหากไปตกคำสำคัญเข้า อาจทำให้ตีความไปในแง่ตรงกันข้ามก็ได้ เช่นเดียวกับถ้าจำเลยเขียนบันทึกก็จะแจ้งว่า “ตนมิได้มาเขาจริง ๆ” หากตกคำสำคัญที่สุดคือ “มิ” ไป ก็จะอ่านได้ความเป็นว่า “ตนได้มาเขาจริง ๆ” อย่างนี้ต้องเข้าตะรางแน่ ๆ เพราะฉะนั้น เวลาจะเขียนจะพูดอะไร กรุณานึกถึงวิชา “ตรรกศาสตร์” ไว้บ้าง.

มหาวิทยาลัยในอดีต

๒๕๕

(สำเนา)

บันทึกการประชุม

ณ ห้องที่ปรึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๕ กันยายน ๒๕๐๒

รายนามผู้เข้าประชุม	ตำแหน่ง
๑. พระทักษิณวรนายก	อธิการบดี เป็นประธาน
๒. พระกวีวรรณ	เลขาธิการ
๓. พระมหามนัส	ผู้กำกับพุทธศาสตร์
๔. พระมหาสำเร็จ	ผู้กำกับเตรียม
๕. พระมหาโศคา	ผู้กำกับอบรม
๖. พระมหานคร	ผู้กำกับมัธยม
๗. พระมหาภาณุ	นายทะเบียน
๘. พระมหาสุศักดิ์	ผู้ช่วยเตรียม
๙. พระมหาชำนาญ	ผู้ช่วยมัธยม
๑๐. พระมหาสุริย์	ผู้ช่วยอบรม
๑๑. พระมหาบุญถิ์	ผู้ช่วยนายทะเบียน
๑๒. พระมหาสุรินทร์	อาจารย์

เปิดประชุมเวลา ๑๘.๑๐ น.

เมื่อที่ประชุมพร้อมแล้ว อธิการบดีแจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า การที่
นิมนต์มาประชุมวันนี้ ก็เพื่อให้ได้แจ้งให้คณะบริหารทราบ ถึงผลการตัด
สินข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างคณะบริหารและนิสิต ซึ่งต่างฝ่ายก็ได้มอบ

๓๐๐

มหาวิทยาลัยในอดีต

อำนาจให้การวินิจฉัยให้องค์สภานายกเป็นผู้ชี้ขาด

แล้วท่านอธิการบดี ได้อ่านคำประกาศขององค์สภานายกให้ที่ประชุมรับทราบ โดยสรุปผลที่ประกาศว่าดังนี้

๑. ให้นิสิตที่สอบตกแต่มีสิทธิ์สอบแก้ตัวได้ และให้เรียนต่อในชั้นต่อไป โดยไม่ต้องสอบใหม่

๒. นิสิตที่สอบตกซึ่งไม่มีสิทธิ์สอบแก้ตัว ให้ถือเป็นสอบตกโดยชอบ และให้เรียนซ้ำชั้นอีก

๓. สำหรับนิสิตปีที่ ๔ ผู้ที่สอบตกมีสิทธิแก้ตัว ให้ถือเป็นสอบได้อัน พ.ร.บ.

๔. เรื่อง พระมหาบุญมา ฐิตปัญโญ นิสิตปีที่ ๔ ที่สอบแก้ตัวได้ ซึ่งประกาศไปแล้ว และเรื่องที่คณะนิสิตได้ประกาศลงโทษนั้น ให้เป็นโมฆะ

ปิดประชุมเวลา ๑๘.๓๐ น.

จากสำเนาบันทึกการประชุมคณะกรรมการมหาวิทยาลัย ฉบับนี้ ก็เป็นอันตัดสินใจได้ว่า ข้ออ้างของสังการเลขาธิการเป็นฝ่ายถูก ก็เป็นอันว่าเรื่องนี้ก็จบเกมกันไป

คงเป็นเพราะคณะกรรมการนิสิตได้มีปฏิกริยาต่อคณะกรรมการดังกล่าวแล้วนี่เอง เลยเป็นเหตุทำให้นิสิตนักเรียนอื่น ๆ ก็ชักจะเจริญรอยตาม แต่ความคิดความเห็นบางอย่างก็ควรแก่การรับฟัง ถ้าหากผู้ที่จะเสนอความเห็นนั้นทำด้วยเจตนาดี และใช้ภาษาที่สุภาพชนเขาใช้กัน เพราะความจริงนิสิตนักเรียนทั้งหลายนั้นอยู่ในขั้นที่เหนือกว่าสุภาพชนมากนัก แต่บางทีภาษาที่ใช้ แทนที่จะเป็นภาษาพระ หรือภาษาที่สุภาพชนเขาใช้กัน กลับกลายเป็นภาษายิ่งกว่าชาวบ้านทั่วไปเขาใช้กัน อาจนับเนื่องอยู่ใน

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๐๑

ประเภทภาษา “พุทธ” ด้วยซ้ำไป ดังที่มีจดหมายลงวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เรื่องการปิดภาคเรียนและเปิดภาคเรียน ของผู้ใช้นามว่า “นักเรียน อบรมปีที่ ๒” ที่มีไปถึงคณะกรรมการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ความว่า

“บัดนี้การเล่าเรียนของเราเพิ่งจะเริ่มเร็ว ๆ นี้แล้ว ผมขอให้คณะฯ ได้พิจารณาเรื่องการปิดภาคเรียนของเราเสียแต่เนิ่น ๆ คือ การปิดภาคเรียนของเราตอนก่อนเข้าพรรษา ควรจะร่นเอาไว้วันหนึ่งถึงแปดวันภายในพรรษา มาเป็น ๙ วัน ถึงวันเพ็ญ ๑๕ วัน ก่อนเข้าพรรษา คือ มีเหตุผลอยู่ว่า ก่อนเข้าพรรษา นักเรียนองค์ใดจะไปทำวัตรอาจารย์ต่างจังหวัด ก็จะได้ไปเสียแต่ภายนอกพรรษา ปิดภายในพรรษา ปิดเอาไว้หาทำอะไร ไม่เห็นมีประโยชน์อะไรเกิดขึ้นเลย (เฉพาะก่อนเข้าพรรษา) ส่วนการปิดภาคออกพรรษานั้น ก็ควรจะให้มันเมื่อออกพรรษาแล้ว เพื่อจะได้ไปทำบุญทอดกฐินกันบ้าง ควรจะปิดประมาณสัก ๗ วันเป็นอย่างต่ำ ส่วนการปิดวันอื่นนอกนั้น ผมนักเรียนอบรม ๒ เห็นสมควรแล้ว แต่ขัดใจอยู่สองวันเท่านั้น ช่วยกันพิจารณาเสียทีเถิดครับ เพื่อบรรณานุกรมของเราจะได้มีราศีเหมือนเขาบ้าง

การปิดวันพระและวันอาทิตย์ที่จะทำการดำเนินต่อไปปีการศึกษา ๒๕๐๒ นี้ สมควรแล้วครับ ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คณะบริหารทุกท่านคงช่วยกันพิจารณาแก้ไขเรื่องที่ผมเสนอมาเป็นแน่”

จดหมายฉบับนี้ ผู้เขียนก็คงมีความปรารถนาดี และเป็นข้อเสนอแนะที่ดี เพราะถ้ามหาวิทยาลัยหยุดก่อนเข้าพรรษาสัก ๗ วัน นิสิตนักเรียนซึ่งส่วนมากมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด จะได้ไปทำวัตรอุปัชฌาย์อาจารย์บ้าง ข้าพเจ้าก็เคยมีความคิดเห็นเช่นนี้มาก่อนเช่นกัน อาจมีผู้ตั้งปัญหาถามว่า ก็เมื่อเคยมีความคิดเห็นเช่นนี้มาก่อนแล้ว เมื่อมาเป็นผู้บริหารเองแล้วทำไมไม่เปลี่ยนแปลงแก้ไขเสียเล่า? เรื่องนี้เราจะต้องศึกษาถึง “ภูมิหลัง”

ของเรื่องเหล่านี้ด้วย

ข้อที่นิสิตนักเรียนจะต้องรำลึกอยู่เสมอว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อเปิดเรียนในครั้งแรกนั้น เราอาศัยศึกษา “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็นที่ศึกษาเล่าเรียน ทางสำนักวัดมหาธาตุ เราได้มอบอาคารเรียนที่ดีที่สุดในของเขาให้เป็นตึกเรียนของมหาจุฬาฯ ด้วยความเต็มใจ นับว่าเป็นความเสียสละอย่างยิ่ง ปฐมสถานนายก ก็คือ อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ เลขานุการสมัยแรกคือ ท่านเจ้าคุณพระวิเชียรโมลี (อาจารย์วิเชียร ป.ธ. ๙) ก็เป็นพระวัดมหาธาตุในสมัยนั้น เราจึงยึดถือตามแบบประเพณีที่วัดมหาธาตุประพฤติปฏิบัติกันอยู่ เช่น วันหยุดเรียนในการเข้าพรรษาออกพรรษา เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการถนอมหัวใจผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราถือเป็น “ปูชนียบุคคล” ของเรา โดยเฉพาะองค์ปฐมสถานนายก เมื่อเราได้ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างนี้ตั้งแต่ต้น เราก็ยึดถือปฏิบัติกันต่อไป เรื่องอย่างนี้ไม่ถือว่าเป็นเรื่อง “คอขาดบาดตาย” เมื่อกาลเวลาผ่านไป เราก็อาจปรับปรุงแก้ไขใหม่ได้ ไม่ใช่ว่าแต่ก่อนเคยปฏิบัติอย่างใดแล้วจะต้องปฏิบัติอย่างนั้นตลอดไป เราต้องเอาหลักคำสอนใน “กาลามสูตร” มาปรับใช้ ดังในข้อหนึ่งที่ว่า “มา ปรมปราย” ซึ่งแปลว่า “อย่าได้ปลงใจเชื่อเพราะเขาปฏิบัติกันมาเป็นปรมปรายประเพณี” แต่เรื่องการปิดเรียนก่อนวันเข้าพรรษาหรือหลังวันเข้าพรรษานี้ ก็รู้สึกว่าได้เป็นปัญหาสำคัญอะไร แต่บางคนก็ “อยากดัง” ก็หาเรื่องเสนอกับเขาบ้างเท่านั้น แต่ที่สำคัญก็คือสำนวนในจดหมายนี้ ถ้าหากไม่ได้บอกว่าเป็น “นักเรียนอบรมปีที่ ๒” แล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าผู้เขียนต้องไม่ใช่พระเณรซึ่งเป็นนักเรียนมหาจุฬาลงกรณฯ อย่างแน่นอน และนอกจากจะไม่ถือว่าเป็นพระเป็นเณรแล้ว ก็ยังรู้สึกว่าเป็นคนหัดสัทธิยังไม่ได้รับการศึกษาอบรมมาจากสำนักที่ดีอีกด้วย แต่เมื่อท่านลงนามว่าเป็น “นักเรียนอบรมปีที่ ๒” ก็ต้อง “ปลงใจเชื่อ” ว่าถ้าไม่เป็นพระก็เป็นเณร แต่ก็คงเป็นพระหรือเป็นเณรที่ไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากอุปัชฌาย์อาจารย์นัก หรือมีฉะนั้น ก็เป็นพระหรือเณรที่จัดอยู่ใน

ประเภทที่ “หัวดี” ว่ายากสอนยาก แม้จะมาศึกษาอยู่ในมหาจุฬารามวาสี ๑ ปีแล้ว ก็ยังไม่ดีขึ้น เพราะถ้าเป็นพระเถระที่ได้รับการอบรมมาดีแล้ว คงจะไม่ใช้คำว่า “ปิดภายในพรรษา ปิดเอาไปหาทำอะไร” ในภาษาเขียน และโดยเฉพาะจะจดหมายที่มีถึงคณะบริหารมหาจุฬารามวาสี อย่างแน่นอน ความคิดความอ่านอะไรก็ดียิ่ง แต่คำเหลวๆ คำเคี้ยวก็เลยทำให้ความปรารถนาดีต้องหมดค่าไป อย่างไร ๆ ละก็ ขอให้ “สมณสัญญา” ไว้บ้างก็แล้วกัน เรามีคำพึงเพียรอยู่ว่า “สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล” คำว่า “สำเนียง” ในที่นี้รวมถึง “สำนวน” ในภาษาเขียนด้วย

“วิกฤตการณ์ในมหาจุฬารามวาสี” ยังจะมีต่อไปอีก โปรดติดตามอ่านในตอนต่อไป.

ตอนที่ ๒๙

วิกฤติการณ์ในมหาจุฬา ฯ (ต่อ)

ความเป็นไปในมหาจุฬา ฯ ในช่วงเวลาระหว่างเดือนมีนาคมถึงเมษายน ๒๕๐๒ นี้ แม้ว่าจะยังไม่มียะโรรุนแรงมากนัก แต่ก็นับว่าคุกรุ่นอยู่เรื่อย ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดในมหาจุฬา ฯ ก็จะผิดติดต่อกันเป็นระยะ ๆ คล้ายลูกกระเบิดเวลาทีรอจังหวะที่จะระเบิดออกมาในวันใดวันหนึ่ง ความไม่พึงพอใจที่นิสิตนักเรียนมีต่อคณะบริหารคณะธรรมมาภิบาลยิ่งขึ้นทุกที จนกระทั่งถึงปลายเดือนพฤษภาคม ๒๕๐๒ จึงได้เกิดมีใบปลิว “เถื่อน” ฉบับหนึ่งออกมาโดยพิมพ์อัครสาเนาในใบปลิวนั้นบอกว่า พิมพ์ถึง ๕๐,๐๐๐ ฉบับ และแจกฟรี แต่ความจริงจะพิมพ์จำนวนเท่าใด ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ ใช้ชื่อหัวเรื่องว่า “ปีศาจผู้หัวโหดกำลังสูบเลือดเนื้อ มจร. อย่างหนัสดัน” ในใบปลิวฉบับนั้นใช้ข้อ

มหาจุฬารูปในอดีต

๓๐๕

ความรุนแรงและหยาบคายมาก ไม่สมควรนำมาเปิดเผยในที่นี้ ผู้ที่ถูกโจมตีอย่างหนักหน่วงมีอยู่ ๓ ท่านด้วยกัน คือ พระสุนทร จันทบุปผา เลขาธิการแผนกจัดหาแบบเรียน ซึ่งเป็นคนสนิทของ พระมหามนัส จิตตทโม สังการเลขาธิการ ๑ พระมหามนัส จิตตทโม ๑ และพระมหานคร เขมปาสิ ผู้กำกับแผนกบาลีมัธยม (ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาจุฬาฯ) ๑ ทั้งนี้ก็คงเป็นเพราะว่าพระมหามนัสและพระมหานคร เคยไปเรียนอยู่ที่อินเดียด้วยกัน ถือว่าเป็นพวกเดียวกัน สาเหตุที่ทำให้เกิดโปปสิวนี้ ก็คงเนื่องมาจากกรณีที่ได้มีนิสิต นักเรียน ออกดั่งที่ได้กล่าวแล้วนั่นเอง ทั้งนี้เพราะมีข้อความตอนหนึ่งในโปปสิวนั้นระบุไว้ชัดเจนว่า

“๔. หาเหตุไล่นักเรียน นิสิต ออกโดยไม่เป็นธรรม คนที่มันเกลียดก็ถูกไล่นักเรียนที่ชอบไม่ไล่นักเรียนที่เขาลาออกแล้วกลับไล่นักเรียนที่ถูกหาว่าทุจริต ยังไม่ได้สืบสวนถึงข้อเท็จจริงกลับไล่ออกไปเลย แล้วถือว่าการใช้อำนาจแบบนี้ เป็นงานชิ้นโบว์แดงของมันเอง ซึ่งเป็นวิธีการของคอมมิวนิสต์ เจ้านายที่มันนับถือและบูชาเป็นพระเจ้า มันพยายามบั่นทอนบ่อนทำลายกำลังของพวกเรา เพื่อเปิดโอกาสให้เจ้านายของมันเข้ามากลืนพวกเรามากต่อหนึ่ง ตามปรัชญาของเครมลิน คือคุ้เกิด เสถียรภาพและความก้าวหน้าของ ม.จ.ร. อยู่ที่มีความสามัคคีของมวลนิสิตนักเรียน ถ้าปล่อยให้ศิษย์เอกของเมาเซดง ลอยหายอยู่ จะมิมีภัยกันหรือ ?”

นอกจากนั้น ยังมีข้อความที่หยาบคายอีกมาก อย่างไรก็ตามก็ดี โปปสิวเดือน ฉบับนี้นับว่าเป็น “การชกนั้เข้าลึก ชกศึกเข้าบ้าน” อย่างยิ่ง ในสมัยนั้นวิธีการโจมตีฝ่ายตรงข้ามที่ได้ผลที่สุด ก็คือ หาว่าเป็น “คอมมิวนิสต์” ข้าพเจ้าซึ่งเคยไปช่วยเขา “ต่อต้านคอมมิวนิสต์” ฟืนครนายกแท้ๆ ยังถูกเพ่งเล็งว่าเป็น “คอมมิวนิสต์” ไปด้วย เพียงเพราะไปถามปัญหาเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ที่เขาจะยื่นคำขอให้ถาม แล้ววิทยากรผู้บรรยายตอบไม่ได้เท่านั้นเอง

การที่ “ใบปลิวเลื่อน” ฉบับนี้ระบุว่าเจ้าหน้าที่ระดับบริหารมหาจุฬาวา คือ พระมหามณีส พระมหานคร เป็นคอมมิวนิสต์ เพื่อหวังจะทำลายบุคคลที่ตนไม่พึงปรารถนานั้น นับว่าเป็นการทำลายมหาจุฬาวา โดยตรงไม่ว่า “มันผู้นั้น” ที่ทำใบปลิวจะมีเจตนาหรือไม่ก็ตาม ซึ่งท่านทั้งหลายก็ทราบดีแล้วว่า ต่อมา มหาจุฬาวา ได้ถูกเพ่งเล็ง จากหลาย ๆ ฝ่ายว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เจ้าหน้าที่และนิสิตนักเรียนทุกรูปเลยพลอยตกอยู่ในข่ายสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์ไปด้วย และในที่สุด แม้แต่องค์สภานายกของมหาจุฬาวา ก็ถูกนิมนต์ไปไว้ที่ “สันติปาราม” ถูกถอดยศมณศักดิ์ ถูกบังคับให้สึก ในข้อหาว่าเป็น “คอมมิวนิสต์” และต้องจำพรรษาอยู่ที่ “สันติปาราม” เป็นเวลาหลายปี ข้าพเจ้าคิดว่าส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจาก “ใบปลิวเลื่อน” ฉบับนี้ด้วย เพราะ “ใบปลิว” นี้ต้องเป็นฝีมือของนิสิตนักเรียนมหาจุฬาวา ซึ่งเป็นพระภิกษุตามเถรนั่นเอง เพราะผู้ทำใบปลิวได้ลงท้ายไว้ว่า “เลือด ม.จร. ๑๐๐ %” คนประเภทนี้ไม่น่าจะใช้นามว่า “เลือด ม.จร. ๑๐๐ %” เพราะแสดงให้เห็นถึงความโหดเหี้ยมบาปบุญญา ความคิดค้น ไม่น่าที่ถูกหลานมหาจุฬาวา จะถือเอาเป็นแบบอย่าง “ใบปลิว” ฉบับนี้เมื่อเป็น “ฝีมือ” ของพระ ก็ย่อมมีน้ำหนักพอเชื่อถือได้ เพราะต้องเป็นพระ “วงใน” ซึ่งรู้ต้นลึกหนาบางดีกว่าพระเถรหรือบุคคลภายนอก ข้าพเจ้าคิดว่า “มันผู้นั้น” ที่ทำใบปลิวฉบับนี้ออกมา นับว่า “มันผู้นั้น” เป็นผู้ “บ่อนทำลาย” มหาจุฬาวา อย่างยิ่งยวดกลายเป็น “ฐาน” ให้บุคคลที่เขาไม่ปรารถนาดีต่อมหาจุฬาวา ไม่หวังความเจริญรุ่งเรืองของมหาจุฬาวา ของมหาิกายโดยรวมเหยียบย่ำและถลุงมหาจุฬาวา ในระยะเวลาต่อมาเสียจนแทบจะทรงตัวอยู่ไม่ได้ แต่คงด้วยเดชพระบารมีของพระปิยมหาราช พระผู้ทรงสถาปนามหาจุฬาวา โดยแท้ จึงทำให้มหาจุฬาวา สามารถฝ่ามรสุมคลื่นลมหรือตีเปรสชันลูกใหญ่มาได้ในที่สุด เพราะในที่สุด พระเถระผู้ใหญ่ขนาดสภานายก ซึ่งเป็นที่เคารพรักของพวกเราและอาจจะของ “มันผู้นั้น” ด้วย ก็พลอยต้องถูกเกาะกุมตัว เหมือนผู้ร้าย

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๓๐๗

ใจจนกระทั่งไปกับเขาด้วย “มันผู้นั้น” จะสำนึกบ้างหรือไม่หนอว่า อันความโหดเขลาเบาปัญญา “ของมัน” นั้น ต้องทำให้มหาจุฬาฯ ซึ่ง “มัน” บอกว่ารักเหลือเกิน เกือบจะต้องพังพินาศไปเพราะความ “บ้องตื้น” ของมันโดยแท้ นี่คืมหาจุฬาฯ มิใช่สถาบันที่ “กระจอก” อันใครจะทำลายลงได้ง่าย และพระเดชพระคุณองค์สภานายกของท่านก็มี “บารมี” มาก มีความสุขุม คัมภีรภาพ มีความอดทน มีความบริสุทธิ์ใจมากพอที่จะทำให้ศาลต้องตัดสินให้ท่านได้พ้นมลทินในที่สุด แต่มหาจุฬาฯ ของเราก็คงต้องตกอยู่ในความชบเซาแทบจะเงยหัวไม่ขึ้นอยู่หลายปี ก็เพราะมหาจุฬาฯ ได้หยั่งรากลึกในโลกจนยากที่ใครจะรื้อทำลายได้เสียแล้ว ถ้าหากมหาจุฬาฯ จะถูกทำลายลงได้จริง ผู้ทำลายนั้นก็ต้องเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของมหาจุฬาฯ นั้นเอง แต่คงไม่ใช่ผู้ที่มีเลือดเนื้อเชื้อไขม.จ.ร. ๑๐๐ % แน่ ถึงจะมีเลือดม.จ.ร. แอบแฝงอยู่บ้างก็คงเพียงไม่กี่เปอร์เซ็นต์ เรากลัวบุคคลที่อาศัยอยู่ใน “คราบมหาจุฬาฯ” แล้วอ้างว่าเป็น “เลือด ม.จ.ร. ๑๐๐ %” มากกว่า เพราะบุคคลประเภทนี้แหละที่จะทำลายมหาจุฬาฯ ได้ ต้อง “คนใน” ด้วย ไม่ใช่ “คนนอก” อย่างแน่นอน ส่วนคนนอกนั้นก็อาจทำได้เพียง “ตะเกียกตะกาย” เพื่อจะทำลายเท่านั้นเอง โปรดระลึกไว้เสมอว่า ผู้ที่จะทำลายมหาจุฬาฯ ได้ คือ ลูกมหาจุฬาฯ นั้นเอง และเป็นลูกมหาจุฬาฯ ที่ทรยศต่อมหาจุฬาฯ เท่านั้น นิสิตนักศึกษาและนักเรียนมหาจุฬาฯ ที่รักทุกท่าน ถ้าคิดจะทำอะไรรุนแรงไปละก็กรุณามิ “สติ” ให้มากสักหน่อย โปรดจำเอาอดีตเป็นบทเรียนไว้บ้าง อย่าให้ประวัติศาสตร์ต้องซ้ำรอยอีกเลย ถ้าหากเหตุการณ์ในลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นอีก มหาจุฬาฯ ซึ่งเป็นที่รักของเรา คงจะต้องกินหนากการลงโดยแท้ เราอย่ารักมหาจุฬาฯ แต่ปากเลย ท่านจงแสดงความรักมหาจุฬาฯ ออกมา ด้วยการกระทำที่เป็นการยกย่องเชิดชูมหาจุฬาฯ บ้างเถิด ถ้าท่านทำได้อย่างนี้ แม้ท่านจะมีได้บอกว่าท่านรักมหาจุฬาฯ ใคร ๆ เขาก็จะต้องทราบเองว่าท่านรักมหาจุฬาฯ โดยมีพิกต้องสงสัย

ผู้ที่มีความรักมหาจุฬาฯ จริงและต้องการเห็นความเจริญก้าวหน้าของมหาจุฬาฯ นั้น ควรจะทำกันอย่างเปิดเผย แบบ “ลูกผู้ชาย” ดังที่คณะกรรมการนิสิตพุทธศาสตร์ ม.จ.ร. ได้ทำอยู่ในขณะนั้น ดังที่ พระมหาพร้อม ไกรโท รองประธานคณะกรรมการนิสิตพุทธศาสตร์ ม.จ.ร. ได้มีหนังสือที่ ๑๓๘๗/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๐๒ ขอเมตตาธรรม ไปยังพระเดชพระคุณองค์รักษาการแทนสภานายก ม.จ.ร. คือ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถระ) มีข้อความว่า

“เนื่องด้วยขณะนี้สถานการณ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกำลังตกอยู่ในภาวะที่ทรุดหนัก และอดแวงอย่างยิ่ง หากพระเดชพระคุณไม่หาทางแก้ไขให้เสร็จสิ้นไปให้ทันท่วงทีแล้วเกรงว่าจะป็นเหตุหน้าความเสื่อมเสียมาสู่สถาบันอันทรงเกียรติแห่งนี้ ทั้งนี้เนื่องมาจากพฤติกรรมดังต่อไปนี้:-

๑. เรื่องมูลนิธิต่างคณะกรรมการได้ออกระเบียบฉบับ ๑ บังคับให้นิสิต นักเรียน เสียค่าบำรุงมูลนิธิตนละ ๓๐ บาท แต่ครั้นคณะกรรมการนิสิตมีหนังสือเรียนถามเรื่องมูลนิธิตว่ามีวัตถุประสงค์อย่างไร ? ใครเป็นผู้จัดการ ? มีคณะกรรมการดำเนินการกี่คน ? และมีกฎหมายรับรองแล้วหรือยัง ? กลับได้รับคำตอบอันไม่เป็นทางการว่า “มูลนิธิตไม่มี ไม่สามารถจะให้คำตอบเป็นทางการได้” เมื่อเป็นดังนี้ ก็ทำให้มวลนิสิต นักเรียน หวั่นวิตกว่า เงินจำนวนนั้นจะไม่ได้อำนวยความสะดวกให้แก่สถาบันแห่งนี้เท่าที่ควร คงจะถูกใช้ไปในทางหาผลประโยชน์ส่วนบุคคลก็เป็นได้ เพราะระเบียบการเก็บ - รักษาและการใช้เงินมิได้วางไว้เป็นแนวทางปฏิบัติแต่อย่างใด มวลนิสิตนักเรียนเห็นพ้องต้องกันว่า ในเมื่อมูลนิธิตยังไม่ได้ตั้งขึ้น ก็ไม่สมควรที่จะเก็บเงินจากนิสิตนักเรียน เพราะเป็นการสร้างความเดือดร้อนโดยไม่จำเป็น แต่เมื่อใดทางม.จ.ร. จัดตั้งมูลนิธิตขึ้นเรียบร้อยแล้ว มวลนิสิตนักเรียนพร้อมที่จะเสียสละทุกโอกาส อนึ่ง เกล้า ๆ ทราบมาภายหลังว่าเงินที่เก็บ

มหาจุฬารูปในอดีตร

๓๐๙

ไปนั้น พระสุนทรจะเอาไปจ่ายค่าพิมพ์หนังสือซึ่งแผนกจัดหาแบบเรียนได้สั่งพิมพ์ไป เมื่อเหตุการณ์ผันผวนไปเช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นชัดแล้วว่า คณะบริหารมีเจตนาไม่บริสุทธิ์เป็นแน่ และทำงานเพียง ๓ คนเท่านั้น คณะบริหารนอกนั้นหาได้รู้เรื่องอะไรไม่

๒. เรื่องการปรับนิสิต นักเรียน ที่มารายงานตัวไม่ทันตามกำหนดในเรื่องนี้ ครั้งแรกนิสิตนักเรียนเข้าใจว่า ทางคณะบริหารคงต้องการความเป็นระเบียบในทางทะเบียน และการจัดชั้นเรียน แต่เมื่ออุพหุติการณ์หลายอย่างของเจ้าหน้าที่แล้ว กลับแสดงให้เห็นว่า ต้องการเงินจากนิสิตนักเรียนเป็นประการสำคัญ ที่เห็นได้ชัดที่สุด ก็คือ คณะบริหารได้ปฏิบัติตามคำสั่งเดิมที่ว่า “ถ้านิสิต นักเรียน รูปใดไม่มารายงานตามกำหนดจะถือว่าสละสิทธิ์” ครั้นภายหลังกลับปรับนิสิต นักเรียนที่มารายงานไม่ทันกำหนดโดยมิได้มีระเบียบข้อบังคับให้อำนาจไว้แต่อย่างใด และเงินที่ปรับนั้นไปอยู่ที่ไหน จะเอาไปใช้เพื่อประโยชน์ในทางใด หาได้ทราบไม่ เพราะไม่มีหลักฐานอะไรเลยเมื่อเป็นดังนี้มวลนิสิต นักเรียน ก็มิอาจจะไว้วางใจคณะบริหารเพราะหวั่นเกรงว่า มหาวิทยาลัยของสงฆ์ไทยแห่งนี้ จะมีมุมมองและเสื่อมเสียเกียรติคุณไปเพราะบุคคลไม่กี่คนเป็นเหตุ

๓. บริหารงานผิดพลาดมาก ตามปกติกำหนดเปิดเรียนของมหาวิทยาลัย ในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเมื่อเปิดแล้วประมาณ ๑ สัปดาห์ ก็ได้เรียนกันเป็นล้าเป็นสัน แต่ปีนี้ล่วงมาได้ ๑๖ วันแล้วก็ยังไม่มีทางว่าจะได้เรียน เพราะตารางสอนก็ยังไม่ มี ครูอาจารย์ก็ยังไม่ได้รับบรรจุ เรื่องที่นำเคราะห์ที่สุดก็คือ ครูเก่าซึ่งเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของ ม.จ.ร. ก็ถูกตัดออกโดยไม่รู้ตัว แล้วบรรจุครูภายนอกเข้าแทน นิสิตที่สำเร็จปีนี้ ก็ได้บรรจุเข้าทำงานในตำแหน่งใดทั้งสิ้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นการบ้านทอน ขัดกับวัตถุประสงค์ของ ม.จ.ร. อย่างยิ่ง ควรจะสร้างครูขึ้นมาจาก ม.จ.ร. โดยให้นิสิตที่

สำเร็จเป็นครูสอน เมื่อผลิตนิสิตออกมาได้มากเท่าใด ม.จ.ร. ก็จะเป็นตัวของตัวมากขึ้นเท่านั้น ทั้งการใช้จ่ายก็จะสิ้นเปลืองน้อยลง และงานก็จะก้าวหน้าได้เร็ว แต่พฤติกรรมของผู้บริหารทุกวันนี้ มีได้เป็นไปตามหลักการเดิม แม้ในฝ่ายคณะบริหารด้วยกัน ก็มีความคิดเห็นแตกแยกเป็นฝักฝ่าย จึงเป็นที่หวัวิตกว่า ม.จ.ร. จักขาดเสถียรภาพและเสื่อมเกียรติคุณลงอย่างแน่นอน

๔. แผนกจัดหาแบบเรียน ตามหลักการแล้ว แผนกนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหาผลประโยชน์แก่ ม.จ.ร. แต่ในด้านปฏิบัติ หาได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ไม่ เพราะเท่าที่ได้ดำเนินงานมา ๑ ปีนั้น คงมีเงินเหลือเพียง ๑๔๐ บาทเท่านั้น ซึ่งความจริงน่าจะได้มากกว่านั้น เพราะนิสิตนักเรียนได้อุดหนุนกันเรื่อยมา พฤติการณ์ที่ทำให้สงสัยก็คือว่า สำนักงานกลาง ม.จ.ร. ต้องการอะไร เช่น หมึกโรเนียว กระดาษ ฯลฯ ก็ต้องซื้อจากแผนกจัดหาทั้งนั้น ผู้จัดการแผนกนี้ คือ พระสุนทร กลับเป็นผู้มีเงินไปฝากธนาคารอเมริกาเป็นจำนวนหมื่น ขอพระเดชพระคุณได้โปรดพิจารณาเหตุว่าแผนกจัดหานี้จัดหาเพื่อ ม.จ.ร. หรือเพื่อบุคคล อื่นๆ แผนกนี้ไม่มีระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการจัดการเก็บ-รักษาเงิน การจ่ายเงิน และคณะกรรมการดำเนินงาน การจึงเป็นไปเช่นนั้น มวลนิสิตนักเรียนต่างวิตกอยู่เสมอว่า ถ้าปล่อยไว้ ม.จ.ร. จักถึงความหายนะ เสื่อมศรัทธาปสาทะของพุทธศาสนิกชนในวันหนึ่งแน่

พฤติกรรมทั้งหมดดังที่กล่าว กราบเรียนมานี้ ก็เพื่อพระเดชพระคุณ จักได้พิจารณาหาทางขจัดปัดเป่าความชั่วร้ายทั้งหลายให้หมดสิ้นแล้วสถาปนาเสถียรภาพและความก้าวหน้าให้แก่ ม.จ.ร. เพื่อเป็นศักดิ์ศรีของคณะสงฆ์ไทยสืบไปตลอดกาลนานเกล้า ฯ และคณะกรรมการนิสิต ในนามนิสิต นักเรียนทั้งมวล ขอกราบเรียนถวายความคิดเห็นว่า หากเป็นการสมควรจะจัดให้มีการประชุมกรรมการสภา คณะบริหาร และคณะกรรมการนิสิต โดยรีบด่วน ก็จักเป็นการดี เพื่อจักได้ช่วยกันเสริมสร้างความเป็น

มหาจุฬารูปในอิต

๓๑๑

ธรรม ความก้าวหน้าและความสงบเรียบร้อยแก่ ม.จ.ร.

ทุกเรื่องที่เกิดขึ้น การเรียนมานี้ จะสมควรประการใด ขอได้โปรดอยู่ในดุลยพินิจของพระเดชพระคุณผู้เป็นร่มโพธิ์ทองของมวลเกล้า ๆ เหล่านี้ นักรเรียน ม.จ.ร. แต่ผู้เดียว และต่างมั่นใจว่า พระเดชพระคุณจักจัดความยุ่งยากใน ม.จ.ร. ให้หมดสิ้นไป เพื่อสร้างแสงสว่างทางสงบให้แก่สถาบันแห่งนี้ให้สมกับเป็นสถาบันที่ทรงเกียรติของคณะสงฆ์ไทยต่อไป”

เราจะเห็นได้ว่า คณะกรรมการนิสิต ได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนนิสิตนักเรียนเป็นอย่างดี ส่วนจะมีอะไรแอบแฝงอยู่เบื้องหลังหรือไม่ ข้าพเจ้าไม่ทราบ สรุปแล้วก็เนื่องมาจากความไม่เข้าใจกัน ความไม่ไว้วางใจกัน แต่ในฝ่ายบริหารก็อาจมีอะไรบางอย่าง โดยเฉพาะแผนกจัดหาที่มีเงื่อนไขในการทำงานอยู่ ซึ่งต่อมาก็ปรากฏว่าได้มีการ “ทุจริต” เกิดขึ้น แต่หาผู้รับผิดชอบไม่ได้ เพราะการที่เราได้มอบหมายให้บุคคลที่มีได้มีเลืือดเนื้อเชื้อไขของม.จ.ร. แม้แต่น้อย แต่ผ่าน “โลก” มามาก เข้ามามีอำนาจอยู่ในแผนกจัดหาซึ่งเป็นแหล่งที่เกี่ยวกับการเงิน เจ้าหน้าที่ของเราไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ เราก็ต้องฟังผู้อื่น โดยที่เราก็คงคิดว่า เขาก็คง “ซื่อ” เหมือนเรา ในที่สุดคนซื่อก็เลยกลายเป็น “คนซื่อ” ไปเพราะไม่ทันเขา แผนกจัดหากลายเป็นเครื่องมือหาเงินของผู้อื่น โดยที่มหาจุฬาฯ ไม่ได้อะไรเลย นอกจาก “บัญชีหนี้สิน” ที่เขาทิ้งไว้ให้ ส่วนบัญชี “เจ้าหนี้” ไม่ทราบว่าอันตรธานหายไปไหนหมด หนังสือที่แผนกจัดหาจัดพิมพ์จำหน่ายและส่งไปขายยังที่ต่าง ๆ แม้เราจะเห็นหนังสือของเราอยู่ที่ร้าน แต่เราก็ไม่มี “ปัญญา” ไปเก็บ เพราะไม่มีหลักฐาน บัญชีฝากขายของเราก็ไม่มีเหลืออยู่เลย แต่หนังสือที่เขาเอามาฝากเราขาย เราต้องจ่ายเงินให้เขาตามบัญชีที่เขาถืออยู่ นี่แหละครับ “คนซื่อก็มักจะตายเพราะคนคด” อย่างนี้แหละ

แต่บางเรื่องก็เป็นเรื่องของความไม่เข้าใจกัน โดยเฉพาะเรื่องเงินมูล-

ଶତ୍ରୁ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นิติ ซึ่งตอนนั้นยังมิได้ตั้ง เพียงแต่เราเริ่มเก็บเงินบำรุงมูลนิธิเท่านั้น เมื่อเรายังไม่มีเงิน เราจะไปตั้ง “มูลนิธิ” ได้อย่างไร เราควรจะมีเงินแถมเสียก่อน เมื่อเงินยังมีอยู่ไม่ก็พัน ทางมหาจุฬาฯ ก็ต้องเก็บไว้ก่อน การที่นิสิตนักเรียนต้องเสียเงินบำรุงมูลนิธิไปโดยที่ “มูลนิธิ” ยังไม่ได้ตั้ง จึงทำให้เกิดกระแสสงสัยว่าเงินจำนวนนี้จะถูก “โกง” ไปหมด ซึ่งก็เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจ และความจริงทางมหาวิทยาลัยก็ควรจะชี้แจงให้นิสิตนักเรียนได้ทราบ ถ้าหากยังไม่ได้ชี้แจง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า “คณะกรรมการนิสิต” จะมาทำหน้าที่ “ควบคุม” คณะบริหาร บางครั้งเพราะการไม่รู้จัก “หน้าที่” ของตนนี่แหละ ทำให้เรื่องเล็กกลายเป็นเรื่องใหญ่ เพราะทางฝ่ายบริหารก็เห็นว่าฝ่ายคณะกรรมการนิสิตออกจะ “ก้าวร้าว” และ “เล่นลูกล้าหน้า” มากไป ก็ไม่พอใจ ปรักปรำในทางลบจึงได้เกิดขึ้น ทำให้เรื่องต้องบานปลายไปในที่สุด

เป็นที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ พร้อมกับจดหมายถึงสถานายกฉบับดังกล่าวนั้น คณะกรรมการนิติยังได้แนบข้อชี้แนะบางอย่างเกี่ยวกับ “ข้อผิดพลาดและบกพร่องในการปฏิบัติงานของคณะบริหาร” ไปถวายท่านผู้รักษาการแทนสถานายก ม.จ.ร. ด้วย โดยได้ชี้ให้เห็นข้อผิดพลาด และข้อบกพร่องเป็นข้อ ๆ ดังนี้:

“๑. การเงิน มีการปฏิบัติกันอย่างหละหลวม ไม่มีการเปิดเผยเท่าที่ควร เช่นตั้งมูลนิธิโดยไม่ถูกต้อง ปรับนักเรียนโดยไม่ระเบียบ ไม่ให้ความสำคัญกระจำงแก่นิสิต นักเรียน พยายามปิดบัง แม้แต่คณะบริหารด้วยตนเอง”

ข้อนี้ย่อมแสดงว่าได้เกิดความแตกแยกในคณะบริหารแล้ว และเจ้าหน้าที่ในคณะบริหารบางรูปอาจจะเป็นผู้อยู่เบื้องหลังคณะกรรมการนิสิต โดยหวังจะใช้คณะกรรมการนิสิต เป็นเครื่องมือล้มคณะบริหารชุดเดิม ซึ่งมีพระมหามันัสเป็นผู้สั่งการเลขานุการ และเมื่อ “ล้ม” พระมหามันัสและพรรคพวกลงได้แล้ว ตนอาจจะได้ดำรงตำแหน่งแทนก็ได้ ส่วนเรื่องการตั้ง

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓๑๓

มูลนิธิไม่ถูกต้องนั้น เรื่องนี้เป็นความจริง ก็ยังไม่ได้จดทะเบียน จะให้ถูกต้องได้อย่างไร ถ้าจะถามว่า ทำไมไม่จดทะเบียนเสียก่อนเล่า ? คำตอบก็ไม่น่าอะไร การที่เราจะไปจดทะเบียน ก็จะต้องมีเงินทุนในตอนจดทะเบียนด้วย ก็เมื่อเงินที่จะใช้ไปแต่ละเดือน ๆ ยังไม่ค่อยจะมีเลย แล้วจะเอาเงินแสนที่ไหนไปเป็นเงินทุนในการจดทะเบียนเล่า ก็ต้องเก็บจากนิสิตนักเรียนไปก่อน เมื่อมีเงินก้อนใหญ่ พอจะเอาไปเป็นทุนจดทะเบียนได้แล้ว จึงจะจดทะเบียนเป็นมูลนิธิ และมีคณะกรรมการมูลนิธิได้ ส่วนการปรับนิสิตนักเรียนที่ไม่มารายงานตัวตามกำหนดนั้น คณะกรรมการนิสิตก็ไม่พอใจอยากจะให้ใช้ระเบียบเดิม คือ ให้นิสิตนักเรียนต้องออกจากมหาวิทยาลัยโดยถือว่าเป็น “การสละสิทธิ์” มิใช่เป็นการรุนแรงกว่าการปรับไปหรือไม่ใช่ “มาตรการเด็ดขาด” กันบ้าง มหาวิทยาลัย ก็คงจะหาความเป็นระเบียบใด ๆ ไม่ได้ แต่การใช้ระเบียบนั้น บางครั้งก็ต้องรู้จัก “ยืดหยุ่น” บ้าง ไม่ใช่เป็น “เถรตรง” ไปเสียหมด ความจริงเรื่องนี้อยู่ที่คณะกรรมการจะชี้แจงให้นิสิตนักเรียนเข้าใจเสียก่อน ไม่ใช่เมื่อมีอำนาจแล้วเราจะต้องใช้อำนาจอย่างเต็มที่ ถ้าอย่างนั้นก็ถือว่าผิดหลัก “นักปกครองที่ดี” ไป

“๒. การศึกษา พยายามเปลี่ยนแปลงมากกว่าจะส่งเสริม วิชาบางวิชาเพิ่มขึ้นมาได้เพียงปีเดียวก็เปลี่ยนใหม่ ระเบียบการศึกษาก็พยายามเปลี่ยนจนนิสิตนักเรียนตามไม่ทัน ไม่คิดจะส่งเสริมระเบียบเก่าที่ดีแล้วนำมาปฏิบัติต่อไป”

ตอนนี้เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการศึกษา ซึ่งกำลังเปลี่ยนจากระบบเดิม ที่คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ มาใช้ระบบหน่วยกิตตามระบบซีเมสเตอร์แพลน (Semester Plan) ความซุกซนลึกลับจึงมีอยู่บ้างเป็นธรรมดา วิชาใดก็ได้บรรจุเข้าในหลักสูตรแล้ว เมื่อเห็นว่าไม่เหมาะสมก็อาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ดีขึ้นได้ ไม่ใช่เราจะต้องยึดตามแบบเดิมอยู่ตลอดเวลา ขงจื้อได้เคยสอนไว้ว่า “ของ

๓๑๔

มหาวิทยาลัยในอดีต

เก่าไม่จำเป็นจะต้องเสาะแสวงหาและของใหม่ก็ไม่จำเป็นจะต้องดีเสมอไป บัณฑิตควรใช้วิจารณญาณพิจารณาโดยรอบคอบแล้วค่อยเลือกเอาแต่ของที่ดี ๆ มาใช้”

“๓. การปกครอง ไม่เป็นไปเพื่อความสามัคคีของหมู่คณะ เห็นการคัดและการทำลายสามัคคี (ของ) หมู่คณะเป็นวิธีที่ปลอดภัยและดีเกิน เช่น พยายามหาเหตุคัดข้อผิดพลาดนักเรียนนอกโดยไม่มีระเบียบและไร้ความเป็นธรรม ครูอาจารย์ผู้มีความสามารถก็ถูกไล่ออก บรรจุคนนอกเข้าแทนคนของ ม.จ.ร. ไม่พยายามประสานงานกับற்றுญิก แต่ดึงคนอื่นมาแทน เป็นการไล่คนเก่าโดยปริยาย แม้ภายหลังจะเปลี่ยน อาจารย์ผู้กำกับบางชั้นก็ถูกไล่ออกในวิธีเดียวกัน ที่ทำไปนั้นก็ทำไปโดยพลการ ไม่ปรึกษาคณะกรรมการ ใช้อำนาจเผด็จการ ประกอบทั้งเคยเดินทางไปจีนแดงมาแล้ว แม้ในปัจจุบันก็ยังนิยมฝึกฝายนั่นอยู่ อันเป็นการนำลัทธิที่เป็นภัยต่อพุทธศาสนาใช้เป็นระบบแทรกซึมเพื่อบ่อนทำลายเสถียรภาพของ ม.จ.ร. ดังนั้น พฤติการณ์ทุกอย่างจึงส่งไปในรูปทำลายมากกว่าจะเป็นการส่งเสริม ข้อร้ายที่สุดก็คือว่า ในการคัดข้อนักเรียนและนิสิตออกนั้น ไม่นึกถึงสัมพันธภาพระหว่างประเทศ เช่น คัดข้อนักเรียนลาว แต่ได้รับทุนรัฐบาลของประเทศไทยออก และทำเฉยเมยต่อนักเรียนจากประเทศพม่า เป็นการกระทบกระเทือนต่อสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศอย่างร้ายแรง แสดงให้เห็นว่าเป็นคนมีสายตาไม่ยาวพอนับว่าทำงานสะเพร่าอย่างมีเจตนา ไม่สมควรจะบริหารงานด้านกุศลสาธารณประโยชน์ต่อไป”

จากข้อผิดพลาดและบกพร่องข้อ ๓ นี้ ถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นว่ามีความสอดคล้องกับ “ใบปลิวเถื่อน” อยู่มาก โดยเฉพาะในเรื่อง “การฝึกฝนลัทธิคอมมิวนิสต์” ไม่ทราบว่ามีใครเอาอย่างไร ข้าพเจ้าคิดว่าคณะกรรมการนิสิตซึ่งเป็นปัญญาชน มีความรู้ความคิดสูงกว่า คงไม่เอาอย่างผู้เขียนใบปลิวเถื่อนที่ใช้นามว่า “เลือด ม.จ.ร. ๑๐๐ %” เป็นแน่ ถ้าหากไม่เป็นเช่นนั้น ก็

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๓๑๕

อาจเป็นเพราะมีความคิดเห็นตรงกันก็ได้ หรือยิ่งกว่านั้น คณะกรรมการนิสิต หรือส่วนหนึ่งของคณะกรรมการนิสิตนั่นเองเป็นผู้ทำใบปลิวเถื่อน หรือมีส่วนรู้เห็นในการทำใบปลิวเถื่อนนั้นเป็นแน่ การตั้งข้อกล่าวหาเจ้าหน้าที่ว่า เป็นผู้ฉกฉวยผลประโยชน์ในลัทธิคอมมิวนิสต์นั้น นับว่าเป็นการ “ชักนำเข้าล่อลวง ชักศึกเข้าบ้าน” โดยไม่รู้ตัว และที่ว่าคณะบริหารโดยเฉพาะสั่งการเลขาธิการ “มีสายตาไม่ยาวพอ” นั้น ถ้านึกถึงเหตุการณ์ปัจจุบันนี้แล้ว อาจจะต้องกลับความคิดเห็นใหม่ว่า ท่านมี “สายตายาวเกินไป” ก็ได้ เพราะแม้ในปัจจุบัน รัฐบาลไทยเองก็รับรองรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ และมีสัมพันธไมตรีทางการทูตกันแล้ว เรื่องอย่างนี้ข้าพเจ้าเห็นว่า บางทีพระเราก็มักจะ “อวดรู้” ในเรื่องที่มิใช่เรื่องของตนเองอยู่มาก ส่วนเรื่องของตนเองคือธรรมวินัย กลับไม่ค่อยรู้เรื่อง เข้าแบบที่ว่า เมื่อเป็นพระก็อยากร้องเพลง พอสึกหาลาเพศไปแล้วก็เกิดอยากเทศน์ขึ้นมา พระเดชพระคุณพระพิมลธรรม (ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์) สภานายกมหาจุฬาฯ ได้เคยให้สติพวกเราไว้ว่า “เป็นพระไม่ควรพูดเรื่องการเมือง” เช่นเดียวกับพวกที่มิได้ครองผ้าเหลือง ก็ไม่ควรพูดเรื่องการวัด ฉะนั้น

“๕. ความสามารถ ย่อหย่อนไม่ว่าในกรณีใด ๆ บริหารงานไร้ผล มองในแง่ทฤษฎีมากกว่าปรากฏการณ์ เป็นเหตุให้ไม่ได้รับความนิยมนักเรียนได้เพียงพอ ขาดความเลื่อมใส ไม่มีความเชื่อถือ ทำให้เสียการปกครอง ไม่สามารถจะควบคุมนิสิตนักเรียนอยู่ หรือแม้บุคคลในคณะบริหารเอง”

ในเรื่องนี้ รู้สึกว่าออกจะเกินความจริงไปสักหน่อย ที่ว่า “ย่อหย่อนไม่ว่าในกรณีใด ๆ” เพราะเป็นการปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง หมายถึงว่าไม่มีความสามารถอย่างสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นกรณีใด ๆ ทั้งสิ้น ความจริง พระมหามุนีซึ่งเป็นผู้สั่งการเลขาธิการนั้น เป็นคนที่มีความรู้และความตั้งใจดี หากแต่ว่า

๓๑๖

มหาจุฬาราชโนติศ

“ฐานรองรับ” ตัวท่านไม่ดีพอ เพราะท่านเรียนไม่ทันจบ ก็ไปศึกษา ต่อที่ประเทศอินเดีย จึงเกิด “ช่องว่าง” ในด้านความรู้สึกของบรรดานิสิตนักเรียนมหาจุฬาราช เพราะยังไม่เคยทราบความสามารถของท่านมาก่อน นอกจากจะทราบเพียงว่าได้ M.A. และเคยไปเมืองจีนมาเท่านั้น นับว่าเสียเปรียบผู้ที่เรียนจบจาก ม.จ.ร. โดยตรง และได้เคยมีบทบาทในคณะกรรมการนิสิตมาก่อน เช่น พระมหาบุญมา มหาวิโร พระมหาสำเร็จ อานนโท และพระมหาโสตา มนุสาคโม โดยเฉพาะ พระมหาสำเร็จและพระมหาโสตา ซึ่งเคยเป็นประธานคณะกรรมการนิสิตมาแล้ว และใน ๒ รูปนี้ พระมหาโสตา ย่อมได้เปรียบกว่า ทั้ง ๆ ที่เป็นประธานคณะกรรมการนิสิตที่หลังพระมหาสำเร็จ ทั้งนี้เพราะเป็นพระวัดมหาธาตุ และเป็นเลขานุการส่งมณฑลว่าการองค์การปกครองซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นสภานายกมหาจุฬาราช อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ส่วนพระมหามานัสซึ่งเป็นพระวัดมหาธาตุเหมือนกัน แต่ได้เปรียบที่เป็นนักเรียนนอก ภาษาอังกฤษดีกว่า และก็นำหน้าที่เป็นเลขานุการสภานายกในด้านการติดต่อกับต่างประเทศได้เป็นอย่างดี นับว่ามีภาวโง่ไปคนละทาง การที่พระมหามานัสไม่สามารถควบคุมคณะบริหารได้ก็น่าเห็นใจ เพราะฐานรองรับในคณะบริหารไม่ดีพอ จึงถูก “คลื่นใต้น้ำ” ทำให้นิสิตนักเรียนไม่ค่อย “ศรัทธา” มากนัก และดังที่ข้าพเจ้าเคยเล่าให้ฟังแล้วว่า หมอคุณเคยดูดวงท่านมหามานัสแล้วบอกว่าเหมาะแก่การเป็น “แม่ทัพ” เท่านั้น หากควรแก่การเป็น “เสนาธิการ” ไม่ เมื่อท่านต้องมารับตำแหน่ง “เสนาธิการ” เสียเอง พร้อมกันนั้น ก็ยังดำรงตำแหน่ง “แม่ทัพ” อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ในที่สุดท่าน ก็ต้องตกอยู่ในฐานะที่ลำบากดังที่กำลังเป็นอยู่ นี้การจะขึ้นสู่อำนาจไม่ว่าจะในด้านการเมืองหรือการคณะสงฆ์ก็ตาม จำเป็นจะต้องมี “ฐานรองรับ” ที่มั่นคงเสียก่อน การที่จะมี “ฐานรองรับ” ที่มั่นคงได้นั้น มิใช่ของง่าย ๆ เพราะจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องสร้างสม “บารมี” ไว้มาก นั่นคือจะต้องใช้เวลานานพอสมควร พอที่จะให้ผู้อื่นเขามองเห็นสติปัญญา ความสามารถ

ตอนที่ ๓๐

วิกฤติการณ์ในมหาจุฬา ฯ (ต่อ)

ในตอนที่แล้ว ข้าพเจ้าได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับ “ข้อผิดพลาดและบกพร่องในการปฏิบัติงานของคณะบริหาร” ที่คณะกรรมการนิสิตได้บันทึกเสนอแนบไปพร้อมกับจดหมายถึงสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มาเสนอแก่ผู้อ่านรวม ๔ ข้อแล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ใช้เป็นบทเรียนที่มีค่าสำหรับเจ้าหน้าที่ผู้บริหารมหาจุฬา ฯ จะได้นำไปวิเคราะห์หวัจจัยการทำงาน เพื่อไม่ให้เรื่องทำนองเดียวกันนี้เกิดขึ้นอีก เพราะเราเหมือนบุคคลที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน มีอะไรก็ควรอธิบายชี้แจงให้กันได้ทราบบ้าง อย่าให้เกิด “ช่องว่าง” ระหว่างผู้บริหารกับบรรดานิสิตนักศึกษาและนักเรียนหรือครูบาอาจารย์ได้ เพราะเราแต่ละคนต่างก็รักมหาจุฬา ฯ ด้วยกันทั้งนั้น เพียงแต่

มหาจุฬารูปในคดี

๓๑๙

บางครั้งอาจเพราะไม่พยายามจะเข้าใจกันหรือไม่พยายามจะชี้แจงหรือพูดคุยกันอย่างกันเองแบบคนในครอบครัวเดียวกัน คิดแต่ว่าเมื่อเรามีอำนาจเราก็จะใช้อำนาจตะพึดตะพือไป เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ย่อมมี “ปฏิกริยา” เกิดขึ้นเป็นธรรมดา และโดยมากก็มักจะเป็นไปในเชิงลบ เป็นการ “ประลองกำลัง” กันไปในตัว ในที่สุดก็ย่อมมีผู้แพ้และผู้ชนะ ผู้แพ้ก็นอนนอนเป็นทุกข์ เพื่อหาทาง “แก้แค้น” กันต่อไป ผู้ชนะก็ย่อมประจบประแจง เพราะเท่ากับเป็นผู้ก่อศัตรูขึ้นนั่นเอง แต่ไม่ว่าใครจะเป็นฝ่ายแพ้หรือฝ่ายชนะก็ตาม ผู้ที่เสียทั้งขึ้นทั้งลงก็คือ “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ซึ่งทุกคนก็อ้างว่าตนรักทั้งนั้น แต่การแสดงออกบางทีก็แสดงให้เห็นว่าเรารักมหาจุฬาฯ จริงๆ หรือ หรือว่าเราแอบอ้างเอามหาจุฬาฯ ขึ้นมาบังหน้า ทำทีเป็นว่าเรารักมหาจุฬาฯ เสียเหลือเกิน แต่ใจจริงแล้วพยายามจะกอบโกยจากมหาจุฬาฯ มากกว่า

ในตอนนี้นำข้อเสนอนี้ของคณะกรรมการนิสิตที่เกี่ยวข้องกับ “ข้อผิดพลาดและบกพร่องในการปฏิบัติงานของคณะบริหาร” ในทัศนะของคณะกรรมการนิสิตมาเสนอท่านผู้อ่าน เพื่อจะได้ใช้ปัญญาวิเคราะห์วิจัยและวินิจฉัยต่อไป ทั้งนี้ได้หมายความว่าข้อเสนอนี้ของคณะกรรมการนิสิตจะต้องถูกทั้งหมด แต่ก็คงไม่ได้คิดทั้งหมดเช่นกัน เพราะในเวลานั้น คงจะมี “อารมณ์” เข้ามาบัง “เหตุผล” อยู่มาก ซึ่งอาจทำให้ข้อเสนอนี้เต็มไปด้วยอคติ คือ ความลำเอียงเพราะเกลียดเพราะกลัวบ้างก็ได้ แต่จะอย่างไรก็ตามก็คงจักเป็นประโยชน์สำหรับใช้เป็น “อนุสติ” ได้บ้างไม่มากนัก

ข้อผิดพลาดและบกพร่องในการปฏิบัติงานของคณะบริหาร ในทัศนะของคณะกรรมการนิสิตข้อต่อ ๆ ไป มีดังนี้

“๕. คบบุคคล ที่ไม่เป็นที่ไว้วางใจคณะบริหาร คณะนิสิตและนักเรียน โดยคบคิดกระทำการเป็นเลศนัย เช่น คบคนนอก ม.จ.ร. คือ พระสุนทร ร่วมกันตั้งแผนกจัดหาผลประโยชน์โดยไม่มีผลได้เป็นของ ม.จ.ร. และปรากฏ

๓๒๐

มหาจุฬาฯ ในอดีต

หลักฐานความจริงว่า ได้ร่วมทุนกันจัดตั้งขึ้นคล้ายบริษัท โดยใช้นาม ม.จ.ร. บังหน้า เป็นการเสื่อมเสียแก่สถาบันอย่างยิ่ง”

ในข้อนี้ ข้าพเจ้าก็มีความเห็นด้วยในบางประการ แต่การที่เราจะไม่คบกับคนนอก ม.จ.ร. เสียเลยนั้นออกจะเป็นคนใจคอคับแคบอยู่มาก คนที่มาเป็นกำลังช่วยเหลือมหาจุฬาฯ โดยมิได้เป็นคน “วงใน” มหาจุฬาฯ ก็มีอยู่มากมาย และบางคนก็คิดว่าคนที่ได้เคยศึกษาเล่าเรียนจากมหาจุฬาฯ เสียอีก เพราะบางคนแทบจะไม่ได้นึกถึงบุญคุณของมหาจุฬาฯ เลยก็มี ทั้ง ๆ ที่เขาได้วิชาความรู้ออกไปสู่โลกจากมหาจุฬาฯ แท้ ๆ และยิ่งกว่านั้น บางคนยังพูดถึงมหาจุฬาฯ ในทางที่ไม่สุจริตนักก็ยังมี เพราะฉะนั้น เรื่อง “คนนอก” หรือ “คนใน” จึงมีใช้ปัญหาสำคัญอะไร ข้อสำคัญก็คือคนนั้น ๆ จะมีความรักมหาจุฬาฯ เสียสละเพื่อมหาจุฬาฯ ด้วยกุศลจิตหรือไม่ต่างหากแต่ในกรณีข้อ ๕ นี้ก็มีส่วนถูกอยู่มาก ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารซึ่งออกจะเป็นคน “ชื้อ” เกินไป บางทีก็ชื้อเสียจนกระทั่ง “เชอ” ก็มี ทั้งนี้ก็เพราะคิดว่าเมื่อเรามีจิตใจบริสุทธิ์ คนอื่นก็คงมีจิตใจบริสุทธิ์อย่างเรา บางทีคนชื้อจึงตกเป็นเหยื่ออันโอชะของคนคคคนโกงไปก็มี ในเรื่องการจัดตั้งแผนกจัดหาขึ้นมา โดยเราไม่มีคนของเราที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานธุรกิจเลยนั้น นับว่าเป็นความผิดพลาดอย่างหนึ่งเหมือนกัน ครั้งแรกเขาอาจไม่คิดโกงเราก็ได้ แต่เมื่อเราได้แสดงปฏิริยาไม่วางใจเขาขึ้นมา เขาก็เลย “โกง” เราไปจริง ๆ ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ผลก็ปรากฏว่า แผนกจัดหาฯ ทำท่าว่าจะเจริญก้าวหน้าไปไกลทีเดียว เพราะตอนนั้น แผนกจัดหาฯ นอกจากจัดหาหนังสือเครื่องเขียนมาจำหน่ายแก่นิสิตนักเรียน เพื่อจะไม่ต้องออกไปหาซื้อข้างนอกแล้ว ยังจัดพิมพ์คำรับตำราขึ้นมาหลายเล่มด้วยกัน แม้หนังสือ “วิชาศาสนา” ของข้าพเจ้าก็ได้รับการจัดพิมพ์ ในขณะที่ข้าพเจ้าเดินทางไปดูการพระศาสนาที่ประเทศศรีลังกา โดยทางแผนกจัดหาฯ จะให้เงินสมนาคุณผู้เขียน ๒๐ % แต่ก็ปรากฏว่าผู้เขียน เช่น อาจารย์แปลก สนธิรักษ์ อาจารย์สวัสดิ์

มหาจุฬารูปในคดี

๓๒๑

พินิจจันทร์ เกือบจะไม่ได้ค่าเขียนตามสัญญาเลย เมื่อข้าพเจ้ากลับจากลังกาและอินโดนีเซีย แผนกจัดหาฯ จะมอบตัวหนังสือให้ข้าพเจ้า ๑ ลูก เพราะเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นผู้ที่ชอบสะสมหนังสือ และตัวหนังสือนี้ พระสุนทร บอกว่าไม่ใช่เป็นคำลยสิทธิ์หนังสือ หากมอบให้เป็นสมนาคุณพิเศษ ข้าพเจ้าก็มิได้รับไว้ ในปัจจุบันก็ยังใช้อยู่ที่มหาจุฬาฯ บรรณาการ นั้นเอง

ในการติดต่อกับสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งการรับหนังสือมาจำหน่ายและส่งหนังสือไปฝากขาย รู้สึกว่าจะอยู่ในอำนาจพระสุนทรแต่ผู้เดียว ตอนหลังเมื่อเกิดเรื่องราวขึ้นนี้มา และก่อนที่พระสุนทรจะออกไป ปรากฏว่าเอกสารต่าง ๆ ไม่มีเหลืออยู่เลย บางทีเราก็ก็นั่งหนังสือของเราซึ่งเอาไปฝากขายไว้ยังสำนักพิมพ์ต่างๆ นั้น แต่เราไม่อาจไปเก็บเงินได้ เพราะหลักฐานฝ่ายเราไม่มีอยู่เลย แต่หนังสือของเขาที่เอามาฝากขายไว้ เขามาเก็บเงินได้ เพราะเขามีหลักฐานอยู่ ผลจึงปรากฏว่า แผนกจัดหาฯ ต้องมีหนี้สินอยู่หลายหมื่นทีเดียว นี่ก็นับว่าเป็นการผิดพลาด เพราะเราเอาคนนอกมหาจุฬาฯ มาทำงาน อย่างที่คณะกรรมการนิสิตให้ความคิดเห็นไว้ แต่คณะกรรมการนิสิตก็อาจจะลืมไปว่า ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทรพิทักษ์ในสมัยนั้น หรือ ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ในปัจจุบัน ซึ่งได้เข้ามาบิณฑบาตสำคัญในมหาจุฬาฯ จนกระทั่งเป็นเลขาธิการและรองอธิการบดีมหาจุฬาฯ นั้นก็ได้เป็น “คนนอก” คอกหรือ ท่านก็ได้เรียนที่มหาจุฬาฯ เคยแต่มาสอนที่มหาจุฬาฯ ตั้งแต่ในสมัยที่ข้าพเจ้าเป็นสังการเลขาธิการมหาจุฬาฯ อยู่ ท่านก็ได้อุทิศกำลังกาย กำลังสติปัญญา เพื่อมหาจุฬาฯ จนพามหาจุฬาฯ ผ่านพ้นวิกฤตการณ์ต่างๆ มาได้ ท่านทำหน้าที่ของท่านได้ดีกว่า “เลื่อมมหาจุฬาฯ” บางคนด้วยซ้ำไป ทั้งนี้เพราะมหาจุฬาฯ มิได้เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หากเป็นของคณะสงฆ์ไทยโดยเฉพาะ ดังนั้นเราจึงไม่ควรเอาคำว่า “คนนอก” และ “คนใน” มาเป็นเหตุแบ่งแยกเลย เพราะจะทำให้ “พลัง” ของพวกเราคือคณะสงฆ์ไทยต้องอ่อนแอลง

ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการนิสิตข้อต่อ ๆ ไปมีดังนี้

“๖. โดยชื่อเสียงส่วนตัว เท่าที่ทราบและพอเป็นที่เชื่อถือได้ว่า เป็นผู้มี ความต่างพริ้วอย่างน่าเกลียดที่สุดในทางพหุพริ้ว เป็นที่รังเกียจของบุคคลทั่วไป

“๗. อุดมการณ์ นี้เป็นนักอุดมคติและนักทฤษฎีที่อึดมั่นสมองของคนอื่น ไม่เข้าทำงานด้วยตนเอง ปลดปล่อยให้บุคคลอื่นและบุคคลนั้นก็เป็นที่รังเกียจของคณะบริหารและคณะนิสิตนักเรียนด้วยประการทั้งปวง

“๘. ทำงานโดยลำพัง ทำงานใด ๆ โดยไม่เอื้อเฟื้อต่อคณะบริหาร อันเป็นหัวใจของการบริหารงานของสถาบัน และไม่เอื้อเฟื้อต่อคณะกรรมการนิสิต อันเป็นหน่วยสัมพันธ์ระหว่างคณะบริหารกับนิสิตและนักเรียน ครั้นถูกเรียกร้องขอทราบความเป็นจริงบ้าง ขอความเป็นธรรมบ้าง กลับถูกหาว่าก้าวก่ายต่อหน้าที่ ทั้ง ๆ ที่คณะกรรมการนิสิตปฏิบัติตามระเบียบและจุดประสงค์ เพื่อยังความเจริญให้สถาบันและยังความสามัคคีให้ยั่งยืนในระหว่างนิสิต นักเรียน กับคณะบริหาร ครูอาจารย์ทั้งสิ้น นอกจากนั้น ยังปลดครูอาจารย์ พิมพ์หนังสือโดยลำพังไม่ปรึกษาคณะบริหาร และปรึกษากองวิชาการ ทั้ง ๆ ที่มีผู้ดำเนินงานอยู่

“๙. พยายามในสิ่งที่ไม่ชอบธรรม เช่น พยายามเพื่อล้มเลิกคณะกรรมการนิสิต ทั้งที่ไม่มีความจำเป็นใดในโลกที่ทำเช่นนั้น พยายามเพื่อล้มเลิกโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งนับว่าเป็นการบั่นทอนวิธีการที่ ม.จ.ร. จะพยายามเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อต่อสู้กับศาสนาอื่น ประเพณีอื่น ลัทธิธรรมนิยมอื่น และลัทธิการเมืองอื่น ๆ ที่มุ่งทำลายพระศาสนา จึงไม่มีทางให้สันนิษฐานเป็นอย่างอื่นได้ นอกจากเป็นการพยายามเพื่อบ่อนทำลายหรือยังความอดแหวงให้เกิดขึ้น เพื่อเปิดช่องให้ลัทธิมหาประดัยเข้ากลืนคณะสงฆ์ไทยได้ในที่สุด เป็นการตัดกำลังส่วนหนึ่งของประเทศ

มหาจุฬารูปในอดีตร

๓๒๓

“๑๐. ทำงานไม่มีจุดแน่นอน เช่น ออกระเบียบว่า นิสิตนักเรียนคนใดไม่มารายงานตัวตามวันกำหนดในประกาศ ถือว่าสละสิทธิ์ แต่ผลปรากฏว่าเป็นเช่นนั้นไม่ กลับใช้การปรับนิสิตนักเรียนที่มารายงานตัวหลังวันกำหนด ขอนี้ยอมแสดงให้เห็นชัดว่า การทำงานไม่มีจุดหมายที่แน่นอนเลย ทั้งวันสุดท้ายของวันกำหนดในประกาศนั้น ก็ไปตรงกับวันปิดเสียด้วย เมื่อนิสิตนักเรียนพากันมาสอบถามเพื่อรายงานตัว กลับได้รับคำตอบว่า “วันนี้เขาปิดกันทั่วโลก” ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่เป็นธรรมอย่างยิ่ง

“๑๑. ทำงานไม่มีระเบียบ มุ่งจะเอาแต่เงินอย่างเดียว ไม่มองถึงความก้าวหน้าของ ม.จ.ร. เช่น มีนิสิตนักเรียนไปสอบถามเกี่ยวกับการรายงานตัวว่า ส่งแต่เพียงใบรายงานตัวเฉย ๆ ได้ไหม ได้รับคำตอบว่า “ไม่รับ” ถ้าส่งเงิน แต่ใบรายงานตัวไม่ส่ง จะรับหรือไม่ ? ก็ได้รับคำตอบว่า “รับ” เคียดมีนิสิต ที่ยังไม่ไ้ส่งใบรายงานตัวก็ยังมี เช่น พระมหาพร้อม ไกรวิโท พระมหาวิจิตร ติสสุตทุโต เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมเห็นชัดเจนว่าทำงานไม่มีระเบียบอะไรเลย มุ่งแต่จะขูดรีดพวกกันเอง ซึ่งมีได้มองถึงความเสื่อมเสีย ความเคียดร้อนและความแตกร้างในระหว่างพวกกันเอง จัดว่าเป็นการทำลายมหาจุฬาฯ โดยตรง

“๑๒. การให้อำนาจแก่บุคคลภายนอก โดยไม่คำนึงถึงเสถียรภาพของสถาบัน เช่น ในการสอบนักเรียนเข้าเรียนชั้นพุทธศาสตร์ พระสุนทรซึ่งไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับทักวิชาชั้นพุทธศาสตร์เลย เป็นเพียงขายหนังสือเท่านั้น แต่ปรากฏว่า พระสุนทร ซึ่งมีได้เป็นเปรียญเลย ได้เข้าทำการสอบสัมภาษณ์นักเรียนที่จะเข้าเรียนชั้นพุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นเปรียญอย่างน้อย ๕ ประโยค ขอนี้ยอมแสดงให้เห็นว่า หัวหน้าบริหาร คือ พระมหามณัส ไม่ไ้มองถึงความเจริญและศักดิ์ศรีของสถาบันเลย ทั้ง ๆ ที่คนของเราสำเร็จจากสถาบันแห่งนี้ก็มีอยู่มาก”

ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการนิสิต เกี่ยวกับ “ข้อผิดพลาดและบกพร่องในการปฏิบัติงานของคณะบริหาร” มีด้วยกันรวม ๑๒ ข้อ บางข้อข้าพเจ้าก็ได้พิจารณาไปบ้างแล้ว จึงจะขอวิจารณ์รวม ๆ ตั้งแต่ข้อที่ ๖ เป็นต้นไป เท่าที่ข้าพเจ้าพอจะทราบเรื่องอยู่บ้าง ทั้งนี้ก็เพื่อให้เจ้าหน้าที่ ครูบาอาจารย์ นิสิต นักศึกษา และนักเรียน ซึ่งไม่เคยทราบเรื่องราวในสมัยนั้น จะได้ทราบเรื่องราวบ้าง สำหรับเป็นแนวทางในการวิเคราะห์วิจัยและวินิจฉัย “วิกฤตการณ์” ครั้งนี้ต่อไป เพราะเรื่องอดีตย่อมมีค่ามากสำหรับการที่จะใช้พิจารณาปัจจุบัน เช่นเดียวกับที่ปัจจุบันก็มีค่ามากสำหรับการที่จะใช้ในการวิจัยและคาดถึงผลที่จะพึงเกิดมีในอนาคตฉะนั้น

โดยเฉพาะข้อ ๖ ที่เกี่ยวกับ “ชื่อเสียงส่วนตัว” นั้น ข้าพเจ้าไม่ประสงค์จะนำมาวิจารณ์ เพราะข้าพเจ้าเคารพในเรื่องส่วนตัวของแต่ละคน แม้ว่าบางทีเรื่องส่วนตัวกับเรื่องส่วนรวมจะแยกออกจากกันได้ยากก็ตาม นอกจากนั้น คนเราย่อมจะต้องมีอคติความลำเอียงด้วยกันทั้งนั้น ไม่ลำเอียงเพราะรักก็ต้องลำเอียงเพราะเกลียด เพราะกลัว หรือเพราะเขลา อย่างใดอย่างหนึ่ง หรืออาจจะหลาย ๆ อย่างพร้อม ๆ กันก็ได้

ส่วนข้อ ๗ ที่ว่าด้วย “อุดมการณ์” ข้าพเจ้าก็รู้สึกคณะกรรมการนิสิตไม่ได้ให้ความแจ่มแจ้งอะไรเลย พุทธคุณเครือมาก เพราะที่ว่า “เป็นนักอุดมคติและนักทฤษฎีที่ยึดมั่นสมองคนอื่น” นั้นหมายความว่าไหน คำว่า “คนอื่น” หมายถึงใคร ? หมายถึงพระสุนทรหรือ หรือหมายถึงคาร์ลมาร์กซ์ และที่ว่า “ไม่เข้าถึงงานด้วยตนเอง” ย่อมแสดงว่า พระมหามานัสจะต้องเป็น “เครื่องมือ” ของใคร หรือมีบุคคลใดชักใยอยู่เบื้องหลังเป็นแน่ บุคคลนั้นคือใคร ? พระสุนทร หรือใคร ? ถ้าหากพระมหามานัสซึ่งมีความรู้ถึงขั้นปริญญาโทจะยอมให้พระสุนทร ซึ่งมีความรู้อย่างมาก ก็ ม. ๘ “จุ่งจุ่ม” ก็แสดงว่า

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓๒๕

พระมหามันต์ไม่ควรแก่การที่จะเป็นเลขาธิการมหาวิทยาลัย ๗ เลย แล้วคณะบริหารไปทำอะไรกันหมด จึงปล่อยให้คนคนเดียว “จุ่งจุมก” เลขาธิการมหาวิทยาลัย ๗ อยู่ได้ แต่ถ้าหากจะว่าเฉพาะใน “แผนกจัดทမ်းเบรียนของมหาวิทยาลัย” แล้ว ก็อาจเป็นไปได้ เพราะในเรื่องการค้าขายนั้น พวกเราย่อมไม่มี “หัวการค้า” อย่างแน่นอน แต่ถ้าหากจะรวมไปถึงการบริหารมหาวิทยาลัย ๗ โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะเท่ากับเป็นการ “ตบหน้า” คณะบริหารมหาวิทยาลัย ๗ ในส่วนรวมด้วย

ส่วนในข้อ ๘ ที่ว่า “ทำงานโดยลำพัง” โดยไม่เอื้อเพื่อต่อคณะบริหาร และไม่เอื้อเพื่อต่อคณะกรรมการนิสิตนั้น ก็อาจมีส่วนเป็นไปได้บ้างเหมือนกัน ตามปรกติในการบริหารมหาวิทยาลัยซึ่งมีคณะบริหารนั้น เราจะมีการประชุมกันเสมอเพื่อปรึกษาหารือกัน โดยเฉพาะในด้านนโยบาย เมื่อเราตกลงกันอย่างไรแล้ว เลขาธิการก็มีอำนาจที่จะดำเนินการทุกอย่างให้เป็นไปตามมติของที่ประชุมคณะบริหาร เพราะถ้ามันจะต้องประชุมกันด้วยเรื่องยุ่งเหยิงทุกเรื่องแล้ว ก็ไม่ต้องทำงานอะไรกันละ เพราะในการประชุมนั้นต้องใช้เวลามาก แต่ถ้าหากไม่มีการประชุมกันเลย เลขาธิการก็จะกลายเป็นผู้เผด็จการไป แต่เท่าที่ข้าพเจ้าได้ตรวจดูหลักฐานต่าง ๆ ก็ปรากฏว่า เมื่อมีเรื่องสำคัญใด ๆ เกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับนโยบายในการบริหารงานแล้ว คณะบริหารก็มักจะประชุมกันเสมอ แต่เมื่อประชุมกันแล้ว กรรมการในคณะบริหารก็มักจะนำเรื่องที่ได้ปรึกษากันในที่ประชุมนั้น ซึ่งบางเรื่องถือว่าเป็นเรื่องปกติมาแจ้งให้นิสิตนักเรียนหรือคณะกรรมการนิสิตทราบเพื่อหาคะแนนเสียง เป็นการสร้างบารมีให้แก่ตัวเองก็มี อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าก็เห็นว่า การที่คณะบริหารไม่สนใจต่อคณะกรรมการนิสิต หรือความคิดเห็นของนิสิตนักเรียนเสียเลยนั้น เท่ากับเป็นการสร้าง “ช่องว่าง” ในระหว่างคณะบริหารกับนิสิตนักเรียนขึ้น จุดมุ่งหมายในการตั้งคณะกรรมการนิสิตขึ้นมาดังที่ข้าพเจ้าได้เคยแจ้งให้ทราบแล้ว ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นผู้เสนอให้

๓๒๖

มหาวิทยาลัยในอดีต

ทางมหาวิทยาลัยดำเนินการเลือกตั้งและแต่งตั้งคณะกรรมการนิสิตขึ้น เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย กับคณะครู อาจารย์และนิสิตนักเรียน และข้าพเจ้าก็ได้รับเลือกตั้งและแต่งตั้งเป็น ประธานคณะกรรมการนิสิตเป็นคนแรกอยู่ ๒ สมัย คือ สมัยที่ข้าพเจ้าเป็น นิสิตปีที่ ๓ และปีที่ ๔ ถ้าคณะบริหารมองไม่เห็นความสำคัญของคณะกรรมการนิสิตเสียเลยนั้น นับว่าเป็นความผิดพลาดอย่างยิ่ง เพราะอย่างน้อย คณะกรรมการนิสิตก็เป็นตัวแทนของบรรดานิสิตนักเรียนทั้งหมด แต่การที่ คณะกรรมการนิสิตซึ่งได้รับเลือกจากบรรดานิสิตทั้งหลาย จะหลงตัวคิดว่า ตนเป็นคณะบุคคลที่นิสิตนักเรียนเลือกตั้งเข้ามาควบคุมคณะบริหาร ก็นับว่า เป็นการคิดผิดอย่างยิ่งเช่นกัน จุดมุ่งหมายของการแต่งตั้งคณะกรรมการ นิสิตนั้นเพื่อให้ทำหน้าที่ “ลดช่องว่าง” ระหว่างคณะบริหารกับนิสิตนักเรียน เท่านั้น และจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบหรือได้รับความมอบหมายจากคณะบริหารก่อนเท่านั้น การเข้าใจผิดหรือสำคัญผิดมัก จะเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความหายนะแก่สังคมและสถาบันได้ง่าย ๆ ใน “สัปปริสธรรม” พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้เราเป็นคนมีเหตุผล “รู้จัก ตน” รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักสังคม และรู้จักบุคคล ถ้าหากไม่รู้จักตัว ก็ มักจะสำคัญตนผิด บางทีก็อาจเป็นเหตุให้ทำอะไรผิดหน้าที่หรือนอกหน้าที่ อยู่บ่อยๆ เข้าลักษณะการเล่นฟุตบอล ที่บางคนก็ชอบเล่นลูก “ล้ำหน้า” หรือ ฟาล์วอยู่บ่อย ๆ แต่ถ้าเราคิดเสียว่า คนเราเมื่อยังมีวิชา ตัณหา อุปาทาน อยู่ตราบใด ความผิดพลาดในการทำงานก็ย่อมมีอยู่ตราบนั้น ข้อสำคัญก็คือ เมื่อเราได้ทำอะไรผิดพลาดลงไปแล้ว ก็ควรเอาความผิดพลาดนั้นมาเป็น บทเรียน เพื่อที่เราจะได้ไม่ต้องผิดพลาดอย่างนั้นอีกเป็นครั้งที่ ๒

ความผิดพลาดและข้อบกพร่องตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ นิสิตข้อที่ ๙ ที่ว่า “พยายามในสิ่งที่ไม่ชอบธรรม” เช่น พยายามเพื่อล้มเลิกคณะกรรมการนิสิต หรือล้มเลิกโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้น ถ้าหากเป็น

มหาจุฬารูปในอิต

๓๒๗

ความจริงตามทีคณะกรรมการนิสิตอย่าง ก็นับว่าเป็นความคิดทีไม่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การล้มนล็กโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึงได้อำนวยประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติและพระศาสนาอย่างมากมาย แต่การทีจะพิจารณาเรื่องนี้ ก็ต้องคู้ด้วยว่ามีหลักฐานทีไหนบ้างซึงแสดงให้เห็นว่า คณะบริหารหรือเลขาธิการจะล้มนล็กคณะกรรมการนิสิต หรือโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และถ้าหากมีจริงก็ต้องพิจารณามากกว่ามีเหตุผลอย่างไร ดังทีข้าพเจ้าได้เคยกล่าวถึงเรื่องคณะกรรมการนิสิตมาแล้วว่า เรามีจุดมุ่งหมายอย่างไรซึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการนิสิตขึ้น คณะกรรมการนิสิตทีตั้งขึ้นนั้น ได้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์นั้นหรือไม่ ถ้าหากคณะกรรมการนิสิต ไม่ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ทีกำหนดไว้ คือ “เล่นลูกเล่นน้ำ” อยู่บ่อย ๆ ก็อาจกลายเป็นข้ออ้างให้คณะบริหารล้มนล็กได้

ส่วนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้น มหาจุฬารูป เพิ่งเปิดดำเนินการมาได้เพียงปีสองปีเท่านั้น ก็กำลังจะกลายเป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนายกันเสียแล้ว ในการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึงข้าพเจ้าเป็นประธานคณะกรรมการนั้น เรามีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาสังคม ซึงในสมัยนั้นกำลังเสื่อมโทรมลงมาก ความสนใจในศาสนาของเด็กมีน้อยลงทุกที การสอนพุทธศาสนาในโรงเรียนหรือตามวัดวาอารามต่าง ๆ ก็ไม่สู้จะได้ผลนัก มหาจุฬารูป จึงได้ส่งอาจารย์เจ้าหน้าที่และนิสิตออกไปสอนศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ ปรากฏว่าได้ผลดีมาก จึงเป็นเหตุทำให้มหาจุฬารูป ได้ตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทย การเอาความคิดเรื่องการล้มนล็กโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มาเป็นข้ออ้าง ข้อสันนิษฐานว่า “เป็นการบ่อนทำลายหรือยังความอลวงให้เกิดขึ้น เพื่อเปิดช่องให้ลัทธิมหาประลัย ซึงคงหมายถึงลัทธิคอมมิวนิสต์ เข้กลืนคณะสงฆ์ไทยในที่สุด เป็นการตัดกำลังส่วนหนึ่งของประเทศ” นั้น นับว่าเป็นสันนิษฐานทีน่าสะพรึงกลัวอย่างยิ่ง และคงเพราะการสันนิษฐานของคน

๓๒๘

มหาจุฬาวาในอดีต

ในวงมหาจุฬาวาในรูปนี้เองซึ่งเป็นเหตุทำให้มหาจุฬาวาต้องอลเวงจนเกือบจะถูกปิดในระยะเวลาต่อมา และพระเถระผู้ใหญ่ของมหาจุฬาวา เช่น พระเดชพระคุณพระพิมลธรรม (ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระพุทธาจารย์) ต้องถูกนิมนต์ไปจำวัดและจำพรรษาอยู่ที่ “สันติปาลาราม” ร่วมกับเจ้าหน้าที่ยี่ของมหาจุฬาวา คือ พระมหามานัส และพระมหานคร เป็นเวลาหลายปี ทั้งนี้เพราะเราได้ทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ เป็นการชี้โพรงให้กระรอกไปในตัว การกระทำอะไรก็ตาม แม้ว่าผู้ทำจะมีปัญญามาก แต่ถ้าขาดสติเสียแล้ว อาจนำความหายนะมาสู่ส่วนรวมได้ เรื่องนี้นับว่าเป็นบทเรียนที่มีค่ายิ่ง ที่เราควรจะได้สังวรระวังต่อไป.

ตอนที่ ๓๑

วิกฤติการณ์ในมหาจุฬาฯ (ต่อ)

ต่อมา พระมหาโสตา มนุตาโม ได้มีบันทึกที่ ๑๐/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๐๒ เสนอ สักการเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คือ พระมหามันัส จิตตทโม ดังนี้

“เมื่อวานนี้ ที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๐๒ ผมได้รับบัตรสนเท่ห์จากผู้ใช้นามว่า เลือคม.จ.ร.๑๐๐% ประณามท่านมหา ท่านสุนทร และท่านมหานคร อย่างร้ายแรงที่สุดที่ผมไม่เคยประสบมาก่อนในสถาบันแห่งนี้ นับเป็นความเสียหายอย่างมากทีเดียว ทั้งแก่ผู้ถูกประณามและทั้งแก่สถาบันการศึกษาแห่งนี้ ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ปัจจุบัน น่าจะมีวิธีระงับเหตุร้ายนี้ได้บ้าง ต้องหาวิธีระงับให้เร็วที่สุดที่จะเร็วได้ จีนปลอยไว้มีแต่จะเกิดความเลวร้ายขึ้นตามลำดับ ในฐานะที่ผมรับผิดชอบอยู่ด้วยรูปหนึ่ง จึงขอแสดงความเป็นห่วงมา ณ ที่นี้ ส่วนผมมีความเห็นว่า

๓๓๐

มหาจุฬาวาในอดี

๑. ควรเรียกประชุมคณะกรรมการโดยรีบด่วน เพื่อพิจารณาหาทางป้องกันแก้ออกกล่าวหาเหล่านั้น ๆ

๒. ควรเรียกกรรมการนิสิตมาปรับความเข้าใจ แลลงข้อข้องใจ และหาทางอะลุ่มอล่วย โดยไมตรีจิต ขอยุ่ได้ (ใช้) วิธีที่แข็งจนเกินไปเลย เพราะเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อปีที่แล้วเป็นตัวอย่างอันดีอยู่แล้ว

๓. ขอให้ใช้วิธีพูดด้วยปากปรับความเข้าใจกัน อย่าได้ใช้อักษรหรือคำสั่ง เพราะจะไม่มีทางเข้าใจกันได้เลย

๔. การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ ครูอาจารย์ เป็นทางหนึ่งที่มีเสียงไม่ค่อยดีนัก เพราะเราคัดครูที่ทำการสอนดี ๆ ออกไปหลายคน จึงควรรหาทางพูดคุยกับครูเหล่านั้นให้เป็นที่เข้าใจกัน บอกความจำเป็นให้ทราบโดยถือว่า เรายังเป็นมิตรที่ดีกับเขาอยู่ หากมีโอกาสจะเรียกมาใช้อีก

๕. นิสิตที่สำเร็จแล้วปีนี้ เราจะให้เขาฝึกงานอะไร เพราะเราเคยทำมาทุกปี จนเป็นที่รู้จักกันภายในว่า “ให้นิสิตฝึกงาน ๒ ปี” ให้ผู้สำเร็จแล้วได้ทราบทั่วกัน

๖. หากสิ่งการเลขาธิการไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นครั้งนี้ได้ ผมเห็นว่า ควรเสนอท่านผู้ใหญ่ให้พิจารณาหาทางระงับเหตุ รับผิดชอบเสียก่อน ถ้าไม่อย่างนั้น จะเป็นเหตุให้มีมือที่สามได้โอกาส

เพราะฉะนั้น ผมจึงขอเสนอข้อคิดเห็นเท่าที่คิดได้ปัจจุบันเพียงเท่านี้ ขอให้ท่านได้พิจารณาโดยดุลยพินิจเถิด หากว่าความคิดอันใดควรแก่การพิจารณา ก็ขอให้รับไว้ ที่ไม่คิดก็ขอให้ตัดทิ้งเสีย สิ่งที่ผมขอรับรองคือ โปรดได้ใช้วิธีหันหน้าเข้าหากันเถิด เราอุดมมหาจุฬาวา ด้วยกันย่อมเห็นใจกันเสมอ.

จึงเรียนมาเพื่อทราบ”

มหาจุฬารูปในอิต

๓๓๑

บันทึกฉบับนี้นับว่าเป็นบันทึกที่แสดงความเป็นห่วงเป็นใย ของพระมหาโสคา มณฑลโม ที่มีต่อมหาจุฬารูป เป็นอย่างมาก ประสงค์จะให้คณะผู้บริหารกับคณะนิสิตได้หันเข้าหากัน ประนีประนอมกัน เพราะต่างก็เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขมหาจุฬารูป ด้วยกัน เพราะถ้าหากไม่รีบระงับเสียก่อน อาจถูกมือที่ ๓ ซึ่งคอยจ้อง “เล่นงาน” มหาจุฬารูป อยู่ตลอดเวลาแล้วถือโอกาส “จัดการ” กับมหาจุฬารูปได้

ในวันเดียวกับที่ พระมหาโสคา มณฑลโม มีบันทึกถึงสังการเลขาธิการนั่นเอง “คณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร.” ก็ได้ออกแถลงการณ์ฉบับที่ ๑ ลงวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๐๒ ถึงเพื่อนนิสิตนักเรียนดังนี้

“เพื่อนนิสิต นักเรียนที่รักทั้งหลาย

บัดนี้สถานการณ์ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังตกอยู่ในวิกฤตการณ์ ภาวะที่เลวร้ายสุดแสนที่จะทนทานได้ คณะบริหารซึ่งมี พระมหามนัส จิตตโม เป็นหัวหน้า มิสามารถจะแก้ไขสถานการณ์ให้เข้าสู่ภาวะปกติได้ และไม่สนใจใยดีในคำเรียกร้องของมวลนิสิต นักเรียนเลย ซ้ำยังทำให้สถานการณ์อลเวงและทรุดหนักยิ่งขึ้น

คณะกรรมการนิสิต ได้พยายามทุกวิถีทางที่จะให้คณะบริหารดำเนินงานไปตามระบอบอันชอบธรรม และถูกต้องตามหลักการของมหาวิทยาลัย แต่คณะบริหารกลับนิ่งเฉย ยิ่งกว่านั้นยังดำเนินงานผิดวัตถุประสงค์และแนวการศึกษาของ ม.จ.ร. อย่างน่าสังเวชยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะบริหารมิสามารถให้ความกระจ่างเกี่ยวกับมูลนิธิ แผนกจัดหาแบบเรียน และการปรับนิสิตนักเรียนโดยไม่มีระเบียบระบุไว้

เพื่อแก้การแก้ปัญหาความยุ่งยากทั้งปวงให้หมดไปภายในเวลาอันรวดเร็ว คณะกรรมการนิสิตจึงได้กราบเรียนพระเถระผู้ใหญ่ ซึ่งมีหน้าที่รับ

๓๓๒

มหาจุฬาวาไนคดี

ผิดชอบในกิจการ ม.จ.ร. เพื่ออาราธนาเข้ามาแก้ไขสถานการณ์อันเลวร้ายนี้
แล้ว และบัดนี้ท่านพระเถระเหล่านั้นก็พร้อมที่จะเข้ามาแก้ไขเพื่อให้เป็นไป
โดยสันติด้วยแล้ว.

ฉะนั้น ขอให้คณะนิสิตและนักเรียนทั้งมวลจงตั้งอยู่ในความสงบ
รักษาสมณภาวะให้ดีเสมอกับเป็นสมณบุตร และคอยฟังคำสั่งของคณะกรรมการ
นิสิตต่อไป.

คณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร.

๒๙/ พฤษภาคม ๒๕๐๒

“แถลงการณ์” ของคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. ฉบับนี้ทำอย่างเดียวกับ
กับ “แถลงการณ์ของคณะปฏิวัติ” เลยทีเดียว และคล้าย ๆ กันได้ยึดอำนาจ
ในมหาจุฬาวาไนหมดแล้ว จึงได้บอกนิสิตนักเรียนให้ “คอยฟังคำสั่งของคณะ
กรรมการนิสิตต่อไป” อันนับว่าเป็นการเผชิญหน้า (Confrontation)
กันอย่างหนักระหว่าง “คณะบริหาร” กับ “คณะกรรมการนิสิต”

พอถึงวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๐๒ พระมหาพร้อม โกวิท รัชการ
แทนประธานคณะกรรมการนิสิตก็ได้มีหนังสือ ที่ ๑๓๘๐/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑
มิถุนายน ๒๕๐๒ “เรื่อง ขอเสนอพิจารณาคำเรียกร้องต้องการของมวลนิสิต
นักเรียน” ไปกราบเรียนพระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถระ ปัจจุบัน คือ
พระพิมลธรรม) ผู้รักษาการ สภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้

“ตามที่พระเดชพระคุณได้มีบัญชา เมื่อคืนวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ศกนี้
ให้นิสิต นักเรียนเสนอความทุกข์ร้อนและความต้องการ เพื่อพระเดชพระคุณ
จักได้พิจารณาให้ความเป็นธรรมต่อไปบัดนี้เกล้าฯพร้อมด้วยคณะกรรมการ
นิสิตได้ประชุมนิสิต นักเรียนแล้ว มีมติเป็นเอกฉันท์ว่า เพื่อให้ระงับวิกฤติ-

มหาจุฬาวาในอดีต

ตตต

การณ และเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ ม.จ.ร. จึงขอประทานกราบเรียนเสนอผู้มีนามต่อไปนี้พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ทุกตำแหน่งใน ม.จ.ร. คือ

๑. พระมหามนัส จิตตทโม
๒. พระมหานคร เขมปาณี
๓. พระสุนทร จันทูปโม

ทั้งนี้ ก็เพราะท่านเหล่านี้ปฏิบัติงานผิดพลาดและบกพร่องมากพร้อมนี้เกล้าฯ ได้แนบข้อผิดพลาดในการบริหารงานมาถวาย เพื่อประกอบการพิจารณาด้วยแล้ว.

การจะควรมิควรประการใดสุดแล้วแต่จะกรุณาโปรด

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง”

พร้อมกันนั้นก็ได้มีหนังสือที่ ๑๓๘๑/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๐๒ เช่นเดียวกัน “เรื่อง ขอให้พิจารณาตัวออกจากตำแหน่งทุกตำแหน่ง” ถึง “สั่งการเลขาธิการ ม.จ.ร.” คือ พระมหามนัส จิตตทโม ดังนี้

“ตามที่ท่านได้บริหารงาน ม.จ.ร. ผิดพลาดและบกพร่องอย่างมากมาย สุดที่จะแก้ไขได้นั้น ข้าพเจ้าในฐานะผู้แทนนิสิต นักเรียนทั้งมวล ได้ประชุมขอมตินิสิต นักเรียนทุกรูปในวันที่ ๑ มิถุนายน ศกนี้แล้ว ได้มีมติเอกฉันท์ว่า ให้ผู้มีรายนามต่อไปนี้ลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ทุกตำแหน่งใน ม.จ.ร. คือ

๑. พระมหามนัส จิตตทโม
๒. พระมหานคร เขมปาณี
๓. พระสุนทร จันทูปโม

ทั้งนี้ เพื่อระงับวิกฤตการณ์ และหาทางเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้า

๓๓๔

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หน้าให้แก่ ม.จ.ร. อันเป็นที่รักยิ่งต่อไป

ข้าพเจ้าหวังว่า ท่านทั้ง ๓ คงจักมีจิตใจเป็นนักกีฬาพอ หากท่านทั้ง ๓ ลาออกเสียแต่โดยดีแล้ว ชื่อเสียงเกียรติยศของท่านก็จักปรากฏเป็นที่ชื่นชมของชาว ม.จ.ร. อย่างยิ่ง แต่ถ้าไม่ลาออก เป็นที่น่าเสียใจเหลือเกินว่า นิสิตนักเรียนทั้งมวลจักปฏิบัติการณ์อันไม่เป็นมงคลแก่พวกท่านเป็นแน่แท้ โดยไม่ต้องสงสัย.

เรียนมาด้วยความนับถือ”

เป็นที่น่าสังเกตว่า หนังสือฉบับนี้ ผู้รักษาการแทนประธานคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. ใช้คำว่า “ข้าพเจ้า” กับ “สั่งการเลขานุการ ม.จ.ร.” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ไม่มีความเคารพนับถือกันต่อไปแล้ว เพราะเป็นการผิดวิสัยที่นิสิตจะพึงใช้ถ้อยคำเช่นนี้กับผู้บริหารมหาวิทยาลัย และยังใช้ “มาตรการข่มขู่” ไปในตัว ซึ่งไม่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่มีการศึกษาในระดับนี้และยังอยู่ในสมณเพศ จะพึงกระทำเลย แต่ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากมี “ภาวะกดดัน” อย่างรุนแรงจนสุดวิสัยที่จะทนทานก็เป็นได้

ต่อมาได้มี “แถลงการณ์ ฉบับที่ ๒” ของคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. ลงวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๔๐๒ มีข้อความดังนี้

“เพื่อนนิสิต นักเรียนที่รักทั้งหลาย

ตามที่คณะกรรมการนิสิต ได้ออกแถลงการณ์ ฉบับที่ ๑ ลงวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ศกนี้แล้วนั้น บัดนี้ พระมหามันัส จิตตทโม และพระมหานคร เขมปาโล ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่แก่ใจว่า มีสามารถแก้ไขสถานการณ์อันสุดแสนที่จะยุ่งยากนี้ให้เข้าสู่ภาวะสันติได้ และท่านทั้ง ๒ ก็เป็นที่รังเกียจของชาว ม.จ.ร. อย่างสุดแสนที่จะพรรณนา ถึงกระนั้น ก็ยังถือด้านครองตำแหน่งต่อไป โดย

มหาจุฬารูปในคดี

๓๓๔

ไม่คำนึงถึงความเรียกร้องต้องการของคณะนิสิต นักเรียนและผลเสียหายของ ม.จ.ร. แต่ประการใดเลย ส่วนคณะบริหารที่มีความปรารถนาดีต่อ ม.จ.ร. ได้ลาออกไปเพื่อเปิดโอกาสให้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงคณะบริหารใหม่

คณะกรรมการนิสิตได้พยายามให้ พระมหามณัส จิตตทโม พระมหานคร เขมปาลี และ พระสุนทร จันทูปโม พิจารณาตัวลาออกแต่โดยดีทุกวิถีทางแล้ว แต่ก็ยังไม่เป็นผลสำเร็จ เพื่อเสถียรภาพและความก้าวหน้าแห่งมหาจุฬารูป อันเป็นที่รักยิ่งของเรา-เหล่านิสิต นักเรียน คณะกรรมการนิสิตจึงได้อื่นหนังสือฉบับล่าสุด เสนอแต่งตั้งคณะกรรมการสัมปาทิกขึ้น เพื่อบริหารกิจการ ม.จ.ร. แล้ว และบัดนี้ คณะกรรมการสัมปาทิก ก็มีมติเห็นพ้องกับคณะกรรมการนิสิตด้วยแล้ว

ดังนั้น คณะบริหารชุดปัจจุบันจะได้สิ้นสุดลงภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมงของวันนี้เป็นอย่างช้า ต่อจากนั้น คณะกรรมการสัมปาทิก ก็จะได้เข้ารับตำแหน่งบริหารโดยสันติสืบไป ฉะนั้นคณะนิสิตและนักเรียน ม.จ.ร. ทุกรูป จงอย่าได้เชื่อฟังคำสั่งใด ๆ ของคณะบริหารอันมีพระมหามณัส จิตตทโม เป็นหัวหน้าสั่งการโดยเด็ดขาด ให้คอยฟังคำสั่งของคณะกรรมการสัมปาทิก อันมีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์เป็นประธานสืบไป."

"แถลงการณ์ ฉบับที่ ๒" นี้ เท่ากับเป็นการแถลงการณ์ยึดอำนาจ และได้บอกว่า "ได้เสนอแต่งตั้งคณะกรรมการสัมปาทิก (คือ คณะกรรมการอำนวยการ) ขึ้น ซึ่งก็ไม่ทราบว่าจะเสนอต่อท่านผู้ใด และคณะสัมปาทิกมีใครบ้าง ซึ่งก็คล้ายกับพวกคณะปฏิวัติและกบฏทั่วไป ที่จะต้องแต่งตั้งหรือยกย่องใครสักคนหนึ่งให้ประชาชนเชื่อถือขึ้นเป็นหัวหน้าปฏิวัติ โดยที่บางทีท่านผู้นั้นก็ไม่รู้ตัวมาก่อนด้วยซ้ำไปในกรณีนี้ก็เช่นเดียวกัน ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ เมื่อได้เห็น "แถลงการณ์ ฉบับที่ ๒" นี้แล้ว ได้บันทึกตอบท้ายไว้ว่า

"แถลงการณ์เถื่อนฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอปฏิเสธว่าข้าพเจ้ามิได้เป็น

๓๓๖

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรรมสัมปาทิก หรือประธานกรรมการคณะนี้ แต่ประการใดทั้งสิ้น ทั้งจะไม่
รับผิดชอบการกระทำของคณะกรรมการคณะนี้ทุกประการ.

พระธรรมโกศาจารย์

รักษาการแทนสภานายก ม.จ.ร.

๓. มิ.ย. ๒๕๐๒

การที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ ได้ปฏิเสธตำแหน่งประธาน
คณะกรรมการสัมปาทิก ที่คณะกรรมการนิสิตได้อ้างไว้ในแถลงการณ์ ฉบับที่ ๒
นั้น ทำให้สถานะของคณะกรรมการนิสิตขาดความมั่นคง คือไม่อาจจะกลายเป็น
“กบฏ” ด้วยซ้ำไป และได้แอบอ้างชื่อผู้หลักผู้ใหญ่ในลักษณะการเช่นนี้ นับว่า
เป็นการกระทำที่ “อุกอาจ” หรือ “บังอาจ” มาก ความจริงโทษถึงขั้น
“ประหารชีวิต” ก็ได้

ต่อมาก็ได้มี “คำสั่งพิเศษ” ของ “สภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
และอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ลงวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒
ออกมารวม ๓ ฉบับ คือ “ฉบับที่ ๑” มีข้อความดังนี้

“เพื่อความเหมาะสมเป็นพิเศษแก่สถานะและภาวะแห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในขณะที่สภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมี
ภาระกิจไปปฏิบัติงานพระศาสนาในต่างประเทศ และทั้งในขณะปัจจุบัน
อธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็อาพาธ ได้มอบหมายหน้าที่ไว้กับ
สภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก่อนเดินทางไปต่างประเทศ
ท่านสภานายกได้มอบหมายหน้าที่ทั้งสองไว้กับข้าพเจ้า พร้อมกับพระเถระ
ทั้ง ๓ ท่าน คือ

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓๓๗

๑. พระธรรมรัตนการ^๑ วัดสังเวชวิศยาราม
๒. พระธรรมมหาวิธานวัตร^๒ วัดไตรมิตรวิทยาราม
๓. พระธรรมทัศนาร^๓ วัดชนะสงคราม

ร่วมเป็นกรรมการพิเศษรักษาการแทน

บัดนี้ เพื่อความเหมาะสมในกรณีพิเศษ และเพื่อความสงบเรียบร้อยแก่สถานะแห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น ซึ่งข้าพเจ้าพร้อมด้วยคณะกรรมการพิเศษนั้นจะได้เข้ามาปฏิบัติงานเป็นการชั่วคราว จนกว่าสภานายกจะกลับ เพื่อรักษาเสถียรภาพแห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นับแต่ออกคำสั่งฉบับนี้ไป ขอให้ณิสิตและนักเรียน ม.จร. ทั้งหลาย จงทราบและจงเคารพในคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งพร้อมอยู่ในหน้าที่ของตนด้วยอาการสงบเป็นปกติตามสมควรโดยทั่วกัน

สั่ง ณ วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒

(พระธรรมโกศาจารย์)

รักษาการแทนสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
และอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

“คำสั่งพิเศษ ที่ ๒/๒๕๐๒ ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง แต่งตั้ง ผู้ช่วยผู้รักษาการแทนสภานายก และอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณ-

^๑ ต่อมาได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็น สมเด็จพระวันรัต ถึงแก่กรรมไปแล้ว

^๒ ต่อมาได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระวิสุทธิธำมิต ถึงแก่กรรมไปแล้ว

^๓ ถึงแก่กรรมไปแล้ว

๓๓๘

มหาวิทยาลัยในอดีต

วิทยาลัย มีข้อความดังนี้

“โดยอาศัยคำสั่งพิเศษที่ ๑/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒ นั้น เพื่อความเหมาะสมในการปฏิบัติงานเพื่อความเรียบร้อยด้วยคึกแก่มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย จึงแต่งตั้งให้ พระศรีสุธรรมมุนี* วัดมหาธาตุ กรรมการสภามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย เป็นผู้ช่วยผู้รักษาการแทนสภานายกมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ปฏิบัติงานใน ม.จ.ร. เป็นพิเศษ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป จนกว่าท่านสภานายกจะกลับจากต่างประเทศ

ขอให้เจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ทุกตำแหน่ง ครู อาจารย์ นิสิต และนักเรียน ทั้งหมดจงเคารพในคำสั่งของพระศรีสุธรรมมุนี อันชอบด้วยระเบียบโดยทั่วกัน.

สั่ง ณ วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒

(พระธรรมโกศาจารย์)

รักษาการแทนสภานายกมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
และอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย”

ส่วน “คำสั่งพิเศษที่ ๓/๒๕๐๒ ของมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย เรื่อง แต่งตั้งกรรมการพิเศษฝ่ายธุรการ ม.จ.ร.” นั้น มีข้อความดังนี้

“โดยอาศัยคำสั่งพิเศษที่ ๑/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒ นั้น เพื่อความเหมาะสมในการปฏิบัติงานประสมประสานกัน และเพื่อให้งาน ม.จ.ร. ฝ่ายธุรการนั้น ได้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย จึงแต่งตั้งให้

* ต่อมาได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระธรรมมหารัตนวิมล ปัจจุบันเป็น เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓๓๙

๑. พระมหามนัส จิตตทโม ป.ร. ๖, M.A.
๒. พระมหานคร เขมปาลี ป.ร. ๖, M.A.
๓. พระมหาโสภา มนุทาโคโม ป.ร. ๖, พ.ร.บ.
๔. พระมหาสุศักดิ์ อุดมกุสโล ป.ร. ๗, พ.ร.บ.
๕. พระมหาบุญมา มหาวิโร ป.ร. ๔, อนุ. พ.ร.บ.
๖. พระมหาบุญถิ์ กิตติวิโร ป.ร. ๔, อนุ. พ.ร.บ.
๗. พระมหาภาณุ ปทุโม ป.ร. ๕, อนุ. พ.ร.บ.

เป็นกรรมการพิเศษฝ่ายธุรการ ม.จ.ร. ปฏิบัติงานพิเศษเป็นการชั่วคราว
จนกว่าสถานายก ม.จ.ร. จะกลับจากต่างประเทศ ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้ไป.

ตั้ง ณ วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒

(พระธรรมโกศาจารย์)

รักษาการแทนสถานายกมหาวิทยาลัย
และอธิการบดีมหาวิทยาลัย

ต่อมา พระมหานคร เขมปาลี ผู้กำกับแผนกบาลีมัธยมศึกษาและ
รักษาการผู้กำกับแผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา และ พระสุนทร จันทูปโม
กรรมการและเลขานุการแผนกจัดหาแบบเรียน ม.จ.ร. ได้มีหนังสือลงวันที่ ๕
และ ๖ มิถุนายน ๒๕๐๒ ตามลำดับ ถึง เลขาธิการมหาวิทยาลัย
มีข้อความว่าท่านทั้ง ๒ ได้รับความเสียหายจากบัตรสนเท่ห์
แถลงการณ์ ฉบับที่ ๑ ฉบับที่ ๒ และหนังสือยื่นคำขาดให้ลาออกจากหน้าที่
และปิดประกาศประณามขับไล่ด้วยถ้อยคำอันไม่สุภาพ โดยอ้างวัตถุประสงค์
ผิดนานาประการ หากข้อหาและการกระทำดังกล่าวมิได้รับการสอบสวนให้
ปรากฏข้อเท็จจริง ความเสียหายย่อมตกอยู่กับท่านทั้ง ๒ และมหาวิทยาลัย
จึงได้เสนอขอให้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการ

๓๔๐

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดง

สอบสวนโดยด่วน

พระมหามานัส จิตตทโม สังการเลขาธิการมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดง จึงได้มีบันทึก “ที่ ๖๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๐๒ เรื่อง ขอให้ตั้งคณะกรรมการสอบสวน” เสนอ ผู้รักษาการสภานายกมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดง มีข้อความดังนี้

“ด้วยเกล้าฯ ได้รับความเสื่อมเสียจากบัตรสนเท่ห์ แดงการณฉบับที่ ๑ ฉบับที่ ๒ หนังสือยื่นคำขาดให้ลาออกจากตำแหน่งทุกตำแหน่ง และปิดประกาศประณามขับไล่ด้วยถ้อยคำอันไม่สุภาพ โดยอ้างวัตถุแห่งความผินนาประการ เป็นข้อกล่าวหา หากข้อกล่าวหาและการกระทำดังกล่าวมิได้รับการสอบสวนให้ปรากฏข้อเท็จจริง ความเสื่อมเสียย่อมตกอยู่แก่เกล้าฯ และมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดง ในฐานะที่เกล้าฯ ดำรงตำแหน่งสังการเลขาธิการและเป็นหัวหน้าคณะบริหาร

อนึ่ง เเกล้าฯ ได้รับบันทึกจากพระมหานคร เขมปาลี และพระสุนทร จันทูปโม ซึ่งได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำดังประทานเสนอข้างต้น และขอให้ดำเนินการสอบสวนข้อเท็จจริง

เรื่องนี้เป็นเรื่องกระทบกระเทือนสถาบันการศึกษาและส่วนตัวผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยชอบด้วยระเบียบ ควรจะได้รับการพิจารณา

ฉะนั้น เเกล้าฯ จึงขอให้พระเดชพระคุณ ได้เมตตาตั้งคณะกรรมการขึ้นดำเนินการสอบสวนเพื่อทราบข้อเท็จจริงโดยรีบด่วนต่อไป พร้อมนี้เกล้าฯ ได้แนบบันทึก ๒ ฉบับ (คือ ของ พระมหานคร เขมปาลี และ พระสุนทร จันทูปโม) มาด้วยแล้ว.”

แต่ “บันทึก” ฉบับนี้คงมิได้ส่งผู้รักษาการสภานายก เพราะมี “บันทึก” อีกฉบับหนึ่ง “ที่ ๖๓/๒๕๐๒” เช่นกัน ลงวันที่ ๕ มิ.ย. ๒๕๐๒ ที่สังการ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๔๑

เลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผู้รักษาการสถานายก มีข้อความดังนี้

“เนื่องด้วยเกล้าฯ พร้อมทั้ง พระมหานคร เขมปาลี และ พระสุนทร จันทูปโม ได้ถูกคณะกรรมการนิสิตกล่าวหาอ้างวัตถุแห่งความผิดน่านา ประการ ความแจ้งแล้วนั้น

บัดนี้ เกล้าฯ พิจารณาเห็นว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมี พระเดชพระคุณเป็นประธาน ควรจะได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อ พิจารณาวินิจฉัยเรื่องนี้ เพื่อเกียรติและศักดิ์ศรีของมหาจุฬาลงกรณราช- วิทยาลัยและเพื่อทราบข้อเท็จจริงในพฤติกรรมซึ่งได้เกิดขึ้นแล้ว เกล้าฯ พร้อมทั้งพระมหานครและพระสุนทร ขอประทานเสนอให้พระเดชพระคุณ ได้เมตตาพิจารณาเรื่องเหล่านี้ คือ

๑. งานที่เกล้าฯ พร้อมทั้งพระมหานครและพระสุนทรได้ปฏิบัติไป แล้วผิดหรือไม่ ตรงตามขอบเขตอำนาจหน้าที่เพียงไรหรือไม่ ถ้าผิด จะสมควรปรับโทษประการใด หากไม่ผิด ขอได้โปรดแจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ ข้อเท็จจริง เพื่อความบริสุทธิ์ของเกล้าฯ และผู้ร่วมงาน

๒. การกระทำใด ๆ ซึ่งนิสิตและนักเรียนรูปหนึ่งหรือบางรูปได้ทำ แล้วนั้น สมควรหรือไม่ จะเป็นการเหมาะสมหรือไม่ การที่นิสิตและนักเรียน แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งดำรงอยู่ในสมณวิสัยจะพึงกระทำ สมควรลงโทษประการใด

๓. ขอให้พระเดชพระคุณได้โปรดพิจารณาประเด็นทั้งสองดังกล่าวพร้อมกัน

ในการปฏิบัติงานครั้งนี้ เกล้าฯ ขอเป็นผู้รับผิดชอบแต่ผู้เดียว ใน ฐานะที่เกล้าฯ ดำรงตำแหน่งสั่งการเลขาธิการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอได้โปรดสั่งการเรื่องนี้โดยด่วนด้วย。”

สำนวนใน “บันทึก” ของ ผู้สั่งการเลขาธิการมหาวิทยาลัยลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับนี้แสดงถึงความรับผิดชอบสูงมาก และได้คำนึงถึงของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ว่า “ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่ผู้เดียว” มาใช้ได้อย่างเหมาะสมและสมศักดิ์ศรีมาก

ข้าพเจ้าซึ่งได้รับทุนจากมูลนิธิอาเซีย ให้ไปดูการพระศาสนาในลังกา ตั้งแต่วันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๒ และได้เดินทางไปสืบศาสนาถึงประเทศอินโดนีเซีย ได้กลับมาถึงเมืองไทยเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๐๒ พอกลับมาถึงก็ต้องประสบกับปัญหาเฉพาะหน้าซึ่งนับว่าเป็นศึกหนักทีเดียว

ต่อมาได้มีคำสั่งที่ ๓๒/๒๕๐๒ “เรื่อง ตั้งผู้ช่วยผู้รักษากร ในตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยพะโลงกรณราชวิทยาลัย” ลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๒ โดยท่านเจ้าคุณพระธรรมวรนายก รักษาการอธิการบดีมหาวิทยาลัยพะโลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้ลงนาม ดังนี้

“โดยเหตุที่ข้าพเจ้าอยู่ในระยะพักรักษาสุขภาพส่วนตัว ยังไม่อาจจะเข้ามาปฏิบัติงานในอำนาจหน้าที่ได้ อาศัยความตามข้อ ๑๗ แห่งระเบียบมหาวิทยาลัยพะโลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๙๐ จึงสั่งให้พระเมธีสุทธีพงศ์ (เกี้ยว อุปลีธเน ป.ธ. ๙) หัวหน้าแผนกภาษาโบราณ และกรรมการคณะพุทธศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยพะโลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้ช่วยผู้รักษากรในตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยพะโลงกรณราชวิทยาลัย นับแต่บัดนี้เป็นต้นไป。”

พระเมธีสุทธีพงศ์ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยผู้รักษากรอธิการบดีมหาวิทยาลัยพะโลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๐๒ หลังจากที่ข้าพเจ้ากลับมาถึงประเทศไทยเพียง ๕ วันเท่านั้น และก็ได้กลับมาดำรงตำแหน่ง

มหาจุฬาราชวิทยาลัย

๓๔๓

“สั่งการเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” แทน พระมหารามณีส จิตตทโม ซึ่งตอนนั้นกลับไปดำรงตำแหน่งเลขานุการคณะพุทธศาสนาจารย์เจ้าจึง จำต้องรับภาระหนักในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้เสร็จก่อนที่ข้าพเจ้าจะ เดินทางไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ข้าพเจ้ามีเวลาที่จะแก้ไขปัญหานี้ร่วมกับท่านเจ้าคุณพระเมธี- สุธธิพงษ์ด้วยเวลาเพียงเดือนเดียวเท่านั้น ข้าพเจ้ากับพระเมธีสุทธินพคุณเคยทำงานร่วมกันมา ชนิดที่ว่า “รู้ใจ” และ “รู้ฝีมือ” กันอยู่ เมื่อข้าพเจ้าไม่ อยู่那儿 ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธินพคุณ ก็ยังไม่มอบหมายในการบริหารมหา- จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแต่ประการใด เมื่อท่านได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วย ผู้รักษาการอธิการบดี ซึ่งเป็นตำแหน่งฝ่ายบริหาร เราก็ได้ปรึกษากันว่าจะ แก้ไขปัญหานี้ได้อย่างไร

ในที่สุดท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธินพคุณ ในฐานะผู้ช่วยผู้รักษาการ อธิการบดี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ได้ออก “คำสั่งมหาจุฬาลงกรณ- ราชวิทยาลัย” ที่ ๓๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๒ “เรื่อง เปิดโอกาสให้นิสิตและนักเรียนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยื่นหนังสือเป็นโจทก์” มีข้อ ความดังนี้

“เนื่องจากได้รับบันทึกเสนอของ พระมหารามณีส จิตตทโม เลขานุการ คณะพุทธศาสนาจารย์เจ้า ลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๐๒ ว่า ในขณะที่ดำรงตำแหน่ง สั่งการเลขาธิการนั้น ได้มีผลของการณ์ ฉบับที่ ๑ ที่ ๒ และหนังสือยื่นคำขาด ให้ลาออกจากตำแหน่งทุกตำแหน่ง จากคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. และบัตร สนทนา กับปิดประกาศประณามด้วยถ้อยคำอันไม่สุภาพ โดยอ้างเหตุผลความ ผิดนานาประการ รวมทั้งพระมหานคร เขมปาลี และพระสุนทร จันทูปโม อันเป็นการเสียหายต่อส่วนตัว และต่อมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในอันที่ ได้ปฏิบัติการไปตามหน้าที่ และว่าขณะนี้ได้ยื่นเรื่องราวให้พระเดชพระคุณ

๓๔๔

มหาจุฬาวาในอดีต

ท่านเจ้าคุณ รักษาการสภานายก ขอให้ตั้งกรรมการสอบสวนแล้ว แต่ยังไม่ได้รับ
การพิจารณาแต่อย่างใด จึงได้เสนอให้พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

เรื่องนี้ได้พิจารณาแล้ว เห็นควรให้นิสิตนักเรียนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ
อื่นหนังสือเป็นโจทก์เจ้าหน้าที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้ง ๓ รูป ตั้ง
กล่าวนามข้างต้น ต่อสั่งการเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อ
ดำเนินการสอบสวนโดยรีบด่วน

สั่ง ณ วันที่ ๑๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๒

ในวันรุ่งขึ้น พระกวีรญาณ สั่งการเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย ก็ได้มี “คำสั่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ฉบับที่ ๓๔/๒๕๐๒
“เรื่องให้อื่นหนังสือเป็นโจทก์” มีข้อความดังนี้

“อาศัยอำนาจตามคำสั่งที่ ๓๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๐๒
จึงให้นิสิต นักเรียนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ หรือมีความสงสัยด้วยเรื่องหนึ่งเรื่องใด
อื่นหนังสือโจทก์ พระมหามานัส จิตตทโม เลขานุการคณะพุทธศาสตร์
พระมหานคร เขมปาลี ผู้กำกับแผนกบาลีมัธยมศึกษาและพระสุนทร จันทู-
ปโม เลขานุการคณะกรรมการแผนกจัดหาแบบเรียน โดยระบุมความผิดให้
ชัดเจนต่อข้าพเจ้าเป็นราย ๆ ไป เพื่อพิจารณาตามความเป็นธรรม ภายใน
วันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๐๒

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๐๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๔๕

ต่อจากนั้นก็ได้มี “ประกาศมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ ๔๐/ ๒๕๐๒ “เรื่อง ตั้งคณะกรรมการพิจารณาคำร้องเรียนของนิสิต” ประกาศ ณ วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๐๒ โดยมีพระเมธีสุทธิพงษ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี ลงนามแทนอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีข้อความดังนี้

“เนื่องด้วยคณะกรรมการนิสิตและนิสิตบางรูปได้ยื่นคำร้องเรียน และออกแถลงการณ์กล่าวโทษเจ้าหน้าที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใน พระบรมราชูปถัมภ์ หลายเรื่องด้วยกัน แต่เมื่อทางมหาวิทยาลัยได้ออกคำสั่ง ให้คณะกรรมการนิสิตยื่นหนังสือโจทก์ เจ้าหน้าที่ดังกล่าวต่อเลขาธิการมหา- จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นการยืนยันอีกครั้งหนึ่ง โดยเปิดโอกาสให้ถึง วันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๐๒ แล้วนั้น ไม่ปรากฏว่ามีนิสิตรูปหนึ่งรูปใดเสนอตัว เป็นโจทก์

เพื่อเสถียรภาพของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูป- ถัมภ์ จึงเห็นสมควรตั้งท่านผู้มิรายนามข้างล่างนี้เป็นกรรมการพิจารณาเรื่อง ดังกล่าวข้างต้น

๑. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ เป็นประธานกรรมการ
๒. หัวหน้าแผนกสารัตถศึกษา เป็นกรรมการ
๓. หัวหน้าแผนกธรรมปรัชญา เป็นกรรมการ
๔. เลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นกรรมการและ เลขานุการ
๕. หัวหน้าแผนกภาษาปัจจุบัน เป็นกรรมการและผู้ช่วย เลขานุการ”

ต่อมา พระเมธีสุทธิพงษ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี ได้มีหนังสือที่ ๙๘/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๐๒ อาราธนา คณบดีคณะพุทธศาสตร์ คือ

๓๔๖

มหาจุฬาวาไนอดีต

ท่านเจ้าคุณพระธรรมทัตตนาทร เป็นประธานการพิจารณาความผิดนิสิต และได้มีหนังสือ อารธนาและเชิญกรรมการอื่น ๆ เข้าร่วมประชุมในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๐๒ ณ ห้องที่ปรึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่วนผลของการประชุมจะเป็นอย่างไร กรุณาติดตามในตอนต่อไป.

ตอนที่ ๓๒

การแก้ปัญหาวิกฤติการณ์ในมหาจุฬาฯ

เมื่อ พระมหามานัส จิตตทโม พระมหานคร เขมปาลี พระสุนทร จันทูปโม ได้ยื่นบันทึกที่ ๒๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๐๒ ขอให้ท่าน เจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์รักษาการแทนสถานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสอบสวนตน เพื่อจะได้ทราบข้อเท็จจริงแล้ว แต่ก็ไม่ปรากฏว่า ผู้รักษาการแทนสถานายกได้ปฏิบัติการณ์อย่างไรลงไป อันเป็นเหตุทำให้ท่าน ทั้ง ๓ ตั้งกล่าวต้องเสียหายมาก ต่อมาท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธินิพนธ์ ผู้ช่วย ผู้รักษาการอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้มี “คำสั่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ฉบับที่ ๓๓/๒๕๐๒ “เรื่อง เปิดโอกาสให้นิสิตและนักเรียนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยื่นหนังสือเป็นโจทก์” ลง ณ วันที่ ๑๗ มิถุนายน

๓๔๘

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๐๒ แล้ว ต่อมาในวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒ ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ จึงได้มีหนังสือถึงผู้ช่วยอธิการบดี และผู้รักษาการเลขาธิการ โดยเขียนด้วยลายมือของท่านเอง มีข้อความดังนี้

“เรียน ผู้ช่วยอธิการบดี และผู้รักษาการเลขาธิการ แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่อง ขอให้แต่งตั้งกรรมการขึ้นสอบสวนนั้น ผมได้เรียนหาหรือท่านเจ้าคุณพระธรรมมหาวิภาวดี ธรรมวรรัตนกร และพระธรรมทศนาถ คณะกรรมการร่วมรักษาการแทนสภานายก ม.จ.ร. แล้ว ผมคิดว่าร่วมกันว่า โดยภาวะและกาลแล้ว อยู่ในลักษณะยังไม่พร้อม ด้วยในขณะนี้แม้รูปการณ์ทั่วไปจะตั้งอยู่ในความสงบ แต่ก็ยังไม่กล้ายืนยันว่าจะเรียบร้อยเป็นปกติสุขสืบไป ดังที่ท่านเจ้าคุณเข้าใจ เพราะยังใหม่อยู่ หากปฏิบัติการใดๆ อันมีลักษณะกวนน้ำให้ขุ่น อาจเป็นเหตุก่อให้เกิด (ความ) ไม่สงบขึ้นอีก เพราะท่านไฟยังไม่สิ้นเชื้อ จะนำความเสื่อมเสียมาสู่สถาบันอันสูงซึ่งเราสงวนอิงอยู่ได้ ควรระวังให้มาก.

ทางที่ชอบนั้น ควรที่จะให้ดำเนินงานสะสางงานภายใน ตามที่ได้ให้ข้อแนะนำไปแล้วนั้นโดยเร็ว เพียงเท่านี้ก็เชื่อว่าจะทำให้มหาจุฬาฯ ตั้งอยู่ในความสงบ เป็นปกติสุขสืบไปได้แน่ ๆ

เรียนมาด้วยความนับถือ

พระธรรมโกศาจารย์

๒๓ มิ.ย. ๒๕๐๒

ป.ล. กรุณาเรียนให้ พระมหามณัส จิตตทโม ทราบด้วย เพราะเคยเสนอให้ตั้งกรรมการสอบสวนมาครั้งหนึ่งแล้ว.

ธ.ก.”

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๔๙

อนิจจา ! หนังสือของพระเดชพระคุณมาชำเกินไปเสียแล้วครับ !

เมื่อพระเมธีสุทธินิพนธ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มีหนังสืออาราธนาและเชิญกรรมการพิจารณาความผิดของนิสิตไปแล้ว

ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดให้มีการประชุมเป็น ๒ ระยะ

ระยะแรก เป็นการประชุมครั้งพิเศษ เริ่มตั้งแต่เวลา ๑๔:๓๕ น. และเลิกประชุมเวลา ๑๖:๕๐ น. ผู้เข้าประชุม ได้แก่

๑. พระธรรมทัตตนาธร	คณบดีคณะพุทธศาสตร์	ประธาน
๒. อาจารย์แสง มนวิฑูร	หัวหน้าแผนกธรรมปรัชญา	กรรมการ
๓. อาจารย์ประหยัด ไพฑูรย์	หัวหน้าแผนกสารัตถศึกษา	กรรมการ
๔. พระกวีรญาณ	สังการเลขาธิการ กรรมการและเลขานุการ	
๕. อาจารย์บุญญะ สาร	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ	

มีวาระที่นำเข้าสู่เสนอในที่ประชุม คือ “เรื่องพิจารณาคำร้องเรียนของนิสิตและนักเรียน” กับ “เรื่องอื่น ๆ ถ้ามี”

ในการประชุมครั้งนี้ พอสรุปผลได้ดังนี้

๑. ผู้สังการเลขาธิการ (พระกวีรญาณ) ได้อ่านคำแถลงการณ์ต่าง ๆ ของคณะกรรมการนิสิตให้ที่ประชุมทราบและอ่านบัตรสนเท่ห์ต่าง ๆ ที่ส่งมายังรักษาการสังการเลขาธิการ คือ พระมหามนัส จิตตทโม และสรุปความเห็น ว่า เมื่อได้ออกคำสั่งให้นิสิตยื่นคำร้องมาเพื่อเป็นโจทก์ พระมหามนัส จิตตทโม ปรากฏว่าไม่มีนิสิตผู้ใดยื่นคำร้องมาเลย แต่เพื่อคลายความข้องใจต่าง ๆ ให้หมดไป จึงได้สรุปจากบรรดาเอกสารทั้งหมดที่มีอยู่เพื่อพิจารณา คือ

- ๑.๑ นิสิตขอทราบการรับจ่าย และการดำเนินการของมูลนิธิ
- ๑.๒ นิสิตขอให้แจ้งผลการรับจ่าย และการดำเนินงานของแผนกจัดหา
- ๑.๓ นิสิตขอให้ พระมหามานัส จิตตทโม พระมหานคร เขมปาลี และ พระสุนทร จันทูปโม ลาออกจากตำแหน่งทุกตำแหน่งในมหาวิทยาลัย

๒. ที่ประชุมพิจารณาแล้วลงความเห็นว่

- ๒.๑ เรื่องมูลนิธิ เมื่อกำลังดำเนินการหรือจะดำเนินการต่อไป ก็ควรแจ้งให้นิสิตทราบบ้างตามสมควร ไม่ต้องแจ้งเสีย และสมควรจะดำเนินการจดทะเบียนเสียให้ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป
- ๒.๒ แผนกจัดหาเรื่องนี้ ส่งการเลขาธิการแจ้งว่า แผนกนี้ดำเนินการขึ้นโดยมีผู้กำกับต่างๆเป็นกรรมการรู้เห็นอยู่ด้วยและเริ่มงานมาโดยมิได้ใช้เงินใด ๆ ของส่วนกลางของมหาวิทยาลัยเลย จนมีกำไรพอให้มหาวิทยาลัยหยิบยืมมาใช้ได้ และกำลังให้เจ้าหน้าที่ของกรมตรวจเงินแผ่นดินชำระบัญชีอยู่ ที่ประชุมลงความเห็นว่ เรื่องนี้ดำเนินการขึ้นโดยฝ่ายบริหาร และมิได้บังคับให้นิสิตซื้อ มิได้เอาเงินของมหาวิทยาลัยมาใช้ นิสิตก็ไม่มีสิทธิหรือหน้าที่ที่จะมาเกี่ยวข้องใด ๆ เป็นงานภายในของฝ่ายบริหาร ขณะนี้ก็ให้รอฟังผลการตรวจชำระบัญชีซึ่งส่งการเลขาธิการแจ้งว่ จะเสนอให้ทราบภายในวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๐๒
- ๒.๓ การให้เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยลงกรณราชวิทยาลัย ลาออกตาม

มหาจุฬารูปในคดี

๓๕๑

แถลงการณ์ของคณะกรรมการนิสิต เรื่องนี้ นิสิตไม่มีสิทธิ
และหน้าที่ใดๆ ที่จะทำเช่นนั้น การกระทำที่ได้ทำมาแล้ว
ทั้งหมดเป็นการกระทำที่ผิดทั้งสิ้น

ต่อมาในเวลา ๑๗:๓๐ น. วันเดียวกัน ก็ได้มีการประชุมอาจารย์คณะ
พุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์อีก จนถึง
เวลา ๑๘:๕๐ น. มีผู้เข้าร่วมประชุม ๑๕ ท่านด้วยกัน คือ

๑. พระธรรมทัตตนาธร คณบดีคณะพุทธศาสตร์	ประธาน
๒. พระกวีรญาณม ตั้งการเลขาธิการ กรรมการและเลขานุการ	
๓. พระคัมภีร์ปริชาญาณเถร	กรรมการ
๔. อาจารย์แสง มนวิฑูร	กรรมการ
๕. อาจารย์ขุนวิทยายุทธ	"
๖. อาจารย์พระพิเทศพจนวิสุทธ	"
๗. อาจารย์ประหยัด ไพทิกุล	"
๘. อาจารย์เสฐียร พันธรัณ	"
๙. อาจารย์แปลก สนธิรักษ์	"
๑๐. อาจารย์สวัสดิ์ พิณจันทร์	"
๑๑. อาจารย์ฉลาด บุญลอย	"
๑๒. อาจารย์ศิริ เพ็ชรไชย	"
๑๓. อาจารย์โชติ ทองประยูร	"
๑๔. อาจารย์พร รัตนสุวรรณ	"
๑๕. อาจารย์บุญญาน สาร	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ระเบียบวาระการประชุม คือ เรื่อง “พิจารณาความผิดของนิสิต
นักเรียน” และ “เรื่องอื่น ๆ ถ้ามมี”

ระเบียบวาระแรกในเรื่อง “พิจารณาความผิดของนิสิตนักเรียน” นั้น

๓๔๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เมื่อสั่งการเลขาธิการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อ่านหนังสือของรองประธานคณะกรรมการนิสิต ตลอดจนคำแถลงการณ์ และบัตรสนเท่ห์ต่าง ๆ ให้อาจารย์ทราบ ตลอดจนมติที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณาคำร้องเรียนของนิสิตให้ที่ประชุมทราบแล้ว ที่ประชุมมีมติว่า

๑. ถ้าคณะกรรมการนิสิตกระทำจริงตามเอกสารที่มีอยู่ ก็เป็นความผิดสมควรลงโทษ การลงโทษนั้นที่ประชุมเสนอว่า บอกได้เพียงว่าที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใช้ สถานหนัก คือ ไล่ออก แต่ควรเรียกคณะกรรมการนิสิตมาถามเสียก่อนทุกคนว่าได้กระทำจริงตามนี้ และถ้าผู้ใดไม่มาตรงเวลาที่กำหนด ก็พิจารณาลงโทษได้ทันที การสอบสวนและการลงโทษขอให้เป็นอำนาจของท่านคณบดี อาจารย์ทั้งหลาย เป็นมรอาวาสไม่สมควรพิจารณาฝ่ายสงฆ์

๒. เพื่อให้เกิดความสบายใจแก่ฝ่ายคณาจารย์และฝ่ายบริหาร เห็นควรพิจารณาข้อกล่าวหาเหล่านั้นโดยธรรมและแจ้งให้ทราบด้วย โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเงิน ท่านเลขาธิการรับว่ากำลังดำเนินการอยู่และจะแจ้งให้ทราบอีกทีหนึ่ง

๓. เพื่อคลายความข้องใจของนิสิต สมควรประกาศให้นิสิตหายข้องใจแต่ละข้อ ๆ ที่พิจารณากันเสียด้วยตามสมควร

หลังจากที่ได้มีการประชุมคณะอาจารย์คณาจารย์และพุทธศาสตร์ ในฐานะเป็นกรรมการร่วมพิจารณาความผิดของนิสิต และนักเรียนเสร็จสิ้นแล้ว ในวันนั้นก็ได้มี “ประกาศมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ฉบับที่ ๑๙/๒๕๐๒ “เรื่องมอบอำนาจในการสอบสวนคณะกรรมการนิสิต” มีข้อความดังนี้

“อนุสนธิจากคำสั่งที่ ๔๐/๒๕๐๒ บัดนี้คณะกรรมการพิจารณาคำร้องเรียนของนิสิต ได้มีมติให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สอบสวนคณะกรรมการนิสิตต่อไป แต่

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๕๓

โดยเหตุที่ข้าพเจ้าจะต้องไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างจังหวัดเป็นเวลาหลายวัน ไม่สามารถที่จะปฏิบัติงานตามมติที่ได้รับมอบหมายได้ จึงขอมอบอำนาจในการสอบสวนนี้แก่ พระเมธีสุทธินิพนธ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี และพระกวีวรรณ สังกัดเลขานุการ เป็นผู้ดำเนินการสอบสวนต่อไป.

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๒

(พระธรรมโกศาจารย์)

คณบดีคณะพุทธศาสตร์

เมื่อคณะกรรมการได้ประชุมพิจารณา เรื่อง “พิจารณาความผิดของนิสิตนักเรียน” เสร็จสิ้นลงและได้เสนอให้ผู้รักษาการอธิการบดีทราบแล้ว ในวันนั้นเอง ก็ได้มี “คำสั่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ฉบับที่ ๔๑/๒๕๐๒ พุทธศักราช ๒๕๐๒ “เรื่อง ให้คณะกรรมการนิสิตรายงานตัว” ดังนี้

“อนุสนธิจากคำสั่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ ๔๐/๒๕๐๒ และประกาศมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ ๑๙/๒๕๐๒ จึงสั่งให้คณะกรรมการนิสิตมารายงานตัวต่อข้าพเจ้า และพระกวีวรรณ ณ ตึกโรงเรียนพรวิद्याประสิทธิ์ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒ เวลา ๑๕:๐๐ น.

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๒

(พระเมธีสุทธินิพนธ์)

ผู้ช่วยผู้รักษาการ อธิการบดี

ลงนามแทน

อธิการบดี”

๓๕๔

มหาจุฬารูปในคดี

ท่านจะเห็นได้ว่าทางฝ่ายบริหารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ทำงานแข่งกับเวลาเพียงใด ทั้งนี้เพื่อจะให้การระงับวิกฤตการณ์นี้สำเร็จลุล่วงไปโดยรวดเร็ว ก่อนที่ข้าพเจ้าจะเดินทางไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา การทำงานในครั้งนี้ แม้จะขลุกขลักบ้าง เพราะท่านเจ้าคุณอธิการบดี ก็อยู่ถึงวัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก เมื่อมีปัญหารีบด่วนเราก็ต้องเช่ารถแท็กซี่ไปในเวลากลางคืน บางทีกว่าจะไปถึงก็ ๕-๖ ทุ่ม แต่พวกเราได้รับ “พรพิเศษ” ไว้ว่า ไปถึงเมื่อใด ถ้าท่านจำวัดแล้วก็ปลุกได้ทันทีเมื่อปรึกษาหารือเสร็จแล้ว บางทีดังตี ๓-๔ เราก็เดินทางกลับ บางทีก็มาสว่างที่กรุงเทพฯ แล้วเราก็ทำงานต่อไป

ข้าพเจ้าซึ่งจำเป็นจะต้องไปสอบที่ AUA อีกครั้งหนึ่ง ก็หาเวลาดูหนังสือเพื่อไปสอบไม่ได้เลย ข้าพเจ้ายังจำได้ว่าในตอนเช้าวันที่ข้าพเจ้าจะไปสอบที่ AUA ซึ่งตอนนั้นยังอยู่ที่วังสราญรมย์ ข้าพเจ้าและคณะซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์ และอาจารย์พร รัตนสุวรรณ รวมอยู่ด้วยได้มาถึงกรุงเทพฯ เกือบ ๗ น. ข้าพเจ้าต้องฉันอาหารที่ตรงสะพานช้างโรงสี แล้วก็เข้าสอบเลย และก็ปรากฏว่าสอบผ่านได้ ทำให้ไม่มีปัญหาอะไรในด้านภาษาอังกฤษ

เมื่อถึงกำหนดนัดให้คณะกรรมการนิสิตมารายงานตัวในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒ เวลา ๑๕:๐๐ น. นั้น ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์และข้าพเจ้า ซึ่งได้รับมอบหมายจากคณบดีคณะพุทธศาสตร์ให้เป็นผู้ดำเนินการสอบสวนคณะกรรมการนิสิต ก็ได้ไปที่ตึกโรงเรียนพรวิทยา-ประสุตน์ ซึ่งได้แก่ “สำนักธรรมวิจัย” ปัจจุบัน ตอนนั้นก็เพิ่งติดตั้งเครื่องปรับอากาศใหม่ๆ ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์และข้าพเจ้าอยู่ในห้องเล็ก คือ ห้องทำงานของเจ้าหน้าที่สำนักธรรมวิจัยปัจจุบัน และให้กรรมการนิสิตทั้งหมดรวมอยู่ในห้องใหญ่ คือ ห้องบรรยายปัจจุบัน แล้วก็เรียกกรรมการนิสิต

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓๕๕

เข้ามาสอบสวนทีละรูป เมื่อสอบสวนแล้ว ก็ให้กลับไป โดยไม่มีโอกาสจะเข้าไปพบปะเพื่อนฝูงอีก เพื่อนกรรมการที่อยู่ในห้องใหญ่ก็ไม่ทราบว่าเป็นกรรมการที่ถูกสอบสวนจะให้การอย่างไร นับว่าเป็น “การทำสงครามจิตวิทยา” ครั้งใหญ่ทีเดียว ปรากฏว่ากรรมการนิสิตบางรูป ก็ให้การในลักษณะที่จะ “ปิดสว” ให้พ้นตัว โดยมีได้รับว่าตนเป็น “ตัวการ” หรือ “ตัวตั้งตัวตี” ในวิกฤติการณ์ครั้งนี้ในที่สุดก็ได้มี “ประกาศ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ฉบับที่ ๒๑/๒๕๐๒ “เรื่อง ผลการพิจารณาสอบสวนและวินิจฉัยความผิดของนิสิต” ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๒ ออกมาดังนี้

ประกาศ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฉบับที่ ๒๑/๒๕๐๒

เรื่อง ผลการพิจารณาสอบสวน และวินิจฉัยความผิดของนิสิต

เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๐๒ พระมหาพรหม โกวิท รองประธานคณะกรรมการนิสิต ซึ่งเป็นผู้รักษาการแทนประธานคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. ได้มีหนังสือที่ ๑๓๓/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ถึงสั่งการเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอทราบเรื่องมูลนิธิ ม.จ.ร. และการรายงานตัวของคณะนิสิต ในเรื่องคำร้องฉบับนี้ ทางคณะบริหารยังมิได้ดำเนินการแต่อย่างใดในขณะนั้น เพราะพิจารณาเห็นว่าเป็นเรื่องการภายในของคณะบริหาร ซึ่งนิสิตไม่น่าจะเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในฝ่ายคณะบริหารก็คิดอยู่ว่าจะได้ประกาศขอตรวจการรับของมูลนิธิให้ทราบในโอกาสอันสมควร และบัดนี้ทางเจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ก็ได้ชี้แจงให้ทราบแล้ว

๓๕๖

มหาวิทยาลัยในอดีต

ต่อมา เมื่อปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ นี้ ได้มีบัตรสนทนัท
ฉบับหนึ่งใช้นามแฝงว่า “เลียด ม.จ.ร. ๑๐๐ %” จำหัวเรื่องว่า “ปีศาจผู้วิ
ไทยกำลังสูญสืตเนื้อ ม.จ.ร. อย่างหน้าด้าน” พิมพ์ด้วยโรเนียว ถูกส่งไปยังพระ
เถรานุเถระในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค และที่อื่น ๆ อีกมากมาย ความ
สำคัญของบัตรสนทนัทฉบับนี้กล่าวหาเจ้าหน้าที่ใน ม.จ.ร. ๓ รูป ว่ามีความ
ประพฤตีสื่อหาอย่างร้ายแรง ดำเนินการบริหารงานมหาวิทยาลัยของม.จ.ร.
วิทยาลัโดยไม่เป็นธรรม ในที่สุดแห่งบัตรสนทนัทฉบับนี้ ผู้กระทำได้ใช้คำ
ปลุกปั่นนิสิตนักเรียนคณะครูอาจารย์ว่า “จงลุกขึ้นต่อสู้ขั้บมารร้ายตัวกาลัทั้ง ๓
ตัวนี้ออกจาก ม.จ.ร. โดยด่วน” ความละเอียดยังอยู่ในบัตรสนทนัท นั้นแล้ว

กาลต่อมา ได้มีแถลงการณ์ฉบับที่ ๑ ของคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร.
ลงวันที่ ๒๙ พฤษภาคม มีความสำคัญว่า คณะบริหารซึ่งมีพระมหามัน
จิตตทโม เป็นหัวหน้ามิสามารถจะแก้ไขสถานการณ์ให้เข้าสู่ภาวะปกติได้
และได้อ้างว่า ได้กราบเรียนพระเถระผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบใน
กิจการ ม.จ.ร. เพื่ออาราธนาเข้ามาแก้ไขสถานการณ์อันเลวร้ายแล้วและบัดนี้
พระเถระเหล่านั้นก็พร้อมที่จะเข้ามาแก้ไขเพื่อให้เป็นไปโดยสันติด้วยแล้ว
และได้ใช้คำปลุกปั่นยุ้งให้นิสิต นักเรียน แจ้งกระด้างต่อคณะบริหารว่า
“ให้คอยฟังคำสั่งของคณะกรรมการนิสิตต่อไป”

ในระยะที่กล่าวนี้ เป็นที่ปรากฏว่า คณะนิสิตได้มีพฤติการณ์คุมกัน
เป็นกลุ่มเป็นก้อนทั้งในที่ลับและในที่แจ้ง

เมื่อมีพฤติการณ์อันส่อให้เห็นว่า จะมีความไม่สงบขึ้นใน ม.จ.ร. จึง
ท่านผู้รักษาการแทนสภานายก ได้ไปเป็นประธานในที่ประชุมคณะบริหาร
เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ในที่ประชุมครั้งนั้น เลขานุการได้แถลง
พฤติการณ์ต่าง ๆ ถวายให้ที่ประชุมได้รับทราบ และชี้แจงข้อข้องใจหลาย
อย่างหลายประการให้ที่ประชุมได้รับทราบไว้เช่นเดียวกัน

มหาจุฬารูปในคดี

๓๕๗

กาลต่อมา คณะกรรมการนิสิตได้จัดให้มีการประชุมที่พระตำหนัก วัดมหาธาตุ โดยได้อาราธนาท่านพระมหาเถระผู้ใหญ่ คือพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ ท่านเจ้าคุณพระธรรมมหารัตนวิตร ท่านเจ้าคุณพระธรรมรัตนากร ท่านเจ้าคุณพระธรรมทักษาทร ท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี และเจ้าหน้าที่คณะบริหาร ม.จ.ร. ไปร่วมประชุมด้วย การประชุมในวันนั้น ไม่มีอะไรมากไปกว่านิสิตได้ผลัดกันลุกขึ้นกล่าวคำปรักปรำเจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ด้วยเหตุมากมาย ซึ่งท่านพระมหาเถระก็ได้กรุณาชี้แจงตอบแทนคณะบริหารอยู่เกือบตลอดเวลา ถึงกระนั้นนิสิตบางรูปก็ยังเชื่อว่าจับไล่เจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ออกเสียจากตำแหน่งภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมง ทั้งได้ใช้ประโยคที่ไม่สุภาพ ผิดสมณสาธิตต่างๆ เช่น “ให้เขี่ยออกไป” เป็นต้น ต่อหน้าพระมหาเถระผู้ใหญ่ โดยมีได้แสดงความเคารพต่อพระมหาเถระผู้ใหญ่เลย แม้แต่น้อย

ต่อมา เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๐๒ หลังจากเสร็จการประชุมเปิดภาคเรียนภายในพระอุโบสถแล้ว ทางมหาวิทยาลัยก็ให้นิสิตนักเรียนเข้าสู่ห้องเรียนในชั้นและแผนกของตน ๆ แต่ก็ได้มีการนิสิตหลายรูปหาได้เข้าห้องเรียนไม่ กลับไปพูดในทำนองคล้ายไฮด์ปาร์กในบริเวณมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นการจ้วงจาบล้วงเกินคณะเจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ทั้ง ๓ รูป เพียงเพราะเหตุที่คณะเจ้าหน้าที่ทั้ง ๓ รูปยังไม่ได้ออกไปแถลงข้อข้อใจตามคำเรียกร้องของคณะกรรมการนิสิตเท่านั้น ซึ่งเป็นเหตุทำให้นิสิตบางรูปไม่พอใจจึงได้กล่าวจ้วงจาบเป็นทำนองไฮด์ปาร์กขึ้น และในระยะนี้ได้มีการปิดประกาศจับไล่เจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ทั้ง ๓ รูปนั้นในที่เปิดเผย เช่น นอกกำแพงวัดมหาธาตุ เป็นต้น โดยคณะกรรมการนิสิตได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า คงเกิดจากนิสิตหรือนักเรียนบางรูปหรือบางคณะ

ต่อมา พระมหาพรหม โกวิท รัชการแทนประธานคณะ

๓๔๘

มหาจุฬาวาโนคติ

กรรมการนิสิต ม.จ.ร. ได้มีหนังสือ ที่ ๑๓๘๑/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๐๒ ถึงสั่งการ เลขานุการ ม.จ.ร. บังคับให้เจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ๓ รูปลาออกจากตำแหน่ง หน้าที่ทุกตำแหน่งใน ม.จ.ร. และได้ใช้ข้อความบังคับว่า “ถ้าไม่ลาออกก็เป็นที่น่าเสียใจเหลือเกินว่า นิสิต นักเรียนทั้งมวลจักปฏิบัติกรอันไม่เป็นมงคลแก่พวกท่าน (หมายถึงเจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ทั้ง ๓) เป็นแน่แท้ โดยมีต้องสงสัย” ความแจ้งอยู่ในหนังสือฉบับนั้นแล้ว

ต่อมา ในวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๐๒ นั้นเอง ก็ได้มีแถลงการณ์ของคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. ออกมาอีกเป็นฉบับที่ ๒ ซึ่งมีความสำคัญว่า “คณะกรรมการนิสิตทั้งมวล ได้พยายามให้เจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ทั้ง ๓ รูป พิจารณาตัวลาออกโดยดีทุกวิถีทางแล้ว แต่ก็ยังไม่เป็นผลสำเร็จ” และได้แอบอ้างว่า “คณะกรรมการนิสิตได้อ่านหนังสือฉบับล่าสุด เสนอแต่งตั้งคณะกรรมการสัมปาติกขึ้นเพื่อบริหารกิจการ ม.จ.ร. และบัดนี้คณะสัมปาติก ก็มีมติเห็นพ้องกับคณะกรรมการนิสิตด้วยแล้ว” และยุยงนิสิต นักเรียนไม่ให้เชื่อฟังคำสั่งใด ๆ ของคณะบริหาร ว่า “ดังนั้น คณะบริหารชุดปัจจุบันจะได้สิ้นสุดลงภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมงของวันนี้ (คือวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๐๒) เป็นอย่างช้า คณะกรรมการสัมปาติกจะได้เข้ารับตำแหน่งบริหารโดยสันติสืบไป ฉะนั้น คณะนิสิตและนักเรียน ม.จ.ร. ทุกรูป จงอย่าเชื่อฟังคำสั่งใด ๆ ของคณะบริหารอันมีพระมหามนัส จิตุดทโม เป็น หัวหน้า สั่งการ โดยเด็ดขาด ให้คอยฟังคำสั่งของคณะกรรมการสัมปาติก อันมีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์เป็นประธานสืบไป” แถลงการณ์ฉบับนี้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์รักษาการแทนสภานายก ม.จ.ร. ได้ทรงบันทึกมาเมื่อวันที่ ๓ มิ.ย. ๒๕๐๒ ว่า “โดยแถลงการณ์เดือนฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอปฏิเสธว่า ข้าพเจ้ามิได้เป็นกรรมสัมปาติก หรือประธานคณะกรรมการคณะนี้แต่ประการใดทั้งสิ้น ทั้งจะไม่รับผิดชอบการกระทำของคณะกรรมการคณะนี้ทุกประการ”

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓๔๙

เจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ทั้ง ๓ รูป เมื่อได้ถูกกล่าวหาเช่นนั้น จึงได้อื่นคำร้องไปยังท่านผู้รักษาการสถานายก ม.จ.ร. ขอให้ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาสอบสวนข้อเท็จจริง เรื่องนี้ยังคงอยู่ที่รักษาการแทนสถานายก และต่อมาเจ้าหน้าที่ทั้ง ๓ ได้อื่นเรื่องนี้ผ่านเลขาธิการ ม.จ.ร. อีกครั้งหนึ่ง เลขาธิการจึงได้ออกคำสั่งฉบับที่ ๒๔/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๒ มีข้อความสำคัญว่าให้นิสิตนักเรียนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีความสงสัยด้วยเรื่องหนึ่งเรื่องใดในเจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ทั้ง ๓ ให้ยื่นหนังสือเป็นโจทก์โดยระบุความผิดให้ชัดเจน ต่อเลขาธิการเป็นราย ๆ ไป เพื่อทางมหาวิทยาลัยจะได้พิจารณาตามความเป็นธรรม ภายในวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๐๒ แต่เมื่อพ้นกำหนดเวลาดังที่ได้ประกาศให้ทราบแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่ามีนิสิตนักเรียนรูปใดยื่นคำร้องเป็นโจทก์ให้เป็นหลักฐานขึ้นมา จึงผู้ช่วยผู้รักษาการบดี และสั่งการเลขาธิการได้เข้ากราบเรียนปรึกษาหารือ เพื่อปฏิบัติการในกรณีกับพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ รักษาการแทนสถานายก ม.จ.ร. ท่านได้บันทึกส่งมาว่า ท่านได้เรียนหารือกับพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมมหาวิภาวดี ท่านเจ้าคุณพระธรรมรัตนจักร และท่านเจ้าคุณพระธรรมทัสนาธร คณะกรรมการร่วมรักษาการแทนสถานายกแล้ว ได้มีบัญชาว่า “ตามที่ชอบนั้น ควรที่จะได้ดำเนินงานสะสางภายใน ตามที่ได้ให้ข้อแนะนำไปแล้วนั้นโดยเร็ว”

ดังนั้น มหาวิทยาลัยลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้มีคำสั่งฉบับที่ ๔๐/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๐๒ ตั้งคณะกรรมการพิจารณาคำร้องเรียนของนิสิต โดยมีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมทัสนาธร คณบดี คณะพุทธศาสตร์ เป็นประธาน เพื่อพิจารณาความผิดของเจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ตามคำเรียกร้อง และแถลงการณ์ของคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. ต่อไป

คณะกรรมการชุดนี้ได้ประชุมกันเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๐๒ ที่ประชุมมีมติว่า

๓๖๐

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ก. เรื่องมูลนิธิ เมื่อกำลังดำเนินการ หรือจะดำเนินการต่อไป ก็ควรแจ้งให้นิสิตทราบบ้างตามสมควรไม่ต้องแจ้งเสีย และสมควรจะดำเนินการจดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป

ข. แผนกจัดหา เรื่องนี้ เลขาธิการแจ้งว่า แผนกนี้ดำเนินการขึ้นโดยมีผู้กำกับต่างๆ เป็นกรรมการรู้เห็นอยู่ด้วย และเริ่มงานมาโดยมิได้ใช้เงินใด ๆ ของส่วนกลางของมหาวิทยาลัยเลย จนมีกำไรพอให้มหาวิทยาลัยหยิบยืมมาใช้ได้ และกำลังให้เจ้าหน้าที่ของกรมตรวจเงินแผ่นดินชำระบัญชีอยู่ ที่ประชุมลงความเห็น ว่า เรื่องนี้ดำเนินการขึ้นโดยฝ่ายบริหาร และได้บังคับให้นิสิตมาซื้อ มิได้เอาเงินของมหาวิทยาลัยมาใช้ นิสิตก็ไม่มีสิทธิหรือหน้าที่ที่จะมาเกี่ยวข้องใด ๆ เป็นงานภายในของฝ่ายบริหาร ขณะนี้ก็ให้รอฟังผลการตรวจชำระบัญชีซึ่งเลขาธิการแจ้งว่า จะเสนอให้ทราบได้ภายในวันที่ ๑๐ กรกฎาคม

ค. การให้เจ้าหน้าที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยลาออกตามแถลงการณ์ของคณะกรรมการนิสิต เรื่องนี้ นิสิตไม่มีสิทธิและหน้าที่ใด ๆ ที่จะทำเช่นนั้น การกระทำที่ได้ทำมาแล้วทั้งหมด เป็นการกระทำที่ผิดทั้งสิ้น

และในระยะต่อมาของวันที่ ๒๕ มิถุนายน นั้น ก็ได้มีการประชุมคณะกรรมการในคณะพุทธศาสตร์ทั้งหมด โดยมีคณบดีคณะพุทธศาสตร์เป็นประธาน เพื่อพิจารณาพฤติการณ์ต่างๆ ที่นิสิตได้กระทำไป ที่ประชุมมีมติว่า

๑. ถ้าคณะกรรมการนิสิตกระทำจริง ๆ ตามเอกสารที่มีอยู่ ก็เป็นความผิดสมควรลงโทษ การลงโทษนั้นที่ประชุมเสนอว่า บอกได้เพียงว่า ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้สถานหนัก คือไล่ออก แต่ควรเรียกคณะกรรมการนิสิตมาถามเสียก่อนทุกคนว่า ได้กระทำจริงตามนี้ และถ้าผู้ใดไม่มาตรงเวลาที่กำหนด ก็พิจารณาลงโทษได้ทันที การสอบสวน และการลงโทษขอให้เป็นการอำนาจของท่านคณบดี อาจารย์ทั้งหลาย

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓๖๑

เป็นมหาวิทยาลัยสมควรพิจารณาฝ่ายสงฆ์

๒. เพื่อให้เกิดความสบายใจแก่ฝ่ายคณะอาจารย์ และฝ่ายบริหาร เห็นควรพิจารณาข้อกล่าวหาเหล่านั้นโดยธรรม และแจ้งให้ทราบด้วย โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเงิน ท่านเลขาธิการรับว่ากำลังดำเนินการอยู่ และจะแจ้งให้ทราบอีกทีหนึ่ง

๓. เพื่อคลายความข้องใจของนิสิต สมควรประกาศให้นิสิตหายข้องใจแต่ละข้อ ๆ ที่พิจารณากันเสียด้วยตามสมควร

โดยประกาศมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดีย ฉบับที่ ๑๙/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๒ คณะบดีคณะพุทธศาสตร์ได้มอบให้พระเมธี-สุทธิพงศ์ กับ พระกวีรญาณ เป็นผู้ดำเนินการสอบสวนคณะกรรมการนิสิต จึงเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๐๒ เจ้าหน้าที่ ม.จร. ทั้ง ๒ นั้น ได้ดำเนินการสอบสวนคณะกรรมการนิสิตซึ่งมารายงานตัว รวม ๑๑ รูป ส่วนอีกรูปหนึ่งไม่มาให้การสอบสวน

จากคำให้การรายงานตัวของกรรมการนิสิตทั้ง ๑๑ รูป ได้ความชัดเจนอันเป็นหลักฐานว่า

๑. **บัตรสนเท่ห์** ไม่มีกรรมการนิสิตรูปใดรับรู้เห็นในการกระทำ แต่ก็ให้ความคิดว่า น่าจะเกิดจากการกระทำของนิสิตหรือนักเรียนในมหาวิทยาลัยนี้เอง

๒. **แถลงการณ์** แถลงการณ์ของคณะกรรมการนิสิตทั้ง ๒ ฉบับนั้น ปรากฏว่ามีกรรมการนิสิตเพียง ๒ รูป เท่านั้นที่ปฏิเสธไม่ยอมรับรับรู้เห็นในการกระทำ ส่วนกรรมการนิสิตรูปอื่น ๆ ยอมรับรู้เห็นโดยตลอด และยิ่งกว่านั้น กรรมการนิสิตรูปหนึ่งยังยอมรับว่า แถลงการณ์นั้นได้พิมพ์ที่ห้องของตนเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๐๒

๓๖๒

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓. หนังสือบังคับให้เจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. ลาออก มีกรรมการนิสิตเพียง ๒ รูป เท่านั้นที่ไม่ยอมรับรู้ รับเห็น ส่วนกรรมการนิสิตอื่น ๆ ยอมรับรู้รับเห็นโดยตลอด

๔. การพูดในทำนองคล้ายไฮด์ปาร์ก ปรากฏว่ามีกรรมการนิสิตยอมรับว่า ตนเป็นผู้พูดรวม ๕ รูปด้วยกัน บางรูปก็ร่วมอยู่ในที่นั้นด้วย แต่มิได้พูด ส่วนบางรูปมิได้ร่วมอยู่ในที่นั้นเลย

๕. การปิดประกาศขี้ปี้เจ้าหน้าที่ ม.จ.ร. คณะกรรมการนิสิตให้คำสันนิษฐานว่า คงเป็นการกระทำของนิสิต หรือนักเรียนบางรูป หรือบางคณะ

เจ้าหน้าที่ผู้สอบสวนได้พิจารณาเรื่องโดยตลอดแล้ว ทั้งจากพฤติการณ์ที่ได้เกิดขึ้น ทั้งจากเอกสารหลักฐาน และทั้งจากคำให้การ และข้อซักถาม ได้ความว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนี้สืบเนื่องมาจากความก้าวล่วงเกินขอบเขตของคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. จึงเป็นเหตุให้ละเลยต่อความสำนึกในฐานะและภาวะของตน จึงได้ทำความเห็นเสนอไปยังคณะบดีคณะพุทธศาสตร์ว่า การกระทำของคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. ที่เกิดขึ้นครั้งนี้ ควรได้รับการพิจารณาโทษเป็น ๖ สถาน คือ

- (๑) ผู้ไม่มารายงานตัว ควรให้ลบชื่อออกจากทะเบียน
- (๒) ผู้ที่เป็นตัวการสำคัญในเรื่องนี้ ควรให้พักการศึกษา มีกำหนดเวลา ๓ ปี
- (๓) ผู้ที่เป็นตัวการรองลงมา ควรให้พักการศึกษา มีกำหนดเวลา ๒ ปี
- (๔) ผู้ที่ไม่ได้เป็นตัวการตามข้อ ๑ และ ๒ แต่มีความเห็นรุนแรงในเรื่องนี้ ควรให้พักการศึกษามีกำหนดเวลา ๑ ปี
- (๕) ผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้ว ให้งดการประสาทปริญญาบัตร

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓๖๓

และออกหนังสือรับรองวิทยฐานะ มีกำหนดเวลา ๒ ปี

(๖) ผู้ที่ไม่รู้เห็นเรื่องนี้มาแต่เดิม แต่ต้องรับผิดชอบในฐานะเป็นกรรมการนิสิต ให้ภาคทัณฑ์โทษไว้ก่อน แต่ควรให้ขอมาโทษต่อผู้ถูกกล่าวหา

๑. นิสิต ที่พึงได้รับโทษตามสถานที่ ๑ (ลบชื่อออกจากทะเบียน) นั้น มีเพียงรูปเดียวคือ พระมหาบุ จิตธมโม โดยเหตุที่ไม่มารายงานตัวตามคำสั่งของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับที่ ๓๔/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๐๒ และตามมติของคณะอาจารย์คณะพุทธศาสตร์ที่ว่า “ถ้าผู้ใดไม่มาตรงเวลาที่กำหนดก็พิจารณาโทษได้ทันที”

๒. นิสิตที่พึงได้รับโทษตามสถานที่ ๒ (พักการศึกษา ๓ ปี) มี ๔ รูป คือ

- (๑) พระมหาพร้อม โกวิท
- (๒) พระมหาจิตร ดิสฺสทตฺโต
- (๓) พระมหาถวิล สุเมธโส
- (๔) พระมหาสมบุญ อัครปญฺโญ

ทั้งนี้ เพราะพฤติการณ์ที่นิสิตทั้ง ๔ นี้ได้แสดงออก เช่นการออกแถลงการณ์ และการพูดในทำนองคล้ายไฮด์ปาร์กกี้ จากการให้ถ้อยคำในชั้นสอบสวนก็ชี้ แสดงชัดว่า เป็นตัวการสำคัญในกรณีนี้ และไม่สำนึกในความผิดของตน และความเสียหายของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในส่วนตัว

๓. นิสิตที่พึงได้รับโทษตามสถานที่ ๓ (พักการศึกษา ๒ ปี) มี ๓ รูป คือ

- (๑) พระมหาอดิศักดิ์ อธิณฺโฑ
- (๒) พระมหาอนันต์ ญาณปาโล
- (๓) พระมหาประพันธ์ ภาทฺธจาโร

๓๖๔

มหาจุฬาวาโนตติ

ทั้งนี้ โดยอาศัยพฤติการณ์ที่นิสิตทั้ง ๓ ได้แสดงออกก็ดี จากการให้การในชั้นสอบสวนก็ดี แสดงให้เห็นว่า ยังไม่จัดอยู่ในประเภทตัวการสำคัญ แม้จะไม่สำนึกในความผิดของตน และความเสียหายของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยส่วนรวม แต่ก็ยังไม่มีพฤติการณ์ที่แสดงให้เห็นว่า นำตนเข้าไปพัวพันอย่างใกล้ชิด เหมือนกับกรรมการนิสิตทั้ง ๔ รูป ซึ่งได้รับโทษตามสถานที่ ๒ นั้น

๔. นิสิตที่พึงได้รับโทษตามสถานที่ ๔ (พักการศึกษา ๑ ปี) นั้น มีเพียงรูปเดียว คือ พระมหาสีลา วีระธัญโญ ทั้งนี้โดยอาศัยพฤติการณ์ที่แสดงออกก็ดี จากการให้ถ้อยคำในชั้นสอบสวนก็ดี แสดงให้เห็นว่าไม่ได้ร่วมมือมาตั้งแต่ต้น ทั้งได้สำนึกในความผิดของตน และความเสียหายของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในส่วนรวม แต่ก็ยังมีความโน้มเอียงไปในทางที่ได้เห็นชอบกับการกระทำบางอย่างของคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร.

๕. นิสิตที่พึงได้รับโทษตามสถานที่ ๕ (งดประสาทปริญญาบัตร และออกหนังสือรับรองวิทยฐานะ ๒ ปี) นั้น มีเพียงรูปเดียว คือ พระมหาคำพันธ์ ชานจุกโก ทั้งนี้โดยอาศัยพฤติการณ์ที่แสดงออกก็ดี จากคำให้การในชั้นสอบสวนก็ดี แสดงให้เห็นชัดว่า จัดอยู่ในประเภทตัวการสำคัญ สมควรได้รับโทษตามสถานที่ ๒ แต่โดยเหตุที่ พระมหาคำพันธ์ ชานจุกโก พ้นจากฐานะความเป็นนิสิตแล้ว จึงควรได้รับโทษตามสถานที่ ๕

๖. นิสิตที่พึงได้รับโทษตามสถานที่ ๖ (ขอขมาโทษ) นั้น มี ๒ รูป คือ

(๑) พระมหาบุญชอบ วิชชากรโ

(๒) พระมหาบุญมี ปญฺญาวชิโร

ทั้งนี้ โดยอาศัยพฤติการณ์ที่แสดงออกก็ดี จากการให้ถ้อยคำในชั้นสอบสวนก็ดี แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้อยู่ห่างไกลต่อเหตุการณ์ และไม่รู้เห็นด้วย

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร

๓๖๕

กับการกระทำของคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. ถึงกระนั้น ก็ยังมีความผิด
อยู่บ้าง ในฐานะที่ได้ทราบพฤติการณ์อันไม่ดีงามของคณะกรรมการนิสิต
ม.จ.ร. นี้แล้ว ไม่รายงาน (อาปจนา) ผู้บังคับบัญชาเหนือตนให้ทราบ

อนึ่ง ผู้ที่ถูกพักการศึกษา ต้องไปอบรมสมาธิ ณ แผนกธรรมวิชัย
กองเผยแผ่ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในความรับผิดชอบของนายพร
รัตนสุวรรณ จนกว่าจะได้รับการรับรองผลของการอบรมสมาธิจนเป็นที่
พอใจ แม้จะได้รับการอบรมครบตามกำหนดเวลาให้พักการศึกษาแล้ว
แต่ถ้าเจ้าหน้าที่ยังไม่รับรองผลการอบรมจนเป็นที่พอใจ ก็ยังไม่มิสริเข้า
ศึกษาต่อได้

จากประมวลพฤติการณ์ และเอกสารหลักฐานนานาประการที่ได้
กล่าวมา โดยอนุมัติของอธิการบดี และด้วยความเห็นชอบของคณะบดี คณะ
กรรมการประจำคณะพุทธศาสตร์ และคณะอาจารย์ในคณะพุทธศาสตร์ จึง
ให้เลขาธิการดำเนินการตามประกาศนี้.

ประกาศมา ณ วันที่ ๓๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำเนาถูกต้อง

(ลายเซ็น) พระกวีวรญาณ

จูเลียน พิมพ์

(ลายเซ็น) พระกวีวรญาณ / ทาน

๓๖๖

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร

ต่อจากนั้นก็เป็น “รายงานคณะกรรมการนิสิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่ถูกวินิจฉัยความผิด เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒” ดังนี้

ลักษณะโทษ	เลขที่	ชื่อ นาย วิทยฐานะ	ชั้นปีที่	วัด	หมายเหตุ
ลบชื่อออก	๑.	พระมหาบุญ จิตบุญโม	๔	วรจรธวาท	
พักการศึกษา ๓ ปี	๒.	พระมหาพร้อม โกวิท	๒	ประจวบคณา	
"	๓.	พระมหาวิจิตร ศิริสุทนต์	๔	สระเกษ	
"	๔.	พระมหาวิล ฐะเมธ	๓	สิงห์ ธนบุรี	
"	๕.	พระมหาสมบุญ อุดกปญโย	๓	มหาธาตุ	
พักการศึกษา ๒ ปี	๖.	พระมหาศศิศักดิ์ อธิคุณ	๓	ชัยชนะสงคราม	
"	๗.	พระมหาอนันต์ ฉายาปาโล	๒	ทองหลาง ธนบุรี	
"	๘.	พระมหาประพันธ์ กุฑาจาโร	๒	มหาธาตุ	
พักการศึกษา ๑ ปี	๙.	พระมหาสีลา วีระธัญ	๓	กัลยาณมิตร	
งดประสารณ์ปริญญานิตกร และออกหนังสือรับรอง ๒ ปี	๑๐.	พระมหาคำพันธ์ งามจุกโก		มหาธาตุ	สำเร็จแล้ว
ให้ชงมาโทษ	๑๑.	พระมหาบุญชอบ วิชชากร	๒	โมลีโลกยาราม	
	๑๒.	พระมหาบุญมี ปญญาจิโร	๑	คุ้มเจริญศรีทรา	
					รวม ๑๒ รูป

หมายเหตุ

ตามคำสั่งมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร ฉบับที่ ๔๓/๒๕๐๒ เรื่อง ลงโทษนิสิตตามคำวินิจฉัยของ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒

เมื่อ “ประกาศ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร ฉบับที่ ๒๑/๒๕๐๒ เรื่อง ผลการพิจารณาสอบสวนและวินิจฉัยความผิดของนิสิต” ได้ออกไปเมื่อวันที่

มหากุฬาวาในอดีต

๓๖๗

๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒ แล้ว วันรุ่งขึ้น ก็ได้มีหนังสือจาก “แผนกกรรมการนิสิต” ลงวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๐๒ ถึงผู้รักษาการแทนสถานายก ดังนี้

ขอประทานกราบเรียน พระเดชพระคุณองค์รักษาการแทนสถานายก ที่
การจะอย่างสูงยิ่ง

ตามประกาศมหากุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับที่ ๒๑/๒๕๐๒ เรื่อง ผลการพิจารณาสอบสวน และวินิจฉัยความผิดของนิสิตและคำสั่งมหากุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับที่ ๔๓/๒๕๐๒ เรื่องลงโทษนิสิตตามคำวินิจฉัย ของมหากุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน ค.ศ. นี้ ซึ่งสั่งการ เลขาธิการ เป็นผู้ลงนามนั้น คณะเกล้าฯ มวลนิสิต นักเรียนทุกชั้นทุกแผนก มีความเห็น พ้องต้องกันว่า เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารกระทำการครั้งนี้เป็นผลเสียหายแก่ มหากุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นอย่างยิ่ง และการกระทำนั้นได้เป็นไปตาม อารมณ์ของผู้บริหาร ซึ่งมุ่งแต่จะเอาชนะนิสิต นักเรียนโดยส่วนเดียว มิได้ กระทำไปด้วยสติปัญญาและความเป็นธรรมแต่อย่างใดเลย ด้วยเหตุนี้ คณะ เกล้าฯ จึงเห็นว่า ถ้าชินปละยให้ผู้บริหารงานในปัจจุบันดำเนินงานบริหาร ม.จ.ร. ต่อไปแล้ว มหากุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอันเป็นที่รักของมวลเกล้าฯ เหล่านิสิต นักเรียน และทั้งเป็นสมบัติอันสูงส่งของคณะสงฆ์ไทยนี้จักเสื่อม เสียดังคดียิ่งจนถึงกับพินาศสลายไปในที่สุด เพื่อดำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพและ เกียรติคุณของ ม.จ.ร. คณะเกล้าฯ จึงได้พร้อมกันลุกขึ้นต่อสู้ขับเหล่าธรรม ออกจากสถาบันแห่งนี้ให้หมดสิ้นในเร็ววัน

คณะเกล้าฯ ตระหนักดีว่า การกระทำครั้งนี้ไม่เหมาะสมกับสมณ ภาวะอยู่บ้าง แต่จำเป็นต้องกระทำ เพราะไม่เห็นวิธีอื่นใดดีกว่านี้ หวังใน เมตตาธรรมว่า พระเดชพระคุณผู้ทรงคุณธรรมอันสูงส่ง คงจักโปรดเมตตา อภัยในการกระทำของคณะเกล้าฯ ครั้งนี้ด้วย

คณะเกล้าฯ หาทิพิงอื่นใดมิได้แล้ว มองเห็นแต่พระเดชพระคุณ

๓๖๘

มหาจุฬารูปในอดีต

เท่านั้นที่จะขจัดปัญหายุ่งยากนี้ให้สำเร็จไปโดยธรรม ในขณะนี้ คณะเกล้าฯ เปรียบเสมือนวิชาคนกน้อยซึ่งไร้ต้นไม้อปราจจากรวงรังที่อาศัย จึงขอพึ่งบารมีของพระเดชพระคุณผู้เป็นเสมือนร่มโพธิ์ทองของมวลเกล้าฯ เพื่อจักได้เป็นที่พึ่งอันร่มเย็นต่อไป ขอได้โปรดประทานเมตตาอนุเคราะห์คณะเกล้าฯ ในยามตกทุกข์ได้ยากไร้ที่พึ่งพำนักอาศัยครั้งนี้ด้วยเมตตาธรรม เพื่อขจัดความยุ่งยากและความเดือดร้อนของคณะนิสิต นักเรียนในครั้งนี้อย่างเสนอเรียกร้องที่มวลเกล้าฯ นำมาประทานกราบเรียน พร้อมกันนี้ด้วยเถิด.

ขอประทานกราบเรียนมาด้วยความเคารพคารวะอย่างสูงยิ่ง

คณะเกล้าฯ นิสิต นักเรียน ม.จ.ร."

หนังสือฉบับนี้เหมือน "บัตรสนเท่ห์" เพราะไม่มีผู้ลงนาม ได้แต่อ้าง "คณะเกล้าฯ นิสิตนักเรียน ม.จ.ร." คล้าย ๆ นักการเมืองหรือคณะปฏิวัติหรือพวกกบฏ ที่มักชอบอ้าง "ประชาชน" ฉะนั้น

นอกจากนั้น ผู้ที่ใช้นามว่า "คณะเกล้าฯ นิสิต นักเรียน ม.จ.ร." ยังได้มี "ข้อเสนอเรียกร้องของคณะนิสิต นักเรียน ม.จ.ร." แนบไปอีกรวม ๔ ข้อด้วยกัน ดังนี้

ข้อเสนอเรียกร้องของคณะนิสิต นักเรียน ม.จ.ร.

๑. ขอได้โปรดสั่งปลดพระเมธีสุทธีพงศ์ ออกจากตำแหน่งผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี กับ พระภักวีรญาณ ออกจากตำแหน่งสั่งการเลขาธิการ
๒. ขอได้โปรดสั่งให้พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี ผู้ช่วยผู้รักษาการแทนสถานายก เข้าปฏิบัติงานฝ่ายบริหารในหน้าที่ผู้ช่วยอธิการบดีและตำแหน่งหน้าที่เลขาธิการ

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓๓

๓. ขอได้โปรดสั่งปลด พระมหามนัส จิตตทโม พระมหานคร เขมปาลี และพระสุนทร จันทูปโม ออกจากตำแหน่งหน้าที่ใน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทุกตำแหน่ง
๔. ขอได้โปรดสั่งยกเลิกประกาศมหาวิทยาลัย ฉบับที่ ๔๐/๒๕๐๒ เรื่อง ตั้งคณะกรรมการพิจารณาคำร้องเรียน ของนิสิต พร้อมกันนั้น ขอได้โปรดสั่งยกเลิกประกาศมหาวิทยาลัย ฉบับที่ ๒๐/๒๕๐๒ เรื่อง ผลการพิจารณา สอบสวนและวินิจฉัยความผิดของนิสิตอีกด้วย.

จาก “จดหมายร้องเรียน” และ “ข้อเสนอเรียกร้อง” ดังกล่าวนี้นำให้ข้าพเจ้าต้องเลื่อนกำหนดการเดินทางไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกาอีกในเมื่อ “อธิการ” ยังไม่สงบระงับ ข้าพเจ้าจะยังไปไม่ได้ ข้าพเจ้าเป็นห่วงท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธินิพนธ์ จะให้ท่านต้องทำงานแบบ “หัวเดียวกระเทียมลีบ” ต่อไปไม่ได้ เมื่อเราได้ประสานงานนี้มาเกือบจะเสร็จสิ้นแล้ว เราจะต้องทำงาน “รู้ด้น” ต่อไปอย่างกล้าหาญเพื่อเกียรติ ศักดิ์ศรี และความอยู่รอดของมหาวิทยาลัย เพราะ “ข้อเรียกร้อง” ของผู้ที่อ้างว่า “คณะนิสิตนักเรียน ม.จร.” นั้นเท่ากับเป็นการ “ประกาศสงคราม” กับฝ่ายบริหารถึงขั้นแตกหัก ยากที่จะยุติได้เสียแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอร่วมงานกับท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธินิพนธ์ก่อน แม้จะเดินทางไปราว ๆ กลางเดือนกรกฎาคม ๒๕๐๒ ก็คงเข้าศึกษาทัน.

ตอนที่ ๓๓

การแก้ปัญหาวิกฤติการณ์ในมหาจุฬาฯ (ต่อ)

เมื่อคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. ได้ถูกคัดค้านลงโทษตาม “ประกาศ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับที่ ๒๑/๒๕๐๒ เรื่อง ผลการพิจารณาสอบสวน และวินิจฉัยความผิดของนิสิต” ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๒ แล้ว คณะบุคคลซึ่งเข้าใจว่าได้แก่ คณะกรรมการนิสิตที่ถูกสั่งลงโทษนั่นเองได้มี หนังสือร้องเรียนไปยังผู้รักษาการแทนสถานายก คือ ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ โดยใช้ชื่อว่า “คณะเก่า นิสิต นักเรียน ม.จ.ร.” พร้อมทั้งยัง “บังอาจ” แลบ “ข้อเสนอเรียกร้องของคณะนิสิต นักเรียน ม.จ.ร.” ให้สั่งปลด พระเมธีสุทธิพงศ์ และพระภีร์วิญาณ ตั้งปลด พระมหามนัส จิตตทโม พระมหานคร เขมปาลี พระสุนทร จันทูปโม ออกจากตำแหน่งและให้ท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมณี เข้าปฏิบัติงานในหน้าที่ผู้ช่วยอธิการบดีและเลขาธิการ ด้วยนั้น นับว่าเป็นการกระเสือกกระสนเพื่อต่อสู้เป็น “เอือกสุดท้าย” แบบ “เลือดเข้าตา” ทั้งเป็นการ “จับ” ผู้ใหญ่ให้มาชนกัน ถ้าผู้ใหญ่ท่านใด

มหาจุฬารูปในอิต

๓๗๑

“หลงเชื่อ” ตามข้อเสนอแนะของผู้ใช้นามว่า “คณะเกล้าฯ นิสิต นักเรียน ม.จ.ร.” แล้วก็นับว่า “โจ” เต็มที่ ทั้งนี้เพราะอะไร? เพราะพระเมธีสุทธินิพนธ์ก็ตีพระกวีวรรณคดี มีฐานที่มั่นคงกว่า ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับพระเถรานุเถระทั้งปวง ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับครูบาอาจารย์ทั้งมวล และทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับนิสิตและนักเรียนเอง

ดังนั้น เมื่อผู้ใช้นามว่า “คณะเกล้าฯ นิสิต นักเรียน ม.จ.ร.” แสดงความบังอาจถึงที่สุดเช่นนี้ ในวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ นั้นเอง พระกวีวรรณ สังการเลขาธิการก็ได้มีบันทึก “เรื่อง นิสิตก่อความวุ่นวาย” ไปกราบเรียน ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ รักษาการแทนสภานายก มีข้อความ ดังนี้

“ตามที่ได้นิสิตนักเรียนบางกลุ่มก่อความวุ่นวายขึ้นในบริเวณ ม.จ.ร. ในวันที่ นับว่าเป็นความเสียหายต่อเสถียรภาพ ม.จ.ร. เป็นอย่างมาก และเหตุการณ์ได้ปรากฏชัด อันจะเป็นเหตุให้เป็นที่เพ่งเล็งของชาวโลก และในระยะนั้น เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเชีย ซึ่งให้ความอุปถัมภ์แก่มหาจุฬารูปตลอดเวลา ได้มาเห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง นับว่าเป็นความเสื่อมเสียเป็นอย่างมาก และคาดว่าเหตุการณ์นี้ คงจะลุกลามต่อไปอีก

เพื่อระงับเหตุนี้มิให้ลุกลามต่อไป เกล้าฯ จึงได้แจ้งขออารักขาไปยังเจ้าหน้าที่และแจ้งไปยังกองบัญชาการคณะปฏิวัติ เพื่อรับทราบและปฏิบัติการต่อไปแล้ว.

กราบเรียนด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระกวีวรรณ)

สังการ

เลขาธิการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑ กรกฎาคม ๒๕๐๒”

๓๗/๒

มหาวิทยาลัยในอดีต

นอกจากนั้น พระกวีวรรณ สังกการเลขาธิการมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย ยังได้ออก “คำสั่ง มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย ฉบับที่ ๔๔/๒๕๐๒ เรื่องรักษาพัสดุภัณฑ์” มีข้อความดังนี้

“โดยพิจารณาเห็นว่า ในระยะนี้ ได้มีผู้นำพัสดุภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ไมโครโฟนและเครื่องขยายเสียงเป็นต้นของมหาวิทยาลัยไปใช้ โดยมีได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยก่อนเสมอมา

ฉะนั้น เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใด นำพัสดุภัณฑ์ของมหาวิทยาลัย ไปใช้ก่อนที่จะได้รับอนุญาตจากกณศาการิกเลขาธิการหรืออธิการบดีก่อน ถ้าหากผู้ใดขืนนำพัสดุภัณฑ์ของมหาวิทยาลัยไปใช้ก่อนที่จะได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ดังกล่าว จะถือว่าผู้นั้นมีเจตนาทุจริต ทางมหาวิทยาลัย จะแจ้งให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

(พระกวีวรรณ)

สังการ

เลขาธิการ มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย

ต่อจากนั้น พระกวีวรรณ สังกการเลขาธิการ ก็ได้มี “คำสั่ง มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย ที่ ๔๔/๒๕๐๒ เรื่อง ให้นักเรียนรายงานตัว” มีข้อความดังนี้

“โดยพิจารณาเห็นว่า ในระยะนี้ปรากฏว่า นักเรียนในแผนกต่าง ๆ ไม่ได้เข้าศึกษาตามกำหนดเวลา ทำให้เสียระเบียบในด้านการปกครองเป็น

มหาวิทยาลัยในอดีต

ตล/๓

อย่างมาก ทั้งเป็นการทำลายเสถียรภาพของมหาวิทยาลัย โดยส่วนรวม

เพื่อให้การศึกษาดำเนินไปด้วยดี จึงให้นักเรียนในแผนกบาลีเตรียม
อุดมศึกษาและแผนกบาลีอบรมศึกษาที่ปรารถนาจะศึกษาไปรายงานตัวต่อ
ข้าพเจ้า ณ ห้องที่ปรึกษา ม.จ.ร. ณ วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ตาม
กำหนดเวลาต่อไปนี้

เวลา ๑๓:๑๕ น. - ๑๓:๔๕ น.	ชั้น เตรียมปีที่ ๒
" ๑๓:๔๕ น. - ๑๔:๑๕ น.	" เตรียมปีที่ ๑ ก.
" ๑๔:๑๕ น. - ๑๔:๔๕ น.	" เตรียมปีที่ ๑ ข.
" ๑๔:๔๕ น. - ๑๕:๑๕ น.	" เตรียมปีที่ ๑ ค.
" ๑๕:๑๕ น. - ๑๕:๔๕ น.	" อบรมปีที่ ๒ ก.
" ๑๕:๔๕ น. - ๑๖:๑๕ น.	" อบรมปีที่ ๒ ข.
" ๑๖:๑๕ น. - ๑๖:๔๕ น.	" อบรมปีที่ ๒ ค.
" ๑๖:๔๕ น. - ๑๗:๑๕ น.	" อบรมปีที่ ๒ ง.
" ๑๗:๑๕ น. - ๑๗:๔๕ น.	" อบรมปีที่ ๑ ก.
" ๑๗:๔๕ น. - ๑๘:๑๕ น.	" อบรมปีที่ ๑ ข.

ประกาศ ณ วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

(พระภิกษุญาณ)

สั่งการ

เลขาธิการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นอกจากนั้น ข้าพเจ้ายังได้มี "บันทึก" ลงวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๐๒ ถึง
ผู้รักษาการผู้กำกับวิชาการทุกแผนก และคณบดีคณะพุทธศาสตร์ เรื่อง นัด
ประชุมคณะอาจารย์ ครู ทุกชั้นทุกแผนก ในวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

๓๗๕

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดำรง

ในเวลา ๑๗:๐๐ น. พร้อมกันนั้น ก็ได้ออก “คำสั่ง มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ฉบับที่ ๔๔/๒๕๐๒ “เรื่อง ให้เจ้าหน้าที่ อาจารย์ ครูผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยเคร่งครัด” ดังนี้

“โดยพิจารณาเห็นว่า ในระยะนี้ นิสิตและนักเรียน ถูกกักกวน จาก คณะกรรมการนิสิตชุดก่อน จึงไม่เป็นอันศึกษาเล่าเรียนตามหน้าที่ของตน อันก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่คณะเจ้าหน้าที่ครู อาจารย์ เป็นอย่างมาก

ถึงกระนั้นก็ตาม ขอให้เจ้าหน้าที่ และคณะครู อาจารย์ ได้ปฏิบัติ หน้าที่ของตนโดยเคร่งครัด ตามคำสั่งของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต่อไป.

สั่ง ณ วันที่ ๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๒

(พระภิกษุวิมลญาณ)

สั่งการ

เลขาธิการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”

การที่ข้าพเจ้าต้องใช้มาตรการที่เฝ้ายามและรวดเร็วขึ้น เพราะ ข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะต้องทำให้ “อธิกรณ์” นี้ยุติให้ทันก่อนที่ข้าพเจ้าจะเดินทางไปสหรัฐอเมริกาในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ และผลก็ปรากฏว่า ในวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๒ นั้น นักเรียนทุกชั้นทุกแผนกได้มารายงานตัวต่อ ข้าพเจ้าตามกำหนดเวลา และต่างยอมปฏิญาณว่า จะปฏิบัติตามตาม ประกาศ คำสั่ง ระเบียบ และข้อบังคับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกประการโดยทุกคนจะต้องลงนามให้ปฏิญาณไว้อย่างเป็นหลักฐาน ดังนี้

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓๗๕

“ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า จะประพฤติตนและปฏิบัติตามประกาศ คำสั่ง ระเบียบ และข้อบังคับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยเคร่งครัด จะไม่นำตนไปทรมานมัวสุมในที่ใด ๆ อันจักเป็นการฝ่าฝืนประกาศ คำสั่ง ระเบียบ และข้อบังคับของมหาวิทยาลัย ถ้าหากข้าพเจ้านำตนไปทรมานมัวสุมในที่ใด ๆ อันเป็นการฝ่าฝืนประกาศ คำสั่ง ระเบียบ และข้อบังคับของมหาวิทยาลัยและไม่ประพฤติตนและปฏิบัติตามประกาศ คำสั่ง ระเบียบ และข้อบังคับของมหาวิทยาลัยแล้ว ข้าพเจ้าจะยอมให้ทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยลงโทษข้าพเจ้าตามแต่จะเห็นสมควร”

จะเป็นเพราะเหตุใดก็ตามในวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ นั้น ก็ได้มี “ประกาศมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ออกมาถึง ๒ ฉบับ โดยท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ รักษาการแทนสภานายก เป็นผู้ลงนาม และใน “ประกาศ” ทั้ง ๒ ฉบับนั้น มีข้อความดังนี้

“ประกาศ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เรื่อง
ปิดการศึกษาชั่วคราว

โดยที่สั่งการเลขาธิการ ม.จ.ร. ได้มีบันทึกแจ้งให้ทราบถึงสถานการณ์ความยุ่งยากต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในวงการ ม.จ.ร. และคาดว่าเหตุการณ์นี้จะลุกลามต่อไป กอปรทั้งประสพการณ์ปรากฏชัดแจ้ง

๑๒๓๔๕๖

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดง

เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบ และเสถียรภาพ แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดง จึงจำเป็นต้องปิดการศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดงทุก แผนกเป็นการชั่วคราว จนกว่าเหตุการณ์ต่างๆ จะเรียบร้อย แล้วจึงประกาศ ให้ทราบต่อไป

ฉะนั้น จึงขอประกาศให้ครู อาจารย์ นิสิต และนักเรียนทั้งหลายได้ ทราบทั่วกัน.

ประกาศ ณ วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

(ลงนาม)

(พระธรรมโกศาจารย์)
รักษาการแทนสภานายก

ส่วน “ประกาศ” อีกฉบับหนึ่งมีข้อความดังนี้

“ประกาศ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดง

เรื่อง

ห้ามมิให้นิสิตนักเรียนจับกลุ่มมั่วสุมในบริเวณ ม.จ.ร.

เนื่องในเหตุที่ได้สั่งปิดการศึกษา แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดง เป็นการชั่วคราว ตามที่ได้ประกาศไปแล้วนั้น เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบและ เกียรติอันดีงามแห่ง ม.จ.ร.

มหาจุฬาวาไนคดี

๓๗๗

จึงขอประกาศห้ามมิให้นิสิตและนักเรียนทั้งหลายจับกลุ่มมั่วสุมกัน
ในบริเวณ ม.จ.ร. ไม่ว่าในกรณีใด ๆ .

ประกาศ ณ วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

(ลงนาม)

(พระธรรมโกศาจารย์)

รักษาการแทนสภานายก

และในวันเดียวกันนั้นเอง ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ รักษา
การแทนสภานายกได้มี “คำสั่งพิเศษ” ถึง พระเมธีสุทธินิพนธ์ และ พระกวีร-
ญาณ ดังนี้

“คำสั่งพิเศษ

ถึง พระเมธีสุทธินิพนธ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี ม.จ.ร. และ
พระกวีรญาณ สั่งการเลขาธิการ ม.จ.ร.

โดยในขณะนี้ เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า ม.จ.ร. ของเราไม่ตั้งอยู่ใน
สถานะแห่งความสงบเท่าที่ควร และคาดว่าเหตุการณ์อาจลุกลามต่อไปอีก
ดังปรากฏตามบันทึกของสั่งการเลขาธิการนั้น

ฉะนั้น เพื่อรักษาความสงบ และระงับเหตุการณ์มิให้ลุกลามต่อไป
และทั้งเพื่อรักษาไว้ซึ่งความสวัสดิของ ม.จ.ร. โดยสันติ ตามความจำเป็นแห่ง
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จึงให้เจ้าหน้าที่ทุกแผนกระงับยับยั้งคำสั่ง และประกาศ
ทั้งปวง ไม่ว่าในกรณีใด ๆ เว้นไว้แต่ได้รับอนุมัติจากข้าพเจ้าก่อน.

สั่ง ณ วัน ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

(พระธรรมโกศาจารย์)

รักษาการแทนสภานายก

๓๗๘

มหาวิทยาลัยในอดีต

สาเหตุที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ต้องออก “ประกาศ” ๒ ฉบับ และ “คำสั่งพิเศษ” อีก ๑ ฉบับดังกล่าวนั้น ก็คงเพราะความ “หวาด” ที่ข้าพเจ้าได้เรียนให้ท่านทราบที่ข้าพเจ้าได้แจ้งเรื่องความวุ่นวายให้สารวัตรใหญ่ สถานีตำรวจนครบาลนครบาลแล้ว และข้าพเจ้าก็ได้แจ้งไปจริง ๆ ดังสำเนาหนังสือฉบับนั้น ดังนี้

“ที่ ๑๐๔/๒๕๐๒

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์

๑ กรกฎาคม ๒๕๐๒

เรื่อง ขอความอารักขา

เรียน สารวัตรใหญ่สถานีตำรวจนครบาลนครบาล

เนื่องด้วยในวันนี้ ได้มีคณะนิสิตบางรูป ซึ่งได้ถูกทางมหาวิทยาลัยลงโทษ ได้ก่อความไม่สงบในบริเวณมหาวิทยาลัย ถึงกับได้จับกลุ่มกันติดตั้งเครื่องขยายเสียงพูดชักชวนให้นิสิตนักเรียนก่อความกระด้างกระเดื่อง อันเป็นความเสียหายต่อคณะสงฆ์ และกระทบกระเทือนต่อการปกครองเป็นอย่างมาก คาดว่าเหตุการณ์เช่นนี้คงจักเกิดขึ้นต่อไปอีก

ฉะนั้น อาตมภาพ จึงขอเจริญพรมาเพื่อทราบ และขอความอารักขาของท่านได้โปรดสั่งเจ้าหน้าที่ไปสังเกตการณ์ ณ บริเวณมหาวิทยาลัย วัดมหาธาตุทุกวัน นับตั้งแต่วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๒ เวลาประมาณ ๑๒:๐๐ น. เป็นต้นไป

ถ้าหากท่านจักติดต่อกับเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยขอ
ได้ติดต่อ ณ ห้องที่ปรึกษาของมหาวิทยาลัย โทร. ๒๔๒๔๙ อาตมภาพหวัง

มหาวิทยาลัยในอดีต

๓๗๙

ด้วยเหตุผลที่ว่า คงจักได้รับความอุปถัมภ์จากท่านด้วยดี จึงขอเจริญพร
อนุโมทนามา ณ โอกาสนี้ด้วย.

ขอเจริญพรมาด้วยเมตตาธรรม

(พระกวีรญาณ)

สั่งการ

เลขาธิการมหาวิทยาลัย

ความจริงเรื่องที่เกิดขึ้นนี้ มิใช่ข้าพเจ้าเป็นต้นเหตุเลย แต่ข้าพเจ้าก็
ต้องเข้ามาแก้ไขเหตุการณ์อันวิกฤตินี้ โดยต้องทำแทบทุกอย่าง รวมทั้งการ
ร่างหนังสือและคำสั่งทุกฉบับด้วยตนเอง โดยมีท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทฺธิพงศ์
เป็น “เพื่อนคู่คิด” อยู่ตลอดเวลา และถ้ามีปัญหาสำคัญ เราก็ไปพบท่านเจ้า
คุณพระธรรมวรนายก รักษาการอธิการบดี ที่วัดอุดมธานี นครนายก ได้ทุก
เวลา ไม่ว่าจะเป็นเวลาตึกคืนค่าคืนเพียงใดก็ตาม แต่พอได้เห็น “ประกาศ”
เรื่อง “ปิดการศึกษาชั่วคราว” ออกมาในขณะที่ข้าพเจ้ากำลังรับภาระงานตัว
ของนักเรียนชั้นเตรียมปีที่ ๑-๒ จนหมดทุกชั้น และพอเริ่มจะรับภาระงานตัว
ของนักเรียนชั้นอบรม ก็ได้รับ “ประกาศ” ดังกล่าว ข้าพเจ้าก็ต้องยุติการรับ
ภาระงานตัว โดยต้องปฏิบัติตาม “ประกาศ” ของผู้รักษาการแทนสถานายก
อย่างเคร่งครัด ปัญหาต่อไปก็คือ เราจะ “แก้เกม” นี้ได้อย่างไร บุคคลที่ได้ให้
ข้อคิดเห็น และคำปรึกษาหารือในระยะนั้นมากเป็นพิเศษ นอกจากท่านเจ้า
คุณพระเมธีสุทฺธิพงศ์แล้ว ก็ได้แก่อาจารย์พร รัตนสุวรรณ และอาจารย์วิบูลย์
สาทร ซึ่งทำให้ข้าพเจ้ามีกำลังใจที่จะทุ่มเทความพยายามทุกวิถีทางในอันที่
จะให้มหาวิทยาลัย อันเป็นที่รักยิ่งกลับเข้าสู่ภาวะที่สงบต่อไป

ในวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้มีการประชุม ครูอาจารย์ของ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตามที่สั่งการเลขาธิการ ได้นัดประชุมไว้ใน

๓๘๐

มหาจุฬาวาไนอดีต

นี้ ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ ในฐานะรักษาการแทนสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้มาร่วมประชุมด้วย โดยเริ่มประชุมเมื่อเวลา ๑๗:๓๐ น. ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ได้กล่าวสัมโมทนียกถาเป็นการเปิดประชุมตามที่ข้าพเจ้าได้บันทึกไว้แบบคำต่อคำ ดังนี้

“วันนี้ เป็นวันประชุมครูของเลขาธิการ ม.จ.ร. ผมพลอยมาร่วมด้วย บัดนี้ผู้ช่วยอธิการบดี ขอให้เป็นประธาน ผมก็จะรับ วันนี้จะมาเล่าความรู้สึกผมได้มีคำสั่งปิด ม.จ.ร. ชั่วคราว เพราะประสบเหตุการณ์ไม่สงบ และได้รับบันทึกเลขาธิการ กล่าวว่าเรื่องจะถูกถาม จึงสั่งปิด จึงเรียกประชุมกรรมการที่ท่านเจ้าคุณพิมพ์ธรรมมอบไว้ จึงหาวิธีที่กระทบกระเทือนน้อยหน้อย จึงตกลงว่าควรปิด ม.จ.ร. ชั่วคราว คงไม่นานนัก ผมรับภาระแค่สภานายกไม่อยู่ คงจะปิดสัก ๒-๓ วัน เป็นการฉลอง ม.จ.ร. อารมณ์คนนาน ๆ ก็อาจคลี่คลายได้ใหม่ ๆ อาจมีบ้าง อย่างจะดีกับใคร ถ้าวิ่งไปเอาตะพดที่บ้าน อาจหายโมโห เราอาจจะได้มีโอกาสหาจุดหาทางแก้ไข ถ้าเจ้าคุณพิมพ์ธรรมจะมาอีกเดือน คงไม่ปิด แต่เพียง ๒-๓ วัน คงไม่เป็นไร เลขาธิการว่าอาจยุ่งยาก ก็เลยรีบเรียกประชุม เห็นเป็นวิธีที่ดี คงไม่กระทบกระเทือนอะไรมากนัก ไม่ทราบว่าจะทางเจ้าหน้าที่จะรู้สึกอย่างไร ถ้าเป็นอะไรบ้าง ก็ขอภัยด้วย พระมหาเถระ เห็นว่าเป็นวิธีที่ดี เพียงขอให้เข้าใจเล็ก ๆ น้อย ๆ หน้อย คงไม่มีอะไรผิดมากนัก มีเรื่องเล่า สมภารที่วัด มีคนเขานิมนต์ไปทอดกฐิน แต่เขาไม่ได้บอกให้ไปสวดมนต์ ก็จะไม่ไป แต่ทนายอ้วนนอน ในที่สุดก็ยอมไป แต่ไปแล้วไม่ฉันนะ ทายกก็ว่า ถ้าไม่ฉัน เขาก็จะเสียใจนา ท่านก็ว่า ถึงฉันก็ฉันไม่มากแบ่ง ๆ กันไป ที่ไม่ได้บอกให้ทราบก่อน เพราะเวลากะทันหัน ขอภัยด้วย”

นับว่าการที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ท่านได้มาร่วมประชุมนั้น ก็เพื่อ “ถนอมน้ำใจ” พวกเราคณะผู้บริหารนั่นเอง คล้าย ๆ กับมีคณะบริหารอยู่ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่สภานายกตั้งขึ้น และเป็นกลุ่มที่คณะกรรมการ

มหาจุฬาลงกรณในอดีตกาล

๓๘๑

นิสิตพยายามเข้าหาและเอามาเป็นเกราะป้องกันตน กับอีกกลุ่มหนึ่ง ก็คือ คณะบริหารซึ่งมีอธิการบดี ผู้ช่วยอธิการบดี เลขานุการ เป็นเจ้าหน้าที่โดยตรง มีอำนาจในการบริหารมหาวิทยาลัยโดยตรง และเป็นกลุ่มที่คณะกรรมการนิสิตและแม้แต่เจ้าหน้าที่บางรูปพยายามจะ “โค่นอำนาจ” เพื่อพวกของตนจะได้เป็น “สิ่งการเลขานุการ” แทน

เมื่อท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ รักษาการแทนสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกล่าวจบแล้ว อาจารย์พร รัตนสุวรรณ ได้ถามท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ และท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ ได้ตอบตามที่ข้าพเจ้าได้บันทึกไว้ดังนี้

อาจารย์พร : พระเดชพระคุณสังฆปริณายกเมื่อไร

พระธรรมโกศาจารย์ : สังฆปริณายกนี้ มีประชุมใหญ่

อาจารย์พร : ผู้มาประชุมมีใครบ้าง? ควรเล่าโดยละเอียดให้ทราบบ้าง

พระธรรมโกศาจารย์ : เลขานุการไปขออารักขาคณะปฏิวัติ จึงสังฆปริณายกยังอยู่ในวัดมหาธาตุด้วยแล้ว เรื่องจะไปกันใหญ่โต ไม่รู้จะอย่างไร ยังไม่เห็นวิธีอื่นที่ดีกว่า พวกเรากำมะลอ ๆ ทั้งนั้น ไม่อยู่ ก็สังคนโน้นคนนี่แทน

อาจารย์พร : เมื่อวานนี้ เจ้าคุณวี. (หมายถึงท่านเจ้าคุณพระธรรมมหาวีรานุวัตร วัดไตรมิตร) ว่าได้มาบอกที่ไม่เกี่ยวข้องแล้ว

พระธรรมโกศาจารย์ : ฉันบังคับให้เกี่ยวข้อง ก็ต้องเกี่ยวข้อง

อาจารย์พร : เป็นห่วงว่าจะทำร่วมกันกับเจ้าคุณศรี (หมายถึง ท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี) เท่านั้น จึงอยากให้เห็นถึงให้ที่ประชุมทราบ

พระธรรมโกศาจารย์ : ก็ประชุมอย่างที่ว่า ประมวลว่าจะทำอะไรดี นอกนั้นก็เป็นเรื่องย่อย ๆ

๓๘๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ต่อจากนั้นท่านเจ้าคุณพระเมธีสุพินพงศ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี ได้กล่าวต่อที่ประชุมครูอาจารย์ ดังนี้

“วันนี้ได้มีการนัดประชุมก็มีจุดประสงค์ไม่มากนัก คือเรื่องมีว่า การศึกษาของมหาวิทยาลัย ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยหลายวัน แต่ก็มีความเป็นละลอก ๆ อยู่ คลื่นเหล่านี้อาจรบกวนจิตใจบางตอนจึงแจ้งให้ทราบว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปรารถนาเสมอที่จะให้การศึกษายุคใหม่แก่คนทั้งปวง ดำเนินไปด้วยดี จึงนัดมาที่นี่ เพื่อขอให้ทำการสอนการบรรยายตามปกติ แต่มาติดชะงักที่วันนี้ พระเดชพระคุณผู้รักษาการแทนสถานายกได้มีคำสั่งพิเศษปิดการศึกษาชั่วคราว เมื่อสั่งปิดเช่นนี้ จุดประสงค์การประชุมก็เบาลงไปหน่อย ระยะนี้ต้องการให้การศึกษาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ผู้มีความประสงค์ที่จะศึกษายังมีมากกว่า ถ้าครูถึงเล อาจเสียผลการศึกษาไม่ใช่เสียผลต่อผู้เรียนเท่านั้น ยังเสียผลต่อมหาวิทยาลัยด้วย โดยเฉพาะคณะพุทธศาสตร์ อาจารย์ที่มาบรรยายมีภาระต่าง ๆ มาก มาด้วยเหตุผลเจตนาเป็นที่ตั้งมุ่งหวังให้มาช่วยมหาจุฬาฯ จริง ๆ ความคิดเรื่องค่าสอนไม่มีเลย มาด้วยใจรักจะให้การศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถ้าชั่วโมงใดได้รับคลื่นต่าง ๆ อาจทำให้การบรรยายไม่เป็นไปด้วยความสะดวกหรืออาจเห็นว่าทางนี้ยุ่งอาจขอตัวไปทำงานอย่างอื่น จึงขอเชิญอาจารย์คณะพุทธศาสตร์มาร่วมด้วย จึงจำต้องแจ้งให้ทราบว่า ถ้าเหตุการณ์ปกติ ถ้ามีนักศึกษา ก็บรรยายไปได้ แม้มีคลื่นบ้างก็ไม่เป็นไร แม้แผนกต่าง ๆ ก็โปรดทราบว่าการศึกษายุคใหม่ต้องการให้เจริญ จรรโลงการศึกษาอย่างเดียว จะเห็นได้อย่างชัดเจน อย่างผู้รักษาการแทนสถานายก แม้จะมิได้กรุณามาแต่ต้น ก็มาร่วมอย่างจริงจัง มิใช่น้อย ถ้ามีเหตุอื่นแฝงอยู่ในความจริงนี้ ก็ขอให้ถือว่าไม่สำคัญไม่มีสาระต้องอ้างพุทธภาษิตว่า กาลใด สาวกมากด้วยความรู้ กาลนั้น แนนอนคงต้องมิอะไรเกิดขึ้น จึงไม่แปลกอะไร เพราะเป็นไปตามวิถีของพระพุทธภาษิต ผู้ที่พ้นจากไฟประลัยกัลป์ ก็คือผู้ประกอบด้วยธรรม ผู้หวังการศึกษาก็ต้อง

มหาจุฬาวาในอดีต

๓๘๓

ฟังครูอาจารย์ทั้งหลาย ถ้าครูอาจารย์มีตารางสอน ก็จะสอนตามปกติ ถ้าไม่มีอะไรเกิดขึ้น ก็ขอให้ถือเป็นเรื่องธรรมดา โดยเฉพาะครูอาจารย์แผนกเตรียม โปรตสอนตามปกติ ถ้าจะทำอะไร จะแจ้งให้ทราบล่วงหน้า เพราะถือว่าทำความเจริญให้แก่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจารย์ในคณะพุทธศาสตร์ท่านทราบดีแล้ว ไม่ห่วงอะไร แต่ที่วัดโพธิ์ แม้จะอยู่ใกล้ แต่ครูอาจารย์ก็ไม่แสดงอาการสะทกสะท้านอะไร ขออนุโมทนาสาธุการด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อเปิดการศึกษาเมื่อใดแล้ว โปรดอนุเคราะห์ ขอให้เห็นแก่การศึกษาในพระพุทธศาสนาด้วย ถ้าท่านสั่งเมื่อไร จะปิดประกาศให้ทราบ เมื่อนั้นขอให้ครูอาจารย์ให้ความร่วมมือแก่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสืบต่อไป”

เมื่อคณะครูอาจารย์ได้ฟังท่านเจ้าคุณเมธีสุทธิพงศ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี พุทธขอความร่วมมือแล้ว ก็รู้สึกพอใจ และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือตลอดไป ปิดการประชุมเวลา ๑๗:๕๕ น.

ต่อจากนั้นก็เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ระหว่างท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ รักษาการแทนประธานายก กับท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงศ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี และอาจารย์บางท่าน เช่น อาจารย์พร รัตนสุวรรณ อาจารย์ภิญโญ ชาติ พระมหานคร เขมปาสี เท่าที่ข้าพเจ้าได้เขียนบันทึกไว้แบบคำต่อคำ ดังนี้

อาจารย์พร : เห็นคำสั่ง ออกคำสั่ง บังคับ ประกาศ ห้ามรวมทั้งหมดนับก่อน ๆ หรือไม่

พระเมธีสุทธิพงศ์ : การตีความในคำสั่ง เป็นหน้าที่ของผู้ออกคำสั่ง

อาจารย์พร : เห็นถกเถียงกัน ผมก็สงสัย ว่ามีผลหลังจากประกาศเป็นต้นไป

๓๘๔

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมโกศาจารย์ : คำสั่งนี้เป็นไปตามปรกติ คือ ไม่มีผลย้อนหลัง

อาจารย์พร : แล้วที่ว่าให้นักเรียนมารายงานตัวเล่า

พระธรรมโกศาจารย์ : เมื่อคำสั่งนั้นออกมีผลภายหลัง ก็เป็นอันยุติไปในตัว เมื่อมหาวิทยาลัยเปิด จึงให้รายงานตัวใหม่

อาจารย์บุญ : ที่ทำมาทั้งหมด ผมมีส่วนร่วมด้วย ความจริงไม่รุนแรงอะไร แต่เนื่องจากมหาวิทยาลัยของเรา ไม่วางระเบียบให้แน่นอนลงไป จึงเกิดความยุ่งยาก โปรดคันคฺวราภิธานเบกษา เขากำหนดอำนาจขอบเขตไว้เลย เหตุที่รื้อรวายจนปิดมหาวิทยาลัย เพราะเลขาธิการสั่งพักนิสิต เหตุผลที่สั่งพักก็เป็นไปตามอำนาจเลขาธิการ ถ้าสถานายกไม่พอใจ ก็สั่งประชุมปลดเสียให้หมดไป ถ้าเราเป็นอย่างนี้ต่อไป ผมก็จะกราบลาแล้ว เนื่องจากการทำงานหละหลวม ทำให้ผมละอายใจที่อดส่งไปเชิญอาจารย์ต่าง ๆ ที่เชี่ยวชาญมาสอน ผมเห็นใจอาจารย์ใหม่ ผู้ที่เสียที่สุดคือผม ผมไม่มีทางอะไร ก็ขอกราบลาเสียเอง แต่ก่อนลา ก็ขอเสนอให้ที่ประชุมได้ทราบไว้ก่อน เรื่องเกิดนึกเดียว ทำไมจึงต้องปิด? ผมไม่เห็นมีอะไร แต่ก็บังนึกน้อย นิสิตผิดสั่งออก เจ้าหน้าที่ผิด สั่งปลด นี่เป็นหน้าที่ที่เจ้าหน้าที่ต้องทำ ถ้ามหาวิทยาลัยทราบก็อายเขาแย่ ดันเหตุที่เป็นไป เพราะเจ้าคุณกวีวรรณสั่งพักการศึกษา นิสิตบางรูปใช่ไหมครับ? ผมคิดเอาเองว่าใช่ ถ้าใช่ เจ้าคุณกวีฯ มีอำนาจทำไม?

พระเมธีสุทธิพงศ์ : ที่อาจารย์บุญพูดเป็นการแสดงออกด้วยใจจริง นายกองอรรถศรีวิทย์ที่เราทำงานนี้ เราพอจับได้ว่า ทุกจุดหลวมทั้งนั้น พอเจ้าหน้าที่จะทำงานตามระเบียบ ที่อื่นถ่วง พอเจ้าหน้าที่จะทำงาน ก็ดึงแล้วท่านเฉลิมเกียรติ* ว่า ดวง ม.จ.ร. ไม่ดี จึงมีเสนียดจัญไรที่ร้ายกาจที่สุด จึงทำให้

* จอมพลอากาศ เฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร

มหาจุฬาวาในอดีต

๓๘๕

ยุ่งยากที่สุด เช่นว่าพระมหามหันตเป็นปาราชิก ส่งบัตรสนเท่ห์ไปให้มรวาสรู้ นั้น ถ้าไม่เป็นจริง เสียหายขนาดไหน ไม่ใช่เสียเฉพาะคน เสียมหาจุฬาว ด้วย อาจารย์ภิกขุญาณนันทนั้นเหมาะจะ พึงคล้ายรุนแรง แต่ก็รุนแรงเพื่อระเบียบ ถ้ารุนแรง เพื่อเหลวแหลก อปรีห์ที่สุด ถ้าการใดทำรุนแรงเพื่อระเบียบ ก็ควรทำ ถ้าเพื่อเหลว แหลก อย่าทำ เหตุที่วุ่นวายเป็นละลอก อาจารย์ภิกขุญาณ ให้ความคิดว่าน่าจะ มาจากนิสิตเหล่านั้น อาจารย์ทั้งหลายน่าจะมีส่วนรู้เห็นอยู่มาก ขอ ถาถามความรู้สึกของอาจารย์ทั้งหลายว่า ความรู้สึกของอาจารย์ภิกขุญาณ ตรง กับคนอื่น ๆ ไหม?

แล้วท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธินพวงศ์ได้กล่าวสรุปและขอความเห็น จากที่ประชุมครูอาจารย์ว่า “ที่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ เพราะการสั่งพักนิสิต จึงทำให้ วุ่นวาย ถ้าท่านผู้ใดมีความรู้สึกตรงกัน โปรดยกมือ” ปรากฏว่ามีผู้เห็นด้วย ๑๙ ท่าน ไม่เห็นด้วยมี ๑ ท่าน

การที่ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธินพวงศ์ได้ใช้ถ้อยคำที่นับว่า “รุนแรงที่ สุด” เท่าที่ข้าพเจ้าได้เคยได้ยินมา แสดงว่า ท่านจะต้องรู้อะไรที่แอบแฝงอยู่ เบื้องหลังของความวุ่นวายครั้งนี้เพราะท่านอยู่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์ตลอดมา ส่วนข้าพเจ้าต้องจากไปอยู่ลังกาและอินโดนีเซียเสีย ๕ เดือน จึงไม่ทราบเอา เลย ท่านอาจารย์พร รัตนสุวรรณ และท่านอาจารย์ภิกขุญาณ สาคร ก็คงจะทราบ อะไร ๆ อยู่เต็มอก จึงได้ถามและพูดที่แสดงให้เห็นว่ามีอะไรกดดันอยู่ในความ รู้สึกของท่านเป็นอย่างมาก

เมื่อมีการสอบถามความรู้สึก ผลปรากฏว่ามีครูอาจารย์ถึง ๑๙ ใน ๒๐ ท่านมีความเห็นตรงกันว่าความวุ่นวายทั้งหมดที่เกิดขึ้นนี้เนื่องมาจากนิสิต ทั้งสิ้น ท่านเจ้าคุณจึงได้สรุปอีกครั้งหนึ่งว่า “ความรู้สึกที่ว่าปิด ม.จร. เป็นผล มาจากนิสิต”

ต่อจากนั้น อาจารย์ภิกขุญาณ สาคร ได้กล่าวว่า “ผมขอลาตั้งแต่พุ่มนี้

๓๘๖

มหาวิทยาลัยฯ ในอดีต

เป็นต้นไป”

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ กล่าวว่า “ผมมีความเสียใจอย่างเดียวกับอาจารย์บุญโญ เพราะได้รับความเสียหายเนื่องจากความหวังดี ผมก็อยู่ในสถานะคล้าย ๆ กัน จึงเห็นใจอาจารย์บุญโญอย่างที่สุด”

พระมหานคร เขมปาสี กล่าวว่า “ผมได้คุมแผนกบาลีมัธยม ที่ว่ามีความไม่สงบใน ม.จ.ร. แล้วสั่งปิดแผนกบาลีมัธยมทั้ง ๆ ที่ไม่มีเหตุการณ์ยุ่งยากใด ๆ ทำไมจึงสั่งปิด”

พระมหาสุภักดิ์ อาจารย์แผนกบาลีมัธยมกล่าวว่า “แผนกนี้ไม่น่าปิด เพราะไม่มีอะไรทำให้เสียหาย จะส่งเข้าสอบด้วย เปิดก็ล่าช้า จะทำให้เสียชื่อเสียง”

แล้วในที่สุดท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ ประธานที่ประชุม ได้กล่าวขอขอบคุณครูอาจารย์ทุกท่าน แล้วปิดประชุม เมื่อเวลา ๑๘:๒๓ น.

ผลที่เกิดจากการสั่งปิดการศึกษาครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดความเสียหาย ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. เสียหายต่อมหานิกายทั้งหมด
๒. เสียหายต่อวัดมหาธาตุ
๓. เสียหายต่อนิสิตนักเรียน ซึ่งข้อนี้นับว่าสำคัญมาก

การที่ผู้ใหญ่อสั่งปิดมหาวิทยาลัยครั้งนี้ นับว่าเป็น “ทวิวิสหุสศต และ เป็นญาณวิปยุต เพราะถ้าเป็นญาณสัมปยุตก็ควรจะต้องเอาบาลีมัธยมไว้”

ในที่สุดฝ่ายคณะบริหารและครูอาจารย์ก็มีความเห็นร่วมกันว่า การสั่งปิดการศึกษา โดยไม่มีกำหนดจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวง จึงได้มีความเห็นร่วมกันว่า ควรจะสั่งให้เปิดเรียนในวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ.

มหาจุฬารูปในอิตาลี

๓๘๗

๒๕๐๒ นี้แหละ ในนาม “พระธรรมวรมาน” รักษาการอธิการบดี วิธีนี้จะเปิด
ก็ให้พิมพ์โรเนียวคำสั่งส่งไปตามวัดต่าง ๆ แจ้งว่า ใครมาเรียนก็สอน แม้มา
เรียนรูปเดียวก็สอน

ในคืนวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๒ นั้นเอง คณะบริหารซึ่งมีท่านเจ้า
คุณพระเมธีสุทธิพงษ์และข้าพเจ้า พร้อมด้วยอาจารย์พร รัตนสุวรรณ
พระมหาเจริญ จิตวฑฺฒโน ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการอธิการบดี ตั้งแต่
วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๐๒ โดยเช่ารถแท็กซี่ไปปรึกษาท่านเจ้าคุณพระธรรม-
วรมานที่วัดอุดมธานี จังหวัดนครนายก ว่าจะดำเนินการอย่างไร จึงจะไม่
ทำให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต้องเสียหายยิ่งไปกว่านี้ และเราก็เห็นว่า
ควรจะได้เปิดเรียนโดยเร็วที่สุด ข้าพเจ้าจึงได้ทำบันทึกลงวันที่ ๓ กรกฎาคม
๒๕๐๒ ถึง อธิการบดี ม.จ.ร. “เรื่อง ประกาศปิดการศึกษาชั่วคราวแห่ง
ม.จ.ร.” ดังนี้

“บัดนี้ ท่านผู้รักษาการแทนสถานายก ม.จ.ร. ได้สั่งปิดการศึกษา
แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกแผนกเป็นการชั่วคราว ตั้งแต่วันที่ ๒
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นไป ตามประกาศที่ได้แนบถวายมาพร้อมนี้
แล้ว”

แล้วท่านเจ้าคุณอธิการบดีได้ทรงบันทึกเป็นคำสั่งมาว่า “ให้ดำเนินการ
ตามประกาศลงวันที่ ๔ ก.ค. ๐๒ ที่ได้ส่งมาพร้อมกับบันทึกฉบับนี้.

ธ. วรมาน

๓ ก.ค. ๐๒”

๓๘๘

มหาวิทยาลัยในอดีต

และในที่สุดก็ได้มี “ประกาศ” เปิดการเรียนดังนี้

“ประกาศ
มหาวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์

มหาวิทยาลัย ได้จัดการเรื่องเกี่ยวกับการสอน การเรียนเรียบร้อยแล้ว พร้อมทั้งจะเปิดสอนเปิดเรียนแล้ว.

เพราะฉะนั้น จึงให้เปิดการเรียน ตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๘ ตรงกับวันจันทร์ที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นไป.

ให้นิสิต นักเรียนมหาวิทยาลัย ทุกแผนก ทุกชั้นทุกรูป มาเรียนได้ตามปกติตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป.

ประกาศ ณ วันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

(พระบรมมหาราชวัง)”

เป็นอันว่า มหาวิทยาลัยเปิดเรียนจริง ๆ เพียง ๒ วันเศษ ๆ เท่านั้น คือ วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๒ ตอน ๑๔ น. เศษ เมื่อนักเรียนชั้นเตรียมปีที่ ๑ รายงานตัวแล้ว จนถึงวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๐๒ เท่านั้น เพราะวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๐๒ นั้นตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ ซึ่งเป็นวันพระ การที่ฝ่ายหนึ่งสั่งปิด และอีกฝ่ายหนึ่งสั่งเปิด จึงมีลักษณะคล้าย ๆ “ช้างประสมงา” ที่เดียว

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๘๙

เมื่อผู้รักษาการอธิการบดี ตั้งเปิดเรียนแล้ว ข้าพเจ้าในฐานะ “สังฆการ
 เลขาธิการ” ก็ได้มีหนังสือลงวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๐๒ “เรื่อง แจ้งผลการวินิจฉัย
 โทษนิสิตในคณะพุทธศาสตร์” ไปยังเจ้าอาวาสต่าง ๆ ที่นิสิตนั้นสังกัดอยู่ เช่น ถึง
 ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ อธิบดีสงฆ์วัดสระเกศ ซึ่งเป็นผู้
 ปกครอง พระมหาวิจิตร ดิลกวิจิตร ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม อธิบดีสงฆ์วัด
 มหาธาตุ ผู้ปกครองพระมหาคำพันธ์ จานจกโก พระมหาสมบุรณ์ อุดมปัญโญ
 และ พระมหาประพันธ์ กุฑมิตโร เจ้าอาวาสวัดสุเมธวันเจริญศรัทธา ผู้ปกครอง
 พระมหาบุญมี ปญฺญาวชิโร เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม ผู้ปกครอง
 พระมหาบุญชอบ วิชชากรโร เจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตร ผู้ปกครอง
 พระมหาสีลา วีระธมฺโม เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส ผู้ปกครอง พระมหา
 พร้อม โกวิท เจ้าอาวาสวัดชัยชนะสงคราม ผู้ปกครอง พระมหาอดิศักดิ์
 อธิรัตนโร เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ผู้ปกครอง พระมหาเฉลิม สุขเมธโส
 เจ้าอาวาส วัดจรัญญายาวาส ผู้ปกครอง พระมหาบุญ จิตมฺโม

เหตุการณ์ต่อไปจะเป็นอย่างไร กรุณาติดตามตอนต่อไป.

ตอนที่ ๓๔

การแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ในมหาจุฬาฯ (ต่อ)

เมื่อผู้ใช้นามว่า “คณะเกล้าฯ นิสิต นักเรียน ม.จ.ร.” ได้มีหนังสือ ลงวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๐๒ พร้อมทั้ง “ข้อเสนอเรียกร้องฯ” ดังกล่าวแล้ว ต่อมา พระมหาบุ จิตฺตโม ซึ่งใน “ประกาศ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับที่ ๒๑/๒๕๐๒ เรื่อง การพิจารณาสอบสวนและวินิจฉัยความผิดของนิสิต” ได้ถูกวินิจฉัย “ให้ลบชื่อออกจากทะเบียน” เพราะไม่มารายงานตัวนั้น ก็ได้มีหนังสือที่ ๑๓๘๗/๒๕๐๒ เรื่อง รายงานความยุ่งยากในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กราบเรียน องค์สภานายก แล้วลงตำแหน่ง “ประธานคณะกรรมการนิสิตพุทธศาสตร์ ม.จ.ร.” ด้วย ทั้ง ๆ ที่ในระหว่างที่คณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. ก่อความวุ่นวายนั้น ไม่ทราบจะไปอยู่ที่ใด พอถูกวินิจฉัย “ให้ลบชื่อออกจากทะเบียน” ก็ “มาออกโรง”

มหาจุฬารูปในอดีต

ตล๑

ทันที ทั้ง ๆ ที่ตนได้พ้นจากภาวะแห่งการเป็นนิสิต ม.จ.ร. แล้ว หนังสือฉบับนั้นมิใช่ว่าความดังนี้

“ที่ ๑๓๘๗/๒๕๐๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์
วัดมหาธาตุ พระนคร

๒ กรกฎาคม ๒๕๐๒

เรื่อง รายงานความยุ่งยากในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอประทานกราบเรียน พระเดชพระคุณองค์สภานายก ที่เคารพสักการะ
อย่างสูงยิ่ง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในขณะที่พระเดชพระคุณออกไปปฏิบัติศาสนกิจ ณ ต่างประเทศนั้น ได้ตกอยู่ในภาวะที่ยุ่งยากมากมายหลายสถาน ดังเกล้าฯ จะขอประทานกราบเรียนพระเดชพระคุณได้โปรดทราบดังต่อไปนี้ :-

๑. เรื่องมูลนิธิ ม.จ.ร. กับการรายงานตัวของคณะนิสิต เกี่ยวกับเรื่องนี้ คณะกรรมการนิสิตในฐานะเป็นตัวแทนของนิสิต นักเรียน เมื่อได้รับการรับรู้ว่าเฝ้าถามจากนิสิต นักเรียนว่ามูลนิธิ ม.จ.ร. นั้นมีความเป็นมาอย่างไร? มีจุดประสงค์ในทางไหน? มีคณะกรรมการดำเนินงานที่ท่าน? มีท่านผู้ใดเป็นผู้จัดการ? และจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายแล้วหรือประการใด? และนิสิตจะพึงปฏิบัติตนอย่างไรในการรายงานตัวนี้? คณะกรรมการนิสิตมิสามารถจะให้คำตอบแก่บรรดานิสิต นักเรียนได้ จึงได้มีหนังสือที่ ๑๓๘๗/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๐๒ ถึงสั่งการเลขาธิการ เรื่องนี้ก็เพื่อจะได้ตอบชี้แจงให้นิสิต นักเรียนทราบโดยทั่วกัน จะได้หายความข้องใจสงสัยในการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารต่อไป แต่สั่งการเลขาธิการ หาได้ตอบ

๓๙๒

มหาวิทยาลัยในอดีต

ให้คณะกรรมการนิสิตทราบแต่ประการใดไม่ โดยเฉพาะเกี่ยวกับการรายงานตัวของนิสิตคณะพุทธศาสตร์ รู้สึกว่านิสิตต้องอี้อึดลำบากใจอย่างยิ่ง เพราะตามประกาศของสังการเลขาธิการว่า ให้นิสิตมารายงานตัวเข้าศึกษาต่อภายในวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๒ ถ้าพ้นกำหนดนี้แล้ว จะถือว่าสละสิทธิ์ ตามกำหนดในประกาศนี้ ผลการสอบไล่ของนิสิตคณะพุทธศาสตร์ ยังมิได้ประกาศให้ทราบเลย นิสิตก็ไม่รู้ว่ารายงานตัวอย่างไร จะรายงานขึ้นเรียนในชั้นไหนก็ไม่ทราบ แต่เมื่อทางฝ่ายบริหารเมินเฉยไม่ยอมตอบเรื่องที่ควรรู้ควรเห็นให้คณะกรรมการนิสิตรับทราบ เพื่อช่วยกันชี้แจงหลักการและนโยบายร่วมกันเช่นนั้น ก็ทำให้คณะนิสิต นักเรียนเกิดความสงสัยระแวงใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ว่า คงจักมีความไม่เป็นธรรมประกอบอยู่ด้วยเป็นแน่ ตั้งแต่บัดนั้นมา ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิสิต นักเรียนต่างไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน.

ต่อมา เมื่อพ้นกำหนดตามประกาศฉบับนั้น ก็มีนักเรียนแผนกบาลีมัธยมศึกษา-อบรมพุทธศาสตร์-เตรียมพุทธศาสตร์ มารายงานตัวขอเข้าเรียนต่อ ทางเจ้าหน้าที่หาได้ปฏิบัติตามประกาศของสังการเลขาธิการนั้นไม่ กลับปรับนักเรียนเพิ่มขึ้นอีกคนละ ๑๐ บาท ๒๐ บาท ตามลำดับแผนก ซึ่งการปฏิบัตินั้นมีระเบียบให้อ่านจางไว้อย่างใด แม้ในคณะบริหารด้วยกันเองก็ไม่ทราบเรื่องด้วยกันโดยตลอด จึงเป็นเหตุให้นิสิต นักเรียนได้รับความทุกข์ร้อนกันทุกหย่อมหญ้า.

๒. ขอมติตติธรรมจากองค์กรรักษาการแทนสภานายก เมื่อนิสิต นักเรียนต่างได้รับความเดือดร้อนกันเช่นนั้น ก็ได้มาปรับทุกข์กับคณะกรรมการนิสิต คณะกรรมการนิสิตมิสามารถจะนิ่งดูตายในความทุกข์ร้อนของน้อง ๆ ได้ จึงได้มีหนังสือฉบับที่ ๑๓๗๘/๒๕๐๒ เรื่องขอมติตติธรรม ขอประธานกรรปเรียนพระเดชพระคุณองค์กรรักษาการแทนสภานายก ลงวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๐๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๙๓

พระเดชพระคุณท่านก็รับว่าจะพยายามแก้ไขในส่วนบกพร่องให้ดีขึ้น คณะนิสิต นักเรียนจึงนั่งคอยรับเมตตาธรรมด้วยดีเสมอมา.

ครั้นต่อมา ทางคณะบริหารเกิดไม่รู้เรื่องราว และแนวนโยบายการปฏิบัติงานร่วมกัน เพราะการปฏิบัติงานมิได้ประชุมปรึกษาหารือกันเลย ฝ่ายที่ไม่รู้เรื่องต่างก็เดือดร้อน เพราะไม่ทราบว่าจะชี้แจงข้อสงสัยของนักเรียนในแผนกของตนได้อย่างไร ประกอบกับในขณะนี้ มีบัตรสนเท่ห์ฉบับหนึ่งส่งมาทางไปรษณีย์ พิมพ์เป็นโรเนียว พาดหัวเรื่องว่า “ปีศาจผู้หัวโหดกำลังสูดเลือดเนื้อ ม.จ.ร. อย่างหนัสดัน” ใช้นามแฝงลงท้ายว่า “เลือด ม.จ.ร. ๑๐๐ %” คณะกรรมการนิสิตและนิสิตนักเรียน ต่างก็ได้รับบัตรสนเท่ห์ฉบับนี้ด้วยกันมากมายหลายรูป เมื่อได้รับแล้วต่างได้เศร้าสลดครันทศทรวงไปตาม ๆ กัน.

ต่อจากนั้น คณะกรรมการนิสิต เกรงว่าจะเกิดสภาพการณ์รุนแรงขึ้น จึงได้ไปกราบเรียนถวายความยุ่งยากต่าง ๆ แต่พระเถระผู้ร่วมรักษาการแทนสภานายก เพื่อโปรดทราบ แล้วจะได้ช่วยรักษาสถานการณ์ให้อยู่ในภาวะปกติ รักษาชื่อเสียง เกียรติคุณของ ม.จ.ร. สืบไป เพื่อมิให้นิสิต นักเรียนได้แสดงปฏิกริยาที่ไม่เหมาะสมกับสมณภาวะ คณะกรรมการนิสิตจึงได้ออกแถลงการณ์ฉบับที่ ๑ ลงวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๐๒ ขอให้นิสิต นักเรียนตั้งอยู่ในความสงบ และนิสิต นักเรียนก็สงบเรียบร้อยด้วยเสมอมา.

๓. พระเถระร่วมรักษาการแทนสภานายกประชุมฟังเสียงนิสิต เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๒ หลังจากพระเดชพระคุณทั้ง ๓ รูป คือ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมวิธานกร และพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมมหาวิธานวัตรได้ประชุมคณะบริหาร ณ ห้องปรึกษา ม.จ.ร. เสร็จแล้ว ก็ได้มาประชุมฟังเสียงนิสิต ณ พระตำหนักวัดมหาธาตุ โดยมีคณะบริหารเข้าฟังการประชุมด้วย เมื่อพระ

๓๙๔

มหาจุฬาวาโนคติ

เดชพระคุณท่านทั้ง ๓ รูป ได้อนุญาตให้นิสิตแถลงข้อข้องใจสงสัยในการปฏิบัติงานของคณะบริหารแล้ว นิสิตก็ผลัดกันลุกขึ้นแถลงข้อข้องใจกันมากมายหลายเรื่อง พระเดชพระคุณท่านทั้ง ๓ ได้ตอบข้อข้องใจของนิสิตได้ในบางข้อ การประชุมได้สิ้นสุดลงเวลา ๑๐:๓๐ น. (ควรจะเป็น ๒๒:๓๐ น.) ของคืนวันนั้น อนึ่ง ในระหว่างที่เริ่มมีการประชุมกันนั้น พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมทักษาธรได้เข้ามาสู่ที่ประชุม และร่วมประชุมอยู่จนกระทั่งปิดประชุม.

ในระหว่างนี้ คณะบริหารผู้ต้องการความสงบได้ลาออกจากตำแหน่งหน้าที่บริหาร คือ พระมหาโสตา มนฺตาคโม พระมหาชูศักดิ์ อดุล-กุตโต พระมหาบุญเถือ กิตติวโร และ พระมหาภาณุ ปทุโม คงเหลือแต่พระมหามนัส จิตตโหม พระมหาบุญมา มหาวีโร (ซึ่งลาป่วย) กับ พระมหานคร เขมปาลี เท่านั้น เหตุการณ์ระหว่างนี้ยุ่งยากมาก โดยเฉพาะครูที่เป็นนิสิต สำเร็จปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตถูกให้ออกหลายรูป เช่น พระมหาสุพิน ภูวโร พระมหาประแทน เขมทสุสี พระมหาวน สิริปัญโญ พระมหาอุทัย ทินนวโร พระมหาโสม จันทวโร อีกรูปหนึ่งคือพระมหาจันทร์ เขมสิริ และนิสิตที่สำเร็จปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต ได้รับบรรจุเป็นครูเพียงรูปเดียวคือ พระมหาจำลอง ฐิริปัญโญ การกระทำเช่นนี้ไม่ชอบด้วยหลักการ แนวนโยบายและวัตถุประสงค์ของ ม.จ.ร. ในทางที่ถูกนั้น ม.จ.ร. ควรจะผลิตนิสิตออกมาเป็นครูช่วยกันสอน ช่วยกันบริหารตามความสามารถของแต่ละบุคคล เมื่อกระทำได้ดังนี้ ม.จ.ร. ก็เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น นิสิตที่สำเร็จแล้วก็จะไม่คว่นสึกออกไปเสีย เพราะ ม.จ.ร. ผูกพันหนี้บุญคุณอยู่ แต่เมื่อใช้วิธีไม่ต้องการลูก ม.จ.ร. ด้วยกันแล้ว งาน ม.จ.ร. จะก้าวไปได้ยาก นิสิตที่สำเร็จแล้วรีบสึกไปหางานทำก็จะถูกตำหนิตายจากชาวบ้านว่า เรียบเพื่ออาชีพ เป็นการเสื่อมเสียเกียรติคุณชื่อเสียงของ ม.จ.ร. ในส่วนรวม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๙๕

๔. พระเถระร่วมรักษาการแทนสภานายกเข้าควบคุมการบริหาร เมื่อเหตุการณ์ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นเช่นนั้น จึงเมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๐๒ พระเดชพระคุณท่านทั้ง ๔ รูป ซึ่งร่วมรักษาการแทนสภานายกก็ได้ประกาศ คำสั่งพิเศษรวม ๓ ฉบับ ฉบับที่ ๑ เรื่องเข้าควบคุมการบริหาร ฉบับที่ ๒ เรื่องแต่งตั้งพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี เป็นผู้ช่วยผู้รักษาการแทนสภานายกและอธิการบดีเข้าดำเนินงานฝ่ายบริหาร ฉบับที่ ๓ แต่งตั้งคณะบริหารชุดเดิม เป็นกรรมการพิเศษฝ่ายธุรการ เหตุการณ์ในตอนนั้นสงบเงียบ มวลนิสิตนักเรียนต่างปลื้มปีติในธรรมเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้อยู่ในร่มโพธิ์ทองอันเยือกเย็นอบอุ่น ของพระมหาเถระทั้ง ๔ รูป ดังได้ขอประทานกราบเรียนแล้วนั้น.

การดำเนินงานของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี ผู้ช่วยรักษาการแทนสภานายกและอธิการบดี ม.จ.ร. ได้เป็นไปโดยธรรมด้วยดีทุกประการ เรื่องความขัดแย้งต่าง ๆ กำลังดำเนินไปสู่ภาวะปกติเป็นอย่างดี เมื่อจะกล่าวโดยสรุปแล้ว การดำเนินงานของพระเดชพระคุณท่านอยู่ในหลักที่ว่า “บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น” ซึ่งเป็นวิธีการของพระพุทธเจ้าโดยแท้.

๕. รักษาการอธิการบดีตั้งสั่งการเลขาธิการและผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี ในขณะที่ ม.จ.ร. กำลังอยู่ในภาวะสงบสุขนี้ พอดีพระภิกษุวิมลญาณกลับจากต่างประเทศ พระมหาหมันสจึงลาออกจากตำแหน่งสั่งการเลขาธิการแล้วรักษาการอธิการบดีได้อนุมัติให้ออกได้ แต่งตั้งให้พระภิกษุวิมลญาณเป็นสั่งการเลขาธิการต่อไป ต่อมาอีก ๒-๓ วัน พระธรรมวรนายก รักษาการอธิการบดีได้มีคำสั่งแต่งตั้งให้ พระเมธีสุทธิพงศ์ เป็นผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี ในขณะที่รักษาการอธิการบดีป่วยพักรักษาสุขภาพส่วนตัวไม่สามารถจะมาปฏิบัติงานได้

ความจริงแล้ว ท่านเจ้าคุณธรรมวรนายก ก็ทราบดีว่า ขณะนั้นคณะ

๓๙๖

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรรมการร่วมรักษาการแทนสถานายกพร้อมทั้งผู้ช่วยได้ดำเนินการบริหาร ม.จ.ร. อยู่แล้ว ทั้งท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดม และท่านเจ้าคุณพระศรี- สุธรรมมณี ก็ได้ไปเรียนให้ทราบถึงนครนายกเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ถ้าหากหวัง ความสงบสุขร่วมกันก็ไม่ควรจะแต่งตั้งใครต่อใครเข้ามาทับกันอีก เพราะเมื่อ ตั้งเข้ามาแล้ว พระมหาเถระทั้ง ๔ รูปก็ต้องหนีใจ จำเป็นต้องถอยออกมา จากงานบริหารภายใน ซึ่งน่าจะความไม่เป็นธรรมมีอยู่ ณ สถานที่ใด ที่นั้น ย่อมไม่มีความสงบ

๖. ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดีตั้งคณะกรรมการพิจารณาคำร้องเรียนของ นิสิต ในระยะระหว่างที่พระเมธีสุทธีพงศ์ กับ พระกวีรญาณเข้ามาบริหาร งานสืบต่อจากพระมหาเถระ ๔ รูป นั้น ได้มีการยกเลิกคณะกรรมการบริหาร ตามคำสั่งที่ ๓๕/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๐๒ นอกจากนี้ยังได้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาคำร้องเรียนของคณะนิสิต ตามคำสั่งที่ ๔๐/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๐๒ ซึ่งเรื่องการตั้งกรรมการพิจารณาสอบสวนคณะบริหาร นิสิต นักเรียนนี้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณผู้ร่วมรักษาการแทนสถานายก ทั้ง ๔ รูป ไม่เห็นด้วย และมีคำสั่งห้ามไปก่อนแล้ว และกาลต่อมาปรากฏว่าไม่ มินิสตรูปใดร้องเรียนไปยังคณะกรรมการชุดนี้เลย ไม่ทราบว่าคณะกรรมการ ไปพิจารณาคำร้องเรียนของใครที่ไหน ต่อเมื่อประกาศผลการพิจารณา สอบสวนแล้ว นิสิตนักเรียนจึงตกตลิ่งไปตาม ๆ กัน.

๗. ประกาศผลการพิจารณาสอบสวนและวินิจฉัยความผิดของนิสิต เมื่อ นิสิตนักเรียนได้ทราบประกาศ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับที่ ๒๑/ ๒๕๐๒ ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๐๒ และคำสั่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับที่ ๔๓/๒๕๐๒ ลงวันเดียวกัน ซึ่งลงนามโดยสังการเลขาธิการ ต่างได้ วิพากษ์วิจารณ์กันว่า การกระทำครั้งนี้ไม่ชอบด้วยธรรม ด้วยวินัยเลย เพราะ ประกาศฉบับที่ ๒๑/๒๕๐๒ ไม่มีใครลงนามรับผิดชอบ และกระทำไปไม่ถูก

มหาจุฬาวา ในอดีต

๓๗๗

ต้องตามหลักการ,วิธีการ, เหตุผล, และข้อเท็จจริง และคำสั่งลงโทษฉบับที่ ๔๓/๒๕๐๒ ได้ลงนาม โดยสั่งการเลขาธิการ ซึ่งที่ถูกแล้วต้องเป็นสภานายกลงนามสั่ง เพราะเป็นเรื่องรุนแรง ดังนั้นเพื่อความเป็นธรรม นิสิต นักเรียน จึงแสดงปฏิกริยาประท้วงคำสั่ง และประกาศทั้ง ๒ ฉบับนั้นอย่างพร้อมเพรียงกัน.

๘. นิสิตนักเรียนเดินทางไปขอความเป็นธรรม เหตุการณ์ตอนนี้เข้าชั้น วิกฤตการณ์อย่างร้ายแรง คณะนิสิตนักเรียนออกทนต่อความไม่เป็นธรรมไม่ได้ จึงเปิดอภิปรายกันที่บริเวณมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พอสมควรแล้วพร้อมกันเดินอย่างเป็นระเบียบด้วยอาการสงบอย่างปกติ ไปยังกุฏิของพระเดชพระคุณองค์รักษาการแทนสภานายก ซึ่งขณะนั้นพระเดชพระคุณองค์ช่วยรักษาการแทนสภานายกก็อยู่ ณ ที่นั้นด้วย เป็นอันว่าวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๐๒ นิสิตนักเรียนไม่เข้าห้องเรียนกันตามปกติ ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ขอความเป็นธรรมร่วมกัน.

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณองค์รักษาการแทนสภานายก และผู้ช่วยเห็นว่าจะให้นิสิตอยู่ข้างล่างในบริเวณคณะ ๑ แห่งวัดมหาธาตุไม่เหมาะสม จึงได้สั่งให้ขึ้นไปบนพระตำหนักแล้วให้นิสิตนักเรียนแสดงแนวทรรศนะและความต้องการที่พากันมาหาท่าน หัวหน้านิสิตนักเรียนได้อ่านหนังสือเสนอ ๔ ข้อถวายพระเดชพระคุณท่าน ต่อจากนั้นก็มิให้นิสิตนักเรียนหลายรูปลัดกันพูดแสดงเจตน์จำนงค์มาหาพระเดชพระคุณท่านในวันนั้น หลังจากนั้น พระเดชพระคุณท่านทั้ง ๒ ได้กล่าวให้ความอบอุ่นร่มเย็นพอสมควร แล้วจึงตั้งปัดประชุม หนึ่ง ในขณะที่ประชุมอยู่บนพระตำหนักนั้น พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมวิธานกร และพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมมหาวิธานวัตร ได้เข้ามาร่วมด้วย แต่ไม่ได้พูดอะไร พร้อมกันนั้นสั่งการเลขาธิการ ได้มีบันทึกลงมาถึงพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ว่า ได้มี

๓๙๘

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หนังสือขออารักขาทางบ้านเมือง และแจ้งไปยังกองบัญชาการคณะปฏิวัติ แล้ว เมื่อพระเดชพระคุณท่านได้รับบันทึกก็รีบให้พระสุวิมลธรรมาจารย์ กับ พระมหาโศดาไปยับยั้ง แต่ก็ไม่ทัน เพราะทางนั้นไปกันแล้ว ความจริงเรื่องนี้เป็นเรื่องภายใน ไม่น่าจะไปกระทำเช่นนั้น ทั้งไม่ควรนำไฟข้างในออกไปข้างนอกบ้านของตนเอง เพราะเป็นการขายหน้าและเสื่อมเสียศักดิ์ศรีของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยส่วนเดียว.

๙. องค์การแทนสหภาพเกษตรกรแห่งประเทศไทย ในตอนเย็นวันที่ ๑ กรกฎาคมนั้น พระมหาเถระทั้ง ๕ รูปได้ประชุมปรึกษาหารือกัน เกี่ยวกับสถานการณ์อันรุนแรงเช่นนี้ แล้วมีมติเป็นเอกฉันท์ร่วมกันว่า ควรสั่งปิดการศึกษาชั่วคราว ห้ามนิสิตนักเรียนจับกลุ่มมั่วสุมกันภายในบริเวณ ม.จ.ร. และให้เจ้าหน้าที่บริหารระงับยับยั้งคำสั่ง และประกาศทั้งปวง จึงวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๒ เวลา ๑๒:๔๕ น. พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ กับ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี จึงได้มาสำนักงานกลาง ม.จ.ร. เพื่อกล่าวปราศรัยแล้วอ่านประกาศ ๓ ฉบับ ฉบับที่ ๑ เรื่องปิดการศึกษาชั่วคราว ฉบับที่ ๒ ห้ามนิสิตนักเรียนจับกลุ่มมั่วสุมกันภายในบริเวณ ม.จ.ร. และ ฉบับที่ ๓ เป็นคำสั่งพิเศษถึง พระเมธีสุทธีพงศ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี กับพระกวีวรรณ สั่งการเลขาธิการ ให้ระงับยับยั้งประกาศและคำสั่งทั้งปวง แล้วสั่งปิดการศึกษาให้นักเรียนกลับไปยังวัดของตน ๆ หลังจากนั้นพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมุนี กับ พระมหาบุญถือ ได้ไปปราศรัยและอ่านประกาศ ๓ ฉบับนั้น ที่วัดพระเชตุพนฯ ซึ่งแผนกบาลีมัธยมศึกษาอาศัยอยู่ที่นั่น เป็นอันว่า ม.จ.ร. ได้ปิดการศึกษาตั้งแต่วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๒ เป็นต้นมาจนกระทั่งบัดนี้.

เรื่องเหตุการณ์ความยุ่งยากต่าง ๆ ที่กล่าว ขอบพระทานกราบเรียนมานี้ เป็นความสัตย์จริงทุกประการ ขอพระเดชพระคุณผู้เป็นที่เคารพ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๙๙

สักการะอย่างสูงยิ่งของมวลเกล้าฯ เหล่านิสิตนักเรียน ม.จ.ร. ได้โปรดเมตตา
แก้ไข เพื่อความสงบสุขร่มเย็นด้วยกันทุกฝ่าย มวลเกล้าฯ มิได้มีที่พึงอันเกษม
อื่นใดแล้ว จึงขอพินิจอนุบาลอันถนอมเกล้าฯ ของพระเดชพระคุณแต่ผู้เดียว.

ขอประทานกราบเรียนมาด้วยความเคารพสักการะอย่างสูงยิ่ง

(พระมหามุนี จิตตมโน)

ประธานคณะกรรมการนิสิตพุทธศาสตร์ ม.จ.ร."

ต่อมาในวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ก็ได้มีการประชุมพิเศษ ณ
ห้องที่ปรึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ที่เข้าประชุม ประกอบด้วย

๑. พระพิมลธรรม	สภานายก ประธานที่ประชุม
๒. พระเมธีสุทธิพงษ์	ผู้ช่วยอธิการบดี
๓. พระกวีวรรณ	สั่งการเลขาธิการ
๔. พระมหามุนี จิตตมโน	เลขาธิการคณะพุทธศาสตร์
๕. พระมหาโสคา มนุสาคโม	ผู้กำกับวิชาการแผนกบาลี
เตรียมอุดมศึกษา
๖. พระมหาชูศักดิ์ อดุลกสโล	ผู้กำกับวิชาการแผนกบาลี
อบรมศึกษา
๗. พระมหานคร เขมปาลี	ผู้กำกับวิชาการแผนกบาลี
มัธยมศึกษา
๘. พระมหาภาณุ ปทุโม	นายทะเบียน
๙. อาจารย์พร รัตนสุวรรณ	

๔๐๐

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม สภานายก ซึ่งเป็นประธานได้กล่าวเปิดประชุม เวลา ๑๙.๒๓ น.

ข้าพเจ้าขอคัดข้อความตามที่ได้นำขึ้นไว้ชนิดคำต่อคำเพื่อเป็น “ประวัติศาสตร์ ของ ม.จ.ร.” ต่อไปดังนี้

“เมื่อวานนี้ ได้มีมติคณะกรรมการนิสิตมาพบ ได้ฟังและยังเสียงดูแล้ว พอรู้เรื่องราวตามเหตุที่เกิด ขอนิยกราบทางฝ่ายบริหาร อยากให้แถลงว่าเรื่องมันเป็นอย่างไร”

พระมหามันัส จิตตทโม ได้กราบเรียนว่า “ตามที่นิสิตนักเรียนเสนอขึ้นมา ก็คือการเก็บค่าเล่าเรียน การปรับนักเรียน ข้อบังคับ และการปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด มีกล่าวหาว่าเจ้าหน้าที่ทั้ง ๓ (คือ พระมหามันัส จิตตทโม พระมหานคร เขมปาณี และ พระสุนทร จันทูปโม) นำเงินแผนกจัดหาไปใช้เป็นการส่วนตัว เป็นคอร์รัปชัน จากเหตุนี้เอง จึงทำให้เกิดความยุ่งยากเพราะเขาขอให้ลาออกผมยังไม่ลาออกเขาก็ว่าทน คณะบริหารถือว่า ไม่ใช่หน้าที่ของนิสิต จึงไม่แถลงทั้ง ๆ ที่ข้อเท็จจริง ก็มืออยู่ และได้เคยแถลงอย่างไม่เป็นทางการมาแล้ว คือได้แถลงในวันเปิดเรียน แต่ไม่ใช่เพราะการยื่นคำขาดของเขา ในคณะพุทธศาสตร์ก็ชี้แจงให้ทราบแล้ว ผมก็ทำตามระเบียบที่กำหนดไว้ การที่นิสิตนักเรียนทำอย่างนี้ ไม่ได้ติดต่อทางนี้โดยตรง เอะอะก็ทำโครงการลงไป ข้ออ้างที่ผมถูกกล่าวหาว่า ๓ ข้อ นอกนั้นก็มิใช่ข้อกล่าวหาอีกมากมายอยู่ที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ พร้อมทั้งบัญชีหางว่าว เมื่อเกิดเช่นนี้ ผมก็ทำหนังสือบันทึกเสนอท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ให้สอบสวน ท่านก็ไม่พร้อมที่จะสอบสวน ก็แจ้งให้ทราบว่า จะไม่ทำอะไร นิสิตก็ไม่พอใจ จึงตั้งกองก่อวุ่นทั้งที่สนามและที่ตำหนักอีกหลายครั้ง ได้ใช้ถ้อยคำไม่สุภาพต่อหน้าพระผู้ใหญ่ เป็นการยื่นคำขาดและขับไล่ผมทั้ง ๓ ให้ออก ผมก็นั่งฟังอยู่ด้วย

มหาจุฬาลงกรณในอดีตร

๔๐๑

จดหมายอันยิ่งใหญ่ที่ทราบจากนิสิตทั้งหลาย ก็คือ ต้องการให้ผมทั้ง ๓ ลาออก ผมก็ไม่ทราบว่าจะปฏิบัติตามใคร ผู้ใหญ่ก็เคยเสีย ผมจึงทำงานต่อไปจนท่านเจ้าคุณกวีวรรณกลับมา ผมก็ลาออก และได้แต่งตั้งผู้ช่วยอธิการบดีขึ้น จึงได้มีการสอบสวน พิจารณากัน โดยที่มิอาจารย์คณะพุทธศาสตร์เป็นกรรมการ มติที่ประชุมได้ประกาศให้ทราบแล้ว”

ต่อจากนั้น พระกวีวรรณ สั่งการเลขานุการ ได้รายงานให้ทราบถึงการปฏิบัติงานต่อจาก พระมหามนัส จิตตทโม เป็นต้นมาจนกระทั่งท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ รักษาการแทนสถานายก สั่งปิด ม.จ.ร. และท่านเจ้าคุณพระธรรมวรนายก รักษาการอธิการบดี สั่งเปิดเรียน ดังที่ทราบแล้ว

ท่านเจ้าคุณสถานายก ได้ถามว่า “อะไรเป็นเหตุให้คณะกรรมการนิสิตเพ่งเล็งเจ้าหน้าที่ทั้ง ๓”

ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทฺธิพงศ์ ผู้ช่วยอธิการบดี กราบเรียนว่า “เรื่องมันเกิดเป็นระยะ ๆ คราวแรกก็เรื่องมูลนิธิ ซึ่งได้เงิน ๓๐,๐๙๐ บาท ที่ทราบก็เรื่องนี้ นอกจากนั้นแก๊สๆ ไม่ทราบ ที่ทราบเพราะคณะกรรมการนิสิต เคยมีหนังสือถึงสั่งการเลขานุการ (คือ พระมหามนัส จิตตทโม) เพื่อขอทราบเรื่องนี้ นอกนั้นไม่ทราบ”

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ กราบเรียนว่า “อธิบดีกรมตำรวจ ได้ทราบเรื่องบัตรสนเท่ห์เหมือนกัน เพราะมีผู้แจ้งว่า ม.จ.ร. เป็นแหล่งเพาะเชื้อคอมมิวนิสต์”

ท่านเจ้าคุณสถานายก กล่าวว่า “เมื่อมีอำนาจแล้วก็ทำไป ๆ จุดต่าง ๆ มันก็เกิดขึ้นเรื่อย ๆ เป็นความไม่สงบ จุดเหล่านั้นก่อให้เกิดความเศร้าหมอง การดำเนินการไม่สะดวก ประการแรกต้องปรับความเข้าใจให้ราบรื่นเสียก่อน ต้องปรับตามหลัก”

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ กราบเรียนว่า “เรื่องนี้ก็สิ้นสุดลงแล้วตาม

๔๐๒

มหาจุฬารูปในอศิต

ประกาศ มจร. ถ้าจะรื้อฟื้น ก็ควรเรียกผู้ใหญ่มาสอบถาม”

(ตอนนี พระมหาโสตา มนุตาโม ได้นำเอกสารจากท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์มาให้สถานนายก มี ๓ ฉบับด้วยกัน)

ท่านเจ้าคุณสถานนายก กล่าวว่า “การปฏิบัติการจะท้ออย่างไรนั้น ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์สั่งปิดทั้งหมดหรืออย่างไร?”

พระมหานคร เขมปาลี กราบเรียนว่า “ท่านเจ้าคุณพระศรีสุธรรมมณีไปสั่งปิดทางแผนกบาลัมมัธยม”

ท่านเจ้าคุณสถานนายก กล่าวว่า “อย่างนี้จะถือเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่ได้ เป็นเรื่องใหญ่ แบบดินพอกหางหมู เวลานี้เราจะปฏิบัติการ เมื่อมันพอกมาหลายชั้น จะให้ฉันทะเทาะทีเดียวหมดอย่างไร ต้องลอกเป็นชั้น ๆ จึงจะถูก ลอกได้ถึงที่เมื่อไร จึงจะเปิด เพราะปิดจะเสียใหญ่ อาจเลิกมหาจุฬาฯ ก็ได้ ถ้าทำถูกทาง อาจไฉไลเหมือนกัน วันนี้ไม่ใช่ประชุม เป็นการปรึกษาหารือ ไม่ต้องบันทึกก็ได้ ถ้าประชุมต้องเรียกมาหมด ผู้ใดติดะปุไว้ จะให้ฉันทะถอนอย่างไร ไปนอนสั่งอยู่ในมุ้ง แล้วให้พวกนี้ทำ จะท้ออย่างไร”

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ กราบเรียนว่า “ผู้สั่งปิด คือ ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ ผู้สั่งเปิดคือ ท่านเจ้าคุณพระธรรมวรนายก ควรเรียกท่านมาสอบถามหาเหตุผล ก่อนอื่นควรหาทางเปิดเรียนให้เร็วที่สุด ควรเรียกท่านเจ้าคุณพระธรรมวรนายกมาชี้แจง ปัญหาตัวนั้นก็คือ เวลาเรียน”

ท่านเจ้าคุณสถานนายก ตอบว่า “ที่สั่งเปิดไม่ได้ เพราะก่อนเปิดต้องให้ท่านผู้สั่งปิดและท่านผู้สั่งเปิดเข้าใจกันเสียก่อน”

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ กราบเรียนว่า “เสียงครูส่วนมาก เกือบทั้งหมดเห็นควรให้เปิดท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์สั่งปิดเพราะมีเหตุวุ่นวาย เมื่อพระ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔๐๓

เดชพระคุณมาแล้ว ก็ควรเปิดได้ ทั้งฝ่ายปิดฝ่ายเปิดต่างก็มีเหตุผลด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย”

ท่านเจ้าคุณสถานายกตอบว่า “เพราะมีคำสั่ง ๒ คำสั่ง ฉะนั้นจึงยังทำอะไรไม่ได้”

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ กราบเรียนว่า “ควรให้ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์กับท่านเจ้าคุณพระธรรมวราภัยมาพูดกัน เพื่อจะได้หาทางสิ่งเปิดต่อไป”

ท่านเจ้าคุณสถานายก ตอบว่า “ที่ยังไม่สั่งเปิด เพราะมี ๒ แห่ง ผู้สั่งปิดควรจะได้สั่งเปิดเอง”

ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์ กราบเรียนว่า “ไม่ทราบว่าจะทำไมจึงสั่งปิดและสั่งเปิด เมื่อเกล้าฯ เป็นผู้ช่วย ก็ได้ถามท่านเจ้าคุณอธิการบดีว่าจะให้ทำงานอย่างไร ท่านให้เกล้าฯ มาช่วยสนองงานด้านนี้ เพื่อเชื่อมผู้รักษาการแทนสถานายก กับนิสิตนักเรียน”

ท่านเจ้าคุณสถานายกกล่าวว่า “เหตุที่ยาก ก็เพราะมีเรื่องยุ่ง ๆ ยิ่งแก้ยิ่งลำบาก “ยิ่งดี ยิ่งก๊” ยิ่งแก้ ผลงานยิ่งหนักขึ้น ฉะนั้นยิ่งหนัก แบบตะโกน คนละฝั่งแม่น้ำ ผู้สั่งปิดและผู้สั่งเปิดไม่รู้เรื่องกัน เรื่องสิ่งนั้นไม่ใหญ่ แต่ผลที่เกิดใหญ่มาก ฉะนั้นเป็นสถานายก จะสั่งเปิดง่าย ๆ ได้เมื่อไร เขาตั้งกับไว้อย่างนี้ จะให้ฉันเข้ากับอย่างไร ฉะนั้นเป็นผู้ใหญ่ จะต้องรู้ว่าอะไรเป็นอะไร และต้องรู้อย่างใจเย็นด้วย เมื่อมีคำสั่ง ๒ ฉบับ อย่างนี้จะปฏิบัติงานได้อย่างไร”

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ ได้กราบเรียนถามว่า “อะไรเป็นปัญหาใหญ่ที่ปิดไม่ได้ ต่างคนต่างมีเหตุผล พระเดชพระคุณควรเป็นคนกลาง ตัดสินได้ พระเดชพระคุณควรสั่งให้มา”

ท่านเจ้าคุณสถานายกตอบว่า “ฉันสั่งตั้งแต่อยู่อเมริกาแล้ว ปัญหาเวลานี้ก็คือ ให้ผู้สั่งปิดและผู้สั่งเปิดมาพบกัน พวกเราอย่าเข้าใจว่าทำถูก ใช้ได้เสมอไปนะ บางทีก็ใช้ไม่ได้ ที่พวกเรานัดเปิดกันนี้ฉันว่าไม่ถูก แต่เมื่อผู้ใหญ่สั่งก็ต้องทำ วิธีที่ดีผู้น้อยต้องไปปรับความเข้าใจระหว่างผู้ใหญ่เสียก่อน”

๔๐๔

มหาจุฬารูปในอิต

ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทฺธิพงศ์ กราบเรียนว่า “เรื่องนี้ ทางฝ่ายนี้ได้พูดอยู่เสมอว่า รอให้พระเดชพระคุณกลับมาเสียก่อน”

ท่านเจ้าคุณเสนาบดีกล่าว่า “เมื่อฉันมาถึง เขาก็มอบงานรวมทั้งคำสั่งปิดด้วย”

ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทฺธิพงศ์ กราบเรียนว่า “ผมก็พยายามไปหาผู้ใหญ่ทุกองค์ แต่ท่านก็ให้รอ ผมว่าถ้าพระเดชพระคุณไม่มา ก็ยุ่ง”

ท่านเจ้าคุณเสนาบดีกล่าว่า “การลงโทษนักเรียนก็ยุ่ง อาจมีการก่อความวุ่นวายตลอดเวลา ที่ทำมานั้น แรงสั่นสะเทือนจะแรง แรงเหลือเกิน ขนาดทำลายสถาบันอันงดงาม มหาพรเอกราชเข้าวัดได้ชื่อเสียงสูงมาก บัดนี้แรงมากเหลือเกิน เจ้าคุณธรรมโกศอาจารย์ไม่ใช่คนเดียว เจ้าคุณธรรมวรนายกก็ไม่ใช่คนเดียว มันมีลูก จะมัดชกโยนอยู่ในวังไม่ได้ ฉันอยากปรึกษาพวกเธออย่างนี้ ฉันยังไม่อยากให้ตามเจ้าคุณธรรมวรนายก เพราะฉันเชื่อว่าไม่มาเป็นคนหัวเด็ด ถ้าว่า “ไม่” ก็ “ไม่” เหมือนกัน ฉันจะสอบพวก “แฟน ๆ” ดูก่อน ที่ไม่บอกให้ไป ก็เพราะทนายเขาคงไม่มา ถ้าท่านจะมา ป่านี้นี้มาแล้วและมาแล้วด้วย ขณะนี้อาจอยู่ในกรุงเทพฯ ก็ได้”

พระมหาโตศา มนุตาตโม กราบเรียนว่า “ได้ทราบที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมวรนายกกับท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศอาจารย์พบกันแล้ว แต่ยังตกลงกันไม่ได้ มีทางเดียวคือประชุมสภา”

ท่านเจ้าคุณเสนาบดีตอบว่า “อยากให้ประชุมเหมือนกัน แต่พอประชุมก็เอาขึ้นให้เขาดมทีเดียว ควรปรึกษาผู้ใหญ่ว่าจะเอาอย่างไร? จะเปิดทำไหน?”

ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทฺธิพงศ์ กราบเรียนว่า “ถ้าเปิดก่อนเรื่องสงบ ก็ดูจะไม่ดีเหมือนกัน”

ท่านเจ้าคุณเสนาบดีกล่าว่า “ท่านเจ้าคุณธรรมโกศอาจารย์ ก็มา

มหาจุฬาราชในอดีต

๔๐๕

บอกว่า จะทำอะไรควรพิจารณาให้ถี่นะ พวกเธอควรปรับความเข้าใจกัน ควรดีกัน ที่สั่งปิดฉันทันทีด้วย ฉันทอยากเปิดเหลือเกิน แต่ให้พวกเธอลงกันก่อน ที่ยุ่ง ๆ ก็เพราะพวกเธอกล้าไป ถ้าไม่กล้าอย่างนี้ เรื่องก็คงไม่ยุ่งอย่างนี้ กล้ามมากจนขนาดเอา ผู้ใหญ่มาชกกันแล้ว”

พระมหาโสตา มนุตาโคโม กราบเรียนว่า “การเปิดสอนนี้ เกล้าไม่เห็นด้วย เพราะเป็นการหักผู้ใหญ่”

ท่านเจ้าคุณเสภานายก กล่าวว่า “พอตีวันสั่งเปิดตรงกับวันฉันทมาแล้ว คราวนี้ฉันทไป (ต่างประเทศ) ฉันทฝากงานซึ่งไม่เคยฝากเลย”

ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์ กราบเรียนว่า “ถ้าไม่ฝาก คงไม่ยุ่ง อย่างนี้”

ท่านเจ้าคุณเสภานายก ตอบว่า “ที่ต้องฝาก เพราะเจ้าคุณธรรมวรนายก ไม่มา จำนงค์ (พระภิกษุวิธาน) ก็ไม่อยู่ จึงต้องฝาก”

ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์ กราบเรียนว่า “ก็น่าเห็นใจ ต้องพุงกัน มากเพราะ (ท่านเจ้าคุณอธิการบดี) จะลาออก”

ท่านเจ้าคุณเสภานายก กล่าวว่า “เรื่องไล่นักเรียนต่างประเทศออกก็ไม่ แจ่มคณะสังฆมนตรีก่อน เพราะเขาเป็นคนของคณะสังฆมนตรี ดีไม่ดีจะทำให้เกิด ความยุ่งยากระหว่างประเทศอีก เพราะนักเรียนเหล่านี้เป็นนักเรียนทุน” (คือพระ มหาทองเฒ่า วชิรปญโญ กับ พระมหาคำแก้ง สิริมจฺโกล นักศึกษาจาก ประเทศลาว ซึ่งได้รับทุนจากรัฐบาลไทย สอบตก ๒ ปีซ้อน จึงถูกคัดชื่อออก)

พระมหาโสตา มนุตาโคโม กราบเรียนว่า “ที่ประชุมเคยว่า เรื่องนักเรียน ต่างประเทศให้รายงานผู้ใหญ่ก่อน”

ท่านเจ้าคุณเสภานายก กล่าวว่า “อย่าใช้อำนาจ อำนาจเป็นไฟ แรงมาก

๔๐๖

มหาจุฬารูปในอศิต

มหานันต์เป็นคนร้อน ฉันทุ อำนาจมันร้อน มีเมื่อไร ผู้ใช้ควรหันแจ้งใส ไมใช่หน้าปึง
เรื่องบาลีมธมกัณน่านเป็นห่วง ไมใช่เรื่องนักเรียน-ครู แต่เป็นเรื่องของเหตุการณ์ ถ้าเรา
สิ่งเปิด ก็เป็นผู้ชนะ แต่ผู้ชนะย่อมก่อเวร”

ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์ กราบเรียนว่า “เดี๋ยวนี้ชนิดราบเอาได้
แต่ไม่สิ้น”

ท่านเจ้าคุณสถานายก ตอบว่า “พวกอุทโท (พวกโลก) พวกอุทโท
(พวกโกรธ) พวกอุทโท (พวกหลง) อย่าไปพูดถึงเลย เพราะไม่รู้จักเหตุผล ที่สิ่ง
เปิดฉันไม่ชอบ แม้ผู้สั่งปิดก็ไม่ชอบ”

ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์ กราบเรียนว่า “ก่อนสิ่งปิด ได้เคยไป
หาครั้งหนึ่งถามว่าจะให้ปฏิบัติการอย่างไร ท่านก็ว่า ผมไม่รู้เรื่อง ไม่รู้จะทำ
อย่างไร แล้วแต่คนอื่น ๆ เขา น่าเห็นใจที่ตัดสินใจอะไรไม่ค่อยได้ อยากให้ท่าน
มาเสมอ ๆ ท่านบอกว่าอยากให้ไป ก็ให้มานิมนต์ เลยถือโอกาสกราบเรียนว่า
ถ้ามีอะไรจะมานิมนต์ ก็พอดีปิดเสียก่อน”

ท่านเจ้าคุณสถานายก กล่าวว่า “ของเสียต้องกวาดล้างทันที”

พระมหาโสคา มนุคาคโม กราบเรียนว่า “หน่วยก่อความก็ปราบอยู่
เรื่อย ๆ แต่ก็ไม่ไหวเหมือนกัน”

ท่านเจ้าคุณสถานายกกล่าวว่า “การลงโทษรู้สึกว่าจะแรงไป ถ้าเป็นฉัน
ยังไม่ทำอย่างผิดอก โบราณเขาเรียกว่า “ปรับโทษ” เอาโทษออกให้ตัวเขา
เพื่อให้เข็ดหลาบ ให้โทษนั้น ๆ หมดไป พวกเป็นกลางก็เกิดสงสารรวมช่วยกัน
ระเบียบต่าง ๆ ที่ออกไป ก็เพราะฉันทั้งนั้น คู่วิวาทกันต้องระมัดระวัง”

พระมหาโสคา มนุคาคโม กราบเรียนว่า “เรื่องยุ่ง ๆ ก็มีเช่นการปรับ
นักเรียนโดยไม่มีระเบียบ”

มหาจุฬารูปในคิต

๔๐๗

ท่านเจ้าคุณศานายก กล่าวว่า “ฉันก็ไม่อยากให้ปรับ เป็นอิวไป ถ้าไม่ให้เข้า ก็ไม่ให้เลย คำว่า “ปรับ” ไม่มีใครอยากโดน เพราะไม่ใช่คดีเลย เป็นความผิด “ปรับ” เป็นการหลู่เกียรติ มากน้อยไม่สำคัญ เขาเสียใจไม่ใช่เพราะเสียเงิน แต่เพราะหลู่เกียรติมากกว่า”

พระมหาโสคา มนุตาโม กราบเรียนว่า “เรื่องเล็กน้อยที่กลายเป็นเรื่องใหญ่ ถูกถามไปถึงมูลนิธิตัว”

ท่านเจ้าคุณศานายก กล่าวว่า “พระสุนทร ซึ่งไม่มีศักดิ์เป็นเปรียญ ทำไมหมานัสจึงเชิดสูงมากเกินไป บางทีพระสุนทรก็มีกิริยาไม่สุภาพ เคยถามท่านเจ้าคุณธรรมโกศาจารย์ ก็ว่า ไม่รู้เขาเอาไปอย่างไร” (เพราะพระสุนทร จันทูปโม เป็นพระของท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์)

พระมหาโสคา มนุตาโม กราบเรียนว่า “เห็นว่าได้ม. ๘ ก็เลยเอามาสอนในแผนกอบรมในแผนกจัดหา พอดีพระมหาน้อยลาออก เห็นพระสุนทร คล่องแคล่ว อยู่คลุกคลีดีไม่งั้น ก็เสนอเจ้าคุณกวีวรรณ เดิมท่านก็ไม่เชื่อ ต้องไปตกลงกันใหม่ จนเจ้าคุณกวีฯ เชื่อ จึงตั้งเป็นกรรมการแผนกจัดหา แต่ที่มีคนสงสัย เพราะพระสุนทรเอาคนของเขามาทำงาน ต่อมาพระหมานัสเอาพระสุนทรมาเป็นเสนาริการ ที่คนไม่ชอบพระหมานัสก็เนื่องมาจากพระสุนทร ๘๐ % ผมก็ไม่กล้าเตือนพระหมานัส”

พระหมานัส จิตตูปโม กราบเรียนว่า “เป็นการสืบเนื่องมาจากปีกลาย ได้ทราบว่า พระสุนทรสอนดี จนเป็นกรรมการ-เลขานุการแผนกจัดหา ที่พระสุนทรเอาคนของตนไปทำก็มีอยู่ พระมหาโสคา พระมหาบุญถือ กิตติวโร ก็ไปคุบ้าง ไม่ไปคุบ้าง ในระยะหลัง ๆ ผมก็เอาพระสุนทรมาใช้ โดยได้คำนึงถึงคำแนะนำของพระเดชพระคุณที่ว่า เอาคนที่สามารถมาทำงาน ไม่ใช่เรื่องมง่าย ถ้าเขาแนะนำมีเหตุผล ก็นารับฟัง ถ้าไม่ใช่เหตุผลเลย ก็ไม่นาเป็นมนุษย์ เรื่องเงินทอง ท่านสุนทรเคยทำงานกรมตรวจราชการแผ่นดิน

๔๐๘

มหาจุฬาราชในอดีต

ก็ปรากฏว่าทางเจ้าหน้าที่เขานิยมในความสามารถ เคยได้รับอนุญาตพิเศษจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ลาบวชได้ ๖ เดือน ที่ท่านผู้ใหญ่ว่ามีมตินการเงิน ก็ไม่เห็นมีใครหาหลักฐานมาได้”

ท่านเจ้าคุณสถานายก กล่าวว่า “จุดของมหามนัสพอเห็น แต่จุดของมหานคร ฉันยังไม่เห็น มหามนัสฉันไม่ต้องสืบ บางทีพูดตรงไปตรงมา บางคนไม่ชอบเหตุผล เราเอาเหตุผลไปให้เขา จะได้อะไร”

พระมหาสุศักดิ์ อุดกฤสโธ กราบเรียนว่า “ได้ทราบเวลาสอบสัมภาษณ์เข้าคณะพุทธศาสตร์ พระสุนทรเป็นผู้สัมภาษณ์อยู่ด้วย”

พระมหามนัส จิตตทโม ตอบว่า “พระสุนทรก็ทำงานอยู่ แต่เราไม่ถือเป็นคำถาม ผู้สอบ (คือผู้สัมภาษณ์) มี ๓ คนเท่านั้น”

พระมหาสุศักดิ์ อุดกฤสโธ กล่าวว่า “มีผู้สงสัยว่า ทำไมพระสุนทรจึงต้องไปถามเขาค้วย”

พระมหาโสตา มนุตาโคโม กล่าวว่า “ปีที่แล้ว นักเรียนไม่ชอบ มีบัตรสนเท่ห์มาก”

ท่านเจ้าคุณสถานายกกล่าวว่า “ท่านเจ้าคุณธรรมโกศอาจารย์บอกว่า มีคคมต้องระวัง เรื่องเอาครูออก ฉันสั่งเอง เพราะเงินไม่มี”

ต่อจากนั้นท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม สถานายกกล่าวปรารภว่า “อยากปรึกษาว่าจะเปิดเรียนตั้งแต่แผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษาลงไปจนถึงแผนกบาลีมัธยมศึกษาจะดีไหม เรื่องทฤษฎีเขาไม่ชอบฟัง แต่ปฏิบัติบางทีก็ได้ผลไม่ถึง ๒๐ % แต่ก็ไม่แน่ เขาอาจตกลงกันไม่ได้ ก็ได้ ถ้าเจ้าคุณธรรมวรนายก มาเปิดเอง ฉันก็ไม่ห้าม”

พระมหาโสตา มนุตาโคโม ได้กราบเรียนว่า “ได้ทราบทั่ว ทั้ง ๔ รูป

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔๐๙

(คือพระธรรมโกศาจารย์ พระธรรมรัตนกร พระธรรมมหาวิธานวัตร และพระธรรมวรนายก) ได้มาพบกันแล้ว แต่ได้ทราบว่ายังกดลงกันไม่ได้ จนกระทั่งตี ๒ ต่างคนก็ต่างกลับ”

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ กราบเรียนว่า “เพราะผู้ใหญ่ก้าวก่ายกัน อธิการบดีได้มอบหน้าที่ให้สถานนายกหรือเปล่า?”

ท่านเจ้าคุณสถานนายก ตอบว่า “เปล่า ที่ท่านเจ้าคุณธรรมโกศาจารย์ มาแทรกก็เพราะอธิการบดีไม่มา ความยุ่งยากภายในก็เกิด จึงมากุมเสียด้วย เข้าใจว่าเป็นอย่างนี้”

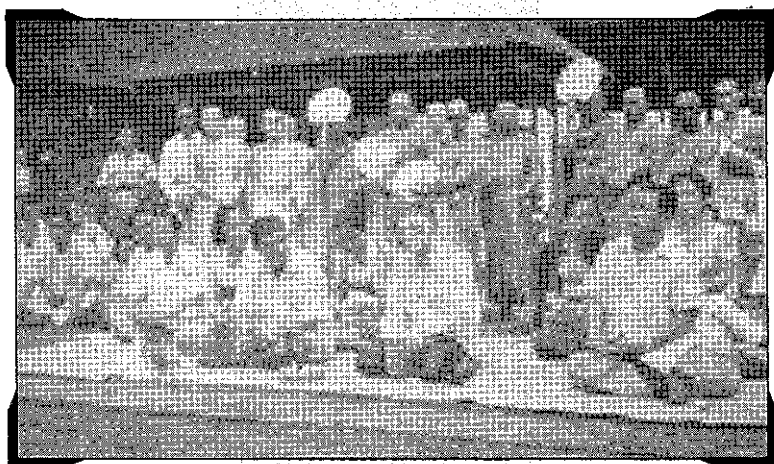
ท่านผู้อ่านจะเห็นได้ว่า ในการประชุมแต่ละครั้งมีเนื้อหาสาระที่น่าสนใจอยู่มาก ข้าพเจ้าจะไม่วิจารณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น ขอให้ท่านใช้วิจารณญาณด้วยตัวเอง บางทีอาจทำให้ท่านมองเห็น “เงา” อะไรบางอย่างที่แฝงอยู่เบื้องหลังความวุ่นวายครั้งนี้ อาจเป็นเพราะ “ภวตัตถา” ของคนบางคนหรือหลาย ๆ คนก็ได้ เรื่องของ “ตัตถา” ไม่ว่าจะเป็น “กามตัตถา” “ภวตัตถา” หรือ “วิภวตัตถา” ก็ล้วนเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ทั้งสิ้น.

ตอนที่ ๓๕

ไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา

หลังจากที่ได้มีการประชุมพิเศษ ณ ห้องที่ปรึกษา เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ โดยมีท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม ประธานเป็นประธานดังกล่าวมาแล้ว ต่อมาในตอนเย็นวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ก็ได้มีการประชุมครูอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นพิเศษ อีกครั้งหนึ่ง ณ แผนกธรรมวิชัย ม.จ.ร. (สำนักธรรมวิชัยปัจจุบัน) ในตอนเย็น โดยองค์ประธานมาเป็นประธาน ท่านได้กล่าวถึง “วัตถุประสงค์” และ “ความมุ่งหมาย” ของการประชุมครั้งนี้ พอสรุปเป็นใจความได้ดังนี้

“เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วถือเป็นอดีต เสมือนมีแล้ว แล้วไม่มีแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ อย่าเสกให้มีขึ้น เหมือนเสกผีตายให้โง่งนมา เหมือนด้วย ภาณิต

ถ่ายรูปพร้อมภัตตาคารกลางคาเซ็ม ที่เบสท์กัท บาห์ลี หลังพิธีอุปสมบทได้สิ้นสุดลงแล้ว

วันออกเดินทางไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา
มิสเตอร์เบียร์สัน ผู้แทนมูลนิธิริอาเซีย มิสเตอร์แฟลตตัน ที่ปรึกษา
และคุณหญิง กระฉ่างศรี รักตะกนิษฐ ไปส่งที่สนามบินดอนเมือง

ถ่ายภาพร่วมกับส่วนหนึ่งของเจ้าหน้าที่ นิสิต นักเรียน มหาจุฬาราชวิทยาลัย
และพระภิกษุวัดสระเกศ ก่อนออกเดินทาง
ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา

ถ่ายภาพร่วมกับเจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม (พระมหามณเฑียร จิตตโม)
มิสเตอร์แฟลตซ์และกลุ่มหนึ่งของนักเรียนพุทธศาสนานานาชาติ มหาจุฬาราชวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔๑๑

ยุโรปว่า “สื่อที่ดีเสียเถิด ทำปัจจุบันเพื่ออนาคตของท่าน” สิ่งที่เราได้มาแล้ว จงลืมเสีย การกระทำในวันนี้จะเป็นผลให้ท่านในอนาคตแจ่มใส เหตุปัจจุบันต้องบริสุทธิ์ ข้าพเจ้าเป็นศานาญก และจะเป็นต่อไป คงใจข้าพเจ้าบริสุทธิ์เหลือเกิน ขอเพียงให้กิจการนี้ดำเนินไปโดยชอบ ถ้าเป็นไปได้ ข้าพเจ้าก็ปลอบปลื้มโลภ การเสียสละโดยบริสุทธิ์ ไม่ควรขายขาดหรือพรันพรังใด ๆ ควรเสียสละแม้กระทั่งชีวิต เพื่อความเจริญรุ่งเรือง แห่งอุดมการณ์ของเรา”

การให้โอวาทยุติลงเมื่อเวลา ๑๗:๔๕ น. ต่อจากนั้นท่านเจ้าคุณศานาญกก็ขอความคิดเห็นจากครูอาจารย์ จนถึงเวลา ๑๘:๐๙ น. จึงได้ปิดประชุม

นับว่าเป็นครั้งสุดท้ายที่ข้าพเจ้าได้เข้าร่วมประชุมกับองค์ศานาญกเจ้าหน้าที่บริหารและคณะครูอาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความ “ฮิมคริม” ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ระหว่างพระเถระผู้บริหารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้วยกัน เพราะเมื่อผู้รักษาการแทนศานาญก คือ ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ สังฆมุนีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และท่านเจ้าคุณพระธรรมวรนายก รักษาการอธิการบดีซึ่งเปิดในเวลาไล่ ๆ กันแล้ว เรื่องก็เลยคาราคาซังกันอยู่ เมื่อท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรมศานาญกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เดินทางกลับจากต่างประเทศแล้ว ผู้รักษาการแทนศานาญกก็ได้มอบอำนาจคืนพร้อมกันนั้นก็ทิ้งปัญหาให้องค์ศานาญกต้องแก้ไขต่อไป

ในระหว่างที่ยังแก้ไขอะไรไม่ได้ และอยู่ในระหว่างที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถูกสังคมนั้น ข้าพเจ้าก็ได้กำหนดเวลาออกเดินทางไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยเยล (Yale) สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ข้าพเจ้าต้องจากไปด้วยความเป็นห่วงเป็นใยอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามเพื่อให้เรื่อง “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” จบลงด้วยดี จึงขอกล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากที่ข้าพเจ้าเดินทางไปแล้วเท่าที่หลักฐานจะอำนวยให้ต่อไป

๔๑๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เมื่อข้าพเจ้าได้เดินทางไปยังประเทศสหรัฐอเมริกาแล้ว ต่อมาทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ได้แต่งตั้ง พระมหามณีส จิตตทโม กลับมาดำรงตำแหน่ง “สังการเลขาธิการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” แทนข้าพเจ้าอีกครั้งหนึ่ง

การศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะเปิดเรียนเมื่อวันที่เท่าใด ข้าพเจ้าไม่ทราบ แต่ก็เข้าใจว่าคงจะเป็นปลายเดือนกรกฎาคม ๒๕๐๒ ทั้งนี้ เพราะข้าพเจ้าได้พบ “ใบบันทึก” ของ พระมหาชูศักดิ์ อุดองสุโธ รักษาการผู้กำกับแผนกบาลีอบรมศึกษา เรียน ท่านสังการเลขาธิการ ม.จ.ร. “เรื่อง ส่งจำนวนนักเรียนที่ขาดเรียนโดยไม่แจ้งเหตุตั้งแต่วันที่ ๒๕ ก.ค. ถึง ๓๑ ก.ค.” ซึ่งแสดงว่าคงจะเปิดเรียน เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๐๒ เป็นต้นมา

ตามปกติ เมื่อมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เปิดเรียนแล้ว ก็จะมีการเลือก “คณะกรรมการนิสิต” เพื่อจะได้เตรียมตัวจัดงาน “อนุสรณ์ครบรอบปีการศึกษา” ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๘ กรกฎาคมของทุกปี แต่ปีนี้กว่าจะเปิดเรียนได้ ก็เลยวันครบรอบปีการศึกษามาแล้ว และยังไม่มีการเลือกคณะกรรมการนิสิต พระมหาพรหม โกวิท รองประธานนิสิตปี ๒๕๐๑ จึงได้มี “บันทึกพิเศษ” ลงวันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๐๒ ถึงเลขาธิการ ม.จ.ร. ดังนี้

“บันทึกพิเศษ

จาก คณะกรรมการนิสิต

ถึง เลขาธิการ ม.จ.ร.

เนื่องด้วยอายุการบริหารงานของคณะกรรมการนิสิตชุดนี้ได้สิ้นสุดมาแต่แรกเริ่มการศึกษานี้ ๒๕๐๒ นี้แล้ว แต่มีเหตุขัดข้องบางอย่าง จึงมิได้แต่งตั้งคณะกรรมการนิสิตชุดใหม่ขึ้นมาบริหารงาน

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔๑๑

บัดนี้เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้เรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการชุดนี้จึงใคร่จะ
ได้ให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ขึ้นบริหารงาน อันเป็นประโยชน์
แก่สถาบันการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะกรรมการแผนกสาราณียกร ซึ่ง
ออกนิตยสาร “เสียงมหาจุฬา” อยู่เป็นประจำเดือน หากหยุดชะงักเสีย จะทำ
ความเดือดร้อนให้แก่สมาชิก และเป็นการเสียชื่อเสียงแก่สถาบันการศึกษา
หนึ่ง องค์สภานายกก็ได้สั่งให้เปลี่ยนชื่อ “เสียงมหาจุฬา”

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อทราบ ขอโปรดได้นัดประชุมและเป็นประธาน
ในการเลือกตั้งครั้งนี้ด้วย

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาพรหม โกวิท)

รองประธานนิสิต ปี ๒๕๐๑

๑๓ ส.ค. ๒๕๐๒”

สาเหตุที่มหาจุฬาฯ ต้องตกอยู่ในภาวะวุ่นวายอยู่ระยะหนึ่ง ดังที่ได้
กล่าวมาแล้ว ประการหนึ่ง ก็คือ มหาจุฬาฯ ยังไม่ค่อยมีระเบียบแบบแผน
กำหนดหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้บริหารให้รัดกุมแน่นอนนั่นเอง โดยเหตุนี้ต่อ
มา เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๐๒ พระมหามณีส จิตตทโม สังการเลขาธิการ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้มี “บันทึก” ถึงอธิการบดี มหาจุฬา-
ลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้

“ขอประทานเสนอ พระเดชพระคุณอธิการบดี ผ่านผู้ช่วยผู้รักษาการ ฯ

โดยที่ได้พิจารณาเห็นว่า การปฏิบัติงานของมหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย ยังสับสนไม่มีระเบียบกำหนดหน้าที่ไว้โดยชัดเจน อาจก่อให้เกิด

๔๑๔

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความบกพร่องในหน้าที่และการงานได้โดยง่าย อนึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่เรียบร้อย และไม่มีความเรียบร้อยในการปกครองทั้งส่วนเจ้าหน้าที่และนิสิตนักเรียน เห็นสมควรจักได้วางระเบียบว่าด้วยหน้าที่และการปฏิบัติงานเพื่อเป็นกฎเกณฑ์สำคัญให้เจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการกิจการของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เป็นผลดียิ่งขึ้น

ขอประทานเสนอพระเดชพระคุณได้โปรดพิจารณา

เกล้าฯ

(พระมหามานัส จิตตทโม)

สั่งการ

เลขาธิการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๙ กันยายน ๒๕๐๒”

อีก ๒ วันต่อมา ท่านเจ้าคุณพระธรรมวรนายก รักษาการอธิการบดีก็ได้แห่งบันทึกลงมาว่า “ข้อเสนอนี้ ขอบอย่างยิ่ง ได้มีความตระหนักอยู่เป็นอย่างมาก เราควรจะได้วางระเบียบในสายการปฏิบัติงานไว้ เพื่อเป็นเครื่องมือการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่แต่ละฝ่าย.

ในขั้นตอนนี้ ใครจะได้พบกับบรรดาอาจารย์ผู้กำกับของแต่ละแผนกรวมทั้งผู้ช่วยด้วย เพื่อร่วมการสังสนทนาปรารภเหตุในเรื่องนี้ก่อน.

ควรจะได้มีการพบสนทนากัน ในวันที่, เวลา, สถานที่, ใด ให้เลขาธิการเป็นผู้กำหนด แล้วแจ้งให้ฉันทราบล่วงหน้า

พระธรรมวรนายก

๑๑ ก.ย. ๐๒”

มหาวิทยาลัยในอดีต

๔๑๕

ต่อมาพระมหาไศยา มนุสาคโม รักษาการผู้กำกับแผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา ได้มีบันทึกที่ ๖/๒๕๐๒ เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๐๒ ถึง สังกการเลขาธิการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไป ความเสื่อม ความเจริญ และข้อจะพึงแก้ไขภายในมหาวิทยาลัย ดังนี้

บันทึกที่ ๖/๒๕๐๒

เรื่อง เสนอทัศนะเกี่ยวกับเหตุการณ์ภายในมหาวิทยาลัย
เรียน สังกการเลขาธิการมหาวิทยาลัย

โดยเหตุที่ท่านเป็นผู้รับผิดชอบในความเสื่อมและความเจริญของมหาวิทยาลัย ซึ่งนิยามว่า เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงแห่งคณะสงฆ์ไทย นับเป็นความก้าวหน้าแห่งการศึกษาของคณะสงฆ์ตามควรแก่ยุคปัจจุบัน แม้ว่าจะยังเป็นมหาวิทยาลัยเถื่อน ที่มีได้ขึ้นกับกระทรวงใด และยังไม่อยู่ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยเลยก็ตาม แต่เป็นมหาวิทยาลัยกึ่งอิสระกึ่งเมืองขึ้น ซึ่งได้ดำเนินการศึกษามาเป็นเวลา ๑๐ ปีเศษ ความเจริญก้าวหน้าและความเสื่อมทรุดก็เป็นที่น่ารำคาญแก่ท่านอยู่แล้ว และเป็นที่เชื่อได้อย่างแน่นอนว่า จะตั้งอยู่และดำเนินการศึกษาเพื่อการพัฒนาต่อไป ในฐานะที่ผมเคยเป็นนักเรียน นิสิต ครู และเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้มาตามลำดับ มีความหวังอยากให้มหาวิทยาลัยเจริญก้าวหน้าไปตามควรแก่กาลสมัย ไม่อยากเห็นความยุ่งยากใด ๆ อันจะพึงเกิดขึ้นภายใน หรือภายนอกสถาบันการศึกษาแห่งนี้ซ้ำแล้วซ้ำอีก จึงขอเสนอความคิดเห็นตามความรู้สึกเกี่ยวกับความเป็นไป ความเสื่อม ความเจริญ และข้อจะพึงแก้ไขภายในมหาวิทยาลัย ดังต่อไปนี้

๑. ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับนิสิตนักเรียน เป็นที่เห็นได้ชัดว่า ในปีหนึ่ง ๆ มหาวิทยาลัย รับนักเรียนปีละมาก ๆ ประมาณ ๒๐๐-๔๐๐ รูป แต่เมื่อ

๔๑๖

มหาจุฬารูปในอดีต

เรียนไปก็หายไปทุกเดือน โดยลาออกบ้าง ออกไปเฉย ๆ บ้าง มากผิดปกติ ผิดกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เช่น ปี ๒๕๐๐ มหาจุฬารูป รับนักเรียนแผนกบาลีอบรมศึกษา ชั้นปีที่ ๑ จำนวน ๓๐๐ รูป แบ่งเป็น ๖ ห้องเรียน เรียนมาจนถึงปี ๒๕๐๒ นับเป็นปีที่ ๓ จากนั้นมา มีนักเรียนเหลืออยู่ในปัจจุบันประมาณ ๑๕๐ รูป มี ๓ ห้องเรียน ได้แก่นักเรียนบาลีเตรียมปีที่ ๑ แม้ทุกวันนี้ยังมีนักเรียนลาออกเรื่อย ๆ กว่าที่จะเรียนอีก ๕ ปีข้างหน้าจะเหลือนักเรียนอยู่ก็มากน้อยก็หาทราบไม่ แต่ปรากฏว่านิสิตปีสุดท้าย คือ ปีที่ ๔ ไม่เคยถึง ๒๐ รูปเลย แม้ที่สำเร็จมาแล้วก็ไม่เต็มบริบูรณ์ได้บาลี ๔,๕,๖ ประโยคเป็นบัณฑิตสมบูรณ์บ้าง ไม่สมบูรณ์บ้าง ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตเถื่อน ไม่มีใครรับรู้ แล้วจะให้นักเรียนสนใจได้อย่างไร นักเรียนที่ลาออกจำนวนมากว่าเหลืออยู่นี้ เราไม่เคยนำมาคิดเลย มีแต่พูดว่า กำลังเจริญก้าวหน้าทั้งปริมาณและคุณภาพ นักเรียนที่เข้าได้ก็ต้องออกได้ แต่ไม่คิดถึงชีวิตอนาคตของนิสิตนักเรียนบ้างเลย แม้แผนกบาลีอบรม แผนกบาลีมัธยมก็มีปรากฏการณ์เช่นเดียวกันนี้ ท่านจะหาทางแก้ไขอย่างไรได้บ้าง

๒. เรื่องประสาธน์ปริญญาพุทธศาสตร์ นับตั้งแต่ตั้งมหาวิทยาลัยมา เคยประสาธน์ปริญญาเพียงครั้งเดียว คือรุ่นแรก ส่วนรุ่นที่ ๒,๓,๔,๕ คือปี ๒๕๔๘-๔๙-๐๐-๐๑ ยังไม่มีวิธีแหวว่าจะประสาธน์ปริญญาเลย ก่อให้เกิดความเหนื่อยหน่ายและเสื่อมระอาแก่ผู้สำเร็จแล้วเป็นอย่างมาก ไม่มีกฎเกณฑ์อะไรแน่นอนเลยว่า ผู้เรียนสำเร็จแล้วจะต้องฝึกงานภาคปฏิบัติกี่ปี บ้างก็ว่า ๒ ปี บ้างก็ว่า ๓ ปี บ้างก็ปล่อยไม่ต้องทำอะไร ดูเป็นการทำเล่น ไม่สมกับเป็นสถาบันการศึกษาอันสูงส่งเลย ท่านจะมีหนทางใดบ้างที่จะดำเนินการนี้

๓. เรื่องหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร์ ปรากฏว่านิสิตที่สำเร็จแล้วได้ประโยคบาลีไม่ถึงกำหนดตามที่ทางมหาวิทยาลัยกำหนดไว้ และดูเหมือนว่าขึ้นตรงต่อองค์การศึกษาเพียงกำกวม ๆ กึ่ง ๆ ดูเป็นการผิดแบบกับมหา-

มหาวิทยาลัยในอดีต

๔๑๗

วิทยาลัยใดๆ เช่นมหาวิทยาลัยทางโลกรับนักเรียนที่สำเร็จเตรียมอุดมศึกษา (ม. ๘) จากนั้นก็ศึกษาตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ไม่ต้องเป็นกังวลกับวิชาการอย่างอื่น เมื่อศึกษาไป สอบได้ตามหลักสูตร ก็ได้รับปริญญาเลยทีเดียว เมื่อปี ๒๕๐๒ มหาวิทยาลัย รับนักเรียนที่ได้บาลีตั้งแต่ ๔ ประโยคขึ้นไป นับว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดีแล้ว หากจะร่างระเบียบมหาวิทยาลัยใหม่ เพื่อความเหมาะสม เป็นการส่งเสริมให้ผู้ศึกษามีกำลังใจ คิดว่า ในข้อนี้เห็นควรร่างระเบียบว่าด้วยหลักสูตรชั้นปริญญาใหม่ นำเสนอสภามหาวิทยาลัย คงจะทำจุดมุ่งหมายให้นักศึกษาคิดว่าที่เป็นในปัจจุบันนี้

๔. ตามที่มีเรื่องไม่ค่อยเรียบร้อยเกี่ยวกับนิสิตและเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัย เมื่อต้นปีการศึกษานั้น บัดนี้ปรากฏว่า ยังไม่เรียบร้อยเลย เป็นแต่เพียงคุมเชิงกันอยู่ ทั้งสองฝ่ายไม่พูดกัน ไม่ให้อภัยกัน ยังถือผิดถือถูก ถือเราถือเขาอยู่ ไม่มีทางจะเรียบร้อยได้เลย ผมคิดว่าหากนิสิตผิดมากจริง ๆ จนไม่สามารถให้อภัยได้ ก็ควรให้เขาออกไปจากสถาบันการศึกษาแห่งนี้เสียอย่างเด็ดขาด ถ้าเห็นว่าเขาเหล่านั้น พอจะฝึกปรือให้เป็นคนดีต่อไปได้ ก็ควรที่จะหันหน้าเข้าหากันได้แล้ว ไม่สมควรจะปล่อยให้เป็นดินท้าวหน่ออย่างนี้ เพราะจะเป็นปัญหายุ่งยากในอนาคต อันเป็นเหตุให้เสียผลแก่สถาบันการศึกษาของเรา ผมเห็นว่าควรจะละทิ้งมานะถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ช่วยกันระดมสติปัญญาของมหาวิทยาลัย จะไม่ดีกว่าหรือ ท่านจะหาทางแก้ไขอย่างไรบ้างในข้อนี้ ควรเสนอท่านสภานายก ดำเนินการโดยเด็ดขาดภายในเวลารวดเร็ว

๕. เรื่องอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ปรากฏว่าทางมหาวิทยาลัยมิได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ไว้โดยชัดเจน จึงเป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่ไม่ทราบขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตน เช่น อำนาจหน้าที่ของผู้กำกับแผนก เลขานุการ อธิการบดี คณบดี เป็นต้น ใครรับ

๔๑๘

มหาจุฬารูปในอดีต

ผิดชอบแค่นั้น เพียงใด ล้วนแต่ทำงานไปตามศรัทธาเองว่าถูก และว่าเป็นอำนาจหน้าที่ของตนทั้งนั้น แต่มักจะเห็นเป็นว่าก้าวล้ำสับสนกันอยู่เสมอ ปัจจุบันนี้ ผู้ทำงาน คือตำแหน่งที่ไม่มีในทำเนียบเสียโดยมาก เพราะฉะนั้น หากจะฟังออกกระเปียบว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัย คงจะทำงานสะดวกและตรงไปตรงมาได้ดีกว่าไม่มีขอบข่ายเสียเลย

๖. เมื่อแรก ๆ ทางมหาวิทยาลัยได้ประกาศให้เป็นที่ทราบทั่วไประหว่างนิสิตนักเรียนว่า ผู้สำเร็จแล้วจะต้องปฏิบัติงานเป็นภาคปฏิบัติภายในมหาวิทยาลัยเป็นเวลา ๒ ปี จึงจะถือเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ และได้ปฏิบัติตามโดยลำดับทุก ๆ ปี เสมอมา แต่มาในระยะหลังนี้ มิได้ปฏิบัติเช่นนั้น กลับปล่อยปละละเลย ไม่สนใจใยดีกับผู้สำเร็จปริญญาเหล่านั้นเลย โดยนึกเอาว่าเขาไม่มีความสามารถบ้าง ไม่มีตำแหน่งให้บ้าง ฯลฯ คนของเรา ลูกของเรา แท้ ๆ ยังไม่เลี้ยง แต่กลับไปเลี้ยงคนอื่นเช่นนี้ ผมเห็นว่า มีส่วนถูกน้อยอยู่ คนของเรา เลือดของเราจะให้อะไรหรือไม่ ไม่เป็นปัญหาอะไรเลย เขาทุกคนพร้อมที่จะมารับใช้มหาจุฬาฯ ทุกโอกาส หากเราเอาเขามาใช้บ้าง คงเป็นประโยชน์แก่มหาจุฬาฯ มิใช่น้อย ผมอยากเห็นมหาจุฬาฯ มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน เพื่อจรรโลงสถาบันการศึกษาของเราให้เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่านี้ เพราะเป็นที่คาดได้ว่า ต่อไปงานของเรจะต้องขยายออกไปอย่างกว้างขวางมากกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้แน่นอน และมีข้อที่น่าคิดอยู่อย่างหนึ่งก็คือ มหาวิทยาลัยเราเป็นมหาวิทยาลัยของพระสงฆ์ ซึ่งโลกยกย่องว่าเป็นผู้นำในทางดี เราควรจะพยายามทุกวิถีทางเพื่อไม่เกิดปรากฏการณ์อันเสื่อมถอยถึงความไม่ดีไม่งามเป็นจุดต่างภายในมหาวิทยาลัย

ในทัศนะดังกล่าวนี้ เป็นความคิดเห็นส่วนตัวผมโดยเฉพาะ โดยพิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้ดำเนินนโยบายส่วนรวมของมหาวิทยาลัย เมื่อมีความคิดเห็นอย่างใด ซึ่งคิดว่าจะเป็นทางเสื่อมทางเจริญของมหาวิทยาลัย

มหาจุฬารูปในคดี

๔๑๙

จึงเรียนให้ท่านทราบ เพื่อจะได้หาทางแก้ไขปรับปรุง ให้เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควรตามอำนาจหน้าที่ ผมไม่ยอกเห็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ อันสูงยั้งนี้เสื่อมศักดิ์ศรี หรือมีสภาพเหมือนโรงเรียนราษฎร์ หรือค้อยกว่า เช่นในปัจจุบันนี้

ที่สุดนี้ หวังเป็นอย่างยั้งว่า ท่านคงมีใจเป็นธรรมและยินดีที่จะรับฟังความคิดเห็นของผมและนำข้อคิดที่เห็นว่าเหมาะสมว่าควรไปปรับปรุงแก้ไข หรือนำเสนอท่านผู้ใหญ่เพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไปตามความเหมาะสม หากข้อความใดไม่ดี ไม่เหมาะสม ก็ขอให้ถือว่าเป็นความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ของผมเอง ขอให้ตัดทิ้งเสีย และขอให้ถือว่าเป็นความคิดเห็นของมิตรผู้หวังดีต่อท่านและมหาวิทยาลัย อันเป็นจุดรวมแห่งดวงใจที่หวังดีของเราทุก ๆ คน ทั้งนี้ เพื่อความเจริญวัฒนาสถาพรแห่งมหาวิทยาลัยของเราต่อไป จึงเรียนเสนอมาเพื่อทราบ.

(พระมหาโสคา มนาคโม)

รักษาการผู้กำกับแผนกบาสิเตรียมอุดมศึกษา

๒๐ กันยายน ๒๕๐๒

แม้มหาจุฬารูป จะได้เปิดทำการสอนมาหลายเดือนแล้ว ความสมัครสมานสามัคคีระหว่างเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการนิสิตก็ยังไม่เกิด ทำนองแก้วที่ร้าวแล้วยากที่จะประสานให้เข้ากันสนิทได้ ดังจะเห็นได้จากหนังสือลงวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๐๒ ของ พระมหาสิลา วีรเสฏโฐ ที่ได้มีไปถึงอธิการบดี ดังนี้

วัดกัลยาณมิตร คณะ ๘ ๓๓๓

๑ ตุลาคม ๒๕๐๒

เรื่อง ขอลาพักการศึกษาเป็นเวลา ๑ ปี

กราบเรียน พระเดชพระคุณเจ้าคุณอธิการบดี ที่เคารพอย่างสูงยิ่ง

ตามคำสั่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๐๒ นั้นเกล้าฯ พระมหาสีลา วีระธรรมา ป.ธ. ๖ นิสิตพุทธศาสตร์ ปีที่ ๓ ถูกสั่งให้พักการศึกษามีกำหนด ๑ ปี ครั้นต่อมาพระเดชพระคุณองค์สภานายก มีบัญชาให้เข้าเรียนตามปกติ แต่คำสั่งหลังนี้เกล้าฯ ไม่ได้ฟังโดยตรงเพราะไม่มาประชุม ได้ทราบจากเพื่อนว่าให้เข้าเรียนได้เกล้าฯ ก็กลับเข้ามาเรียนตามเคย จนกระทั่งบัดนี้เวลาก็เนิ่นนานมาจนครึ่งปีการศึกษาแล้ว เท่าที่เกล้าฯ สังเกตดู คณะกรรมการนิสิตและเจ้าหน้าที่ก็ยังไม่สมานสามัคคีกันเกล้าฯ คาดว่าต่อไปภายในปีนี้คงจะมีเรื่องที่ไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นอีกก็ได้

ดังนั้นเกล้าฯ จึงพิจารณาตัวเองลาออกเสีย เพื่อมิให้เจ้าหน้าที่สงสัยหรือตั้งข้อรังเกียจว่าเกล้าฯ ฝักใฝ่ที่จะแก้แค้นเจ้าหน้าที่ ซึ่งความจริงแล้วเกล้าฯ ไม่ได้มีปฏิกริยารุนแรงใดๆ ตลอดเวลาที่ผ่านมา แต่เมื่อคณะกรรมการเป็นผู้ผิดเกล้าฯ ก็ต้องผิดไปด้วย

อนึ่ง การที่ต้องลาพักชั่วคราวนี้มิใช่เกล้าฯ จะเห็นว่ามหาจุฬารูปเป็นสถาบันที่ไม่น่าปรารถนา แต่เกล้าฯ จากไปในฐานะที่ยังอาศัยอาวรณเสมือนลูกน้อยจะต้องจากอ้อมอกพ่อผู้เป็นที่รักเคารพไป ตามแต่บัญญัติจะอำนวย ได้แต่ตั้งตาคอยทุกเช้าค่ำว่า เมื่อไรคุณพ่อจะโปรดปรานสงสารบ้าง หากพระเดชพระคุณได้พิจารณาด้วยเมตตาจิตแล้วเห็นว่าเกล้าฯ

มหาจุฬารูปในอศิต

๔๒๑

สำนึกผิดแล้วจะเรียกตัวมาอบรม หรือลงโทษทัณฑ์อย่างอื่นเกล้าฯ ยินดีจะปฏิบัติตามโดยปราศจากเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้ขอให้เกล้าฯ ได้เรียนได้สอบ และไม่เป็นที่รังเกียจของเจ้าหน้าที่เท่านั้น หากพระเดชพระคุณพิจารณาด้วยเมตตาจิตแล้ว เห็นว่าเกล้าฯ สมควรจะพักการศึกษา ๑ ปี ตามคำสั่งนั้น เกล้าฯ ก็ขอกราบลาด้วยความอาลัยเป็นอย่างมาก

กราบเรียนมาด้วยคารวะอย่างสูงยิ่ง

(เกล้าฯ พระมหาสีดา วีระเสฏโฐ)

(ลงชื่อ) ลายเซ็นพระครู.....ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ในบรรดาณิสิตทั้งหมด ณิสิตที่แสดงความกระตือรือร้น หรือมีความประพฤติไม่เรียบร้อยก็มีอยู่บ้าง โดยเฉพาะพระมหาวิมล สุเมธโส ซึ่งอาจารย์ทั้งที่เป็นพระและคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นชาวต่างประเทศ รู้สึกยึดอัดใจ ถึงกับได้ร้องเรียนต่อสั่งการเลขาธิการ จนทำให้สั่งการเลขาธิการ ต้องมีใบบันทึกที่ ๘๙/๒๕๐๒ ลงวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๐๒ ถึง อธิการบดี ผ่านผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี ดังนี้

๑๒๒

มหาจุฬารูปในอิต

๑๒๒

ที่ ๑๒/๒๕๐๒ วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๐๒

กราบเรียน อธิการบดี ผ่านผู้ช่วยผู้รักษาการ

จาก สังกการเลขาธิการ ม.จ.ร.

เรื่อง ความประพฤติของนิสิตซึ่งถูกสั่งพักการศึกษา

ความเห็นเจ้าหน้าที่	คำสั่ง
<p>ขอประทานเสนอ</p> <p>ด้วยอาจารย์ไวท์ (William A. White) ได้เคยรายงานให้เกล้าฯ ได้ทราบถึงความประพฤติและมารยาทของนิสิตบางรูปว่ามักจะไม่ค่อยสนใจในการศึกษา และแสดงอาการบางอย่างซึ่งไม่สมควรมาแล้วครั้งหนึ่งว่า นิสิตห้อง ๓ คือ พระมหาธวัช สุเมธโส ซึ่งเป็นนิสิตถูกสั่งพักการศึกษา ๓ ปี แต่ยังคงมาศึกษาอยู่ ได้แสดงมารยาทไม่สมแก่ความเป็นนิสิต เช่นขณะที่ทำการสอนอยู่ ออกนอกห้องตามอารมณ์ ออก ๆ เข้า ๆ สุกนุหรือนอกห้องในขณะนั้นบ้าง บางคราวอาจารย์ตั้งคำถามนิสิตรูปซึ่งนั่งอยู่ข้างหน้า</p>	<p>ขอให้ท่านเจ้าคุณเมธีสุทธิพงศ์ เรียกพระมหาธวัชมา ให้คำแนะนำตักเตือน เพื่อความสังวรระวังมิให้พฤติกรรมเช่นที่ปรากฏในรายงานนี้เกิดขึ้นอีกต่อไป.</p> <p>ธ. วรรณายก ๒๔ ก.ย. ๐๒</p> <p>ได้ตักเตือนเธอบ้าง ๒๖ ก.ย. ๐๒</p>

มหาจุฬารูปในคดี

๔๒๓

พระมหาเถรวิมล พระมหาเถรวิมล ก็แสดงกิริยา
ซึ่งก่อให้เกิดความตั้งใจ จนไม่สามารถ
ตอบคำถาม หัวเราะขึ้นเฉย ๆ บ้าง ฯลฯ

พฤติกรรมของนิสิตซึ่งถูกสั่งพัก
โดยเฉพาะพระมหาเถรวิมลนั้น เป็นที่
รบกวนและทำความรำคาญให้กับนิสิต
รูปอื่นมาก อาจารย์ไว้ท์แนะนำว่าไม่ควร
ปล่อยไว้ซึ่งจะเป็นเหตุให้นิสิตซึ่งตั้งใจ
ศึกษาไร้ผล ควรหาทางแก้ไข

ฉะนั้น เกด้าฯ จึงขอประทาน
กราบเรียน เพื่อได้พิจารณาบัญชาเพื่อรับ
ปฏิบัติสืบไป.

เกด้าฯ

(พระมหามณีส จิตตทโม)

ต่อมาท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี
มหาวิทยาลัยสงฆ์ราชวิทยาลัย ได้มีบันทึก ลงวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ ถึง
อธิการบดี ดังนี้

บันทึก

ขอประทานเสนอ อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงฆ์ราชวิทยาลัย

ตามที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ราชวิทยาลัย ได้พิจารณาวินิจฉัยความผิดของคณะ
กรรมการนิสิต ๑๒ รูป เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๐๒ ดังที่ปรากฏเรื่องอยู่
แล้วนั้น ในกาลต่อมา พระเดชพระคุณได้บัญชาให้เกด้าฯ เรียกนิสิตทั้ง ๑๒

๔๒๔

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปนั้นมาทำความเข้าใจ เพื่อให้เธอได้มีโอกาสรับการศึกษาเล่าเรียนต่อไป
อีก โดยเมตตาธรรมขององค์สถานายก ที่แจ้งให้ทราบในที่ประชุม เมื่อวันที่
๑๐ สิงหาคม ๒๕๐๒ นั้น แต่ขอให้พวกเธอยอมรับปฏิบัติตามที่หลัก ๓
ประการก่อน คือ :-

๑. พร้อมที่จะรับบัญชาขององค์สถานายกที่จะโปรดบัญชาให้สั่ง
การอบรมวิปัสสนากรรมฐานมาก่อน

๒. พร้อมที่จะขอมาโทษในที่ประชุมคณะครู อาจารย์ ซึ่งมองค
สถานายกเป็นประธาน

๓. ให้ประกันทัณฑ์บนว่า ทุกรูปจะไม่ประพฤติการเช่นนั้นอีกต่อ
ไป กล่าว ได้เรียกพวกเธอชี้แจงให้ทราบโดยละเอียด ปรากฏผลว่า คณะ
นิสิตที่ถูกวินิจฉัยส่วนมาก ไม่พร้อมที่จะปฏิบัติได้เช่นนั้น โดยเธอให้เหตุผล
ว่า แม้จะรวมกันได้ในส่วนภายนอก แต่จิตใจไม่ยอมกัน ก็เป็นความยุ่งยาก
อยู่นั่นเอง

ส่วนพระมหาสิลา เธอได้มีหนังสือกราบเรียนพระเดชพระคุณท่าน
เจ้าคุณอธิการบดี ยอมที่จะปฏิบัติตามทุกอย่างตามแต่จะบัญชา (ได้แนบ
หนังสือของเธอมาด้วยแล้ว) เมื่อการนี้เป็นเช่นนี้ กล่าว เห็นว่าอาจเป็นการ
จุดชนวนให้เกิดความยุ่งยากต่อการปกครองขึ้นได้อีก หากทางมหาวิทยาลัย
ไม่ดำเนินการให้เด็ดขาดลงไปในทางใดทางหนึ่งที่เหมาะสม กล่าว เห็นว่า
องค์สถานายกเท่านั้น จะโปรดบัญชาให้เด็ดขาดลงไปได้ในปัญหานี้

ฉะนั้น จึงขอประทานเสนอเพื่อได้โปรดพิจารณา

(พระเมธีสุทธินิพนธ์)

ผู้ช่วย ผู้รักษาการ

อธิการบดี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๒

มหาจุฬารูปในคดี

๔๒๔

เมื่อท่านเจ้าคุณพระธรรมวรนายก รักษาการอธิการบดีได้รับบันทึกของท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์ ผู้ช่วย รักษาการอธิการบดีแล้ว ก็ได้มีบันทึก “ตอบ ลงวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ ถึง พระเมธีสุทธิพงษ์ ผู้ช่วย “เรื่อง นิสิตที่ถูกวินิจฉัยผิด” ดังนี้

“พระเมธีสุทธิพงษ์ ผู้ช่วย รักษาการอธิการบดี

ให้นำบันทึกเกี่ยวกับนิสิตที่ถูกวินิจฉัยที่ส่งมานี้ นำเข้ากราบเรียนองค์สภานายก มหาจุฬาลงกรณฯ ด้วยตนเอง ก่อนที่องค์ท่านจะเดินทางไปยังประเทศพม่า

ผมมีภารกิจจำเป็นที่จะต้องกลับนครนายกในเย็นวันที่ ๒๗ พ.ย. ๐๒ เพราะมีภารกิจอื่นได้กำหนดนัดไว้ก่อนแล้วในเช้าวันที่ ๒๘ และเป็นวันที่ ๒๙ พ.ย. นี้ได้กราบเรียนองค์สภานายกทราบไว้บ้างแล้ว

(พระธรรมวรนายก)

๒๗ พ.ย. ๐๒”

“ไปบันทึก” อีกฉบับหนึ่ง ลงวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ เช่นกันที่ท่านเจ้าคุณอธิการบดี ได้มีไปกราบเรียนองค์สภานายก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “นิสิตที่ถูกวินิจฉัยความผิด” มีข้อความปรากฏในช่อง “ความเห็นเจ้าหน้าที่” ดังนี้

“ขอประทานกราบเรียน องค์สภานายกมหาจุฬาลงกรณฯ

นิสิตมหาจุฬาลงกรณฯ รวม ๑๒ รูป ที่ถูกมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๐๒ ปรากฏตามบัญชีที่ส่งมาพร้อมกับบันทึกฉบับนี้แล้วนั้น

๔๒๖

มหาวิทยาลัยในอดีต

โดยข้อเสนอแนะขององค์สภานายกในที่ประชุมคณะครู อาจารย์
เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๐๒ ซึ่งโปรดบัญชา
ให้มหาวิทยาลัยพิจารณาหาทางโดยเมตตาธรรม ให้นิสิตที่ถูกริฉนัยความ
ผิดทั้ง ๑๒ รูป ให้เธอได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาลำเรียนต่อไปได้อีก
ตามปรกตินั้น

เพื่อสนองกุศลเจตนาขององค์สภานายก จึงได้นำเรื่องนี้เข้ารับ
การปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของมหาวิทยาลัย ได้มีทัศนะว่า
การที่จะให้นิสิตทั้ง ๑๒ รูป รับการศึกษาลำเรียนต่อไปอีกนั้น ควรที่จะได้ตระหนัก
ถึงอำนาจการปกครองของมหาวิทยาลัยให้จงหนักเป็นประการแรก เพราะมหาวิท
ทยาลัยได้ริฉนัยความผิดเป็นทางการแล้ว จะให้กลับเข้ารับการศึกษาลำเรียนอีก ย่อม
เป็นจุดเสื่อมในอำนาจการปกครองของมหาวิทยาลัย ดังกรณีให้นิสิตที่สอบตกเป็น
สอบได้ในปีการศึกษา ๒๕๐๒ นั้น เป็นผลสะท้อนถึงความเสื่อมเสียในด้านวิชาการ
ของมหาวิทยาลัยอย่างแรง เฉพาะอย่างยิ่งเป็นภัยร้ายแรงแก่นิสิตเองในประการต่อไป
อยากจะตัดสิทธิการศึกษาเล่าเรียนของเธอทั้ง ๑๒ รูปเสียเลยก็ดีกว่าเป็นห่วงและ
เสียอนาคตการศึกษาเล่าเรียนของเธอเป็นอันมาก เพราะเธอได้เพียรพยายาม
ศึกษาเล่าเรียนมาถึงเพียงนี้แล้ว น่าจะได้รับการพิจารณาผ่อนผันโดยเมตตา
ธรรมจากมหาวิทยาลัย ตามฐานะอันควรต่อไปอีก.

เพื่อผลดีในทุก ๆ ฝ่าย จึงมีความเห็นว่า การที่จะให้นิสิตทั้ง ๑๒ รูป
กลับมีฐานะเป็นนิสิตของมหาวิทยาลัยต่อไปอีกตามเดิมนั้น จำเป็นและควร
ที่จะได้ดำเนินการให้เธอทั้ง ๑๒ รูปนั้นปฏิบัติตนในส่วนสามัคคีธรรมเบื้องต้น
๓ ประการก่อน คือ :-

๑. ให้เข้ารับการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ตามที่องค์สภานายกจะ
โปรดบัญชามาก่อน

๒. ให้มาโทษในที่ประชุม โดยที่องค์สภานายกเป็นประธานรับ

มหาจุฬารูปในอศิต

๔๒๗

ขมาโทษ

๓. ให้ประกันทัณฑ์บนว่า จะไม่ประพฤติการเช่นนั้นอีก.

หากประพฤติการใดๆ อันจะเป็นสาเหตุนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่มหาวิทยาลัยในส่วนรวมอีกแล้ว มหาวิทยาลัยจะประกาศลบชื่อจากความเป็นนิสิตของมหาวิทยาลัย โดยทันที

โดยการปฏิบัติตามหลักสามิจักรมทั้ง ๓ ประการเป็นบรรพภาคมาก่อนแล้ว มหาวิทยาลัยก็ชอบที่โปรดเมตตาธรรมให้นิสิตทั้ง ๑๒ รูป เข้ารับการศึกษาเล่าเรียนได้ต่อไปตามปรกติอีกด้วย และทั้งเป็นการได้รับสนองกุศลเจตนาขององค์สถานายกด้วย.

แต่...การณ์ปรากฏตามบันทึกเสนอของผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดีว่า นิสิตที่ถูกวินิจฉัยส่วนมาก ไม่สมควรใจที่จะยอมปฏิบัติตามหลัก ๓ ประการนั้นด้วยเหตุผลว่าแม้จะรวมกันได้ภายนอกแต่จิตใจไม่ยอมกันก็เป็นความยุ่งยากอยู่นั่นเอง เมื่อนิสิตแสดงปฏิกริยาเช่นนี้ ก็ยังทำให้ห่วงต่อสันติในการปกครองมหาวิทยาลัยยิ่งขึ้น จึงเห็นว่า หากเธอไม่ยอมรับปฏิบัติตามหลัก ๓ ประการอันชอบด้วยสามิจักรมเช่นนั้น มหาวิทยาลัยก็ไม่มีทางให้เธอเข้ารับการศึกษาล่าเรียนต่อไปโดยเมตตาธรรมได้ ทั้งนี้ เพื่อการปกครองด้วยดีของมหาวิทยาลัยเป็นสำคัญ.

จึงขอประทานเสนอ เพื่อโปรดพิจารณา.

(พระธรรมวรนายก)

๒๗/พ.ย. ๐๒"

“บันทึก” ฉบับนี้นับว่ามีค่าที่สุดต่อความมั่นคงของมหาจุฬารูป จาก “บันทึก” ฉบับนี้ จะเห็นว่าท่านเจ้าคุณอธิการบดีเป็นบุคคลชนิด “อ่อนนอก

แข็งใน” ไม่ยอมใครง่าย ๆ ถ้าหากว่าการกระทำนั้นผิดหลักการที่ชอบที่ถูก ต้อง ซึ่งท่านเจ้าคุณองค์สถานายก ก็รู้ซึ่งถึงนิสัยใจคอของท่านเจ้าคุณ อธิการบดีเป็นอย่างดี ดังที่ท่านได้ปรารภว่า “ถ้าเจ้าคุณอธิการบดีบอก ว่า “ไม่” ละก็ “ไม่” จริง ๆ” และเพราะความเป็นคนที่มีลักษณะเค็ดชาดมัน คงอย่างนี้แหละ พวกเราจึงได้ทำงานร่วมกับท่านด้วยความเต็มใจ และเสีย สดละ เพราะท่านจะเป็น “หลัก” ให้แก่พวกเราเป็นอย่างดี ไม่ใช่บุคคล ประเภทที่เห็นท่าไม่คิดละก็ “หนีเอาตัวรอด” บุคคลประเภทนี้เป็น “บุคคล อันตราย” โดยแท้

เมื่อท่านเจ้าคุณองค์สถานายก ได้เห็น “บันทึก” ฉบับนี้แล้วก็ได้ บันทึกตอบมาในช่อง “คำสั่ง” ว่า

“การให้นิสิตปฏิบัติตนในส่วนสามัคคีธรรมเบื้องต้น ๓ ประการก่อน แล้ว มหาวิทยาลัยก็จะรับเข้ารับการศึกษาล่าเรียนได้ต่อไปตามปรกตินั้น เป็นการชอบแล้ว ขออนุโมทนา

ส่วนที่ว่า นิสิตส่วนมากไม่สมัครใจที่จะยอมปฏิบัติตามหลัก ๓ ประการนั้น เห็นจะเป็นด้วยยังมิได้รับการทำความเข้าใจกันอย่างถึงใจ เชื่อว่า นิสิตคงไม่ขัดชิน ด้วยเป็นคุณประโยชน์แก่นิสิตและมหาวิทยาลัย โดยส่วนเดียว

แต่ถ้าหากจะพึงมีนิสิตรูปใดขัดชินด้วยอภิสลเจตนา มุ่งทำลายส่วน รวม จึงค่อยปฏิบัติปฏิกรรมอย่างควรเฉพาะแก่นิสิตรูปนั้นเป็นราย ๆ ไป

ในชั้นนี้ ให้อธิการบดีสั่งการเพื่อให้สถานการณ์เข้าสู่ปกติภาพต่อไป ได้ ส่วนที่จะให้นิสิตกระทำสามัคคีธรรมตามหลัก ๓ ประการนั้น จะได้รับเป็น ภาระเพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายในเมื่อถึงกาลอันควรต่อไป

พระพิมลธรรม

๗ ม.ค. ๒๕๐๓”

มหาจุฬารูปในอดีตร

๔๒๙

เป็นที่น่าสังเกตว่า “บันทึกร” ของอธิการบดี ลงวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ แต่สถานายกร เพิ่งแต่งบันทึกรเมื่อวันที่ ๗ มกราคม ๒๕๐๓ ทั้งนี้เป็น เพราะองค์สถานายกรได้เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจในประเทศพม่า คั้งที่ รักษาการอธิการบดี ได้บันทึกรแจ้งให้ผู้ช่วยรักษาการอธิการบดีทราบแล้ว

“รายการ” นี้จะลงเอยอย่างไรนั้น กรุณาติดตามในตอนต่อไป.

ตอนที่ ๓๖

สันติกลับสู่ลานอโศก มหาจุฬาฯ

เมื่อองค์สภานายกได้ทรงบันทึกเป็น “คำสั่ง” ตอบ “ความเห็นเจ้าหน้าที่” ของท่านเจ้าคุณอธิการบดีที่ได้ยืนยันว่านิสิตที่ถูกวินิจฉัยความผิด จำต้องปฏิบัติตาม “สามัคคีธรรม” เบื้องต้น ๓ ข้อ ตามที่องค์สภานายกเสนอแนะท่านั้น ทางมหาวิทยาลัยจึงจะพิจารณารับพวกเธอเข้าศึกษาเล่าเรียนต่อไปโดยเมตตาธรรมได้ ถ้าพวกเธอทั้ง ๑๒ รูปไม่ยอมปฏิบัติตามหลัก ๓ ข้อ อันชอบด้วยสามัคคีธรรมเช่นนั้น ทางมหาวิทยาลัย ไม่มีทางให้พวกเธอเข้ารับการศึกษเล่าเรียนได้โดยเด็ดขาด เพราะจะทำให้เกิดเป็น “จุดเสื่อมในอำนาจการปกครองของมหาวิทยาลัย” เมื่อท่านเจ้าคุณอธิการบดีได้ยืนยันอย่างแข็งขันและเด็ดเดี่ยวเช่นนี้ องค์สภานายกก็เห็นชอบด้วย ถึงกับบันทึก “คำสั่ง” ตอนหนึ่งว่า “แต่ถ้าหากจะยังมีนิสัยรูปใดขัดขึ้น ด้วยอุกฤษฏ์เจตนามุ่งทำลายส่วนรวม จึงค่อยปฏิบัติปฏิกรรมอย่างคู่ควร เฉพาะแก่

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๔๓๑

นิสิตรุ่นนั้นเป็นรายๆ ไป” “บันทึก” ฉบับนี้นับว่าเป็น “มาตรการ” อันสำคัญที่จะแก้ปัญหาวิกฤติในมหาจุฬาฯ ได้อย่างแน่นอน เพราะบรรดานิสิตที่ถูกวินิจฉัยความผิดไม่มีที่พึ่งอื่นจะยึดเกาะและ “จงใจ” ให้ทำตามความต้องการของตนได้อีกแล้ว เหตุการณ์จะเป็นอย่างไรขอให้ติดตามกันต่อไป

แม้ว่าเหตุการณ์ทำท่าว่าจะคลาญวิกฤติการณ์ลงแล้ว แต่ก็คงยังมีกลิ่นไอน้ำอยู่เรื่อย ๆ จุดสำคัญก็คือต้องการการจัด “พระมหามณัส จิตตทโม” ออกจากตำแหน่ง “สังฆการเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เป็นสำคัญ ส่วนพระมหานกร เขมปาลี กับ พระสุนทร จันทูปโม นั้นเป็นเพียง “แนวร่วม” ของพระมหามณัส จิตตทโม เท่านั้น แต่ก็ต้องโดน “กำจัด” ให้หลุดจาก “วงโคจร” ไปพร้อม ๆ กันด้วยทั้งนี้เพราะพระมหามณัส จิตตทโม แม้จะเป็นนิสิต มหาจุฬาฯ รุ่นแรก เช่นเดียวกับข้าพเจ้า แต่พระมหามณัส จิตตทโม ก็ได้จบการศึกษาที่มหาจุฬาฯ การที่ได้ดำรงตำแหน่ง “สังฆการเลขาธิการ” แทนข้าพเจ้าจึงถูก “เขม่น” มากเป็นพิเศษ เพราะคณะกรรมการนิสิต และนิสิตบางกลุ่มซึ่งก็คงไม่มากนักต้องการให้ “พุทธศาสตร์บัณฑิต” แท้ ๆ เป็น “สังฆการเลขาธิการ” แทนข้าพเจ้า หรือมิฉะนั้นก็นิมนต์ “คนนอก” เข้ามาเป็น “เลขาธิการ” เสียเลย

ต่อมาในวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๓ ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ ก็ได้มี “บันทึก” ฉบับหนึ่งของ พระสุนทร จันทูปโม เลขาธิการแผนกจัดหาแบบเรียน ถึงเลขาธิการ ม.จ.ร. ดังนี้

บันทึก

เรื่อง พุทธการณของพระมหาโสดา มนุตาโคโม กับพวก

เสนอ เลขาธิการ ม.จ.ร.

เนื่องจากเมื่อคืนวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๓ เวลาประมาณ ๐:๓๐ น. ขณะนั้นผมกำลังนอนอยู่ที่กุฏิ (คณะ ๑) ได้ยินเสียงนายสุบินฯ ภารโรงมาเรียกให้เปิดประตูกับมีคนติดตามมาอีก ประมาณ ๔-๕ คนในจำนวนนั้น ๑ คน ผมรู้จัก คือนายไพรวัล เศรษฐ์ ศิษย์ คณะสลัก ๑ ครั้นพอเปิดประตูออกไป นายไพรวัลฯ กับพวกเข้ามาที่ข้างใน พร้อมกับกล่าววาจาแกมบังคับให้ไปเปิดประตูแผนกจัดหาแบบเรียน (ร.ร. เล็กไสยจิต) ซึ่งเป็นห้องจำหน่ายเครื่องเขียนแบบเรียนของมหาวิทยาลัย และเป็นที่พักเงินของ ม.จ.ร. ผมจึงขอให้เล่านายละเอียดให้ฟังเสียก่อนเพราะยังไม่รู้เรื่องเมื่อฟังแล้วพอประติดประต่อกับเหตุการณ์ที่ไปประสบด้วยตนเองและคำบอกเล่ารายละเอียดของพระประพัฒน์ฯ เจ้าหน้าที่แผนกฯ ซึ่งเป็นผู้พบเหตุการณ์คงได้ความว่า นายไพรวัลฯ กับพวกประมาณ ๗-๘ คน ได้จัดประตูห้องจำหน่ายแบบเรียนในราวตอนเที่ยงคืนของวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๒ (ปกติห้องจำหน่ายแบบเรียนนี้ นายสุบินฯ เป็นผู้นอนเฝ้าในตอนกลางคืน แต่ในคืนเกิดเหตุไปเที่ยวงานปีใหม่ ครั้นกลับมาจึงประสบเหตุการณ์ดังกล่าวแล้ว) พระประพัฒน์ฯ ในขณะที่เดินกลับจากโพรลังกาหลังจากดูการจุดคบเพลิงที่สนามหลวงแล้ว ว่าจะมาตรวจดูความเรียบร้อยที่แผนกฯ ดังเคยปฏิบัติมาเสมอ เพราะก่อนหน้านี้ประมาณ ๒๐ วัน ได้มีผู้มาลักลอบจับบานประตูเพื่อพยายามลักทรัพย์ แต่เข้าไปภายในไม่ได้ ซึ่งผมได้รายงานให้ทราบไว้แล้วครั้งหนึ่ง ขณะนั้นเห็นมีคนกลุ่มหนึ่งยืนอยู่ที่ประตูด้านทิศตะวันออกติดกับ ร.ร. เทศบาลวัดมหาธาตุ จึงแวะเข้าไปดูเห็นนายไพรวัลฯ กับพวกจับกุญแจออก และพยายามดึงประตูที่จะเข้าไปภายใน จึงได้ร้องห้ามและเกิดโต้เถียงกันพร้อม

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๔๓๓

กับอ้างว่าตนเป็นผู้ดูแลสถานที่ด้วย เป็นการกระทำที่ไม่ชอบ น่าจะมีเจตนาไม่ดี เกรงว่าจะเข้าไปลักทรัพย์ นายไพรวัลฯ แก่ตัวว่าตนสงสัยว่าจะมีใครอยู่ข้างใน ขณะเดียวกัน ทางประตูด้านทิศตะวันตก นายสุบินฯ ซึ่งกลับจากเที่ยว กลับมาเห็นมีคน ๒ คนกำลังจัดลูกกุญแจออก และพยายามที่จะดึงประตูให้หลุดจนกระทั่งมือจับที่ติดประตูหลุดออกก็ไม่สามารถเข้าไปได้ เพราะคานในคอกกลอน จึงได้เกิดการโต้เถียงและกล่าวหาว่าพยายามลักทรัพย์กันขึ้น ในระหว่างนั้น พระเณร ซึ่งกลับจากดูงานก็แะมารุมดูเหตุการณ์อยู่รอบ ๆ ขณะที่เกิดการโต้เถียงกันอยู่นั้น พระมหาโสคาฯ ก็ปรากฏตัวขึ้น และอ้างว่าตนสงสัยจะมีผู้หญิงอยู่ภายใน ขอให้เปิดดู เมื่อไม่มีใครยอมเปิด พระมหาโสคาฯ จึงบังคับให้นายสุบินฯ เปิด แต่ได้รับการปฏิเสธ โดยนายสุบินฯ อ้างว่า พระมหาโสคาฯ ไม่มีอำนาจอันใดที่จะกระทำได้ ประกอบกับเป็นเวลารวิกาล ทั้งภายในก็มีทรัพย์สินอยู่เป็นจำนวนมาก ควรขออนุญาตเลขาธิการเสียก่อน หรือไม่ก็ควรแจ้งให้พระสุนทรฯ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงทราบเสียก่อน ในขณะที่ยังไม่ได้เปิดกันนั้น ได้มีผู้นำเอาของแถมมีคมมาเจาะช่องตามหน้าต่างเพื่อดูว่าข้างในจะมีคนอยู่หรือไม่ รุเจาะต่าง ๆ มีประมาณ ๒๐ รู คิดค่าเสียหายประมาณ ๑๐๐ บาท ครั้นแล้วเมื่อผมได้ทราบเรื่องพอประมาณจึงได้มาดูที่เกิดเหตุ พบพระมหาโสคาฯ กับพวกอื่นคุมประตูอยู่ สอบถามได้ความว่า สงสัยจะมีผู้หญิงอยู่ข้างใน ขอให้ผมเปิด ผมได้พยายามชี้แจงว่า เป็นการไม่สมควร และอยู่ในเวลารวิกาล ประจวบกับภายในห้องเป็นที่เก็บรักษาเงินของ ม.จร. ซึ่งในวันเดียวกันนั้นได้เบิกเงินมาเพื่อจ่ายเงินเดือน และยังมีเงินเหลือจ่ายอีก ๗,๑๕๐ บาท นอกจากนั้นก็ยังมีทรัพย์สินอื่น ๆ อีก เป็นจำนวนมาก หากมีความสงสัยเช่นนั้นแล้ว ท่านมหาเองฯ ควรจะได้ติดต่อให้เจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่ทราบ โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับข้อสงสัยเหล่านี้ นอกจากนั้นก็ควรแจ้งให้เลขาธิการทราบอีกด้วย จะทำโดยพลการโดยอ้างว่าเดี๋ยวงี้ไปตามมานั้นไม่เหมาะสม

๔๓๔

มหาจุฬาวาโนคติ

ถึงแม้จะมีตำแหน่งเลขานุการ ส.ม.ค. ปกครองตามที่อ้างนั้นก็ฟังไม่ขึ้น ระหว่างที่ผมได้ชี้แจงข้อเท็จจริงเหล่านี้อยู่ ได้มีการตั้งประตู ทุบหน้าต่าง กันเป็นการใหญ่ ผมเห็นว่าหากไม่เปิดเรื่องก็จะไปกันใหญ่ ผมจึงเปิดประตู พระมหาโสคาฯ กับพวกก็ตรุกันเข้าไปทำการตรวจค้นทั้งชั้นล่างและชั้นบน และบังคับให้ผมเปิดตู้ทุกตู้ ผมก็เปิด แต่ก็ไม่มีพบอะไรเลย ในขณะที่นั้น เลขานุการก็มาถึง และได้ติดต่อให้เจ้าหน้าที่ตำรวจทราบ และแจ้งข้อหาว่า นายไพโรจน์ วังวาล กับพวกพยายามลักทรัพย์ ขณะนี้เรื่องอยู่ระหว่างการสอบสวน เมื่อได้ความประการใดผมจะได้รายงานให้ทราบต่อไป

สำหรับพระมหาโสคา ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของ ม.จ.ร. ได้กระทำไปโดยหลงเชื่อตามคำแก้ตัวของเด็ก ขาดการพิจารณาให้รอบคอบ เสียก่อนตนเองก็รู้อยู่ว่าไม่มีอำนาจใดๆ ที่จะกระทำได้ตามที่ตนสงสัยเช่นนั้น กลับกระทำไปโดยโมหจริต น่าสังนึษฐานว่ามีเจตนาไม่บริสุทธิ์ในทางส่วนตัว เรื่องนี้ขอได้โปรดนำเสนออธิการบดี เจ้าคณะ ๑ อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ เจ้าคณะสลัก ๑ เพื่อทราบด้วย.

(พระสุนทร จันทูปโม)

เลขานุการแผนกฯ

๑ ม.ค. ๐๓

แล้ว พระมหามณีส จิตตโม สังการเลขานุการ ได้ทงบันทึกลง อธิบดีสงฆ์ วัดมหาธาตุ ดังนี้

“ขอประทานเสนอพระเดชพระคุณอธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ

ได้โปรดพิจารณาตามสมควร เรื่องนี้ เกิดมา ได้นำเสนอท่านเจ้าคุณรัตนเมธี และอธิการบดี และเรียนให้ท่านเจ้าคุณสุวิมลฯ ได้ทราบแล้ว ควร

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

୧୩୯

ฉิควรประการใดสุดแต่พระเดชพระคุณจะโปรด

ហេតុអ្វី?

พระมหามันัส จิตตทโม

២ ឆ. ២៤០៣

ข้าพเจ้าก็รู้สึกแปลกใจที่ “บันทึก” ฉบับนี้ แทนที่อธิบายถึงมรดกมหา-
ชาติ คือ ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม จะเป็นผู้แต่งบันทึก กลับปรากฏผู้แต่ง
บันทึกคือท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรนายก รักษาการอธิการบดี ซึ่งบันทึกมา
ดังนี้

“ทราบ

ให้ดำเนินการด้วยความรอบคอบและสันติ

๕. วรรณยุกต์

ସମ୍ପ. ୦୩"

เรื่องพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร นั้น รู้สึกว่าเป็นผู้ที่สร้างคุณความดีให้กับคนไทยให้แก่มหาชนชาวไทยต่างประเทศที่มาเยือน และเลขาธิการมหาดไทย ไม่รู้จักจบดังที่ พระมหามานัส จิตตทโม ได้มี "บันทึก" ลงวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓ กราบเรียน รัชการการอธิการบดี ดังนี้

“บ้านที่ก

เรื่อง ความประพฤติของนิสิตถูกวินิจฉัย

กราบเรียน พระเดชพระคุณอธิการบดี

ด้วยพระอานันทโพธิ์ (ภิกษุชาวคานาตา) ซึ่งได้รับมอบหมายให้สอนภาษาอังกฤษในคณะพุทธศาสตร์ ได้เรียนให้ทราบ ว่า พระมหาเถรสุเมธโส นิสิตปีที่ ๓ แห่งคณะพุทธศาสตร์ ไม่ได้ใส่ใจต่อการศึกษา ไม่เอื้อเฟื้อ

๔๓๖

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในขณะที่ถามให้ตอบหรือให้อ่าน ยิ่งกว่านั้น ยังแสดงมารยาทอันไม่น่าจะแสดงโดยเฉพาะต่อผู้เป็นครูบาอาจารย์ ปฏิบัติเช่นนี้มิได้อยู่เสมอ อาจารย์ไวท์ก็ได้เคยเรียนให้ทราบหลายครั้ง

พฤติกรรมเช่นนี้ไม่ควรจะมี เพราะจะเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแก่นิสิตและนักเรียน หากเธอรูปนี้เป็นนิสิตโดยสมบูรณ์ ก็ย่อมจะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปได้ แต่เธอยังอยู่ในข่ายวินิจฉัย ยังไม่เด็ดขาด หากจะดำเนินการลงไป อาจกระทบกระเทือน ขอให้โปรดบัญชาเพื่อดำเนินการต่อไป

เกล้าฯ

พระมหามานัส จิตตทโม

๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓

แล้วท่านเจ้าคุณพระธรรมวราญญิก รักษาการอธิการบดี ก็ได้แบ่งบันทึกกลับมามีดังนี้

“ได้รับทราบว่าคุณนิสิตวิญญูรูปนี้มีมารยาทอันไม่เหมาะสมต่ออาจารย์ผู้สอนในห้องเรียน ทั้งนายไวท์และทั้งภิกษุอาสน์โทโพธิ์ (กานาคา), ให้พระเมธีสุทนต์ ผู้ช่วย ตักเตือนแนะนำเธอแล้ว ก็ไม่เกิดผลดีตามที่ควรจะมี มีนิสิตในลักษณะเช่นนี้ ยากต่อการปกครองและรักษาระเบียบที่ดีของหมู่, มหาวิทยาลัยให้ความเมตตาตามานานแล้ว.

จึงขอประทานเสนอ ท่านสถานายกเพื่อโปรดพิจารณาวินิจฉัย.

พระธรรมวราญญิก

๗ ก.พ. ๐๓

เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๐๓ สังกการเลขานุการได้มี “บันทึก” ถึง

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๔๓๗

อธิการบดี เกี่ยวกับนิสิตถูกสั่งให้พักการศึกษา ดังนี้

“บันทึก

เรื่อง นิสิตถูกสั่งให้พักการศึกษา

ที่ ๑๓/๒๕๐๓

ขอประทานเสนอพระเดชพระคุณอธิการบดี

บัดนี้การสอบประจำปีการศึกษา ๒๕๐๒ ใกล้จะถึงกำหนด จำเป็นต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งไปเกี่ยวกับนิสิตถูกสั่งให้พักการศึกษา และได้รับเมตตาจากพระเดชพระคุณองค์สภานายกให้ศึกษาเพื่อความรู้เป็นกรณีพิเศษไปก่อนนั้น เพราะพระเดชพระคุณองค์สภานายกยังมิได้บัญชาเป็นการเพิ่มเติมแต่อย่างใด โดยทางปฏิบัติถือว่าพระเดชพระคุณองค์สภานายกรับผิดชอบนิสิตจำนวนดังกล่าว นั้น ได้พิจารณาพร้อมกันแล้ว ไม่มีทางใดจะดีไปกว่าอนุญาตให้นิสิตถูกสั่งพักเหล่านั้น ได้สอบเป็นการทดสอบความรู้เท่านั้น ดังนั้นเกล้าฯ จึงได้ดำเนินการไปตามนี้ หากจะมีปัญหาประการใดอีกขอได้โปรดบัญชา.

ควรมิควรสุดแต่พระเดชพระคุณจะพิจารณา

เกล้าฯ

(พระมหามันัส จิตตทโม)

สั่งการ

เลขาธิการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖ มีนาคม ๒๕๐๓

แล้วผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี และรักษาการอธิการบดี ก็ได้แบ่ง

๔๓๘

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึก ดังนี้

“เห็นควรตามที่ได้สั่งไปให้สอบเป็นการทดสอบความรู้ ขอประทาน
เสนอ ท่านเจ้าคุณอธิการบดี เพื่อพิจารณาต่อไป.

พระเมธีสุทธินิพนธ์

๘ มี.ค. ๐๓

ให้เธอทั้ง ๗ รูปตามที่ได้ประกาศไว้, เข้าสอบได้

พระธรรมวรานายก

๘ มี.ค. ๐๓”

และในวันเดียวกันนั้น สังการเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย ก็ได้มี “บันทึก” ถึงอธิการบดีเกี่ยวกับพระมหาเถร วิมลธรรมาธิปไตย อีกดังนี้

“บันทึก

เรื่อง ความประพฤติของนิสิตถูกสั่งให้พักการศึกษา

ที่ ๑๔/๒๕๐๓

ขอประทานเสนอพระเดชพระคุณอธิการบดี

ตามที่เกล้าฯ ได้เคยบันทึกเสนอพฤติการณ์ของพระมหาเถร
วิมลธรรมาธิปไตย นิสิตคณะพุทธศาสตร์ ปีที่ ๓ ซึ่งถูกสั่งให้พักการศึกษามาแล้วนั้น
จากผลที่อนุญาตให้เธอศึกษาเป็นกรณีพิเศษไปก่อนหน้านี้ ไม่ปรากฏว่า
นิสิตรูปนี้มีความประพฤติดีขึ้น เธอควรจะประพฤติตนให้อยู่ในโอวาทของ
เจ้าหน้าที่และอาจารย์ แต่กลับตรงกันข้าม เธอแสดงความไม่เชื่อเพื่อต่อ
ระเบียบวินัย และอวดอ้างต่อเจ้าหน้าที่และอาจารย์ ผู้ช่วยผู้รักษาการ
อธิการบดี และเลขาธิการผู้ช่วยคณะพุทธศาสตร์ได้เรียกมาดักเตือน

มหาวิทยาลัย ในอดีต

๔๓๙

หลายครั้ง เธอก็ยังเป็นทพพโจ (ผู้ว่ายา) อยู่นั่นเอง อาจารย์ผู้บรรยายก็ได้ ตักเตือน เธอก็ไม่ใส่ใจ กลับแสดงปฏิกิริยาอันไม่สมกับสมณวิสัยต่ออาจารย์ วัธ และพระภิกษุอาณันทโพธิ ซึ่งทั้งสองท่านนี้ เป็นชาวต่างประเทศ

พฤติกรรมของนิสิตรูปนี้แสดงให้เห็นว่า เธอหมดความสนใจในการศึกษาเล่าเรียน โดยเหตุที่เธอละเมิดฝ่าฝืนและไม่เชื่อเพื่อต่อระเบียบวินัย และผู้บังคับบัญชา จึงไม่สมควรให้เธอได้เข้าทดสอบความรู้และควรจะให้เธอออกจากมหาวิทยาลัย ในที่สุด เพื่อความมั่นคงของมหาวิทยาลัย และป้องกันมิให้นิสิตนักเรียนได้พบตัวอย่างที่ไม่ดี ไม่ควรมีการผ่อนผันให้เธออีก ความเมตตาที่มีต่อเธอไม่ทำให้เธอดีขึ้น เธอเป็นนิสิตที่อยู่ในจำนวนถูกริฉินัย ควรประพฤติปฏิบัติให้ดี แต่เธอกลับประพฤติดนให้เป็นผลเสียต่อการบริหารงานของมหาวิทยาลัย จึงขอประทานเสนอมาเพื่อได้โปรดพิจารณาบัญชา.

ควรมีควรสุดแต่พระเดชพระคุณจะพิจารณา

เกล้าฯ

(พระมหามันัส จิตตทโม)

สั่งการ

เลขาธิการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒ มีนาคม ๒๕๐๓

ต่อมาวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๐๒ ก็ได้มี “บันทึก” ของสั่งการเลขาธิการ อธิการบดีที่ ๑๔/๒๕๐๓ “เรื่อง ความประพฤติของนิสิตถูกสั่งให้พักการศึกษา” ถึง เลขาธิการคณะพุทธศาสตร์ผู้ช่วยมีข้อความ ดังนี้

“ตามที่ท่านได้เสนอเรื่องของพระมหาวิธ สุเมธโส เพื่อพิจารณานั้น ได้พิจารณาโดยรอบคอบแล้ว พระเดชพระคุณอธิการบดีบัญชาให้ตัดสิทธิใน

๔๔๐

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การทดสอบความรู้ประจำปีการศึกษา ๒๕๐๒ ของพระมหาเถร วิมลธัมม ให้
แจ้งให้เธอได้รับทราบตามนี้."

ต่อมาในวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๐๓ ซึ่งการเลขาธิการมหา-
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำ "บันทึก" ที่ ๕๑/๒๕๐๓ เรื่อง ผลการทดสอบ
นิสิตอุทฺทมิญจ ถึงอธิการบดี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้

“บันทึก

เรื่อง ผลการทดสอบนิสิตอุทฺทมิญจ

ที่ ๕๑/๒๕๐๓

ขอประทานเสนออธิการบดี

ตามที่ได้จัดให้มีการทดสอบความรู้นิสิตอุทฺทมิญจ ประจำปีการ-
ศึกษา ๒๕๐๒ นั้น ปรากฏผลนิสิตผู้อยู่ในเกณฑ์สอบได้ ดังนี้ :-

๑.	พระมหาวิจิตร ติสฺสทตฺโต	ปีที่ ๔
๒.	พระมหาอดิศักดิ์ อธิณฺโฑ	ปีที่ ๓
๓.	พระมหาสีลา วีรเสฏฺโฐ	ปีที่ ๓
๔.	พระมหาพร้อม โกวิท	ปีที่ ๒

อนึ่ง นิสิตผู้มีชื่อต่อไปนี้ สอบตกบางหมวด

๑. พระมหาสมบุรณ์ อคฺคปญฺโญ

ตก ๒ หมวด คือ หมวดภาษาปัจจุบัน กับหมวดสารัตถศึกษา

๒. พระมหาอนันต์ ญาณปาโล

ตก ๓ หมวด คือ หมวดภาษาโบราณ หมวดศาสนาและปรัชญา

มหาจุฬา ฯ ในอดีต

๔๔๑

และหมวดสารัตถศึกษา

๓. พระมหาประพันธ์ ภัททาจาโร

ตก ๓ หมวด คือ หมวดภาษาโบราณ หมวดศาสนาและปรัชญา
และหมวดสารัตถศึกษา

ตามเกณฑ์ทั่วไป นิสิตที่ตก ๓ หมวด ไม่มีสิทธิสอบแก้ตัว ต้องเรียน
ซ้ำชั้น ส่วนนิสิตที่ตก ๒ หมวด มีสิทธิสอบแก้ตัว แต่ในกรณีนิสิตถูกวินิจฉัย
ไม่ใช่เป็นการสอบตามปกติ เป็นเพียงให้ทดสอบความรู้เท่านั้น จะให้สอบ
แก้ตัวหรือไม่ ขอให้ผู้นิเทศนิพนธ์ของพระเดชพระคุณ

การประกาศผลการสอบครั้งนี้ จะสมควรดำเนินการอย่างไร จะ
ประกาศเลยหรือว่าจะรองคंसภานายก? สมควรจะได้เสนอให้องคंसภ
นายกทราบและบัญชา จะให้ดำเนินการอย่างไรเกี่ยวกับการประกาศ
ผลสอบและการสอบแก้ตัว.

เกล้าฯ

(พระมหามันัส จิตตทโม)

สั่งการเลขาธิการมหาวิทยาลัยลงกรณราชวิทยาลัย

๑๙/พ.ค. ๐๓

ในช่วงตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม ถึง ปลายเดือนมิถุนายน ๒๕๐๓
ซึ่งเป็นระยะเวลาที่มหาวิทยาลัยปิดภาคการศึกษา ปรากฏว่านิสิตที่ถูกสั่ง
พักการศึกษาได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามที่องคंसภานายกได้
กำหนดให้ปฏิบัติตามหลักสามัคคีธรรม และก็ปรากฏผลว่า เมื่อนิสิตเหล่านั้น
ได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในความควบคุมของอาจารย์แล้ว ในที่สุด
ทางมหาวิทยาลัยก็รับพวกเธอเข้าเป็นนิสิตศึกษาเล่าเรียนตามปกติต่อไป
ด้วยเมตตาธรรม ดังที่ข้าพเจ้าขอนำมาเสนอเพื่อเป็นหลักฐานเชิงประวัติ-

๔๔๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศาสตราจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามลำดับดังนี้

พระมหาวชิตร ติสฺสทตฺโต ได้ผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
เป็นรูปแรก รวมเวลา ๑๕ วัน แล้วได้มีหนังสือกราบเรียนองค์สภานายก ดังนี้

“มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ พระนคร โท. ๒๕๒๕๙

แผนกโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๔ มิถุนายน ๒๕๐๓

ขอประทานกราบเรียน พระเดชพระคุณองค์สภานายก ที่เคารพการะ
อย่างสูงยิ่ง

ตามที่พระเดชพระคุณได้มีบัญชาให้เกล้าฯ เข้าปฏิบัติวิปัสสนา
กรรมฐานนั้น เกล้าฯ ก็ได้เข้าปฏิบัติแล้วเป็นเวลา ๑๕ วัน คือ ตั้งแต่วันที่ ๑๔
พฤษภาคม ถึงวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ศกนี้ โดยมีท่านเจ้าคุณพระอุดม-
วิธานเถร (ต่อมา คือ พระธรรมธีรราชมหามุนี ถึงมรณภาพแล้ว) เป็น
พระอาจารย์สอนและสอบอารมณ์ จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานครั้งนี้
เกล้าฯ ได้รับประโยชน์ทางจิตใจเป็นอย่างดียิ่ง และรู้สึกซาบซึ้งในพระธรรม
คำสอนของพระพุทธเจ้ายิ่งขึ้น

ในโอกาสนี้ เกล้าฯ ขอประทานกราบเรียนมา เพื่อพระเดชพระคุณ
จักได้โปรดรับทราบ และขอได้โปรดเมตตาบัญชาให้เกล้าฯ พ้นจากมลทิน
ใดๆ ที่เป็นพันธกรณีอยู่นั้นตามสมควรแก่กรรม เกล้าฯ ขอกราบขอบพระ
เดชพระคุณในส่วนเมตตาธรรมอันสูงส่งของพระเดชพระคุณมา ณ โอกาสนี้
เป็นอย่างสูงยิ่ง

พร้อมนี้ เกล้าฯ ขอประทานสัญญาว่า “จักไม่กระทำการใด ๆ อันจะ

มหาจุฬา ฯ ในอดีต

๔๔๓

เป็นที่เสื่อมเสียศักดิ์ศรีและเกียรติคุณชื่อเสียงของมหาวิทยาลัย และจักไม่กระทำการ
ดังที่ได้เคยกระทำมาแล้วนั้นอีกต่อไปเป็นอันขาด” เกล้า ฯ จะขอรับใช้มหาจุฬา-
ลงกรณราชวิทยาลัยทุกวิถีทาง เท่าที่สามารถจะกระทำได้ หากพระเดช
พระคุณจะพึงมีบัญชาให้เกล้า ฯ ปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่อันใดใน ม.จ.ร.
เกล้า ฯ ก็พร้อมเสมอที่จะรับสนองงานส่วนนั้นจนสุดความสามารถ

การจะควรประการใดสุดแต่จะกรุณาโปรด.

ขอประทานกราบเรียนมาด้วยความเคารพการะอย่างสูงยิ่ง

(เกล้า)

(พระมหาวชิตร ติสฺสทตฺโต)”

แล้วท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม สถานายกได้ทรงบันทึกถึง ท่าน
เจ้าคุณพระธรรมวรนายก รักษาการอธิการบดี ดังนี้

“อธิการบดี

พระมหาวชิตร ได้ปฏิบัติตนตามคำตักเตือนโดยชอบแล้ว ซึ่งพระ
อาจารย์ก็ได้นำหลักฐานรับรองในความปฏิบัติเป็นที่พอใจแล้ว ส่วนการ
ขอขมาโทษนั้น จักได้ให้กระทำในคราวเดียวกันกับพิธีรูปอื่น ๆ ซึ่งยังกำลัง
ปฏิบัติกรรมฐานอยู่ในภายหลัง

ในชั้นนี้ให้ถือว่าพระมหาวชิตร ได้ปฏิบัติตนตามโอวาทโดยเอื้อเพื่อ
ควรแก่จะให้โอฬัฏฐกรรมได้แล้ว จึงให้โอฬัฏฐกรรมแต่บัดนี้ และให้อธิการ-
บดีรับคืนสภาพเดิมและใช้สอยในทางที่จักเป็นประโยชน์แก่มหาวิทยาลัย
โดยอนุรูปแก่วชิตร ด้วยเมตตาธรรมต่อไปแต่บัดนี้

พระพิมลธรรม

๔-๖-๐๓”

๔๔๔

มหาจุฬาวาไนอิต

ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทฺธิพงศ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดี กิ่งทาง
บ้านทีก คังนี้

“ทราบ

ขอประทานเสนอท่านเจ้าคุณอธิการ เพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป

พระเมธีสุทฺธิพงศ์

๒ มิ.ย. ๐๓”

หนังสือของนิสิตผู้ถูกวินิจฉัย ฉบับที่ ๒ เป็นของนิสิต ๓ รูป คือ
พระมหานันท ญาณปาโล พระมหาสมบุญ ออกุณญโธ และ พระมหาวิลา
ตุเมธโส มีไปกราบเรียนองค์สภานายก คังนี้

“มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ พระนคร โทร. ๒๔๒๔๙

แผนกโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๑๘ มิถุนายน ๒๕๐๓

ขอประทานกราบเรียน พระเดชพระคุณองค์สภานายก ที่เคารพการวะ
อย่างยิ่ง

ตามที่พระเดชพระคุณได้มีบัญชาให้เกล้าฯ เข้าปฏิบัติวิปัสสนา
กรรมฐานนั้น เกล้าฯ ได้เข้าปฏิบัติแล้วเป็นเวลา ๑๖ วัน คือ ตั้งแต่วันที่ ๒
มิถุนายน ถึง วันที่ ๑๗ มิถุนายน ศกนี้ โดยมีท่านเจ้าคุณพระอุดมวิธานามเถร
เป็นพระอาจารย์สอนและสอบอารมณ์ จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
ครั้งนี้ เกล้าฯ ได้รับประโยชน์ คือ ทำปรัยัติได้ศึกษาเล่าเรียนมานั้นชัดเจน
ยิ่งขึ้น ทางจิตใจรู้สึกซาบซึ้งพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าหนักแน่นดี

มหาจุฬาลงกรณ ในอดีต

๔๔๕

มากยิ่งขึ้น

ในวโรกาสนี้เกล้าฯ ขอประทานกราบเรียนมา เพื่อพระเดชพระคุณ จักได้โปรดรับทราบและขอได้โปรดเมตตาบัญชาให้เกล้าฯ พ้นจากโทษ มลทินใด ๆ ที่เป็นพันธกรณีอยู่นั้นตามสมควรแก่ธรรม เกล้าฯ ขอกราบ ขอบพระคุณพระเดชพระคุณองค์สภานายกในส่วนเมตตาธรรมอันสูงส่งของ พระเดชพระคุณมา ณ โอกาสนี้เป็นอย่างสูงยิ่ง

พร้อมนี้ เกล้าฯ ขอประทานสัญญาว่า “จักไม่กระทำการใด ๆ อันจะ เป็นที่เสื่อมเสียศักดิ์ศรีและเกียรติคุณชื่อเสียงของมหาวิทยาลัย และจักไม่กระทำการ ดังที่ได้เคยกระทำมาแล้วนั้นอีกต่อไปเป็นอันขาด” เกล้าฯ จะตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ในสถาบันแห่งนี้ตามระเบียบข้อบังคับด้วยดี เท่าที่จะกระทำได้ตามสมณ- สาธูป หากพระเดชพระคุณจะพึงมีเมตตาบัญชาให้เกล้าฯ ปฏิบัติตนอย่างใด อันเหมาะสมแก่นิสิตที่เป็นตัวอย่างรุ่นน้อง ๆ ได้ใน ม.จ.ร. เกล้าฯ ก็พร้อม เสนอ ที่จะรับปฏิบัติงานส่วนนั้นจนสุดความสามารถ

การจะควรมิควรประการใดสุดแต่จะกรุณาโปรด.

ขอประทานกราบเรียนมาด้วยความเคารพการะยิ่ง

(เกล้าฯ)

(พระมหากษัตริย์ วัฒนปาโล)

(เกล้าฯ)

(พระมหาสมบูรณ อุดกปญโญ)

(เกล้าฯ)

(พระมหาเถร วิธ สุเมธโส)”

๔๔๖

มหาจุฬารูปในอิต

องค์สถานายกได้แห่งบันทึกไว้ว่า

“พระนิสิตทั้ง ๓ รูปนี้ พระอุดมวิชาญาณเถร ได้รับรองในการปฏิบัติ
วิปัสสนามาแล้ว และเธอก็เห็นคุณและโทษ สมควรขอโอสถกรรม จึงขอโอส-
ถกรรมและให้นำเสนออธิการบดี เพื่อพิจารณาสั่งการให้ได้เข้าเรียนตามปรกติ
ส่วนการขอมานั้น รอไว้กระทำในคราวเดียวกันในภายหลัง

พระพิมพ์ธรรม

๒๑-๒๐๓”

แล้วท่านเจ้าคุณอธิการบดีได้แห่งบันทึกต่อมาว่า

“ทราบ

ให้รวมเรื่องไว้ เพื่อขอขมาพร้อม ๆ กันตามบัญชา

ธ. วรรณายก.

๓๐ มิ.ย. ๐๓”

หนังสือของนิสิตผู้ถูกวินิจฉัยฉบับที่ ๓ คือ ของพระมหาพร้อม โกวิท
กับ พระมหาบุญชอบ วิชชากร มิใช่ความ ดังนี้

“ห้องบรรยายพุทธศาสตร์ ปีที่ ๓

มหาจุฬาลงกรณ์ฯ

๒๐ มิถุนายน ๒๕๐๓

กราบเรียน พระเดชพระคุณองค์สถานายกมหาจุฬารูปที่เคารพอย่างสูงยิ่ง

เกล้าฯ พระมหาพร้อม โกวิท ป.ธ. ๘ และ พระมหาบุญชอบ

มหาจุฬารูป ในอดีต

๔๔๗

วิชากร ป.ร. ๖ นิสิตพุทธศาสตร์ ปีที่ ๓ ได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตั้งแต่วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๐๓ จนถึง วันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๐๓ รวมเป็นเวลา ๑๘ วัน ได้รับผลแห่งการปฏิบัติเป็นที่น่าพอใจมาก บัดนี้ อาจารย์ผู้ให้กัมมัฏฐานและสอบอารมณ์ได้อนุญาตให้เกล้าฯ ทั้ง ๒ ออกจากการปฏิบัติ เพื่อได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนฝ่ายปริยัติต่อไป

เกล้าฯ ทั้ง ๒ จึงกราบเรียนมาให้พระเดชพระคุณผู้เป็นที่พึ่งของมวลเกล้าฯ ได้ทราบ เพื่อได้กรุณานิโรชกรรมแก่เกล้าฯ และให้โอกาสเพื่อศึกษาต่อในมหาจุฬาลงกรณฯ อีก

กราบเรียนมาด้วยการจะอย่างสูงยิ่ง

(พระมหาพร้อม โกวิท)

(พระมหาบุญชอบ วิชากร)

องค์สภานายกได้ทงบันทึกว่า

“พระนิสิต ๒ รูปนี้ พระอุคมวิชาญาณเถรฝึกสอนโดยเฉพาะ เธอได้เสนอรายงานรับรองมาว่า ได้ผลโดยสมควรแก่ฐานะเบื้องต้นแล้ว ควรแก่การอโหสิกรรม จึงอโหสิกรรมให้แก่เธอทั้ง ๒ แต่บัดนี้

ฉะนั้น ให้นำถวายอธิการบดี เพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป ส่วนการขอขมานั้น รอไว้กระทำในคราวเดียวกัน

พระพิมลธรรม

๒๐-๖-๐๓”

เจ้าคุณอธิการบดีได้ทงบันทึกต่อท้ายว่า

๔๔๘

มหาจุฬาวาไนคดี

“ทราบ

ให้ท่านผู้ช่วย, รับทราบ เพื่อรวบไว้ดำเนินการขอขมาพร้อมกัน
ตามคำสั่งของสถานายก

พระธรรมมรณายก

๒๑ พ.ย. ๐๓”

แล้วเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดีได้บันทึก
รับทราบไว้เพียงสั้น ๆ ว่า

“ทราบ

เมธี

๒๑ มิ.ย. ๐๓”

หนังสือของนิสิตที่ถูกวินิจฉัย ฉบับที่ ๔ ที่มีไปกราบเรียนองค์สภา-
นายก คือของ พระมหาสีลา วีระธัญโญ ซึ่งมีข้อความดังนี้

“ห้องบรรยายพุทธศาสตร์ ปีที่ ๔

๒๐ มิถุนายน ๒๕๐๓

ขอประทานกราบเรียน พระเดชพระคุณองค์สถานายกที่เคารพอย่างสูงยิ่ง

เกล้าฯ พระมหาสีลา วีระธัญโญ ป.ธ. ๖ วัดกัลยาณมิตร ธนบุรี ได้
เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีกำหนด ๑๔ วัน ในการปฏิบัติ เกล้าฯ ได้ใช้
วิริยอุตสาหะอย่างมาก และเชื่อฟังคำสั่งสอนของอาจารย์ผู้สอนทุกประการ
ผลการปฏิบัติทำให้เกล้าฯ ได้รับความพอใจมาก ธรรมะที่ยังไม่เข้าใจ ก็ได้
เข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น และเกล้าฯ ได้ตั้งความปรารถนาว่าจะจัดให้มีการเผยแพร่
แก่งานการส่วนนี้ แก่ฆราวาสนิสิตนักเรียนของมหาวิทยาลัยสืบต่อไป

มหาจุฬาฯ ในอดีต

๔๔๙

บัดนี้ เกล้าฯ เห็นว่าเป็นเวลาอันสมควรที่จะศึกษาต่อในด้านปริยัติ
จึงขอประทานกราบเรียนให้พระเดชพระคุณได้นิโรโทษกรรมที่เกล้าฯ
เคยทำมาแล้ว และเกล้าฯ ขอปฐิญาณต่อพระเดชพระคุณว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็น
ต้นไป เกล้าฯ จะไม่ทำอย่างที่เคยทำมาแล้วอีก และบุญกุศลที่เกล้าฯ ได้ทำ
ในระหว่างปฏิบัติกรรมฐานอยู่ที่นี่ เกล้าฯ ขอน้อมอุทิศแด่พระเดชพระคุณผู้
เป็นร่มโพธิ์ทองของเกล้าฯ ขอพระเดชพระคุณจงได้รับทุกศตบรรณาการ
ของเกล้าฯ ด้วย.

ขอประทานกราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

เกล้าฯ

(พระมหาสีลา วีระธมฺม)

ท่านเจ้าคุณองค์สภานายกได้บันทึกไว้ว่า

“พระมหาสีลาณี พระอุดมวิชาญาณเถร ได้รับรองในการปฏิบัติ
วิปัสสนาแล้ว และเธอก็สำนึกตนได้แล้ว จึงอโหสิกรรม ส่วนการขอขมาโทษ
นั้น รอไว้ให้กระทำพร้อมกันในภายหลัง ชั้นนี้ให้นำเสนออธิการบดี เพื่อ
พิจารณาและสั่งการให้เข้าศึกษาตามปกติต่อไป

พระพิมลธรรม

๒๑-๖-๐๓”

แล้วท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทฺธิพงษ์ ผู้ช่วยผู้รักษาการ อธิการบดี ได้
แทงบันทึกไว้ว่า

“ให้รวบรวมไว้ดำเนินการขอขมาพร้อมกัน ตามคำสั่งของสภานายก

๔๕๐

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระเมธีสุทธิพงษ์

๒๔ มิ.ย. ๐๓

หนังสือของนิสิตที่ถูกวินิจฉัย ฉบับที่ ๕ ที่มีไปกราบเรียนองค์สภานายกหลังจากที่ได้ปฏิบัติกรรมฐานแล้วคือ หนังสือของ พระมหาอดิศักดิ์ อธิณฺโฑ ซึ่งมีข้อความดังนี้

“วัดชัยชนะสงคราม พระนคร

๒๒ มิถุนายน ๒๕๐๓

เรื่อง ขอลถวายกุศลส่วนธรรมปฏิบัติ

กราบเรียน พระเดชพระคุณองค์สภานายก ที่เคารพอย่างสูงยิ่ง

ด้วยเกล้าฯพระมหาอดิศักดิ์ อธิณฺโฑ ป.ธ. ๖ นิสิตพุทธศาสตร์ ปีที่ ๔ วัดชัยชนะสงคราม พระนคร ได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามคำแนะนำของพระเดชพระคุณแล้ว ตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๐๓ และได้ออกเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๐๓ ผลของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของเกล้าฯ ในทัศนะของท่านเจ้าคุณอาจารย์ผู้สอบอารมณ์และฝึกสอนนั้น ได้ปรากฏอยู่ในหนังสือรายงานของท่านเจ้าคุณอาจารย์นั้นแล้ว ส่วนผลของการปฏิบัติในทัศนะของเกล้าฯ นั้น เกล้าฯ มิสามารถจะบรรยายด้วยคำใดให้สมใจได้ เพราะเป็นผลทางใจ เกล้าฯ ขอกราบเรียนพระเดชพระคุณว่า เกล้าฯ ได้รับผลเกินคาดหมายไว้มากหลายเท่าตัว ทั้งนี้ก็เพราะพระเดชพระคุณเป็นผู้ชี้ที่ตั้งชุมทรัพย์อันมหาศาล ซึ่งเกล้าฯได้เดินเหยียบย่ำไปมาทุกวัน แต่หาเห็นไม่ เพราะอำนาจความมืดบอด คือ โมหะปิดบังนัยน์ตาไว้ ให้เกล้าฯได้เห็นคุณค่าของทรัพย์ในชุมทรัพย์นั้น นับว่าพระเดชพระคุณได้ช่วยเปิดดวงตาของเกล้าฯ ซึ่งปิดมานานให้ลืมขึ้นแล้ว เกล้าฯ จึงขอกราบขอบพระคุณในเมตตาธรรมนี้เป็นอย่างยิ่ง.

ในโอกาสที่เกล้าฯ ได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นการบูชา

มหาจุฬา ฯ ในอดีต

๔๕๑

พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยปฏิบัติบูชาเป็นเวลา ๑๔ วันนั้น เกล้าฯ ได้ตั้งจิตอธิษฐานแผ่ส่วนกุศลอันเกิดแก่ปฏิบัติบูชาประจำถวายแด่พระเดชพระคุณแล้วทุกวัน และเพื่อให้เป็นหลักฐานพยานแน่ชัดอีกครั้งหนึ่ง เกล้าฯ จึงได้ถวายส่วนกุศลนั้นเป็นลายลักษณ์อักษร ขอพระเดชพระคุณได้โปรดรับอนุโมทนาในปัตติทานมัยกุศลของเกล้าฯ ด้วยเถิด.

ควรมิควรแล้วแต่กรุณาโปรด

(พระมหาดิศักดิ์ อธิณฺโท)”

ท่านเจ้าคุณองค์สถานายกได้ทรงบันทึกไว้ดังนี้

“พระมหาดิศักดิ์ ได้เข้าวิปัสสนากรรมฐาน พระอุคมา ได้รับรองผลการปฏิบัติแล้ว ทั้งเรอกก็ได้เห็นคุณและโทษโดยประจักษ์ จึงควรได้รับกรุณาและให้อโหสิกรรม ส่วนการขอขมาโทษรอไว้กระทำในคราวเดียวกันในภายหลัง

ให้นำเสนออธิการบดี เพื่อพิจารณาสั่งการให้ได้เข้าศึกษาด้วยเมตตากรมต่อไป

พระพิมลธรรม

๒๒-๖-๐๓”

แล้วผู้ช่วยผู้รักษาการอธิการบดีได้ทรงบันทึกต่อท้ายไว้ดังนี้

“ให้รวบรวมไว้ เพื่อขอขมาพร้อมกันตามบัญชาขององค์สถานายก

พระเมธีสุทธีพงศ์

๒๔ มิ.ย. ๐๓”

๔/๕๒

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร

หนังสือของนิสิตที่ถูกวินิจฉัย ฉบับสุดท้าย คือ หนังสือของ
พระมหาบุญมี ปัญญาวิโร ซึ่งมีข้อความดังนี้

“มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร

๑๕ กรกฎาคม ๒๕๐๓

ขอประทานกราบเรียน พระเดชพระคุณองค์สภานายกที่เคารพเคารพ
อย่างสูง

ด้วยเกล้าฯ พระมหาบุญมี ปัญญาวิโร น.ธ.เอก, ป.ธ. ๕ วัดลุ่ม
เจริญศรีธาว. ยานนาวา พระนคร นิสิตคณะพุทธศาสตร์ปีที่ ๒ ได้เข้าปฏิบัติ
วิปัสสนากรรมฐานตามคำบัญชาของพระเดชพระคุณ บัดนี้เกล้าฯ ได้เข้า
ปฏิบัติแล้วเป็นเวลา ๑๕ วัน คือ ตั้งแต่วันที่ ๘-๒๒ มิถุนายน ศกนี้ โดยที่ท่าน
เจ้าคุณพระอุดมวิชาญาณเถรเป็นพระอาจารย์สอนและสอบอารมณ์
จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานครั้งนี้ เกล้าฯ ได้รับคุณประโยชน์มาก อาทิ ทำ
ปรีดีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมานั้นให้ชัดเจนขึ้น และทำให้จิตใจซาบซึ้งในพระธรรม
คำสอนของพระพุทธเจ้าหนักแน่นมากยิ่งขึ้น

ในวโรกาสนี้ เกล้าฯ ขอประทานกราบเรียนมาเพื่อพระเดชพระคุณ
จักได้โปรดรับทราบและขอได้โปรดเมตตาให้เกล้าฯ พ้นจากมลทินโทษใด ๆ
ซึ่งเกล้าฯ ได้กระทำความผิดไปเพราะความหลงลืมด้วยโมหกรรมเข้าครอบงำนั้น
ตามสมควรแก่กรรม เกล้าฯ ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณองค์สภานายก
ในส่วนเมตตาธรรมอันสูงส่งของพระเดชพระคุณมา ณ โอกาสนี้เป็น
อย่างสูงยิ่ง พร้อมกันนี้ เกล้าฯ ขอประทานสัญญาว่า “จักไม่ให้เหตุการณ์ใด ๆ
อันจะเป็นที่เสื่อมเสียศักดิ์ศรีและเกียรติคุณชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นได้ และจัก
ไม่ให้เหตุการณ์ดังที่ได้เคยมีมาแล้วนั้นเกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นอันขาด” และเกล้าฯ จะ

มหาจุฬา ฯ ในอดีต

๔๕๓

ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนในสถาบันแห่งนี้ตามระเบียบข้อบังคับด้วยดีสืบต่อไป.

การจะควรมีการประกาไรสุดแต่จะกรุณาโปรด
ขอประทานกราบเรียนมาด้วยความเคารพการวอย่างสูงยิ่ง
เกล้าฯ

(พระมหาบุญมี ปญฺญาวชิโร)”

ท่านเจ้าคุณองค์ศานายกได้ทรงบันทึกไว้ว่า

“พระมหาบุญมี ได้เข้าอบรมวิปัสสนากรรมฐานตามข้อตกลงเป็นที่
เรียบร้อยแล้ว ส่วนการขอขมาโทษยกไว้ทำในคราวเดียวกัน ซึ่งควรจะ
กำหนดในเวลาอันควรได้แล้ว ในชั้นนี้ให้นำเสนออธิการบดี เพื่ออนุมัติให้
เข้าศึกษาในชั้นของตนตามปกติก่อน

พระพิมลธรรม

๑๘-๗-๐๓”

แล้วท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทฺธิวงศ์ได้ทรงบันทึกต่อไปว่า

“ทราบ

ให้รวมไว้กับเรื่องเดิมเพื่อดำเนินการต่อไป

พระเมธีสุทฺธิวงศ์

๑๙ ก.ค. ๐๓”

ในบรรดาหนังสือ ๒ ฉบับ ของนิสิต ที่ถูกวินิจฉัย และได้เข้าปฏิบัติ
วิปัสสนากรรมฐานนั้น จะเห็นได้ว่าฉบับสำนวนของ “พระมหาอดิศักดิ์
อธิคุณโท” นั้นว่ามีลีลาประทับใจมากกว่าฉบับอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ถ้า

๔๕๔

มหาจุฬาวาในอดีต

พิจารณาตามตัวหนังสือของจดหมายเหล่านั้น ก็แสดงให้เห็นว่า นิสิตเหล่านั้น ได้ยอมรับผิดในสิ่งที่กระทำมา จนก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ในมหาจุฬาวา แทบจะเอาตัวไม่รอด ก็ด้วยอำนาจของโมหะความเขลาทั้งสิ้น และเมื่อได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแล้ว จึงได้มองเห็นคุณค่าของ “การเจริญกรรมฐาน” ว่าได้ช่วยให้มีความเข้าใจซาบซึ้งในพระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายิ่งขึ้น สมกับพระพุทธพจน์ที่ว่า

“นตฺถิ ฌานํ อปฺยณฺณํ นตฺถิ ปญฺญา อฌายิโน
ขมฺหิ ฌานญจ ปญฺญา จ ส เว นิพฺพานสฺสฺสํ”

ซึ่งแปลว่า

“ฌานหรือสมาธิย่อมไม่มีแก่คนไม่มีปัญญา (และ) ปัญญาก็ย่อมไม่มีแก่คนไม่มีฌานหรือไม่มีสมาธิ ฌานหรือสมาธิ และปัญญา มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นแหละชื่อว่าเป็นผู้อยู่ใกล้พระนิพพานโดยแท้”

เมื่อนิสิตที่ถูกวินิจฉัยความผิด ได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามเงื่อนไขขององค์ศกานายกแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือ การที่นิสิตที่ถูกวินิจฉัยเหล่านั้น จะต้องทำการขอขมา ในที่ประชุมคณะครูอาจารย์อันจะมีองค์ศกานายกเป็นประธาน

ต่อมาก็ได้มีบันทึกของ “สังการเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” กราบเรียนท่านเจ้าคุณอธิการบดี ผ่านผู้ช่วย ผู้รักษาการอธิการบดี คือ ท่านเจ้าคุณพระเมธีสุทธิพงษ์ ดังนี้

มหาวิทยาลัย ในอดีต

๑๕๕

“บันทึก

เรื่อง นิสิตที่ถูกรังแก

ที่ ๗/๑/๒๕๐๓

ขอประทานเสนอ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอธิการบดี (ผ่านผู้ช่วย)

ตามที่นิสิตที่ถูกรังแกได้ปฏิบัติตามขั้นตอนมาโดยลำดับ ตามที่ปรากฏในบันทึกขององค์สภานายกนั้นแล้ว ในขั้นต่อไป นิสิตเหล่านี้จะต้องขอขมาในที่ประชุมคณะครูอาจารย์ นิสิต และนักเรียน

เกล้าฯ จึงขอประทานเสนอ เพื่อกำหนดวันและเวลาที่จะทำการขอขมาอย่างไร พร้อมนี้ เกล้าฯ ได้แนบบันทึกของนิสิตที่ถูกรังแก และขององค์สภานายกมาเพื่อพิจารณาด้วยแล้ว.

เกล้าฯ

(พระมหาสนั่น กมโล)

สั่งการ

เลขาธิการมหาวิทยาลัย

๒๖ ก.ค. ๐๓

ท่านผู้อ่านคงจะรู้สึกแปลกใจที่ “บันทึก” ฉบับนี้ “ผู้สั่งการเลขาธิการมหาวิทยาลัย” กลายเป็น “พระมหาสนั่น กมโล” หาใช่ “พระมหามันัส จิตตทโม” ไม่ ปัญหาที่อาจมีว่า “พระมหามันัส จิตตทโม” ไปอยู่ที่ไหน? หรือ “ถูกปลด” ไปตั้งแต่เมื่อใด? และ “พระมหาสนั่น กมโล” คือใคร? ทำไมอยู่ ๆ “พระมหาสนั่น กมโล” จึงได้มาทำหน้าที่ “สั่งการ เลขาธิการ” เพราะในระยะเวลาที่เกิด “วิกฤติการณ์” นั้น เราไม่ได้ยินชื่อของ “พระมหาสนั่น กมโล” เลย ถ้าหาก “พระมหามันัส จิตตทโม” พ้นจากตำแหน่ง

แห่ง “สั่งการเลขาธิการ” น่าจะได้แก่ “พระมหาโศดา มณฑาโม” เพราะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่ก่อให้เกิด “วิกฤตการณ์” นี้อยู่มากเหมือนกัน

การที่อยู่ ๆ ชื่อ “พระมหามันธ จิตตทโม” ได้ “ถูกลบ” ไปจากบัญชีคณะผู้บริหารมหาจุฬารูป นั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจาก “วิกฤตการณ์” ครั้งนี้ด้วย เพราะการกระทำของคณะกรรมการนิสิตและนิสิตมหาจุฬารูป บางรูปในครั้งนั้น ทำให้ทางฝ่ายบ้านเมืองซึ่งเพิ่งเล็งมหาจุฬารูป ว่า “เป็นแดง” มานานแล้ว ได้โอกาสที่จะทำลายมหาจุฬารูป ได้ถนัดขึ้น ผสมกับที่พระมหามันธ จิตตทโม และ พระมหานคร เขมปาลี เจ้าหน้าที่ระดับบริหารมหาจุฬารูป เคยเดินทางไปประเทศจีนมาแล้ว ซึ่งก็เป็นจุดที่ถูกเพิ่งเล็งอยู่แล้ว เมื่อมาผสมกับมีบัตรสนเท่ห์โจมตีพระมหามันธ พระมหานครบ้าง การกระทำของคณะกรรมการนิสิตมหาจุฬารูป บ้าง จึงทำให้ทางฝ่ายบ้านเมือง และอาจรวมทั้งคณะสงฆ์ฝ่ายตรงข้ามกับมหาจุฬารูป ไม่อยากจะเห็นว่ามีมหาจุฬารูป รุดหน้าไปไกล จึงได้พยายามหาวิธีบ่อนทำลาย โดยการลิดรอนบุคคลที่เป็น “มือเท้า” ของมหาจุฬารูป ให้ค่อย ๆ ร่อยหรอไป และในที่สุดทั้งพระมหามันธ จิตตทโม และ พระมหานคร เขมปาลี ก็ได้รับอาราธนาให้ไป “จำวัด” และ “จำพรรษา” อยู่ที่ “สันติปาลาราม” และต่อมาพระเดชพระคุณสภานายกมหาจุฬารูป ก็ได้รับอาราธนาเป็น “สมภารวัดสันติปาลาราม” อยู่หลายปี นี่คือ “ผลงานชิ้นโบว์ดำ” ของบุคคลที่บอกว่ามีความรักมหาจุฬารูป อย่างสุดซึ้ง แต่หารู้ดังนั้นก็ไม่ว่า การกระทำที่แม้ว่าจะมีกุศลจิตอยู่บ้าง แต่ก็ เป็น “ญวนวิปยุต” ประกอบด้วยโมหะ คือ ความเขลา นั้นได้เป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้บริหารมหาจุฬารูป ซึ่งมีองค์สภานายกเป็นผู้บริหารสูงสุด ต้องไป “รับกรรม” อยู่ใน “สันติปาลาราม” เสียหลายปี กว่าที่จะกลับมาครองสมณเพศ อยู่อย่างเดิมได้ แต่ อนิจจา ! พระมหามันธ จิตตทโม ท่านไม่ได้เลยต้องลาสิกขาในคราวนั้นเอง

มหาจุฬารูป ในอดีต

๔๕๗

พระมหามานัส จิตตทโม นั้นเป็นคนที่ทำงานจริงจัง แต่อารมณ์ร้อนไปหน่อย ทำให้ข้าพเจ้าอดนึกถึง “โหร” ผู้หนึ่งได้เคย “ดูดวง” ข้าพเจ้าและพระมหามานัส แล้วบอกว่า ข้าพเจ้าเหมาะแก่การที่จะเป็น “เสนาธิการ” ผู้วางแผน ส่วน พระมหามานัส จิตตทโม นั้นเหมาะแก่การที่จะเป็น “แม่ทัพ” ถ้าเสนาธิการสั่งอะไรแล้ว แม่ทัพจะลุยจนกว่าจะประสบชัยชนะ แต่ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าไปต่างประเทศ “แม่ทัพ” มาทำหน้าที่ “เสนาธิการ” เอง เทียว “ชนะ” ไม่ว่าจะเป็นพระเถระผู้ใหญ่ หรือนิสิตนักเรียนก็ตาม ในที่สุดก็เลยทำให้เกิด “วิกฤตการณ์” ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง

ส่วน พระมหาสนั่น กมโล นั้นเป็นนิสิตรุ่นแรก จบปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตรุ่นแรกพร้อมกับข้าพเจ้า ต่อมาได้เดินทางไปศึกษาต่อปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยสันตินิเกตัน ประเทศอินเดีย แล้วก็เดินทางกลับ เมื่อกลับมาแล้ว พอดี “พระมหามานัส จิตตทโม” ได้รับอาราธนาไปอยู่ “สันติपालาราม” ตำแหน่ง “สังการ เลขาธิการ” จึงว่างลงโดยอัตโนมัติ ทางมหาวิทยาลัยคงจะพิจารณาเห็นว่า พระมหาสนั่น กมโล เป็นนิสิตรุ่นแรกนับว่ามีอาวุโสทั้งโดยวัยวุฒิและคุณวุฒิมากที่สุดในขณะนั้น และได้ปริญญาโท (M.A.) มาด้วย ทั้งมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ “วิกฤตการณ์” ดังกล่าว เท่ากับเป็น “คนกลาง” จึงได้รับแต่งตั้งเป็น “สังการ เลขาธิการ” แทนพระมหามานัส จิตตทโม คล้าย ๆ กับนิทานที่ว่า “ตานา” กับ “ตาอิน” ทะเลาะกันเรื่อง “พุงปลา” นั้นเองในที่สุด “ตาอยู่” เลยเอาหัวพุงหัวมันไปกินหมด

เมื่อพระมหาสนั่น กมโล สังการ เลขาธิการได้มีบันทึกดังกล่าวแล้ว ผู้ช่วย ผู้รักษาการอธิการบดีก็ได้มอบบันทึกว่า

“ทราบ

ขอประทานเสนอ เพื่อพิจารณากำหนดวันและเวลาพร้อมทั้ง

๔๔๘

มหาจุฬาวาไนอดีต

สถานที่

พระเมธีสุทธิพงษ์

๒๒ ก.ค. ๐๓

ต่อจากนั้นท่านเจ้าคุณอธิการบดีก็ได้ทรงบันทึกต่อถึงองค์สภานายก
เพื่อพิจารณาต่อไป ดังนี้

“ขอประทานเสนอ องค์สภานายก

เพื่อโปรดพิจารณาบัญชา กำหนด วัน, เวลา, สถานที่, ที่จะให้
บรรดานิสิตที่ถูกวินิจฉัยร่วมกันขอขมาโทษในที่ประชุมคณะครู อาจารย์ นิสิต
และนักเรียน ทางมหาวิทยาลัยจะได้พิจารณาโทษกรรมแก่เธอ เพื่อเธอจะ
ได้คงเข้าสู่สถานะเดิม ต่อไป

พระธรรมวรนายก

๒๓ ก.ค. ๐๓

นับว่า “สันติสุข” ได้กลับคืนเข้าสู่ “ลานอโศก” อีกวาระหนึ่งแล้ว
หลังจากที่ต้องตกอยู่ใน “วิกฤติการณ์” เป็นเวลาถึงปีเศษ.

นิคมพจน์

ข้าพเจ้าได้เขียน “มหาจุฬา ในอดีต” ขึ้นมา ก็เพราะเสียงเรียกร้อง เพื่อนฝูงและบรรดานิสิตรุ่นน้อง ๆ ตลอดจนศิษย์ปัจจุบันที่ปรารถนาจะทราบความเป็นมาของมหาจุฬา ในระยะแรก ๆ ว่าได้ต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคยับตรายมาอย่างไรบ้าง ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นนิสิตที่เข้าเรียน และเรียนจบตามหลักสูตร “พุทธศาสตร์บัณฑิต” เป็นรุ่นแรก และได้มีส่วนบริหารมหาจุฬา มาตั้งแต่สมัยเป็นนิสิตโดยได้รับเลือกให้เป็นประธานคณะกรรมการนิสิต จนกระทั่งเป็นผู้บริหารเต็มตัว เมื่อจบการศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ แล้ว ข้าพเจ้าก็เห็นชอบด้วย และเต็มใจที่จะสนองความต้องการนั้น เพราะการที่เราจะรู้จักตัวของเราให้ดีนั้นจำเป็นจะต้องรู้จัก “อดีต” ของตัวเราด้วย เพื่อจะได้พยากรณ์ “อนาคต” ของเราได้ถูกต้อง แต่การเขียน “มหาจุฬา ในอดีต” นี้จำต้องพยายามทำใจให้เป็น “กลาง” ให้มากที่สุด เพราะหนังสือเล่มนี้จะเท่ากับเป็นการบันทึก “ประวัติศาสตร์” ตอนหนึ่ง

ซึ่งเป็นตอนเริ่มต้นในช่วง พ.ศ. ๒๔๙๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๒ อันเป็นที่ข้าพเจ้าได้เดินทางไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา ซึ่งนับว่าเป็นประวัติศาสตร์ในช่วง ๑๒ ปีแรกเท่านั้น ส่วนในช่วงต่อมา ข้าพเจ้าไม่ได้มีโอกาสสัมผัสด้วยตนเองเป็นเวลาถึง ๒ ปี จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๐๔ เมื่อข้าพเจ้าได้กลับจากสหรัฐอเมริกา จึงได้เข้ามามีส่วนในฐานะผู้บริหารในตำแหน่งผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ แล้วก็ลดฐานะตนเองมาเป็นผู้ช่วยเลขาธิการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จนกระทั่งข้าพเจ้าได้ลาสิกขา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ นับแต่บัดนั้นมา ข้าพเจ้าก็มีส่วนรับใช้มหาจุฬาวา ในฐานะอาจารย์ผู้บรรยาย ผู้หนึ่งเท่านั้น ข้าพเจ้าจะมีส่วนรับใช้มหาจุฬาวา ในด้านอื่น ๆ นอกจากการถวายความรู้แก่พระภิกษุสามเณรที่เป็นนิสิตมหาจุฬาวา ก็ต่อเมื่อฝ่ายบริหารเรียกใช้เท่านั้น ข้าพเจ้าถือว่าข้าพเจ้าทำตามหน้าที่ ไม่พยายามที่จะก้าวภายในหน้าที่ของผู้อื่น ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตำแหน่งต่าง ๆ ที่เคยเป็นมาเพราะข้าพเจ้าเห็นว่า ที่สังคมศาสนา และบ้านเมืองจวนวายอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะบุคคลเป็นจำนวนมาก ไม่รู้จัก “สิทธิ” และ “หน้าที่” ของตน มักจะ “เล่นลูกลั่นหน้า” คือก้าวภายในหน้าที่ของผู้อื่นอยู่เสมอ

ในการเขียน “มหาจุฬาวา ในอดีต” นี้ ข้าพเจ้าได้พยายามเขียนเพื่อให้เป็นประวัติศาสตร์จริง ๆ ถ้าหากจะกระทบกระเทือนถึงท่านผู้ใด และทำให้ท่านผู้นั้นไม่พอใจบ้าง ข้าพเจ้าก็ต้องกราบขอภัยและขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย ข้าพเจ้าคิดว่า “มหาจุฬาวา ในอดีต” นี้ คงจะทำให้พวกเราได้มี “อดีตานุสติ” คือย้อนระลึกถึงอดีตที่เราได้ทำอะไรไว้บ้าง มีคุณและมีโทษอย่างไร คนที่อยู่ในวัยหนุ่มวัยสาว มักมีความคิดความเห็นรุนแรง เมื่อต้องการอะไร ก็จะเอาให้ได้ เพราะกำลังสำคัญตนว่ามีความรู้มีสติปัญญาแล้วแล้ว ทั้ง ๆ ที่บางที่ยังไม่จบการศึกษาด้วยซ้ำไป เมื่อคิดว่าตนมีปัญญามากก็เลยทำให้ขาด “สติ” ทำอะไรด้วยความผลุนผล้น ไม่คิดหน้าคิดหลังให้คิด คิดแต่ “ทางได้” ไม่ได้คิด “ทางเสีย” ไว้บ้าง บางทีก็ทำให้ตนเองและสถาบัน “พัง” ไปตาม ๆ กัน

มหาจุฬาวาโนคติ

๔๑๑

และบางทีก็ตกเป็น “เครื่องมือ” ของผู้ที่กำลังแสวงหาอำนาจ เพราะเขาต้องการเอานิสิตนักเรียนเป็น “ฐาน” ในการต่อสู้ เพื่อสนอง “ตัณหา” หรือความมักใหญ่ใฝ่สูงของเขา และในที่สุดผลอันเลวร้ายก็ตกแก่นิสิตนักเรียนนั่นเอง ทั้งผลอันเลวร้ายนั้นยังพลอยกระทบกระเทือนมาถึงสถาบันอันเป็นที่รักของตนอีกด้วย

นิสิตนักเรียนนับว่าเป็น “พลัง” อันยิ่งใหญ่ของมหาวิทยาลัย เราได้มีส่วนในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่มหาจุฬาวาโนคติอันเป็นที่รักยิ่งของเรามากต่อมากแล้ว แต่พร้อมกันนั้น บางทีพวกเราก็ได้มีส่วนทำลายมหาจุฬาวาโนคติอันเป็นที่รักของเราจนแทบจะเอาตัวไม่รอด ทั้งนี้ก็เพราะ “ความขาดสติ” หรือ “ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์” ของพวกเรานั้นเอง ในสมัยหนึ่ง ผู้บริหารและนิสิตนักเรียนมหาจุฬาวาโนคติ ได้ถูกเพ่งเล็งว่าเป็น “แดง” ทุกถ้วนหน้า และการเพ่งเล็งนั้นก็มิหนำหนักพอเหตุทีเดียว เพราะอะไร? ก็เพราะพวกเรานั้นเองที่ระบุว่าพวกเราเป็น “แดง” เท่ากับเป็นการ “ชักนำเข้าลัทธิ ชักศึกเข้าบ้าน” โดยแท้ และสิ่งที่ได้ทำลงไปเช่นนั้น ก็หาใช่เพื่อประโยชน์ของมหาจุฬาวาโนคติ ไม่ หากเพื่อประโยชน์ของบุคคลกลุ่มหนึ่งที่ต้องการ “ความยิ่งใหญ่” ในมหาจุฬาวาโนคติเท่านั้นเอง

ข้าพเจ้าขอรับสารภาพว่าข้าพเจ้าได้เขียน “มหาจุฬาวาโนคติ” ในบางตอนด้วยน้ำตาที่เคียว เพราะบุคคลที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ล้วนเป็นครูบาอาจารย์ เพื่อนฝูง และลูกศิษย์ของข้าพเจ้าทั้งนั้น ข้าพเจ้ามิได้มี “อคติ” หรือ “ความลำเอียง” ใด ๆ ข้าพเจ้ายังปรารถนาความเจริญก้าวหน้าของบรรดาเพื่อน ๆ และศิษย์ทุกคน ข้าพเจ้าไม่เคยอิจฉาริษยาที่ลูกศิษย์มีความเจริญก้าวหน้าไปกว่าข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีแต่ความชื่นชมยินดีในความสำเร็จและความก้าวหน้าในชีวิตและหน้าที่การงานของเพื่อนและของลูกศิษย์ทุกคน แต่มหาจุฬาวาโนคติย่อมอยู่เหนือความเป็นเพื่อนความเป็นศิษย์ทั้งปวง ถ้าข้าพเจ้าทราบว่ามีเพื่อนฝูงหรือศิษย์คนใดมีความคิดนอกกลุ่มนอกทาง

๔๖๒

มหาจุฬารูปในอศิต

อันจะก่อให้เกิดผลเสียหายนต่อมหาจุฬารูป แล้ว ข้าพเจ้าก็จะให้สตติยสมมอ
 นิธิตบางรูปได้เคยไปปรึกษาหาหรือข้าพเจ้าในอันที่จะหาวิธี “ขับไล่” ผู้
 บริหารบางรูป และขอให้ข้าพเจ้าเก็บความเรื่องนั้นไว้เป็นความลับ ข้าพเจ้า
 ก็รับคำ และไม่เคยบอกให้ผู้ที่จะถูก “ขับไล่” ทราบเลย ทั้ง ๆ ที่ท่านผู้จะ
 “ถูกขับไล่” นั้นก็อยู่ในฐานะเคยเป็น “เพื่อน” กันมาก่อน เมื่อสมัยยังครอง
 สมณเพศ ข้าพเจ้าก็ได้ให้สติ ให้คำแนะนำแก่นิสิตเหล่านั้นว่า การกระทำ
 เช่นนั้นจะมีผลเสียมากกว่าผลดี นิสิตเหล่านั้นก็เชื่อฟังข้าพเจ้าเป็นอย่างดี
 นี่ก็คือสิ่งที่ข้าพเจ้าภาคภูมิใจ แม้ในปัจจุบันนี้ เจ้าหน้าที่ผู้บริหารมหาจุฬารูป
 ทุกรูปต่างก็ให้เกียรติข้าพเจ้า ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นเสมือน “พี่เลี้ยง” ของ
 มหาจุฬารูป เมื่อท่านจะทำงานในด้านใด ๆ ก็ตาม ท่านก็มักจะขอคำปรึกษา
 หาหรือกับข้าพเจ้าอยู่เสมอ ทั้งนี้รวมทั้งศิษย์เก่า ทั้งที่เป็นภิกษุสามเณรและ
 ที่สึกหาลาเพศไปเป็นคฤหัสถ์แล้วด้วย แม้แต่บรรดาศิษย์ในปัจจุบันซึ่ง
 ข้าพเจ้ากำลังสอนอยู่ ข้าพเจ้าก็บอกท่านว่า เมื่อข้าพเจ้าเข้าห้องสอน
 ข้าพเจ้าต้องยกมือไหว้ท่านซึ่งเป็นศิษย์นั้น มิใช่ในฐานะที่ท่านเป็นลูกศิษย์
 แต่ข้าพเจ้าไหว้ในฐานะที่ท่านมีศีลมากกว่าข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงบอกท่านว่า
 เพราะฉะนั้น ท่านจะต้องสังวรระวังในศีลให้มาก ถ้าท่านไม่มีศีลแล้วปล่อย
 ให้ข้าพเจ้าซึ่งเป็นครูบาอาจารย์ต้องยกมือไหว้นั้น นับว่า “บาป” เสียจะ
 แต่ในฐานะที่ข้าพเจ้าสอน ข้าพเจ้าดูท่านได้ แต่ตอนนั้นมิใช่ในฐานะที่ท่าน
 เป็นพระภิกษุหรือสามเณรที่มีศีลมากกว่าข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะดูในฐานะที่
 ข้าพเจ้าเป็นครู ท่านเป็นศิษย์ที่ไม่ตั้งอกตั้งใจเรียนหรือไม่ทำแบบฝึกหัดที่
 ข้าพเจ้าสั่งให้ทำต่างหาก เราจะต้องแยกฐานะกันให้ถูกต้อง บางทีเวลา
 ท่านจะตอบข้าพเจ้า ท่านก็เผลอ ยกมือพนมตอบ อย่างที่ท่านปฏิบัติต่อ
 อาจารย์ที่เป็นพระฉะนั้น ข้าพเจ้าต้องรีบยกมือไหว้ขอภัยท่าน ทุกท่านต่าง
 ก็ถือว่าข้าพเจ้าเป็น “ปาปมุต” คือเป็นผู้ “พ้นบาป” เพราะการที่ข้าพเจ้า
 คุบัง แนะนำตักเตือนบ้าง ก็ด้วยความปรารถนาดีต่อตัวท่านเองและต่อ

มหาจุฬาฯในอดีต

๔๐๓

มหาจุฬาฯในส่วนรวมทั้งสิ้น

นิสิตบางรูปในสมัยเกิดวิกฤตการณ์ในมหาจุฬาฯ ที่ได้ถูกมหาวิทยาลัยในสมัยที่ข้าพเจ้าเป็น “สังการเลขธิการ” ลงโทษนั้น มีหลายท่านที่ต่อมาข้าพเจ้าเองเป็นผู้หาทุนให้ท่านไปศึกษาต่อในต่างประเทศ และสนับสนุนในหน้าที่การงานต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าไม่เคยมีอคติต่อนิสิตเหล่านั้นเลย เพราะท่านเหล่านั้นก็เป็นศิษย์ของข้าพเจ้าทุกท่าน แต่ก็ต้องลงโทษกันบ้างตามสมควรแก่โทษานุโทษ ดุจพ่อแม่ที่บางทีก็ต้องเฆี่ยนตีลูก ซึ่งเป็นดุจ “ดวงใจ” ของตน ลูกมักไม่รู้คอกว่าหัวใจของพ่อแม่เวลานั้นเป็นอย่างไร สงสารลูกก็สงสาร รักลูกก็รัก การตีลูกที่ตนรักก็คล้าย ๆ กับตีหัวใจตนเอง แต่ถ้าไม่ดูคอกว่าลูกเฆี่ยนตีเสียบ้างในเมื่อลูกทำผิด ลูกก็อาจเสียเด็ก และเสียคนต่อไป และอาจถูกผู้อื่นตียิ่งกว่าเราซึ่งเป็นพ่อแม่ตีเสียอีก บางทีเราจึงต้องตีลูกเราก่อน เพื่อไม่ให้ผู้อื่นมาตีลูกเราในภายหลัง ขอนิสิตทั้งหลายเหล่านั้นจงเข้าใจความรู้สึกของข้าพเจ้าเข้าไว้ด้วย แม้ข้าพเจ้าจะรักท่านเพียงใด แต่ข้าพเจ้ารักมหาจุฬาฯ มากกว่า

ข้าพเจ้ามุ่งหมายจะให้ “มหาจุฬาฯ ในอดีต” เป็นบทเรียนที่มีค่าสำหรับศิษย์มหาจุฬาฯ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคต การใดที่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของมหาจุฬาฯ แล้ว ก็ขอให้พวกเราช่วยกันผลักดันช่วยกันดันคนละไม้คนละมือ การใดที่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัว แต่หักล้างหรือทำลายประโยชน์ส่วนรวม คือประโยชน์ของสถาบันอันเป็นที่รักของเราแล้ว ขอท่านจงหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล สิ่งใด ๆ ที่นิสิตรุ่นพี่ได้เคยทำมาแล้วในเชิงสร้างสรรค์ ก็ขอให้ท่านทั้งหลายจงเจริญรอยตาม และทำให้ดียิ่งขึ้น สิ่งใด ๆ ที่รุ่นพี่ทำไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์เพราะความเขลาหรือความขาดสติยับยั้งชั่งใจอันเป็นเหตุให้เกิดความหายนะแก่มหาจุฬาฯ แล้ว ขอท่านทั้งหลายจงหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล จงอย่าตกเป็น “เครื่องมือ” ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

๑๒๔

มหาจุฬารูปในอิต

ที่แสวงหาอำนาจและผลประโยชน์อันมิชอบในมหาจุฬารูปเลย จงพยายามใช้ “สติ” ควบคู่กับ “ปัญญา” ไว้เสมอ แล้วท่านก็จะประสบความสำเร็จในชีวิต และจะเป็นกำลังสำคัญในการสร้างสรรค์มหาจุฬารูป อันเป็นที่รักของพวกเราทุกคน ให้พัฒนาสถาพรอยู่คู่คณะสงฆ์ไทย คู่พระพุทธศาสนา และคู่ประเทศชาติตลอดไปเป็นนิรันดร์.

ดรรชนี

ก

กงสุลใหญ่, ผู้ช่วยรอง น. ๒๕๕	กระสือ น. ๑๕๒
กฎหมาย น. ๘๕, ๘๒, ๑๒๗, ๒๘๐, ๓๐๘, ๓๑๐, ๓๔๑	กราย พุทธเทศก์ น. ๑๖
กฎหมายพิเศษ น. ๘๒	กรุณา กุศลาลัย น. ๑๘, ๓๒, ๑๒๐, ๑๔๒
กฎหมายลักษณะอาญา น. ๘๒	กรุณาปราณี น. ๒๖๙, ๒๗๐
กฎหมายอาญา น. ๘๒, ๘๓	กรตุระ น. ๑๘๗
กฎแห่งกรรม น. ๑๖๙, ๒๑๙, ๒๔๐	กรุงเทพฯ น. ๔๒, ๑๔๒, ๑๗๙, ๑๘๖, ๑๙๕, ๒๕๖, ๒๕๗, ๓๕๔
กบฏ น. ๓๓๕, ๓๖๘	กรุงเทพฯ, ท่าอากาศยาน น. ๑๗๗, ๒๕๖
กรณีเยเมตตสูตร น. ๒๑๔, ๒๔๘	กรุงเทพฯธนบุรี น. ๑๗๑
กรมตำรวจ, อธิบดี น. ๔๐๑	กรุงเทพมหานคร น. ๖๒, ๑๗๑
กรรมการจัดสินประวาทหนังสือ น. ๑๓๓	กรุงเทพมหานคร, เจ้าคณะ น. ๓๓๘
กรรมการนิสิต น. ๓๕๔, ๓๕๗, ๓๖๑-๓๖๔	กรุงศรีอยุธยา น. ๑๙๐
กรรมการบริหารสภา น. ๕๗	กลาโหม, รัฐมนตรีว่าการกระทรวง น. ๙๐
กรรมการสภา น. ๑๙	กลืนรูปคว้นเทียน, รายการ น. ๑๗๑
กรรมฐาน น. ๑๘๓, ๑๙๑, ๑๙๘, ๒๕๓, ๔๕๐	กวีวรรณ, พระ น. ๑๖๔, ๒๐๗, ๒๔๙, ๓๔๔, ๓๔๙, ๓๕๑, ๓๕๓, ๓๖๑, ๓๖๕, ๓๖๘, ๓๗๐-๓๗๔, ๓๗๗, ๓๗๙, ๓๙๕, ๓๙๖, ๓๙๘, ๓๙๙, ๔๐๑, ๔๐๕
กรรมฐาน, อาจารย์ น. ๒๔๓	กษัตริย์ น. ๒๒๔
กรรมวาจา น. ๒๑๑, ๒๔๗	กองกระจายเสียง บีบีซี น. ๑๔๘
กรรมวาจา, การสวด น. ๒๑๑	กองกลาง น. ๔๔
กรรมสัมปาทิก น. ๓๓๖, ๓๕๘	กองกลาง, เงิน น. ๑๐๙
กรอม, ตร. น. ๒๐๒	กองทัพธรรม น. ๑๙๘
กระจ่างศรี รักษะกนิษฐ, น. ๔๖, ๑๑๑	
กระดูกสันหลังของชาติ น. ๘๙	
กระบอกลีเกิ้ล น. ๑๕๘	

๔๖๖

มหาจุฬารูปในอิต

กองเผยแผ่ น. ๓๖๕

กองเผยแพร่, หัวหน้า น. ๑๒, ๓๕

กองพลธิการ น. ๑๖๓

กองวางแผน, ผู้อำนวยการกอง น. ๓๕

กองวิชาการ, หัวหน้า น. ๑๒, ๓๒

กองวิชาการ น. ๓๒๒

กองอุปถัมภ์, กรรมการ น. ๗๔

กองอุปถัมภ์, เลขานุการ น. ๑๓, ๓๕

กองอุปถัมภ์, หัวหน้า น. ๑๒, ๓๕

กอลล์ น. ๑๔๗

กะลุงกุง น. ๒๔๐, ๒๔๘

กัมปิยภัณฑ์ น. ๑๓๖

กัมพูชา น. ๑๓๑, ๑๓๗, ๒๐๖, ๒๖๓

กัมพูชา, ประเทศ น. ๒๕๕

กัมมัญฐาน น. ๔๔๗

กัลกัตตา น. ๑๗

กัลยาณมิตร, วัด น. ๓๖๖, ๓๘๕, ๔๒๐

กาฬาสังคม น. ๑๐๒, ๑๐๓

กามตันหา น. ๔๐๕

กามธาตุ น. ๒๐๔

กามราคะ น. ๖๕, ๖๗, ๖๘

กามารมณ์ น. ๙๙, ๒๐๔

การเกิดใหม่ น. ๒๑๙, ๒๕๑

การขอขมา น. ๔๕๔, ๔๕๕

การขอขมาโทษ น. ๔๔๓, ๔๔๙, ๔๕๑,

๔๕๓

การกษณะสงฆ์ น. ๔๒

การจราจร น. ๑๙๕

การเจริญกรรมฐาน น. ๔๕๔

การตรวจบัญชี น. ๓๖๐

การทูต น. ๒๕๙, ๒๖๐, ๓๑๕

การบริหาร น. ๓๙๕

การบัญชี น. ๖๒

การปกครอง น. ๘๖; ๑๕๓, ๑๖๘, ๒๕๘,

๒๕๙, ๒๘๓, ๓๑๔, ๓๗๒, ๔๒๗, ๔๓๐,

๔๓๖

การปกครอง, อำนาจ น. ๔๒๖

การปฏิรูป น. ๑๒๗

การปฏิวัติ น. ๑๖๙

การประสาธน์ปริญา น. ๘๔

การเผยแผ่ น. ๑๕๓, ๑๖๘

การพิมพ์พาณิชย์, โรงพิมพ์ น. ๑๓๗, ๑๖๑

การเรือนพระนคร, โรงเรียน น. ๔๖, ๔๗,

๑๑๑, ๑๕๑, ๑๖๓

การวัด น. ๓๑๕

การศาสนศึกษา น. ๕๘

การศาสนศึกษา, สถาบัน น. ๕๗, ๕๙

การศาสนศึกษาแผนใหม่ น. ๕๗

การศาสนา น. ๕๘

การศาสนา, กรม น. ๙, ๑๗, ๓๕, ๗๕, ๑๓๘,

๒๕๓

การศาสนา, รองอธิบดีกรม น. ๑๙๗, ๒๕๓

การศาสนา, อธิบดีกรม น. ๑๖๖

การศึกษา น. ๘๙, ๙๐, ๙๙, ๑๐๓,

๑๐๔, ๑๒๔-๑๒๗, ๑๕๓, ๑๗๘, ๓๑๓,

๓๘๒, ๓๘๓

วรรณคดี

๔๖๗

การศึกษา, แผน น. ๑๑๙, ๑๒๗	กำชัย ทองหล่อ น. ๑๘, ๑๒๐
การศึกษาพุทธศาสนา น. ๑๓๖	กินตามณี, ภูเขาไฟ น. ๒๕๐
การศึกษาเล่าเรียน น. ๙๗	กินตามณี, เมือง น. ๒๕๐
การเมือง น. ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๒๖, ๑๒๗, ๑๔๓, ๒๒๔, ๒๔๙, ๒๖๐, ๓๑๕, ๓๑๖	กิจกรรมนอกหลักสูตร น. ๑๐๗
การเมือง, นัก น. ๕๐	กิมเปา การณสูตร น. ๒๒๒
การเมือง, ลัทธิ น. ๙๑	กิเลส น. ๗๙
การสมานศิลป์ น. ๑๙๙	กิเลสตันหา น. ๑๗๓
การสลักหิน น. ๒๐๕	กินเทอร์ น. ๑๔๗
การสาธารณูปถัมภ์ น. ๑๕๓	กุนินารายภาพยนตร์ น. ๕๔
การหมุนเวียน น. ๙๗	กุหลาบทิพย์ภาพยนตร์ น. ๕๔
การอภิปราย น. ๑๓๖	เกโบ เอตัน น. ๒๓๗
การอภิปรายปัญหาธรรม น. ๑๓๕, ๑๓๖	แก้งจีน น. ๒๔๖
กาลังกาเขมร น. ๒๔๑, ๒๔๕, ๒๔๖, ๒๕๑	เกมะโจวัน, สนามบิน น. ๒๕๕
กาลังกาเขมร, พระราชวัง น. ๒๔๕	เกษม บุญศรี น. ๑๖, ๑๘, ๒๖, ๕๔, ๖๓, ๑๒๑
กาลังกาเขมร, เมือง น. ๒๔๒, ๒๕๑	เกษม พันธุศิริ น. ๑๒๑
กาลังกาเขมร, ราชชา น. ๒๔๑, ๒๔๒	เกษม อัสสุการี, พระมหา น. ๑๓, ๒๖, ๕๔
กาลังกาเขมร, วัง น. ๒๔๓	เกาะเวทมนตร์ น. ๒๒๖
กาลามสูตร น. ๓๐๒	เกาะลี้กลับ น. ๒๒๖
การวิ, ภูเขา น. ๒๓๗	เกาะพันวิหาร น. ๒๒๖
ภาพทวีป น. ๑๙๑	เกาะพิศวาส น. ๒๒๖
	เกี่ยว อุปโส, พระมหา น. ๔๗, ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๒๐, ๑๖๐, ๑๗๐, ๓๔๒

๖

บงจื่อ น. ๓๑๓	๑๔๖
ขนบธรรมเนียม น. ๑๙๔	ขอขมาโทษ น. ๓๖๔
ขบวนการ เอ็ม. อาร์. เอ. น. ๑๔๒-๑๔๔,	ข้าพเจ้า, คำว่า น. ๓๓๔

๔๖๘

มหาจุฬารูปในอิตติ

ข้าราชการ น. ๑๓๒

ข้าราชการสำนัก น. ๒๓๖, ๒๔๖

ขุนนางฝ่ายพระ น. ๑๖๔

ขุนนางพระ น. ๑๖๔

เขมปาลี ภิกษุ น. ๔

เขมร น. ๕๘, ๑๘๐, ๑๙๒, ๒๐๑, ๒๐๗-๒๐๙,

๒๑๑, ๒๓๓, ๒๕๗

เขมร, พระ น. ๒๑๔

เขมร, ภาษา น. ๒๑๔

เขมร, สังฆนายก น. ๒๐๗, ๒๑๔

เขมร, สมเด็จพระสังฆนายก น. ๒๑๖

เขมรสี, อาจารย์ น. ๑๘, ๕๐, ๖๑, ๖๓, ๑๑๑

เขมาภิตาราม, วัด น. ๑๓๐

เขาดิน น. ๑๓๐

เขียนบทประพันธ์, วิชา น. ๑๒๒, ๑๒๓

ก

กนก น. ๒๔๑

กนก, ลุ่มแม่น้ำ ๑๒๗

กณปติ น. ๙, ๑๒, ๕๗, ๖๓, ๒๕๒, ๓๖๐,

๓๖๕, ๔๑๗

กณปติ, เลขานุการ น. ๑๓

คณะกรรมการ, ประธาน น. ๓๖

คณะกรรมการจัดงานอนุสรณ์ น. ๓๗

คณะกรรมการจัดทำนิตยสารพุทธจักร,

ประธาน น. ๑๖๐

คณะกรรมการจัดหาแบบเรียน, เลขานุ-

การ น. ๓๔๔

คณะกรรมการนักศึกษา น. ๓๖

คณะกรรมการนิติน น. ๓๐, ๓๖, ๓๗, ๑๑๑,

๑๓๘, ๑๔๐, ๑๔๑, ๒๗๙-๒๘๒, ๒๘๔,

๒๘๗, ๒๘๙-๒๙๒, ๒๙๔-๒๙๖, ๓๐๐,

๓๐๘, ๓๑๐-๓๑๓, ๓๑๕-๓๑๙, ๓๒๑,

๓๒๒, ๓๒๔-๓๒๗, ๓๓๑, ๓๓๒, ๓๓๔-

๓๓๖, ๓๔๑, ๓๔๓, ๓๔๕, ๓๔๙, ๓๕๑-

๓๕๕, ๓๕๖-๓๖๒, ๓๖๔-๓๖๖, ๓๗๐,

๓๗๔, ๓๘๑, ๓๙๐-๓๙๓, ๔๐๐, ๔๐๑,

๔๑๒, ๔๑๙, ๔๒๐, ๔๒๓, ๔๓๑

คณะกรรมการนิติน, ประธาน น. ๓๗, ๔๒,

๑๗๓, ๒๘๒, ๒๙๒-๒๙๔, ๓๑๖, ๓๓๒,

๓๓๔, ๓๕๘

คณะกรรมการนิติน, รองประธาน น.

๒๗๗, ๒๘๑, ๒๘๒, ๒๘๔, ๒๙๕, ๓๕๒,

๓๕๗

คณะกรรมการนิตินพุทธศาสตร์ น. ๒๗๘,

๒๘๑, ๓๐๘

คณะกรรมการนิตินพุทธศาสตร์, ประธาน

น. ๑๕๗, ๓๙๐, ๓๙๙

คณะกรรมการบริหาร น. ๓๖, ๓๗, ๔๓,

ตระกูล

๔๑๗

๔๕, ๕๗, ๑๑๑, ๓๕๖
 คณะกรรมการพิจารณาคำร้องเรียนของ
 นิสิต น. ๓๔๕, ๓๕๒, ๓๕๖
 คณะกรรมการพิเศษ น. ๓๓๗
 คณะกรรมการสัมปาทิก น. ๓๓๕, ๓๕๘
 คณะกรรมการสัมปาทิก, ประธาน น. ๓๓๖
 คณะกรรมการอบรมศีลธรรมแก่เด็กและ
 เยาวชน น. ๑๑๓
 คณะกรรมการอำนวยการ น. ๓๓๕
 คณะนิสิตนักเรียน น. ๓๒๒
 คณะนิสิตพุทธศาสตร์ น. ๒๒๖
 คณะบริหาร น. ๒๖, ๓๔, ๓๕, ๔๓, ๔๖,
 ๒๖๔, ๒๗๒, ๒๘๐, ๒๘๓, ๒๘๕, ๒๘๙,
 ๓๐๐, ๓๐๓, ๓๐๔, ๓๐๙, ๓๑๐, ๓๑๒-
 ๓๑๕, ๓๑๗-๓๑๙, ๓๒๒, ๓๒๔-๓๒๗,
 ๓๓๐-๓๓๒, ๓๓๕, ๓๔๐, ๓๔๖-๓๔๘,
 ๓๘๐, ๓๘๑, ๓๘๖, ๓๘๗, ๓๙๒-๓๙๕
 คณะปฏิบัติ น. ๓๓๕, ๓๖๘, ๓๘๑
 คณะปฏิบัติ, กองบัญชาการ น. ๓๗๑, ๓๙๘
 คณะผู้บริหารมหาจุฬาลงกรณ, บัญชี น. ๔๕๖
 คณะพุทธศาสตร์ น. ๑๒, ๔๖, ๑๒๗, ๒๖๕,
 ๒๖๗, ๒๖๘, ๒๗๖, ๒๘๕, ๒๘๖, ๓๖๐,
 ๓๘๒, ๓๘๓, ๓๘๙, ๔๐๐, ๔๐๑, ๔๐๘,
 ๔๓๕
 คณะพุทธศาสตร์, กรรมการ น. ๒๘๒,
 ๓๔๒
 คณะพุทธศาสตร์, กณปติ น. ๓๕, ๓๔๕,
 ๓๔๙, ๓๕๑, ๓๕๓, ๓๕๔, ๓๕๙, ๓๖๐,

๓๗๓
 คณะพุทธศาสตร์, คณะกรรมการ น.
 ๒๘๙, ๒๙๒-๒๙๔
 คณะพุทธศาสตร์, คณะกรรมการประจำ
 น. ๓๖๕
 คณะพุทธศาสตร์, คณะอาจารย์ น. ๓๖๓
 คณะพุทธศาสตร์, นิสิต น. ๒๘๒, ๒๘๔,
 ๒๘๗, ๒๘๖, ๓๘๒, ๔๓๘, ๔๕๒
 คณะพุทธศาสตร์, ผู้ช่วยผู้กำกับ น. ๒๖๓
 คณะพุทธศาสตร์, เลขานุการ น. ๓๔๓,
 ๓๔๔, ๓๘๙, ๔๓๙
 คณะพุทธศาสตร์, เลขานุการผู้ช่วย น.
 ๔๓๘
 คณะพุทธศาสตร์, อาจารย์ น. ๓๕๑, ๓๕๒,
 ๓๕๘
 คณะมนุษยศาสตร์ น. ๓๖๕
 คณะมนุษยศาสตร์, กณปติ น. ๓๖๒
 คณะรัฐมนตรี น. ๘๙, ๑๒๘
 คณะสงฆ์ น. ๑๒, ๒๐, ๓๒, ๔๖, ๕๗, ๖๐,
 ๗๗, ๘๙, ๑๐๓, ๑๖๕, ๑๖๗, ๑๘๑, ๒๑๔,
 ๒๑๕, ๒๑๘, ๒๔๕, ๒๗๑, ๓๑๖, ๓๗๘,
 ๔๑๕, ๔๕๖
 คณะสงฆ์ไทย น. ๒, ๔, ๗, ๙, ๑๓, ๒๗, ๓๐,
 ๓๔, ๔๕, ๑๙๕, ๑๙๖, ๒๑๐, ๓๑๑, ๓๒๑,
 ๓๒๒, ๓๒๗, ๓๖๗, ๔๑๕
 คณะสงฆ์เมืองไทย น. ๒๐๙
 คณะสลัก น. ๕๒
 คณะสังฆมนตรี น. ๑๖๓, ๑๖๕-๑๖๗, ๔๐๕

๔๗๐

มหาจุฬารูปในอิต

กนิตศาสตร์ น. ๑๖, ๑๗, ๔๗, ๑๒๕
 กณศาร, พระ น. ๒๑๗, ๒๕๓
 กติโลก น. ๗๘
 กนจรจัด น. ๒๖๑
 กนธิบ น. ๙๖
 กนไทย น. ๑๔๖, ๒๑๒
 กนนอก น. ๓๒๑, ๓๒๘
 กนไน น. ๓๒๐, ๓๒๑
 กนบาป น. ๑๕๒
 กนสุก น. ๙๖
 กริสต์, ศาสนา น. ๒๑๘
 กรุท น. ๒๑๘
 กรุท, เครื่องบิน น. ๒๕๓
 กรุศาสตร์ น. ๒๗๓
 กรุอาจารย์ น. ๓๑๘, ๓๒๔, ๓๗๑, ๔๓๖
 กลองสาน น. ๖๒
 กลอสเนอร์, วิลเลียม เจ. น. ๑๗๖
 ความจริงใจ น. ๒๘๓
 ความบังอาจ น. ๓๗๑
 ความมั่นคง น. ๔๒๗
 ความลำเอียง น. ๒๘๓, ๓๒๔
 ความวิปริต น. ๑๐
 ความอารักขา น. ๓๗๘
 กอมมิวนิสต์ น. ๔๐, ๘๖, ๘๗, ๙๑, ๓๐๕, ๓๐๖, ๔๐๑
 กอมมิวนิสต์, ลัทธิ น. ๓๑๔, ๓๑๕, ๓๒๗
 กันธาระ, สมัย น. ๒๕๔
 กัมภีร์ปรัชญาอนเตระ, พระ น. ๓๒, ๕๔,

๑๒๐, ๓๕๑
 ก้างขาว น. ๒๔๑
 กานาตา น. ๑๔๓, ๔๓๖
 กานาตา, ฤกษ์ขาว น. ๔๓๕
 การ์ลมารกซ์ น. ๓๒๔
 กำแกง สิริมงคโล, พระมหา น. ๔๐๕
 กำนวน, วิชา น. ๑๗
 กำพันธ์, จานจุกโก, พระมหา น. ๑๑๔, ๓๖๔, ๓๖๖
 กำวินิจนัย น. ๓๖๖, ๓๖๗
 กำสัทธิพิเศษ น. ๓๓๖-๓๓๘, ๓๗๗, ๓๗๘
 คิริมานก น. ๒๒๖, ๒๕๒
 คิกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว. น. ๑๐๔
 กุมกำเนต น. ๑๐๓
 กูร์ต เอฟ. ไลเตกเกอร์ น. ๑๐๘, ๑๒๑, ๑๑๘, ๑๓๘, ๑๔๒
 กูระ น. ๒๔๐
 กูระละวะห์ น. ๒๔๐
 กูหา, กำว่า น. ๒๔๑
 เกน ขนธิฐุมโม, พระอาจารย์ น. ๒๙๖
 เกมี, สาขา น. ๑๒๗
 เกรมลิน น. ๓๐๕
 เครื่องสาย น. ๑๓๕
 แคนตี น. ๓๔, ๑๙๐
 โคโซเซียม, ดร. น. ๒๕๓
 โคม่า น. ๒๕๗
 โกลัมโบ น. ๑๗๙, ๑๙๑-๑๙๓
 โกลัมโบ, สนามบิน น. ๑๗๙

ตระกูล

๔๗๑

ง

งบประมาณ น. ๑๕๐	งานเผยแผ่ธรรม น. ๑๓๖
งบประมาณแผ่นดิน น. ๗๖	งานอนุสรณ์ น. ๒๓, ๓๐, ๓๗, ๓๘
งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ น. ๑๒๘, ๑๒๙, ๑๓๒-๑๓๔, ๑๓๖-๑๓๘, ๑๖๔	งานอนุสรณ์ครบรอบปีการศึกษา น. ๑๔๑
	งูเห่า น. ๒๔๑
เงาในอากาศ น. ๑๘๙, ๑๙๐	

จ

จตุปัจจัย น. ๑๓๘	จำนงพิทยประสาธ, ขุน น. ๑๖
จรัส กฤษณจินดา น. ๑๒๑	จันวรรค์ บุญไกร น. ๒๕๕
จรรยา วงศ์สายัณห์ น. ๑๘	จรัส ทวงธิสาร น. ๑๕
จรรยา แสงจำพาล น. ๑๓๔	จรัส สุขุมวัฒน์ น. ๑๘
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ น. ๘๘	จำลอง ภูมิปัญญา, พระมหา น. ๓๙๔
จอมพล ป. พิบูลสงคราม น. ๕๒, ๗๓, ๗๕- ๗๗, ๘๒, ๘๓, ๘๔, ๘๕, ๑๐๕, ๑๒๙, ๓๔๒	จิตร์ บัวบุศย์ น. ๑๑๑
จักรเพชร, ถนน น. ๑๓๐	จิตว่าง น. ๑๙๒
จักรวรรดินิยม น. ๘๘	จิตวิทยา น. ๒๐๑, ๒๓๖, ๒๔๖
จักรวรรดิราชวาส, วัด น. ๙	จิตวิทยา, สาขา น. ๑๒๗
จักรวาล น. ๑๒๖	จิตวิทยาทางสรีรศาสตร์ น. ๑๒๔
จันทร์ เขมสิริ, พระมหา น. ๓๙๔	จินตนาการ น. ๑๘๗
จับเสือมือเปล่า น. ๑๕๐	จิรายุ นพวงศ์, ม.ล. น. ๑๘
จากัวร์ตา น. ๒๕๓	จีต, ชาร์ลส์ น. ๕๑
จำนงค์ ชุตินุชโร, พระมหา น. ๗๖, ๑๕๗	จีน น. ๒๑๘
	จีน, กน น. ๒๒๐, ๒๕๕
	จีน, กหบดี น. ๒๒๐, ๒๒๑, ๒๒๖, ๒๕๖
	จีน, กหบดีขาว น. ๑๙๔, ๑๙๘, ๒๐๑

๔/๗๒

มหาจุฬารูปในอศิต

จีน, ชาว น. ๒๒๐, ๒๕๒

จีน, เชื้อสาย น. ๑๙๗

จีน, ผู้หญิง น. ๒๒๐

จีน, พระ น. ๑๙๙

จีน, ภาษา น. ๑๖, ๒๒๐

จีน, เมือง น. ๖๒

จีน, สัญชาติ น. ๒๒๐

จีนกลาง น. ๒๕๕

จีนคอมมิวนิสต์, รัฐบาล น. ๓๑๕

จีนแคะ, ชาว น. ๖๒

จีนแดง น. ๓๑๕

จุดยืน น. ๓๐

จุดเริ่มต้น น. ๓๐

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ
น. ๘, ๒๓, ๑๖๔, ๒๐๔

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ
ปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระ น. ๓

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระ
ปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระ
น. ๕๓

โจวเอินไล น. ๒๑๗

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย น. ๓๕๒, ๓๖๐

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, นิสิต น. ๑๐๘

เจตจำนง น. ๒๕๕

เจตภูต น. ๒๔๐

เจริญกรุง, ถนน น. ๑๓๐

เจริญ จิตวาทโน, พระมหา น. ๒๔-๒๗,
๓๘๗

เจ้าคณะจังหวัด น. ๒, ๒๗, ๗๓

เจ้าคณะตรวจการภาค น. ๒, ๗๓, ๗๕

เจ้าคณะพระคณะการ น. ๗๓

เจ้าคณะอำเภอน น. ๒๗

เจ้าชาย น. ๒๕๕

เจ้าพระยา, ลำน้ำ น. ๑๓๐

เจ้าหญิง น. ๒๕๕

เจ้าหน้าที่ตำรวจ น. ๔๓๔

เจ้าหน้าที่บริหาร น. ๓๖

เจ้าสำนักเรียน น. ๒

เจ้าอาวาส น. ๓๘๘

โจทก์ น. ๓๔๔, ๓๔๗, ๓๔๘, ๓๕๕

โจรผู้ร้าย น. ๘๘

ฉ

ฉลาด บุญลอย น. ๓๕๑

ฉัฐสังคายนา น. ๓๒, ๔๑, ๑๗๙

ฉัพพนังรังสี น. ๒๐๘

ฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร, จอมพลอากาศ
น. ๓๘๔

วรรณคดี

๔๗๓

ช

ชนะสงคราม, วัด น. ๑๕, ๒๖, ๓๕, ๓๓๗
 ชนินโต น. ๕
 ชลประทาน, กรม น. ๑๓๔
 ชลประทาน, กรม น. ๑๓๔
 ชวนหมื่นกรุงสุย, ห้างประทุม น. ๒๑๗
 ชวน อังสุโยธิน น. ๑๖
 ชาว น. ๑๕๓, ๑๕๔, ๒๐๕, ๒๐๖, ๒๐๗, ๒๑๒,
 ๒๑๔, ๒๒๔, ๒๒๕, ๒๓๐
 ชาว, เกาะ น. ๑๕๖, ๑๕๗, ๒๐๐, ๒๑๖, ๒๒๔
 ชาว, คน น. ๒๒๕
 ชาว, ชาว น. ๑๕๓
 ชาว, ผิง น. ๑๕๔
 ชาว, ราชสำนัก น. ๒๒๔
 ชาวกลาง น. ๒๐๐
 ชรินทร์ สรรพ, พระมหา, น. ๑๖๒
 ชรินทร์ อจฺจาทร, พระมหา น. ๑๖๐
 ช้องว่าง น. ๓๐, ๑๐๕, ๓๑๖, ๓๑๘, ๓๒๕, ๓๒๖
 ช้องว่างในสังกม น. ๑๗๐
 ชอบ อนุจารีเถระ น. ๓๐๘, ๓๓๒
 ชอบ ฐานกัฏฐเถระ น. ๒, ๓, ๙, ๒๔
 ชื่นกลาง น. ๘
 ชื่นตัน น. ๘
 ชื่นสูง น. ๘, ๑๕, ๑๗, ๑๘
 ชัยชนะสงคราม, วัด น. ๓๕๕, ๔๕๐
 ชัยสมรภูมิ, อนุสาวรีย์ น. ๑๓๒
 ช้างประสาธนา น. ๓๕๕

ช้างสัมฤทธิ์ น. ๒๕๔
 ช้าง น. ๒๐๓, ๒๐๕
 ชาตินันเมือง น. ๘๗, ๘๘
 ชาวเกาะ น. ๒๒๔, ๒๕๔
 ชาวทะเล น. ๒๔๑
 ชาวไทย น. ๑๒๕
 ชาวไทย, น.ส.พ. น. ๒๕
 ชาวพุทธ น. ๕๕, ๑๑๕, ๑๔๘, ๑๕๙, ๒๐๐,
 ๒๐๔, ๒๐๗, ๒๑๕, ๒๒๐, ๒๓๓, ๒๓๕,
 ๒๕๕
 ชาวไร่ชาวนา น. ๑๐๐, ๑๐๑
 ชาวโลก น. ๒๔, ๔๑, ๗๔, ๘๑, ๓๗๑
 ชีคาโก น. ๑๔๖
 ชินานันท์ น. ๒๐๑
 ชินปิยะ น. ๒๐๑, ๒๕๑
 ชินปิยะ, พระ น. ๒๕๕
 ชินปิยะ, สามเณร น. ๒๕๔, ๒๕๗
 ชินปุตตะ น. ๒๑๓, ๒๒๕
 ชินปุตตะ, พระภิกษุ น. ๒๑๑
 ชินปุตตะ, สามเณร น. ๑๕๘, ๒๑๐, ๒๑๑
 ชินวัฏฏิตะ น. ๑๕๔, ๑๕๗-๑๕๙, ๒๐๑, ๒๐๗,
 ๒๑๒, ๒๑๔, ๒๒๕, ๒๒๗, ๒๓๓, ๒๔๓,
 ๒๕๓
 ชินวัฏฏิตะ, พระ น. ๒๑๒
 ชีวศาสตร์, สาขา น. ๑๒๗
 ชื่น แจ่งคำขำ น. ๑๓๗

๔๗๔

มหาจุฬารูปในอศิต

ชุดครูพิเศษประถม น. ๔๑	๑๑๔, ๑๕๐, ๑๖๐, ๑๘๐, ๒๖๔, ๒๗๒,
ชุดครูพิเศษมัธยม น. ๔๑	๓๓๔, ๓๔๔, ๓๕๔, ๔๐๔, ๔๑๒
ชุดักดี ทิพย์เกษร น. ๑๘๐	เชียงใหม่ น. ๒๐๒
ชุดักดี อุดมกุลโล, พระมหา น. ๑๖, ๓๑, ๓๓,	โชคก ฅาณสิทธิ, พระมหา น. ๓๔
โชติ ทองประยูร น. ๑๒๐	

๗

ชีตา, แผลม น. ๑๔๖	ชีลีปัส, หมูเกาะ น. ๒๕๔
ชีเมสเตอร์ น. ๑๒๑	ชีเอตเติล น. ๑๔๖
ชีเมสเตอร์, ระบบ น. ๑๗๔, ๑๗๕, ๒๘๕	ชีลีเบส น. ๒๕๔
ชีเมสเตอร์, หลักสูตร น. ๒๖๔	โชการโน น. ๒๑๗, ๒๔๔, ๒๕๐
ชีเมสเตอร์ แผลม, ระบบ น. ๓๓๓	โชโกฮาร์โย น. ๒๑๔
โชโล น. ๒๑๗-๒๑๘	

๘

ฅาน น. ๔๕๔	ฅานาภิวัต, พระครู น. ๑๕๖, ๒๐๗
------------	-------------------------------

๙

ฅวน น. ๔๔	ฅวนวิปยุต น. ๓๔๖, ๔๕๖
ฅวน, พระ น. ๑๕๔	ฅวนโคภน, พระ น. ๑๓
ฅัตติจตุตถกรรมวาจา น. ๒๑๑, ๒๔๗	ฅวนสัมปยุต น. ๓๔๖
ฅวน, คำว่า น. ๒๒๔	ฅุปุ่น น. ๑๓๑, ๑๔๒, ๑๔๔, ๒๑๔
ฅวนนายก, พระ น. ๑๒, ๓๔	ฅุปุ่น, นักเรียน น. ๑๔

करवचन

৯৯৯

၂

ឡីកា ៤. ៣២

കുറിപ്പ്

ฐานทัตตเถร น. ๕๖

ฐานรองรับ น. ๓๑๖, ๓๑๗

၆၂

ณ เณร ตาละลักษมณ์ น. ๕๐

9

คง, วัช น. ๔๘

กนกวิ น. ๒๑๒, ๑๓๕, ๑๓๖

ดยักษ์ น. ๑๕๔

ดอกบัว น. ๒๐๒

ดอกไม้เพลิง น. ๑๓๑

คายนเมือง น. ๑๗๗

ตอนเมือง, ทำอากาศยาน น. ๑๗/๗

ดอนเมือง, สนามบิน น. ๑๓๒, ๑๗๒

จัดตั้ง ณ. ๒๒๓

ท่านตรวจคนเข้าเมือง น. ๑๘๐

ศาสตราจารย์, สาขา น. ๑๒๗

तालिका, मेरुंग न. १८७

คาโลลามะ น. ๑๕๔

ดินพอกหางหมู น. ๔๐๒

จิตรรอย, เมือง น. ๑๔๓

เดือนพฤษภาคม น. ๒๓๗, ๒๔๐

१

៣. បញ្ញត្តិ ៣២

คหังคปหาน น. ๒๔๕

บรรณานุกรม น. ๒๕๘

ตรวจเงินแผ่นดิน, กรม น. ๓๕๐, ๓๖๐

ตรวจราชการแผ่นดิน, กรม น. ๔๐๗

ตรานกแก้ว, ยาน. ๖๒

ตราละคร, ยาน น. ๖๒	ตำรวจ น. ๑๓๒
ตรีโกมาลี น. ๑๔๑	ตำหนัก น. ๒๔, ๔๐๐
ตรีศูล น. ๒๓๔	ตำหนักเย็น น. ๒๔๒, ๒๔๔, ๒๔๖
กลไก ปะชีร์, ทะเลสาบ น. ๒๑๔	ตำหนักสมเด็จพระเจ้า น. ๔๔, ๗๓, ๑๔๔
ถ้วน, พระมหา น. ๒๔๖	ตำหนักสมเด็จพระสังฆราช น. ๗๓
ตันทา น. ๒๔๔	ตรีเพชร, ถนน น. ๑๓๐
ตันยุงเพรียก น. ๑๔๓	ติจิวราวิปาวาสสิมา น. ๒๐๗, ๒๐๘
ตัวการ น. ๓๔๗, ๓๖๔	ติณวัดการวินัย น. ๒๔๔
ตัวเครื่องบิน น. ๑๔๖	ติมอร์ น. ๑๔๔
ตัวตั้งตัวตี น. ๓๔๗	ติรทงกา น. ๒๔๑, ๒๔๓
ตัวเรือ น. ๑๔๖	ติรทงกา, ปราสาท น. ๒๔๒
ตะเกียงเจ้าพายุ น. ๑๔	ติรณะ, คำว่า น. ๒๔๑
ตะมัน อยู่ น. ๒๔๒, ๒๔๔	ติสสมหาราม น. ๑๔๗
ต่างประเทศ น. ๓๑, ๓๒, ๓๔, ๔๔, ๑๐๔, ๑๓๔, ๑๔๑, ๑๔๖, ๑๔๗, ๑๗๒, ๑๗๔, ๓๖๖, ๓๖๖, ๓๓๔, ๓๓๔, ๓๓๔, ๓๓๔, ๓๓๔, ๔๐๔, ๔๑๑	ตีเยียดิ่ง น. ๒๒๑
ต่างประเทศ, ชาว น. ๑๒๔, ๑๔๒, ๑๔๔, ๔๓๔	เตรียมพุทธศาสตร์ น. ๔๑
ต่างประเทศ, นักเรียน น. ๔๐๔	เตรียมพุทธศาสตร์, ผู้กำกับแผนก น. ๔๒
ต่างประเทศ, ภาษา น. ๑๔๐	เตรียมอุดมศึกษา น. ๑๗, ๑๔, ๔๖, ๑๒๒
ต่างประเทศ, หัวหน้าแผนก น. ๒๔	เตรียมอุดมศึกษา, ชั้น น. ๑๖
ต่างประเทศ, อาจารย์ น. ๔๓๔	เตรียมอุดมศึกษา, โรงเรียน น. ๔๖
ตานา น. ๓๔๗	แต่จิ๋ว น. ๒๔๔
ตานี, ถนน น. ๑๖๐	ตุงโปธิละ น. ๗๔
ตาอยู่ น. ๓๔๗	ตุลาการ น. ๑๓๒
ตาอิน น. ๓๔๗	โตเกียว น. ๑๔๖
	ใต้ ปาเนกบุตร น. ๕๐
	ไตรจักร น. ๒๑๐
	ไตรมิตร, วัด น. ๑๔, ๒๖, ๔๓
	ไตรมิตรวิทยาราม น. ๓๓๗
	ไตรสรณคมน์ น. ๑๔๔

ตระกูล

๔๗๗

ก

กณอม กลิ่นแก้ว น. ๑๖๑	กูปาราม น. ๑๙๐
กวัติ กุทธิเดช น. ๕๐, ๖๒	เกรตกร น. ๒๕๘, ๒๖๓, ๒๖๕, ๒๘๓, ๓๑๓
กวัณย์ ชาติอาษา น. ๕๐, ๖๒	เกรวาท น. ๑๔๗
กวัณย์สุเมธโส, พระมหา น. ๑๑๔, ๒๙๐, ๒๙๑, ๓๖๓, ๓๖๖, ๓๘๕, ๔๒๑-๔๒๓, ๔๓๕, ๔๓๘-๔๔๐, ๔๔๔, ๔๔๕	เกรวณฺเฏระ น. ๗๓
กวัณย์การ น. ๒๔๐	แกลงการณ น. ๓๓๑, ๓๓๒, ๓๓๔-๓๓๖, ๓๓๘, ๓๔๐, ๓๔๓, ๓๔๕, ๓๕๑, ๓๕๖, ๓๕๘, ๓๕๙, ๓๖๑
กวัณย์การ น. ๒๒๖	แกลงการณเถื่อน น. ๓๓๕, ๓๔๘

ข

กวัณย์การ น. ๑๖๓	ทะเลสาบ น. ๑๔๔, ๒๑๙, ๒๓๗, ๒๕๐
กวัณย์, นัก น. ๓๒๒, ๓๒๔	กวัณย์นรนายก, พระ น. ๑๑๒, ๑๓๕, ๑๕๓
กวัณย์, กุศ น. ๑๔๗	กวัณย์โณทก น. ๑๓๑
กวัณย์, ผู้บัญชาการ น. ๑๓๒	กวัณย์น น. ๔๒๔, ๔๔๕
กวัณย์, กุศ น. ๑๔๗	กวัณย์ น. ๒๕๒
กวัณย์, ผู้บัญชาการ น. ๑๓๒	กวัณย์ธรรมเวทนี น. ๑๕๕
กวัณย์อากาศ, กุศ น. ๑๔๗	กวัณย์สหรกต น. ๓๘๖
กวัณย์อากาศ, ผู้บัญชาการ น. ๑๓๒	กวัณย์รักษา น. ๒๖
ทองธรรมชาติ, วัด น. ๖๒	กวัณย์รักษาฝ่ายต่างประเทศ น. ๑๐๘, ๑๑๘
ทองเพลง, วัด น. ๓๖๖	กวัณย์รักษาพิเศษ น. ๑๘๐
ทองเย็น หลีละเมียร น. ๖๒	กวัณย์บรรณาการ น. ๔๔๘
ทองเย็น วชิรปัญโญ, พระมหา น. ๔๐๕	กวัณย์คอรวัปฐน น. ๑๑๕
ทองสนามหลวง น. ๑๓๔	กวัณย์สันนิบาต น. ๔๑
ทองฮั่วจู, กุศ น. ๒๕๓, ๒๕๕	กวัณย์ น. ๓๐๑

๔๗๘

มหาจุฬารูปในอดีต

ทูลเกล้าฯ น. ๒๑๗, ๒๓๘
 เทนสิงห์ผู้พิชิตปิโคร น. ๑๙๐
 เทพเจ้า น. ๒๔๘
 เทพนาถ ทาส น. ๑๘
 เทพมุนี, พระ น. ๔, ๑๒, ๓๔
 เทพเมธี, พระ น. ๑๒
 เทพลูรี, พระ น. ๑๑๗, ๑๗๐
 เทวรูป น. ๒๔๔
 เทวานัมมยิตติ, พระเจ้า น. ๒๐๘
 เทวาลัย น. ๒๔๘
 เทียนชัย ประภาศร์ทอง น. ๒๕๖
 โทเฟล น. ๑๗๖
 ไทรทัศน์ น. ๙๐
 ไทย น. ๑๙๗, ๒๐๑, ๒๐๖, ๒๐๗, ๒๐๙, ๒๑๑, ๒๑๔, ๒๓๓, ๒๔๔
 ไทย, ขนมหัตถ์ น. ๒๓๒
 ไทย, กณธสงฆ์ น. ๑๔๗, ๑๔๓-๑๔๕, ๒๑๔
 ไทย, กน น. ๓๐, ๙๑, ๒๒๙, ๒๕๖
 ไทย, ชาว น. ๖๐
 ไทย, นักเรียน น. ๑๔๘
 ไทย, ประเทศ น. ๒๗, ๔๘, ๘๔-๘๗, ๙๕, ๑๒๑, ๑๒๗, ๑๔๒, ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๗๔, ๑๗๗, ๑๙๔, ๒๑๔, ๒๒๑, ๒๔๗, ๒๖๑,

๓๑๔, ๓๒๗, ๓๔๒,
 ไทย, แผ่นดิน น. ๒๕๖
 ไทย, พระ น. ๑๖๒, ๑๘๐, ๑๘๘, ๑๙๐, ๑๙๒, ๑๙๘, ๒๑๔, ๒๑๖, ๒๒๑, ๒๓๔, ๒๔๔, ๒๔๗, ๒๕๑,
 ไทย, เพลง น. ๑๔๗
 ไทย, ภาษา น. ๑๖, ๔๖, ๑๑๘, ๑๓๘, ๑๕๐, ๑๘๓, ๑๘๖, ๒๐๘
 ไทย, เมือง น. ๙๘, ๑๐๐, ๑๑๘, ๑๗๖, ๑๘๐, ๑๙๒, ๑๙๘, ๑๙๙, ๒๐๐, ๒๐๙, ๒๑๑, ๒๒๐, ๒๒๒, ๒๒๙, ๒๓๐, ๒๔๖, ๒๖๙, ๒๗๒, ๓๔๒
 ไทย, รัฐบาล น. ๑๒๘, ๑๓๒, ๒๐๕, ๓๑๔
 ไทย, ราชา น. ๒๖๓
 ไทย, วัฒนธรรม น. ๒๓๔
 ไทย, วัด น. ๒๕๕
 ไทย, สังคม น. ๙๖
 ไทย, อุปทูต น. ๑๙๗, ๒๕๕
 ไทยพุทธทศยา, เจ้าอาวาส น. ๑๕๒
 ไทยศูนย์กลางการพิมพ์ น. ๑๖๐
 ไทยใหญ่, พระ น. ๑๙๒
 ไทรโยค, น้ำตก น. ๑๘๗
 ไทเล้ง กนกฤช น. ๖๒

ดรรชนี

๔๗๙

ธ

ธ. วรนายก น. ๓๘๗, ๔๒๒, ๔๓๕, ๔๔๖
 ธงชาติ น. ๑๓๐
 ธงธรรมจักร น. ๑๓๐
 ธนบุรี น. ๒, ๕๓, ๖๒, ๑๑๓, ๑๓๑, ๑๔๗,
 ๓๖๖, ๔๒๐
 ธนรท วันแจ่มศรี น. ๑๐๘, ๑๑๘, ๑๒๐,
 ๑๓๘
 ธนิต อยู่โพธิ์ น. ๑๓๕
 ธรรม, คำว่า น. ๒๓๖
 ธรรมกถา น. ๕๔
 ธรรมโกศอาจารย์, พระ น. ๕๓, ๑๕๐, ๑๕๑,
 ๓๐๘, ๓๓๒, ๓๓๕-๓๓๘, ๓๔๗, ๓๔๘,
 ๓๕๗-๓๕๙, ๓๗๐, ๓๗๑, ๓๗๕-๓๘๑,
 ๓๘๓, ๓๘๔, ๓๘๖, ๓๙๓, ๓๙๗, ๓๙๘,
 ๔๐๐, ๔๐๒-๔๐๔, ๔๐๗, ๔๐๙
 ธรรมคุณ น. ๒๑๔
 ธรรมจักร น. ๒๓๘
 ธรรมจารย์, ทู น. ๑๐๘, ๑๐๙
 ธรรมชาติวิทยา น. ๑๒๖
 ธรรมไตรโลกาจารย์, พระ น. ๑๒
 ธรรมทัศนาร, พระ น. ๑๒, ๒๖, ๓๕, ๖๓
 ๓๓๗, ๓๔๖, ๓๔๘, ๓๔๙, ๓๕๑, ๓๕๗,
 ๓๕๙, ๓๙๔
 ธรรมทาส น. ๒๓๖
 ธรรมทูต น. ๒๑๘, ๒๑๙
 ธรรมธีรราชหมาน, พระ น. ๓๒, ๕๓,

๔๔๒
 ธรรมนิมิตร, วัด น. ๑๔๔
 ธรรมนิยมแขก น. ๑๘๑
 ธรรมบาล, พระครู น. ๕๔
 ธรรมบูชา น. ๔๑๗
 ธรรมประยูร, วิชา น. ๑๑๐
 ธรรมปริยง น. ๒๓๖
 ธรรมปาโมกข์, พระ น. ๓๕
 ธรรมปาละ น. ๒๓๖
 ธรรมปาลี น. ๒๓๖
 ธรรมปิฎก, พระ น. ๕๓
 ธรรมพินธุ น. ๒๓๖
 ธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, โรงเรียน น. ๗, ๘,
 ๓๖, ๑๐๘
 ธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, ตึกโรงเรียน น.
 ๑๐๗
 ธรรมมหาวิธานวัตร, พระ น. ๑๓, ๒๖, ๓๕,
 ๖๓, ๑๕๒, ๓๓๗, ๓๓๘, ๓๔๘, ๓๕๗,
 ๓๕๙, ๓๘๑, ๓๙๓, ๓๙๗, ๔๐๙, ๔๓๖,
 ๔๓๘
 ธรรมยาตรา, สำนัก น. ๕๔
 ธรรมยุติ น. ๑๘๑
 ธรรมวดีนาคร, พระ น. ๓๓๗, ๓๔๘, ๓๕๗,
 ๓๕๙, ๓๙๓, ๓๙๖, ๓๙๗, ๔๐๙
 ธรรมวชิ น. ๒๓๖
 ธรรมวชิ, นาย น. ๒๕๑

๔๘๐

มหาจุฬารูปในอดีต

ธรรมวรนายก, พระ น. ๑๒, ๔๒, ๕๓, ๖๓,
๑๑๒, ๑๓๕, ๓๔๒, ๓๔๗, ๓๔๘, ๓๔๙,
๔๐๑-๔๐๔ ๔๐๕ ๔๑๑, ๔๑๔, ๔๒๕,
๔๒๗, ๔๓๕, ๔๔๓, ๔๔๘, ๔๕๘
ธรรมวิชัย น. ๑๕๙
ธรรมวิชัย, ตึก น. ๕๒
ธรรมวิชัย, ตึกสำนัก น. ๑๑๒
ธรรมวิชัย, แผนก น. ๔๘, ๔๙, ๑๖๐, ๓๖๕,

๔๑๐

ธรรมวิชัย, สำนัก น. ๘, ๑๐๖, ๓๕๔, ๔๑๐
ธรรมวิธานาจารย์, พระครู น. ๒๖, ๒๙
ธรรมศึกษา น. ๕๖
ธรรมหิตะ น. ๒๓๖
ธรรมอาจารย์ น. ๒๑๒
ธรรมานุธรรมปฏิบัติ น. ๘๑, ๘๒
ธรรมาภรณ์, สมเด็จพระ น. ๙, ๑๒, ๓๒, ๕๓

น

นครเขมปาลี, พระมหา น. ๑๑๔, ๑๖๐, ๑๖๒,
๒๖๔, ๓๐๐, ๓๓๓, ๓๓๔, ๓๓๕, ๓๓๙-
๓๔๑, ๓๔๓, ๓๔๔, ๓๔๗, ๓๕๐, ๓๕๓,
๓๕๖, ๓๕๘, ๓๕๙, ๔๐๐, ๔๐๒, ๔๓๑,
๔๕๖
นครชัยศรี น. ๖๒
นครธม น. ๒๐๓
นครนายก น. ๔๔, ๕๐, ๖๒, ๓๕๔, ๓๗๙,
๓๘๗, ๓๙๖
นครปฐม น. ๖๒
นครวัด น. ๒๐๓
นนทบุรี น. ๑๓๐
นรินทร์ ภาชิต น. ๖๒
น้อย ญาณรสี, พระมหา น. ๑๒๐
นักการเมือง น. ๘๘, ๓๖๘
นักธรรม น. ๕๖
นักธรรม, แผนก น. ๕๗

นักธรรมบาลี น. ๙๗
นักบุญ น. ๑๕๒
นักปกครอง น. ๓๑๓
นักปราชญ์ น. ๒๐๘, ๒๑๐, ๒๓๓
นักเรียนทุน น. ๔๐๕
นักเรียนนอก น. ๓๑๖
นักหนังสือพิมพ์ น. ๒๒๑
นักกิตติบัญญ น. ๑๙
นันทนา ศรีโรจน์ น. ๑๑, ๑๖๙
นาททวีป น. ๑๙๑
นางเงือก จ. ๑๘๗
นางผีเสื้อ น. ๖
นางฟ้าไทย น. ๑๙๐
นางรอง น. ๑๘๘
นางอัปสร น. ๑๙๐
นาฏศิลป์ น. ๒๓๖
นาฏศิลป์, นักเรียนโรงเรียน น. ๑๓๕

ตระกูลนี้

๔๘๑

นางอุทิศป, โรงเรียน น. ๔๖, ๑๑๑
 นานยาง, มหาวิทยาลัย น. ๒๕๖
 นานาประเทศ น. ๘๑
 นายกรัฐมนตรี น. ๗๓, ๗๕, ๗๗, ๘๑-๘๔,
 ๘๔-๘๖, ๑๒๙, ๑๓๑, ๑๓๒
 นายกรัฐมนตรี น. ๕๖
 นายทะเบียน น. ๑๒๐, ๒๖๔, ๓๑๔
 นายออง น. ๑๙๗, ๑๙๘
 นารทมหาเถระ น. ๑๘๒, ๑๘๖, ๑๘๘, ๑๘๙,
 ๑๙๒, ๑๙๔, ๑๙๖-๑๙๘, ๒๑๐, ๒๑๑,
 ๒๑๔, ๒๒๒, ๒๓๒, ๒๔๖, ๒๔๘, ๓๐๑,
 ๓๐๒, ๓๔๓
 นารทะ น. ๒๐๗, ๒๐๘, ๒๑๐, ๒๓๓, ๒๓๖,
 ๒๓๙, ๒๔๔, ๒๔๗, ๒๔๘, ๒๕๐, ๒๕๑,
 ๒๕๖
 นาลันทามหาวิทยาลัย น. ๓๔
 น้ำมนต์ น. ๒๓๖, ๒๔๘, ๒๕๕
 น้ำศักดิ์สิทธิ์ น. ๒๔๑

นิทรรศการ น. ๑๓๓, ๒๐๕
 นิวยอร์ก น. ๑๔๓
 นิวยอร์ก, นคร น. ๑๔๓
 นิสิตนักเรียน น. ๒๙, ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๔๙,
 ๒๖๕, ๒๖๖, ๒๗๒, ๒๘๓, ๒๘๖, ๓๐๔,
 ๓๐๖, ๓๐๘-๓๑๐, ๓๑๒, ๓๑๔-๓๑๖,
 ๓๒๓, ๓๒๕, ๓๓๓, ๓๔๔, ๓๔๕, ๓๔๓,
 ๓๕๖, ๓๖๘, ๓๖๙, ๓๗๑, ๓๗๖, ๓๘๖,
 ๓๙๖-๓๙๘, ๔๐๓, ๔๑๕, ๔๑๖, ๔๑๘,
 ๔๓๙
 นิสิตนักเรียน, คณะ น. ๓๖๙
 นิสิตนักศึกษา น. ๑๑๗, ๓๐๗, ๓๑๘, ๔๔๑
 นูเรเลีย น. ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๕๐
 เนเธอร์แลนด์ น. ๒๓๒
 เนลล์ญานาสัญญาจดทะเบียน น. ๒๐๕
 เนปาล น. ๑๓๑
 เนปาล, ประเทศ น. ๒๓๓
 เนบ ภาณุทนต์, พระมหา น. ๒๖

บ

บทบัญญัติ น. ๒๖๘, ๒๗๙
 บรรณารักษ์ น. ๓๗
 บรรณารักษ์คันถว่า น. ๑๒๐
 บรรณารักษศาสตร์ น. ๑๐๘
 บรรณาคติของพระ น. ๑๖๔
 บรรพชาอุปสมบท, การ น. ๑๙๗
 บริหารการคำ, วิชา น. ๑๒๒, ๑๒๓

บวรนิเวศ, วัด น. ๑๘๑
 บวรนิเวศวิหาร, วัด น. ๕๒, ๗๓
 บะตุลลา น. ๑๘๗
 บะตุบัว น. ๒๓๗
 บะระ, คำว่า น. ๒๐๒
 บังกลี น. ๒๔๒, ๒๔๖, ๒๔๘-๒๕๐
 บัณฑิตพุทธศาสตร์ น. ๑๔๒

๔๗๒

มหาจุฬารูปในอิต

บัตรเชิญ น. ๑๖๗

บัตรสนั้ น. ๓๒๙, ๓๓๙, ๓๔๐, ๓๔๙,

๓๕๒, ๓๕๖, ๓๖๑, ๓๖๘, ๓๘๕, ๓๙๓,

๔๐๑, ๔๐๘

บันจารี น. ๒๒๘, ๒๓๑, ๒๓๓-๒๓๖, ๒๔๘

บันจุ้งกี น. ๒๒๕, ๒๒๖, ๒๕๒

บันดุง น. ๑๙๘, ๑๙๙

บันทึกพิเศษ น. ๔๑๒

บางขุนเทียน น. ๑๑๓

บางลำพู น. ๑๖๐

บางแสน น. ๑๔๔

บาตรจิรว น. ๒๔๗

บาติก น. ๑๙๔

บาติก, ผ้า น. ๒๒๙

บาติก, โสร่ง น. ๒๔๕

บาตู น. ๒๒๑

บาตู, สถานตากอากาศ น. ๒๒๑

บายศรี น. ๒๔๙

บายศรี, พิธี น. ๒๓๘

บารมี น. ๓๐๗, ๓๑๖, ๓๒๕

บาลี, ขั้วโม่ง น. ๑๑๗

บาลี, แผนก น. ๕๖, ๕๗

บาลี, ภาษา น. ๕๖, ๑๑๗, ๑๗๐, ๑๘๒, ๑๙๘,

๒๐๘, ๒๑๘, ๒๔๑, ๒๕๗

บาลี, วรณคดี น. ๑๒๗

บาลี, หลักสูตรภาษา น. ๑๗๑

บาลีเตรียมอุดมศึกษา, กลุ่ม น. ๕๑

บาลีเตรียมอุดมศึกษา, ชั้น น. ๒๔

บาลีเตรียมอุดมศึกษา, ผู้กำกับแผนก

น. ๒๖๔

บาลีเตรียมอุดมศึกษา, ผู้ช่วยผู้กำกับ

น. ๒๗๒

บาลีเตรียมอุดมศึกษา, แผนก น. ๒๓, ๓๘,

๕๕, ๑๗๑, ๓๗๓

บาลีเตรียมอุดมศึกษา, หัวหน้าแผนก

น. ๑๕๗

บาลี-ธรรม, วิชา น. ๑๒๔, ๑๒๗

บาลีแผนเดิม น. ๘

บาลีมัธยมต้น, ผู้กำกับแผนก น. ๔๒

บาลีมัธยมปลาย, ผู้กำกับแผนก น. ๔๒

บาลีมัธยมศึกษา น. ๔๑

บาลีมัธยมศึกษา, แผนก น. ๒๓, ๓๘, ๕๗

บาลีมัธยมศึกษา, โรงเรียน น. ๘

บาลีมัธยมศึกษา, หัวหน้าแผนก น. ๑๕๗

บาลีมัธยมศึกษา, อาจารย์ใหญ่แผนก

น. ๑๖๒

บาลีสนามหลวง น. ๑๑๖, ๑๑๗, ๑๗๐

บาลีสนามหลวง, การสอบ น. ๑๗๐

บาลีอบรมศึกษา, กลุ่ม น. ๕๑

บาลีอบรมศึกษา, ผู้กำกับแผนก น. ๒๖๔

บาลีอบรมศึกษา, แผนก น. ๒๓, ๓๘, ๕๗,

๕๕, ๑๗๑, ๓๗๓, ๔๑๖

บาลีอบรมศึกษา, หัวหน้าแผนก น. ๑๕๗

บาลีอุดมศึกษา น. ๒๓, ๓๕, ๑๑๘, ๑๒๗

บาลีอุดมศึกษา, กลุ่ม น. ๕๑

บาลีอุดมศึกษา, ชั้น น. ๒๔

บาลีอุทมศึกษา, แผนก น. ๑๗, ๓๖
 บาลีอุทมศึกษา, ผู้กำกับแผนก น. ๒๕๗
 บาลี น. ๑๙๔, ๑๙๗, ๒๐๐, ๒๐๕, ๒๑๒,
 ๒๑๘, ๒๒๓, ๒๒๔, ๒๒๖, ๒๒๗, ๒๒๘,
 ๒๓๑, ๒๓๕, ๒๓๖, ๒๔๑, ๒๔๒, ๒๔๕,
 ๒๔๖, ๒๔๘, ๒๕๐, ๒๕๑, ๒๕๓
 บาลี, เกาะ น. ๒๒๒-๒๒๔
 บาลี, ขนมหัม น. ๒๒๒
 บาลี, คำ น. ๒๑๘
 บาลี, โภ น. ๒๒๗
 บาลี, ชาว น. ๒๐๑, ๒๒๓, ๒๒๔, ๒๒๗,
 ๒๓๐, ๒๓๒, ๒๓๓, ๒๓๕, ๒๓๖, ๒๓๘,
 ๒๔๔
 บาลี, พระ น. ๒๔๖
 บาลี, ภาษา น. ๒๐๘, ๒๓๘
 บาลี, รสชาติ น. ๒๓๔
 บาลี, ราชา น. ๒๔๒
 บาลี, สตรี น. ๒๒๘
 บาลี, สาว น. ๒๒๖
 บาลี, หม่อม น. ๒๒๓
 บาลีธรรม, พระมหา น. ๒๘๕, ๒๘๖, ๒๘๘-
 ๒๘๙, ๓๐๓, ๓๐๖, ๓๘๘, ๓๙๐, ๓๙๙
 บุกกลอนนพพาล น. ๙๓
 บุกแมน, แฟรงก์ น. ๑๔๕
 บุญเจือ ไชยภักดิ์ น. ๑๑๑
 บุญชอบ วิชชากร, พระมหา น. ๓๖๔, ๓๖๖,
 ๓๘๘, ๔๔๖, ๔๔๗
 บุญเต็ม ขนุนพิไล, พระมหา น. ๒๘๐

บุญเทือ กิตติวิโร, พระมหา น. ๑๑๔, ๑๒๐,
 ๑๕๐, ๒๕๗, ๑๖๐, ๓๓๘, ๓๙๔
 บุญมา มหาวีโร, พระมหา น. ๑๗, ๒๕, ๓๕,
 ๓๗, ๓๘, ๔๒, ๗๖, ๑๒๐, ๑๕๗, ๒๘๒,
 ๒๖๔, ๓๐๐, ๓๑๖, ๓๓๘, ๓๙๔
 บุญมี ปัญญาวิโร, พระมหา น. ๓๖๔, ๓๖๖,
 ๓๘๘, ๔๕๒, ๔๕๓
 บุญเรือง อินทวรินทร์, พระมหา น. ๓๘
 บุญลอย รตนโชโต, พระมหา น. ๑๒๐
 บุญลือ ปากาโร, พระมหา น. ๓๗
 บุญเลิศ ทอดสุทธี, พระมหา น. ๑๕๒
 บุตุร, คำว่า น. ๒๐๒
 บุรพการี น. ๗๔
 บุรพการีชน น. ๖๑
 เบงกาลี, ภาษา น. ๑๒๗
 เบญจมาภิตรา, วัด น. ๕๓, ๗๓, ๑๓๐, ๑๓๑,
 ๑๓๒, ๑๓๗, ๑๔๖, ๑๖๒, ๑๖๖, ๒๕๕,
 ๒๕๘
 เบลเยียม น. ๑๔๓
 เบสส์กัทท์ น. ๒๔๔-๒๔๖, ๒๔๘
 โบราณคดี น. ๑๘๖
 โบราณคดี, วิชา น. ๑
 โบโรบุตร น. ๒๐๐, ๒๐๑, ๒๐๒, ๒๑๕
 โบโรบุตร, พระสถูป น. ๒๑๕
 โบโรบุตร, พุทธวิหาร น. ๒๑๒, ๒๑๔-๒๑๗,
 ๒๕๔
 โบโรพุทธ น. ๒๐๒, ๒๐๓
 โบโรพุทธ, คำว่า น. ๒๐๒

๔๘๔

มหาจุฬารูปในอดีต

ไบโรพุทโร, พุทธวิหาร น. ๑๙๗, ๒๐๐-๒๐๕

ไบว้แดง น. ๒๖๕, ๓๐๕

ไบลานเปล้า น. ๗๕

ไบบลิว น. ๓๐๔, ๓๐๖

ไบบลิวเถื่อน น. ๓๐๔, ๓๐๖, ๓๑๔, ๓๑๕

ป

ปศิรี ปุติห์ น. ๒๒๕, ๒๒๖

ปฏิกรรม น. ๔๓๐

ปฏิกริยา น. ๒๘๕, ๓๑๙, ๓๒๐, ๓๔๓, ๓๔๗,
๔๒๐, ๔๒๗, ๔๒๗, ๔๓๖, ๔๓๙

ปฏิคม น. ๓๗

ปฏิจสมุปปาท น. ๑๑๐, ๑๖๙

ปฏิวัติ, หัวหน้า น. ๓๓๕

ปฐมเทศนา, ปางแสดง น. ๒๐๒

ปฐมสภานายก น. ๓, ๔, ๖, ๙-๑๑, ๒๔, ๒๕,
๓๐๒

ปฐมสมโพธิกถา น. ๑๕๑

ปณิธาน น. ๒๖

ปรมธรรมาเจติยะ, วัด น. ๑๘๐

ปรมาณุชิตินิโอรส, สมเด็จพระมหาสมณ-
เจ้า กรมพระ น. ๑๕๑

ประกาศสมาธิคุณ, พระครู น. ๕๔

ประชากร น. ๑๐๓

ประชาธิปก, ถนน น. ๑๓๐

ประชาธิปไตย น. ๙๘, ๒๖๕

ประชาสัมพันธ น. ๑๐๔

ประชาสัมพันธ, กรม น. ๒๕

ประณม ชาญสวรค์ น. ๑๘

ประเทศชาติ น. ๘๗, ๘๙, ๙๙, ๑๐๔, ๑๕๑,
๑๗๓

พระแทน เขมทสุสี, พระมหา น. ๓๙๔

ประธานาธิบดี น. ๘๕, ๘๖, ๗๑๘

ประพัฒน์ ตรีนรงค์ น. ๑๕๑

ประพันธ์ ภัททจาโร, พระมหา

น. ๓๖๓, ๓๖๖, ๓๘๙, ๔๔๑

ประพันธ์ ภัททสาโร, พระมหา น. ๒๕, ๒๘,
๒๑๘, ๒๗๖, ๒๘๔, ๒๘๕, ๒๘๖, ๒๘๗

ประเพณีบวช-สึก น. ๑๐๓

ประกาศตัน, โรงพิมพ์ น. ๑๖๑

ประมุขสงฆ์ น. ๑๒๙

ประยุรวงศาवास, วัด น. ๕, ๓๖๖, ๓๘๙

ประยูร ศรีบรรยงค์ น. ๑๖, ๑๘

ประยูรวงศ์, โรงพิมพ์ น. ๑๖๐, ๑๖๑

ประวัติศาสตร์ น. ๒, ๑๖, ๑๘, ๔๑, ๗๒, ๘๓,
๑๒๗, ๑๘๖, ๑๙๔, ๒๐๘, ๒๑๐, ๒๖๘,
๒๘๐, ๓๐๗, ๔๐๐, ๔๔๑

ประวัติศาสตร์, วัน น. ๒๐๖

ประวัติศาสตร์, วิชา น. ๑, ๓๘

ประวัติศาสตร์การศึกษา น. ๒๘๒

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในลังกา

ตระกูล

๔๘๕

- น. ๑๘๓
 ประวัติศาสตร์ ม.จ.ร. น. ๒๘๑
 ประวัติศาสตร์ศาสนา, สภา น. ๑๔๒, ๑๔๘
 ประสาทปริญาบัตร น. ๓๖๒, ๓๖๔
 ประสิทธิภาพ น. ๑๕๖
 ประสิทธิภาพ ฤทธิพิชิต น. ๑๖
 ประหยัด ไฟทีกุล น. ๑๘, ๓๒, ๖๒, ๑๑๘,
 ๑๒๐, ๑๕๘, ๓๔๘, ๓๕๑
 ประชญา น. ๑๒๕, ๑๘๒, ๑๘๓, ๑๘๕, ๑๘๗,
 ๒๐๒-๒๐๕
 ประชญา, แผนก น. ๑๒๗
 ประชญา, วิชา น. ๑๒๕
 ประชญาตะวันออก น. ๑๒๖, ๑๘๕
 ประชญาปารมิตาวิหาร น. ๒๑๗
 ปรับ, คำว่า น. ๔๐๗
 ปริมาตรประเพณี น. ๓๐๒
 ปราโมทย์จรยาภิธาน, หลวง น. ๑๔๗
 ปราสาท น. ๒๔๑-๒๔๔, ๒๔๘
 ปราสาทพักร้อน น. ๒๔๑
 ปริญา, สาขา น. ๒๕๖
 ปริญาบัตร น. ๗๓, ๗๘, ๑๓๔, ๒๕๗
 ปริญาพุทธศาสตร์ น. ๔๑๖
 ปริญาพุทธศาสตร์บัณฑิต น. ๔๕๗
 ปริณิพพาน น. ๒๐๕
 ปริยัติสุธี, พระ น. ๒๖
 ปริยัติโสภณ, พระ น. ๘
 ปลด กิจติโสภณมหาเถระ น. ๗๓, ๑๔๖,
 ๑๖๖
 ปลอด กมฺุโท น. ๓๒, ๑๖๖
 ปลื้ม โชติขุธยาภากร น. ๒๖๐
 ประำพิธิ น. ๑๓๗
 ปัจจัยศาสตร์, วิชา น. ๕๑, ๖๔
 ปัจจัยศาสตร์, หนังสือ น. ๕๑
 ปัญญาชน น. ๑๐๓, ๓๑๔
 ปัญญานันทะ น. ๑๘๐, ๑๘๑
 ปัญญานันทะ, อุปาสก น. ๒๑๔
 ปัญญานันท์เถระ, บัณฑิตปราชญ์ น. ๑๘๐
 ปัญญาสาระ นายกเถระ, ศาสตราจารย์
 น. ๑๘๑
 ปัญหาวิฤติ น. ๓๗๐, ๔๓๑
 บัณฑิตาเวีย น. ๒๕๔
 บัณฑิตาเวีย, เมือง น. ๒๕๔
 ปากน้ำ, วัด น. ๒๖, ๕๓
 ปากีสถาน, ชาว น. ๒๒๐
 ปาฐกถาธรรม น. ๑๓๕
 ปาฐกถาและวิทยุ, แผนก น. ๑๒๗
 ปาเต๊ะ, โสร่ง น. ๒๒๘
 ปาปวน น. ๑๘๔
 ปาราชิก น. ๓๔๕
 ปิฎกโกศล, พระ น. ๓๗, ๑๗๐
 ปิตุภุคละกละ น. ๑๘๐
 ปิยทัสสี น. ๑๘๓, ๑๘๘, ๒๐๗
 ปิยมหาราช, พระ น. ๒๔, ๒๕
 ปิยมหาราช, สมเด็จพระ น. ๑๗๓
 ปิกิตพียมาลากุล, ม.ล. น. ๑๔๗
 ปีโตร น. ๑๘๐

๔๘๖

มหาวิทยาลัยในอดีต

ปีนัง น. ๑๓๑, ๑๔๓

ปีศาจ น. ๓๐๔

ปีศาจผู้หิวโหย น. ๓๕๖, ๓๕๓

บุญบวช น. ๑๔๗

บุตตะลิ้ม น. ๑๔๑

ประเทเฮน น. ๒๔๔

ประเทเฮน, วิหาร น. ๒๔๔

บุตตะลิ้ม, พระ น. ๕, ๒๖

บุญบวช น. ๓๐๒

บุญบวช น. ๒๐๐

เบ็งเชียง น. ๑๖๔

เบลลาซอน, วิหาร น. ๒๔๗

เบอร์ธาเตียน น. ๒๓๗

เบียร์สัน, แฮร์ริ เอช. น. ๑๗๕

เปลื้อง แสงเดกิง น. ๒๔

แปซิฟิก, คำว่า น. ๑๔๓

แปซิฟิก, มหาสมุทร น. ๑๔๓

แปลก สันธิรักษ์ น. ๑๖, ๑๕๑, ๓๒๐, ๓๕๑

ไปโนนระ น. ๑๔๑

ผ

ผาด แก้วสีปลาต น. ๑๔, ๓๖, ๑๑๔, ๑๒๐,

๑๓๔, ๑๓๕, ๑๕๔

ผ้าไตร น. ๑๔๔

ผิน ชุณหะวัณ, จอมพล น. ๗๗

ผู้จัดการ น. ๑๕๐ ๓๒๕

ผู้จัดการหนังสือ น. ๑๒๐

ผู้ตี น. ๑๐๑, ๑๐๒

ผู้ทรงคุณวุฒิ น. ๒๐, ๒๔, ๑๒๒, ๑๗๐

เผด็จการ น. ๔๕

เผชิญ เงินวิทยการ น. ๒๔

แผนกกรรมการนิสิต น. ๓๖๗

แผนกกลาง น. ๔๒

แผนกกลาง, ผู้กำกับ น. ๔๒

แผนกจัดหา น. ๑๕๒

แผนกจัดหาแบบเรียน น. ๓๑๐, ๓๒๕, ๔๓๒

แผนกจัดหาแบบเรียน, เลขานุการ

น. ๓๐๕, ๓๓๔, ๔๓๑

แผนกจัดหาและจำหน่ายแบบเรียน, คณะ

กรรมการ น. ๑๕๐

แผนกจัดหาและจำหน่ายแบบเรียน, ประ-

ธานคณะกรรมการ น. ๑๕๔

แผนกธรรมปรัชญา, หัวหน้า น. ๓๔๕

แผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา น. ๔๐๔

แผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา, ผู้กำกับ

น. ๓๓๔, ๓๕๔, ๔๑๕

แผนกบาลีมัธยม น. ๓๕๖, ๓๕๘

แผนกบาลีมัธยมศึกษา น. ๓๕๒, ๔๐๘

แผนกบาลีมัธยมศึกษา, ผู้กำกับ น. ๓๐๕,

๓๓๔

แผนกบาลีมัธยมศึกษา, เลขานุการ

ครุฑ

๔๘๗

น. ๓๔๔	แผนกภาษาปัจจุบัน, หัวหน้า น. ๓๔๕
แผนกบาลีอรรถศึกษา, ผู้กำกับ น. ๓๔๕,	แผนกวิชา, หัวหน้า น. ๑๒๐
๔๒๑	แผนกสารัตถศึกษา, หัวหน้า น. ๓๔๕,
แผนกบาลีอรรถศึกษา, ผู้กำกับ น. ๓๔๕	๓๔๕
แผนกเผยแพร่, หัวหน้า น. ๑๕๓, ๑๕๔, ๑๕๖	แผนกฯ น. ๑๓๓, ๑๓๔
แผนกภาษาโบราณ, หัวหน้า น. ๓๔๒	แผนกฯ น. ๑๓๓, ๑๓๔

ผ

ฝรั่งเศส น. ๑๔๓, ๑๔๒	ฝึกหัดครู, โรงเรียน น. ๑๔๓
ฝรั่งเศส, ภาษา น. ๖๒	ฝึกหัดครูมัธยม, นักเรียน น. ๑๑๑
ผืนหวน น. ๒๗	ฝึกหัดครูมัธยม, โรงเรียน น. ๑๑

พ

พงษ์นารถ สวัสดิ์ชูโต, ร.ต. น. ๑๔	๔๐๑-๔๐๓, ๔๐๕
พงษ์ศรี วิทยานนท์ น. ๑๑๑	พรพิทยาประสิทธิ์ น. ๘, ๑๑๒, ๑๑๓, ๓๔๓
พงษ์อินทร์ คุชชร น. ๑๔	พรพิเศษ น. ๓๔๔
พม่า น. ๒๔, ๔๑, ๔๔, ๑๓๑, ๑๓๔, ๑๓๗,	พรหมคุณาภรณ์, พระ น. ๔๗, ๕๓, ๑๑๗,
๒๐๑, ๒๐๖-๒๐๘, ๒๑๑, ๒๑๕, ๒๒๑,	๑๑๘, ๑๖๐, ๑๗๐, ๓๒๑
๒๓๒, ๒๓๓, ๒๔๖, ๒๔๗	พรหมจรรย์ น. ๖๔, ๗๐, ๓๒๒
พม่า, ประเทศ น. ๓๑๔, ๔๒๔	พรหมวิหาร น. ๒๒๔, ๒๒๕, ๒๓๔, ๒๓๕
พม่า, พระ น. ๑๔๔, ๒๔๗	พรหมา ปญญาทีโป, พระมหา น. ๓๗
พม่า, ภาษา น. ๒๑๔	พระกรรมวาจาจารย์ น. ๒๑๑, ๒๑๒, ๒๔๗
พม่า, สุนภาพ น. ๑๓๒	พระแก้ว, วัด น. ๒๐๑
พร รตินสุวรรณ น. ๔๖, ๕๔, ๑๑๐-๑๑๕,	พระแก้วเรือนทรงเสมาธรรมจักร น. ๑๔๕
๑๒๑, ๑๖๐, ๑๖๗, ๓๕๑, ๓๕๔, ๓๖๕,	พระครูสัญญาบัตร น. ๕๔
๓๗๕, ๓๘๑, ๓๘๓, ๓๘๕-๓๘๗, ๓๘๘,	พระคุณ น. ๒๔๓

พระจันทร์ น. ๘๘

พระจันทร์เพ็ญ น. ๒๐๘

พระจติย์ น. ๒๐๓

พระเจ้า น. ๘๗, ๓๐๕

พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม น. ๒๕๕

พระเชตุพนฯ, วัด ๑๕๖, ๓๙๘

พระเดช น. ๒๘๓

พระดำหนัก น. ๓๕๗, ๓๙๗

พระดำหนักวัดมหาธาตุ น. ๓๙๓

พระไตรปิฎก น. ๓, ๓๒, ๕๓, ๑๒๔, ๑๓๒

พระเถรานุเถระ น. ๒-๔, ๖, ๘, ๒๖-๒๘, ๓๐,

๓๒, ๕๓, ๕๔, ๘๑, ๑๔๑, ๑๕๓, ๑๖๓,

๑๗๑, ๑๗๒, ๑๙๗, ๓๕๖, ๓๗๑

พระธรรมคุณ น. ๑๘๘

พระธรรมยุติ น. ๑๘๒

พระธรรมวินัย น. ๗๔, ๑๐๐

พระนคร น. ๒, ๗, ๑๕๐, ๔๕๐, ๔๕๒

พระนครวิทยาลัย, โรงเรียน น. ๑๑๕

พระนครศรีอยุธยา น. ๑๒

พระนิพพาน น. ๗๐, ๔๕๔

พระบรมฉายาลักษณ์ น. ๑๓๓

พระบรมธาตุ น. ๑๙๐, ๑๙๑

พระบรมนามาภิไธย น. ๔

พระบรมราชประสงค์ น. ๕๕, ๕๖

พระบรมราชโองการ น. ๓, ๔, ๑๖๔

พระบรมศาสดา น. ๑๒๘

พระบรมสารีริกธาตุ น. ๒๔๓

พระบรมมหาราชวัง น. ๑๖๗

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว น. ๑๒๙, ๑๖๖

๑๓๑, ๑๖๖

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว น. ๔

พระปฐมเจดีย์ น. ๒๐๓

พระปริยัติธรรม น. ๓, ๕๕, ๗๗

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว น. ๒๐๒

พระปาดิโมกข์ น. ๒๐๘

พระปิยมหาราช น. ๑๖๔, ๓๐๖

พระผู้มีพระภาคเจ้า น. ๔๕๑

พระพิรุณ น. ๒๑๕

พระพุทธรูป น. ๑๘๘

พระพุทธรูปเจ้า น. ๑๒, ๘๐, ๑๒๘, ๑๖๐, ๑๘๐-

๑๘๓, ๒๐๐, ๒๐๗, ๒๑๘, ๒๓๒, ๒๓๙,

๒๗๐, ๒๗๓, ๓๒๖, ๓๙๕, ๔๔๒, ๔๔๔

พระพุทธรูปโลหะจารึก, สมเด็จพระ น. ๘

พระพุทธรูป น. ๕๗, ๑๕๖

พระพุทธรูป น. ๑๘๗-๑๙๐

พระพุทธรูปประสงค์ น. ๕๗

พระพุทธรูป น. ๔๕๔

พระพุทธรูป น. ๗๘, ๘๐

พระพุทธรูป น. ๑๒๙, ๒๔๓, ๒๔๕, ๒๕๑, ๒๕๕

พระพุทธรูป, สะพาน น. ๑๐๙, ๑๓๐,

๑๓๑

พระพุทธรูป น. ๒๐๒, ๒๐๓, ๒๐๕, ๒๑๐,

๒๑๓, ๒๑๗, ๒๒๘, ๒๓๘, ๒๕๔

บรรณานุกรม

๔๗๗

พระพุทธศาสนา น. ๒-๔, ๕๖, ๖๒, ๖๘,
๗๔, ๗๙, ๘๒, ๘๔, ๘๗, ๘๘, ๙๐-๙๔,
๑๐๐, ๑๒๑-๑๒๕, ๑๔๖, ๑๔๗, ๑๖๓,
๑๖๔, ๑๖๙, ๑๘๒, ๑๙๑, ๑๙๔, ๑๙๗-
๒๐๑, ๒๐๕-๒๐๙, ๒๑๖-๒๒๐, ๒๒๒,
๒๒๔, ๒๒๕, ๒๒๖, ๒๒๗, ๒๒๘, ๒๒๙, ๒๓๐,
๒๓๑, ๒๓๒-๒๓๖

พระพุทธองค์ น. ๖๐, ๖๗, ๑๒๕, ๑๗๓, ๑๗๖,
๒๐๑

พระโพธิสัตว์ น. ๒๐๑-๒๐๓, ๒๐๕, ๒๑๓,
๒๑๗

พระโพธิสัตว์, เรื่อง น. ๒๐๓

พระภิกษุสามเณร น. ๕๓, ๖๐, ๗๓, ๑๑๗,
๑๒๑, ๓๐๖

พระมหาเถระ น. ๒๐๗, ๒๐๘, ๒๑๐, ๒๒๖,
๒๒๘, ๒๓๑, ๒๓๔, ๒๓๖, ๒๔๗, ๓๔๕,
๓๔๖

พระมหานิกาย น. ๑๘๒

พระมหากษัตริย์ น. ๘๒, ๘๕, ๘๘, ๙๖

พระรัตนตรัย น. ๗๓, ๑๒๙, ๑๓๑

พระราชนิพนธ์ น. ๒๕

พระราชนิพนธ์ น. ๔

พระราชนิพนธ์ น. ๓, ๕

พระราชนิพนธ์ น. ๓, ๔, ๒๔, ๑๗๓

พระราชนิพนธ์ น. ๒๔๓-๒๔๕

พระราชนิพนธ์, สภาวัฒนธรรม น. ๑๓๐

พระราชนิพนธ์ น. ๓

พระราชนิพนธ์ น. ๙๑

พระราชา น. ๒๔๒

พระราชาคณะ น. ๕๔, ๑๑๘, ๑๕๒, ๑๖๔,
๑๖๕, ๑๖๘

พระวชิรปาณี น. ๒๐๒

พระวินัย น. ๑๐๐, ๑๐๗

พระศรีมหาธาตุ, วัด น. ๕๓

พระศรีรัตนตรัย น. ๘๒

พระคิชา น. ๒๐๐

พระคิชาพุทธรูป น. ๒๐๐

พระสงฆ์ น. ๘๓, ๒๓๙

พระสงฆ์ไทย น. ๑๓, ๓๒, ๖๓, ๑๔๒, ๑๔๖

พระสถูป น. ๒๑๕

พระสังฆคณา น. ๑๘๘

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า น. ๖๙, ๗๔, ๙๒

พระสิงห์, วัด น. ๓๘๙

พระองคมนตรี น. ๖๗

พระอนุสาวนาจารย์ น. ๒๑๑

พระอภัยมณี น. ๑๘๗

พระอรหันต์ น. ๖๗, ๒๐๔

พระอรหันตธาตุ น. ๑๙๐, ๒๔๓

พระอาทิตย์ น. ๘๙, ๑๙๐

พระอาทิตย์อุทัย น. ๑๘๘

พระอิศวร น. ๒๐๐

พระอุโบสถ น. ๕๒, ๑๔๘, ๑๕๗

พระอุปัชฌาย์ น. ๑๙๘, ๒๑๐-๒๑๒, ๒๔๖,
๒๔๗

พราหมณ์ น. ๒๓๘, ๒๓๙, ๒๔๘

พราหมณ์, ศาสนา น. ๒๐๐

๔๙๐

มหาจุฬารูปในอิตาลี

พราหมณ์ น. ๒๓๔

พร้อม ไกรโก, พระมหา น. ๒๗๗, ๒๘๓,
๒๘๕, ๓๒๒, ๓๓๒, ๓๕๗, ๓๖๓, ๓๖๖,
๓๘๘, ๔๑๒, ๔๑๓, ๔๔๐, ๔๔๖, ๔๔๗

พฤษศยศาสตร์ น. ๑๒๔

พลศึกษา น. ๑๒๑

พวน จานจาโร, พระมหา น. ๓๔

พฤษศยศาสตร์ น. ๗๘, ๘๑

พฤษศยศาสตร์ น. ๗๖, ๑๓๔

พฤษศย น. ๘๖

พฤษศย น. ๒๐๑, ๒๐๗, ๒๐๘, ๒๑๓

พฤษศย, งานผูก น. ๑๘๗

พฤษศยนานาชาติ, การผูก น. ๑๘๐

พฤษศยระหว่างชาติ น. ๒๐๖

พฤษศยระหว่างชาติ, พิธีผูก น. ๒๐๖

พฤษศย น. ๔๔๒, ๔๔๕

พฤษศย น. ๓๗๒

พฤษศย มลิวัด น. ๑๗๐

พฤษศยพจนานุกรม, พระ น. ๑๘, ๑๒๐, ๓๕๑

พฤษศย น. ๑๕๑

พฤษศยประสาธน์พฤษศย น. ๔๘

พฤษศยพฤษศย น. ๑๓๑, ๑๓๒

พฤษศยอุปสมบท น. ๑๓๐, ๒๑๓

พฤษศยพฤษศย น. ๑๒๐, ๑๓๑, ๒๕๔

พฤษศยพฤษศยพฤษศย น. ๒๕๖

พฤษศยพฤษศยพฤษศย น. ๒๐๒

พฤษศยพฤษศยพฤษศยพฤษศย น. ๒๑๗

พฤษศยพฤษศย, พระ น. ๓, ๙, ๒๔, ๒๘, ๓๑, ๓๒,

๔๓, ๔๔, ๕๔, ๖๓, ๗๔, ๘๔, ๑๓๔,
๑๔๒, ๑๖๕, ๒๗๒, ๒๘๕, ๓๑๕, ๓๒๘,
๓๓๒, ๓๘๐, ๓๘๘, ๓๘๙, ๔๐๐, ๔๐๘,
๔๑๐, ๔๑๑, ๔๒๘, ๔๓๓, ๔๓๕, ๔๔๖,
๔๔๗, ๔๔๘, ๔๕๑, ๔๕๓,

พฤษศย, วิชา น. ๑๒๒, ๑๒๓

พฤษศย ปรินิพพานพฤษศย น. ๑๓๗

พฤษศยพฤษศย พฤษศยพฤษศย น. ๑๖๘

พฤษศยโลก, บ้าน น. ๑๓๒

พฤษศย ปรินิพพาน น. ๑๑๑, ๑๖๘

พฤษศย น. ๑๕๔

พฤษศย, สมเด็จพระ น. ๒๖, ๕๐, ๕๓, ๖๓,
๑๔๒, ๓๑๕, ๓๒๘

พฤษศย น. ๖๘

พฤษศยพฤษศย น. ๒๑๖

พฤษศย, วิชา น. ๒๐๑, ๒๑๓

พฤษศย น. ๒๑๔

พฤษศยพฤษศย, สมเด็จพระ น. ๕, ๕๓,
๑๖๕, ๓๕๔

พฤษศยจักร น. ๔๔, ๑๐๙, ๑๓๓, ๑๕๒-๑๖๑,
๑๖๓, ๑๕๒

พฤษศยจักร, สมานิก น. ๑๕๔

พฤษศยจักร, สำนักงาน น. ๑๖๐

พฤษศยจักร, องค์การสห น. ๑๕๖

พฤษศยพฤษศย น. ๑๒๘, ๑๒๙

พฤษศยพฤษศย, งาน น. ๑๕๓

พฤษศยพฤษศยพฤษศย น. ๒๐๑, ๒๐๖

พฤษศยพฤษศย น. ๓๒๒

ตระกูล

๔๙๑

พุทธธรรมวิหาร น. ๑๙๗, ๒๐๔, ๒๐๕,

๒๓๗, ๒๔๓ - ๒๔๕

พุทธบริษัท น. ๑๓, ๔๙, ๘๙

พุทธบุตต์, สมาคม น. ๑๑๓

พุทธบูชา น. ๑๓๑, ๔๑๗

พุทธประวัติ, วัด น. ๕๔

พุทธประวัติ น. ๖๐, ๒๐๕

พุทธประวัติ, ภาพ น. ๒๐๓

พุทธปรัชญา น. ๑๑๓

พุทธปรัชญา, การบรรยาย น. ๑๖๘, ๑๖๙

พุทธปรัชญา, คำบรรยาย น. ๑๖๐

พุทธปรัชญา, วิชา น. ๑๑๒, ๑๑๓, ๑๖๙

พุทธภาณิต น. ๓๔๒

พุทธมนต์, น้ำ น. ๒๔๓

พุทธมามกะ น. ๒๑๖

พุทธมามกะ, พิธี น. ๒๑๕

พุทธศาสตร์, ชัน น. ๓๒๓

พุทธศาสตร์, นิสิต น. ๒๗๕, ๒๗๖

พุทธศาสตร์บัณฑิต น. ๓๕, ๓๘, ๓๙, ๖๔,

๗๒, ๗๖, ๗๘, ๑๐๖, ๑๑๖, ๑๕๖, ๑๕๗,

๑๖๖, ๑๗๒, ๑๗๕, ๔๓๑

พุทธศาสตร์บัณฑิต, ปริญญา น. ๒๖๘,

๒๗๒, ๓๔๕

พุทธศาสนานานาชาติ น. ๑๕๐

พุทธศาสนานานาชาติ, โรงเรียน น. ๔๙,

๑๐๖, ๑๑๓, ๑๑๔, ๑๗๑, ๓๒๒, ๓๒๖,

๓๒๗

พุทธศาสนานานาชาติ, นักเรียน น. ๑๗๑

พุทธศาสนา, ประเทศ น. ๒๐๙

พุทธศาสนา, วิชา น. ๕๖

พุทธศาสนา, อาณาจักร น. ๒๐๙

พุทธศาสนิกชน น. ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๓๕

พุทธสถาน น. ๒๐๓

พุทธสมาคม น. ๑๓๑, ๒๑๗

พุทธสมาคม, นายก น. ๒๑๘, ๒๕๑

พุทธสมาคม, ประธาน น. ๒๑๔

พุทธสมาคม, ผู้แทน น. ๒๑๕

พุทธสมาคม, สมาชิก น. ๑๔๗

พุทธโอวาท น. ๑๒๕

เพาะช่าง, โรงเรียน น. ๔๖, ๑๑๑

โพธิ, วัด น. ๔๔, ๓๘๓

โพธิลังกา น. ๔๓๒

ไพบูลย์ รัตนมังคลาน น. ๑๖

ไพวัลย์ เดชพันธ์ น. ๔๓๒

ฟ

ฟิลิป มาสแสง น. ๑๒๑

ฟิลิกส์ น. ๑๒๗

ฟุตบอล น. ๓๒๖

แฟซซัน, โรเบิร์ต น. ๑๗๕

ไฟประลัยกัลป์ น. ๓๘๒

ไฟฟ้า น. ๕, ๑๘, ๙๐

๔๙๒

มหาจุฬารูปในอิตต

ภ

ภัตถินหา น. ๔๐๘	ภาษาโบราณ, หมวด น. ๔๔๐, ๔๔๑
ภันทาคาริก น. ๓๗๒	ภาษาปัจจุบัน น. ๒๖๖
ภัทรศรี อนุমানราชชน น. ๑๑, ๑๑๓, ๑๖๕	ภาษาปัจจุบัน, หมวด น. ๔๔๐
ภากทัณฑ์ น. ๓๖๓	ภาษาพระ น. ๓๐๐
ภานุ ปุทโม, พระมหา น. ๑๒๐, ๓๓๕, ๓๕๔, ๓๕๕	ภาษาพูด น. ๒๗๒
ภาพพิมพ์ใจ น. ๔	ภาษาศาสตร์, แผนก น. ๑๒๗
ภาพพุทธประวัติ น. ๕๔	ภาษาอักษร น. ๑๐๐
ภาพเฟรสโก น. ๑๕๐	ภิกษุสงฆ์ น. ๑๑๕, ๑๒๓
ภาพยนตร์ น. ๑๔๔	ภิกษุสามเณร น. ๗, ๓๒, ๑๒๑, ๑๒๒, ๑๔๔, ๑๖๓, ๑๖๔, ๑๖๕, ๑๗๗
ภาพยนตร์กลางแปลง น. ๖๐	ภิกษุ โย สวรร น. ๑๔, ๓๔๕, ๓๔๑, ๓๗๕, ๓๘๓
ภาพลักษณ์ น. ๔๗	ภูกี้ต, เกาะ น. ๒๒๔
ภาพลัก น. ๒๐๓-๒๐๕	ภูเขาดิน น. ๒๒๗
ภารโรง น. ๑๐๔	ภูเขไฟ น. ๒๑๕, ๒๒๗, ๒๔๐
ภาวนาโกศลเถระ, พระ น. ๕๓	ภูมิรัฐศาสตร์ น. ๑๒๔
ภาวะกตตัน น. ๓๓๔	ภูมิวิทยา, คำว่า น. ๑๒๖, ๑๒๗
ภาวะสันติ น. ๓๓๔	ภูมิศาสตร์ น. ๑๖, ๑๒๖, ๑๒๗, ๑๕๔
ภาษาเขียน น. ๒๗๒, ๓๐๓	ภูมิศาสตร์, วิชา น. ๑๒๖, ๑๒๗
ภาษาโบราณ น. ๒๖๖	

ม

มกุฏกษัตริยาราม, วัด น. ๕๓	มนัส จิตตทโม, พระมหา น. ๑๖, ๒๔, ๒๕, ๑๒๐, ๑๓๔, ๑๔๒, ๑๔๗, ๑๕๑, ๑๕๗, ๑๖๐, ๑๖๒, ๑๗๑, ๑๗๗, ๑๗๘, ๒๔๗, ๒๖๔, ๒๖๖, ๒๗๕, ๒๘๑, ๓๐๕, ๓๒๐,
มงคลการพิมพ์ น. ๑๖๐	
มงคลเทพมุนี, พระ น. ๒๖, ๓๔, ๔๓	
มงคลสูตร น. ๑๕๔	

ตระกูล

๔๙๓

๓๒๙, ๓๓๑, ๓๓๓, ๓๓๕, ๓๓๗, ๓๔๐,
 ๓๔๓, ๓๔๔, ๓๔๗-๓๕๐, ๓๕๖, ๓๕๘,
 ๓๖๙, ๓๗๔, ๓๗๙, ๔๐๐, ๔๐๑, ๔๐๗,
 ๔๐๘, ๔๑๒-๔๑๔, ๔๒๓, ๔๓๑, ๔๓๔-
 ๔๓๗, ๔๓๙, ๔๔๑, ๔๔๕-๔๔๗
 มนัส พวงลำเจียก น. ๑๐, ๒๕
 มณฑป น. ๑๓๖, ๑๘๘
 มณฑปพระบรมธาตุ น. ๖๓
 มณฑลพิธี น. ๗๓, ๑๓๓
 มุขระ น. ๒๑๘
 มุณฑกโม ภิกขุ น. ๑๖๐
 มณิล น. ๑๔๖
 มนุษยชาติ น. ๑๒๕, ๑๒๗, ๒๐๕
 มนุษยโลก น. ๕๗, ๒๐๘
 มโนปนิธาน น. ๑๕๕
 มโนภาพ น. ๑๒๖
 มรสุม น. ๓๐๖
 มฤตยู น. ๑๐, ๑๑
 มลายุ น. ๑๓๑, ๑๙๔
 มหรรพ น. ๑๓๑
 มหาจักรพรรดิ น. ๖๕, ๖๗
 มหาจุฬาฯ น. ๑, ๕, ๖, ๑๐, ๑๑, ๑๖, ๒๗, ๒๙,
 ๓๐, ๓๒, ๓๓, ๓๘, ๔๐, ๔๑, ๔๕, ๔๙,
 ๖๐, ๖๑, ๖๓, ๖๔, ๗๑, ๗๔, ๘๑, ๘๒,
 ๑๐๖-๑๐๘, ๑๑๑-๑๑๕, ๑๓๓-๑๔๓,
 ๑๔๖, ๑๔๘-๑๕๑, ๑๕๓, ๑๕๗-๑๕๙,
 ๑๖๑, ๑๖๖, ๑๖๗, ๑๗๐-๑๗๔, ๑๘๐,
 ๑๘๑, ๑๘๖, ๑๙๒, ๑๙๔-๑๙๖, ๒๕๗,

๒๕๘, ๒๖๔, ๒๖๕, ๒๗๐, ๒๗๒-๒๗๕,
 ๒๗๗, ๒๗๘, ๒๘๘, ๒๙๑, ๒๙๓-๒๙๕,
 ๒๙๗, ๒๙๘, ๓๐๐, ๓๐๒, ๓๐๓, ๓๐๖-
 ๓๐๘, ๓๑๒, ๓๑๓, ๓๑๖, ๓๑๘-๓๒๑,
 ๓๒๓, ๓๒๕, ๓๒๗, ๓๒๘, ๓๓๑, ๓๓๒,
 ๓๓๕, ๓๓๗, ๓๔๓, ๓๔๗, ๓๔๘, ๓๖๙,
 ๓๗๐, ๓๗๑, ๓๗๙, ๓๘๒, ๓๘๕, ๓๙๐,
 ๔๐๒, ๔๑๑, ๔๑๓, ๔๑๕-๔๑๘, ๔๒๗,
 ๔๓๐, ๔๓๑, ๔๓๙, ๔๕๕, ๔๕๖
 มหาจุฬาลงกรณ์ฯ น. ๒๕, ๓๐, ๓๗, ๑๑๔,
 ๑๕๓-๑๕๕, ๒๖๖, ๔๒๓, ๔๔๖, ๔๔๗
 มหาจุฬาฯ, กรรมการสภา น. ๒๐, ๑๕๔
 มหาจุฬาฯ, คณะบริหาร น. ๑๔๒
 มหาจุฬาฯ, คณะอาจารย์ น. ๑๗๐
 มหาจุฬาฯ, งานอนุสรณ์ น. ๑๗๒
 มหาจุฬาฯ, เจ้าหน้าที่ น. ๑๔๒
 มหาจุฬาฯ, ตึกหอเรียน น. ๖๐
 มหาจุฬาฯ, ลูก น. ๓๐๗, ๓๓๐
 มหาจุฬาฯ, เลขานุการ น. ๓๒๕, ๔๓๙
 มหาจุฬาฯ, สภา น. ๗๓
 มหาจุฬาฯ, สภานายก น. ๑๔๒, ๓๑๕, ๓๑๖,
 ๔๑๑
 มหาจุฬาฯ, สมาชิกสภา น. ๒๙, ๓๐, ๓๙,
 ๗๓
 มหาจุฬาฯ, อดีตเลขาธิการ น. ๑๖๐
 มหาจุฬาฯ, อธิการบดี น. ๑๔๓
 มหาจุฬาฯ, อาจารย์ น. ๑๔๒
 มหาจุฬาฯ, บรรณการ น. ๓๒๑

๔๙๔

มหาจุฬารูปในอิต

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย น. ๑-๕, ๗-

๑๓, ๑๕, ๑๗, ๑๙, ๒๓, ๒๕, ๒๗, ๒๙,
 ๓๒, ๓๔-๓๖, ๓๙, ๔๐, ๔๗, ๕๑, ๕๓-
 ๕๗, ๖๐, ๖๓, ๗๑-๗๗, ๘๒, ๘๘, ๑๑๐,
 ๑๑๒, ๑๑๖, ๑๑๘, ๑๑๙, ๑๒๑, ๑๒๗, ๑๓๑,
 ๑๓๓, ๑๓๖, ๑๔๙, ๑๕๐, ๑๕๓, ๑๖๒-
 ๑๖๔, ๑๖๗, ๑๘๙, ๑๙๖, ๒๕๐, ๒๕๙,
 ๒๖๕, ๒๗๖-๒๗๙, ๒๘๑, ๒๘๔, ๒๘๗,
 ๒๘๙, ๒๙๑, ๒๙๓, ๒๙๔, ๓๐๒, ๓๐๘,
 ๓๑๘, ๓๑๙, ๓๓๒, ๓๓๖-๓๔๐, ๓๔๒-
 ๓๔๙, ๓๕๑, ๓๕๒, ๓๕๔, ๓๕๖, ๓๕๗, ๓๕๙,
 ๓๖๐, ๓๖๓-๓๖๗, ๓๖๙, ๓๗๒-
 ๓๗๖, ๓๗๘, ๓๗๙, ๓๘๑-๓๘๔, ๓๘๘,
 ๓๙๐, ๓๙๑, ๓๙๗-๓๙๙, ๔๑๒-๔๑๗,
 ๔๒๓, ๔๒๕, ๔๓๑, ๔๓๗-๔๔๔, ๔๕๒,
 ๔๕๔, ๔๕๕

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรรม-
การสมา น. ๑๖๖มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คำสั่ง
น. ๓๔๓, ๓๔๗, ๓๕๒, ๓๕๓, ๓๖๖,
๓๖๗, ๓๗๐, ๓๗๒, ๓๗๔, ๓๘๖มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ครูอาจารย์
น. ๔๔๐มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เจ้าหน้าที่
น. ๓๕๐

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, นิสิต น. ๓๑

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประกาศ
น. ๓๔๕, ๓๕๗, ๓๖๑, ๓๖๖, ๓๖๗, ๓๖๙,

๓๗๕, ๓๗๖, ๓๘๘, ๓๙๐, ๓๙๖

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สมา น. ๕๖,
๕๗, ๗๖มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สภานายก
น. ๑๔๒, ๑๖๕, ๓๘๐มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สมาชิก
สมา น. ๒๗มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หนังสือ
วารสาร น. ๑๓๗มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หนังสือ
อนุสรณ์ น. ๑๐มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หอเรียน
น. ๕๒, ๕๔

มหาไทย, กระทรง น. ๑๖๑

มหาเถรสมาคม, กรรมการ น. ๒๐๙

มหาเถระ น. ๓๘๐

มหาธาตุ, กำหนักวัด น. ๒

มหาธาตุ, โปสถ์วัด น. ๑๓๖

มหาธาตุ, พระวัด น. ๒๓๗, ๓๐๒

มหาธาตุ, โรงเรียนเทศบาลวัด น. ๔๓๒

มหาธาตุ, วัด น. ๔, ๘, ๙, ๑๕, ๒๕-๒๗, ๒๙,
 ๓๑, ๓๔, ๔๓, ๔๔, ๕๔-๕๖, ๖๓, ๗๓,
 ๑๐๗, ๑๓๔, ๑๓๕, ๑๔๑, ๑๔๘, ๑๖๐,
 ๑๘๑, ๑๙๗, ๓๑๖, ๓๓๘, ๓๕๗, ๓๖๖,
 ๓๗๘, ๓๘๑, ๓๘๖, ๓๙๑, ๓๙๗, ๔๔๒,
 ๔๔๔

มหาธาตุ, ศิษย์เก่าวัด น. ๒๙

มหาธาตุ, สำนักเรียนวัด น. ๘

ตระกูล

๔๙๕

มหาธาตุ, สำนักวัด น. ๓, ๑๒, ๓๐๒

มหาธาตุ, อธิปัตย์สงฆ์วัด น. ๒, ๓, ๕๓, ๕๖,

๕๗, ๓๐๒, ๓๔๙, ๔๓๔, ๔๓๕

มหาธาตุราชวรมหาวิหาร, วัด น. ๕๕

มหาธาตุวิทยาลัย น. ๓, ๘, ๙, ๑๓, ๕๕, ๕๖

มหาธาตุวิทยาลัย, ตึก น. ๘, ๒๐

มหาธาตุวิทยาลัย, โรงเรียน น. ๕๒

มหานาม น. ๑๙๓, ๒๐๗, ๒๕๓

มหานิกาย น. ๑๔๑, ๑๔๘, ๒๑๑, ๓๐๖, ๓๔๖

มหานิกาย, คณะ น. ๕๕

มหาโพธิ์วงศาจารย์, พระ น. ๑๒, ๓๕, ๕๓

มหาประลัย, ลัทธิ น. ๓๒๗

มหาปริณีพพาน น. ๒๐๕

มหามกุฏราชวิทยาลัย น. ๑๖๕

มหามกุฏราชวิทยาลัย, สภาการศึกษา น.

๑๑๖, ๑๖๕, ๑๘๐

มหามงคลสมัย น. ๗๙, ๘๑

มหายาน น. ๑๖๐, ๒๐๐, ๒๐๒, ๒๐๓, ๒๑๗

มหาราชเจ้า น. ๒๔

มหาวิทยาลัย น. ๒, ๔, ๕, ๗, ๑๗, ๑๙, ๒๐,

๒๔, ๒๖, ๓๐, ๓๔-๓๖, ๓๘, ๔๑-๔๔,

๕๐, ๕๖, ๖๓, ๗๒-๗๗, ๙๗, ๑๐๐-๑๐๒,

๑๐๔, ๑๐๖, ๑๑๗, ๑๑๙, ๑๒๑-๑๒๓,

๑๒๗, ๑๓๓, ๑๓๙, ๑๔๐, ๑๔๙, ๑๕๐,

๑๕๙, ๑๗๒, ๑๗๖, ๑๗๘, ๑๘๑, ๒๔๕,

๒๕๖, ๒๕๙, ๒๖๔-๒๖๙, ๒๗๑, ๒๗๒,

๒๗๔, ๒๗๗-๒๘๐, ๒๘๔, ๒๘๕, ๒๘๘,

๒๙๑-๒๙๓, ๒๙๖, ๓๐๑, ๓๐๙, ๓๑๒,

๓๒๒, ๓๒๕, ๓๒๖, ๓๓๑, ๓๓๔, ๓๔๕,

๓๕๐, ๓๕๗, ๓๕๙, ๓๖๐, ๓๗๒, ๓๗๓,

๓๗๕, ๓๗๘, ๓๘๒, ๓๘๔, ๓๘๖, ๔๑๘,

๔๑๙, ๔๒๔-๔๒๘, ๔๓๐, ๔๓๒, ๔๓๖,

๔๔๑, ๔๔๕, ๔๔๘, ๔๕๒, ๔๕๕

มหาวิทยาลัย, การบริหาร น. ๓๔๑

มหาวิทยาลัย, เจ้าหน้าที่ น. ๔๑๘

มหาวิทยาลัย, นิสิตนักศึกษา น. ๑๖๙

มหาวิทยาลัย, ผู้บริหาร น. ๒๖๕

มหาวิทยาลัย, ระดับ น. ๒๔, ๑๒๗

มหาวิทยาลัย, เลขานุการ น. ๒๗๘

มหาวิทยาลัย, สภา น. ๒๗๙

มหาวิทยาลัยเถื่อน น. ๓๒, ๑๖๓, ๔๑๕

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ น. ๓๕๒, ๓๖๐

มหาวิทยาลัยพุทธศาสนา น. ๒๘๑, ๒๘๒

มหาวิทยาลัยโลก น. ๕๖

มหาวิทยาลัยสงฆ์ น. ๗, ๒๔, ๒๗, ๓๒, ๓๖,

๓๘, ๕๓, ๕๖, ๗๖, ๑๐๓, ๑๑๖, ๑๑๗,

๑๖๓-๑๖๕, ๑๖๗, ๑๗๓

มหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย น. ๕๓, ๕๕, ๖๓

มหาวิทยาลัยแห่งชาติ, ประธานสภา

น. ๑๓๓

มหาวิทยาลัย, สมเด็จพระ น. ๕๓

มหาเศรษฐี น. ๖๕

มหาสังฆสันนิบาต น. ๗๗

มหาสังฆสันนิบาต น. ๗๓, ๗๖

มหาสิริยาตอ น. ๑๙๗, ๒๐๗, ๒๐๘, ๒๑๑,

๒๑๔, ๒๓๒, ๒๔๔, ๒๔๖

๔๙๒

มหาจุฬารูปในอศิต

มหาสมุทรราชบัณฑิต, สมเด็จพระ น. ๑๙๗,

๒๐๗, ๒๑๔

มหินทเทระ น. ๑๙๑, ๒๐๘

มหิยังกณเจติย์ น. ๑๙๐

มะเกล้ง น. ๒๐๑

มะติอุณ น. ๑๒๙, ๒๒๐

มะทุระ, ทะเล น. ๒๒๔

มะระแห่ง น. ๑๗๔

มะละกา, ช่องแคบ น. ๑๙๓

มะสุตานิ, ฟูมิโอะ น. ๑๘๓, ๑๘๖

มังกร น. ๒๔๔

มัชฌิมปาฏิปา น. ๒๗๐

มัทราส น. ๑๗๔

มากัสซาร์ น. ๑๙๔

มาตรการ น. ๓๗๔, ๔๓๑

มาตรการเด็ดขาด น. ๓๑๓

มาตรระ น. ๑๘๗

มาตเล น. ๑๙๐

มานุษยวิทยา, วิชา น. ๑

มารร้าย, น. ๓๔๖

มาลัย น. ๒๒๑

มาสกีวี น. ๑๘๘

มิชิแกน, ทะเลสาบ น. ๑๔๓

มิชิแกน, มลรัฐ น. ๑๔๓, ๑๔๖

มิตรภาพ น. ๑๙๓

มินังกะบัว, ภาษา น. ๒๐๒

มิหินตเล น. ๑๙๑

มุนตูก น. ๒๒๗, ๒๓๑

มุกดาจิต น. ๑๖๗

มุนติแลน น. ๒๑๖

มุสลิม น. ๒๒๔

มุพโท, พาก น. ๔๐๖

มูลนิธิ น. ๑๐๘, ๑๐๙, ๓๐๘, ๓๑๒, ๓๑๓, ๓๔๐,

๓๔๗, ๓๖๐, ๓๙๑, ๔๐๑, ๔๐๗

มูลนิธิ, คณะกรรมการ น. ๓๑๓

มูลนิธิอาเซีย น. ๒๒๒, ๓๗๑

มูลนิธิอาเซีย, เจ้าหน้าที่ น. ๒๔๖

เมตตสูตร น. ๒๔๔

เมตตากรรณ น. ๒๖๒

เมตตากรรณ น. ๒๗, ๓๐, ๒๗๘, ๒๘๑-๒๘๓,

๒๘๔, ๒๘๙, ๒๙๒, ๒๙๘, ๓๐๗, ๓๐๘,

๓๙๒, ๓๙๓, ๔๒๖, ๔๒๗, ๔๓๐, ๔๔๑,

๔๔๓, ๔๔๔, ๔๕๐, ๔๕๒

เมตตากรรณ น. ๒๖๑, ๒๖๒, ๒๘๑

เมตตากาวิ น. ๒๗๐

เมธีธรรมอาจารย์, พระ น. ๑๓, ๒๖, ๔๔

เมธีสุทธิพงศ์, พระ น. ๓๒๑, ๓๔๒, ๓๔๓,

๓๔๔, ๓๔๗, ๓๔๙, ๓๕๓, ๓๕๔, ๓๖๑,

๓๖๔-๓๗๑, ๓๗๗, ๓๗๙, ๓๘๒-๓๘๔,

๓๘๗, ๓๙๔, ๓๙๖, ๓๙๘, ๓๙๙, ๔๐๑,

๔๐๓-๔๐๕, ๔๒๓-๔๒๕, ๔๓๖, ๔๓๘,

๔๔๔, ๔๔๘-๔๕๑, ๔๕๓, ๔๕๔, ๔๕๘

เมณฑุต, พุทธวิหาร น. ๒๐๑, ๒๐๒, ๒๑๓,

๒๑๔, ๒๑๗

เมราปี, ภูเขาไฟ น. ๒๐๑

เมากัส น. ๑๗๙

ดรรชนี

๔๗๗

เมาเซตุง น. ๒๑๗, ๓๐๕

เมอาอากาศ น. ๑๗๕

เมื่อเราบวช น. ๑๕๑

เมืองชล น. ๑๔๔

เมืองนอก น. ๒๗๒, ๒๗๓

เมืองหลวง น. ๑๕๑, ๒๕๑

แมกกินอร์, เกาะ น. ๑๔๓, ๑๔๖

แมกลาง, น้ำตก น. ๑๘๗

แม่กองธรรมช., ที่ทำการ น. ๒๖๖

แม่กองธรรมสนามหลวง, สำนักงาน น. ๒๘

แม่ทัพ น. ๒๕๗, ๒๖๓, ๓๑๖, ๔๕๗

แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ น. ๒๔๑

แม่บ้านการเรือน น. ๑๕

โมโยเกอร์โต น. ๒๒๐, ๒๒๑

โมลีโลกยาราม, วัด น. ๓๖๖, ๓๘๕

ย

ย.ม. ฟอลซ์ชินี, บราเดอร์ น. ๑๒๐

ยงค์ อิงคเวทย์ น. ๑๖

ยศช้าง น. ๑๖๗

ยศช้างขุนนางพระ น. ๑๖๒

ยศศักดิ์ น. ๑๖๔, ๑๖๖, ๑๖๘

ยอกยา น. ๒๑๖

ยอกยาคาร์จา น. ๒๑๖, ๒๑๗

ยัฟฟีนา น. ๑๕๑

ยาคาร์จา น. ๑๕๒-๑๕๔, ๑๕๗, ๒๑๖, ๒๒๑,

๒๔๕, ๒๕๓-๒๕๕

ยาคาร์จา, พิธีภักดิ์ น. ๒๕๔

ย่างกุ้ง น. ๑๗๕

ยานนาวา น. ๒๕๖, ๔๕๒

ยามปริญา น. ๗๗, ๑๓๔

ยุทธศาสตร์โกศล, จอมพลเรือ หลวง
น. ๗๗

ยุโรป น. ๑๔๖

ยุโรป, ชาว น. ๖๒, ๒๒๑

ยุโรปและเอเชีย, หมวด น. ๑๒๗

ยูซิส น. ๑๐๘, ๑๑๕

ยูโน น. ๑๕๖

เยล, มหาวิทยาลัย น. ๑๘๖, ๒๕๖, ๔๑๑

เยอรมนี น. ๑๔๒

เยอรมัน น. ๑๔๓

เยอรมัน, ชาว น. ๑๔๗, ๑๕๓

เยอรมัน, สุภาพสตรีชาว น. ๒๕๔

เยอรมัน น. ๑๑๔, ๑๑๕

แย้ม ประพัฒน์ทอง, น.อ. น. ๑๖

๔๙๗

มหาจุฬาวาโนคติ

ร

รดแท้กชี น. ๑๘๖, ๓๕๔
 รดม้า น. ๑๔๔
 รดสามล้อ น. ๑๐๙, ๑๑๘, ๑๕๐
 ร่มโพธิ์ทอง น. ๑๑, ๓๖๘, ๓๙๕
 รองอธิการบดี น. ๓๒๑
 รอยพระพุทธรูป น. ๑๘๘, ๑๙๐
 รัชกาลที่ ๕ น. ๕๕, ๑๐๔, ๑๓๓, ๒๕๔
 รัฐบาล น. ๓๒, ๓๓, ๕๒, ๕๘, ๗๕, ๗๗, ๘๑,
 ๘๔, ๘๘, ๘๙, ๙๓, ๑๐๐, ๑๐๓, ๑๐๔,
 ๑๓๑, ๑๓๒, ๒๐๒, ๒๑๗, ๓๑๔
 รัฐบาลไทย น. ๔๑
 รัฐมนตรี น. ๗๓
 วัดนโกสินทร์, โรงแรม น. ๑๖๑
 ราคะ น. ๖๖, ๖๗, ๖๙
 ราชกิจจานุเบกษา น. ๓๘๔
 ราชดำเนินกลาง, ถนน น. ๑๓๐
 ราชดำเนินนอก, ถนน น. ๑๓๐
 ราชดำเนินใน, ถนน น. ๑๓๐
 ราชตระกูล น. ๒๐๘
 ราชธานี น. ๑๙๐
 ราชปพิธ, วัด น. ๕๓
 ราชบัณฑิตยสถาน, คณะกรรมการบัญญัติศัพท์ น. ๒๒๔
 ราชเมธี, พระ น. ๔๙, ๖๓
 ราชรัตนเมธี, พระ น. ๒๕, ๒๘, ๒๙, ๓๔

ราชวรดิตถ์, ท่า น. ๑๓๐, ๑๓๑
 ราชวิสุทธิมุนี, พระ น. ๒๗๗
 ราชวิสุทธิโมลี, พระ น. ๕, ๒๖
 ราชเวที, พระ น. ๓, ๕
 ราชเศรษฐี น. ๖๗
 ราชสำนัก น. ๒๓๐, ๒๔๒, ๒๔๓
 ราชอาณาจักร น. ๗๗, ๙๓
 ๑๓๐
 ราชา น. ๒๔๒, ๒๔๔-๒๔๖, ๒๔๙
 ราชากาลังกาเข้ม น. ๒๔๓, ๒๔๔, ๒๔๖,
 ๒๔๘, ๒๔๙
 ราชาวาส, วัด น. ๕๓
 ราชกฤษณ์ น. ๑๘๕
 ราชกุล, ตร. วาโปละ น. ๑๘๓
 รับบลิก น. ๘๕
 รูปธาตุ น. ๒๐๔
 รูปพรหม น. ๒๐๔
 รูปาวจร น. ๒๐๔
 เรียว โรงนเสถียร น. ๖๒
 เรือใบ น. ๒๒๕
 แรงดึงดูดของโลก น. ๑๙๐
 โรคประสาท น. ๒๕๙, ๒๖๓
 โรงกระต่ายสามเสน น. ๖๒
 โรงครัว น. ๑๔๔
 โรงปะรำ น. ๑๓๔

วรรณคดี

๔๙๙

โรงพระอุโบสถ น. ๒๐๐

โรงพยาบาล น. ๒๕๖

โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย, แผนก
น. ๔๔๒

โรงเรียนมัธยม น. ๑๐๐

โรงเรียนราษฎร์ น. ๔๑๕

โรงแรม น. ๑๔๔

โรงละคร น. ๑๔๔

โรงละครแก้ว น. ๒๓๘

โรงศาล น. ๒๘๘

โรงอุโบสถ น. ๒๐๑

โรมัน, สมัย น. ๘๕

ไรเฟิลส์, พิพิธภัณฑ น. ๒๕๖

ฤ

ฤฤ น. ๑๔๔

ล

ลลิตา เมตตาเทวี น. ๒๕๔

ลอนดอน น. ๕๔, ๑๔๗

ละคร น. ๑๔๔

ละว, ภูเขาไฟ น. ๒๑๕

ละเียด พิบูลสงคราม, ท่านผู้หญิง น. ๗๗

ลักขี วาสิกิริ น. ๑๕๗, ๒๕๕

ลังกา น. ๑๒๘, ๑๒๙, ๑๓๑, ๑๗๗, ๑๘๐, ๑๘๒,

๑๘๔-๑๘๘, ๑๙๐-๑๙๒, ๑๙๗-๑๙๘,

๒๐๖-๒๐๘, ๒๑๑, ๒๒๑, ๒๓๓, ๒๓๕,

๒๔๖, ๒๕๗, ๒๕๘, ๓๒๑

ลังกา, เกาะ น. ๑๘๖

ลังกา, ชาว น. ๑๔๗, ๑๘๗, ๑๙๒

ลังกา, ทวีป น. ๒๐๘

ลังกา, พระ น. ๑๙๒, ๑๙๓, ๑๙๗, ๑๙๘, ๒๐๑,

๒๑๖, ๒๒๑, ๒๔๗, ๒๕๓

ลัทธิธรรมนิยม น. ๓๒๒

ลัทธิมหาประลัย น. ๓๒๒

ลานอโศก น. ๑๑๔, ๑๓๔, ๑๖๔, ๔๓๐, ๔๕๘

ลามกอลย น. ๑๓๘

ลายลักษณ์อักษร น. ๑๕๔

ลาว น. ๑๓๑, ๑๘๐, ๒๑๑

ลาว, นักเรียน น. ๓๑๔

ลาว, ประเทศ น. ๔๐๕

ลาว, พระ น. ๑๙๒

ลาว, ราชอาณาจักร น. ๒๕๕

ลูทโร, พวก น. ๔๐๕

ลุ่มเจริญศรัทธา, วัด น. ๑๕, ๓๖๖, ๓๘๘,

๔๕๒

๕๐๐

มหาจุฬารูปในอิต

ลูกชาวไร่ชาวนา น. ๑๐๐, ๑๐๑, ๑๐๔
 ลูกนิมิต น. ๒๐๑
 ลูกเนรคุณ น. ๖
 ลูกผีลูกคน น. ๑๗๕
 ลูกผู้ชาย น. ๓๐๘
 ลูกกระเปาะเวลา น. ๓๐๔
 ลูกอกตั้งบุญ น. ๖
 เล็ก ไสยจิตร, ตึกโรงเรียน น. ๘, ๔๓๒
 เลขาริการ น. ๙, ๑๒, ๑๗, ๑๘, ๒๘, ๓๕, ๓๗
 ๔๒-๔๔, ๕๐, ๕๗, ๖๓, ๑๐๗, ๑๕๒,
 ๑๕๓, ๑๖๖, ๑๗๖, ๑๗๘, ๒๕๕-๒๖๒,
 ๒๗๘, ๒๗๙, ๒๘๔, ๒๙๗, ๒๙๙, ๓๐๑,
 ๓๒๑, ๓๒๕, ๓๒๗, ๓๔๓, ๓๕๒, ๓๕๖,
 ๓๕๙-๓๖๑, ๓๖๘, ๓๗๐, ๓๗๒, ๓๘๑,
 ๓๘๔, ๔๑๒, ๔๑๔, ๔๑๗, ๔๓๓, ๔๓๔
 เลขาริการ, ผู้ช่วย น. ๑๓, ๓๔, ๑๖๕, ๑๖๖
 เลขาริการ, รักษาการ น. ๑๗๗, ๓๔๘
 เลขาริการ, สังกการ น. ๔๓, ๔๕, ๑๐๗, ๑๐๘,
 ๑๑๒, ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๓๓, ๑๓๖, ๑๕๑,

๑๖๖, ๒๕๗-๒๕๙, ๒๖๔, ๒๗๐-๒๗๒,
 ๒๗๗-๒๘๔, ๒๘๙-๒๙๖, ๒๙๘, ๓๐๐,
 ๓๐๕, ๓๑๒, ๓๑๕, ๓๒๑, ๓๒๙-๓๓๑,
 ๓๓๓, ๓๓๔, ๓๔๐-๓๔๔, ๓๔๙-๓๕๓,
 ๓๕๗-๓๕๙, ๓๖๗, ๓๖๘, ๓๗๑-๓๗๕,
 ๓๗๗, ๓๗๙, ๓๘๑, ๓๘๙, ๓๙๑, ๓๙๒,
 ๓๙๕-๓๙๙, ๔๐๑, ๔๑๒-๔๑๕, ๔๒๑,
 ๔๒๒, ๔๓๑, ๔๓๔, ๔๓๖-๔๓๙, ๔๔๑,
 ๔๕๕-๔๕๗

เลขาริการ, สำนักรงาน น. ๒๐
 เลือด ม.จ.ร. ๑๐๐ % น. ๓๐๖, ๓๐๗, ๓๑๔,
 ๓๒๙, ๓๓๙, ๓๕๖, ๓๙๓
 เลือดมหาจุฬารูป น. ๓๒๑
 เลื่อน บัณฑิต น. ๗๗
 โลกปัจจุบัน น. ๑๓๖
 โลภียสุข น. ๒๐๔
 โลโร ยองกรร น. ๒๑๗
 โลหศาสตร, สาขา น. ๑๒๗
 โลเทกเกอร์, ตร. น. ๑๑๙, ๑๔๕

ว

วงการกฤษณ์ น. ๒๙๕
 วงการสงฆ์ น. ๒๙๕
 วงโคจร น. ๔๓๑
 วงเวียนใหญ่ น. ๑๓๐, ๑๓๑
 วชิรญาณวงศ์, พระ น. ๕๒, ๗๔

วชิรญาณวงศ์, สมเด็จพระ น. ๗๔
 วชิราราม, วัด น. ๑๕๒, ๑๕๓, ๑๕๑, ๑๕๓,
 ๑๕๘
 วชิรารามยะ, วัด น. ๑๕๕, ๑๕๖
 วน สิริบุญโย, พระมหา น. ๓๙๔

ดรรชนี

๕๐๑

วนิกตุงกะ, เจ. พี. น. ๑๘๐
 วรจรรยาवास, วัด น. ๒๕๖, ๓๖๖, ๓๘๙
 วรณคที น. ๑๒๗
 วรณคทีบาลี, วิชา น. ๔๐
 วรณะ น. ๙๔, ๑๖๔, ๒๑๐
 วรวิทย์พิศาล, พระยา น. ๑๖
 วรวิ นิลอม น. ๑๖
 วอชิงตัน น. ๑๔๓
 วัชรชาบังกลี น. ๒๔๘
 วัชระ คงอศิกกิจ, พ.อ. น. ๓๔
 วัฒนธรรม น. ๘๓, ๑๒๖, ๑๙๑, ๑๙๔, ๒๒๙,
 ๒๓๐
 วัฒนธรรม, กระทรวง น. ๗๓, ๑๐๙, ๑๓๐
 วัฒนธรรมตะวันตก น. ๒๔๕
 วัดวาอาราม น. ๘๔, ๑๓๐, ๓๒๗
 วัดสังเวช, โรงเรียน น. ๑๑๑
 วัดกุฎาม น. ๖๘
 วัดกุฎิบ น. ๙๘
 วัดกุฎนิม น. ๕๑
 วันเทอร์ น. ๑๔๗
 วันพระราชสมภพ น. ๕๙
 วันประวัตินาสตริ น. ๘๒
 วันประสาธน์ปริญาบัตร น. ๗๗
 วันรัต, สมเด็จพระ น. ๑๓, ๓๔, ๕๓, ๕๕,
 ๗๓, ๗๖, ๑๓๗, ๑๔๖, ๑๖๖, ๓๓๗
 วันวิโยค น. ๗
 วารสารหลักสูตร น. ๑๓๘
 วาส สุนทรจามร, นายร้อยตำรวจเอก

น. ๖๒
 วาสนาบารมี น. ๒๖๖
 วิภัติการณ น. ๒๕๒, ๒๕๗, ๒๖๔, ๒๗๔,
 ๒๗๕, ๒๗๗, ๒๘๓, ๒๙๐, ๒๙๑, ๓๐๓,
 ๓๑๘, ๓๒๑, ๓๒๔, ๓๒๙, ๓๓๒, ๓๔๗,
 ๓๕๔, ๓๙๐, ๓๙๗, ๔๓๑, ๔๕๔, ๔๕๕-
 ๔๕๘
 วิจิตร ตีสสุทนต์, พระมหา น. ๑๑๔, ๓๒๓,
 ๓๖๓, ๓๖๖, ๓๘๙, ๔๔๐, ๔๔๒, ๔๔๓
 วิจิตรศิลป์ น. ๒๓๖
 วิชาครู น. ๔๑
 วิชาชั้นสูง น. ๕๓
 วิชาทั่วไป, แผนก น. ๑๒๐
 วิชาบาลี-ธรรม, แผนก น. ๑๒๐
 วิชาศาสนา น. ๔๗, ๑๕๑
 วิชาศาสนา, หนังสือ น. ๓๒๐
 วิชาศาสนาสาถล น. ๑๒๕
 วิเชียร บำรุงผล น. ๙
 วิเชียร วชิรพาหุ น. ๑๙๖, ๒๐๑, ๒๔๓
 วิญญาณ น. ๒๑๘, ๒๑๙, ๒๔๐, ๒๔๑
 วิญญาณัญญาตนะ น. ๒๐๔
 วิทยฐานะ น. ๒๙
 วิทยาลัยการ, มหาวิทยาลัย น. ๑๘๑
 วิทยาลัย น. ๓, ๕๓, ๑๑๙, ๑๔๑, ๑๕๒
 วิทยาลัยครู น. ๑๘๐, ๑๘๒, ๑๘๗
 วิทยาลัยครู, ผู้อำนวยการ น. ๑๘๑
 วิทยาลัยสงฆ์ น. ๕๓
 วิทยาวิมล, ขุน น. ๑๖, ๑๘, ๓๖, ๑๒๑, ๓๕๑

วรรณคดี

๕๐๓

ศรีสมโพธิ, พระ น. ๑๒๐

ศรีสุทนต์มณี, พระ น. ๑๒, ๒๖, ๓๔, ๖๓

ศรีสุธรรมมณี, พระ น. ๑๓, ๒๖, ๓๔, ๔๒,

๖๓, ๑๕๒, ๑๕๓, ๓๓๘, ๓๔๗, ๓๖๘,

๓๗๐, ๓๘๑, ๓๘๔, ๓๘๖, ๓๘๘, ๔๐๒

ศาลเจ้า น. ๑๕๔

ศาลฎีกา, ประธาน น. ๑๓๒

ศาลพระภูมิ น. ๒๓๖

ศาลาราย น. ๒๔๖

ศาลาการเปรียญ น. ๔๔, ๔๒, ๑๐๗, ๑๐๘

ศาลนิกง น. ๑๕๑, ๑๕๔, ๑๕๖, ๒๐๕, ๒๐๖,

๓๕๓, ๓๕๑, ๔๒๕

ศาลนันทนิง น. ๔๖, ๑๕๑, ๑๖๐

ศาลนพิต น. ๑๒๕

ศาลนาศาสตร์บัณฑิต น. ๑๖๔, ๑๖๖

ศาลนาศาสตร์บัณฑิต, ปริญญา น. ๑๑๖

ศาลนศึกษา, สำนัก น. ๕๖

ศาลนโสมน, พระ น. ๔๓

ศาลนาเปรียบเทียบ น. ๑๘๓

ศาลนาเปรียบเทียบระหว่างพุทธศาสนา

กับคริสต์ศาสนา น. ๑๘๓

ศาลนาพุทธ น. ๒๐๐

ศาลนาและปรัชญา, หมวด น. ๔๔๐, ๔๔๑

ศาลนา, วิชา น. ๔๗, ๑๑๒

ศิริ ปุณณวาทโน, พระมหา น. ๒๕

ศิริ ศรีกนก น. ๒๕

ศิลปกรรมไทย น. ๔๘

ศิลปกรรมพานิช น. ๒๕

ศิลปศาสตร์ น. ๑๒๕

ศิลปะ น. ๑๒๗

ศิลปะการบรรยายธรรม น. ๑๖๔

ศิลปะตะวันออก น. ๑๒๖

ศิลปะและโบราณคดี, แผนก น. ๑๒๗

ศิลปะและหัตถกรรม, หมวด น. ๑๒๗

ศิลปากร, อธิบดีกรม น. ๑๓๔

ศิลปาภรณ์ น. ๕๒-๕๔, ๕๔

ศิลปะ, พระ น. ๒๑๗, ๒๑๘, ๒๓๒, ๒๓๔, ๒๔๔

ศิลปะพร, โรงพิมพ์ น. ๑๓๘

ศิลปะ-พุทธ น. ๒๓๒

ศิลวานันตะ, สมาคม น. ๒๓๘

ศิล น. ๖๔

ศิล ๕ น. ๑๓๐, ๑๕๘, ๑๕๙, ๒๑๖

ศิล ๘ น. ๑๓๐, ๒๑๔, ๒๓๐

ศิล ๑๐ น. ๑๕๘, ๒๑๐, ๒๔๖

ศิลธรรม น. ๔๔, ๔๗, ๑๐๓, ๑๐๔, ๑๑๐, ๑๑๑,

๑๑๒, ๑๑๔, ๑๓๔, ๑๔๓, ๑๔๔, ๑๖๓

ศิลธรรม, วิชา น. ๔๖, ๔๗, ๑๑๑, ๑๑๒

ศิลธรรมเสื่อม น. ๑๐๔, ๑๑๐

ศึกษาริการ, กระทรวง น. ๘๔

ศึกษานารี, โรงเรียน น. ๔๖, ๑๑๑, ๑๑๒,

๑๑๔, ๑๓๖, ๑๖๔

สุข นิโสม น. ๑๖

สุขนิมิต น. ๒๐๗, ๒๐๘

สุลการ, ท่าน น. ๒๒๖

ศูนย์พุทธศาสนา, สมาคม น. ๑๔๔

เศรษฐกิจ น. ๔๔, ๑๐๐, ๑๐๑, ๑๒๕, ๑๒๗,

๕๐๔

มหาจุฬารามในอดีต

๑๕๖

เศรษฐศาสตร์ น. ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๒๖, ๑๒๗

เศรษฐศาสตร์, วิชา น. ๕๑, ๖๒

๕

สกลสังฆปริณายก น. ๕๔

สงคราม น. ๓๖๔

สงครามจิตวิทยา น. ๓๕๗

สงครามโลกครั้งที่ ๓ น. ๑๔๓

สงบ สุริย น. ๑๕

สง่า วรณดิษฐ์ น. ๖๐, ๗๗

สง่าพานิช จำกัด, บริษัท น. ๖๐

สตัดเตอร์โฮม, ตร. น. ๒๐๒, ๒๐๔, ๒๐๕

สตริมหาพณพาราม, โรงเรียน น. ๑๑๑

สตริวัตระม้ง, โรงเรียน น. ๑๑, ๑๑๕

สตริวิทยา, โรงเรียน น. ๑๑๑

สถานทูตไทย น. ๓๒, ๑๔๗

สถานทูตไทย, บัณฑิตการ น. ๑๔๗

สถานศักดิ์สิทธิ์ น. ๑๔๘

สถานี่ตำรวจขณะสงคราม, สารวัตรใหญ่
น. ๓๗๘สถาบัน น. ๑๓๓, ๑๔๗, ๑๗๓, ๓๐๗, ๓๒๐,
๓๒๒, ๓๒๓, ๓๒๖, ๓๒๗, ๓๔๘, ๓๖๗,
๔๔๕, ๔๕๓สถาบันการศึกษา น. ๖๗, ๑๔๑, ๒๗๖,
๓๒๗, ๓๔๐, ๔๑๓, ๔๑๕, ๔๑๗, ๔๑๘

สถาบันศาสนา น. ๑๐๔

สถาบันอุดมศึกษา น. ๑๐๐

สนทนารวม น. ๕๔

สนามชัย น. ๑๓๑

สนามไชย, ถนน น. ๑๓๐

สนามบิน น. ๒๕๕

สนามเสือป่า น. ๑๓๐

สนามหลวง น. ๑๒๗, ๑๓๑, ๑๓๒, ๑๓๖, ๑๓๘,
๔๓๒สนั่น กมโล, พระมหา น. ๑๖, ๒๕, ๓๕, ๓๗,
๓๙, ๔๒, ๗๖, ๑๗๒, ๔๕๕, ๔๕๗

สนั่น ไชยานุกูล น. ๒๕

สนิท เทวินทรภักดี น. ๑๐๘, ๑๕๐

สนิท สุทธโร, พระมหา น. ๑๑๗

สปีด น. ๒๔๐

สภาการศึกษา น. ๕๗

สภาผู้แทนราษฎร, ประธาน น. ๑๓๒

สภาผู้แทนราษฎร, สมาชิก น. ๑๓๒

สภานายก น. ๑๒, ๑๗, ๑๙, ๒๔, ๓๑-๓๔,
๔๓, ๔๕, ๕๐-๕๔, ๕๗, ๗๓, ๗๔, ๘๒,
๑๓๕, ๑๓๖, ๑๔๓, ๑๔๖-๑๔๘, ๑๕๘,
๑๖๕-๑๖๗, ๑๗๒, ๒๔๗, ๒๔๘, ๒๖๓,
๒๗๒, ๒๙๑, ๒๙๓-๒๙๗, ๓๐๐, ๓๐๖-
๓๐๘, ๓๑๒, ๓๑๖, ๓๑๘, ๓๓๒, ๓๓๓,
๓๓๖-๓๔๑, ๓๔๔, ๓๔๗, ๓๔๘, ๓๕๖,

ตระกูล

๕๐๕

๓๕๘, ๓๖๗, ๓๖๘, ๓๗๐, ๓๗๑, ๓๗๕, ๓๗๖, ๓๗๗-๓๘๑, ๓๘๓, ๓๘๗, ๓๙๐- ๓๙๒, ๓๙๕-๔๐๕, ๔๐๗-๔๑๑, ๔๑๗, ๔๒๐, ๔๒๔-๔๒๖, ๔๒๘, ๔๓๐, ๔๓๗, ๔๔๑-๔๔๖, ๔๔๘-๔๕๖, ๔๕๘	๑๖๔-๑๖๘, ๓๓๗, ๓๓๘ สมณสัญญา น. ๔๗, ๓๐๘ สมณสารูป น. ๔๗, ๓๕๗, ๔๕๕ สมบุรณ์ อุกกปิณโณ, พระมหา น. ๓๖๓, ๓๖๖, ๓๘๙, ๔๔๐, ๔๔๔, ๔๔๕ สมภาร น. ๑๗ สมาคมศิษย์เก่า, เลขานุการ น. ๑๒๐ สมาธิ น. ๖๙, ๑๑๓, ๒๒๔, ๓๖๕, ๔๕๔ สมานสังวาสลีมา น. ๒๐๗, ๒๐๘ สมาหารหิตกิติ, ชุน น. ๖๒ สมุจเฉตปหาน น. ๒๙๕ สมุข, เกาะ น. ๔๒, ๒๒๗ สมุหบัญชี น. ๑๕๐ สโมสรสนนิบาต น. ๙๐ สยามนิกาย น. ๑๘๒ สยามนิกาย, พระ น. ๑๘๘ สรณกมน์ น. ๒๑๐, ๒๑๑, ๒๑๖, ๒๔๖, ๒๕๑ สรณปาละ น. ๑๙๓, ๒๕๓ สรกัญญะ น. ๒๓๔ สระเกศ, วัด น. ๘, ๑๒, ๑๙, ๒๖, ๔๒, ๕๒, ๕๓, ๑๖๕, ๑๖๖, ๑๖๗, ๑๗๑, ๑๙๘, ๒๕๘, ๓๖๖, ๓๘๙ สราญรมย์, วัง น. ๑๗๕, ๓๕๔ สฤทธิ ธนะวัชต์, จอมพล น. ๓๔๒ สวนดุสิต, วิทยาลัยครู น. ๑๑๑, ๑๖๓, ๑๕๑ สวนลุมพินี น. ๑๓๑ สวนสัตว์ น. ๒๕๕ สวรวรค์ น. ๒๐๔
สถานายก, วิชาการ น. ๓๕๙, ๓๖๗ สภามหาจุฬาย, สมาชิก น. ๕ สมเด็จพระสังฆนายก น. ๗๖, ๗๗, ๘๒, ๘๔, ๘๙, ๙๒, ๑๔๖, ๑๕๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ น. ๑๓๑ สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ น. ๒๕๔ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า น. ๗๘ สมเด็จพระราชาคณะ น. ๒๘ สมเด็จพระสังฆราช น. ๕๒-๕๔, ๗๓, ๗๔, ๙๖, ๑๓๗, ๑๔๖, ๑๖๕, ๑๖๖, ๒๐๙, ๒๕๘ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า น. ๘๑, ๘๒, ๘๖, ๘๗, ๔๕๔ สมเด็จพระสังฆนายกเขมร น. ๒๐๘, ๒๑๐, ๒๑๑ สมเด็จพระอุปัชฌาย์ น. ๑๖๕, ๑๖๗ สมณทูต น. ๓๒ สมณปริชาาร น. ๗๖ สมณบุตร น. ๓๓๒ สมณเพศ น. ๓๓๒ สมณภาวะ น. ๓๓๒ สมณวิสัย น. ๔๓๙ สมณศักดิ์ น. ๒๘, ๓๒, ๓๗, ๕๓, ๑๑๘, ๑๓๗,	

๕๐๖

มหาจุฬารามในอดีต

สวรรคแห่งสุดท้าย น. ๒๒๖
 สวัสดิ์ พัฒนเกิดผล, น.ต. น. ๑๒๑
 สวัสดิ์ พินิจจันทร์ น. ๑๖, ๓๒๐, ๓๔๑
 สวัสดิ์การสังคม น. ๑๘๘
 สวัสดิภาพ น. ๒๘๑
 สวัสดิภาพของสังคม น. ๒๑๐
 สวัสดิ์สุรยุทธ, พลเอก หลวง น. ๑๓๒
 สวัสดิ์ น. ๑๔๓
 สหภาพพม่า, ประเทศ น. ๓๑, ๓๔
 สหรัฐอเมริกา น. ๘๖, ๑๑๘, ๑๔๒, ๑๔๖,
 ๑๗๕, ๑๗๖, ๑๗๗, ๑๘๒, ๑๘๗, ๑๘๒,
 ๒๒๒, ๒๕๗, ๓๔๓, ๓๕๔, ๓๖๘, ๓๗๔,
 ๔๑๐, ๔๑๒
 สอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์, โรงเรียน น.
 ๑๑๓
 สะซึก น. ๑๘๔
 สะมารัง น. ๑๘๖, ๑๘๘, ๒๐๐, ๒๐๑, ๒๐๘
 สะรังกัน น. ๒๑๘
 สังคมวิทยา น. ๑๒๗, ๑๘๔
 สังคมสงเคราะห์ น. ๑๘๔
 สังคายนานา น. ๓๑, ๓๔, ๔๑
 สังคีติการก น. ๓๒, ๑๗๘
 สังคีติการกไทย น. ๔๑
 สังฆกรรม น. ๒๐๘
 สังฆคุณ น. ๒๑๔
 สังฆการี, หัวหน้ากอง น. ๑๘๗, ๒๕๓
 สังฆนายก น. ๕๓, ๗๓, ๑๓๗, ๑๘๗
 สังฆนายก, สมเด็จพระ น. ๗๔

สังฆบูชา น. ๔๑๗
 สังฆปริณทล น. ๑๒๘, ๑๕๓
 สังฆมนตรี น. ๗๓
 สังฆานัติ น. ๑๒๔
 สังฆิกเสนาสน์ น. ๕๕
 สังฆิกเสนาสน์ราชวิทยาลัย น. ๕๕
 สังเวชนียสถาน น. ๖๐
 สังเวชียาราม, วัด น. ๓๕, ๔๔, ๓๓๗
 สัญชาติญาณ น. ๒๒๔
 สัญชาติเวก น. ๒๒๔
 สัตติสสวะ น. ๑๘๓, ๒๐๗
 สัตว์เทวเจ้านาน น. ๒๒๔
 สัตวศาสตร์ น. ๑๒๔
 สัตยনারายณ์ ตรีปาฐี, พรหมณ์ น. ๑๘
 สัทธาติสสะ, พระ น. ๑๔๗
 สันติ น. ๔๓๐
 สันตินิเทศน์, มหาวิทยาลัย น. ๔๕๗
 สันติสุข น. ๑๐๕, ๔๕๘
 สันติปาลาราม น. ๓๐๖, ๓๒๘, ๔๕๖, ๔๕๗
 สันติปาลาราม, สมภาร น. ๔๕๖
 สันสกฤต น. ๑๘๒, ๒๗๒
 สปิธิธรรม น. ๒๗๔, ๓๒๖
 สัมพันธ์ไมตรี น. ๒๕๘, ๒๖๓, ๓๑๔
 สัมภเวสี น. ๑๖๑
 สัมมโหทัยกถา น. ๘๕, ๑๐๕, ๑๓๖, ๓๘๐
 สากลนิยม น. ๕๗
 สาธารณรัฐจีน น. ๑๓๑
 สาธุชน น. ๘๘, ๑๒๑, ๑๓๖

วรรณคดี

๕๐๗

สามพระยา, วัด น. ๕

สามมิจิกรรม น. ๔๒๖, ๔๒๗, ๔๓๐, ๔๔๑

สารบรรณ น. ๓๗

สาวก น. ๓๘๒

สาสนปาละ น. ๒๐๗

สารัตถศึกษา, หมวด น. ๔๔๐, ๔๔๑

สารีบุตร, โรงเรียน น. ๑๙๗

สารีบุตร สะโทโน น. ๒๑๔

สำนักงานกลาง น. ๙, ๑๖, ๒๐, ๔๔, ๑๐๖,

๑๐๗, ๓๙๘

สำนักงานเลขาธิการ น. ๑๖๐

สำนักแถลงข่าวอินเดีย น. ๕๔

สำนักผู้ดูแลนักเรียนไทย น. ๑๔๕

สำนักพิมพ์ น. ๑๐๙, ๑๔๑, ๑๔๒

สำนักเรียน น. ๑๑๗

สำนักสงฆ์ น. ๑๙๔

สำเนียง, คำว่า น. ๓๐๓

สำเร็จ ภูมิราพันธ์ น. ๒๕

สำเร็จอานนโท, พระมหา น. ๒๕, ๓๗, ๔๒,

๑๓๕, ๑๖๐, ๑๗๑, ๑๙๖, ๒๐๗, ๒๖๐,

๓๑๖

สิงคโปร์ น. ๒๓๖

สิงคโปร์ น. ๑๓๑, ๑๙๓, ๒๕๓, ๒๕๕, ๒๕๖

สิงคราชา น. ๒๒๖, ๒๓๖, ๒๓๗, ๒๔๒,

๒๕๐-๒๕๒

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ น. ๘๖

สิงห์, วัด น. ๓๖๖

สิงห์โต ปุทฺธ น. ๑๘

สิงหล น. ๑๘๒

สินสมุทร น. ๕, ๖

สิริเพ็ชรไชย น. ๑๘, ๓๕๑

สิรินวาสเถระ น. ๑๘๘

สิริบัวศรี น. ๑๑๑

สิริริยะ น. ๑๙๐, ๑๙๑

สีพระยา, ถนน น. ๑๖๐

สีมัตตริก น. ๑๐๗

สีมาน น. ๒๐๗

สีมา, การสวดถอน น. ๒๐๗

สีมาชั่วคราว น. ๒๔๖

สีมาระหว่างชาติ น. ๒๑๐

สีลา วีรธัญ, พระมหา น. ๓๖๔, ๓๖๖,

๓๘๙, ๔๑๙-๔๒๑, ๔๔๐, ๔๔๘, ๔๔๙

สื่อการค้า น. ๑๕๐

สุภาสตรและอนามัย, สาขา น. ๑๒๗

สุขาวดี, สวรรค์ น. ๒๓๕

สุคนธ์ ปากาโร, พระมหา น. ๒๘๕

สุจิต ศึกษมัต, พ.ด. น. ๑๘

สุจิต สุจิตโต, พระมหา น. ๒๗๖, ๒๗๘,

๒๘๑, ๒๘๔, ๒๙๒

สุตใจ ธรรมาทุณโน, พระมหา น. ๑๑๔, ๒๑๘,

๒๗๕, ๒๗๗, ๒๘๐, ๒๘๔, ๒๘๕, ๒๙๒

สุทัศน์, วัด น. ๑๙๖, ๑๙๘

สุธรรมธีรคุณ, พระ น. ๒๖

สุธีวราคุณ, พระ น. ๙

สุนตะ น. ๑๙๔, ๒๑๘

สุนทร จันทบุปผ, พระ น. ๑๕๐, ๓๐๕, ๓๓๓,

๕๐๘

มหาจุฬารูปในอศิต

๓๓๕, ๓๓๙-๓๔๑, ๓๔๓, ๓๔๔, ๓๔๗,
๓๕๐, ๓๖๙, ๓๗๐, ๔๐๐, ๔๐๗, ๔๓๑,
๔๓๔
สุพิน กุณวโร, พระมหา น. ๓๙๔
สุภัทรา สิงหลกะ น. ๑๓๖
สุนนฏฐ น. ๑๘๗-๑๙๐
สุนนชาติ สวัสดิ์กุล, ม.ร.ว. น. ๑๘
สุมาตราช, เกาะ น. ๑๙๓
สุมาตราช, หมู่เกาะ น. ๒๕๔
สุราการ์ตา น. ๒๑๗
สุราบายา น. ๒๒๑, ๒๒๒, ๒๒๕, ๒๕๒
สุรินทร์ อโนมธโม, พระมหา น. ๑๗๕
สุรีย์ รมมณาโณ, พระมหา น. ๑๒๐, ๑๕๗
สุลต่าน น. ๒๑๖
สุลิสลา, อุบาสิกา น. ๒๑๔
สุวัทฒนสีลคุณ, พระครูปลัด น. ๓, ๒๕, ๒๘,
๒๙, ๓๔
สุวิมลธรรมอาจารย์, พระ น. ๓๙๘
สุวิมลสุมน, พระมหา น. ๑๗, ๓๕, ๓๗, ๓๙,
๔๒, ๗๖
สุวิมล อินทรอุดม, พ.ท. น. ๓๕
สุรยเทพ, ปราสาท น. ๒๔๙
สุรยเทพ, วิหาร น. ๒๔๖
เสนานิการ น. ๒๕๗, ๒๕๘, ๓๑๖, ๔๐๗,
๔๕๗
เสรีประชาธิปไตย น. ๙๑
เสรีภาพ น. ๑๐๐
เสรี สุกภมโม, พระมหา น. ๑๗, ๓๕, ๓๗,

๓๙, ๔๑, ๔๒, ๗๖, ๑๐๕, ๑๔๙
เสริมศิริ เจริญพานิช น. ๑๓๗, ๑๖๔
เสฐียร พันธรัณย์ น. ๑๘, ๒๕, ๒๖, ๒๘, ๒๙,
๓๖, ๖๓, ๑๒๐, ๑๔๒, ๑๔๓, ๑๔๘, ๑๖๐,
๓๕๑
เสถียร นุชยางกูร น. ๒๙
เสถียรภาพ น. ๓๓, ๓๔, ๓๐๐, ๓๐๕, ๓๑๔,
๓๒๓, ๓๓๕, ๓๓๗, ๓๔๕, ๓๖๗, ๓๗๑,
๓๗๓, ๓๗๖
เสียงธรรม น. ๑๕๘
เสียงมหาจุฬารูป, นิตยสาร น. ๔๑๓
เสียงศีลธรรม น. ๑๕๑
เสียง น. ๒๐๗
เสียงขาว น. ๙๙
เสียงนก น. ๙๙
เสียงใบ น. ๙๙
แสง โมสโก, พระมหา น. ๑๖๕
แสงเงินแสงทอง น. ๑๘๙
แสงเทียน น. ๕
แสง ธรรมวิสิ, พระมหา น. ๑๖, ๒๕, ๓๕, ๓๗,
๓๙, ๔๑-๔๓, ๗๖, ๑๐๗
แสง มนวิฑูร น. ๑๘, ๓๖, ๑๒๑, ๓๔๙, ๓๕๑
แสง สมบุญ, พ.อ. น. ๒๕, ๓๕
แสง ขัติปาโล, พระมหา น. ๕๔
โสดา มนุสาคโม, พระมหา น. ๑๑๔, ๑๓๕,
๑๕๐, ๑๕๗, ๑๖๐, ๑๗๑, ๑๗๓, ๑๗๕,
๓๑๖, ๓๒๙, ๓๓๑, ๓๓๙, ๓๔๔, ๓๔๙,
๔๐๒, ๔๐๔, ๔๐๕, ๔๐๗, ๔๐๘, ๔๑๕,

๕๐๗

๕๐๗

ห

หน่วยกิต น. ๔๐

หน่วยกิต, ระบบ น. ๑๒๑, ๓๑๓

หนังสือพิมพ์ น. ๑๓๗

หนังสือพิมพ์, สมาคม น. ๓๒๑

หนู ปุณณวณโธ, พระมหา น. ๓๒, ๕๔

หนู อโนมปัญโญ, พระมหา น. ๑๑๗, ๑๗๐

หมออุ น. ๒๕๗

หลักเมือง น. ๒๓๘

หลักรัฐศาสตร์ น. ๕๑

หลุมอากาศ น. ๑๗๙, ๒๕๕

ห้องโถง น. ๖๐

ห้องปฏิบัติการ น. ๖๐

ห้องปรับอากาศ น. ๑๑๒, ๑๑๓

ห้องเรียน น. ๖๐

ห้องสมุด น. ๔๑, ๖๐, ๑๐๘, ๑๒๐

ห้องสมุด, เลขานุการ น. ๑๒๐

ห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์, แผนก น. ๑๒๗

หอนัน น. ๘

หอยเหิน น. ๔๓, ๖๓, ๑๐๗

หอระฆัง น. ๕๒

หอเรียน น. ๕๘, ๕๙

หอสมุด น. ๑๙, ๑๓๘

หอสมุดกลาง น. ๕๐, ๕๒

ห้องสมุดกลาง ม.จ.ร. น. ๔๔

หอสมุดมนต์ น. ๕๘

หัตถบาธ น. ๒๐๗, ๒๐๘, ๒๑๑

หัตถบาธสงฆ์ น. ๒๔๗

หัวลำโพง, วัด น. ๕, ๒๖

หัวหน้าแผนก, ประธาน น. ๑๒๐

หัวหิน น. ๑๔๔, ๒๒๕

เหวญญิก น. ๓๑๔

ไทราจารย์ น. ๒๕๗

ไทราศาสตร์, ตำรา น. ๒๕๘

อ

อคติ น. ๒๘๓

องค์การปกครอง, สังคมนทรีย์ว่าการ น.

๑๒, ๑๔๒, ๑๔๖, ๑๖๕

องค์การปกครองสงฆ์, เลขานุการสังฆ-

มนตรีว่าการ น. ๓๑๖

องค์การศึกษา น. ๕๗

องค์เจติย์ น. ๙๗

อติศกดิ์ อธิณฺโฑ, พระมหา น. ๑๑๔, ๓๖๓,

๓๘๕, ๔๔๐, ๔๕๐, ๔๕๑

อติธนาภกรัณมตรี น. ๙๕

๕๑๐

มหากุฬาราชโนติศ

อิทธิกรณ น. ๓๗๔

อิทธิการบติ น. ๕, ๙, ๑๒, ๒๔, ๓๒, ๓๔, ๓๕,

๔๒, ๔๓, ๔๔, ๔๕, ๕๒, ๕๗, ๖๓, ๗๐,

๑๐๗, ๑๑๑, ๑๑๓, ๑๓๕, ๑๓๖, ๒๖๓,

๒๗๙, ๒๘๐, ๒๘๑, ๒๘๒, ๒๘๔, ๒๘๕,

๒๙๒, ๒๙๔, ๒๙๖, ๒๙๙, ๓๐๐, ๓๓๖-

๓๓๙, ๓๔๒, ๓๔๓, ๓๔๕, ๓๔๗, ๓๔๙,

๓๕๓, ๓๕๔, ๓๖๕, ๓๖๙, ๓๗๒, ๓๗๗,

๓๘๑, ๓๘๗, ๓๙๕, ๓๙๖, ๓๙๘, ๔๐๓,

๔๐๕, ๔๐๙, ๔๑๗, ๔๑๙, ๔๒๐, ๔๒๒-

๔๒๔, ๔๒๗-๔๒๙, ๔๓๐, ๔๓๔, ๔๓๕,

๔๓๗-๔๔๐, ๔๔๖, ๔๔๙, ๔๕๑, ๔๕๓,

๔๕๕

อิทธิการบติ, ผู้ช่วย น. ๓๔๘, ๓๖๘, ๓๗๐,

๓๘๐, ๓๘๑, ๓๙๙, ๔๐๑

อิทธิการบติ, ผู้ช่วยผู้รักษาการ น. ๓๔๕

อิทธิการบติ, รักษาการ น. ๓๕๓, ๓๕๙, ๓๖๘,

๓๗๙, ๓๘๒, ๓๘๓, ๓๘๗, ๓๘๙, ๓๙๕,

๔๑๑, ๔๑๔, ๔๒๑, ๔๒๓, ๔๒๕, ๔๒๗,

๔๒๙, ๔๓๕-๔๓๘, ๔๔๓, ๔๔๗-

๔๔๙, ๔๕๑, ๔๕๕

อิทธิการบติ, เลขานุการ น. ๓๘๗

อิทธิตีสงษ์ น. ๕๖

อนนการาม, วัด น. ๑๒, ๑๕, ๒๖, ๓๕, ๕๓

อนันต์ ญาณปาล, พระมหา น. ๓๖๓, ๓๖๖,

๔๔๐, ๔๔๑, ๔๔๕

อนินทริย์ น. ๑๒๔

อนุปริญา น. ๑๑๖

อนุมานราชชน, พระยา น. ๕๓

อนุศาสนจารย์ น. ๑๗, ๓๓

อนุสติ น. ๖, ๗๔, ๒๗๔, ๓๑๙

อนุสรณ์, หนังสือ น. ๒๕, ๒๗-๒๙, ๓๐

อนุสรณ์ครบรอบปีการศึกษา, งาน

น. ๔๑๒

อนุสรณ์มหากุฬาราช น. ๑๕๕

อนุสรณ์มหากุฬาราช, หนังสือ น. ๒, ๑๓๗,

๑๖๔

อบรมพุทธศาสตร์, ผู้กำกับแผนก น. ๔๒

อบายมุข น. ๑๐๙

อภิธานิยธรรม น. ๒๖๕

อภิธรรม น. ๑๘๓

อภิสิทธิ์ชน น. ๒๖๓

อมร มนตรี, ทร. น. ๒๕๖

อมรปุรณิกาย น. ๑๔๒

อิมิตาภา น. ๑๖๐

อเมริกัน, ชาว น. ๑๔๖, ๑๗๖

อเมริกัน, สำเนียงฝรั่ง น. ๑๗๖

อเมริกา น. ๑๗๔, ๒๒๑, ๔๐๓

อยู่ ญาโณทยมหาเถระ น. ๑๖๕

อรรถกถา น. ๓๒

อรรถสารประสิทธิ์, หลวง น. ๖๒

อริยวัชระ น. ๑๙๓, ๑๙๘, ๒๐๗, ๒๐๘, ๒๑๑,

๒๔๖, ๒๕๓, ๒๕๕

อริยสัจ ๔ น. ๑๖๙

อรุณधान ๔ น. ๒๐๔

อรุณราช น. ๒๐๔

ดรรชนี

๕๑๑

อรูปพรหม น. ๒๐๔
 อรูปาพจร น. ๒๐๔
 อเล็กซานเดอร์มหาราช น. ๑๒๗
 อาตาร น. ๒๑๙, ๒๕๑
 อโศกะ อ่องเตียงซอน, อุมาสก น. ๒๒๑
 อโศการาม, วัด น. ๑๘๘
 อโหสิกรรม น. ๔๔๓, ๔๔๖
 อ่องเตียงซอน น. ๒๒๑
 ออสเตอร์เลีย, ชาว น. ๑๙๓
 ออสเตอร์เลียและแปซิฟิก, หมวด น. ๑๒๗
 อะกุง, ภูเขา น. ๒๔๔, ๒๔๕
 อะกุง, ยอดเขา น. ๒๔๕
 อักษรสมัย น. ๙๗
 อักษรสาวก น. ๒๐๒
 อังกฤษ น. ๑๘๒
 อังกฤษ, เกาะ น. ๑๔๓
 อังกฤษ, ชาว น. ๑๔๗, ๑๙๓
 อังกฤษ, ประเทศ น. ๕๔, ๑๔๗
 อังกฤษ, พระภิกษุชาว น. ๑๔๗
 อังกฤษ, ภาษา น. ๑๖, ๓๒, ๓๘, ๖๔, ๑๐๘,
 ๑๑๘, ๑๓๘, ๑๔๓, ๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๙,
 ๑๘๒, ๑๘๓, ๑๙๒, ๒๑๔, ๒๑๘, ๒๔๕,
 ๒๕๔, ๒๕๕, ๒๕๗, ๒๗๒, ๓๑๖, ๓๔๔,
 ๔๓๔
 อังกฤษ-ไทย น. ๑๖๐
 อัตถิปัจฉัย น. ๑๙
 อันตามัน, หมู่เกาะ น. ๑๒๗
 อัสสัมชัญ, โรงเรียน น. ๖๒, ๑๑๕

อากาสนัญญาตนะ น. ๒๐๔
 อากัญญาตนะ น. ๒๐๔
 อาคารสงเคราะห์ น. ๒๓๗
 อาจ อาสภเถระ น. ๔๓, ๖๒, ๗๔, ๑๖๕
 ยาง อาสภ น. ๑๒
 อาจารย์เมฆ น. ๕๐-๕๒, ๖๓, ๖๔, ๗๑
 อาจารย์ผู้ปกครอง น. ๑๒๐, ๑๘๑
 อาเชีย, มูลนิธิ น. ๑๔๒, ๑๗๔, ๑๗๖, ๑๗๙,
 ๑๘๐-๑๘๓, ๑๘๖, ๑๙๖, ๓๔๒
 อาตมัน น. ๒๑๘, ๒๔๐
 อาทิตยอุทัย น. ๑๙๐
 อาณนทร์, กุณ น. ๒๕๓
 อาณนทร์, นาย น. ๒๓๘, ๒๓๙, ๒๔๑
 อาณนทโพธิ, พระ น. ๔๓๔
 อาณนทโพธิ, ภิกษุ น. ๔๓๖
 อาณนทเมตตยาราม น. ๒๕๕
 อาบุจจา น. ๓๖๕
 อารยธรรม น. ๑๒๕, ๒๐๕
 อาณาจักร น. ๙๑, ๑๗๓
 อาวี, สามเณร น. ๒๕๖
 อาสภเถระ น. ๓๑, ๓๒, ๔๙, ๖๓
 อำนาจ, พระมหา น. ๒๕๕
 อำนาจเผด็จการ น. ๒๘๐
 อำนาจศิลป์, โรงเรียน น. ๔๖, ๑๑๑
 อัฐเงิน น. ๕๙
 อัฐทอง น. ๕๙
 อัฐนาถ น. ๕๙
 อัฐฤกษ์ น. ๕๙

๕๑๒

มหาจุฬารูปในอิต

อินเดีย น. ๑๒๗-๑๒๘, ๑๓๑, ๑๕๒, ๑๗๗,
๑๗๘, ๒๒๑, ๒๕๗, ๒๗๒, ๓๐๔

อินเดีย, ชาว น. ๑๘

อินเดีย, ประเทศ น. ๓๑, ๓๔, ๑๒๗, ๑๖๒,
๑๗๒, ๒๑๔, ๒๕๔, ๓๑๖, ๓๔๒, ๔๕๗

อินเดีย, มหาสมุทร น. ๑๗๘

อินเดีย, รัฐบาล น. ๑๒๘

อินทรีขาว, แก้ง น. ๑๐๘

อินทรีเคมี น. ๑๒๔

อินทรีแดง, แก้ง น. ๑๐๘

อินโดนีเซีย น. ๑๕๑, ๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๒, ๑๕๔-
๑๕๕, ๒๐๐-๒๐๒, ๒๐๖-๒๑๐, ๒๑๒,
๒๑๔, ๒๑๕, ๒๑๗, ๒๑๘, ๒๒๐, ๒๒๒,
๒๒๓, ๒๒๔, ๒๓๓, ๒๔๓, ๒๔๔, ๒๔๗,
๓๒๑, ๓๔๔

อินโดนีเซีย, ชาว น. ๑๕๗, ๒๐๐, ๒๑๖, ๒๒๐,
๒๒๑

อินโดนีเซีย, ประเทศ น. ๑๕๒, ๑๕๔, ๒๐๐,
๒๑๔

อินโดนีเซีย, ผู้หญิง น. ๒๒๔

อินโดนีเซีย, พระชาว น. ๑๕๔, ๒๑๔, ๒๑๖

อินโดนีเซีย, ภาษา น. ๑๕๘

อินโดนีเซีย, ภาษิต น. ๑๕๗

อินโดนีเซีย, รัฐบาล น. ๒๑๕

อินโดนีเซีย, สาธารณรัฐ น. ๒๑๖

อินโดนีเซีย, หญิง น. ๒๓๔

อิสลาม, ศาสนา น. ๒๕๔

อิสลาม, ศาสนา น. ๑๕๓, ๒๐๐, ๒๒๔

อุกเมียน, พระมหา น. ๒๐๗, ๒๑๖

อุกเมียน, น. ๓๒๒, ๓๒๔, ๔๑๑

อุกเมียน, น. ๑๗๘, ๒๕๔

อุกเมียน, นก น. ๓๒๒, ๓๒๔

อุกเมียน, พระมหา น. ๔๕๒, ๔๕๔,
๔๕๖, ๔๕๗, ๔๕๘, ๔๕๙

อุกเมียน, วัด น. ๔๔, ๖๒, ๓๔๔, ๓๗๘,
๓๘๗

อุกเมียน, น. ๑๑๔, ๑๑๕

อุกเมียน, น. ๑๕, ๑๗, ๒๔

อุกเมียน, น. ๑๕

อุกเมียน, น. ๑๕๓

อุกเมียน, พระมหา น. ๓๕๔

อุกเมียน, พระมหา น. ๑๕๖

อุกเมียน, น. ๕๕

อุกเมียน, น. ๑๕๗

อุกเมียน, น. ๑๐๘

อุกเมียน, น. ๑๕๗, ๑๕๘, ๒๑๔,
๒๑๕, ๒๒๖, ๒๓๘

อุกเมียน, น. ๒๑๔

อุกเมียน, น. ๒๐๗

อุกเมียน, น. ๕๗

อุกเมียน, น. ๒๑๐, ๒๔๔, ๒๔๖

อุกเมียน, น. ๓๐๑, ๓๐๒

อุกเมียน, น. ๑๕๖

อุกเมียน, น. ๑๓๑

อุกเมียน, น. ๑๕๗

อุกเมียน, น. ๓, ๔, ๕๕

ดรรชนี

๕๑๓

เอเชียแอฟริกา, การประชุม น. ๑๔๘

เอนก บุญภักดี น. ๑๖

เอ. ยู. เอ. น. ๑๗๔, ๒๔๗

แอนกอยเทรต น. ๑๔๖

แอสโตรฟิสิกส์ น. ๑๒๓

ไอเรนจ์, เรือ น. ๑๙๓

ไอแลรี, มร. น. ๖๒

ฮ

ฮกเกี้ยน น. ๒๔๔

ฮันบันกี น. ๒๒๐

ฮองกง น. ๑๓๑

ฮอลแลนด์, ประเทศ น. ๒๒๓

ฮอลันดา น. ๒๒๓

ฮินดู น. ๒๓๔

ฮินดู, โบสถ์ น. ๒๑๗

ฮินดู, วิหาร น. ๒๒๘, ๒๓๔-๒๓๗, ๒๔๖, ๒๔๙

ฮินดู, ศาสนา น. ๒๐๐, ๒๑๘, ๒๒๔, ๒๒๕, ๒๓๒, ๒๓๓, ๒๓๙, ๒๔๑

โฮจิมินห์, น. ๕๐

ไฮต์ปาร์ก น. ๓๔๗, ๓๖๒, ๓๖๓

☆☆☆☆☆☆☆☆

วิทยฐานะ

- สอบได้ปริญญาธรรม ๘ ประโยก (สำนักเรียน วัดสระเกศ) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕
- สอบได้ประกาศนียบัตรประโยคกฤษฎีเกษตร (พ.ม.) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕
- สอบได้พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) รุ่นแรก จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖
- สอบได้ M.A. in Philosophy and South East Asia Studies จากมหาวิทยาลัยเยล (Yale) สหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔
- ได้รับเลือกเป็น Member of American Philosophical Association, Eastern Division เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ (ค.ศ. ๑๙๖๕)
- ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิต ประเภทปรัชญา สาขา วิชาตรรกศาสตร์ สำนักวรรณศาสตร์และการเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑
- ได้รับเข็มเครื่องหมายวิทยฐานะโรงเรียนนัก

ปกครองระดับสูง วิทยาลัยการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ๒๗ มีนาคม ๒๕๒๓

- ได้รับเข็มเครื่องหมายสารวัตรกิตติมศักดิ์ กรมตำรวจ ๑ มิถุนายน ๒๕๒๘
- ได้รับพระราชทานปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๑ มกราคม ๒๕๓๑
- ได้รับเข็มเกียรติคุณทองคำ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ๓๐ มกราคม ๒๕๓๑
- ได้รับเครื่องหมายการประมงกับความมั่นคงของชาติในทะเล จากกองทัพเรือ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๒

เกี่ยวกับผู้เขียน จำนงค์ ทองประเสริฐ

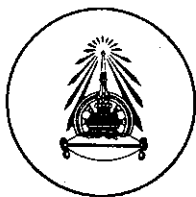

ผลงานที่ แต่ง แปล และเรียบเรียง

- วิชาศาสนา
- ภาษา-หนังสือ
- แผนการปฏิรูปภาพของข้าวยลธิราช
- ไปสืบศาสนาในลังกาและอินโดนีเซีย
- ศาสนาเปรียบเทียบระหว่างพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนา (แปล)
- พระพุทธศาสนาในลังกา (แปล)
- พุทธศาสนาในประเทศไทย (แปล)
- ศรีมัทภควัทคีตา (ร่วมกับศาสตราจารย์พิเศษ ร.ต.ท. แสง นววิทู)
- ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์
- ตระกูลศาสนา
- ปรัชญาตะวันตก สมัยโบราณ
- ปรัชญาตะวันตก สมัยกลาง
- ปรัชญาตะวันตก สมัยใหม่
- ปรัชญาประยุกต์ ชุดจีน
- ปรัชญาประยุกต์ ชุดอินเดีย
- ปรัชญาประยุกต์ ชุดตะวันตก
- ธรรมประยุกต์
- ศาสนาปรัชญาประยุกต์
- พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง
- บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน ภาค ๑-๕ (แปล)
- บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑-๓ (แปล)
- บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น เล่ม ๑-๔ (แปล)
- เจนกับวัฒนธรรมญี่ปุ่น เล่ม ๑-๒ (แปล)
- อุดมคติธรรม เล่ม ๑-๔ (แปลร่วมกับ นิตินันท์ จุฑารักษ์ วิมลดา ไกรฤกษ์ และ เสียน ชีระวิทย์)
- ไครจะบุระตาของเอเชีย : พุทธศาสนาหรือลัทธิคอมมิวนิสต์ (แปล)
- ศาสนาสากล
- ภาษากับวัฒนธรรม
- แบบเรียนศีลธรรม
- ภาษาไทย : การใช้ภาษา หลักภาษา
- ภาษาของเรา เล่ม ๑-๑๐
- ภาษาไทยใจคน
- Bhava- cakka : Wheel of Life
- Nibbāna

ชาติ

ตำแหน่งปัจจุบัน : ราชบัณฑิต ประเภทปรัชญา สาขาวิชาตรรกศาสตร์
: เลขาธิการสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสถาน

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศูนย์รวมหนังสือศาสนาและปรัชญาแห่งประเทศไทย

จำหน่าย

- ☐ แบบเรียนนักเรียน-บาลี สันตกฤต อภิธรรม
- ☐ แบบเรียนระดับอุดมศึกษา ปริญญา ตรรกศาสตร์
- ☐ หนังสือสารคดีพุทธศาสนาและนวนิยายอิงธรรมะ
- ☐ อุปกรณ์การศึกษา เครื่องเขียน เครื่องใช้สำนักงาน
- ☐ เทปประโยคเก็ง ป.ธ. ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๙

ดำเนินการโดย : สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เจ้าของ : มหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย

สถานที่ติดต่อสั่งซื้อ : ดิกลีกไสลยจิตต์ วัดมณฑาตุ ท่าพระจันทร์ กท. ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๒๒-๙๔๖๕

สั่งซื้อทางไปรษณีย์ ส่งจ่าย ป.ณ. หน้าพระลาน